

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TOPKAPI SARAYI'NDA SUR-İ SULTANI

Hasan SOYAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. H. Bureu ÖZGÜVEN

EDİRNE – 2021

Hasan SOYAL'ın hazırladığı "Topkapı Sarayı'nda Sur-i Sultani" başlıklı bu tez, tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından Mimarlık Anabilim Dalında bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Ünvan, Ad, Soyad):

İmza

Prof. Dr. H. Burcu ÖZGÜVEN

Doç. Dr. H. Fırat DİKER

Dr. Öğr. Üyesi İsmet OSMANOĞLU

Tez Savunma Tarihi: 15 / 01 / 2021

Bu Tezin Yüksek Lisans olarak geçerli şartları sağladığını onaylıyorum.

İmza

Prof. Dr. H. Burcu ÖZGÜVEN
Tez Danışmanı

Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü onayı

Doç. Dr. Hüseyin Rıza Ferhat KARABULUT
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

10 / 12 / 2020

Hasan SOYAL

Yüksek Lisans Tezi

Hasan SOYAL

Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalı

ÖZET

Günümüzdeki İstanbul (Tarihi Yarımada) surları, inşa edildikleri dönemlerden bu yana çeşitli onarımlar ve değişiklikler geçirmiştir. Genellikle Theodosius Surları olarak anılmakla birlikte, kentin Osmanlı öncesi tarihsel evrimi içerisinde; Byzantion Surları, Septimius Severus Surları, Constantinius Surları ve Theodosius Surları olarak bilinen çeşitli surlar inşa edilmiştir. Bu surlar; kara surları, deniz surları (Marmara ve Haliç surları) ve Saray-ı Hümayun’u çevreleyen Sur-u Sultani olarak gruplandırılabilir.

Sultan II.Mehmed, fetihten sonra ilk olarak günümüzde İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kampüsü’nün yer aldığı alanda bulunan Eski Saray’da (Saray-ı Atik) ikamet etmiştir. Kısa süre sonra tarihi kentin ilk yerleşim yeri olan birinci (Akropol) tepesi üzerinde, merkezden uzak, sakin ve savunması daha kolay olan bugün Topkapı Sarayı olarak bilinen Saray-ı Hümayun’u inşa ettirmeye başlamıştır. Saray, bu tepenin sırtlarında ve düzlüğünde olacak şekilde çeşitli bahçe ve köşkleriyle birlikte iç içe geçen avlu sistemleriyle Sarayburnu mevkiinde kurulmuştur. Başlangıçta saray ahalisinin ikametinden çok devlet işlerinin yürütülmesi ve hazinelerin saklanması amacıyla yapıldığından etrafı da her türlü saldırıyı önleyecek ve özellikle de isyan gibi iç tehlikelerden koruyacak olan surlarla çevrilmiştir. Fatih’in inşasını başlattığı Yeni Saray’ın etrafını sınırlandırarak bütünüyle çevreleyen bu surlar, Marmara tarafındaki Otluk Kapısı’ndan (Ahır Kapı) Haliç tarafındaki Yalı Köşkü Kapısı’na kadar uzanan kara surları ile bu iki nokta arasında Haliç ve Marmara kıyıları boyunca kesintisiz bir şekilde çevreleyen, fetih öncesi mevcut olan, deniz surlarından oluşan Sur-i Sultani’dir.

Sur-i Sultani bazı kaynaklarda, sadece deniz surlarının iki ucunu birleştiren Osmanlı duvarı (sadece kara suru) için kullanılan bir tabir olmuş, bazı kaynaklarda da

tüm saray alanının etrafını çeviren kara ve deniz surlarını da kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Sur-i Sultani'nin deniz surları, Haliç kıyısındaki Yalı Köşkü Kapısı ile Marmara kıyısındaki Ahırkapı mevkiinde Fatih'in kara suru ile birleştiği noktaya kadar olan ve yaklaşık 2,2 km uzunluğunda, çeşitli dönemlerde inşa edilmiş Bizans yapıları ve Osmanlı dönemi sahil köşkleri ile kesintisiz bir şekilde uzanmaktadır. Sur-i Sultani'nin kara surları da Ahırkapı yakınındaki yarı Bizans yarı Osmanlı yapımı bir burç ile kıyıyı terk ederek İshak Paşa yokuşundan tepeye doğru çıkmakta ve Bab-ı Hümayun'dan sonra Soğuk Çeşme yokuşundan aşağı doğru inerek Bab-ı Ali Kapısı'nın karşısında yer alan Alay Köşkü'nde köşe noktası oluşturarak Salkım Söğüt Sokak istikametinde doğrusal biçiminde sahile uzanmakta ve toplamda 4 köşede kırılma yaparak 5 doğrusal sur bölümü ile yaklaşık 1,4 km uzunluğu sahip olarak Yalı Köşkü yakınında Haliç suruna dik olarak bağlanmaktadır.

19. yy sonlarına kadar sürekliliğini koruyabilen Sur-i Sultani, Endüstri Devrimi sonrasında dünyadaki değişmelere paralel olarak gelişen demiryolu ulaşım ağlarının, Tarihi Yarımada içerisinde sahil kıyılarına paralel uzanan bir güzergâh ile inşa edilmiş olması ve bu hattın da sur içinde çeşitli noktalarda mevcut surlar ile çakışması sonucunda büyük ölçüde tahribat ve yıkımlar yaşamıştır. Bu tahribatlar sonucunda, Sur-i Sultani'nin kara ve Marmara deniz surlarında kısmi olarak gerçekleşen yıkımlar, Haliç deniz surlarında bütününe kapsayarak, Sepetçiler Kasrı dışındaki tüm yapıların ve surların yok olmasına sebep olmuştur.

Sonuç olarak, tez kapsamında Sur-i Sultani tanımlanmış, Tarihi Yarımada içerisindeki konumu, İstanbul surları ile olan etkileşimi, inşa süreci, mimari özellikleri ve tahribat süreci ayrıntılı olarak incelenmiş olup söz konusu sur hattının ne amaçla inşa edildiği ve işlevlerinin neler olabileceği sorularına cevaplar aranmıştır.

Yıl : 2021

Sayfa Sayısı : 402

Anahtar Kelimeler : Sur-i Sultani, Topkapı Sarayı, Bab-ı Hümayun, Soğukçeşme Kapısı, Alay Köşkü, Demirkapı, Sepetçiler Kasrı, İncili Köşk.

Master Thesis

Hasan SOYAL

Trakya University Instuty of Natural Science

Department of Architecture

ABSTRACT

Citadel of İstanbul (Historic Peninsula) today had been altered or repaired many times since it was constructed. It is widely known as the Citadel of Theodosius; however, many citadels have been constructed during the pre-Ottoman historical evolution of the city, namely, Citadel of Byzantion, Septimus Severus, Constantinius, and Theodosius. These citadels can be grouped as the land citadel, sea citadel (Marmara and Haliç), and the Royal Citadel (Sur-i Sultani) which encircles the area of the Royal Palace which is called the Topkapı Palace.

Sultan Mehmet II had stayed in the Old Palace after the conquest, which was located in the area where today there is the Beyazıt Campus of İstanbul University. After a short while, he commissioned the construction of the Royal Palace, known today as the Topkapı Palace over the first (acropolis) hill, which is away from the city centre and a calm and easy to defend area and which is the first settled part of the ancient city. The palace has been established over Sarayburnu District with its many gardens and mansions and interconnecting courtyard systems. It had first been established as a governing centre and for keeping the treasury rather than for residential function and had been surrounded by a citadel to prevent all sorts of attacks and invasions, especially inner threats like uprising. This citadel that completely surrounds the new palatial complex which had been started to be constructed by Mehmed the Conqueror are called Sur-u Sultani (Royal Citadel), are composed of land walls starting from Otluk Gate (Ahır Gate) by Marmara Sea and extends up to Yalı Mansion Gate by the Golden Horn, and of already existing sea walls which covers the area between these two points uninterrupted along shores of Marmara and Golden Horn.

Some references refer to Sur-i Sultani as the Ottoman wall (only land wall) which connects the two ends of sea walls, while others use it for the land and sea wall that surrounds the whole palatial area. Sea walls of Sur-i Sultani stretch uninterrupted for around 2.2 km between Yalı (seaside) Mansion by the Golden Horn and Ahırkapı district where it connects to the land wall of Mehmed the Conqueror, along with many Byzantine buildings and Ottoman Seaside Mansions which had been constructed at various dates. Land Wall of Sur-i Sultani leave the seaside with a Byzantine and Ottoman period Bastion near Ahırkapı, climbs the hill following İshakpaşa slope, after Bab-ı Hümayun (Royal Gate) goes down the Soğukçeşme slope, forms a corner at Alayköşkü (Regiment Mansion) opposite Bab-ı Ali Gate, and extends to shore linearly towards Salkım Söğüt Street, forms curves at four corners, and with 5 linear walls, connects with the Golden Horn wall vertically near Yalı Mansion after 1.4 km.

Sur-i Sultani preserved its continuity until the end of 19th century. Railway transition network developed in parallel to developments in the World following the Industrial revolution, has been constructed parallel to the shore of Historic peninsula had caused great destruction in the Citadel where it coincided with it at various points. While the destruction had been local along the land walls and Marmara sea walls, it resulted in the total destruction of the Golden Horn Sea Walls, causing loss of all buildings except for the Sepetçiler (Basketmakers) Mansion.

As a result, Sur-i Sultani has been defined, its location within the Historic Peninsula, its interaction with the Citadel of İstanbul, its construction phases, architectural properties and process of its destruction has been analysed, answers to questions on its construction purposes and functions had been sought within the scope of the thesis.

Year : 2021

Number of Pages: 402

Key Words : Sur-i Sultani, Topkapı Palace, Bab-ı Humayun, Cold Fountain Gate, Regiment Mansion, Iron Gate, Basketmakers Pavilion, Biblical Mansion.

Eşim, Kızlarım ve Aileme...

TEŞEKKÜR

Öncelikle hazırlanmış olan bu tez çalışmasına ilişkin konunun belirlenmesinde, çalışma ve yazım sürecinin her aşaması ile yüksek lisans öğretimim boyunca bilgilerini ve tecrübelerini benimle paylaşan, sabır ve anlayış ile bana yol gösteren, değerli zamanını esirgemeyerek bana yardımcı olan, kendisinden çok şey öğrendiğim saygıdeğer danışmanım Sayın Prof. Dr. H.Burcu ÖZGÜVEN'e teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum.

Hayatımın her anında bana destek olan, birlikte geçireceğimiz zamanlardan fedakârlık eden çok değerli eşim Yeliz Fatma SOYAL'a ve “*baba senin bu ödevin hiç bitmeyecek galiba*” diyen ancak, küçük yaşlarına rağmen yine de sabırla bitmesini bekleyen canım kızlarım İrem Kayra SOYAL ile Merve Dila SOYAL'a en içten dileklerle sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunuyorum.

Hasan SOYAL

Ocak, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	VI
TEŞEKKÜR.....	IX
İÇİNDEKİLER.....	X
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XIII
KISALTMALAR DİZİNİ.....	XXXIII
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı.....	2
1.2. Kaynaklar ve Yöntem.....	3
BÖLÜM 2.....	5
İSTANBUL TARİHİ YARIMADASI VE SURLARI.....	5
2.1. Tarihi Yarımada'nın Coğrafi Konumu ve Topoğrafyası.....	5
2.2. İstanbul'un Tarihi ve Surları.....	9
2.2.1. Klasik ve Helenistik Dönem Surları-Byzantion (Bizantion) Surları.....	17
2.2.2. Roma Dönemi- Septimius Severus Surları.....	18
2.2.3. Constantinius Surları.....	20
2.2.4. Theodosius Surları.....	21
2.2.5. Tarihi Yarımada'nın Deniz (Haliç ve Marmara) Surları.....	24
BÖLÜM 3.....	40
SUR-İ SULTANİ.....	40
3.1. Sur-i Sultani'nin Konumu ve Tanımı.....	40
3.2. Sur-i Sultani'nin Tarihsel Gelişimi ve İnşası.....	50
3.3. Sur-i Sultani Mimari Özellikleri.....	56
3.3.1. Sur-i Sultani'nin Kara Surları (Fatih Dönemi Surlar).....	56
3.3.1.1. Ahırkapı Mevkii (1 Nolu Burç) ile Bab-1 Hümayun Arasındaki Bölüm.....	68
3.3.1.1.1. Kara Surunda 1 Nolu Burç ile 5 Nolu Köşe (Sekizgen) Burç Arasındaki Bölüm.....	71
3.3.1.1.2. Otluk Kapısı (Ahır Kapı, Kara Kapısı).....	81
3.3.1.1.3. Kara Surunda 5 Nolu Köşe (Sekizgen) Burç ile Bab-1 Hümayun Arası.....	87
3.3.1.2. Bab-1 Hümayun ile Alay Köşkü Arasındaki Bölüm (Soğukçeşme Sokak).....	91
3.3.1.2.1. Bab-1 Hümayun Kapısı (Saltanat Kapısı).....	98

3.3.1.2.1.1 Bab-1 Hümayun'un İnşası, Kitabeleri ve Tarihlendirme Problemleri	103
3.3.1.2.1.2. Görseller ve Betimlemeler Eşliğinde Mimari Açından Bab-1 Hümayun	109
3.3.1.2.1.3. Bab-1 Hümayun'a İlişkin Veriler Üzerinden Değerlendirme ve Sonuç	122
3.3.1.2.2. Bab-1 Hümayun ile 10 Nolu Burç Arası	124
3.3.1.2.3. 10 Nolu Burç ile 11 Nolu Burç Arası	129
3.3.1.2.4. 11 Nolu Burç ile 12 Nolu Burç Arası	131
3.3.1.2.5. 12 Nolu Burç ile 13 Nolu Burç Arası	133
3.3.1.2.6. 13 Nolu Burç ile 14 Nolu Burç Arası	136
3.3.1.2.7. 14 Nolu Burç ile 15 Nolu Burç Arası	139
3.3.1.2.8. 15 Nolu Burç ile 16 Nolu Burç Arası	144
3.3.1.2.9. 16 Nolu Burç ile 17 Nolu Onikigen Burç (Alay Köşkü) Arası	147
3.3.1.2.9.1. Soğukçeşme Kapısı (Bab-1 Sultani)	150
3.3.1.3. Alay Köşkü ile Yalı Köşkü Arasındaki Bölüm	155
3.3.1.3.1 Alay Köşkü (17.B) (Ahmet Hamdi Tanpınar Edebiyat Müze Kütüphanesi)	160
3.3.1.3.2. Alay Köşkü (17 Nolu Burç) ile 18 Nolu Burç Arası	168
3.3.1.3.4. 18 Nolu Burç ile 19 Nolu Burç Arası	172
3.3.1.3.5. 19 Nolu Burç ile 20 Nolu Burç Arası	175
3.3.1.3.6. 20 Nolu Burç ile 21 Nolu Burç Arası	179
3.3.1.3.7. 21 Nolu Burç ile 22 Nolu Burç Arası	185
3.3.1.3.8. 22 Nolu Burç ile 23 Nolu Köşe (Sekizgen) Burç Arası	189
3.3.1.3.9. 23 Nolu Köşe (Sekizgen) Burç ile 24 Nolu Burç Arası	195
3.3.1.3.10. 24 Nolu Burç ile 25 Nolu Burç Arası	199
3.3.1.3.11. 25 Nolu Burç ile 26 Nolu Burç Arası	203
3.3.1.3.12. 26 Nolu Burç ile Demirkapı Arası	208
3.3.1.3.13. Demirkapı ile 27, 28 ve 29 nolu Burçlar Arası	213
3.3.1.4. Sur-i Sultani'nin Kara Surlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	215
3.3.2. Sur-i Sultani'nin Deniz Surları (Bizans Dönemi Surlar)	218
3.3.2.1. Sur-i Sultani Haliç Deniz Surları	219
3.3.2.2. Sur-i Sultani Marmara Deniz Surları	238
3.3.2.2.1. Top Kapısı ile B.14 Burcu Arasındaki Bölüm	239
3.3.2.2.2. B.14 Burcu ile İncili Köşk (B.8) Arasındaki Bölüm	248
3.3.2.2.2.1. B.14 Burcu ile B.13 Burcu Arasındaki Kısım	249
3.3.2.2.2.2. B.13 Burcu ile B.12 Burcu Arasındaki Kısım	254

3.3.2.2.2.3. B.12 Burcu ile B.11 Burcu Arasındaki Kısım	257
3.3.2.2.2.4. B.11 Burcu ile B.10 Burcu Arasındaki Kısım	263
3.3.2.2.2.5. B.10 Burcu ile İncili Köşk (B.8) Arasındaki Kısım:.....	266
3.3.2.2.2.6. B.14 Burcu ile İncili Köşk (B.8) Arasındaki Kısımın Suriçi Yapılanması.....	275
3.3.2.2.3. İncili Köşk/Sinan Paşa Köşkü (B.8) ile B.1 Burcu Arasındaki Bölüm	278
3.3.2.2.3.1. İncili Köşk/Sinan Paşa Köşkü (B.8)	280
3.3.2.2.3.2. İncili Köşk (B.8) ile B.7 Arasındaki Kısım	286
3.3.2.2.3.3. B.7 Burcu ile B.6 Burcu Arasındaki Kısım.....	291
3.3.2.2.3.4. B.6 Burcu ile B.4 Burcu (Harap Köşk) Arasındaki Kısım.....	294
3.3.2.2.3.5. B.4 Burcu (Harap Köşk) ile B.3 Burcu Arasındaki Kısım.....	304
3.3.2.2.3.6. B.3 Burcu ile Ahırkapı Feneri Arasındaki Kısım	309
3.3.2.2.3.7. Ahırkapı Feneri ile B.2 Burcu Arasındaki Kısım	314
3.3.2.2.3.8. B.2 Burcu ile B.1 Burcu Arasındaki Kısım.....	324
3.3.2.3. Sur-i Sultani'nin Deniz Surlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	339
BÖLÜM 4	342
KARŞILAŞTIRMA, DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	342
4.1. Sur-i Sultani'nin, Diğer Osmanlı Saraylarının Bilinen Dış Duvarları ile Karşılaştırılması	342
4.1.1. Sur-i Sultani'nin, İstanbul'daki Eski Saray Dış Duvarları ile Karşılaştırılması	342
4.1.2. Sur-i Sultani'nin, Edirne'deki Eski Saray ve Yeni Saray Dış Duvarları ile Karşılaştırılması	345
4.2. Sur-i Sultani'ye ilişkin Analizlerin Değerlendirilmesi	350
4.3. Sonuç	355
KAYNAKÇA	359
İNTERNET KAYNAKLARI.....	365
ÖZGEÇMİŞ	369

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1	İstanbul İli içerisinde Tarihi Yarımada'nın konumu (URL-1).....	6
Şekil 2.2	İstanbul içerisinde Tarihi Yarımada'nın (Fatih İlçesi) sınırları ve komşu	7
Şekil 2.3	Millingen Haritasında Tarihi Yarımada (Millingen, 1899)	8
Şekil 2.4	Tarihi Yarımada'nın 11-12. yy. topoğrafik yapısı ve yedi tepenin konumları	9
Şekil 2.5	İstanbul'un Yenikapı kazıları üzerinden tarihi katmanları (Dönmez, 2014)...	10
Şekil 2.6	Yenikapı'daki arkeolojik kazı alanından genel görünüm (URL-51).....	11
Şekil 2.7	Yenikapı arkeolojik kazılarındaki yerleşim alanı buluntuları (URL-52).	12
Şekil 2.8	Yenikapı kazı alanında bulunan Theodosius Limanı kalıntıları (URL-52). ...	12
Şekil 2.9	Yenikapı kazı alanındaki batık gemi kalıntıları (URL-51).....	13
Şekil 2.10	Mango'ya göre tarihi kentin 4. yüzyıldaki olası görünümü.	15
Şekil 2.11	Tarihi Yarımada'nın 4.-7. yüzyıldaki sınırları.....	16
Şekil 2.12	C.E.Arseven'in yayınladığı haritada Tarihi Yarımada ve surları (Arse	16
Şekil 2.13	Shepherd haritasında Byzantion Surları (Shepherd, 1911).....	17
Şekil 2.14	Byzantion sur hattının güzergahına ilişkin şematik çizimler.....	18
Şekil 2.15	Septimius Severus (Severan) Surlarının güzergahına ilişkin şematik çizim	19
Şekil 2.16	Millingen haritasında sur hatlarının güzergahına ilişkin şematik çizimler (Millingen, 1899).	19
Şekil 2.17	Constantinius surlarının güzergahına ilişkin şematik çizimler.....	21
Şekil 2.18	Millingen haritasında Tarihi Yarımada kara surları (Theodosius Surları) (Millingen, 1899)	22
Şekil 2.19	Tarihi Yarımada kara surlarına ilişkin detaylar (Millingen, 1899).....	22
Şekil 2.20	Tarihi Yarımada kara surları (Theodosius Surları) (Ahunbay, 1994)	23
Şekil 2.21	Kara surlarının enine kesitte sistem detayı (Millingen, 1899).....	24
Şekil 2.22	Buondelmonti'nin 1422 tarihli İstanbul Haritası (Eyice, 2012).	26
Şekil 2.23	Millingen haritasında Haliç Surları (Millingen, 1899).	27
Şekil 2.24	Tarihi Yarımada'nın 11-12.yy. Haliç Surları (URL-6).	28
Şekil 2.25	Tarihi Yarımada Haliç deniz surları ile kara surlarının kesişiminde bulunan Ayvansaray semti (URL-3)	28
Şekil 2.26	Haliç sur hattı takribi ölçüm çalışması (Soyal; Google Maps).....	28
Şekil 2.27	Millingen haritasında Marmara Surları (Millingen, 1899).	29
Şekil 2.28	Tarihi Yarımada'nın 11-12.yy. Marmara Surları (URL-6).	29
Şekil 2.29	Marmara sur hattı takribi ölçüm çalışması (Soyal; Google Maps, 2020).....	30
Şekil 2.30	Müller-Wiener haritasında Tarihi Yarımada'nın Marmara deniz surları (IFEA)	30
Şekil 2.31	Dirimtekin çizimlerinde Marmara deniz surlarına ilişkin kısmi görünüm (Dirimtekin, 1953).....	31
Şekil 2.32	Dirimtekin çizimlerinde Marmara deniz surlarına ilişkin kısmi görünüm (Dirimtekin, 1953).....	31
Şekil 2.33	Dirimtekin çizimlerinde Marmara deniz surlarına ilişkin kısmi görünüm (Dirimtekin, 1953).....	32

Şekil 2.34 1899 tarihli Millingen haritasında, Rumeli demiryolu hattının Tarihi Yarım surları ile kesiştiği noktalar (Millingen, 1899).....	33
Şekil 2.35 1992 tarihli Koruma Kurulu Müdürlüğü yazı örneği (Kurul IV).	34
Şekil 2.36 1992 tarihli Büyükşehir Belediyesi yazı örneği (Kurul IV).	35
Şekil 2.37 1995 tarihli İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü yazısı örneği (Kurul...)	36
Şekil 2.38 Belediye sosyal tesisleri genel görünümü (Soyal, 2016).....	37
Şekil 2.39 Belediye sosyal tesisleri genel görünümü (Soyal, 2019).....	37
Şekil 2.40 Sur-i Sultani'nin Marmara deniz surları kısmındaki güncel restorasyon çalışmalarından genel görünüm (Soyal, 2019).	38
Şekil 2.41 Tarihi Yarımada surları içerisinde Sur-i Sultani surlarının konumu ve etkileşimi (İBB).....	39
Şekil 3.1 Tarihi Yarımada'da Sur-i Sultani'nin konumu ve hava fotoğrafında genel görünümü (URL-3)	41
Şekil 3.2 Tarihi Yarımada'nın ve Sur-i Sultani'nin günümüzdeki Sit durumu (IV.Kurul).....	41
Şekil 3.3. Sur-i Sultani'nin yer aldığı alan ve etkileşimde bulunduğu mahallelerin konumlanması (URL-3).	43
Şekil 3.4. 1819 tarihli Melling haritasında Sur-i Sultani (Melling, 1819).....	44
Şekil 3.5. 1847-48 tarihli Mühendishane-i Berriye-i Hümayun haritasında Sur-i Sultani (URL-29).....	45
Şekil 3.6. Sur-i Sultani'nin günümüz halihazır durumuna ilişkin vaziyet planı rölövesi (İRAM; Soyal).	47
Şekil 3.7. Sur-i Sultani rölövesinin, S.H.Eldem haritası ile örtüştürülmesi (Soyal).....	48
Şekil 3.8. Sur-i Sultani rölövesinin, Müller-Wiener haritası ile örtüştürülmesi (Soyal).48	
Şekil 3.9. Sur-i Sultani'nin yer aldığı alana ilişkin günümüz hava fotoğrafında surların halihazırdaki durumuna ilişkin görünüm (URL-3; Soyal).	49
Şekil 3.10. Farklı haritalarda, değişik konumlarda ve şekillerde ifade edilen Byzantion surları.....	50
Şekil 3.11. Vavassore'nin 1520'de yayınladığı çizimlerde Yeni Saray ve Sur-i Sultani (Necipoğlu, 2007).	52
Şekil 3.12. S.Münster'in 1544 yılında yayımlanan çiziminde Yeni Saray alanı ve kademeli terasları (Kubilay, 2010).....	53
Şekil 3.13. Hogenberg'in 1572 yılında yayımlanan çiziminde Yeni Saray alanı ve kademeli terasları (Kubilay,2010).....	54
Şekil 3.14. Dilich'in 1606 'da yayınladığı çizimlerde Yeni Saray ve Sur-i Sultani (Dilich, 1606).	54
Şekil 3.15 Sur-i Sultani'nin çevrelediği saray alanı (Soyal).....	55
Şekil 3.16. Sur-i Sultani kara sur hattının halihazırdaki genel görünümü (İRAM; S.....	57
Şekil 3.17. S.H.Eldem (soldaki) ve Müller-Wiener (sağdaki) restitüsyon çizimlerinde kara sur hattının rölöve çizimi ile örtüştürülmesi ve tamamlanması (Soyal).....	58
Şekil 3.18 Sur-i Sultani kara surunun hava fotoğrafı (URL-11).....	60
Şekil 3.19. Sur-i Sultani kara surunun köşe burçları ve doğrusal hatları ile uzunlukları (URL-12).....	61
Şekil 3.20 H.Schedel'in çiziminde Sur-i Sultani kara suru görünümü (Bornovalı, 2019).	62

Şekil 3.21 Matrakçı Nasuh'un 1537 civarında yapılmış İstanbul haritasında Sur-i Sultani.	64
Şekil 3.22 Melchior LORICHS'in 1559 tarihli çiziminde Sur-i Sultani (Necipoğlu, 2007; URL-11).	65
Şekil 3.23 Melchior LORICHS'in 1559 tarihli çiziminde Sur-i Sultani (Necipoğlu, 2007; URL-11).	65
Şekil 3.24 Kara surunun Marmara deniz suru ile birleştiği noktadaki dörtgen burcun konumu ve sahil yolu tarafından genel görünümü (Soyal, 2016).	67
Şekil 3.25 Kara sur hattındaki 1.B başlangıç burcu (soldaki) ile Marmara deniz surlarındaki diğer burçlardan (sağdaki) karşılaştırma örneği (Soyal, 2016).	68
Şekil 3.26. Kara sur hattı üzerinde 1.B ile Bab-1 Hümayun arasındaki kısım (URL-	68
Şekil 3.27. Ahırkapı Mevkii – Bab-1 Hümayun Arasındaki Bölüm ve Uzunlukları (URL-12).	69
Şekil 3.28. Fossati'nin çizimiyle Sur-i Sultani'nin Bab-1 Hümayundan Ahırkapı civarına kadar olan kara surları kısmı, 1852 (Eyice, 2012, ss.37)	70
Şekil 3.29 1 nolu burç ile 5 nolu (sekizgen) köşe burç (kule) arasındaki kısmın vaziyet planı detay görünümü (İRAM; Soyal)	71
Şekil 3.30. Kara Suru, Ahırkapı Mevkii ile Bab-1 Hümayun Arasındaki Bölüm (1 nolu dörtgen burç ile 5 nolu sekizgen burç arasındaki kısım) (URL-12).	72
Şekil 3.31. Kara Surunun 1 nolu dörtgen burcuna ilişkin olarak deniz tarafından çekilmiş olan geçmiş dönem fotoğrafları (Soldaki: URL-15, 1890; Sağdaki: Ayverdi, 1953).	73
Şekil 3.32. Sur-i Sultani kara surunun deniz suru ile birleştiği noktada yer alan 1 nolu burç ve sol tarafında Ahırkapı istikametindeki sosyal tesisler (Soyal, 2016).	73
Şekil 3.33 Kara surunun 1 ve 2 nolu burçları (restorasyon öncesi) ile sol tarafında Ahırkapı istikametindeki sosyal tesisler, (Soyal, 2016).	74
Şekil 3.34 Kara surunun 1 ve 2 nolu burçları (restorasyon aşamasında) ile sol tarafında Ahırkapı istikametindeki belediye sosyal tesislerine ait yapılar (Soyal, 2019).	74
Şekil 3.35 Kara surunun 1 ve 2 nolu burçlar ile arasında kalan kısımdaki sur duvarına bitişik konumda yer alan belediye sosyal tesislerine ait yapıların genel görünümü (Soyal, 2019).	75
Şekil 3.36. Demiryolunun üst tarafındaki geriye kalan kısım, kamusal park alanı (Soyal,2019).	75
Şekil 3.37 Demiryolunun üst tarafındaki geriye kalan kısım, kamusal park alanı ve demiryolu hattı ve durağı sebebiyle yok edilmiş olan sur duvarı (Soyal, 2016).	76
Şekil 3.38 Halihazırda otobüs park yeri olarak kullanılan alanın eski haritalardaki görünümü.	77
Şekil 3.39 Otobüs park alanı olarak kullanılan betonarme platform, (İRAM)	77
Şekil 3.40. Otobüs park alanı olarak kullanılan betonarme platform, (İRAM)	78
Şekil 3.41. Dikimhane yapısının kara ve deniz tarafından görünüşleri (URL-16 ve	78
Şekil 3.42. Otluk Kapısı ile 5 nolu sekizgen burç arasındaki kısımların rölövesi, 2015 (İRAM).	79
Şekil 3.43. Otluk Kapısı ile 5 nolu sekizgen burç arasındaki kısımların sur dışından silueti, 2015 (İRAM).	79

Şekil 3.44. Otluk Kapısı ile 5 nolu sekizgen burç arasındaki kısımların sur içinden silueti, 2015 (İRAM).....	79
Şekil 3.45. Otluk Kapısından İshak Paşa Yokuşu istikametindeki kara suruna bitişik nizamda inşa edilmiş olan konut yapıları genel görünümü, (URL-14).....	80
Şekil 3.46. Otluk Kapısından İshak Paşa Yokuşu istikametindeki kara suruna restorasyon çalışmaları aşamasındaki genel görünümü (Soyal, 2016)	80
Şekil 3.47. Otluk Kapısından İshak Paşa Yokuşu istikametindeki kara suruna bitişik nizamda inşa edilmiş olan konutların günümüzdeki konumu ve kalıntıları (Soyal,)	81
Şekil 3.48. Kara surunun 1 ve 5 nolu burçlar arasındaki kısmına ilişkin restorasyon çalışmaları öncesi genel görünüm (Soyal, 2015).	81
Şekil 3.49. 1786 tarihli Kauffer (soldaki) ve 1819 tarihli Melling (sağdaki) Otluk Kapısı ve sur dışındaki saray ahırlarının yer aldığı alana ilişkin detay görünüm (Kubilay, 2010).	82
Şekil 3.50. Otluk Kapısının restorasyon çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan ocak bacası ve yağ mazgallarına ilişkin genel görünüm (İRAM, 2015).	83
Şekil 3.51. 20. yy başlarında Ludwigsohn Kardeşler Kartpostalında Otluk Kapısı, (URL-14).....	84
Şekil 3.52. Otluk Kapısının Genel Görünümü, Dış Cephe (Soyal, 2019).	84
Şekil 3.53. Otluk Kapısı'nın Ön (Surdışı) ve Arka (Suriçi) Cepheleri, 1953 (Ayverdi, 1953).	85
Şekil 3.54. Otluk Kapısı Plan Şeması ve Kesitleri, 2015 (İRAM)	86
Şekil 3.55. Otluk Kapısı Girişi ve Arka Cephe Revakları Genel Görünüm (Soyal,.....)	86
Şekil 3.56. Otluk Kapısının Genel Görünümü, Arka Cephe (sur içi) (Soyal, 2016).	86
Şekil 3.57. 5 nolu köşe (sekizgen) burç ile Bab-1 Hümayun arasındaki kısmın vaziyet planı detay görünümü (İRAM; Soyal)	87
Şekil 3.58. Kara Suru, Ahırkapı Mevkii ile Bab-1 Hümayun Arasındaki Bölümün 2. Kısmı (5 nolu sekizgen burç ile Bab-1 Hümayun arasındaki kısım) (URL-12).	87
Şekil 3.59. 5 nolu sekizgen burç ile Bab-1 Hümayun arasındaki kısmın rölövesi, 2015 (İRAM).....	88
Şekil 3.60. 5 nolu sekizgen burç ile Bab-1 Hümayun arasındaki kısmın sur içinden silueti, 2015 (İRAM).....	88
Şekil 3.61. Bab-1 Hümayun ile 5 nolu sekizgen burç arasındaki kısmın sur dışından silueti, 2015 (İRAM).....	88
Şekil 3.62. 7 ve 8 nolu burçlar arasındaki koltuk kapısının görünümü (Soyal, 2019)....	89
Şekil 3.63. 7 ve 8 nolu burçlar arasındaki koltuk kapısının görünümü (Soyal, 2016)....	89
Şekil 3.64. 7 ve 8 nolu burçlar arasındaki kısım ve kullanılmayan koltuk kapısının sur içinden görünümü, 2015 (İRAM).	89
Şekil 3.65. 7 ve 8 nolu burçlar arasındaki koltuk kapısı ve surlara ilişkin kesit detayı, 2015 (İRAM).....	90
Şekil 3.66. 8 nolu burç ile 9 nolu burç istikametindeki sur duvarı ve üzerinde bulunan kitabe detayının sur içinden görünümü, 2015 (İRAM).....	90
Şekil 3.67. Kara sur hattı üzerinde Babı- Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki bölüm (URL-12).....	91
Şekil 3.68. Babı- Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki sur hattı detay hava görüntüsü (URL-12).....	91

Şekil 3.69. Bab-1 Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki sur hattının plan ve siluet görünümleri (İRAM).....	93
Şekil 3.70. Fossati'nin çizimiyle Sur-i Sultani'nin Bab-1 Hümayundan Alay Köşkü kısmına kadar olan kara surları kısmı, 1852 (Eyice, 2012, ss.37)	94
Şekil 3.71. Bab-1 Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki sur hattının genel görünümü (Kurul IV).....	94
Şekil 3.72. Soğuk Çeşme Sokağa ve sur dibi yapılaşmasına ilişkin 19. yy. sonu genel görünüm.	95
Şekil 3.73 Soğuk Çeşme Sokağı evleri restorasyon öncesi görünüm, 1984 (Durgu, 2010).	96
Şekil 3.74 Soğuk Çeşme Sokağı evleri restorasyon sonrası görünüm, 1986 (Durgu, 2010).	96
Şekil 3.75. Bab-1 Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki sur hattının, sur içi ve sur dışından genel görünümü (Ceco, 2012, c.3, ss.32-33).	97
Şekil 3.76. Bab-1 Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki sur hattının kısmi genel görünümü, 2015 (İRAM).	97
Şekil 3.77. Bab-1 Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki sur hattının kısmi genel görünümü, 2015 (İRAM).	97
Şekil 3.78. Bab-1 Humayun Kapısının kara sur hattındaki konumu.	98
Şekil 3.79. Bab-1 Hümayun'un sur dışından genel görünümü, 2015 (İRAM).....	99
Şekil 3.80. Bab-1 Hümayun'un sur içinden ve dışından genel görünümü, 2012 (H.Ö.Camcı).....	99
Şekil 3.81. Bab-1 Hümayun zemin kat (soldaki), ara kat (ortadaki) ve çatı (teras) rölövesi, 2015 (İRAM).....	100
Şekil 3.82. Bab-1 Hümayun ön cephesi (sur dışı), 2015 (İRAM).	101
Şekil 3.83. Bab-1 Hümayun'a ilişkin boyuna 1-1 kesiti, 2015 (İRAM).....	101
Şekil 3.84. Bab-1 Hümayun arka cephesi (I.Avlu/Alay Meydanı), 2015 (İRAM).....	101
Şekil 3.85. Bab-1 Hümayun'a ilişkin boyuna 2-2 kesiti, 2015 (İRAM).....	102
Şekil 3.86. Bab-1 Hümayun'a ilişkin boyuna 7-7 kesiti, 2015 (İRAM).....	102
Şekil 3.87. Bab-1 Hümayun sağ yan cephe ve sol yan cephe rölövesi, 2015 (İRAM).	102
Şekil 3.88. Bab-1 Hümayuna ilişkin enine kesitler 3-3 (soldaki) ve 5-5 kesitleri, 2015 (İRAM).....	103
Şekil 3.89. Bab-1 Hümayun'un inşa kitabesi (İRAM).	104
Şekil 3.90. Bab-1 Hümayun, güneybatı cephesinde (ön cephe) yer alan kitabelerin genel görünümü (Soyal, 2016)	106
Şekil 3.91. Bâb-1 Hümayun'un ön cephe kemer kavsarasındaki ayet kitabesi (İRAM).	106
Şekil 3.92. H.1230 (M.1814-15) tarihli II. Mahmud tuğrası (İRAM).	107
Şekil 3.93. Kapının iç kısmındaki sanatçı kitabesi (soldaki) ve ayet kitabesi (sağdaki), (İRAM).....	108
Şekil 3.94. H.1285 (M.1868-69) tarihli Abdülfettah'a ait dua kitabeleri (İRAM).....	108
Şekil 3.95. Bab-1 Hümayun'da arka cephe tarafındaki kitabelere ilişkin genel görünüm (Soyal, 2014).	109
Şekil 3.96. Vavassore'nin (soldaki) ve H.Schedel'in (sağdaki) gravürlerinde Bab-1 Hümayun.	110

Şekil 3.97. Matrakçı Nasuh (soldaki) ve Nakkaş Osman (sağdaki) minyatürlerinde Bab-1 Hümayun detay görünümü (Aydın, 2013).	111
Şekil 3.98. G.J.Grelot (soldaki) (URL-11) ve L’Espinasse (sağdaki) gravürlerinde Bab-1 Hümayun	112
Şekil 3.99. A.Melling’in (soldaki) ve C.Fossati’nin (sağdaki) Gravürlerinde Bab-1 Hümayun	113
Şekil 3.100. James Robertson’un fotoğraflarında Bab-1 Humayun (Eldem, 1979	114
Şekil 3.101. Bab-1 Hümayun Restitüsyon Çizimleri (Eldem, Akozan, 1982).	116
Şekil 3.102. Bab-1 Hümayun sur dışı cephe restitüsyonları (İRAM).	117
Şekil 3.103. Bab-1 Hümayun sur içi cephe restitüsyonları (İRAM).	117
Şekil 3.104. Bab-1 Hümayun’un sol yan ve Ayasofya Meydanı'na bakan ön cephesi (sur dışı).	118
Şekil 3.105. Bab-1 Hümayun'un, sağ yan ve sarayın I. avlusuna bakan arka cephesi ..	118
Şekil 3.106. Bab-1 Hümayun dönem eki dolgular ve kapı detay görünümü (İRAM)..	119
Şekil 3.107. Pascal Sebah Albüm Fotoğraflarında Bab-1 Hümayun (URL-27; URL-2	121
Şekil 3.108. Bab-1 Hümayun'un 1880 yılına tarihlendirilen fotoğrafında genel görünümü (URL-28).	122
Şekil 3.109. Bab-1 Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki sur hattı vaziyet planı.	124
Şekil 3.110. Bab-1 Hümayun ile 10 nolu dörtgen arasındaki bölüme ilişkin kısmi plan şeması (İRAM).	125
Şekil 3.111. Bab-1 Hümayun ile 10 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından cephe görünümü (İRAM).	125
Şekil 3.112. Bab-1 Hümayun ile 10 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden cephe görünümü (İRAM).	125
Şekil 3.113. Fossati’nin 1852 tarihli çiziminde Bab-1 Hümayun ile 10 nolu dörtgen burç arası detay görünüm.	126
Şekil 3.114. 1787 tarihli D’Ohsson (Soldaki) (Ceco, 2012, c.3, ss.569) ve 1813 tarihli Hobhouse (Sağdaki) (URL-10) gravürlerinden detay görünüm.	126
Şekil 3.115 Bab-1 Hümayun ile 10 nolu burç arasındaki kısmın genel görünümüleri...	127
Şekil 3.116 Bab-1 Humayun ile 10 nolu burç arası genel görünüm, 2015 (İRAM)....	127
Şekil 3.117 Bab-1 Humayun ile 10 nolu burç arasındaki kısımda yer alan koltuk kapısı, 2015 (İRAM).	127
Şekil 3.118. Bab-1 Hümayun ile 10 nolu burç arasındaki kısım ve koltuk kapısının sur içi görünümü (İRAM)	128
Şekil 3.119. Bab-1 Hümayun ile 10 nolu burç arasındaki kısım ve koltuk kapısının sur içi görünümü (İRAM)	128
Şekil 3.120 10 Nolu Burç ile 11 Nolu Burç Arasındaki Bölüm	129
Şekil 3.121. 10 Nolu Burç ile 11 Nolu Burç Arasındaki Bölümün Rölövesi (İRAM).	129
Şekil 3.122. 10 nolu burç ile 11 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM).	130
Şekil 3.123. 10 nolu burç ile 11 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden siluet görünümü (İRAM).	130
Şekil 3.124. 10 nolu burç önündeki konut yapısından Alay Köşkü istikametinde Soğuk Çeşme Sokaktaki sur önü yapılanmaların genel görünümü (Soyal, 2019).	130

Şekil 3.125 10.B ile 11.B arasındaki kısmın altında yer alan sarnıcın plan şeması (Müller-Wiener, 2002).	131
Şekil 3.126. 11 Nolu Burç ile 12 Nolu Burç Arasındaki Bölüm	131
Şekil 3.127. 11 Nolu Burç ile 12 Nolu Burç Arasına İlişkin Rölöve (İRAM).	132
Şekil 3.128. 11 nolu burç ile 12 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM).	132
Şekil 3.129. 11 nolu burç ile 12 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden siluet görünümü (İRAM).	133
Şekil 3.130. 12 Nolu Burç ile 13 Nolu Burç Arasındaki Bölüm	133
Şekil 3.131. 12 Nolu Burç ile 13 Nolu Burç Arasına İlişkin Rölöve (İRAM).	134
Şekil 3.132. 12 nolu burç ile 13 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM).	134
Şekil 3.133. 12 nolu burç ile 13 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden siluet görünümü (İRAM).	135
Şekil 3.134. 12 nolu burç ile 13 nolu burç arasındaki koltuk kapısının sur dışı ve sur içinden genel görünümü (Soyal, 2019).	135
Şekil 3.135 13 Nolu Burç ile 14 Nolu Burç Arasındaki Bölüm	136
Şekil 3.136. 13 nolu burç ile 14 nolu burç arasındaki kısmın rölövesi (İRAM).	137
Şekil 3.137. 13 nolu burç ile 14 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM).	137
Şekil 3.138. 13 nolu burç ile 14 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden siluet görünümü (İRAM).	137
Şekil 3.139. 19.yy sonlarında 13 nolu burç ile 14 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (Yılmaz, 2009).	138
Şekil 3.140. Sarnıç yapısının bulunduğu konumdaki sur ilişkisi ve ilave konut yapıları genel görünümü, 2015 (İRAM).	138
Şekil 3.141. Sarnıç yapısının giriş kısmı (Soyal, 2019) ve iç mekân görünümü	139
Şekil 3.142. 14 Nolu Burç ile 15 Nolu Burç Arasındaki Bölüm	139
Şekil 3.143. 14 nolu burç ile 15 nolu burç arasındaki kısmın rölövesi (İRAM).	140
Şekil 3.144. 14 nolu burç ile 15 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM).	141
Şekil 3.145. 14 nolu burç ile 15 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM).	141
Şekil 3.146. 14 nolu burç ile 15 nolu burç ve arasındaki sur duvarı kısmına ilişkin tarihsiz eski görüntüler (Kurul IV).	142
Şekil 3.147. 14 nolu burç ile 15 nolu burç arasındaki kısmın Soğuk Çeşme Sokak üzerinden genel görünümü (Soyal, 2016).	142
Şekil 3.148. 14 nolu burç ile 15 nolu burç arasındaki kısmın Soğuk Çeşme Sokak üzerinden restorasyon çalışmaları sonrasındaki genel görünümü (Soyal, 2019).	143
Şekil 3.149. 14 nolu burç ile 15 nolu burç arasındaki sur duvarının ve 15 nolu burcun sur içinden genel görünümü, 2015 (İRAM).	143
Şekil 3.150. 15 Nolu Burç ile 16 Nolu Burç Arasındaki Bölüm	144
Şekil 3.151. 15 nolu burç ile 16 nolu burç arasındaki kısım rölöve plan şeması,	144
Şekil 3.152. 15 nolu burç ile 16 nolu burç arasındaki kısmın, sur dışı cephe görünümü, 2015 (İRAM).	145

Şekil 3.153. 15 nolu burç ile 16 nolu burç arsındaki kısmın, sur içinden cephe görünümü, 2015 (İRAM).	145
Şekil 3.154. 15 nolu burç ile 16 nolu burç arsındaki kısmın sur dışından 1940'lara ait genel görünüm (Kurul IV).	145
Şekil 3.155. 15 nolu burç ile 16 nolu burç arsındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal).	146
Şekil 3.156. 15 nolu burç ile 16 nolu burç arsındaki sur duvarının ve üzerindeki seğirdim yolunun sur içinden genel görünümü, 2015 (İRAM).	146
Şekil 3.157. 16 Nolu Burç ile 17 Nolu Sekizgen Köşe Burç (Alay Köşkü) Arasındaki Bölüm.	147
Şekil 3.158. 16 nolu burç ile 17 nolu burç (Alay Köşkü) arsındaki kısmın rölöve plan şeması, 2015 (İRAM).	147
Şekil 3.159. 16 nolu burç ile 17 nolu burç (Alay Köşkü) arsındaki kısmın sur dışı cephe görünümü, 2015 (İRAM).	148
Şekil 3.160. 16 nolu burç ile 17 nolu burç (Alay Köşkü) arsındaki kısmın sur içinden cephe görünümü, 2015 (İRAM).	148
Şekil 3.161. 17 nolu burç (Alay Köşkü) ile 16 nolu dörtgen burç arsındaki kısmın genel görünümleri.	149
Şekil 3.162. 16 nolu burç ile 17 nolu burç (Alay Köşkü) arasına ilişkin sur içinden görünüm (Soyal).	149
Şekil 3.163. Soğuk Çeşme Kapısının Sur-i Sultani üzerindeki konumu.	150
Şekil 3.164. Soğukçeşme Kapısı'nın sur dışından genel görünümleri, 2016 (soldaki), 2019 (sağdaki).	151
Şekil 3.165 Soğukçeşme Kapısı'nın sur dışından genel görünümü (URL-57).	151
Şekil 3.166. Soğukçeşme Kapısı (20. yy başları) (Sakaoğlu, 2002).	152
Şekil 3.167. Soğukçeşme Kapısı'nın sur içinden genel görünümü (URL-57).	152
Şekil 3.168 Soğukçeşme ve Kapısı'nın tarihsiz geçmiş dönem fotoğrafı (URL-56).	153
Şekil 3.169. Çeşmelerin detay görünümleri (URL-28).	154
Şekil 3.170: Soğukçeşme Kapısı'nın tarihsiz geçmiş dönem görünümü (Kurul IV).	155
Şekil 3.171. Kara sur hattı üzerinde Alay Köşkü ile Yalı Köşkü arasındaki bölüm	155
Şekil 3.172. Kara sur hattının Alay Köşkü ile Yalı Köşkü arasındaki bölümü.	156
Şekil 3.173. Alay Köşkü ile Demirkapı arasındaki sur hattının rölöve planları ve silüetleri (İRAM).	157
Şekil 3.174. Alay Köşkü ile 23 nolu sekizgen köşe burcu arasındaki doğrusal sur hattı (URL-12).	158
Şekil 3.175. 23 nolu köşe burç ile Demirkapı ve sonrasında mevcut olmayan sur hattı (URL-12).	159
Şekil 3.176. 23 nolu köşe burç ile Demirkapı arasındaki sur kısmı (soldaki) ve günümüzde mevcut olmayan sur Demirkapı ile Yalı Köşkü arasındaki kısım (sağdaki) (URL-12).	160
Şekil 3.177 Alay Köşkü'nün kara sur hattındaki konumu.	160
Şekil 3.178 Alay Köşkü'nün sur dışından genel görünümü (Soyal, 2019)	162
Şekil 3.179 Alay Köşkü'nün sur dışından kuzey ve kuzeydoğu yönlerinde cephe görünümleri (İRAM).	162
Şekil 3.180 Alay Köşkü'nün sur içinden genel görünümü (Soyal, 2019)	163

Şekil 3.181 Alay Köşkü'nün sur içinden güneybatı cephesi görünümü (İRAM).....	163
Şekil 3.182 Alay Köşkü zemin kat plan şeması (İRAM)	164
Şekil 3.183 Alay Köşkü asma kat plan şeması (İRAM)	164
Şekil 3.184 Alay Köşkü 1.kat plan şeması (İRAM)	165
Şekil 3.185 Alay Köşkü "A-A" (soldaki) ve "B-B" (sağdaki) kesitleri (İRAM).....	165
Şekil 3.186 Bugün yerinde olmayan Telgrafhane-i Amire ve Alay Köşkü'nün genel görünümü.	167
Şekil 3.187. Alay Köşkü (17 nolu burç) ile 18 nolu burç arasındaki kısım.....	168
Şekil 3.188. 17 nolu burç (Alay Köşkü) ile 18 nolu burç arası rölöve çizimi (İRAM).168	
Şekil 3.189. 17 nolu burç ile 18 nolu burç arasında "6-6 kesiti" (İRAM).....	169
Şekil 3.190. 17 nolu burç (Alay Köşkü) ile 18 nolu burç arası sur dışından siluet görünümü (İRAM).	169
Şekil 3.191. 17 nolu burç (Alay Köşkü) ile 18 nolu burç arası sur içinden siluet görünümü (İRAM).	170
Şekil 3.192. Alay Köşkü ve 18 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal, 2015)	171
Şekil 3.193. Alay Köşkü ve 18 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (Soyal, 2015).....	171
Şekil 3.194. Sur duvarı üzerindeki duvar çeşmesi ve koltuk kapısı detay görünümler (Soyal, 2015).....	171
Şekil 3.195. Sur duvarı üzerinde seyirdim yolu, mazgal siperleri, top mazgalları ve merdivenlere ilişkin detay görünümler (Soyal, 2015).....	172
Şekil 3.196. 18 nolu burç ile 19 nolu burç arasındaki kısım	172
Şekil 3.197. 18 nolu burç ile 19 nolu burç arasındaki kısmın rölöve alt kot planı (İRAM).....	173
Şekil 3.198. 18 nolu burç ile 19 nolu burç arasındaki kısmın rölöve üst kot planı (İRAM).....	173
Şekil 3.199: 18 ve 19 nolu burçlar arası kısımda "4-4" (soldaki) ve "5-5" (sağdaki) kesitleri (İRAM).....	174
Şekil 3.200. 18 ve 19 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından cephe görünüşü, rölöve çizimi (İRAM).....	174
Şekil 3.201. 18 ve 19 nolu burç arasına ilişkin sur dışından genel görünümler (Soyal, 2019)	174
Şekil 3.202. 18 ve 19 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden cephe görünüşü, rölöve çizimi (İRAM).....	175
Şekil 3.203. 18 ve 19 nolu burç arasına ilişkin sur içinden görünüm (Soyal, 2015)	175
Şekil 3.204. 19 nolu burç ile 20 nolu burç arasının sur hattındaki konumu.	175
Şekil 3.205. 19 nolu burç ile 20 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot rölöve plan şemaları (İRAM).	176
Şekil 3.206. Sur duvarı üzerindeki seğirdim yolu kotuna ilişkin detay görünüm (Soyal, 2017).	176
Şekil 3.207. 19 ve 20 nolu burç arası sur dışı siluet görünümü (İRAM).....	177
Şekil 3.208. 19 ve 20 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından genel görünümleri (Soyal, 2019).....	177
Şekil 3.209. 19 ve 20 nolu burç arası sur içi siluet görünümü (İRAM).....	178

Şekil 3.210. 19 ve 20 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (Soyal, 2014).	178
Şekil 3.211. Telgrafhane yapısının alt kat ve üst kat iç mekân görünümleri (Soyal, 2014).	179
Şekil 3.212. Telgrafhane yapısı ve sur duvarı restorasyon aşaması görünümü (Soyal, 2017).	179
Şekil 3.213. 20 nolu burç ile 21 nolu burç arasının sur hattındaki konumu.	179
Şekil 3.214. 20 nolu burç ile 21 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot rölöve plan şemaları (İRAM).	180
Şekil 3.215. Sur duvarı üzerindeki seğirdim yolu kotuna ilişkin detay görünümler (İRAM).	181
Şekil 3.216. 20 ve 21 nolu burç arası sur dışı siluet görünümü (İRAM).	182
Şekil 3.217. 20 ve 21 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal, 2019).	182
Şekil 3.218. 20 ve 21 nolu burç arasındaki kısımda yer alan yapılar ve koltuk kapısının sur dışından genel görünümü (Soyal, 2019)	182
Şekil 3.219: 20 ve 21 nolu burçlar arasındaki kısmın 1948 yılı görünümü (İAMA).	183
Şekil 3.220 20 ve 21 nolu burç arası sur içi siluet görünümü (İRAM).	184
Şekil 3.221 20 ve 21 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (Soyal, 2016).	184
Şekil 3.222 Sur içinden 21 nolu burcun restorasyon öncesindeki görünümleri	184
Şekil 3.223 Koltuk kapısına ilişkin restorasyon öncesi ve sonrası görünümler	184
Şekil 3.224 21 nolu burç ile 22 nolu burç arasının sur hattındaki konumu.	185
Şekil 3.225 21 nolu burç ile 22 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot rölöve plan şemaları (İRAM)	185
Şekil 3.226 21 ve 22 nolu burçlar arası kısımda “2-2” (soldaki) ve “3-3” (sağdaki) kesitleri (İRAM).	186
Şekil 3.227 21 nolu burç ile 22 nolu burç arasındaki kısım (İRAM).	186
Şekil 3.228. 21 ve 22 nolu burç arası sur dışı siluet görünümü (İRAM).	187
Şekil 3.229. 21 ve 22 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal, 2016).	187
Şekil 3.230. 21 ve 22 nolu burç arası sur içinden siluet görünümü (İRAM).	188
Şekil 3.231. 21 ve 22 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden farklı zamanlardaki genel görünümü (İRAM, 2008; Soyal, 2016).	189
Şekil 3.232: 22 nolu burç ile 23 nolu burç arasının sur hattındaki konumu.	189
Şekil 3.233: 22 nolu burç ile 23 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot plan şemaları (İRAM).	190
Şekil 3.234 22 nolu burç ile 23 nolu burç arasındaki kısmın müze yapısıyla ilişkisi (İRAM).	191
Şekil 3.235 22 nolu burç ile 23 nolu burç arasındaki kısım (Soyal, 2015).	191
Şekil 3.236: 22 nolu burcun zemin kotundaki seğirdim yoluna çıkış kapıları (Soyal, 2015)	192
Şekil 3.237: 22 ve 23 nolu burç arası sur dışından siluet görünümü (İRAM).	192
Şekil 3.238. 22 ve 23 nolu burç arası sur dışından genel görünümler (Soyal, 2019)	193

Şekil 3.239. 23 nolu köşe burcun sur dışındaki caddeden detay görünümüleri (Soyal, 2019)	193
Şekil 3.240 22 ve 23 nolu burç arası sur içinden siluet görünümü (İRAM).....	194
Şekil 3.241 22 ve 23 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (Soyal, 2015)	194
Şekil 3.242 Müze yapısı ve sur duvarı ilişkisinin iç mekân görünümüleri (Soyal,)	194
Şekil 3.243 23 nolu burç ile 24 nolu burç arasının sur hattındaki konumu.	195
Şekil 3.244 23 nolu burç ile 24 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot plan şemaları (İRAM).....	196
Şekil 3.245 23 nolu burç ile 24 nolu burç arasındaki kısmın müze yapısıyla ilişkisi (İRAM).....	196
Şekil 3.246 23 nolu burç ile 24 nolu burç arasındaki kısım (Soyal, 2015).....	196
Şekil 3.247 23 ve 24 nolu burç arası sur dışından siluet görünümü (İRAM)	197
Şekil 3.248 Sur dışındaki caddeden 23 ve 24 nolu burçlar arasına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016).....	198
Şekil 3.249 24 nolu burç ve sur duvarının birleştiği köşedeki boşluk alan (Soyal, 2019, 2016)	198
Şekil 3.250 23 ve 24 nolu burç arası sur içinden siluet görünümü (İRAM).....	199
Şekil 3.251 Sur içinden 23 ve 24 nolu burçlar arasına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016)	199
Şekil 3.252 24 nolu burç ile 25 nolu burç arasının sur hattındaki konumu	199
Şekil 3.253 24 nolu burç ile 25 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot plan şemaları (İRAM).....	200
Şekil 3.254 24 nolu burç ile 25 nolu burç arasındaki kısmın müze yapısıyla ilişkisi (İRAM).....	200
Şekil 3.255 24 nolu burç ile 25 nolu burç arasındaki kısım (Soyal, 2015).....	201
Şekil 3.256 24 ve 25 nolu burç arası sur dışından siluet görünümü (İRAM)	201
Şekil 3.257 24 ve 25 nolu burç arası sur dışından genel görünüm (Soyal, 2019) ...	202
Şekil 3.258 24 ve 25 nolu burç arası sur içinden siluet görünümü (İRAM).....	202
Şekil 3.259 24 ve 25 nolu burç arası sur içinden genel görünümü (Soyal, 2019)	203
Şekil 3.260 25 nolu burç ile 26 nolu burç arasının sur hattındaki konumu	203
Şekil 3.261 25 nolu burç ile 26 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot plan şemaları (İRAM).....	204
Şekil 3.262 25 nolu burç ile 26 nolu burç arasındaki kısmın müze yapısıyla ilişkisi (İRAM).....	204
Şekil 3.263 25 nolu burç ile 26 nolu burç arasındaki kısım (Soyal, 2015).....	205
Şekil 3.264 25 ve 26 nolu burç arası sur dışından siluet görünümü (İRAM)	206
Şekil 3.265 Sur dışındaki 25 ve 26 nolu burçlar arasına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2019)	206
Şekil 3.266: Sur dışındaki 25 ve 26 nolu burçlar arasına ilişkin 1948 yılı görünümü (İAMA).	207
Şekil 3.267 25 ve 26 nolu burç arası sur içinden siluet görünümü (İRAM).....	208
Şekil 3.268 Sur içinden 25 ve 26 nolu burçlar arasına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016)	208
Şekil 3.269 26 nolu burç ile Demirkapı arasının sur hattındaki konumu	208

Şekil 3.270	26 nolu burç ile Demirkapı arasındaki kısmın alt kot plan şemaları	209
Şekil 3.271	26 nolu burç ile Demirkapı arasındaki kısmın üst kot plan şeması	209
Şekil 3.272	26 nolu burç ile Demirkapı arasındaki “1-1” kesiti (İRAM).....	210
Şekil 3.273	26 nolu burç ile Demirkapı arasındaki kısım (İRAM)	210
Şekil 3.274	Sur dışından 26 nolu burç ve Demirkapı arasına ilişkin siluet görünümü (İRAM).....	211
Şekil 3.275	Sur dışından 26 nolu burç ve Demirkapı arasına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2019).....	211
Şekil 3.276	26 nolu burç ve Demirkapı arasına ilişkin detay görünüm (Soyal,	212
Şekil 3.277	Demirkapı’ya ilişkin 1948 yılı detay görünüm (İAMA)	212
Şekil 3.278	Sur içinden 26 nolu burç ve Demirkapı arasına ilişkin siluet görünümü (İRAM).....	213
Şekil 3.279	Sur içinden 26 nolu burç ve Demirkapı arasına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016).....	213
Şekil 3.280	Demirkapı ile 27, 28 ve 29 nolu burçlar arasının sur hattındaki konumu	213
Şekil 3.281	Kara sur hattının kısmi görünümü ile Demirkapı ve Sepetçiler Kasrı arasındaki bölümün genel görünümü (Fatih, 2012).	214
Şekil 3.282	Demirkapı ile Sepetçiler Kasrı arasındaki demiryolu hattı ve idari yapıların genel görünümü (Soyal, 2019).....	215
Şekil 3.283	Kara sur hattına ilişkin leke çalışması.	215
Şekil 3.284	Sur-i Sultani Deniz Surlarının vaziyet planı ve tahmini olarak kısmi restitüsyonu (Soyal).	218
Şekil 3.285	Sur-i Sultani Haliç deniz surları restitüsyon vaziyet planı (Soyal)	220
Şekil 3.286	Günümüz hava fotoğrafında Haliç deniz surlarının restitüsyon görünümü (Soyal).....	220
Şekil 3.287	Haliç deniz surlarına ilişkin restitüsyon çalışmasının Müller-Wiener planı ile örtüştürülmesi.....	221
Şekil 3.288	Haliç deniz surlarına ilişkin restitüsyon çalışmasının S.H.Eldem planı ile örtüştürülmesi.....	222
Şekil 3.289	1525-26 tarihli Piri Reis haritasında Haliç deniz surları görünümü (Aydın, 2013, ss.13).	223
Şekil 3.290	1537 tarihli M.Nasuh çiziminde Haliç deniz surlarının görünümü (Aydın, 2013).	223
Şekil 3.291	1584 tarihli Nakkaş Osman çiziminde Haliç deniz surlarının görünümü (Aydın, 2013).	224
Şekil 3.292	1819 tarihli Melling haritasında Haliç deniz surları ve etrafındaki yapılanmalar (Melling, 1819).....	225
Şekil 3.293	1847-48 tarihli Mühendishane haritasında Haliç deniz surları ve etrafındaki yapılanmalar (URL-29).....	225
Şekil 3.294	1588 tarihli Nakkaş Osman çizimlerinde Mermer Köşk ve Top Kapısı (Aydın, 2013).....	226
Şekil 3.295	1686 tarihli Scarella çiziminde Mermer Köşk ve Top Kapısı detayı (Necipoglu 2007).	227
Şekil 3.296	J.B.Hilair’in 1822 tarihli çiziminde Mermer Köşk, Top Kapısı ve suriçi tarafındaki Yazlık Saray (Aydın, 2013).	228

Şekil 3.297 George Sandys'in 1610 tarihli çiziminde Haliç deniz surları ve yeni Yalı Köşkü'nün görünümü.	229
Şekil 3.298 Yalı Köşkü'nün restitüsyon denemesi (Eldem, Akozan, 1982).	230
Şekil 3.299 Albert de Beaumont'un 19. yüzyıl ortalarında çizilmiş gravüründe Yalı Köşkü'nün mermer sütunlu revakları (Eldem, 1969).	230
Şekil 3.300 Sepetçiler Kasrı'nın ve yakın çevresinin genel görünümü (URL-47).....	232
Şekil 3.301 Sepetçiler Kasrı'nın Haliç'ten görünümü (URL-45).....	232
Şekil 3.302 Sepetçiler Kasrı'nın alt kısımlarındaki geçmiş dönem sur izleri	233
Şekil 3.303 Sepetçiler Kasrı'nın sahil yolu inşası öncesindeki görünümü (Kurul,)	234
Şekil 3.304 Sepetçiler Kasrı'nın sahil yolu inşası sonrasındaki restorasyon uygulamaları öncesi görünümü, 1958 (Eldem, 1969, ss.346; URL-48).	234
Şekil 3.305 Sepetçiler Kasrı'nın sahil yol tarafından restorasyon öncesi ve sonrasına ilişkin görünümü (URL-49).	235
Şekil 3.306 Sepetçiler Kasrı ve kemerli geçişin sur içi tarafından günümüz detay görünümü (Soyal, 2019)	235
Şekil 3.307 Sepetçiler Kasrı bitişiğindeki kemerli kapının, sahil yolu inşasından önce deniz tarafından görünümü (Kurul, IV).	236
Şekil 3.308 Sepetçiler Kasrı'nın ve kemerli geçişin deniz tarafından günümüz görünümü (URL-50).	236
Şekil 3.309 Sepetçiler Kasrı, deniz tarafı kuzey cephesi restitüsyon denemesi (Eldem, 1969, ss.340)	237
Şekil 3.310 Sepetçiler Kasrı, zemin kat kaide ve ayaklar planı restitüsyon denemesi (Eldem, 1969, ss.348)	237
Şekil 3.311 Sur-i Sultani Marmara deniz surları vaziyet planı (İRAM; Soyal)	238
Şekil 3.312 Top Kapısı ile B.14 burcu arasındaki bölümün vaziyet planında genel görünümü.	239
Şekil 3.313 Top Kapısı ile B.14 burcu arasındaki bölüme ilişkin vaziyet planında detay görünüm	240
Şekil 3.314 Top Kapısı ile B.14 burcu arasındaki bölüme ilişkin hava fotoğrafında detay görünüm	240
Şekil 3.315 B.16 burcu ile B.14 burcu arasındaki kısmın ara kesit (üstteki) ve üst kot (alttaki) rölöveleri (İRAM; Soyal)	242
Şekil 3.316 B.16 burcu ile B.14 burcu arasındaki kısmın sur dışından () ve sur içinden (sağdaki) görünüşleri (İRAM; Soyal)	243
Şekil 3.317 Sur hattındaki 1-1, 3-3 ve 6-6 kesitlerine ilişkin görünüşler (İRAM,)	243
Şekil 3.318 Sur hattındaki 14.B sol yan cephe ile 2-2, 4-4 ve 5-5 kesitlerine ilişkin görünüşler (İRAM; Soyal)	243
Şekil 3.319 B.16 ve B.15 burçları ile arasındaki sur duvarının genel görünümü (Soyal, 2016)	244
Şekil 3.320 B.15 ve B.14 burçları arasına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016).....	244
Şekil 3.321 B.15 ve B.14 burçları arasındaki sur duvarına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016).....	244
Şekil 3.322 B.14 ve B.15 burçları ile arasındaki sur duvarı genel görünümü (Soyal, 2016)	245

Şekil 3.323 B.14 numaralı burç ve üzerindeki Theophilos kitabesi ile üzerindeki Mesih İsa'nın zaferi anlamındaki levha (Soyal, 2016)	245
Şekil 3.324 B.14 burcu ve devamındaki kısmi sur duvarının görünümü (İRAM)	245
Şekil 3.325 B.14 ve B.15 burçları arasındaki kısmın sur içinden görünümü (İRAM)	246
Şekil 3.326 Mamboury çizimlerinde B.15 ve B.12 burçları arasındaki kısım ve yakın çevresi (Demangel-Mamboury, 1939)	246
Şekil 3.327 1918 yılı fotoğrafında sur içinden B.14 burcu, Odun Kapısı ve eski hastane yapısına ilişkin genel bir görünüm (URL-31).....	247
Şekil 3.328 B.15 ile B.14 burçları ve arasındaki sur duvarına ilişkin tarihsiz geçmiş dönem görünümü (URL-31)	247
Şekil 3.329 B.16, B.15 ve B.14 burçları arasındaki kısmın 19.yy sonu görünümü (Sakaoğlu, 2002, ss.22)	247
Şekil 3.330 B.14 burcu ile İncili Köşk (B.8) arasındaki bölümün deniz sur hattında konumu.....	248
Şekil 3.331 B.14 burcu ile İncili Köşk (B.8) arasındaki bölümün vaziyet planı (İRAM)	248
Şekil 3.332 B.14 burcu ile İncili Köşk arasındaki bölümün hava fotoğrafından genel görünümü (Soyal)	249
Şekil 3.333 B.14 ile B.13 arasına ilişkin rölöve plan şeması (İRAM; Soyal)	249
Şekil 3.334 B.14 ile B.13 arasına ilişkin ön görünüş (sur dışı), (İRAM; Soyal).....	250
Şekil 3.335 B.14 ile B.13 arasına ilişkin arka görünüş (sur içi), (İRAM; Soyal).....	250
Şekil 3.336 B.14 ile B.13 arasına ilişkin genel görünüm (sur dışı), (Soyal, 2016)	251
Şekil 3.337 B.13 burcuna ilişkin detay görünümler (Soyal, 2016).....	251
Şekil 3.338 B.13 burcu bitişiğindeki sur duvarı kalıntısı ve burç içi görünümü	251
Şekil 3.339 B.13 burcu sağ yan cephesinin 1939 görünümü (Demangel-Mamboury, 1939)	252
Şekil 3.340 B.14 ve B.13 burçları ile arası ve etrafına ilişkin plan şeması (Demangel-Mamboury).....	253
Şekil 3.341 Tabhane Mescidi ve yakın çevresine ilişkin geçmiş dönem görünümü (Dirimtekin, 1949, R.53b).....	254
Şekil 3.342 Tabhane Mescidi'ne ilişkin 1943 yılı görünümleri (Kurul IV)	254
Şekil 3.343 B.13 ile B.12 burçları ve arasındaki sur duvarı plan şeması (İRAM)	255
Şekil 3.344 B.13 ile B.12 burçları ve arasındaki sur duvarı ön görünüşü (sur dışı) (İRAM).....	255
Şekil 3.345 B.13 ile B.12 burçları ve arasındaki sur duvarı arka görünüşü (sur içi) (İRAM).....	255
Şekil 3.346 B.13 ve B.12 arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal,	256
Şekil 3.347 B.13 ve B.12 burçları arasındaki kısımda yer alan kapı boşluğu izleri (İRAM).....	256
Şekil 3.348 B.13 ve B.12 arasındaki kısımda sur içinden kazamat nişleri genel görünümü (İRAM)	256
Şekil 3.349 B.12 ve B.11 burçları arasındaki kısmın plan şeması (İRAM).....	257
Şekil 3.350 B.12 ve B.11 arasına ilişkin ön görünüş (sur dışı) (İRAM)	258
Şekil 3.351 B.12 ve B.11 arasına ilişkin arka görünüş (sur içi) (İRAM)	258
Şekil 3.352 B.12 ve B.11 istikametindeki sur duvarı genel görünümü (Soyal, 2016).259	

Şekil 3.353 B.11 ve B.12 istikametindeki sur duvarı genel görünümü (Soyal, 2016).	259
Şekil 3.354 Değirmen Kapıya ilişkin sur dışından ve içinden detay görünümler (Soyal, 2016)	260
Şekil 3.355 Değirmen Kapı'nın geçmiş tarihli görünümleri.	260
Şekil 3.356 B.11 burcu ve B.12 istikametindeki sur duvarında mermer silme detayı (İRAM).	261
Şekil 3.357 B.11 burcu üzerinde korkuluk payelerinden oluşan devşirme malzeme.	261
Şekil 3.358 Sur duvarı üzerindeki dikdörtgen açıklıkların sur dışından ve içinden görünümü (İRAM)	262
Şekil 3.359 B.12 ve B.11 arasındaki kısım (Demangel-Mamboury).	262
Şekil 3.360 B.11 burcu ile B.12 istikametindeki sur duvarı ve sur içi yapılanmalarına ilişkin detaylar (Demangel – Mamboury)	263
Şekil 3.361 B.11 ve B.10 arasındaki kısmın plan şeması (İRAM)	264
Şekil 3.362 B.11 ve B.10 arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (İRAM)	264
Şekil 3.363 B.11 ve B.10 arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (İRAM)	264
Şekil 3.364 B.11 ve B.10 arasındaki kısmın Marmara Denizinden siluet görünümü (İRAM).	264
Şekil 3.365 B.10'dan B.11 istikametindeki sur duvarı genel görünümü (Soyal,	265
Şekil 3.366 B.10 ile B.11 arasındaki sur duvarında, Bizans dönemi yapı kalıntısının izleri ve üzerindeki Osmanlı dönemi duvar örgüsüne ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016).	265
Şekil 3.367 Sur duvarı üzerindeki Bizans yapı kalıntısına ait kemerli pencere ve gizli tuğla tekniğindeki duvar dokusuna ilişkin detay görünüm (Soyal, 2016).	266
Şekil 3.368 B.10'dan B.11 istikametindeki sur duvarının devamına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016)	266
Şekil 3.369 B.8 (İncili Köşk) ile B.10 arasındaki kısmın plan şeması (İRAM)	267
Şekil 3.370 B.8 (İncili Köşk) ile B.10 arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (İRAM).	267
Şekil 3.371 B.10 ile B.8 (İncili Köşk) arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (İRAM).	267
Şekil 3.372 B.8 ile B.10 arasındaki kısmın Marmara Denizinden siluet görünümü (İRAM).	267
Şekil 3.373 B.8 (İncili Köşk) ile B.9 arasındaki yapı kalıntılarına ilişkin plan şeması (İRAM).	268
Şekil 3.374 Melling'in Topkapı Sarayı'nı gösteren haritasında "Demir Kapısı" (Melling, 1819).	269
Şekil 3.375 B.10 ve B.8 arasındaki kısımda yer alan surlar ve alt yapılarına ilişkin plan şeması (Demangel-Mambory).	269
Şekil 3.376 B.9 bitişiğindeki Bizans yapı kalıntısına ilişkin cephe ve plan şeması (Demangel-Mamboury).	270
Şekil 3.377 Bizans yapı kalıntısı üzerindeki kiliseye (Ayios Sotiros Kilisesi) ilişkin restitüsyon denemesi (Wulzinger, 1925; URL-32)	270
Şekil 3.378 B.8'den B.9 ve B.10 istikametine doğru sur dışı genel görünüm	271
Şekil 3.379 B.9 bitişiğindeki Bizans yapı kalıntısına ilişkin cephe görünümü	271
Şekil 3.380 Bizans yapı kalıntısına ilişkin nişler ve tuğla işçiliği detay görünümü	272

Şekil 3.381 B.9'dan B.10 istikametine doğru görünüm (Soyal, 2016).....	272
Şekil 3.382 B.9 ile B.10 arasındaki duvar görünümü (Soyal, 2016)	273
Şekil 3.383 B.9 ile B.10 arasındaki duvar görünümü (Soyal, 2016)	273
Şekil 3.384 B.10'dan B.9 ve B.8 istikametine doğru Bizans yapı kalıntılarına ilişkin sur dışından genel görünüm (Soyal, 2016)	273
Şekil 3.385 B.9 etrafındaki Bizans yapı kalıntılarına ilişkin fotoğraf çekim açıları ...	274
Şekil 3.386 B.9 etrafındaki Bizans yapı kalıntılarına ilişkin iç mekân görüntüleri ...	274
Şekil 3.387 Bizans yapı kalıntıları ilişkin iç mekân görüntüleri	274
Şekil 3.388 Bizans yapı kalıntısına ilişkin sur içinden üst kısım görüntüleri	275
Şekil 3.389 Bizans yapı kalıntısına ilişkin sur içinden üst kısım görüntüleri	275
Şekil 3.390 Farklı dönem haritalarında Mangana ve Gülhane bölgeleri.	276
Şekil 3.391 B.9 ile B.10 arasındaki kazı çalışmalarında bulunan yapı kalıntıları	277
Şekil 3.392 Abdurrahman Şeref Efendinin 1911 tarihli haritasında İshakiye Kasrı (TOEM).....	277
Şekil 3.393 İncili Köşk (B.8) ile B.1 arasındaki bölümün Marmara deniz sur hattında konumu.....	278
Şekil 3.394 B.8 ile B.1 arasındaki bölümün vaziyet planı (İRAM).....	279
Şekil 3.395 İncili Köşk (B.8) ile B.1 arasındaki sur hattının siluet görünümü (İRAM).	279
Şekil 3.396 B.8 ile B.1 arasındaki bölümün hava fotoğrafından genel görünümü	279
Şekil 3.397 B.8 ile Ahırkapı Feneri arasındaki sur hattından genel görünüm (Soyal, 2016)	280
Şekil 3.398 Piri Reis'in kuşbakışı görsel çalışmasında İncili Köşk (Aydın, 2013).	281
Şekil 3.399 Grelot'un çiziminde İncili Köşk, 1680 (Fatih, 2012, c.II, ss.126).....	282
Şekil 3.400 Scarella'nın, Marmara Denizinden Topkapı Sarayı çiziminde İncili Köşk detayı, 1686 (Necipoglu, 2007).....	282
Şekil 3.401 Gouffier'in çiziminde İncili Köşk (Eldem, 1969, ss.152)	283
Şekil 3.402 İncili Köşk yapısının kaide kısmına ilişkin görüntüler (Soyal, 2016)....	284
Şekil 3.403 İncili Köşk yapısının 19 yy sonlarındaki görünümü (URL-41).....	284
Şekil 3.404 İncili Köşk yapısının sahil yolu inşasından önceki görüntüleri	284
Şekil 3.405 İncili Köşk'ün ön tarafındaki çeşme yapısına ilişkin detay görüntüler (Soyal, 2016).	286
Şekil 3.406 İncili Köşk'ün ön tarafındaki çeşme yapısına ilişkin geçmiş dönem fotoğrafları (Kurul IV).	286
Şekil 3.407 B.7 ile B.8 arasına ilişkin ara kesit rölöve plan şeması (İRAM; Soyal)....	288
Şekil 3.408 İncili Köşk ve B.7 arasındaki kısımda yer alan Bizans devri alt yapıların plan şeması (Demangel-Mamboury).....	288
Şekil 3.409 İncili Köşk ve B.7 arasındaki Bizans devri alt yapıların iç mekân görüntüleri (Soyal, 2016)	289
Şekil 3.410 B.7 ile B.8 arasına ilişkin üst kot rölöve plan şeması (İRAM; Soyal).....	289
Şekil 3.411 B.7 ile B.8 arasına ilişkin ön görünüş (sur dışı), (İRAM; Soyal)	289
Şekil 3.412 B.7 ile B.8 arasına ilişkin arka görünüş (sur içi), (İRAM; Soyal).....	289
Şekil 3.413 B.7 ile B.8 arasına ilişkin genel görünüm (İRAM)	290
Şekil 3.414 B.7 ile B.8 arasına ilişkin sur duvarında detay görünümü (Soyal, 2016).290	
Şekil 3.415 B.7 ile B.8 arasına ilişkin sur duvarı detay görünümü (Soyal, 2016).....	290

Şekil 3.416 B.8 ile B.7 arasına ilişkin sur duvarı üst kısım ve sur içinden genel görünümü (Soyal, 2016)	291
Şekil 3.417 B.6 ile B.7 arasına ilişkin rölöve plan şeması (İRAM; Soyal)	291
Şekil 3.418 B.6 ile B.7 arasına ilişkin ön görünüş (sur dışı), (İRAM; Soyal)	292
Şekil 3.419 B.7 ile B.6 arasına ilişkin arka görünüş (sur içi), (İRAM; Soyal)	292
Şekil 3.420 B.6 ile B.7 arasındaki sur hattına ilişkin plan şeması ve ön cephe görünümü (Demangel-Mamboury)	292
Şekil 3.421 B.6 ile B.7 arasındaki kısmın denizden görünümü (İRAM).....	293
Şekil 3.422 B7 ile B.6 kısmına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016)	293
Şekil 3.423 B.7 ile B.6 arasındaki kısımda yer alan kapı izleri ve duvar örgüsüne ilişkin detay görünümü (Soyal, 2016).....	294
Şekil 3.424 B.7 ile B.6 arasındaki kısımda sur içi tarafında yer alan kazamat nişleri (Soyal, 2016).....	294
Şekil 3.425 B.4 burcu ile B.6 burçları arasındaki sur hattı ara kesit plan şeması (İRAM)	295
Şekil 3.426 B.4 burcu ile B.6 burçları arasındaki sur hattı üst kot plan şeması (İRAM)	295
Şekil 3.427 B.4 burcu ile B.6 burçları arasındaki sur duvarı ön görünüşü (sur dışı) (İRAM).....	295
Şekil 3.428 B.4 burcu ile B.6 burçları arasındaki sur duvarı arka görünüşü (sur içi) (İRAM).....	296
Şekil 3.429 B.5 ve B.6 arasındaki sur hattına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016). ..	297
Şekil 3.430 B.5 ve B.6 arasındaki sur duvarına ilişkin detay görünüm (Soyal, 2016). ..	297
Şekil 3.431 B.5 ve B.6 arasındaki sur duvarına ilişkin detay görünüm (Soyal, 2016). ..	297
Şekil 3.432 Kapı kalıntısının günümüz (Soyal, 2016) ve sahil yolu inşaatı öncesindeki görünümü (Demangel-Mamboury, 1939).	298
Şekil 3.433 B.5 burcuna ilişkin sur dışı genel görünüm (Soyal, 2016)	299
Şekil 3.434 B.5 burcunun üst tarafındaki Bizans dönemi tek satırlık kitabeler ve sur içindeki arka cephe.....	299
Şekil 3.435 1882 tarihli Stolpe haritasında çeşme yapısı (URL-33)	301
Şekil 3.436 1911 tarihli Abdurrahman Şeref Efendi haritasında çeşme yapısı (TOEM, s.6, ss.231).....	301
Şekil 3.437 B.4 ve B.5 burçları ile bitişiğindeki sur duvarlarına ilişkin plan ve ön görünüş (sur dışı) (Demangel-Mamboury)	302
Şekil 3.438 Harap Köşk (B.4) ile B.5 burçları ve arasındaki sur duvarının genel görünümü (İRAM)	302
Şekil 3.439 B.4 ile B.5 arasındaki sur duvarında yer alan kapı ve çeşme kalıntıları (Soyal, 2016).....	302
Şekil 3.440 Ahırkapı Feneri Çeşmesi'nin günümüz hali (Soyal, 2016) ve sahil yolu inşaatı öncesindeki durumu, 1937 (Kurul IV).....	303
Şekil 3.441 Encümen Arşivi'ndeki kitabe yazısı örneği (Kurul IV)	303
Şekil 3.442 Ahırkapı Feneri Çeşmesi'nin 1943 ve 1975 yıllarındaki görünümü.	304
Şekil 3.443 Harap Köşk (B.4) ve B.3 arasındaki kısmın plan şeması (İRAM).	304

Şekil 3.444 B.3 ile Harap Köşk (B.4) arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (İRAM).....	305
Şekil 3.445 Harap Köşk (B.4) ile B.3 arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (İRAM).....	305
Şekil 3.446 B.3 ve B.4 arasındaki bölümün kısmi olarak Marmara Denizinden siluet görünümü (İRAM)	305
Şekil 3.447 B.3 ve B.4 arasındaki bölümün kısmi olarak görünümü (Soyal, 2016) ...	305
Şekil 3.448 B.3 ve B.4 arasındaki bölümün kısmi olarak Marmara Denizinden siluet görünümü (İRAM)	306
Şekil 3.449 B.3 ve B.4 arasındaki bölümün kısmi olarak görünümü (Soyal, 2016) ...	306
Şekil 3.450 Harap Köşk yapısının restorasyon öncesindeki görünümü (İRAM)	307
Şekil 3.451 Harap Köşk yapısının restorasyon sonrasındaki günümüz görünümü (Soyal, 2016).....	307
Şekil 3.452 Harap Köşk yapısının restorasyon öncesi (İRAM) ve sonrası (Soyal, 2016) görünümleri.	308
Şekil 3.453 Harap Köşk (B.4) ile B.5 arasındaki kısmın sur içinden restorasyon öncesi görünümü (İRAM)	308
Şekil 3.454 Harap Köşk (B.4) yapısının sur içinden restorasyon sonrası görünümü (Soyal, 2016).....	308
Şekil 3.455 B.3 ile B.4 arasındaki sur duvarının genel görünümü (Soyal, 2016)	309
Şekil 3.456 B.3 ve Ahırkapı Feneri arasındaki kısmın plan şeması (İRAM)	310
Şekil 3.457 B.3 ve Ahırkapı Feneri arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (İRAM).....	310
Şekil 3.458 B.3 ve Ahırkapı Feneri arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (İRAM).....	310
Şekil 3.459 Ahırkapı Feneri ve B.3 arasındaki kısmın Marmara Denizinden siluet görünümü (İRAM)	311
Şekil 3.460 Ahırkapı Feneri ve B.3 arasındaki kısma ilişkin detay görünüm (Soyal, 2016)	311
Şekil 3.461 B.3 ve Ahırkapı Feneri arasındaki kısma ilişkin sur içinden detay görünümler (Soyal, 2016)	311
Şekil 3.462 Ahırkapı Feneri ve B.3 arasındaki kısma ilişkin detay görünüm (Soyal, 2016)	312
Şekil 3.463 Ahırkapı Feneri ve B.3 arasındaki kısma ilişkin restorasyon öncesi görünüm (İRAM).....	312
Şekil 3.464 Ahırkapı Feneri alt kısmının günümüz görünümü (Soyal, 2016).....	313
Şekil 3.465 Ahırkapı Feneri'nin sahil yolu inşasından önceki görünümü (Boysan, 2012, ss.73).	313
Şekil 3.466 B.3 ile B.2 arasındaki kısmın denizden görünümüne ilişkin tarihsiz kartpostal görüntüsü (URL-36).	314
Şekil 3.467 B.3 ile B.2 arasındaki kısmın 19.yy sonlarında denizden görünümü (Sebah&Joallier, N.535; URL-34)	314
Şekil 3.468 Ahırkapı Feneri ile B.2 arasındaki kısmın plan şeması (İRAM).....	315
Şekil 3.469 Ahırkapı Feneri ile B.2 arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM).....	315

Şekil 3.470 Ahırkapı Feneri ile B.2 arasındaki kısmın sur içinden siluet görünümü (İRAM).....	315
Şekil 3.471 Ahırkapı Feneri ve B.2 arasındaki kısmın Marmara Denizinden siluet görünümü (İRAM)	316
Şekil 3.472 Ahırkapı Feneri ile B.2 arasındaki kısmın genel görünümü (Soyal, 2016)	316
Şekil 3.473 B.2 ile Ahırkapı Feneri arasındaki kısmın sahil yolu inşası sonrası görünümü (URL-37)	316
Şekil 3.474 B.2 ile Ahırkapı Feneri arasındaki kısmın, yakın dönem restorasyon uygulamaları öncesindeki sur içinden görünümü (İRAM)	317
Şekil 3.475 Ahırkapı Feneri ile B.2 arasındaki kısımdan genel görünümü (Soyal, 2016)	317
Şekil 3.476 Ahırkapı Feneri'nin günümüz (Soyal, 2016) ve sahil yolu inşası öncesindeki görünümü (URL-35).	318
Şekil 3.477 1890 yılına ait bir kartpostal görüntüsünde Ahırkapı Feneri ve B.2 arasındaki sur duvarı (URL-34).	319
Şekil 3.478 1559 tarihli Lorichs çiziminde (Tafel III) yer alan Balıkhane Köşkü'nün görünümü (URL-39)	320
Şekil 3.479 1686 tarihli Scarella gravüründe, deniz üzerindeki dalyanlar ve Balıkhane Köşkü (Necipoglu, 2007).	321
Şekil 3.480 1786 tarihli Kauffer (soldaki; Kubilay, 2012) ve 1819 tarihli Melling (Melling, 1819) haritalarında Ahırkapı Feneri be B.2 burcu arasındaki kısma ilişkin detay görüntümler.	321
Şekil 3.481 1847-48 tarihli Mühendishane haritası (soldaki) ile 1851-52 tarihli Moltke (sağdaki) haritalarında Ahırkapı Feneri be B.2 burcu arasındaki kısma ilişkin detay görüntümler.	322
Şekil 3.482 1882 tarihli Stolpe (soldaki) ve Ayverdi (sağdaki; Ayverdi, 1958, ss.28) haritalarında Ahırkapı Feneri ve Balıkhane detay görüntümleri.....	322
Şekil 3.483 Balıkhane Kapısı'nın mevcut haline ilişkin görünüm (Soyal, 2016).	323
Şekil 3.484 B.2 burcu ve Balıkhane Kapısı arasındaki kısmın sur dışından görünüşü (İRAM).....	323
Şekil 3.485 B.2 burcu ve Balıkhane Kapısı arasındaki kısmın sur içinden detay görüntümleri (Soyal, 2016)	323
Şekil 3.486 B.2 burcu ve Balıkhane Kapısı arasındaki kısmın sur içinden görünüşü (İRAM).....	324
Şekil 3.487 B.2 burcu ile B.1 burcu arasındaki kısmın plan şeması (İRAM).....	325
Şekil 3.488 B.2 burcu ile B.1 burcu arasındaki kısmın sur dışından görünüşü (İRAM)	326
Şekil 3.489 B.2 burcu ile B.1 burcu arasındaki kısmın sur içinden görünüşü (İRAM)	326
Şekil 3.490 B.2 ve B.1 arasındaki kısmın Marmara Denizinden siluet görünümü (İRAM).....	326
Şekil 3.491 B.2 ve B.1 arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal, 2016)	327
Şekil 3.492 B.2 ile B.1 arasındaki kısmın 1960'lı yıllardaki görünümü (İRAM)	327

Şekil 3.493	B.2 ile B.1 arasındaki kısmın 1890 civarındaki görünümü (URL-34).	328
Şekil 3.494	B.2 ile B.1 arasındaki kısmın 19.yy sonlarında görünümü (URL-37).	328
Şekil 3.495	B.2 ve B.1 arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal,)	329
Şekil 3.496	B.2 ve B.1 arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (Soyal, 2016).	330
Şekil 3.497	B.2 burcuna ilişkin detay görünümler (Soyal, 2016).....	330
Şekil 3.498	B.2 burcunun 1960'lı yıllarda farklı dönemlerdeki görünümü (İRAM)....	330
Şekil 3.499	15.yy. sonlarında Buondelmonti (soldaki; URL-39) ve Schedel (sağdaki; Bornovalı, 2019) gravürlerinde kilise yapısı.....	331
Şekil 3.500	H.Schedel'in 1481 tarihli çiziminde kilise yapısı (URL-40).....	331
Şekil 3.501	1525-26 tarihli Piri Reis (soldaki; Aydın, 2013) ve 1686 tarihli Scarella (sağdaki; Necipoğlu, 2007) çizimlerinde kilise yapısı.....	332
Şekil 3.502	1786 tarihli Kauffer (soldaki; Kubilay, 2010) ve 1819 tarihli Melling (sağdaki; Melling, 1819) haritalarında kilise yapısının alanı.....	332
Şekil 3.503	1851-52 tarihli Moltke (soldaki; İBB) ve 1866 tarihli Stolpe (sağdaki; Kubilay, 2010) haritalarında B.2 ile B.1 burçları arasındaki kısım.	334
Şekil 3.504	1880 Stolpe (Soldaki) haritası ile 1882 tarihli Ayverdi (Sağdaki; Ayverdi, 1958) haritalarında B.2 ile B.1 burçları arasındaki kısım.	334
Şekil 3.505	B.2 ile B.1 arasındaki kısmın 1911 tarihli A.Şeref Bey haritasında (soldaki; TOEM) ve 1914 tarihli Alman Mavisindeki (sağdaki; Dağdelen, 2006) detay görü....	335
Şekil 3.506	B.2 ile B.1 arasına ilişkin olarak 1905-1911 arasına tarihlenen Sebah&Joallier hava fotoğrafından detay görünüm (AAE).....	335
Şekil 3.507	1918 tarihli hava fotoğrafından bölgeye ilişkin detay görünüm (İBB,.....)	336
Şekil 3.508	1931 tarihli Belediye kadastral çizimlerden detay görünüm (Kurul IV)...	336
Şekil 3.509	1966 hava fotoğrafında bölgenin detay görünümü (İBB, URL-43).	337
Şekil 3.510	Bölgenin 1960'lı yıllara ait görünümü (İRAM)	337
Şekil 3.511	Bölgenin 1970 yılına ait hava fotoğrafındaki görünümü (İBB,.....)	338
Şekil 3.512	Bölgenin 1982 yılına ait hava fotoğrafındaki görünümü (İBB,.....)	338
Şekil 3.513	Deniz surlarına ilişkin leke çalışması.	339
Şekil 4.1	Münster'in 1544 (soldaki) ve Hogenberg'in 1572 tarihli çizimlerinde Eski Saray ve sur duvarlarına ilişkin genel görünüm (Kubilay, 2010)	343
Şekil 4.2	Matrakçı'nın 1357 (soldaki) ve N.Osman'ın (sağdaki) 1584 tarihli çizimlerinde Eski Saray ve sur duvarlarına ilişkin genel görünüm (Aydın, 2013).....	344
Şekil 4.3	İstanbul'daki Eski Saray sınırlarının ve dış duvar hattının H.1239 (M.1823-24) tarihli Bayezid su yolları haritasındaki görünümü (Ayverdi, 1953).	345
Şekil 4.4	R.Osman'ın 1923'te yaptığı suluboya tabloda Edirne Yeni Saray'ı (Osman, Ünver, 1989).	347
Şekil 4.5	Edirne Yeni Saray alanına ilişkin genel görünüm (Osman, Ünver, 1989)...	348
Şekil 4.6	Edirne Yeni Saray alanı duvarlarına ilişkin detay görünüm (Osman, Ünver, 1989)	349
Şekil 4.7	Edirne Yeni Saray'ında, H.1290 (M.1873-74) senesinde Cihannüma yapısından çekilen bir fotoğrafta saray duvarlarına ilişkin detay görünüm (Osman, Ünver, 1989).	349
Şekil 4.8	Edirne kent planında Kaleiçi, Eski Saray ve Yeni Saray alanlarının konumlanması.	350
Şekil 4.9	Sur-i Sultani sur hattında savunma detaylarının güçlendirildiği kısım	353

KISALTMALAR DİZİNİ

<u>Kısaltma</u>	<u>Açıklama</u>
AAE	Alman Arkeoloji Enstitüsü
age	Adı geçen eser
Bkz	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
IFEA	Institut Français d'Études Anatoliennes (Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü)
İAM	İstanbul Arkeoloji Müzeleri
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İRAM	İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
KVKBKM	Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
M.	Miladi
MÖ.	Milattan Önce
MS.	Milattan Sonra
R.	Rumi
s.	Sayı
ss.	Sayfa Sayısı/Sayıları
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Ter.	Tercüme Eden
TOEM	Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
TSM	Topkapı Sarayı Müzesi
Yay.	Yayınlayan
yy	Yüzyıl

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Tez çalışma konusu olarak ele alınan ‘‘Topkapı Sarayı’nda Sur-i Sultani’’ başlığı içerisinde, İstanbul surları ya da çoğu zaman kullanılan bir diğer adlandırılmasıyla Tarihi Yarımada surlarının kısaca tanımlanması, inşa süreçlerine göre dönemlere ayrıştırılması yapılarak Sur-i Sultani ile bağlantısı ve etkileşimi incelenmiştir. Tarihi kent içerisindeki topoğrafyada özel bir konuma ve işleve sahip olan Sur-i Sultani surları, Osmanlı Devleti’nde, Topkapı Sarayı’nı kara ve deniz tarafından gelebilecek tehditler (özellikle iç tehditler) karşısında korunmasını sağlayan sur duvarları yapısıdır.

Günümüzde ‘Sur-i Sultani’ olarak adlandırılan bu surlar, Topkapı Sarayı’nı çevreleyen koruyucu duvarlardır. Surlar, Fatih Sultan Mehmed döneminde Topkapı Sarayı ile bir bütün olarak inşa edilmiştir. Sur-i Sultani bu kapsamda, Osmanlı mimarisinde, 15. yüzyıl başlarından 19. yüzyıl sonlarına kadar, saraylar çevresinde inşa edilen koruyucu sur duvarı geleneğinin bir örneği olarak da günümüze kadar gelmiştir.

Ayrıca bu yapı, sade ve yalın bir sur duvarı olmayıp saray ve şehir halkı arasında hem ayırıcı bir sınır hattı hem de geçişler sağlayan bir bağlantı köprüsü gibi olmuştur. Bu bağlamda, Tarihi Yarımada içerisinde yer alan ve adeta bu bölgenin odak noktası konumunda olan Topkapı Sarayı’nı çevreleyen Sur-i Sultani’nin inşa nedeni ve özgün kimliği, elde edilen veriler doğrultusunda analiz edilerek mimari ve işlevsel bir bütünlük içerisinde açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmada, Tarihi Yarımada içerisinde Sarayburnu mevkiinde yer alan ve Topkapı Sarayı'nı çevreleyen Sur-i Sultani surlarının kent topoğrafyasındaki konumu, inşa edilme süreci ve mimari özellikleri detaylarıyla birlikte ortaya konmuştur.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra günümüzdeki Beyazıt Meydanı civarında inşa ettirdiği ilk saray olan Eski Saray'ın (Saray-ı Atik) inşasına başladıktan kısa bir süre sonra da yine aynı hükümdarlık dönemi içerisinde neden yeni bir saray (Saray-ı Cedid, Topkapı Sarayı) ve bunu çepeçevre kuşatarak koruyan Sur-i Sultani surlarının inşa edilmesi gerektiği sorularına cevap aranmıştır.

Söz konusu Sur-i Sultani surlarında yer alan çeşitli büyüklükte ve farklı konumlardaki kapıları, burçları ile üzerinde, bitişiğinde veya yakın civarında değişik dönemlerde inşa edilmiş köşkler ve diğer yapılanmalar da kısmen ele alınmıştır. Bu bağlamda, söz konusu sur hattının en önemli işlevlerinden olan savunma amacının ötesinde, saraya ilişkin idari ve yaşam alanlarının, kentin konut ve ticaret alanlarından ayrışmasını sağladığı ve bu kapsamda sur hattının çok yönlü işlevselliğinin kısmi olarak ortaya konması da amaçlanmıştır.

İnşa edildiği 15. yüzyıldan itibaren 19. yy başlarına kadar kuleleri, burçları, kapıları ve köşklere ile bir bütün halinde ulaşmış olan Sur-i Sultani, bu dönemden sonra bakımsız kalmış ve büyük ölçekli tahribatlara uğramıştır. Sur hattındaki bu tahribat ve yıkım süreçleri günümüze kadar farklı etmenler ile devam etmiştir. Ancak, bu süreçlerin tüm dönemleri ve etkileri ile detaylı olarak incelenmesi ayrı bir tez konusu olabilecek kadar kapsamlı olduğundan, Sur-i Sultani'ye ilişkin gerçekleşen değişim ve tahribatlar üzerine yapılan inceleme ve araştırmalar daha çok 18.yy sonları ile 20.yy başları arasında, geçmiş dönem haritalarından ve görsellerinden faydalanılarak yapılmıştır.

Bu aşamada, özellikle Sur-i Sultani'nin çevrelediği Topkapı Sarayı'nın suriçi alanından geçirilmiş olan Rumeli Demiryolu hattının inşası sırasında gerçekleşmiş olan büyük ölçekli tahribatlar ve yıkımlar görsel dokümanlarıyla birlikte kısmen ortaya konmuş olup sur hattının üzerinde ve bitişiğindeki dönüşümlerin de belirlenmesine çalışılmıştır.

1.2. Kaynaklar ve Yöntem

Tez konusunun Topkapı Sarayı'nda "Sur-i Sultani" olarak belirlenmesinden sonra konunun üst başlıkları olan Topkapı Sarayı, İstanbul'un fethi ve imarı, İstanbul Surları, Osmanlı Saray Yapıları ve Sur-i Sultani'nin inşası ile onarım dönemlerine ilişkin açıklama ve tanımlamaların yer aldığı kitaplar, bilimsel tezler, makaleler ve sempozyum bildirileri araştırılmıştır.

Sur-i Sultani ve Topkapı Sarayı ile ilgili ve alakalı kurumlar arasında bulunan İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü Arşivi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü Arşivi ile İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivlerinde gerekli izinler alınarak araştırma yapılmıştır. Ayrıca, söz konusu surlarda devam etmekte olduğunu bilenen restorasyon uygulamaları var olduğundan sahada tarafımda yapılacak yerinde inceleme çalışmaları için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden, Üniversitemiz kanalıyla gerekli izin yazısı alınmıştır.

Bu aşamadan sonra çalışmanın diğer safhalarında yukarıda ifade edilen kurum arşivlerinde ve sahada olmak üzere araştırma ve incelemeler gerçekleştirilerek Sur-i Sultani, Topkapı Sarayı ve İstanbul'un Tarihi Yarımada surlarına ilişkin çizilmiş olan haritalar, plan-proje örnekleri ve görsellerinin teminine yönelik olarak anılan Müdürlüklerin idarecileri ve teknik personelleriyle görüşmeler yapılmıştır.

Yapılan inceleme ve araştırmalar sonucunda elde edilen geçmiş dönem çalışmaları ve bunlarda yer alan bilgiler farklı kaynaklar ile karşılaştırılarak, güvenilirlik sağlanması yapılmıştır. Özellikle, Sur-i Sultani ile ilgili gravürler, minyatürler, haritalar, krokiler eski ve yeni fotoğraflar eşliğinde kronolojik bir dizgi içerisinde sunulmuştur. Bu sunum çalışmalarında, Sur- Sultani surlarının mevcut durum tespitinin yapılabilmesi ve sur hattında günümüzde var olamayan kısımlarının plan düzleminde takribi veya tahmini izdüşümlerinin belirlenebilmesi amacıyla elde edilen çizim çalışmaları ve eski fotoğraflar, geçmiş dönem haritaları ve güncel fotoğraflarla karşılaştırma, örtüştürme ve çeşitli analiz çalışmalarında altlık olarak kullanılmıştır.

Konuya ilişkin elde edilen analizli çizimler ve diğer görsel dokümanlar, yazılı kaynaklar eşliğinde ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Yapılan bu tanımlama çalışmalarında

söz konusu Sur-i Sultani kara surları, Haliç deniz surları ve Marmara deniz surları olarak üç ayrı bölümde anlatılmıştır. Bu bölümlene çalışmalarında kara surlarının, Marmara deniz surları ile birleştiği Ahırkapı mevkiindeki burç başlangıç noktası olarak kabul edilmiş olup bu noktadan itibaren kara surunda yer alan burçlar 1.B, 2.B, ..., 29.B şeklinde numaralandırılarak tarif edilmiştir. Deniz tarafındaki surlar ise yine aynı burç başlangıç burcu kabul edilmiş ve tespit edilebilen burçlar B.1, B.2, ..., B.16 şeklinde numaralandırılmıştır. Bu numaralandırma çalışmalarında kara ve deniz burçlarında başlangıç burçları aynı burç kabul edilmiş olduğundan, yapılan açıklama ve tanımlamaların birbiri ile karışmaması amacıyla, kara tarafındaki sur hattına yönelik açıklama yapılırken 1.B, deniz tarafındaki sur hattına yönelik açıklama yapılırken ise B.1 şeklinde değiştirilerek ifade edilmiştir.

BÖLÜM 2

İSTANBUL TARİHİ YARIMADASI VE SURLARI

2.1. Tarihi Yarımada'nın Coğrafi Konumu ve Topoğrafyası

İstanbul'un Tarihi Yarımadası, Karadeniz ve Marmara Denizi'ni birbirine bağlayan Boğaziçi'nin güneydoğu ucunda, Avrupa yakasından çıkıntı yapan bir yarımada üzerinde yer almaktadır. Kentin, karalar ve denizler arasında bir geçit güzergahında yer alması coğrafi konum bakımından büyük önem taşımaktadır. Kıyısında yer aldığı boğaz geçidi, Karadeniz ve Akdeniz'i birleştiren bir deniz yolu olması ve Asya ile Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan kara yollarının burada birbiriyle kesişmesi, kentin tarih boyunca gelişmesini etkileyen ve buraya özel bir karakter kazandıran önemli etkenlerdir.

Kentin, Tarihi Yarımada'nın ucunda (Sarayburnu mevki) kurulmasını sağlayan coğrafi koşulların en önemlisi, karalar içine güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda yaklaşık yaklaşık 11 km girinti yaparak geniş ve derin bir koy meydana getiren Haliç'in var olmasıdır. Bu koy, fırtınalardan korunan güvenceli bir liman oluşturmuş olmasının haricinde, Marmara Denizi'yle arasındaki tepelik yarımada sayesinde çeşitli tehlike unsurlarından korunmaya elverişli olacak bir yerleşim alanı oluşturmuştur. Tarihi Yarımada, doğu ucunun göreceli kısalığından dolayı üçgen şeklinde de tanımlanmaktadır (Şekil 2.1) (Millingen, 1899; Müller-Wiener, 2002).

Şekil 2.1 İstanbul İli içerisinde Tarihi Yarımada'nın konumu (URL-1).¹

Tarihi kentin günümüzdeki halihazır konumlanışı İstanbul İli, Fatih İlçesi sınırları içerisinde kalmakta olup bu tarihi izlerden gelen sınırlamalar şehrin surları ile belirlenmiştir. Tarihi Yarımada olarak ifade edilen günümüzdeki Fatih İlçesi batı yönünde kara surları ile sınırlanmakta ve Zeytinburnu ile Eyüp İlçelerinin komşuluğunda yer almaktadır. Ayrıca, kuzey istikametinde Haliç'in karşı kıyısında konumlanmış olan tarihi Pera-Galata bölgesinin içinde yer aldığı Beyoğlu İlçesi'nin de karşı komşuluğunda bulunmaktadır (Şekil 2.1, Şekil 2.2).

Tarihi kentin kurulduğu yerdeki topografyanın anlaşılması, İstanbul'un günümüzde nasıl yaşadığı, ulaşım akslarının nasıl şekillendiği ve geçmişteki en önemli savunma araçları olan surların kent ile ilişkisinin nasıl olduğu sorularına da cevap verecektir. Çünkü bu topografya şekli, şehrin simgesi durumuna gelmiş sur hatlarının yer seçiminde etken olduğu gibi şehrin önemli ulaşım yollarının ve bağlantı noktalarının güzergâhlarını da belirlemiştir (Şekil 2.2).

¹ Şekilde, günümüz İstanbul İlinin ulaşmış olduğu sınır hatları ile geçmiş dönemlerdeki tarihi kentin yer aldığı alan olan Tarihi Yarımada ve konumlanışı görülmektedir.

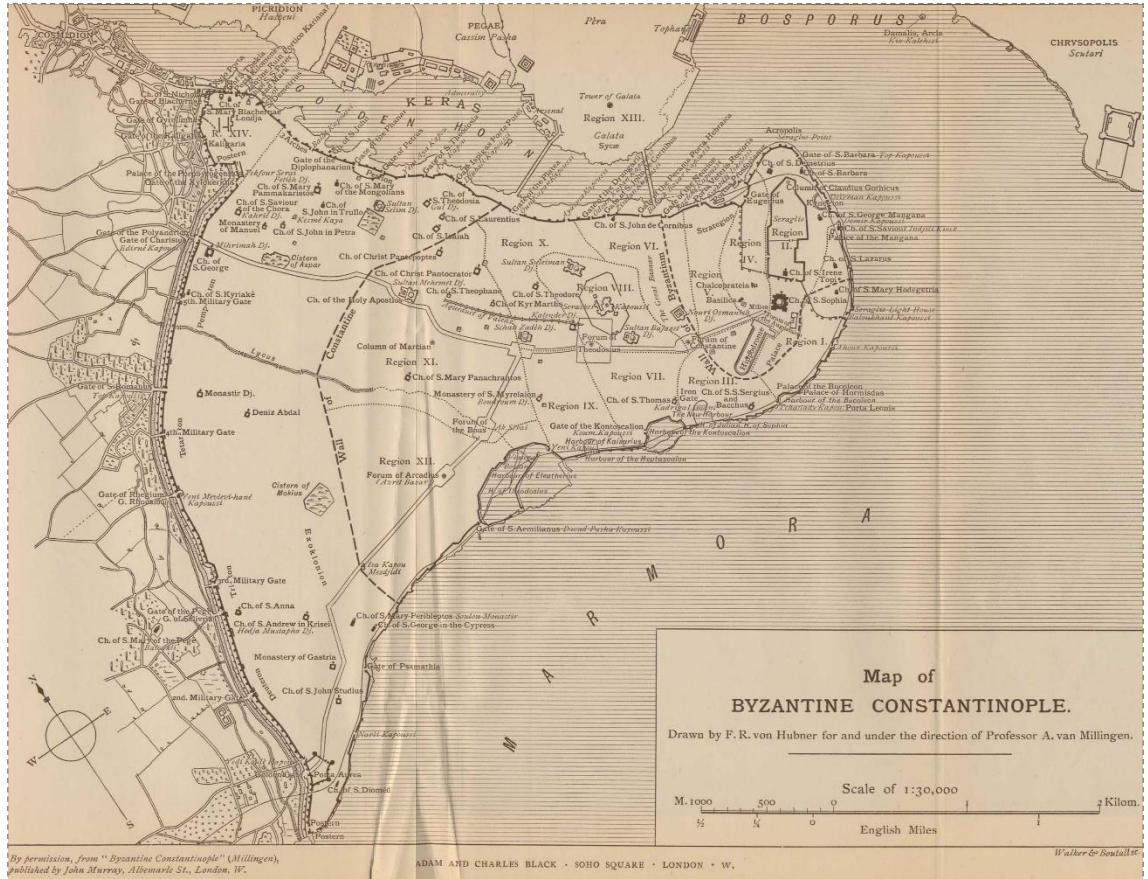
Şekil 2.2 İstanbul içerisinde Tarihi Yarımada'nın (Fatih İlçesi) sınırları ve komşu ilçeleri (URL-3).²

Söz konusu Tarihi Yarımada'nın yedi tepe noktası bulunmakta olup bu tepe noktalarından en yüksek noktası şehrin kara surları üzerindeki Edirne Kapısı civarındaki konumdur ve deniz seviyesinden yaklaşık 80 m yüksekliktedir. Kent topoğrafyasında güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda, birbirine paralel sayılabilecek şekilde uzanan iki sırt bulunmaktadır. Bunlardan kuzey sırtı Haliç'in güney kıyılarını yakından izler. Yükseltisi genellikle güneydoğudan kuzeybatıya doğru artan bu sırt, Sarayburnu ile Ahırkapı arasında Boğaz girişine hâkim bir yamaçla başlar ve Sultanahmet-Ayasofya düzlüğünden itibaren Sarayburnu'na doğru uzanarak Topkapı Sarayı zemininde 45 m

² Şekilde, Fatih İlçesinin (Tarihi Yarımada) konumlanışı ve komşuluğundaki ilçeler ile ana yol güzergahları görülmektedir.

yükseklığe ulaşır. İstanbul'un bu ilk tepesi, zemini 33 metreye inen bir belle kuzeybatıya doğru devam eden sırttan ayrılır (Tuncel, 2001).

Tarihi kent alanı, şehrin batısındaki Kara Surları üzerinde Edirnekapı ile Topkapı arasından şehre girerek, vaktiyle kentin merkezinden geçerek güneyde Marmara Denizi'ne dökülen Lykos Deresi'nin (Bayrampaşa Deresi) uzandığı vadiyle ikiye bölünmektedir. Lykos Deresi'nin kuzeyinde, Tarihi Yarımada'nın bu yöndeki kıyısına paralel olarak, doğu-batı doğrultusunda sıralanan yükseltilerin oluşturduğu bir sırt yer almaktadır. Yükselti, Haliç kıyılarına dik inen beş vadiyle ayrılan farklı yüksekliklerdeki altı tepelyi oluşturmaktadır. Derenin güneybatısında ise, kentin geniş bir alanını kaplayan yedinci tepesi bulunmaktadır (Şekil 2.4, Şekil 2.4) (Van Millingen, 1899).

Şekil 2.3 Millingen Haritasında Tarihi Yarımada (Millingen, 1899)

Şekil 2.4 Tarihi Yarımada'nın 11-12. yy. topoğrafik yapısı ve yedi tepenin konumları (URL-6).³

2.2. İstanbul'un Tarihi ve Surları

Kentin en eski yerleşim tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamasına karşın konuyla ilgili araştırmacılar tarafından İstanbul Boğazı'nın her iki kıyısında MÖ 3. binin başına tarihlenen yerleşim bölgelerinin var olduğu ifade edilmiştir (Demirkent, 2001; Müller-Wiener, 2002). Ancak, tarihi kentin zaman içinde topoğrafyasında oluşan

³ Bu haritada, tarihi kentin 11-12. yüzyıldaki olabilecek yerleşim bölgeleri, aksları, yolları, deniz ve kara surlarının geçmiş dönemlerini de gösteren hatları, limanları, sur kapıları ve topoğrafyası ifade edilmiştir. Ayrıca, Tarihi Yarımada'nın yedi tepesinin ve topoğrafik durumunun görüldüğü haritada yer alan birinci tepe, Sur-i Sultani alanının çevrelediği ve Topkapı Sarayı'nın bulunduğu yerdir. Fatih'in İstanbul'un fethinden sonra kısa bir süre içinde inşa ettirdiği Eski Saray ise söz konusu haritadaki üçüncü tepe olarak ifade edilen konumda yer almaktaydı (Müller-Wiener, 2002; Sakaoglu, 2002).

değişiklikler sebebiyle özellikle kıyı şeritleri farklı görünümüne aldığı gibi çeşitli dönemlerdeki büyük ölçekli yangınlar ve depremler sebebiyle yerleşim alanlarının yoğun olduğu bölgelerde toprak tabakasının kalınlaşarak yükselmiş olduğu da bilinmektedir. Bu bağlamda, söz konusu tarihi kentin toprak altında kalmış birçok katmanlarının bulunduğu ve henüz gün yüzüne çıkmamış olduklarından dolayı kentteki yerleşimin başlangıç tarihi olarak kabul gören MÖ 3.bin yılları, son yıllarda Tarihi Yarımada içerisinde gerçekleştirilmiş olan arkeolojik kazılar sonrasında değişmiştir.

Örneğin, Sultanahmet Eski Cezaevi, Yenikapı ve Sirkeci arkeolojik kazıları gibi önemli kazılar sonrası, Karanlık Çağ'da Thrako-Phryg göçlerinin de getirdiği ivme ile Sultanahmet-Ayasofya düzlüğünde, bölge sakinlerince gerçekleştirilmiş bir iskânın olabileceğine dair yerel kültürü yansıtan kanıtlar ortaya çıkmıştır (Şekil 2.5.) (Dönmez, 2014).

YENİKAPI TABAKALAŞMASI		
TABAKA	TARİH	DÖNEM
0	1923 ve sonrası	Cumhuriyet Dönemi
1	1453 - 1923	Osmanlı Dönemi
2	13. yüzyıl - 1453	Geç Bizans Dönemi
3	9. yüzyıl - 12. yüzyıl	Orta Bizans Dönemi
4	MS 303 - 8. yüzyıl	Erken Bizans Dönemi
5	MÖ 30 - MS 303	Roma Dönemi
6	MÖ 334 - 30	Hellenistik Dönem
7	MÖ 800 - 334	Arkaik ve Klasik Dönemler
8	MÖ 800 - 500	Demir Çağı
9	MÖ 6500 - 5200	Neolitik Dönem

Şekil 2.5 İstanbul'un Yenikapı kazıları üzerinden tarihi katmanları (Dönmez, 2014).⁴

Tarihi Yarımada sınırları içerisinde Marmaray çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen arkeolojik kazılar sırasında Yenikapı mevkiinde MÖ 6. binlere tarihlenen ahşap dikmeli ve çamur sıvalı evlerden oluşan küçük ölçekli bir yerleşim yeri varlığının tespit edilmesi durumu günümüze kadar herhangi bir yerinin bulunmaması, bilinmemesi itibarıyla şehir tarihi açısından önemlidir (Kızıltan, 2007). Bu bağlamda, Yenikapı'da

⁴ Dönmez'in 2014 yılındaki yayınında yer alan tablo çalışmasında Tarihi Yarımada'ya ilişkin arkeolojik kazılardan elde edilen bulgular sonucundaki dönemlendirme ve tarihlendirme çalışması yer almaktadır.

2004-2013 yılları arasında 60.000 metrekarelik bir alanda sürdürülen arkeolojik kazılarla (Şekil 2.6) İstanbul'un bilinen tarihi MÖ. 6200'lere götürülmüştür.

Şekil 2.6 Yenikapı'daki arkeolojik kazı alanından genel görünüm (URL-51).

Bu kazılarda, aslında Bizans dönemine ait bir liman alanı kazılmış olup günümüzden 8000-8200 yıl öncesine ait bir neolitik yerleşim alanı ve Theodosius Limanı'nın kalıntıları (içerisindeki bazıları yüklü olan batık gemi kalıntılarıyla birlikte) ortaya çıkarılmıştır (Şekil 2.7, Şekil 2.8, Şekil 2.9). Bu bağlamda, Tarihi Yarımada içerisinde bulunmuş en eski yerleşim yeri olma özelliği kazanan Yenikapı mevkiinde, İstanbul'un bilinen tarihinin MÖ. 3000'li yılların daha ötesinde olduğu ve günümüzden önce 8500 (MÖ. 6500, Şekil 2.5; Dönmez, 2014) yıllık geçmişinin var olduğu bulgularıyla ortaya çıkarılmıştır (Kocabaş, 2020).⁵

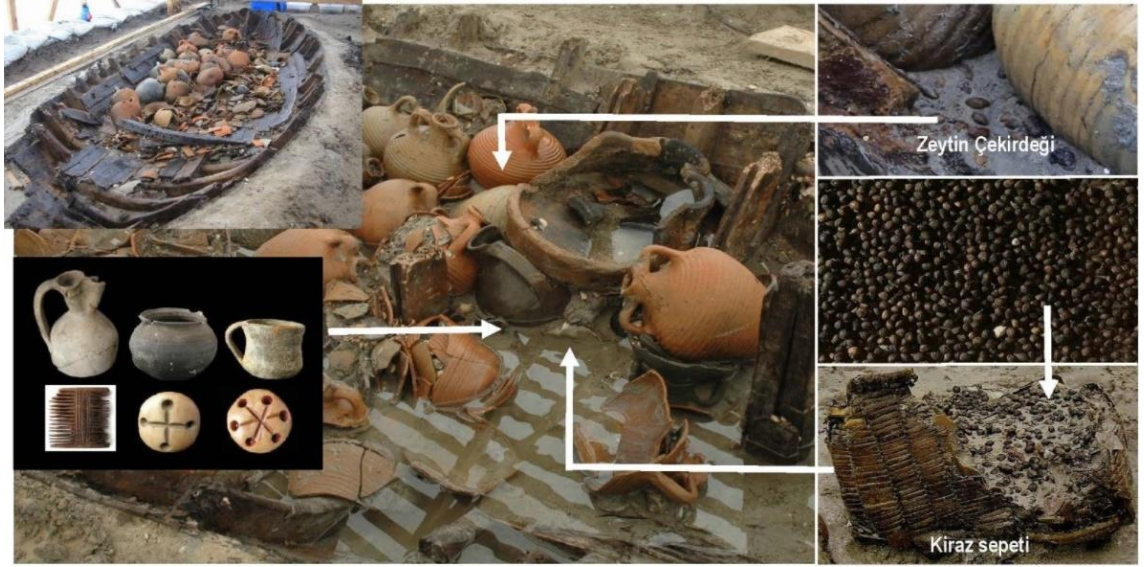
⁵ Söz konusu alanda yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında yer alan U.Kocabaş, Neolitik dönem insanlarına ait yaklaşık 3000'in üzerinde ayak izinin ortaya çıkarıldığını ve korunarak yerlerinden kaldırıldığını ifade etmektedir (Kocabaş, 2020).

Şekil 2.7 Yenikapı arkeolojik kazılarındaki yerleşim alanı buluntuları (URL-52).

Şekil 2.8 Yenikapı kazı alanında bulunan Theodosius Limanı kalıntıları (URL-52).

Şekil 2.9 Yenikapı kazı alanındaki batık gemi kalıntıları (URL-51).⁶

MÖ 7. ve 8. yüzyıllarda Ege bölgesindeki Yunan kentleri, denizaşırı bölgelerde koloniler kurmaya başlamıştır. Kolonist kentler arasında yer alan ve Yunanistan'dan gelen Megaralılar Marmara Denizi kıyılarında Astakos (İzmit), Selymbria (Silivri) ve Khalkedon'da (Kadıköy) koloniler kurmuştur. MÖ 660 yıllarında da Byzas önderliğindeki bir grup Megaralı, karşı kıyıda Bosporos'un güneybatısında Sarayburnu'nda bir koloni kurmuş ve Byzantion (Bizantion) adını almışlardır (Kuban, 1994a). Konuya ilişkin olarak H.İnalcık, söz konusu Sarayburnu mevkiinde yer alan ilk yerleşme yerinin bilinen en eski adının Buzantion/Bizantion olduğunu ve bunun da Trakça bir şahıs adı olan Buzas/Vizas'tan türetildiğini ifade etmektedir (İnalcık, 2001). Bizantion'un daha sonra üzerine Topkapı Sarayı'nın kurulacağı bir Akropolis'i ve Keras (Haliç) adlı bir limanı bulunmaktaydı. Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusunda yapılan arkeolojik kazılarda MÖ 7. yüzyıla ait seramikler bulunmuş olması da buradaki yerleşim yerinin varlığını işaret etmektedir (Delemen, 2010).

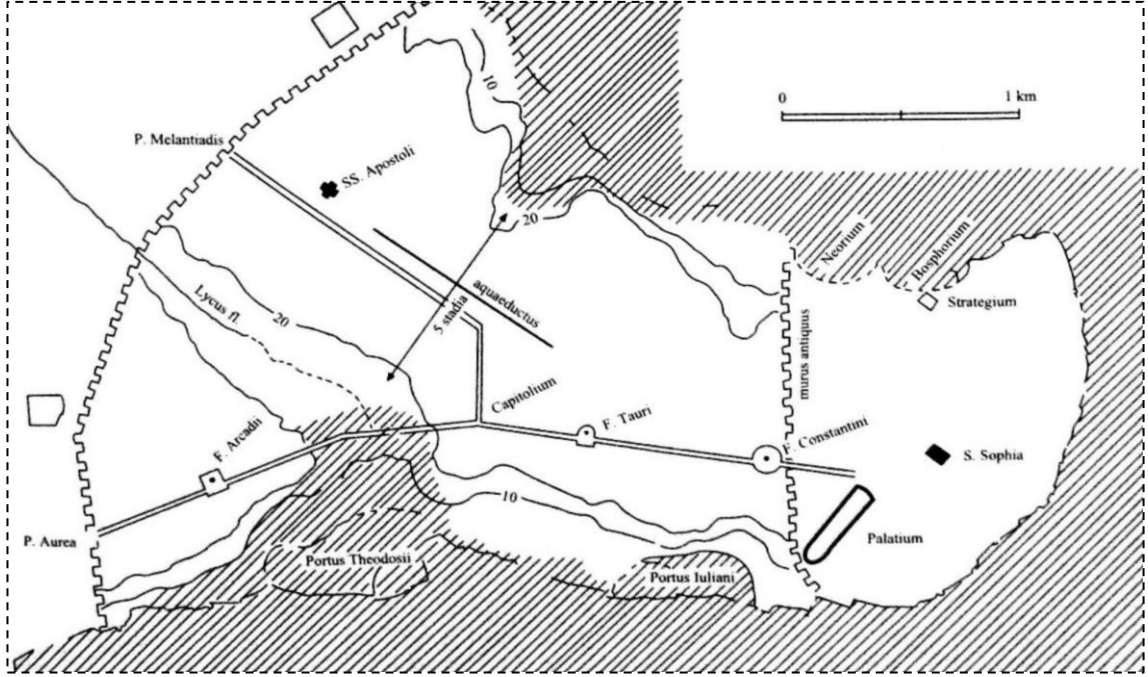
MS. 2. yüzyılda Roma egemenliğine giren Byzantion şehri, imparatorluğun Doğu'ya yönelişiyle, önce Antonius Bassianus'a (İmparator Caracalla) izafe edilerek

⁶ Şekildeki gemi kalıntısı, MS. 9. yüzyıla tarihlenen "Yenikapı 12" olarak adlandırılan gemi kalıntısıdır. Bu geminin arka tarafında özel bir bölmede kaptan ve mürettebatın kullandığı günlük kullanım eşyaları ile hasır bir sepet içinde kiraz çekirdekleri ve zeytin taneleri bulunmuştur. U.Kocabaş, bulunan bu kalıntının muhtemelen içinde erzakıyla beraber Konstantinopolis'e gelmiş ve yükünü henüz boşaltmamış batık bir gemi olduğunu ifade etmektedir (Kocabaş, 2020).

Antonia veya Antoninia, daha sonra da Büyük Constantinus (324-337) tarafından imparatorluk merkezi buraya taşındığında Secunda Roma (İkinci Roma) olarak adlandırılmıştır (İnalçık, 2001). Bu kararlar, sınırları dört katına kadar genişletilen şehrin kara surları yeniden inşa edilmiş ve yeni başkent kapsamlı bir imar süreci yaşamıştır. I.Constantinus şehri 4 Kasım 326'da yeni başkent olarak seçmiş ve tarihi kentin yeni başkent olarak resmi açılışı 11 Mayıs 330'da olmuştur (Burckhardt, 1989). 330 senesinde törenlerle açılan yeni merkez, bundan böyle "Nea Roma" (Yeni Roma) veya "Konstantinopolis" olarak anılmaya başlamıştır (Müller-Wiener, 2002)⁷. Kazandığı saygınlığa ve artan ticari önemine bağlı olarak nüfusu hızla artan Konstantinopolis'in sınırlarının 5. yüzyılda tekrar genişletilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bunun sonucu olarak, II. Theodosius döneminde (408-450), bugün de tarihi kent sınırlarının belirleyicisi olan Kara Surları yapılmış; ardından deniz yönündeki surlar (Marmara ve Haliç Surları) genişletilerek şehrin kıyıları tahkim edilmiştir (Şekil 2.10) (Millingen, 1899).

⁷ Konuya ilişkin olarak H.İnalçık, Nova Roma (Yeni Roma) adının V. asırdan itibaren kullanıldığını ve şehir halkın da Romaio dendiğini ifade etmiştir (İnalçık, 2001). Ancak, Müller-Wiener da "Yeni Roma" adının 330 senesinden sonra kullanıldığının ifade etmiş olduğundan konunun tarihlendirilmesinde çelişki bulunmaktadır.

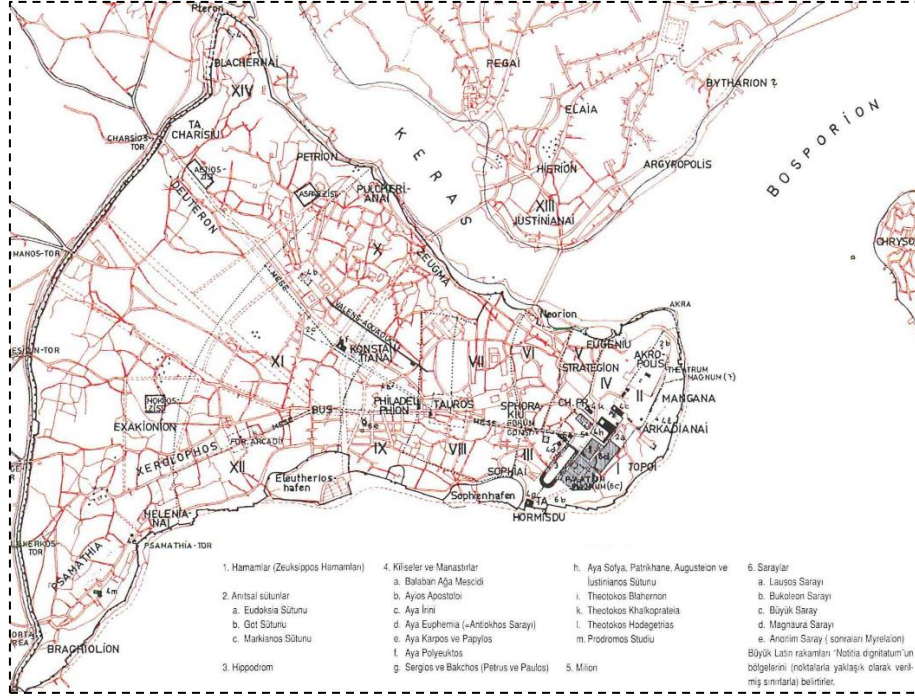
Ayrıca, tarihi kentin adlandırma geçmişine yönelik olarak H.İnalçık, halk arasında yayılan "Constantinopolis" adının kısa zamanda genelleşerek resmi bir sıfat kazandığını ve Osmanlılar da paralarda ve resmi yazışmalarda bu ismi sık olarak kullandıklarını; Trak asıllı Bizantion adının da yine Arapça ve Ermenice formlarıyla (Byzantia, Byzantia, Buzantiye, Puzanta, Buzantis) Osmanlı metinlerinde şehrin önceki adı olarak geçtiğini ifade etmiştir. İstanbul adının geçmişine yönelik olarak da "...Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar'ın ilk devirlerine ait bazı kaynaklarda şehrin adı "استنبول" (İstinbol, İstanbul veya İstanbul) imlâsıyla yazılırken XII. yüzyıla ait bir Ermeni kaynağında "Stambol" tabiri geçer. J. Schiltberger, "İstimboli" telaffuzunun XIV. asrın sonlarında kullanıldığını iddia etmektedir. XVI. yüzyılda şehirdeki Rumlar burayı Stimboli, Türkler ise Stambol şeklinde anmaktaydılar. Osmanlı şairleri ise çok defa vezin icabı olarak "Stinbol, Stanbol" imlâsını kullanmışlardır. Stinbol/Stanbol-İsti(m)bol/Ista(m)bol gibi Türkçe şekillerin Rumca İstin Bolin'den türediği kesindir..." şeklinde ifade etmektedir (İnalçık, 2001).

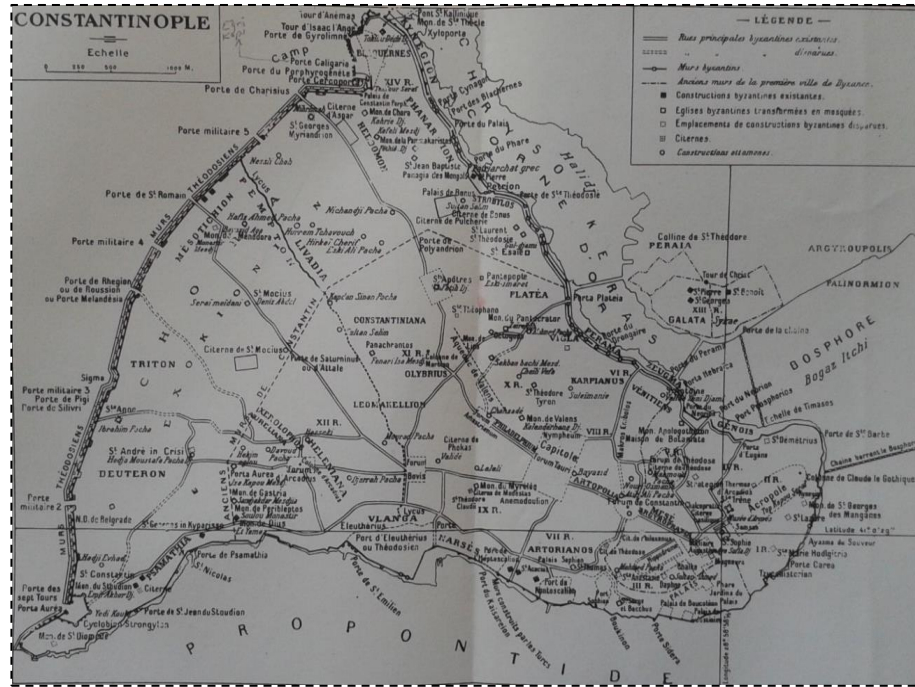
Şekil 2.10 Mango'ya göre tarihi kentin 4. yüzyıldaki olası görünümü.⁸

Tarihi Yarımada'yı çevreleyen ve sınırlandıran, günümüze de kısmen ulaşmış olan bu surlar, çeşitli dönemlerde onarımlar geçirmiş olan Bizans surları olup çoğunlukla "Theodosius Surları" olarak da anılırlar. İmparator II. Theodosius zamanında (inşa tarihleri kesin olarak bilinmemesine karşın) yaklaşık MS 408-413 yılları arasında dönemin adlandırmasıyla Konstantinopolis'i korumak amacıyla kara tarafında var olan sur hattının batı istikametinde ileri çekilerek yeniden inşa edilmesi ve deniz surlarının da kara sur hattı ile birleşmesi için Haliç ve Marmara kıyılarındaki var olan kısımlar tahkim edilerek uzatılmak suretiyle inşa edilmiştir (Dirimtekin, 1949, ss.4). Bu surların tamamı yaklaşık 20 km uzunluğunda olup, kara ve deniz surlarından oluşmaktadır. Surların yaklaşık olarak 13 kilometrelik kısmı sahilde yer almaktadır (Şekil 2.11, Şekil 2.12). Kentin sahil ve limanları bütün olarak devam eden tek bir sur duvarı ile korunmaktadır. Surun yüksekliği bazı kesimlerde yaklaşık 15 metreye ulaşmakta ve sur hattında 188 kule yer almaktaydı (Ahunbay, 1994).

⁸ Cyril Mango, *Le Developpement Urbain de Constantinople (IVe-VIIe Siecles)*, 2. ed. Paris, 1990 (Çetinkaya, 2010, ss.26).

Şekil 2.11 Tarihi Yarımada'nın 4.-7. yüzyıldaki sınırları.⁹

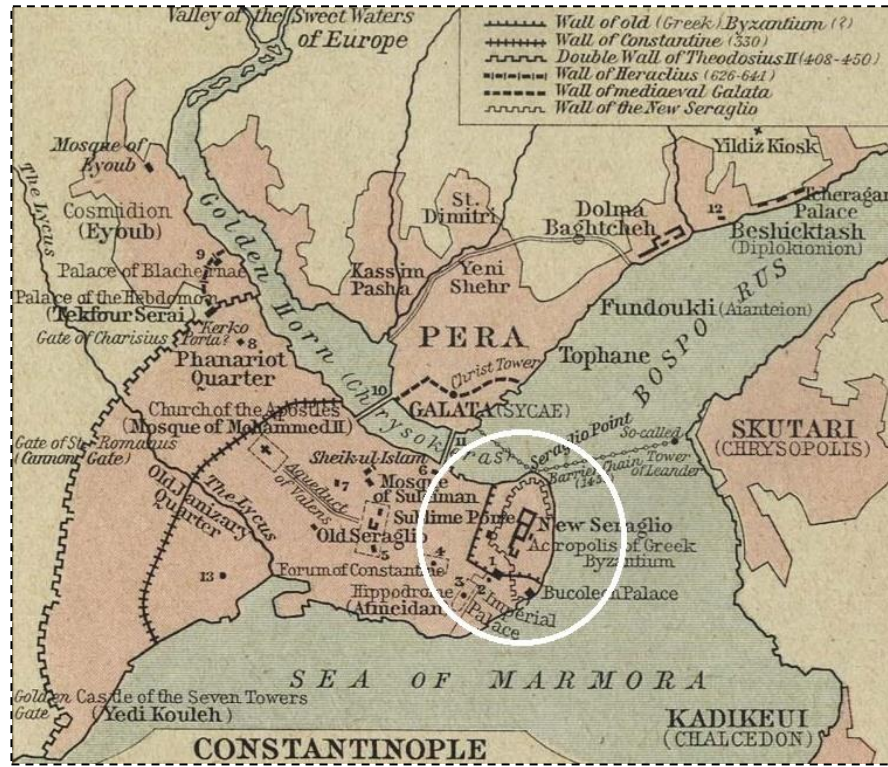

Şekil 2.12 C.E.Arseven'in yayınladığı haritada Tarihi Yarımada ve surları (Arseven, 1989, ss.222)

⁹ Şekildeki çizimde, Tarihi Yarımada'yı sınırlandıran kara sur hattının II. Theodosius döneminde batı tarafında ileri çekilerek genişletilmiş olan ve günümüze kadar ulaşan kent sınırları görülmektedir (Müller-Wiener, 2002, ss.21).

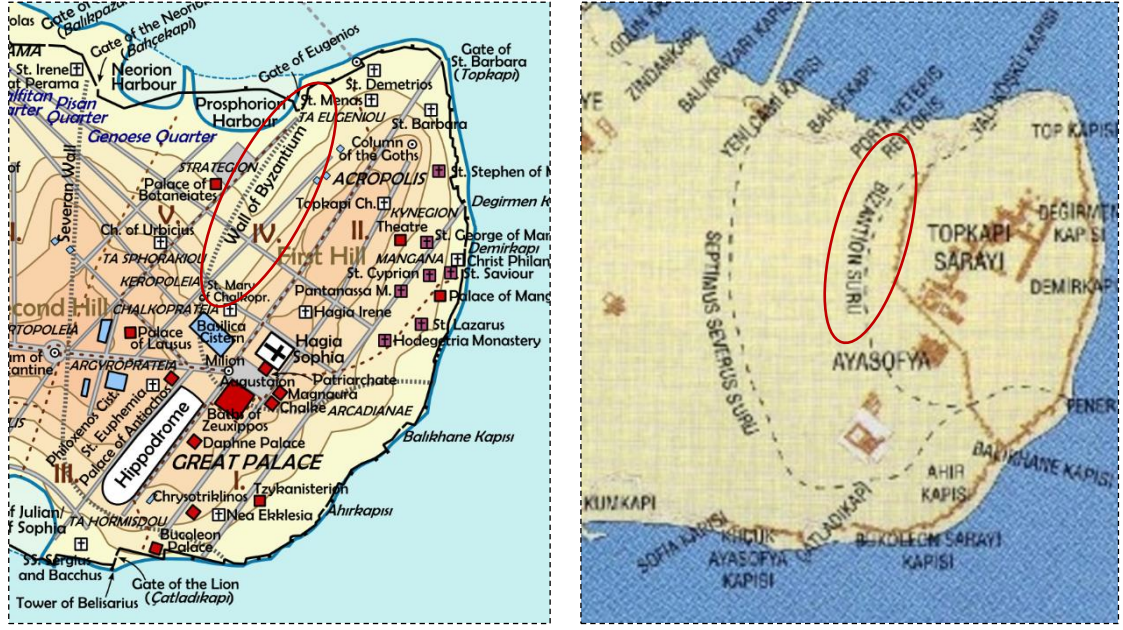
2.2.1. Klasik ve Helenistik Dönem Surları-Byzantion (Bizantion) Surları

Tarihi Yarımada'nın Sarayburnu mevkiinde Megaralılar tarafından MÖ 7. yüzyılda kurulan ilk yerleşme, efsanevi kurucu Byzas'a ithafen Byzantion adını almıştır (Erzen, 1954). MÖ 5. yy ortalarında deniz ticaretinde önem kazanmış olan Byzantion MÖ 431 yılında başlayan Peleponnes Savaşları sırasında Atina ve Sparta arasında zor bir dönem geçirmiş olup MÖ 351 yılında tekrar bağımsızlığına kavuşmuştur. MÖ 340-339 yılları arasında Makedon Kralı II. Philippos'a karşı mücadele vermiş, Büyük İskender zamanında ve Helenistik dönemde de bu mücadele devam etmiştir. Daha sonra yazılan kaynaklarda belirtilen "eski surlar" muhtemelen bu döneme ait olmalıdır. Büyük ebatlı bloklar kullanılarak, kenetli duvar tekniği ile örülen surlar 27 kuleye sahipti. Ancak, bu surlardan günümüze ulaşabilen bir kalıntı bilinmemektedir. Söz konusu sur hattının Haliç kıyılarında Gülhane civarında başlayıp, Marmara Denizi'nde Ahırkapı mevkiinde sonlandığı tahmin edilmektedir (Bkz. Şekil 2.13) (Delemen, 2010).

Şekil 2.13 Shepherd haritasında Byzantion Surları (Shepherd, 1911).¹⁰

¹⁰ URL-7. Shepherd'ın 1911 tarihinde yayımladığı Constantinople isimli haritada Tarihi Yarımada'nın sınırları, meydan aksları, geçmiş dönem sur hatları lejantlı olarak ifade edilmiş ve sursdışı yerleşim alanları da gösterilmiştir.

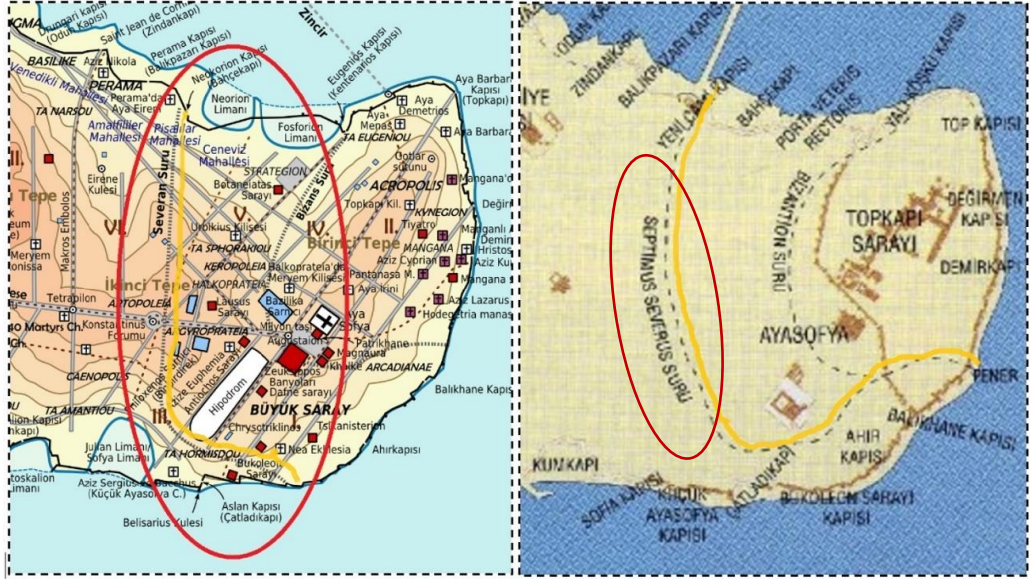

Şekil 2.14 Byzantion sur hattının güzergahına ilişkin şematik çizimler

(soldaki çizim: URL-6; sağdaki çizim: Ahunbay,1994).

2.2.2. Roma Dönemi- Septimius Severus Surları

Byzantion şehri, Helenistik dönem boyunca Roma Devleti ile iyi ilişkiler içinde olmuştur. MÖ 2. yy. da Roma İmparatorluğu koruması altında bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmüş olup sonrasında da Roma'nın Bitinya eyaletine katılmıştır. MS 193-196 yılları arasında uzun süreli bir kuşatmanın ardından şehri ele geçiren Septimius Severus (193-211), rakibi Pescennius Niger'i destekleyen Byzantion halkına duyduğu öfke sonucu, şehrin surlarını ve önemli binalarını da yakıp yıkmıştır (Delemen, 2010; Gyllius, 1997). Daha sonra kısa bir zaman içerisinde oğlu Caracalla'nın da etkisiyle, şehri yeniden inşa etmeye karar vermiş (Müller-Wiener, 2002) ve tarihi kent bu dönemde "Colonia Antoniana" adını almıştır. Septimius Severus döneminde gerçekleştirilen yeniden inşa faaliyetleri sırasında tarihi kentin sınırları yine bir surla çevrilmiştir. Bu yeni inşa edilen surların eski sur hattını izleyip, izlemediği tam olarak bilinmemektedir (Şekil 2.15, Şekil 2.16) (Gyllius, 1997; Müller-Wiener, 2002).

Şekil 2.15 Septimius Severus (Severan) Surlarının güzergahına ilişkin şematik çizimler (soldaki şekil: URL-6; sağdaki çizim: Ahunbay,1994).¹¹

Şekil 2.16 Millingen haritasında sur hatlarının güzergahına ilişkin şematik çizimler (Millingen, 1899).¹²

¹¹ Söz konusu geçmiş dönem tarihi sur hattının izdüşümü kesikli çizgi lejantı ile Severan Suru veya Septimius Severus Suru tanımlanmasıyla gösterilmiştir.

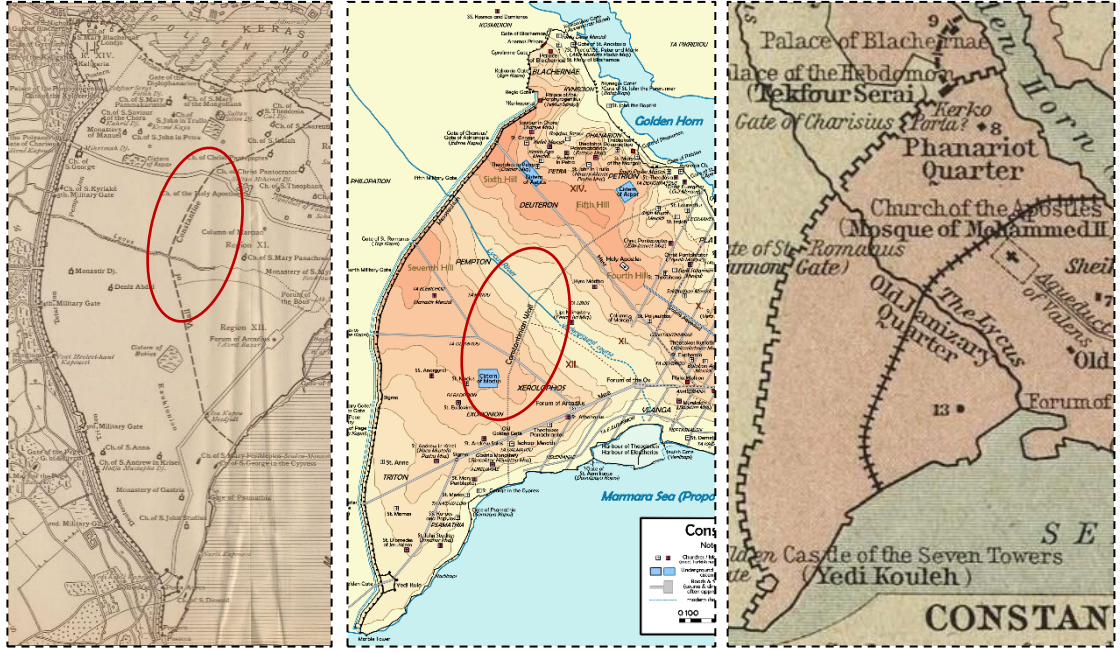
¹² Şekildeki haritada, Byzantium surları olarak işaretlenmiş iz düşüm konturları Şekil 2.15 deki Septimius Severus iz düşüm konturlarına denk gelmektedir. Bu bağlamda, geçmiş dönem sur hatlarının nereden geçtiğini ifade eden varsayımsal iz düşüm konturlarında çelişki olduğu görülmektedir.

2.2.3. Constantinius Surları

Tarihi kentte, Roma İmparatoru I.Constantinius'un (324-337) başkenti Byzantion'a taşınmasından sonra yeni bir imar süreci başlar ve imparatorluğun yeni yönetim merkezi olarak seçilmesiyle de kapsadığı alan nerdeyse dört katına genişletilmiştir. Bu süreçte, kentsel planlamayı da içeren yoğun bir yapılaşma faaliyeti başlamıştır. Roma İmparatorluğu'nun tek sahibi olan Constantinius, mevcut kent dokusundaki Septimius Severus döneminde oluşturulan sınırları genişleterek daha sonra kendi adıyla anılacak olan sur hattını yaptırmıştır. (Eyice, 1994; Delemen, 2010).

Tarihi kent, 11 Mayıs 330 günü İmparatorun da katılımıyla gerçekleştirilmiş olan açılış töreninden sonra Konstantinopolis veya Nova Roma (Yeni Roma) adını almıştır (Erzen, 1954; Müller-Wiener, 2002; Delemen, 2010). 337 senesinde Constantinius'un ölümüne kadar ana hatları çizilen kentin imarı, sonraki imparatorlar tarafından da devam ettirilmiştir (Müller-Wiener, 2002). Roma İmparatorluğu'nun son yıllarında I. Constantinius, günümüzdeki Cibali ile Fener semtleri arasında yeni surlar inşa ederek Haliç'in bir iç liman olarak kullanılmasını sağlamıştır (Şekil 2.17).

Bu sur hattının güzergahı için Eyice tahminen, şimdiki Samatya Kapısı yakınında bulunan Aimilianos Kapısı civarından başlayıp, Eksakionion (bugünkü Cerrahpaşa) tarafına doğru tırmanarak devam eden, sonrasında Kserolofos Kapısı ve bugünkü Aksaray-Topkapı yolu üzerinde yer alan İoannes Prodromos Kapısı'ndan sonra Lykos (bugünkü Bayrampaşa) Deresi vadisini atlayıp Dios, Dalmatos ve İkasia manastırları yanından geçerek, Ayii Apostolii (Havariler) Kilisesi'ni doğu tarafında bırakarak günümüzdeki Sultanselim semti civarından Haliç yönünde Harmatios semtinde, Ayios Antonios Kilisesi yanında kıyıya ulaşmakta olabileceğini ifade etmiştir (Eyice, 1994).

Şekil 2.17 Constantinius surlarının güzergahına ilişkin şematik çizimler

(soldaki çizim: Millingen, 1899; ortadaki çizim: URL-6; sağdaki çizim: Shepherd, 1911).¹³

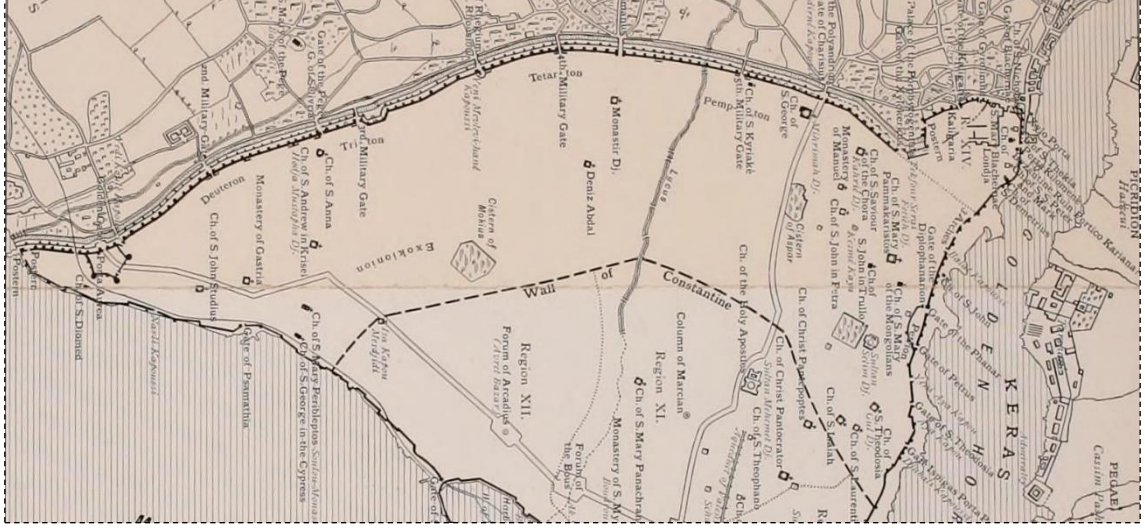
2.2.4. Theodosius Surları

Roma İmparatorluğu'nun yeni merkezi Konstantinopolis'in imarı, İmparator Constantinius'tan sonraki imparatorlar tarafından da sürdürülmüş olup şehrin gelişimine yönelik imar faaliyetleri ilk zamanlardaki kadar yoğun olmasa da kısmen devam ettirilmiştir. Tarihi kentin surları ile 1.Ayasofya (Büyük Kilise) ve Havariyun Kiliseleri, Constantinius (337-361) tarafından tamamlanmıştır. Theodosius (379-395) ve halefleri Arkadius (395-408) ve II. Theodosius (408-450) dönemlerinde kentteki imar faaliyetleri yeniden önem kazanmıştır (Müller-Wiener, 2002).

Kentin sahip olduğu politik önem ve ticari imkanlar sonrasında nüfus hızla artmış ve Haliç ile Marmara'nın kıyı kesimlerinde yeni yeni mahalleler kurulmaya başlanmış olup ortaya çıkan nüfus artışı sonrasında iskanın sağlanması ve yeni yerleşim alanları doğrultusunda tarihi kentin sınırlarının tekrar genişletilmesi ve şehrin savunma hattının batı istikametinde ötelenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum karşısında II. Theodosius döneminde Constantinius surları dışında kalan yeni yerleşim yerlerini içine

¹³ Şekildeki çizimlerde Constantinius surlarının varsayımsal iz düşün konturları yaklaşık olarak aynı bölgelerden geçirilmiş olduğu görülmektedir.

alacak ve batıda giderek artan barbar saldırılarına karşı, Konstantinopolis'in daha güvenli bir savunma sisteminde emniyete alınması için mevcut savunma hattının daha batıda olacak şekilde yeniden inşasına karar verilmiştir (Şekil 2.18) (Millingen, 1899).

Şekil 2.18 Millingen haritasında Tarihi Yarımada kara surları (Theodosius Surları) (Millingen, 1899)

Şekil 2.19 Tarihi Yarımada kara surlarına ilişkin detaylar (Millingen, 1899)

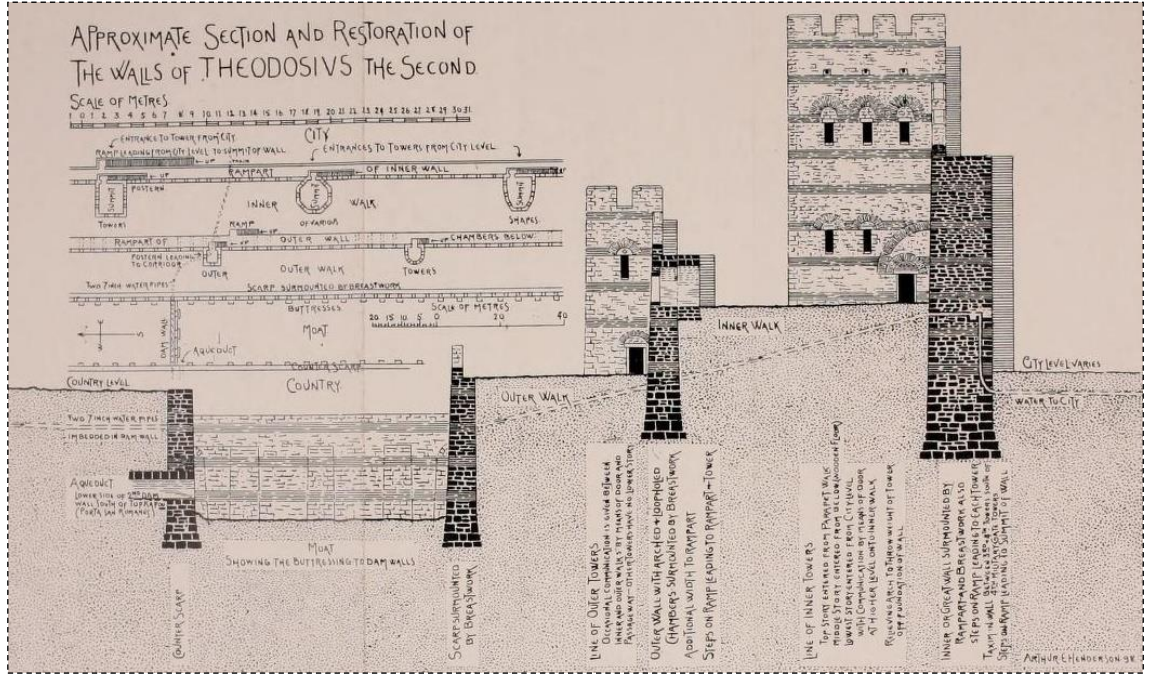
Söz konusu Theodosius Surları olarak anılan son dönem surları genel olarak kara ve deniz surları başlıklarında ele alınmakta olup deniz tarafı surları da Haliç ve Marmara Surları şeklinde iki ayrı grupta tanımlanmaktadır. Günümüzde kısmen hala mevcudiyetini sürdürmekte olan kara surlarının inşasına II.Theodosius'un hükümdarlığının ilk yıllarında başlanmıştır. İnşa sürecinin başlangıç tarihi kesin olarak bilinmemesine karşın döneminin 413 senesindeki kanunla, tamamlanmış olan sur kulelerinin kullanımına ilişkin bir düzenleme getirilmektedir. Bu kanuna göre söz konusu sur hattı üzerindeki kuleler yer aldıkları arazinin sahiplerine sunulmakta olup gerekli

hallerde ve savaş durumlarında tamamıyla askeri idarelere bırakılacaktır. Kara surlarında günümüzde 96 kule tespit edilebilmiştir (Şekil 2.20) (Ahunbay, 1994).

Şekil 2.20 Tarihi Yarımada kara surları (Theodosius Surları) (Ahunbay, 1994)

Bu surlar, Tekfur Sarayı yakınındaki Blahernai surlarına kadar Marmara'daki mermer kuleden itibaren yaklaşık 5,6 km uzunluğunda olup Theodosius kara surları kuzey tarafında dik olarak Haliç'e inerken 627'de Herakleios, daha sonra V. Leon (813-820) ve I. Manuel Komnenos'un (1143-1180) yaptırdığı ilavelerle şimdiki halini almış ve Marmara'dan Haliç'e uzunluğu 6,6 km olmuştur. Kara surundaki bu mesafe Cumhuriyet dönemindeki istimlak uygulamalarından önceki duruma göreler. Ayrıca, 1955'lerdeki istimlakler sırasında surların önünde bulunan hendeklerin içi moloz ve toprak doldurularak kapatılmıştır. 1956 yılından itibaren Millet Caddesi, Vatan Caddesi, Sahil yolu gibi yolların yapılması ile bağlantılı olarak surların delinmesi gereken yerlerde (Yedikule, Topkapı ve Edirnekapi'da) bazı kısımları yıkılarak ortadan kaldırılmıştır (Şekil 2.21) (Ahunbay, 1994, ss.79; DİA, 2001, ss.243-267).

Şekil 2.21 Kara surlarının enine kesitte sistem detayı (Millingen, 1899)

2.2.5. Tarihi Yarımada'nın Deniz (Haliç ve Marmara) Surları

Çetinkaya'ya göre, her ne kadar şehrin en erken dönemlerinden itibaren deniz tarafında surların bulunduğu bazı araştırmacılarca iddia edilmişse de olasılıkla tehlikenin kara tarafından beklenmesi ve kuvvetli akıntılar ile rüzgarların kıyıları çıkarma yapmayı güçleştirilmesi sebebiyle deniz tarafına uzunca süre sur yapılmamıştır. Deniz kıyısında sur bulunmadığına dair eldeki en erken bilgi M.Ö. 400 yılına aittir. Atinalı askerler kentin savunucularından bir komutanın girişini sur tarafını tutmak suretiyle önlediklerinden Spartalı komutan Anaxibius bulduğu bir kayıkla sur bulunmayan deniz kıyısından şehre tekrar girebilmiştir. Deniz surlarının I.Constantinius tarafından yaptırıldığı iddia edilmişse de bu surların inşaatının II.Theodosius döneminde olduğu da ifade edilen görüşler arasındadır (Çetinkaya, 2010).

Bu konuya ilişkin olarak Millingen ve Ahunbay'ın eserlerindeki açıklamalara göre; Tarihi kentte II.Theodosius'un inşa ettirdiği kara suru tamamlandıktan sonra Constantinius döneminde inşa edilmiş olan ve Byzantion Surlarını oluşturan deniz kıyısındaki taş setlerin yerini alan Marmara ve Haliç Surlarının yeni inşa edilen kara suru hattına kadar uzatılması ve bağlantılarının yapılması gerekliliği doğmuştur. Bu bağlamda,

kenti denizden çevreleyen surlar elden geçirilmiş ve ana sur hattının yapımından sonra II.Theodosius döneminde 439 senesinde, şehrin kuzey ve güney kıyılarında ortaya çıkan boşlukları kapatacak şekilde tamamlayıcı olarak ilave yeni deniz surları inşa edilmiştir (Millingen, 1899; Ahunbay, 1994).

Bu konuya ilişkin olarak Dirimtekin'in ifadesine göre de tarihi kentin Haliç tarafına bakan surları, Constantinius dönemi surlarının uzandığı Petrion ile Blahernai'yi çevreleyen 14. bölge (günümüzdeki Ayvansaray semti, Şekil 2.25) surlarının Haliç kıyısına ulaşan doğu ucu arasında uzatılmıştır (Dirimtekin, 1956). Kentin Marmara tarafına bakan surlar ise Constantinus dönemi surlarının Marmara kıyısında "Theotokos ta Triantafillu-Rabdos Kilisesi" civarındaki tahmini son noktasından başlayarak II. Theodosius'un kara surlarının Marmara kıyısına ulaşan güney ucuyla birleştirilmiştir. Söz konusu deniz surlarının kıyıda oluşan sert dalgalara maruz kalan temelleri iri taş bloklardan örülmüş ve bazı noktalarda duvarın içine yerleştirilen mermer sütun gövdelerle de temeller sağlamlaştırılmıştır (Şekil 2.22, Şekil 2.23, Şekil 2.24) (Millingen, 1899).

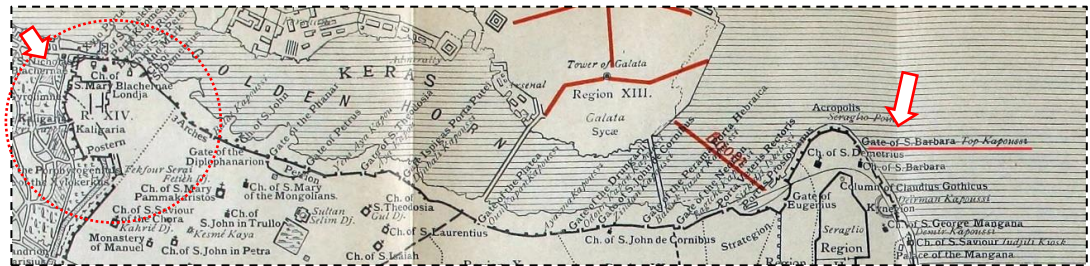

Şekil 2.22 Buondelmonti'nin 1422 tarihli İstanbul Haritası (Eyice, 2012).¹⁴

¹⁴ Haritanın Kaynağı: Petrus Gyllius (16.yy), *The Antiquities of Constantinople*, London 1729 (Eyice, 2012, ss.33). Bu haritada, Tarihi Yarımada'nın kara surları ile deniz surlarının (Haliç ve Marmara surları) günümüze değin kısmen ulaşabilmiş olan hatlarının geçmiş dönemdeki bütünlük hali şematik olarak görülebilmektedir.

Bizans döneminde, özellikle II.Mihael Komnenos ile oğlu Theophilos'un hükümdarlık yıllarında (820-842) yapılan onarım çalışmalarının geniş çaplı olması sebebiyle bazı Bizans uzmanları, Haliç surlarını Theophilos surları olarak da anmaktadırlar. Geçmiş dönemlerde, kenti etkileyen çeşitli saldırılar ve depremler sonucunda Bizans tahtı Paleologos ailesine geçtiğinde (1259) VIII.Mihael Paleologos zamanında (1259-1282) Haliç surlarının yüksekliği artırılmıştır. Dirimtekin, kara surlarının kuzey ucunu oluşturan Pteron Suru'nun bitiminden Sarayburnu mevkiinde yer alan Ayia Barbara Kapısı'na (Topkapusu/Topkapı) kadar olan uzunluğun 5.420 m olduğunu ve bu kısımda 123 adet burç bulunduğunu ifade etmektedir. II.Süleyman zamanında 1563'te yapılan ölçümlerde Haliç surlarında 172 adet burç bulunduğu, 32'si kapalı olmak üzere 44 kapının yer aldığı, surların uzunluğu da 16.869 arşın (yaklaşık 11,5 km) olarak verilmektedir.¹⁵ Boundelmonti'ye göre ise Haliç surlarında 14 kapı ve 110 burç bulunmaktaydı. Evliya Çelebi de Ayvansaray ile Çıfıtıkapı (Bahçekapı, Porta Neorion, Porta Judeca) arasında 6.500 adım¹⁶ saymıştır (Şekil 2.23, Şekil 2.24) (Ahunbay, 1994).

Bu bağlamda, söz konusu Haliç surlarına yönelik olarak birbirinden değişik ve farklı ölçülerde bilgilerin verildiği anlaşılmaktadır. Günümüz koşullarında internet ortamındaki harita uygulamalarından yararlanılarak ve Haliç'teki kıyı kenar hattı esas alındığında yapılan takribi ölçümlerde Ayvansaray ile Sarayburnu uç noktaları arasındaki mesafe 5 km civarındadır. Elde edilen bu ölçüm bilgisi geçmiş dönem mesafe bilgileri ile karşılaştırıldığında F. Dirimtekin'in 5.420 m ölçüsü ile E. Çelebi'nin 6500 adım (yaklaşık 4,9 km) ölçüsü yaklaşık olarak örtüşmektedir (Şekil 2.26).

Şekil 2.23 Millingen haritasında Haliç Surları (Millingen, 1899).¹⁷

¹⁵ 16.869 arşın, yaklaşık olarak 11,5 km (1 arşın: 0,68 m; Taşkın, 2005).

¹⁶ 6500 adım, yaklaşık olarak 4,9 km (1 adım: 0,75 m; Taşkın, 2005).

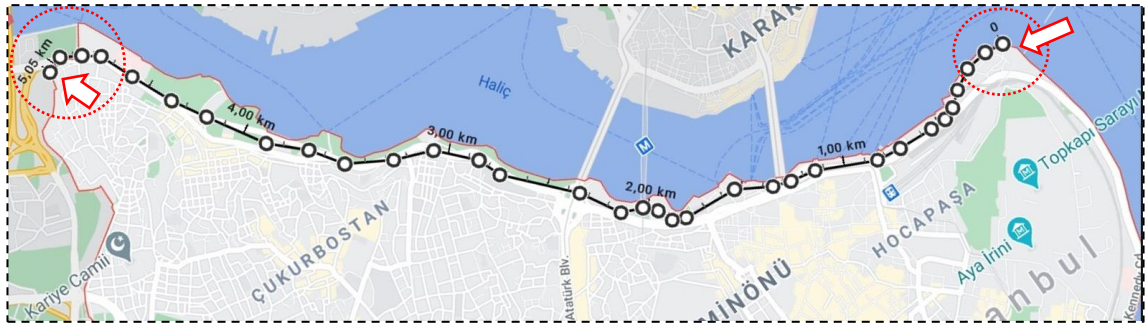
¹⁷ Millingen'in tarih veya dönem bilgisi ifade edilmeyen bu haritasında, Haliç kıyılarındaki tarihi sur hattının Topkapısı'ndan kara surları ile birleştiği güzergâh üzerindeki geçmiş döneme ilişkin sur duvarı,

Şekil 2.24 Tarihi Yarımada'nın 11-12.yy. Haliç Surları (URL-6).¹⁸

Şekil 2.25 Tarihi Yarımada Haliç deniz suru ile kara surunun kesişiminde bulunan Ayvansaray semti (URL-3)

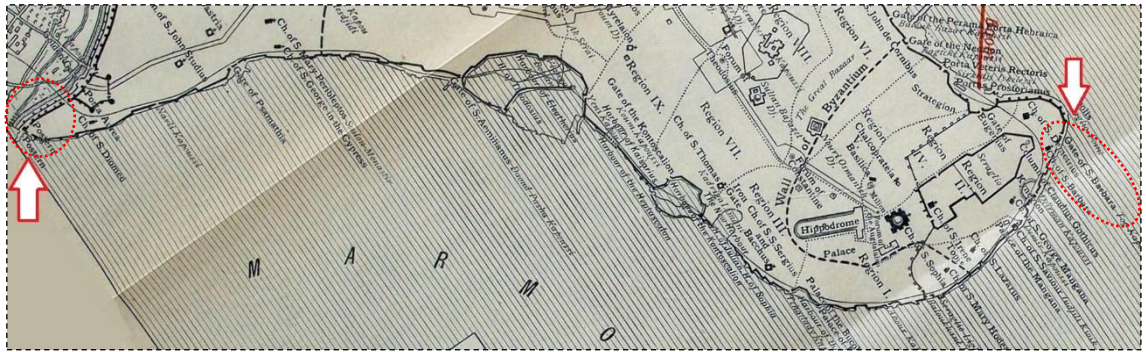
Şekil 2.26 Haliç sur hattı takribi ölçüm çalışması (Soyal; Google Maps)

Tarihi Yarımada'nın deniz surlarının diğer bölümünü oluşturan Marmara (Propondite) Surları, Ayia Barbara Kapısı (Topkapusu, Topkapı) ile II.Theodosius'un kara surlarının Marmara kıyısına ulaşan güney ucunda birleştiği noktada yer alan Mermer Kule'ye kadar olan surlardır. Uzunluğu, Yenikapı'da geçmiş dönemlerde var olan iç

burçları ve kapıları görülmektedir. İşaretili alanda XIV. Bölge olarak adlandırılan Blahernai (Ayvansaray) yer almaktadır.

¹⁸ URL-6. Bu haritada, 11.-12.yüzyıllardaki Tarihi Yarımada'da Haliç kıyılarındaki sur hattı kapıları ve limanlarıyla birlikte görülmektedir.

liman suru ile birlikte 8,5 km kadardır (Şekil 2.27, Şekil 2.28). Bu surlar, kenti deniz yönünden gelebilecek saldırılara karşı koruma amacıyla inşa edilmiştir. Tamamen deniz kenarında ve tek duvar hattı ile kulelerden oluşan surların yüksekliği 13-15 m arasında değişmektedir. Kulelerde ise bu ölçü 17-20 m civarındadır. Toplamda 188 adet burç ve 36 adet kapı (bunların 20'ye yakını önemli kapılardır) saptanmıştır. (Ahunbay, 1994; Çetinkaya, 2010). Söz konusu sur hattına ilişkin günümüz koşullarında internet ortamındaki harita uygulamalarından yararlanılarak ve bilinen dolgu alanları hariç Marmara kıyı kenar hattı esas alındığında yapılan takribi ölçümde Sarayburnu uç noktası ile Mermer Kule burcu arasındaki mesafe 7,85 km civarında olduğu görülmektedir (Şekil 2.29). Bu bağlamda, Ahunbay'ın sur hattının uzunluğu için ifade etmiş olduğu 8,5 km mesafenin (Yenikapı'daki iç liman suru dahil) doğru veya doğruya yakın olabileceği anlaşılmaktadır.

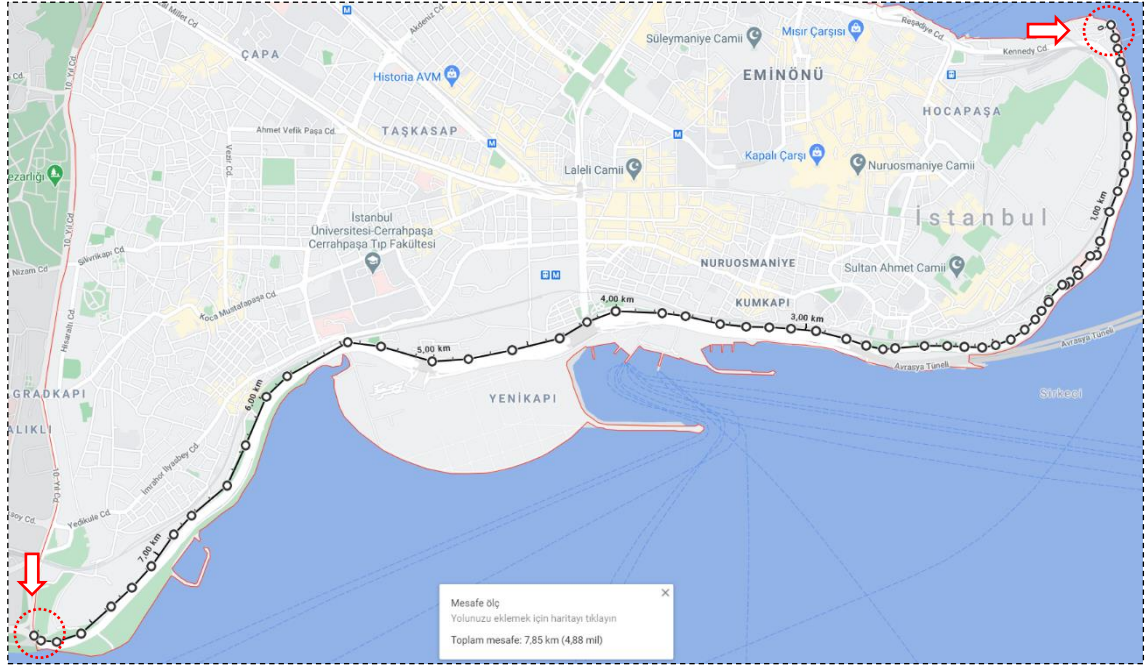
Şekil 2.27 Millingen haritasında Marmara Surları (Millingen, 1899).¹⁹

Şekil 2.28 Tarihi Yarımada'nın 11-12.yy. Marmara Surları (URL-6).²⁰

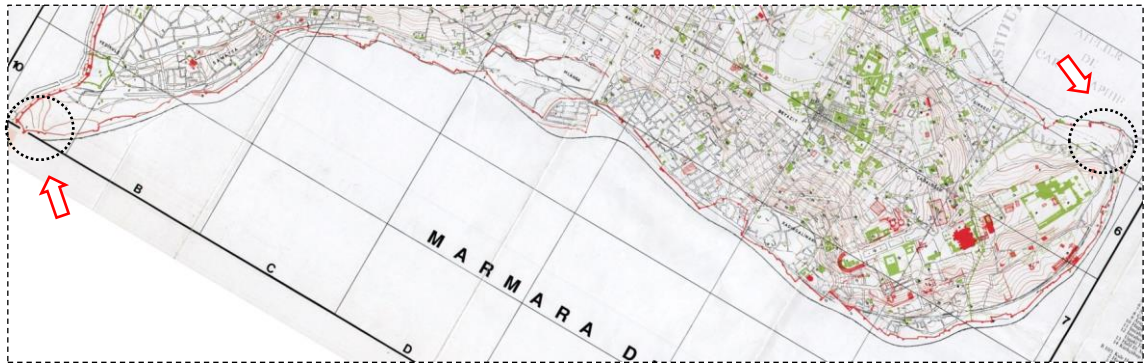
¹⁹ Millingen'in tarih veya dönem bilgisi ifade edilmeyen bu haritasında, Marmara kıyılarındaki tarihi sur hattının Topkapısı'ndan kara surları ile birleştiği Mermer Kule'ye kadar olan güzergâh üzerindeki geçmiş döneme ilişkin sur duvarı, burçları ve kapıları görülmektedir.

²⁰ Bu haritada da 11.-12. yüzyıllardaki Tarihi Yarımada'da Topkapı'dan başlayan ve kara surlarının Marmara deniz surları ile birleştiği noktada yer alan Mermer Kuleye kadar olan hattaki sur duvarlarının güzergâhı, kapıları ve döneminin limanları görülmektedir.

Şekil 2.29 Marmara sur hattı takribi ölçüm çalışması (Soyal; Google Maps, 2020)

Antik Byzantion kentinden 20. yüzyıla kadar surlar üzerindeki kuleler ve kapılar her dönem değişmiş olmakla birlikte Müller-Wiener, araştırmasını yaptığı 1970’li yıllarda var olan ya da kısmen fark edilebilen 103 kule ile çeşitli büyüklüklerdeki 36 kapının varlığını tespit edebilmiştir (Şekil 2.30), (Müller-Wiener, 2002).

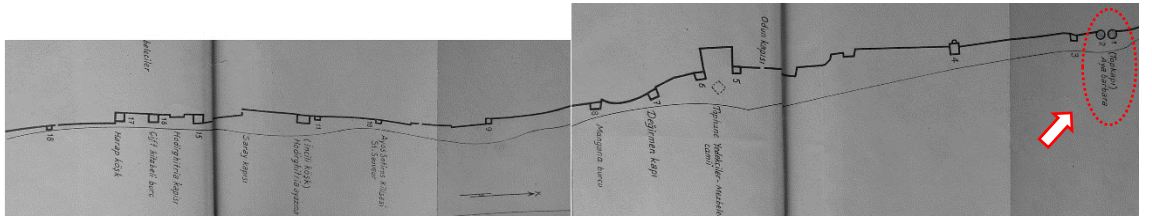

Şekil 2.30 Müller-Wiener haritasında Tarihi Yarımada’nın Marmara deniz surları (IFEA)

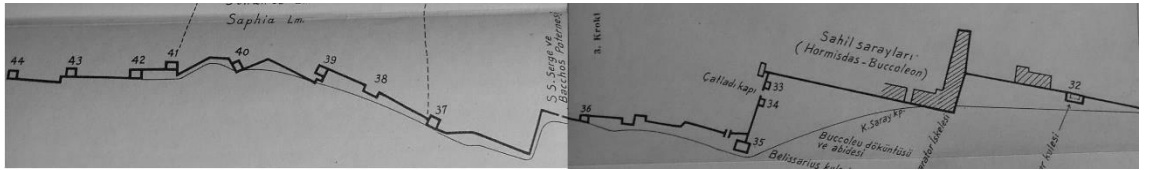
Bizans’ın son döneminde (15.yy) şehri değerlendiren Buondelmonti, surların üzerinde 188 kulenin bulunduğunu ifade etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman devrinde Mühendis Hamza tarafından yapılan sayımda ise 170 kuleden bahsedilmiştir. Dirimtekin,

surları konu alan eserinde bu verileri kullanarak kulelerin (burçların) yerlerini tespit etmeye çalışmış, hazırladığı 1/2000 ölçekli haritalarda (şematik çizimlerde) bu kuleleri numaralandırarak göstermiş ve Topkapı'sının kulelerinden başlayıp Mermer Kule'de son bulan toplamda 103 kule (burç) olduğunu ifade etmiştir (Şekil 2.31, Şekil 2.32, Şekil 2.33) (Dirimtekin, 1953a).

Bu bağlamda, Müller-Wiener ile Dirimtekin'in Marmara deniz surlarına yönelik yapmış oldukları açıklamalar ve belirttikleri kule sayısı örtüşmektedir. Ancak, söz konusu sur hattındaki kule sayılarına ilişkin olarak Buondelmonti'nin 188 ve Mühendis Hamza'nın 170 olarak ifade etmiş olduğu adetler arasında epey fark bulunmaktadır. Bunun sebebi olarak, Haliç ve Marmara deniz surlarının tamamına ilişkin olmuş olabileceği veya aradaki zaman farklılıklarından ötürü sur hattında meydana gelmiş olabilecek değişiklikler olabileceği düşünülebilir.

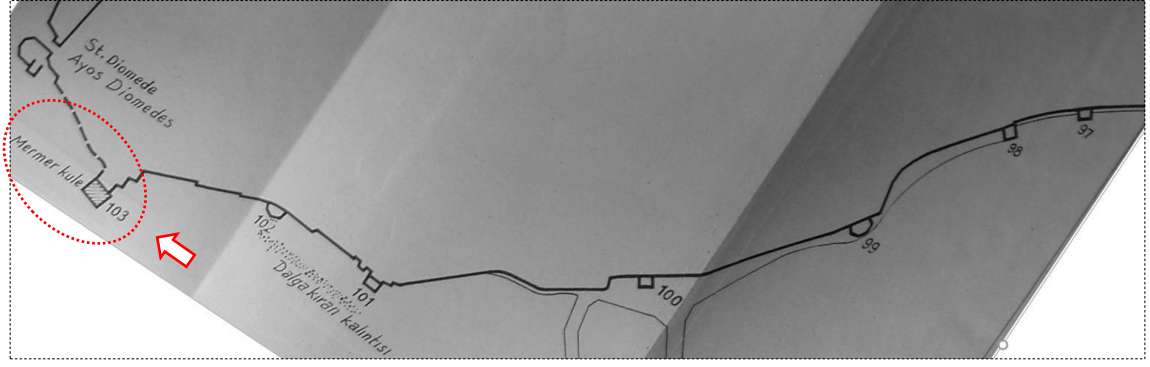

Şekil 2.31 Dirimtekin çizimlerinde Marmara deniz surlarına ilişkin kısmi görünüm (Dirimtekin, 1953)²¹

Şekil 2.32 Dirimtekin çizimlerinde Marmara deniz surlarına ilişkin kısmi görünüm (Dirimtekin, 1953)

²¹ Şekildeki çizimde, Marmara deniz surlarının Topkapısı kuleleri ile numaralandırılmaya başlandığı görülmektedir.

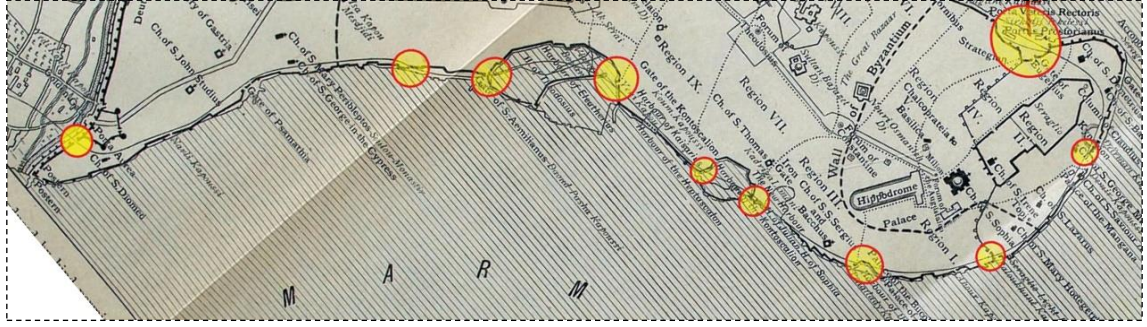

Şekil 2.33 Dirimtekin çizimlerinde Marmara deniz surlarına ilişkin kısmi görünüm (Dirimtekin, 1953)²²

Tarihi Marmara deniz surları 447 ve 1807 yılındaki doğal afetlerin ardından büyük çapta onarılmışlardır. Osmanlı döneminde surlara zarar veren büyük depremlerden olan 1894 yılı depreminden sonra onarım için keşifler yapılmış olmasına karşın 20.yy başlarında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve sonrasında gelişen savaşlar nedeniyle de surlar için gerekli onarımlar tam olarak gerçekleştirilememiş ve surlar harap bir biçimde 1950'lere kadar gelmiştir.

Ayrıca söz konusu surlar, 1871-1872 yıllarında Marmara sahili kıyısına paralel sayılabilecek bir güzergahtan geçirilmekte olan şimendifer hattı çalışmaları sırasında tam sekiz yerinden yıkılarak kesilmiş olup duvarları, burçları ve kapılarıyla birlikte büyük ölçekte tahribata uğramıştır (Şekil 2.34). Marmara surlarındaki son yıkıcı faaliyet ise 1957-59 yılları arasındaki Sahil yolunun inşaat uygulamaları sürecinde gerçekleşmiştir (Ahunbay, 1994; Çetinkaya, 2010). Surların alt kısmı inşa edilen sahil yolu nedeniyle bugün 2-2,5 m yüksekliğinde toprağa gömülmüştür (Kuban, 1996). Bu nedenle günümüzde, Marmara ve Haliç kıyılarındaki söz konusu sur duvarlarının gerçek oranlarını ve bütünsel etkisini algılamak pek mümkün değildir.

²² Şekildeki çizimde, Marmara deniz surlarında yer alan burç ve kulelerin 103 numaralı Mermer Kule ile sonlanmış olduğu görülmektedir.

Şekil 2.34 1899 tarihli Millingen haritasında, Rumeli demiryolu hattının Tarihi Yarımada surları ile kesiştiği noktalar (Millingen, 1899).

Bu süreçlerden sonra metruk ve bakımsız halde bırakılan surlar, İstanbul Tarihi Alanları'nın 1985 yılında UNESCO tarafından “Dünya Mimari Mirası” listesine alınmasından sonra önem kazanmıştır. Bu bağlamda, surların korunmasına yönelik çalışmalar başlamıştır. Özellikle kara surlarında gerçekleştirilen ve döneminin belediye başkanının adıyla anılan restorasyon ve rekonstrüksiyonlara karşı gelişen tepkiler sonrasında ve belediye yönetiminin 1989'da değişmesinin ardından, surların restorasyonu çalışmalarında en az müdahaleyle korunması ilkesi benimsenmiştir.

Bu doğrultuda, 1991 senesinde kara surlarının kısmi bir bölümünün restorasyonuna başlanılmış ve sonrasında bu çalışma sonuçlanıp değerlendirme yapılmadan, 1992 yılında da Belediyesi tarafından kara surlarının birçok noktasında yeni çalışmalar başlatılmıştır. Aynı zamanlarda Haliç deniz surlarının Ayakapı-Balat arasındaki bölümlerinde ve Marmara deniz surlarının Sarayburnu-Ahırkapı Feneri ile Ahırkapı-Kumkapı arasında uzanan kısımlarında restorasyon çalışmaları yapılmıştır (Şekil 2.35, Şekil 2.36).²³ Belediye yönetiminin 1994 yerel seçimlerinde değişmesinden sonra restorasyon uygulamaları durmuştur (Şekil 2.37) (Ahunbay, 1994).

²³ Konuya ilişkin olarak yapılan arşiv araştırmalarında rastlanan belgelerde, ifade edilen dönemlerde yapılmış olan uygulamaların başlangıç safhalarında, uygulama öncesinde hazırlanması ve onaylanması gerekli olan projelendirme süreçlerinin tam olarak uygulanmadığı ve ilgili Koruma Bölge Kullanımları gerekli izin alınmadan başladığı; projelendirme ve onay süreçlerinin daha sonrasında uygulandığı anlaşılmaktadır (Şekil 2.35, Şekil 2.36).

10 EYLÜL 1992

/1833

Kumkapı-Sirkeci arası
sahil surları Hk.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞINA

İstanbul-Marmara sahil surlarının sirkeci-Kumkapı (Deri Hastalıkları Hastahanesi civarı) İncili Köşk ve soter manastır kilisesinin bulunduğu kısımda rölöve ve restorasyon projeleri kurulumuza iletilmeden ve kurulumuz onayı alınmadan geniş çapta onarıma başlandığı tespit edildiğinden gerek bu kısımdaki onarımla, gerekse tüm tarihi Yarımada'yı çevreleyen surların onarımı ile ilgili gerekli bilgi ve belgelerin ivedilikle müdürlüğümüze iletilmesi gerektiği hususunu bilgilerinize rica ederim.

Yıldız TOKER
MÜDÜR

Şekil 2.35 1992 tarihli Koruma Kurulu Müdürlüğü yazı örneği (Kurul IV).²⁴

²⁴ Şekildeki yazı örneğinde, döneminin ilgili Koruma Kurulu Müdürlüğü'nün, surlardaki restorasyon çalışmalarını gerçekleştiren Büyükşehir Belediyesi'ne hitaplı yazısı görülmektedir.

T. C.
İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYE BAŞKANLIĞI

Sn. Aybay

6-XI.159

2.../...11/199...2

Projeler Daire Başkanlığı
Yatırım Planlama Müdürlüğü

Sayı 2918 (7.4.83)

Konu : İstanbul Marmara-Kara
Surları hk.

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI
İSTANBUL I NUMARALI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU MÜDÜRLÜĞÜNE

Süleymaniye, Kayserili Ahmet Paşa Sokak, No:16
Eminönü-İSTANBUL

İLGİ: 10.09.1992 tarih, İ.K.T.V.K.K.M. 16.0.720/1833 sayılı yazınız.

İlgi yazınızda; İstanbul-Marmara Sahil Surlarının Sirkeci-Kumkapı (Deri Hastalıkları Hastahanesi Civarı) İncili Köşk ve Soter Manastır Kilisesi'nin bulunduğu kısımda rölöve ve restorasyon projelerinin Kurulunuz onayı alınmadan geniş çapta onarıma başlandığının tespit edildiği belirtilmektedir.

"Marmara Sahil Surlarından, Sarayburnu-Ahırkapı Feneri arası Sur Beden Duvarı ve Burçlar Onarım ve Restorasyon İnşaatı" işi İstanbul Büyükşehir Belediye Encümeni'nin 21.04.1992 tarih 622/268 sayılı kararı ile, Müteahhit EREN İNŞ.SAN.LTD.ŞTİ.'ne ihale edilmiş olup, 16.06.1992 tarihinde sözleşmesi yapılmıştır.

Sarayburnu Sur çalışmaları proje safhasında olup, İTÜ Öğretim Üyeleri tarafından fotogrametrik rölöve ve restorasyon projesi çalışmaları sürdürülmektedir.

Sur çalışmalarında araştırma ile kontrol çalışmaları ve fotoğraf çekimi kolaylaştırıcı temizlik çalışmaları yapılmakta olup, çalışmalarda herhangi bir imalat sözkonusu değildir.

İstanbul Yarımadası'nı çevreleyen surların ihalesi bölümler halinde yapılmış olup, rölöve ve restorasyon projeleri hazırlanmaktadır. Projeler hazırlandıkça peyder pey tarafınıza iletilecektir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Genel Sekreter Yardımcısı

Mete Tapan

Prof.Dr.Mete TAPAN

Şekil 2.36 1992 tarihli Büyükşehir Belediyesi yazı örneği (Kurul IV).²⁵

²⁵ Şekildeki yazı örneğinde, Büyükşehir Belediyesi'nin söz konusu Marmara Deniz surlarında yapılan restorasyon çalışmalarına ilişkin olarak döneminin ilgili Koruma Kurulu Müdürlüğü'ne hitaplı cevabi yazısı görülmektedir.

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Kültür Müdürlüğü
İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü

Avrupa Konseyi
Müze Ödülü 1993

17 NISAN 1995
Tarih:

Sayı : B.16.O.AMG.4.34.00.00-720/95-532
Konu : İstanbul Surları

İSTANBUL KÜLTÜR MÜDÜRLÜĞÜNE

İLGİ : 29.3.1995 gün ve 3016 sayılı yazınız.

Marmara Surlarının, Ahırkapı Feneri Sarayburnu arasında kalan bölümündeki çalışmaları konu alan ilgi yazınız eki Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 7.3.1995 gün ve 1266 sayılı yazısı incelenmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yapı İşleri Müdürlüğüne, çeşitli firmalara ihale edilerek yürütülen Ahırkapı Feneri - Sarayburnu arası Marmara surları restorasyon çalışmaları da dahil olmak üzere İstanbul Surlarının 13 yerindeki sur restorasyon çalışmalarının tümü 1994 yılı içinde sona ermiştir. Hiçbir yerde çalışma bulunmamaktadır.

Bilgi ve gereğini arz ederim.

Alpay PASİNLİ
Alpay PASİNLİ
İst.Arkeoloji Müzeleri Müdürü

Şekil 2.37 1995 tarihli İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü yazısı örneği (Kurul IV).²⁶

Söz konusu Marmara deniz surlarının Ahırkapı mevkiinde Sur-i Sultani kara surları ile birleştiği noktadan batıya doğru uzanan sur duvarlarının üzerinde ve arka tarafındaki alanda 2000'li yılların başlarında döneminin ilçe Belediyesi tarafından inşa edilen tesislerin kullanımı bugün de sürmektedir (Şekil 2.38, Şekil 2.39).

²⁶ Şekildeki 1995 tarihli yazı örneğinde, söz konusu Marmara deniz surlarında restorasyon çalışmalarının 1994 yılı içerisinde sona erdiği ifade edilmiştir.

Şekil 2.38 Belediye sosyal tesisleri genel görünümü (Soyal, 2016).

Şekil 2.39 Belediye sosyal tesisleri genel görünümü (Soyal, 2019).

Ayrıca, yakın geçmiş zamanlardaki çeşitli restorasyon uygulamaları ile ayakta tutulmaya çalışılmış olan Marmara deniz surlarının, Sur-i Sultani surlarını oluşturan bölümü olan Ahırkapı mevki ile Sarayburnu arasındaki kısımlarında projelendirme ve restorasyon uygulama çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde İRAM tarafından yürütülmektedir (Şekil 2.40).

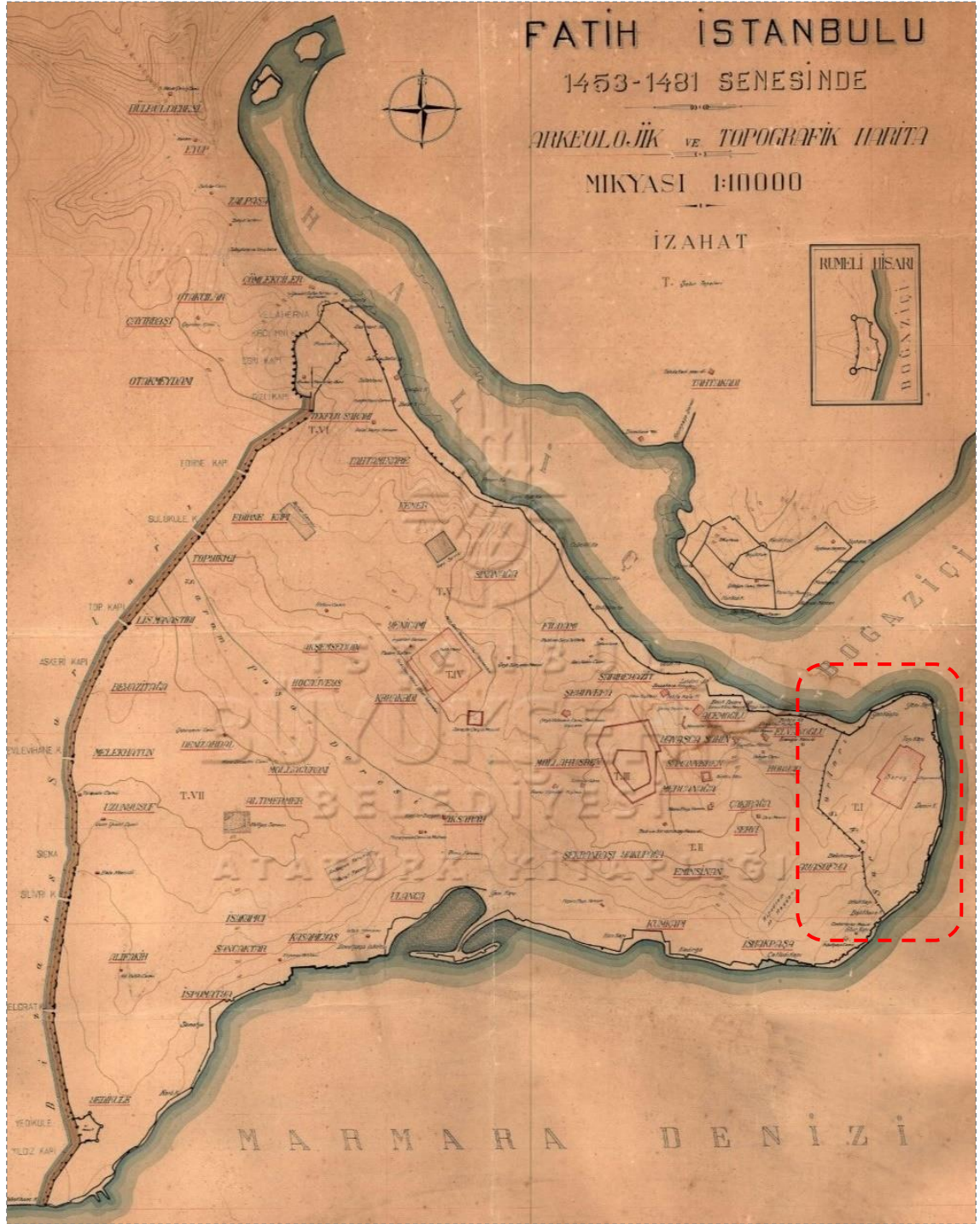

Şekil 2.40 Sur-i Sultani'nin Marmara deniz surları kısmındaki güncel restorasyon çalışmalarından genel görünüm (Soyal, 2019).²⁷

Söz konusu Tarihi Yarımada'yı karadan ve denizden çevreleyen sur hatlarının günümüze ulaşan kısımlarını II.Theodosius'un döneminde inşa edilen kara surları, Byzantion'dan başlayarak çok farklı dönemlerde yapılan ilavelerle genişleyerek devam eden deniz surları (kendi içerisinde Marmara ve Haliç Surları olarak iki ayrı başlıkta ele alınmaktadır) ve ilk olarak Fatih Sultan Mehmed'in inşasına başladığı Topkapı Sarayı'nı (Yeni Saray, Saray-ı Cedid) çevreleyen Sur-i Sultani kara surları olarak gruplandırdığımızda bunların birbirleri ile olan kesişim ve etkileşimlerini incelemek gerekmektedir (Şekil 2.41).

Bu bağlamda, özellikle tez çalışma konusu olan "Sur-i Sultani" hakkında bölgedeki geçmiş dönem surları ile olan etkileşimini anlayabilmek üzere Fatih'in inşa ettirdiği kara surları ve bağlandığı deniz surlarının kesiştiği ve bu surların kapsadığı alanlar arasındaki etkileşim tezin ilerleyen kısımlarında ayrıca ele alınmıştır.

²⁷ Şekildeki fotoğraflarda, Sur-i Sultani'nin mevcut olan kısımlarında İRAM tarafından gerçekleştirilen restorasyon uygulamalarından kısmi bir görünüm yer almaktadır. Görüntüde kısım, Ahırkapı Feneri ile Ahırkapı mevki arasındaki Marmara deniz surlarının bir kısmıdır.

Şekil 2.41 Tarihi Yarımada surları içerisinde Sur-i Sultani surlarının konumu ve etkileşimi (İBB).²⁸

²⁸ İBB Atatürk Kitaplığı, Harita No:001128, Yer numarası: 912.563 FAT 912.563 FAT [t.y.] (Çizen ve yayıncı bilgisi bulunmamaktadır).

BÖLÜM 3

SUR-İ SULTANİ

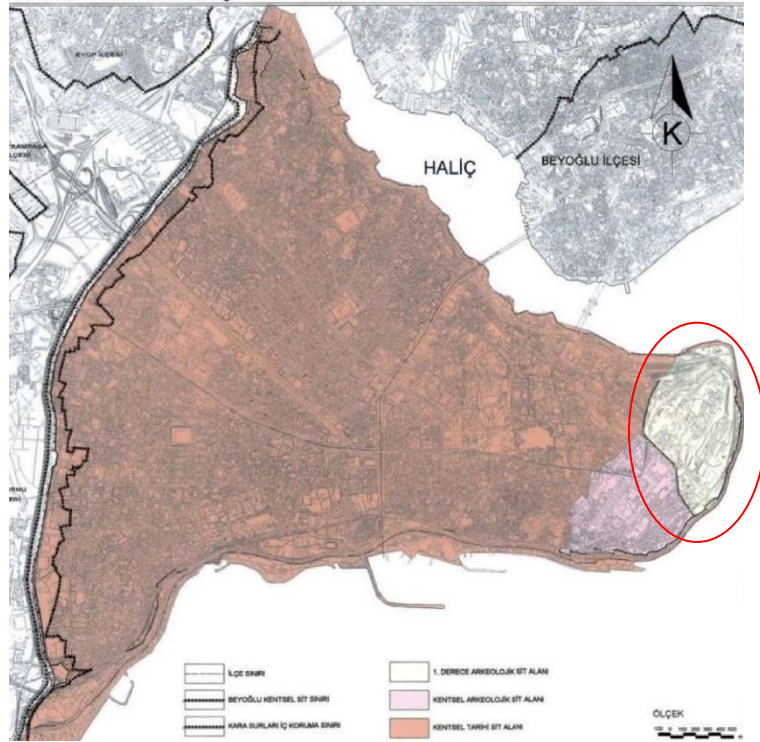
Bu bölümde, Sur-i Sultani'nin yer aldığı konumun özellikleri ele alındıktan sonra çevresi ile olan ilişkisi açıklanmıştır. Sonrasında Sur-i Sultani tanımının neresi için kullanıldığı, surların çevrelediği alan ve inşa sürecinin tarihsel gelişimine ilişkin irdeleme çalışması yapılmıştır. Surların mimari özellikleri ile etrafındaki özgün ve özgün olmayan yapılar açıklandıktan sonra sur hattının Fatih döneminde inşa edilen kara surları kısmı ile Bizans döneminde inşa edilmiş olan deniz surları (Haliç ve Marmara sahil surları) kısımlarının mimari özellikleri tarif edilmiştir. Bölümün son kısmında da Sur-i Sultani'nin inşa edildiği 15. yüzyıldan başlayarak surlarda en büyük tahribatın yaşandığı 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarına kadar çeşitli dönemlerdeki değişim süreçleri incelenerek yapılan tespitler ve değerlendirmeler ifade edilmiştir.

3.1. Sur-i Sultani'nin Konumu ve Tanımı

Topkapı Sarayı yapıları ile bahçelerinin bulunduğu yerleşim alanını kara ve deniz taraflarından çevreleyen Sur-i Sultani, günümüzde İstanbul İli, Fatih İlçesi (Tarihi Yarımada) sınırları içerisinde güney-doğu ucunda Haliç, İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi'nin kesiştiği özel bir konumda yer almaktadır (Şekil 3.1, Şekil 3.2). Bu konum, Tarihi Yarımada'nın yedi tepesinin ilki üzerinde Haliç'e, Galata'ya, Boğaz'a, Asya yakasına, Marmara'ya ve Adalar'a doğru bakan Sarayburnu ucundadır. Ünlü gezgin Edmonde de Amicis'in yorumuyla burası “*hayalleri kurcalayan esrar ve vaad dolu yeşil tepe*”dir (Amicis, 1874).

Şekil 3.1 Tarihi Yarımada'da Sur-i Sultani'nin konumu ve hava fotoğrafında genel görünümü (URL-3)

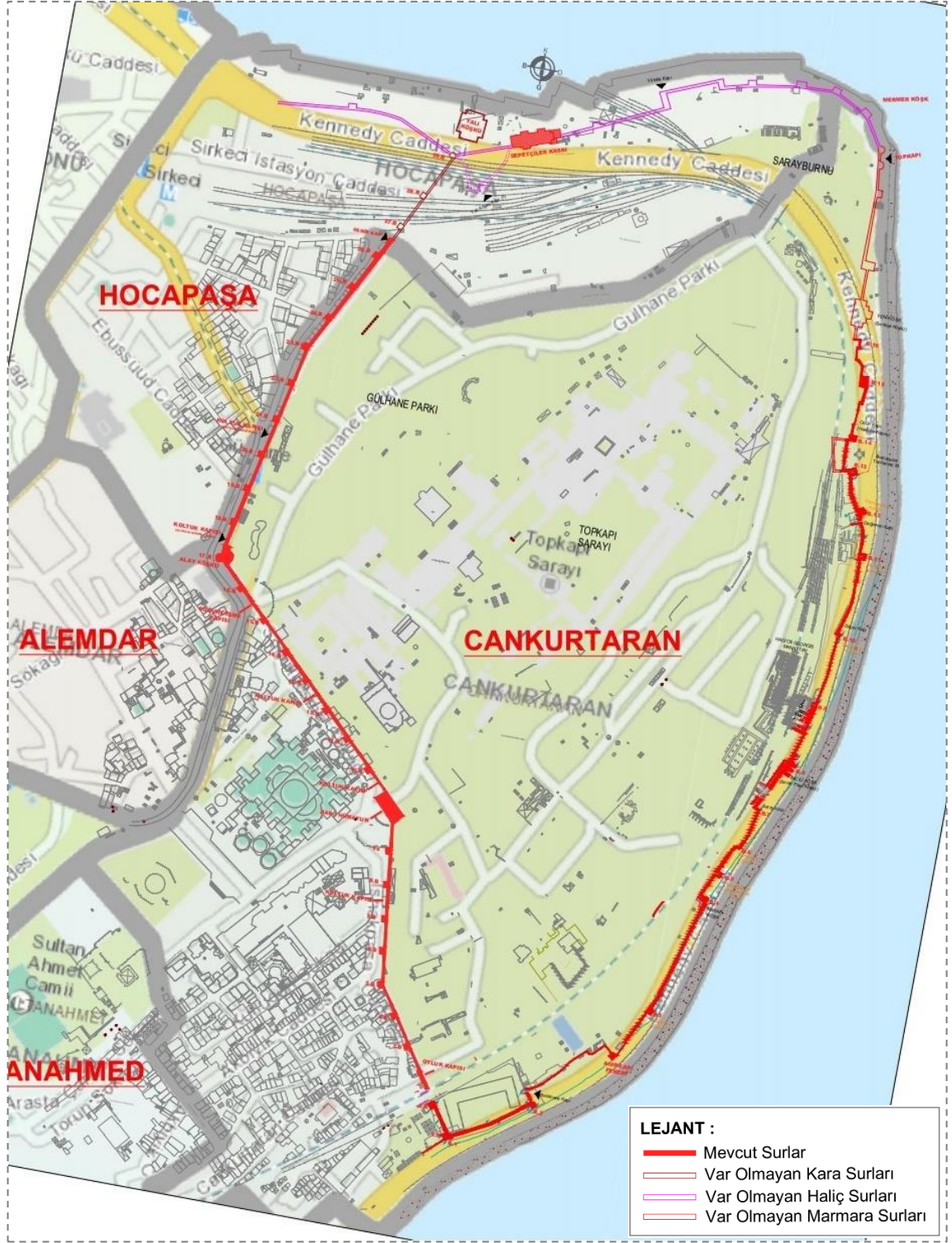

Şekil 3.2 Tarihi Yarımada'nın ve Sur-i Sultani'nin günümüzdeki Sit durumu (IV.Kurul).²⁹

²⁹ Şekilde, Tarihi Yarımada içerisinde Sur-i Sultani alanının konumlanması ve günümüz sit durumları görülmektedir. Sur-i Sultani alanının, 1.derece arkeolojik sit alanı olarak tarihi değeri vurgulanmaktadır.

Sur-i Sultani, günümüz mevcut halindeki yerleşim alanı Cankurtaran Mahallesi'nde kalmaktadır. Fatih (II.Mehmed) döneminde inşa edildiği özgün ve bütün halindeki sur hatları ile kapladığı alana bakıldığı zaman Cankurtaran Mahallesi dışında günümüzde ifraz edilen alan olarak tabir edebileceğimiz kısmın yer aldığı Sarayburnu ile Sirkeci Garı arasındaki bölüm Hocapaşa Mahallesi sınırları içerisinde kalmaktadır. Ayrıca Sur-i Sultani üzerinde yer alan Soğukçeşme Kapısı ile Alay Köşkü arasındaki bölüm de Alemdar Mahallesi'ne cephe vererek komşuluğunda bulunmaktadır (Şekil 3.3).

İstanbul'un, Tarihi Yarımadası'nda kentin en önemli noktalarından biri olan Sarayburnu mevkiinde yer alan Topkapı Sarayı'nı avlularıyla birlikte kuşatarak sınırlandıran ve korunmasını da sağlayan Sur-i Sultani, II. Mehmed'in fetihden sonra inşa ettirdiği kara tarafındaki sur hattı ile Bizans dönemine ait deniz surlarının (Haliç ve Marmara), tarihi kentin Sarayburnu ucundaki kısımlarının birleşiminden oluşan sur hattıdır (Şekil 3.4, Şekil 3.5).

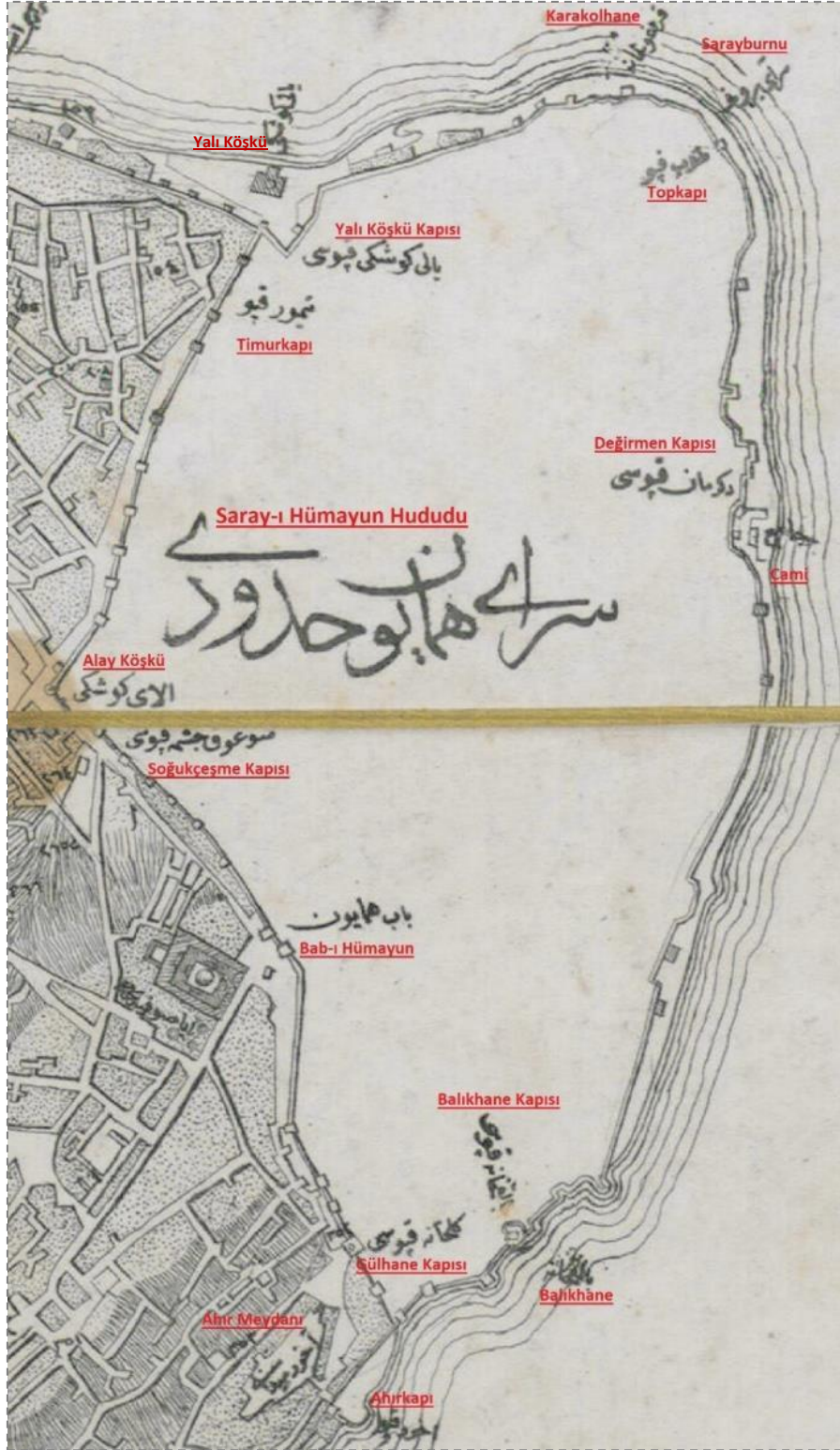
Şekil 3.3. Sur-i Sultani'nin yer aldığı alan ve etkileşimde bulunduğu mahallelerin konumlanışı (URL-3).³⁰

³⁰ Şekilde, Sur-i Sultani'nin günümüz halinin yer aldığı Cankurtaran Mahallesi içerisindeki konumu ile geçmiş dönem özgün halinde bir parçası olan Haliç istikametindeki alanın (günümüzde demiryolu yapılarının bulunduğu alan) Hocapaşa Mahallesi ve kısmi olarak da komşuluğunda yer alan Alemdar Mahallesinin birbirleriyle etkileşimi görülmektedir.

Şekil 3.4. 1819 tarihli Melling haritasında Sur-i Sultani (Melling, 1819).³¹

³¹ Şekilde Sur-i Sultani'nin yer aldığı alana ilişkin kara ve deniz surları bütüncül olarak görülmektedir. Buradaki çizimde kara tarafındaki II. Mehmed surlarının Haliç kıyısında Yalı Köşkü civarındaki birleşim kısmı ve Haliç ile Marmara sahilleri kısmındaki sur hattı da bütüncül olarak görülmektedir.

Şekil 3.5. 1847-48 tarihli Mühendishane-i Berriye-i Hümayun haritasında Sur-i Sultani (URL-29).³²

³² Şekildeki haritada, Sur-i Sultani'nin kapladığı alan net olarak ifade edilmiş olup saray içine ilişkin ayrıntılara yer verilmemiştir. Sur hattı üzerindeki ana giriş kapılarının konumları ve adları da ifade edilmiştir.

Sur-i Sultani'nin yakın çevresine bakıldığı zaman günümüz itibarı ile deniz tarafının yakın geçmiş zamanda sahil şeridinde dolgu yapılarak inşa edilmiş olan Florya-Sirkeci sahil yolu ile çevrelenmiş olduğu, Haliç istikametinde Sirkeci vapur hatları iskelelerinin ve Sirkeci Tren İstasyonu yapılarının yer aldığı görülmektedir. Bu oluşumlardan özellikle tren istasyonu yapılarının ve raylarının kapladığı alanların Sur-i Sultani özgün alanından ifraz edilerek koparılmış alanlar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca sahil kıyılarında özgün sur içi alanının dışında yer alan kıyı kenarı oluşumların dolgu yapılarak genişletilmiş olan kullanım alanları olduğu, geçmişteki özgün sur hattına ve çevrelediği alana bakıldığında net bir şekilde fark edilmektedir (Şekil 3.4, Şekil 3.6).

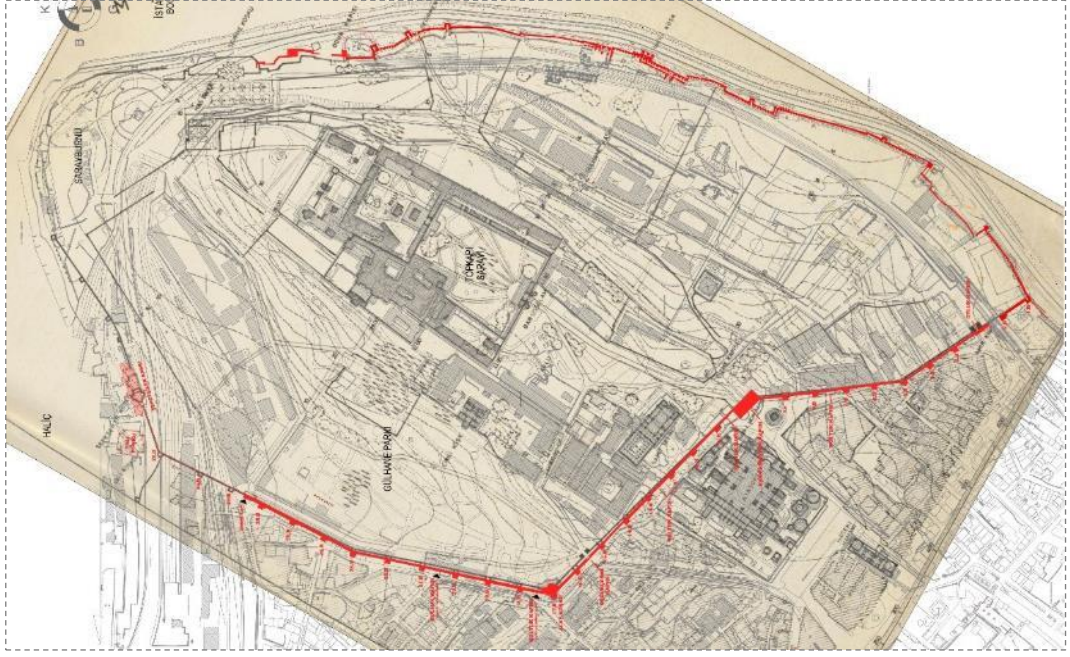
Sur-i Sultani'nin kara suru üzerinde günümüzde kullanılmakta olan beş adet giriş-çıkış noktası bulunmaktadır. Bu giriş noktalarından Otluk Kapısı olarak adlandırılan kapı Marmara kıyısındaki Ahırkapısı mevkiine yakın konumda olup halihazırda kullanılmayan tren istasyonu durağı yakınındadır ve sivil halkın kullanıma kapalı olup saray personelinin araç ile giriş-çıkış yaptığı kapıdır. Bu noktadan sonra İshak Paşa Yokuşu ve Camii önünden geçilerek saray alanının ana giriş kapısı olarak anılan Bab-ı Hümayun'un önüne gelinir. Bu kapının karşısında tarihi Ayasofya ve III.Ahmed Çeşmesi yer almaktadır. Sonrasında Soğuk Çeşme Sokak üzerinden kuzey batı istikametinde yokuş aşağı inildiğinde Soğukçeşme Kapısı olarak anılan kapı bulunmaktadır. Bu kapıdan sur içine doğru girildiğinde karşımıza Gülhane Parkı girişi ve İstanbul Arkeoloji Müzesine giden bir yol ayrımı çıkmaktadır. Bu kapıdan itibaren aynı istikamette devam edince köşedeki burç üzerinde yer alan görkemli Alay Köşkü yapısı yer alır ve bu köşk karşısında da tarihi Bab-ı Ali Kapısı bulunmaktadır. Sonrasında kuzey yönünde ve sahil istikametinde devam ederken Gülhane Parkı isimli tramvay durağı gelmekte olup karşısında da sur içindeki sosyal tesislere ve park alanına giriş-çıkışta kullanılan bir koltuk kapısı bulunmaktadır.

Aynı istikamette devam edince sur hattının kırılma yaptığı bir köşe burcu ve devamında da günümüzdeki sur hattının son bulduğu Demirkapı bulunmaktadır. Bu kapıdan Gülhane Park alanına giriş-çıkış sağlanmakta olup kapının bitişiğinde sahil istikametinde demiryolu yapıları ve rayları bulunmaktadır. Kapıya yakın bir mesafede Sirkeci Tren İstasyonu yer almaktadır. Bu bağlamda Sur-i Sultani yerleşim alanının etrafı kara, deniz ve demiryolu ulaşım ağıyla çevrelenmiş durumdadır (Şekil 3.6, Şekil 3.9).

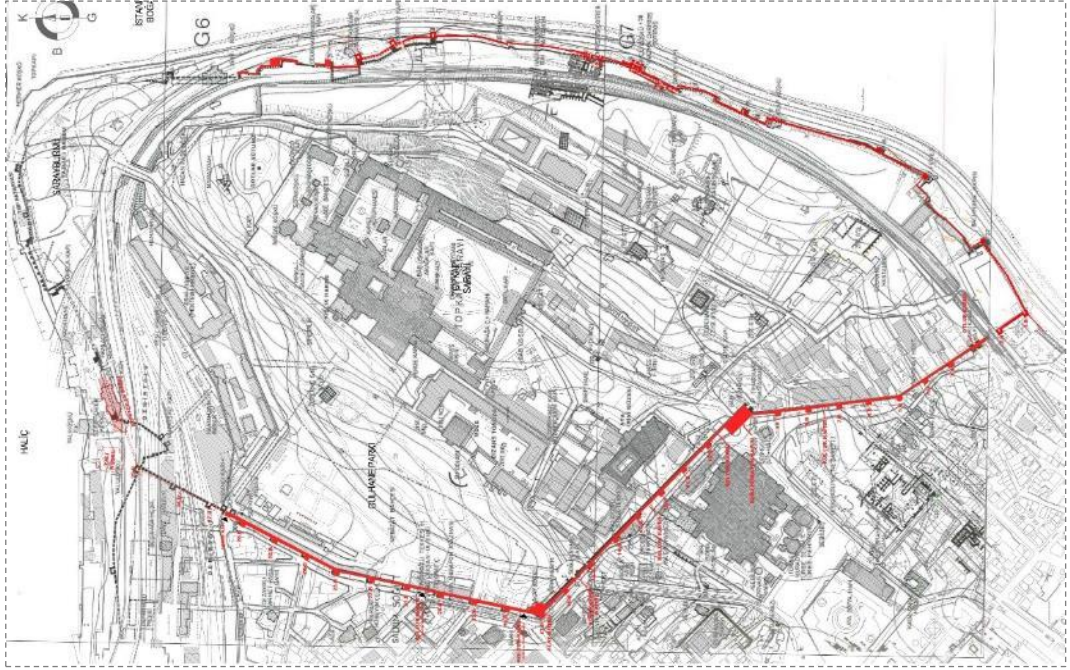

Şekil 3.6. Sur-i Sultani'nin günümüz halihazır durumuna ilişkin vaziyet planı rölövesi (İRAM; Soyal).³³

³³ İRAM arşivinde bulunan Sur-i Sultani 1., 2. ve 3. etap proje çalışmalarına ilişkin rölöve çizimlerindeki vaziyet planlarının altlık olarak kullanılması ve birleştirilmesi sonucunda oluşturulmuştur. Proje Müellifleri 1. ve 3. etaplar için Kuleli Mimarlık (Dr. A.Esin Kuleli); 2. Etap için Almira Tasarım (Y.Mimar A.Nur

Şekil 3.7. Sur-i Sultani rölövesinin, S.H.Eldem haritası ile örtüştürülmesi (Soyal).³⁴

Şekil 3.8. Sur-i Sultani rölövesinin, Müller-Wiener haritası ile örtüştürülmesi (Soyal).³⁵

Cücenoglu). Ayrıca, Sur-i Sultani kara sur hattının Demirkapı'dan sonra var olmayan kısımları Şekil 3.7 (Eldem) ve Şekil 3.8'deki (Müller-Wiener) haritaları kullanılarak oluşturulmuştur.

³⁴ Şekildeki harita çalışması, Sur-i Sultani'nin Şekil 3.6'deki rölövesi ile S.H.Eldem'in alana ilişkin yayınlamış olduğu restitüsyon denemesinin altlık olarak kullanılması sonucunda oluşturulmuştur (Harita kaynağı: Eldem, Akozan, 1989, L:5).

³⁵ Şekildeki harita çalışması, Sur-i Sultani'nin Şekil 3.6'deki rölövesi ile Müller-Wiener'in alana ilişkin yayınlamış olduğu restitüsyon denemesinin altlık olarak kullanılması sonucunda oluşturulmuştur (Harita kaynağı: Müller-Wiener, 2002, ss.497).

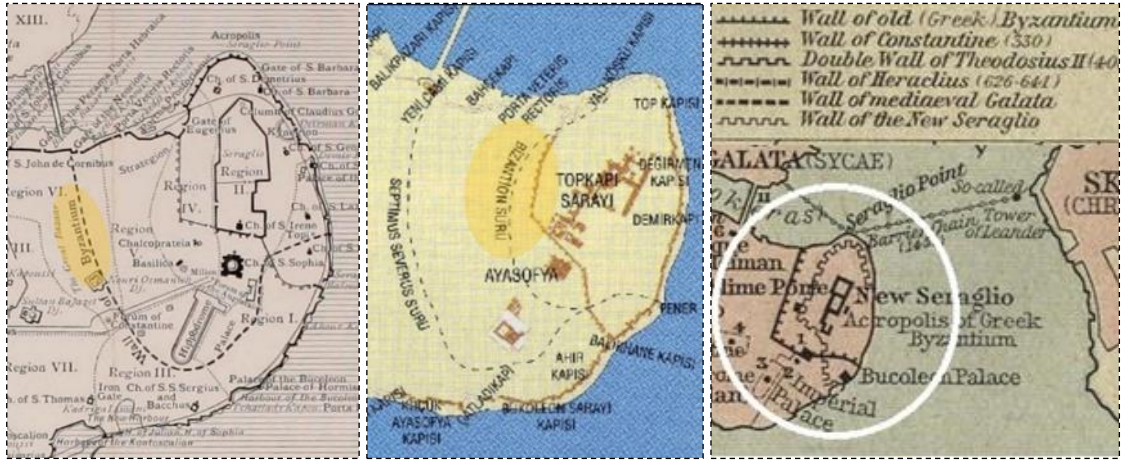

Şekil 3.9. Sur-i Sultani'nin yer aldığı alana ilişkin günümüz hava fotoğrafında surların halihazırdaki durumuna ilişkin görünüm (URL-3; Soyal).³⁶

³⁶ Şekildeki hava fotoğrafında, Sur-i Sultani kara ve deniz surlarının Sarayburnu ucundaki kısımları günümüzde var olmadığından, bütüncül bir sur hattı görülememektedir. Şekildeki görüntü, hava fotoğrafının Şekil 3.6 ile birleştirilmesi sonucunda oluşturulmuştur.

3.2. Sur-i Sultani'nin Tarihsel Gelişimi ve İnşası

Sur-i Sultani'nin yer aldığı Sarayburnu ve çevresi tarihi kentin çekirdeğini oluşturan ilk kolonilerin kurulduğu alan olup Prehistorik dönemden bu yana iskân edilmiştir. II. Mehmed'in İstanbul'u fethi öncesinde Sur-i Sultani'nin yer aldığı saray bölgesinin öyküsü, Byzantion kentinin öyküsüyle örtüşür ve söz konusu tarihi kent sadece sarayın güney bölümünde, saray alanının ötesine taşmaktadır ve antik Byzantion'un tüm bölgesi kente karşı sağlam bir surla kapatılmıştır (Müller-Wiener, 2002; Kuban,2004). Bu bağlamda, tarihi kentin Sarayburnu civarındaki ilk yerleşim yerinin etrafının surlarla çevrenmesinin Byzantion döneminde başlamış olduğu kabul edilebilir. Ancak, Byzantion sur hattındaki kara surlarının nereden geçmekte olduğu ve Sur-i Sultani kara sur hattı ile ne kadar örtüştüğüne veya aksi yönde örtüşmediğine dair net ifadeler ve yeterli düzeyde veriler bulunmamaktadır (Şekil 3.10).

Şekil 3.10. Farklı haritalarda, değişik konumlarda ve şekillerde ifade edilen Byzantion surları.³⁷

Tezcan'a göre Marmara deniz surlarının ilk devri Byzantion'a aittir. Çok iri taş bloklarının harçsız olarak üst üste konmasıyla yapılan bu surların kalıntılarını yer yer rastlandığını ve Sirkeci'den başlayan Rumeli demiryolu inşaatı sırasında A.G. Paspatis'in tespit ettiği kiklopik duvar kalıntılarının ve 1982'de Devlet Su İşleri'nin bölgede yaptığı

³⁷ Şekilde yer alan haritalardan soldaki: Millingen, 1899; ortadaki: Ahunbay, 1994; sağdaki: Shepherd, 1911.

hafriyat sırasında Sirkeci yönünde Ahırkapı'dan hemen önce, sahil surunun delindiği yerde rastlanan sur taşlarının bu ilk sura ait olduğunu ifade etmiştir (Tezcan, 1994). Bu bağlamda, Sur-i Sultani deniz surlarının başlangıcının Byzantion dönemi surlarına kadar uzanması muhtemeldir. Nasıl ki Fatih İstanbul'u fethettikten sonra Sur-i Sultani'yi oluştururken yaptırdığı kara suruna göre daha zayıf olan Bizans döneminden kalma deniz surlarını tamir edip kullandıysa, aynı şekilde Bizans döneminde inşa edilmiş veya güçlendirilmiş olan deniz surlarının, Byzantion surlarının devamında veya kalıntılarının üzerinde olması mümkündür.

İlk Çağ'da tarihi Akropol yerleşiminin bulunduğu Sarayburnu'nda Bizans imparatorları "Aya Demetrios" Tepesi denilen bu yeri, eski harabeleri örten bir koru olarak muhafaza etmişler, sadece manastır ve kilise yapımlarına izin vermişlerdir (Sakaoğlu, 2002). Ayrıca, söz konusu alanın zeytin ağaçları ile örtülü olduğu ve bu alanda zeytinlikler arasında kilise papazlarına ait konutların yer aldığı ifade edilmektedir (Kuban, 1994b). Z.Ertuğ da Sarayburnu'nun geçmişte Zeytinlik olarak adlandırıldığını ifade etmiştir (Ertuğ, 2012). Bu bağlamda, söz konusu alana yönelik geçmiş dönemlerde "zeytinlik" tabirinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu adlandırmanın Osmanlılar tarafından mı yoksa Bizanslılar tarafından mı yapıldığına dair açık bir belirtme bulunmamaktadır.

Osmanlı kaynaklarında 19. yüzyıla kadar Saray-ı Cedid-i Amire ya da Yeni Saray denen, bugün ise Topkapı Sarayı olarak bilinen bu sarayın yapımından sonra Forum Tauri'deki saray, Saray-ı Atik ya da Eski Saray adını almıştır (Necipoğlu, 2007, ss.28). Yeni Saray'a (Saray-ı Cedid), Topkapı Sarayı denilmesi ise Sur-i Sultani'nin Marmara ve Haliç kıyılarının kesişimindeki burun noktasında bulunan ve "Top Kapusu" denen Sur-i Sultani kapısının yanındaki aynı adlı, 18. ve 19. yüzyıllarda yapılmış olan ahşap yazlık saraydan dolayıdır.³⁸ Yabancı kaynaklarda Topkapı Sarayı'nı da kapsayan bu yerleşim alanı "Serrail du grand seigneur" (Büyük Efendi'nin Sarayı), "Grand Seraglio" (Büyük Saray), New Serai (Yeni Saray), "Topcapu Sarai" gibi tanımlarla ifade edilmiştir (Sakaoğlu,2002).

³⁸ Bu alandaki ilk ahşap köşkü III.Ahmed H.1119'da (M.1707) yaptırmıştır. Daha sonrasında da zaman içerisinde harap olmuş olan Sahil Sarayı II.Mahmud zamanında 1816'da son kez ve esaslı bir şekilde onararak döşenip donatılmıştır (Sakaoğlu, 2002, ss.41-44).

Necipoğlu'na göre Yeni Saray için II. Mehmed'in seçtiği 592.600 metrekarelik arazi, halkın “zeytunluk” dediği ancak artık kısmen bir konut alanı olarak kullanılan eski Bizans akropolü idi.³⁹ Sultan, bu araziye birçok ülkelerde dolaşmış, başka hükümdarların saraylarını görmüş mühendis ve danışmanlarıyla müşavere ettikten, yörede su olup olmadığını ve yapım masraflarını belirlemek için bir araştırma yaptırdıktan sonra seçmiştir. Ayrıca Necipoğlu, tarihini 16. yüzyıl başlarında yazan Bidlisi'nin⁴⁰, Sultanın Yeni Saray inşası için gerekli olan araziye Müslümanlar ve gayri Müslimlerden satın aldıktan sonra temellerin düzletilmesini ve tepeden denize inen dik yamaçta eski akropolün istinat duvarlarını içine alan bir dizi teras yapılmasını emrettiğini ifade etmektedir.⁴¹ (Şekil 3.11, Şekil 3.12, Şekil 3.13, Şekil 3.14) (Necipoğlu, 2007, ss.28-30).

Şekil 3.11. Vavassore'nin 1520'de yayınladığı çizimlerde Yeni Saray ve Sur-i Sultani (Necipoğlu, 2007).⁴²

³⁹ Daha önceki kısımlarda da bu alana yönelik olarak zeytunluk veya zeytinlik gibi tabirlerin kullanıldığını ifade eden kaynaklardan bahsedilmiştir. Yine bu alan için Necipoğlu da halk tarafından zeytunluk dendiğini ifade etmiş ancak hangi halk olduğunu belirtmemiştir.

⁴⁰ İdris-i Bitlisi (ö.1520), *Heşt Behişt* adlı eseriyle tanınan müellif, münşi, şair, hattat ve siyaset adamı (TDV Ansiklopedisi; <https://islamansiklopedisi.org.tr/idris-i-bitlisi> eriş. 02.20.2020).

⁴¹ Bidlisi, *Heşt Behişt*, fol. 71 b-72b; Bidlisi, *Tercüme-i Heşt Behişt*, fol. 52a-53b (Necipoğlu, 2007, ss.55).

⁴² Giovanni Andrea Vavassore'nin yaklaşık 1479 tarihli kayıp bir çizime dayanarak 1520'de yayınladığı İstanbul haritasından detay görünümüdür. Şekildeki çizimde, Topkapı Sarayı'nın kademeli bahçe setleri ile Sur-i Sultani kara ve deniz surları da görülmektedir. Çizimde saray alanı için “El Seraglio nouo dove habita El Gran Turcho” (Büyük Türk'ün yaşadığı Yeni Saray) ifadesi yer almaktadır.

Şekil 3.12. S.Münster'in 1544 yılında yayınlanan çiziminde Yeni Saray alanı ve kademeli terasları (Kubilay, 2010).

Sarayburnu'ndaki bu katlı teraslar ve sarayı çevreleyen Sur-i Sultani surları A.Vavassore, S.Münster, Hogenberg ve W.Dilich'in yayınladığı İstanbul haritalarında (çizimlerinde) çok net bir şekilde görülmektedir. Necipoğlu'nun da konuya ilişkin ifadelerinden yola çıkarak bu çizimlerde görülen teraslamaların, alandaki eski akropolün istinat duvarlarının kısmen veya bütünüyle korunarak ve güçlendirilerek Yeni Saray alanının inşasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu görseller karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, ifade edilen yapılar ve alanlar arasındaki oransal farklılıklarının dikkat çekici (oranlarda) olmasının sebebi de muhtemelen her sanatçının betimlemesini kendi stili doğrultusunda yapmış olmasındandır.

Şekil 3.13. Hogenberg'in 1572 yılında yayınlanan çiziminde Yeni Saray alanı ve kademeli terasları (Kubilay,2010).

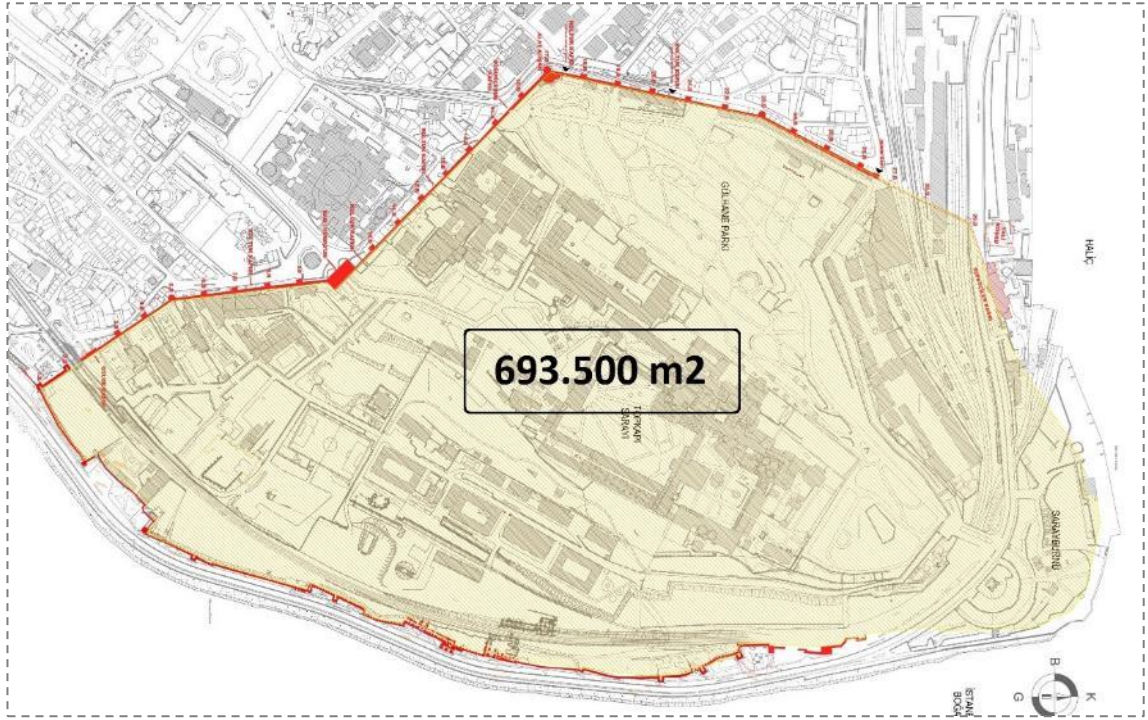

Şekil 3.14. Dilich'in 1606 'da yayınladığı çizimlerde Yeni Saray ve Sur-i Sultani (Dilich, 1606).⁴³

Saray alanına ilişkin olarak aynı şekilde Sakaoğlu da sarayın surlarla çevrili alanının 592.600 metrekare olduğunu belirtmekte olup bazı kaynaklarda da bu ölçünün

⁴³ Wilhelm Dilich'in 1606 'da yayınladığı Topkapı Sarayı çizimleri. Eigendtlliche/kurtze beschreibung und Abriß dero weitt berümbten Keyserlichen stadt Constantinopel adlı eserde çizimin panoramasını açıklayan metin 1559'da Melchior Lorichs'in panoramasındakileri aynen tekrarlamaktadır. İstanbul'a hiç gelmemiş olan Dilich, Lorichs'in şimdi kayıp olan çizimlerini kullanmış olması muhtemeldir (Necipoğlu, 2007).

699.179 ve 800.000 metrekare olarak da verildiğini ifade etmiştir (Sakaoğlu, 2002, s.16).⁴⁴ Ancak, söz konusu saray alanına ilişkin gerçekçi alan bilgisi için mevcut verilerden yola çıkılarak yapılan ölçümler sonucunda Sur-i Sultani ile çevrili alan yaklaşık olarak 693.500 metrekare olarak bulunmuştur (Şekil 3.15). Bu bağlamda, Necipoğlu ve Sakaoğlu'nun belirtmiş olduğu alan verisinin günümüz alan hesabı verisi ile örtüşmediği görülmektedir. Ancak bu alan hesabının nasıl ve ne şekilde yapıldığı hakkında bir açıklama bulunmadığından, saray alanındaki bazı kısımların dahil edilmemiş olacağı muhtemeldir. Ayrıca Sakaoğlu'nun vermiş olduğu bir diğer alan bilgisi olan 699.179 metrekarelik alanın yapmış olduğum ölçüme çok yakın bir ölçü olmasından dolayı gerçekçi bir veri olarak kabul edilebilir.

Şekil 3.15 Sur-i Sultani'nin çevrelediği saray alanı (Soyal)⁴⁵

⁴⁴ Sakaoğlu, bu kaynakların hangileri olduğunu belirtmemiştir.

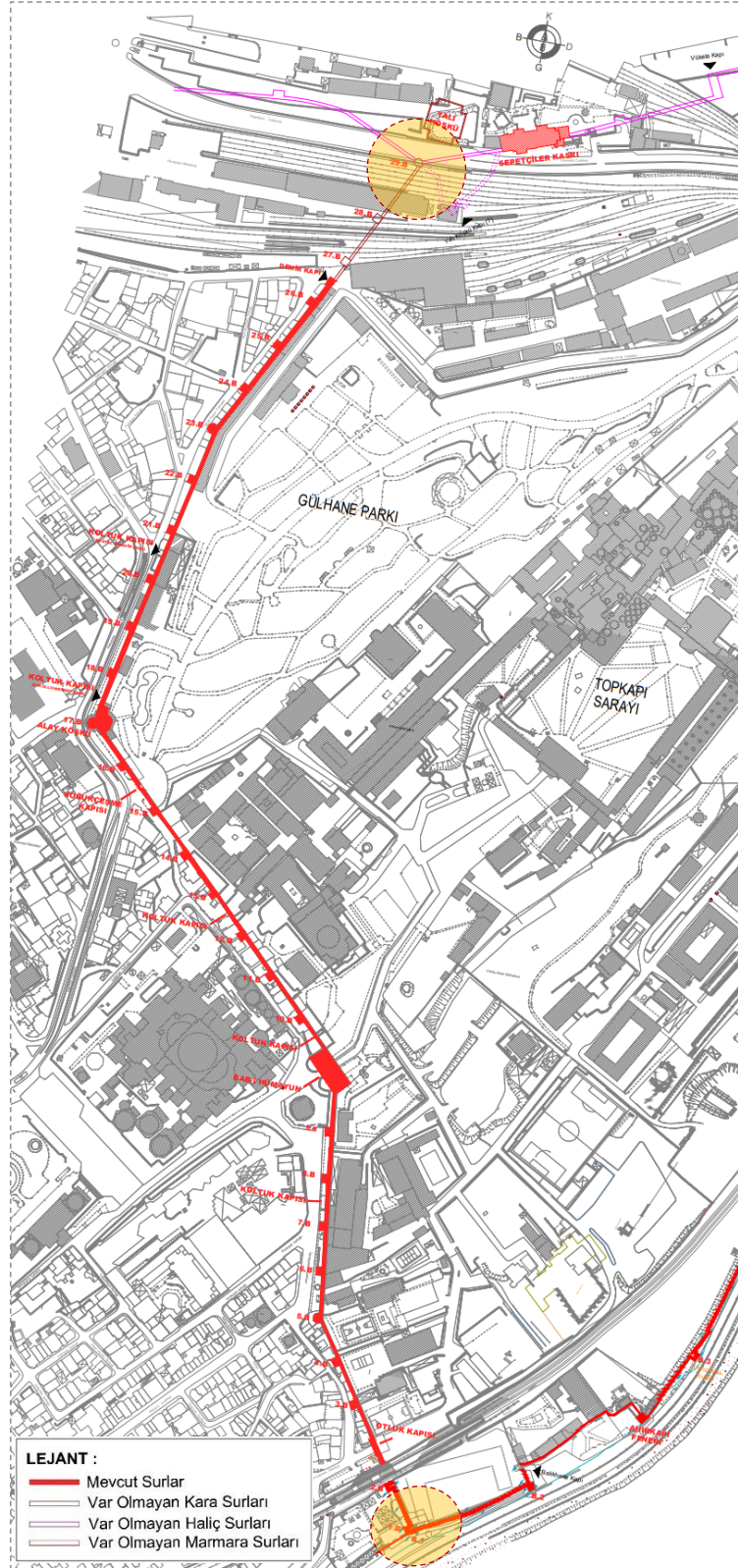
⁴⁵ Şekildeki çizimde Sur-i Sultani'nin çevrelediği alan sur rölövesi altlık alınarak yaklaşık olarak taranmış ve dijital ortamda alan ölçümü yapılmıştır. Yapılan ölçüm sonucu yaklaşık olarak şekilde de ifade edildiği gibi 693.500 metrekaredir.

3.3. Sur-i Sultani Mimari Özellikleri

Sur-i Sultani surlarını mimari açıdan detaylı bir şekilde tanımlama yapabilmek için sur hattının bütünü kara surları ve deniz surları olarak iki ana bölümde; deniz surları da kendi içerisinde Haliç deniz surları ve Marmara deniz surları olmak üzere iki alt bölümde anlatılmıştır. Bu bölümlene çalışmalarında kara surlarının, Marmara deniz surları ile birleştiği Ahırkapı mevkiindeki burç başlangıç noktası olarak kabul edilmiş olup bu noktadan itibaren kara surunda yer alan burçlar kendi içerisinde, deniz tarafındaki surlar ise yine aynı burç başlangıç burcu kabul edilerek kendi içerisinde ayrı bir şekilde numaralandırılarak etaplar halinde detaylı bir şekilde tanımlanarak ifade edilmişlerdir.

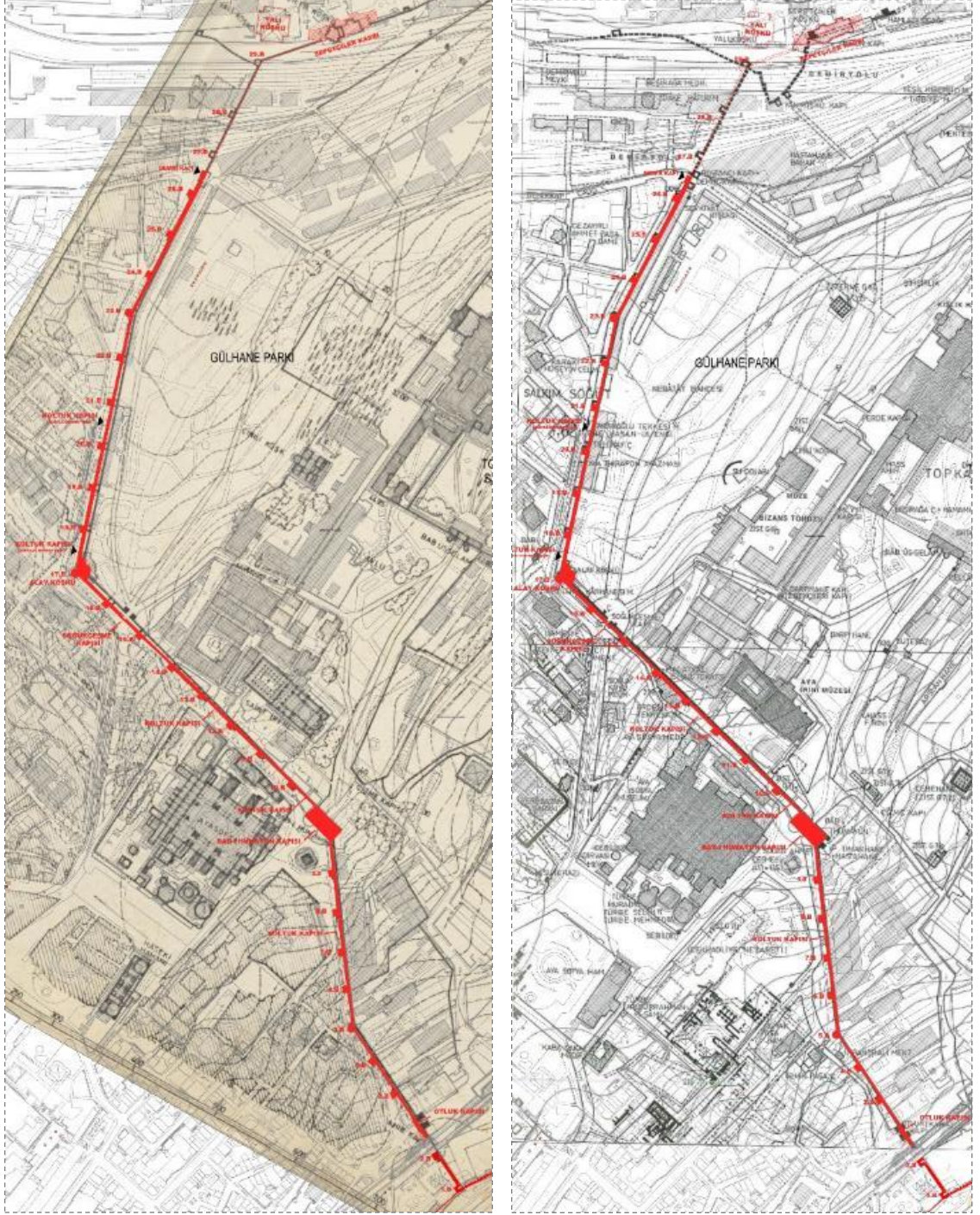
3.3.1. Sur-i Sultani'nin Kara Surları (Fatih Dönemi Surlar)

Fatih'in yaptırdığı ve Sur-i Sultani'nin bir bölümü olan kara surları, güneyde Ahırkapı civarındaki sahil surlarından dikine bir istikamette İshak Paşa yokuşu yoluyla tepeye doğru çıkarak, burada Bab-ı Hümayun'dan sonra Soğuk Çeşme yokuşundan aşağı doğru yönelir ve Babı Ali karşısında Alay Köşkünde köşe oluşturduktan sonra Alemdar Caddesi (eski Salkım Söğüt) ve devamında Taya Hatun Sokak yoluyla doğru çizgi biçiminde devam ederek Demirkapı'ya varmadan sekizgen köşe burcu ile batıya doğru hafif bir kırılma yaparak devam eder ve bu doğrultuda düz bir şekilde denize uzanarak Sepetçiler Köşkü yanında olan ve günümüzde mevcut olmayan Yalı Köşkü Kapısı yakınında Haliç suruna dik olarak bağlanırdı (Şekil 3.16, Şekil 3.17, Şekil 3.18).

Şekil 3.16. Sur-i Sultani kara sur hattının halihazırdaki genel görünümü (İRAM; Soyal).⁴⁶

⁴⁶ Şekildeki çizim, İRAM arşivinden ve S.H.Eldem ile Müller-Wiener'in restitüsyon çizimlerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (Şekil 3.17).

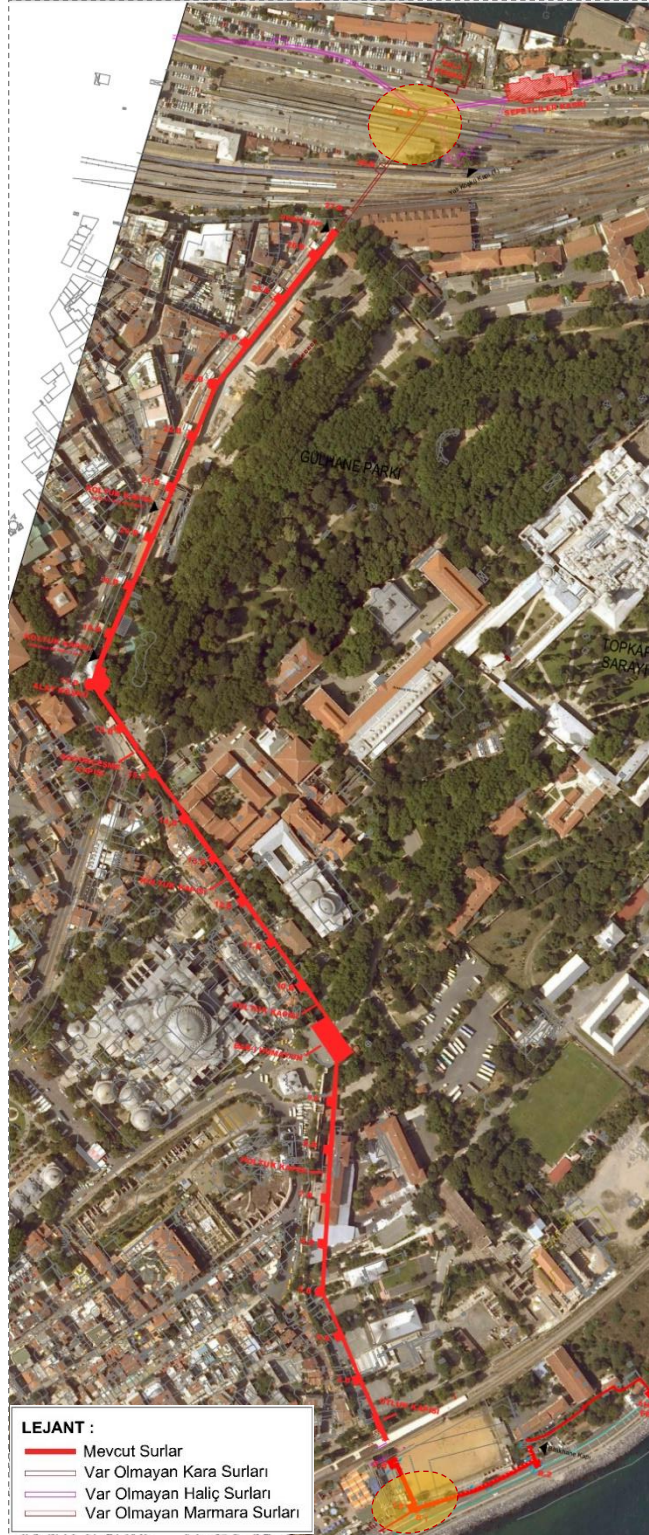
Şekil 3.17. S.H.Eldem (soldaki) ve Müller-Wiener (sağdaki) restitüsyon çizimlerinde kara sur hattının rölöve çizimi ile örtüştürülmesi ve tamamlanması (Soyal).⁴⁷

⁴⁷ Şekildeki çizimlerde Sur-i Sultani kara sur hattının günümüz rölövesi ile S.H.Eldem ve Müller-Wiener'in restitüsyon çizimlerindeki sur hattı genel olarak büyük oranda örtüştüğünden altlık olarak kullanılmıştır. Bu iki haritada kara suru ve deniz surunun Haliç noktasındaki birleşim yeri civarı farklılık göstermekte olup bu konu hakkındaki değerlendirme ve yorumlamalar ileriki bölümlerde ele alınmıştır.

Sur-i Sultani kara surunun, sur içi tarafına bakıldığı zaman, sur duvarı ve burçlarına bitişik veya yakın mesafede konumlanmış birçok idare binası, müze ve kafeterya yapıları ile park alanı bulunmaktadır. Marmara sahil surları ile kara surunun birleştiği noktadan İshak Paşa Yokuşu istikametindeki köşe burcuna değin aradaki kısımda demiryolunun sahil tarafında bir açık otopark alanı yer almaktadır.

Demiryolunun üst tarafında Otluk Kapısından sonra Bab-ı Hümayun'a kadar olan bölümde sur duvarına bitişik veya yakın mesafede birçok kamu yapısı bulunmaktadır. Bu yapıların bazıları kagir, bazıları da betonarme ve niteliksiz yapılardır. Sur hattının Bab-ı Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki kısmında Osmanlı ve Bizans dönemlerinden kalma çeşitli yapılar bulunmaktadır.

Bu yapılardan Aya İrini Kilisesi (halihazırda müze ve sanatsal etkinlik alanı olarak kullanılmaktadır), Bab-ı Hümayun'a yakın bir konumda bulunmakta olup devamında Osmanlı yapıları olan Darphane Binaları yer almaktadır. Alay Köşküne doğru Gülhane Parkı girişi ve park alanı çevre düzenlemeleri mevcuttur. Bu noktadan sonra Demirkapı'ya kadar olan Haliç sahili istikametindeki sur hattında, surlara bitişik ve yakın mesafede konumlanmış kütüphane, müze ve kafeterya olarak kullanılan kagir nitelikli yapılar ile Gülhane Parkı kamusal kullanım alanı yer almaktadır. Sur hattının günümüzde mevcut olmayan kısmı olan Demirkapı ile Haliç sahili arasındaki bölümde de demiryolu işletmelerine ilişkin yapılanmalar bulunmaktadır (Şekil 3.16, Şekil 3.18).

Şekil 3.18 Sur-i Sultani kara surunun hava fotoğrafı (URL-11).⁴⁸

⁴⁸ Günümüz hava fotoğrafının sol alt köşesi kara surunun Marmara deniz suru ile birleştiği noktada yer alan burç bulunmakta; sağ üst köşede de günümüzde demiryolu ve sahil yolunun olduğu noktada geçmişte var olan Yalı Köşkü Kapısı yakınındaki Haliç deniz suru ile kara surunun birleştiği noktada olması gereken burcun konumu yer almaktadır.

Sur-i Sultani kara surlarının inşa biçimi incelendiğinde oldukça sistemli bir şekilde inşa edildiği açık olarak görülmektedir. Marmara kıyısındaki Ahırkapı civarından Haliç kıyısındaki Yalı Köşkü'ne kadar uzanan kara surları araziye uymak için yön değiştirdiği yerlerde, dörtgen burçlar yerine çokgen (sekizgen ve onikigen) gövdeli burçların kullanıldığı ve toplamda 4 köşe kırılması ile 5 doğrusal hattan oluştuğu görülmektedir. Bu 5 doğrusal sur hattının toplamdaki ortalama uzunluğu (Sirkeci Tren İstasyonu tarafındaki günümüzde mevcut olmayan kısımlar dahil) 1,4 km civarındadır (Şekil 3.19, Şekil 3.19). Sur-i Sultani kara surunun mevcut halinde ise Haliç istikametinde Sirkeci Tren İstasyonu tarafındaki Demirkapı ile eski Yalı Köşkü arasında kalan kısım demiryolu inşası ve sonrasındaki tahribatlarla yıkılarak yok olmuştur.

Şekil 3.19. Sur-i Sultani kara surunun köşe burçları ve doğrusal hatları ile uzunlukları (URL-12).⁴⁹

Tarihi Yarımada'nın Sarayburnu ucunda inşa edilen Topkapı Sarayı, başlangıçta, padişahların ikametlerinden çok devlet işleri ve hazinelerin saklanması amacıyla yapıldığından etrafındaki surlarında her türlü saldırıyı önleyecek biçimde olmalıdır. Ancak sarayın birinci avlusuna girecek olanların karşısına çıkan Fatih'in yaptırdığı ve Sur-i Sultani olarak bilinen kara surları öncülüğü İtalya'da yapılan askeri tasarım kavramlarını yansıtan Fatih'in öteki kaleleriyle karşılaştırıldığında güçlü bir savunma

⁴⁹ Sur-i Sultani kara surunun hava fotoğrafı üzerinden yapılan ölçümde, günümüzde mevcut olmayan Demirkapı-Yalı Köşkü Kapısı arasındaki kısım Müller-Wiener, Eldem-Aksoyan ve Mühendishane'nin haritalarından yararlanılarak tamamlanmış ve sur hattındaki genel mesafe ölçümleri Google Maps uygulaması üzerinden yapılmıştır.

sağlamıyordu. Araziye ve Ayasofya'nın konumuna göre biçimlenmiş duvarları stratejik amaçların gerektirdiği keskin köşeler oluşturmaz. Ayrıca, boğa gözü biçimli mermer ya da tuğladan ince mazgallarla delinmiş duvar ve burçları da askeri manevralar için uygun değildir. Savunma açısından pek etkili olmamakla beraber, sarayın dış duvarları müstahkem bir kale görünümü taşıyordu. Sur-i Sultani'nin kuleleri ve burçları ilk zamanlar yüksek külahlı çatılarla örtülü olup içlerinde nöbetçi odaları, koğuşlar, ambarlar vardı (Şekil 3.20, Şekil 3.21).⁵⁰ Bu külahların sonraki zamanlarda yıkılmış olması, sarayın uzaktan görünüşünü ve siluet etkisini kısmen bozmuştur (Sakaoğlu, 2002; Necipoğlu, 2007).

Şekil 3.20 H.Schedel'in çiziminde Sur-i Sultani kara suru görünümü (Bornovalı, 2019).⁵¹

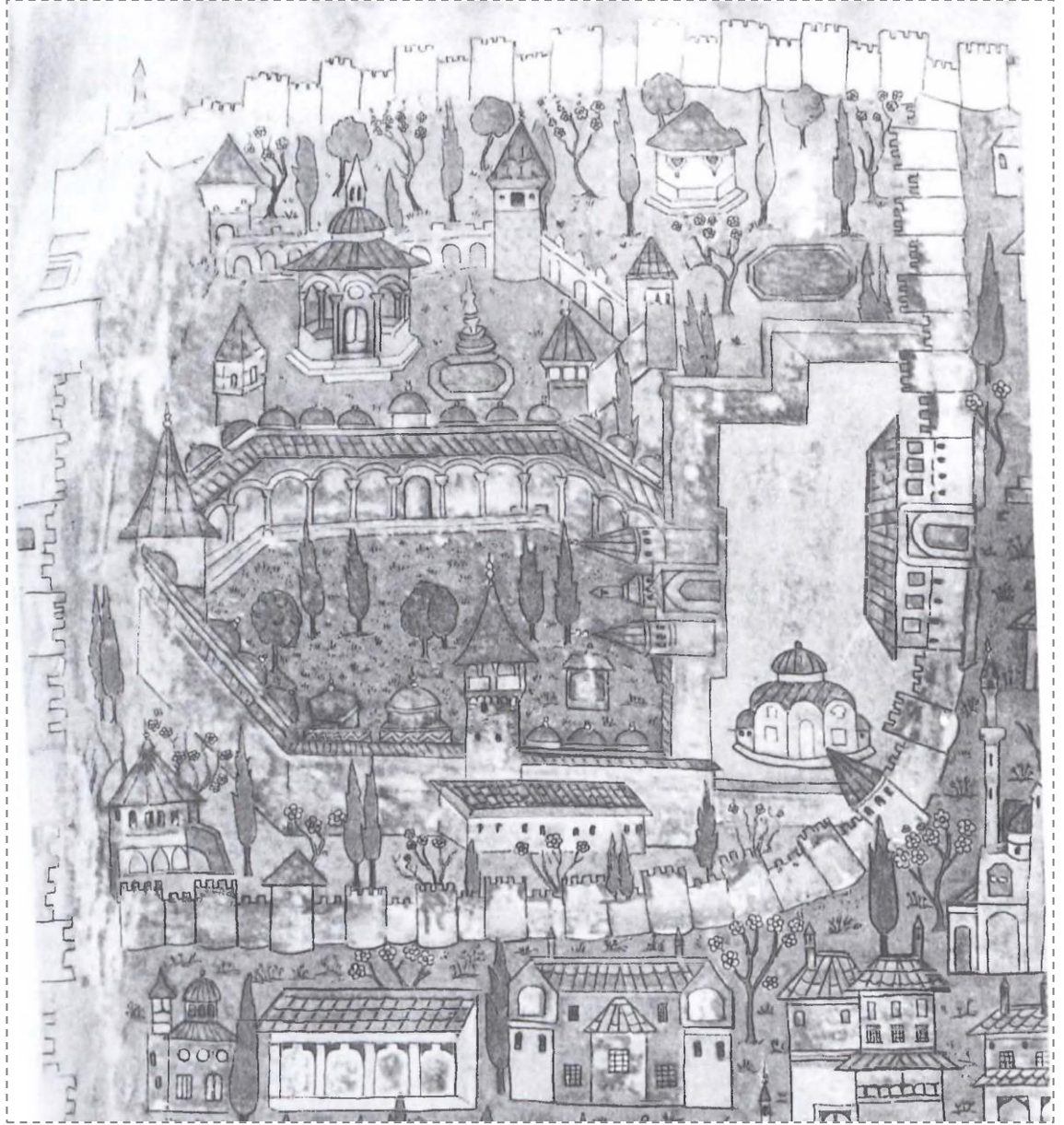
⁵⁰ Şekil 3.20 ve Şekil 3.22'da bulunan harita ve gravürlerde Sur-i Sultani sur hattındaki külahlı çatılarla örtülü burçlar görülmektedir.

⁵¹ Liber Chronicarum 257 recto İstanbul Gravürü. İstanbul'da 1490 tarihli fırtınanın özellikle ifade edildiği gravürde artık bir Osmanlı kenti olan Tarihi Yarımada'yı anlatmaktadır. Yıldırım düşmesi sonucu çıkan bir yangını aktaran tasvirde, birinci elden aktarılan bir gözlemi baskıya dökmüştür. Eserdeki ifadeler ve betimlemelere ilişkin görgü tanıklığının kentte bulunan Venedik kökenli tüccarlardan edinildiğini aktarmaktadır (Bornovalı, 2019).

Sur-i Sultani kara surlarının Ahırkapı tarafından Ba-ı Humayun Kapısına kadar olan kısmın yer aldığı H.Schedel'in gravüründe (Şekil 3.20) gözlemlenen başlıca unsurlar Latince başlıklarıyla birlikte şunlardır:⁵² "Domus Magni Turci" (Le Grand Turc: Padişahın Konutu) Gravürün sağ üst bölümünde bu yazı ile ifade edilen Topkapı Sarayı'nın, üzerinde "Türk" ifadesi taşıyan en erken görsel malzemeler arasında yer alması olasıdır. Gravürün biraz daha alt bölümünde sağ tarafta yine Topkapı Sarayı görünmektedir. "Viridarium" ifadesiyle yeşil alan, bahçe kullanımı dile getirilmiştir. Hemen altta ise Sur-u Sultani ile Marmara surlarının kesiştiği noktada bir kubbeli yapı görülmektedir. Bu yapı, Osmanlı döneminde Kuşhane olarak tabir edilen (kullanılan) bir Bizans kilise yapısıdır. Latince, Stabula camelorum (deve ahır) ve Stabula equorum (at ahır) ibareleriyle deve ve at ahırlarına atıfta bulunan yazıların bulunduğu binanın hemen altındaki liman yapıları çok belirgin biçimde aktarılmakta ve dolayısıyla buranın Ahırkapı Limanı olduğu izlenimi kuvvetlendirilmektedir (Bornovalı, 2019).

Osmanlı kaynaklarının Sur-i Sultani'nin duvarlarının savunmaya yönelik özelliklerinden söz etmemeleri de surların esasen bir egemenlik ve güç simgesi olarak algılandığını düşündürür. Nitekim Tursun Bey "Türki" ve "Frengi" tarzda yapılmış dörtgen ve çokgen kulelerini öne çıkaran sanatsal tasarımını överken (Tursun Bey, 2014), Kemalpaşazade kulelerin sayısına eşit yirmi sekiz evi ile semavi kaleye ve ayın yörüngesine benzettir (Şekil 3.22, Şekil 3.23) (Necipoğlu, 2007).

⁵² Daha ayrıntılı tanımlama ve kaynakça bilgisi için bkz. Bornovalı, 2019.

Şekil 3.21 Matrakçı Nasuh'un 1537 civarında yapılmış İstanbul haritasında Sur-i Sultani.⁵³

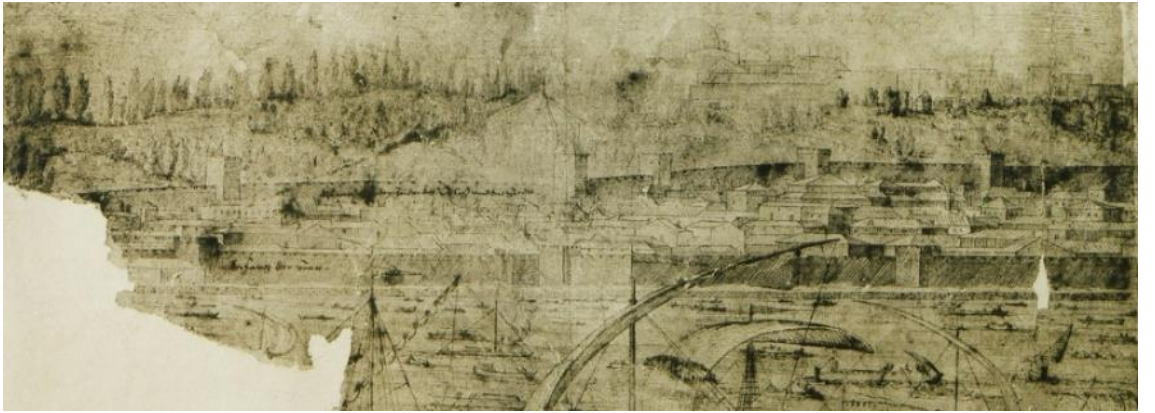
Fatih'in saray şairi Hamidi de semavi ve astrolojik çağrışımlarını vurgular; sarayın surlarını, fetih ve zaferi andıran bir güç kalesi olarak görür (Necipoğlu, 2007). Bu bağlamda, Sur-i Sultani bir askeri kale olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ancak sur hattı üzerindeki dendanlar, mazgal siperler, atış delikleri ve özellikle Otluk Kapısı ile Demirkapı üzerindeki yağ mazgalları bu sur hattı kompleksinin aynı zamanda büyük

⁵³ Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menzil-i Sefer-i Trakeyn, İ.Ü., T 5964, fol. 8b (Necipoğlu, 2007). Bu çizimde de Sur-i Sultani sur hattı ve kara surlarındaki külahlı burçlar görülmektedir.

ölçüde savunma amaçlı detaylandırıldığını da göstermektedir. Nitekim Osmanlı tarihinde özellikle Yeniçeri isyanlarına bakıldığı zaman, bu isyancı grubun fiziksel olarak ilerlemelerinin son bulduğu veya durakladığı kısım Sur-i Sultani hattındaki giriş kapıları veya köşklerinin önü olmuştur. Bu kapsamda surların, bir ahmedek gibi padişah ve sarayını dış değil iç tehlikelere karşı koruduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 3.22 Melchior LORICHS'in⁵⁴ 1559 tarihli çiziminde Sur-i Sultani (Necipoğlu, 2007; URL-11).⁵⁵

Şekil 3.23 Melchior LORICHS'in 1559 tarihli çiziminde Sur-i Sultani (Necipoğlu, 2007; URL-11).⁵⁶

⁵⁴ Melchior Lorichs (1526-1583): Ressam ve gravürçüdür.1555 yılında İstanbul'a gelen sanatçı 45cm eninde 11.5m uzunluğundaki İstanbul Panoraması 1902 yılında Eugen Oberhummer tarafından "Konstantinopel under Sultan Suleiman dem Grossen" adındaki albümde 21 levha olarak yayınlanmıştır (Kaplanoğlu, Vargün, 2015).

⁵⁵ Melchior Lorichs'in İstanbul panoramasında Topkapı Sarayı, 1559, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi Cod. 1758, Oberhummer, Konstantinopel (Necipoğlu, 2007). Lorichs'in 6 parça tablodan oluşan bu İstanbul panoramasında Sur-i Sultani deniz ve kara surları da burçlarıyla birlikte çizilmiştir. Tafel VI olarak numaralandırılmış olan bu tabloda da Marmara tarafından bakarken kara surlarının Ahırkapı'dan Bab-ı Hümayun istikametinde yer alan sur hattı ve konik külahlı burçları ile dörtgen burçlar görülmektedir.

⁵⁶ Melchior Lorichs'in 1559 tarihli ve Tafel V olarak numaralandırılmış olan bu tablosunda da Haliç tarafından bakarken kara surlarının Yalı Köşkü'nden Demirkapı ve Alay Köşkü istikametinde yer alan sur hattı ve konik külahlı burçları ile külahsız dörtgen burçlar görülmektedir.

Sur-i Sultani surların işlevinin yapıldığı dönemin koşullarında çok yönlü olduğu aşıkardır. Bu bağlamda, Sur-i Sultani'nin getirdiği fonksiyonellikle oluşan alana ilişkin ortaya çıkan sonuçlar, bir iç kale olarak yararlanmak; sarayı ve hazineleri dışarıdan gelebilecek saldırılardan korumak; saray yaşamını ve yapılanmalarını belirli bir sınır içerisinde tutarak iç disiplinin sağlamak; saray halkının dış çevrelerle ilişkisini sınırlandırmak ve gerektiğinde kesmek; saray alanını şehir yangınlarından korumak şeklinde ifade edilebilir (Sakaoğlu, 2002; Müller-Wiener, 2002).

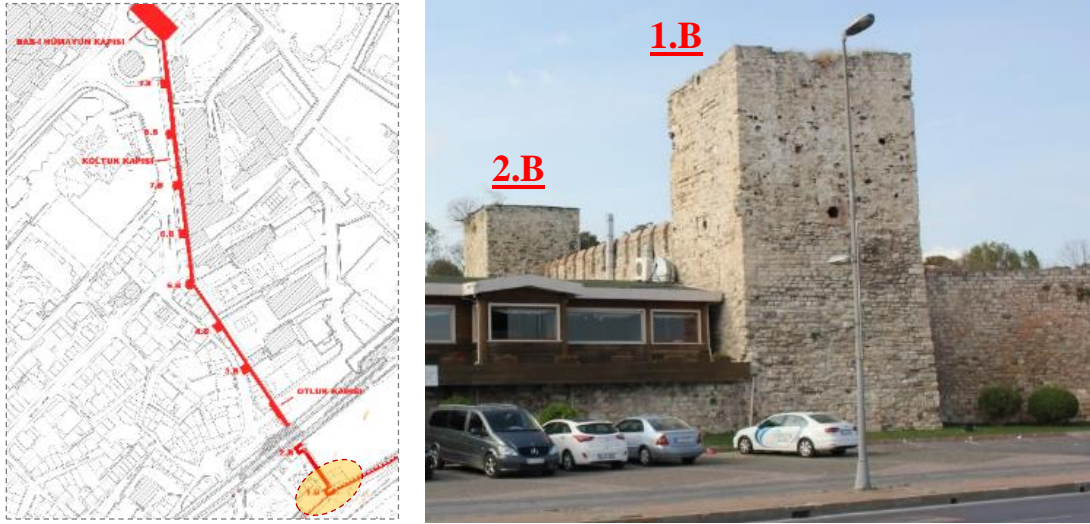
Uzunçarşılı, Fatih'in kara surunu şu şekilde ifade etmektedir: "...Topkapı Sarayının suru, Bab-ı Hümayundan itibaren garbe (batıya) doğru takip edilirken yokuşun alt kısmında Soğukçeşme Kapısı görülür ki Alay Köşkü'ne yakındır. Soğukçeşme Kapısı'nın sol tarafındaki köşede Alay Köşkü binası vardır. Sonradan şimdiki şeklini almış olan bu binayı şark tarzında olacak şekilde III. Murad yaptırmıştır. Alay Köşkü 1810 (H.1225) senesinde şimdi görüldüğü tarzda inşa edilmiştir. Alay köşkünde padişahlar kapıkulu ocaklarının sefere gidişlerini, geçitleri ve muhtelif olayları (idam vakaları gibi) seyreder. Alay Köşkü dönüldükten sonra kal'a surları bizi Demir Kapı denilen büyük kapıya götürür. Alay Köşkü ile Demir Kapı arasında iki küçük kapı vardır ki bunlardan biri Telgrafhane Fabrikası kapısıdır; sonra eski Yalı Köşkü mevkiine gelinir ve buraya kadar olan saray suru karadadır..." (Uzunçarşılı, 1988).

Yapılan bu tarifte Uzunçarşılı, kara sur hattı üzerindeki bazı referans noktaları belirtmiş ve genel bilgiler vermiş olmasına karşın, sur duvarı ve burçlarının yapısına, adedine ve biçimine ilişkin tam bir betimleme yapmamıştır. Ancak, döneminde yapılan sur hattı tarifi günümüzde de aynı şekilde devam ettiğinden yakın geçmiş zaman içerisinde sur hattının mevcut bütünlüğünde yapısal olarak devam ettiği anlaşılmaktadır.

Sur-i Sultani kara sur hattında kısmen daha detaylı tarif ve tanımlamaların yapıldığı farklı kaynaklar incelendiğinde bunların genel olarak kara sur hattındaki burç sayısını 28 olarak belirttiği ve bu sayıdan 25 adedinin dörtgen, 2 adedinin sekizgen ve bir adedinin onikigen olduğunu ifade ettikleri görülmektedir (Ayverdi, 1989; Seçkin, 1998; Müller-Wiener, 2002; Sakaoğlu, 2002; Necipoğlu, 2007). Bu bağlamda kara sur hattındaki burçlara bakıldığında; Otluk Kapısı ile Marmara sahil surları arasında 1 dört köşe, Otluk Kapısından İshak Paşa Camiine kadar 2 dört köşe, sonrasında 1 çokgen köşe burcu (sekizgen), ondan sonra Bab-ı Hümayun'a kadar 4 adet dört köşe, daha sonra

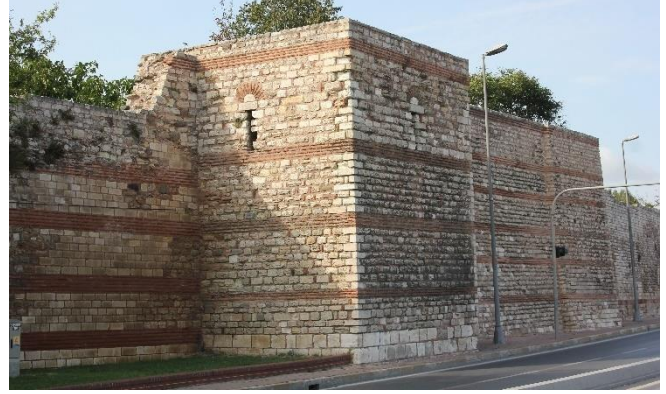
Soğukçeşme Kapısı'na kadar 6 adet dört köşe, Soğukçeşme Kapısı'ndan Alay Köşküne kadar 1 adet dört köşe, Alay Köşkü'nün üzerinde olduğu 1 çokgen (onikigen) köşe burç, daha sonra aşağıda Haliç tarafında Demir Kapıya doğru 5 adet dört köşe, 1 adet çokgen (sekizgen) köşe burç, 3 adet dört köşe burç bulunduğu görülmektedir (Şekil 3.16, Şekil 3.17). Bu bağlamda, Demir Kapıdan sonraki yıkılan kısımlar için ise 2 adet burcun yıkıldığı kabul edildiği zaman Sur-i Sultani kara sur hattı üzerinde 28 adet burç olduğu doğrulanmaktadır.

Ayrıca, bu incelemede dikkat edilmesi gereken bir diğer ayrıntı olarak kara sur hattında 28 adet olduğu kabul edilen burç sayısı içerisinde kara sur hattının Marmara ve Haliç deniz surları ile kesiştiği noktalarda yer alan burçların dahil edilmediği hususudur. Ancak, Fatih'in yaptırdığı kara sur hattından sayılmayan bu burçlardan özellikle günümüze ulaşmış olan Marmara tarafındaki burç için alt kısımları Bizans yapım tarzında olmasına karşın üst kısımlarına doğru yarısından fazlasının Osmanlı yapım tarzında ve yükseklik seviyesi olarak deniz sur hattındaki diğer burçlardan daha yüksek olduğu görülmekte olduğundan (Şekil 3.25), Fatih'in yaptırdığı kara sur hattındaki burç sayısı içerisine dahil edilmesi gerekir (Şekil 3.24).

Şekil 3.24 Kara surunun Marmara deniz suru ile birleştiği noktadaki dörtgen burcun konumu ve sahil yolu tarafından genel görünümü (Soyal, 2016).⁵⁷

⁵⁷ Şekildeki fotoğrafta da görüldüğü gibi dörtgen burcun alt kısmının yapım tarzı ile üst kısmının yapım tarzındaki farklılık net olarak algılanmaktadır.

Şekil 3.25 Kara sur hattındaki 1.B başlangıç burcu (soldaki) ile Marmara deniz surlarındaki diğer burçlardan (sağdaki) karşılaştırma örneği (Soyal, 2016).⁵⁸

3.3.1.1. Ahırkapı Mevkii (1 Nolu Burç) ile Bab-ı Hümayun Arasındaki Bölüm

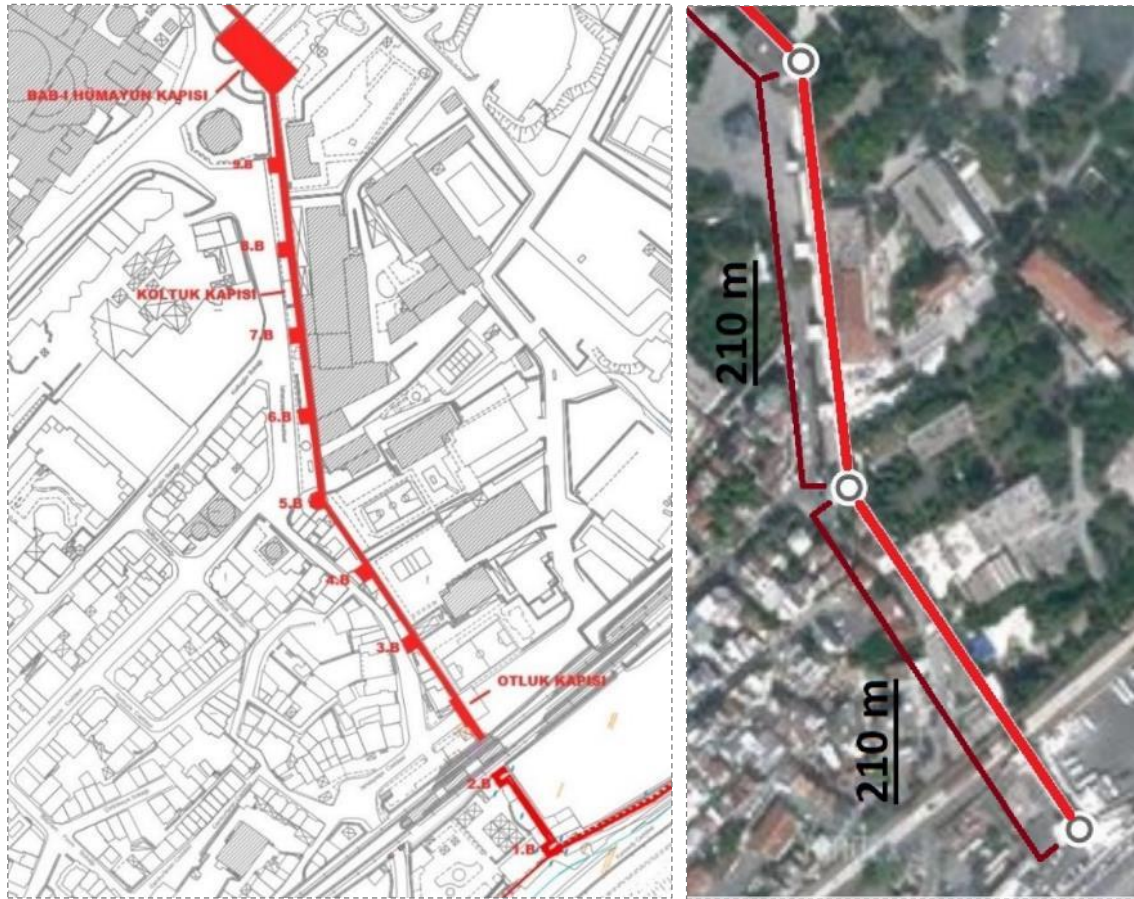

Şekil 3.26. Kara sur hattı üzerinde 1.B ile Bab-ı Hümayun arasındaki kısım (URL-12).

Sur-i Sultani'nin kara surlarını oluşturan Fatih'in surları Marmara ile Haliç arasında topoğrafik duruma göre şekillenerek dört köşede kırılmalar yaparak, kule ve

⁵⁸ Şekildeki fotoğraflarda görüldüğü üzere Marmara deniz sur hattında yer alan ve Fatih'in kara surları ile birleştiği noktada yer alan 1.B burcunun deniz sur duvarı ile olan kontur-gabari ilişkisi, deniz sur hattındaki diğer burçlardan daha yüksek olacak şekilde farklılık göstermektedir.

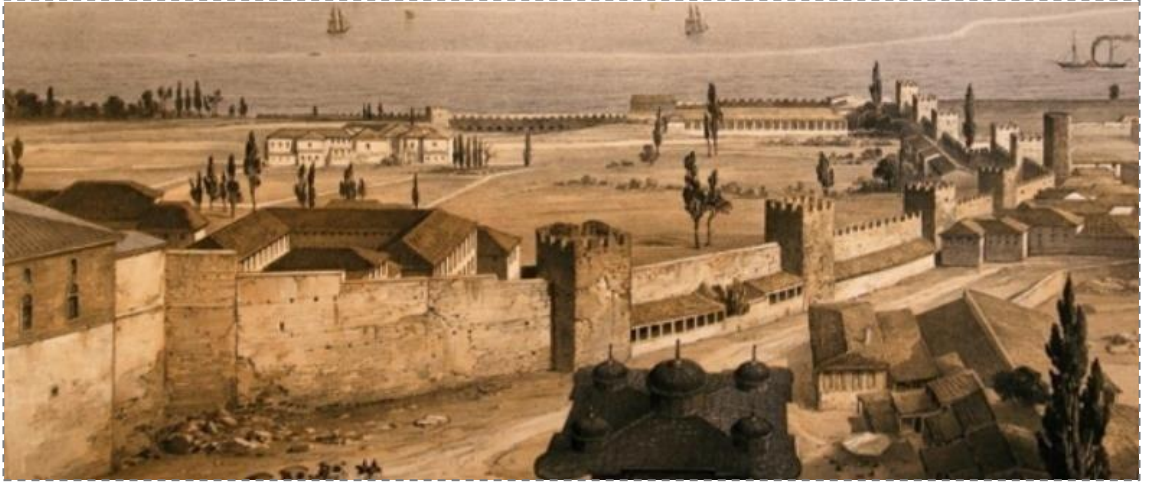
burçlarla desteklenmiş beş doğrusal sur duvarı hattından oluşmaktadır (Şekil 3.18). Bu hattın güney tarafında Marmara kıyısında Ahırkapı civarındaki deniz surlarından dikine bir istikamette İshak Paşa yokuşundan tepeye doğru çıkarken sekizgen köşe burcu ile hafif bir açıda kuzey yönünde kırılma yaparak sarayın kara surundaki ana giriş kapısı (saltanat kapısı) olan Bab-ı Hümayun'a bağlanmaktadır. Bu bölümdeki iki doğrusal sur hattının köşe burçları arasındaki uzunlukları yaklaşık olarak birbiri ile aynı mesafededir. Bunlardan 1 nolu burç ile 5 nolu burç arasındaki kısım yaklaşık 210 m, devamındaki kısım olan 5 nolu burç ile Bab-ı Hümayun arasındaki kısım da yaklaşık 210 m olup toplamda yaklaşık olarak 420 metre uzunlunda (Şekil 3.26, Şekil 3.27, Şekil 3.28).

Şekil 3.27. Ahırkapı Mevkii – Bab-ı Hümayun Arasındaki Bölüm ve Uzunlukları (URL-12).⁵⁹

⁵⁹ Surun bu hattında her iki kısmında ölçüsü yaklaşık 210 metredir ve bu iki ölçünün yaklaşık olarak aynı oluşu surlar arasındaki mühendislik hesabının ve sistematik oluşunun göstergesidir. Ahırkapı Mevkii ile Bab-ı Hümayun arasındaki bölümün mesafesi toplamda 410 metre civarındadır.

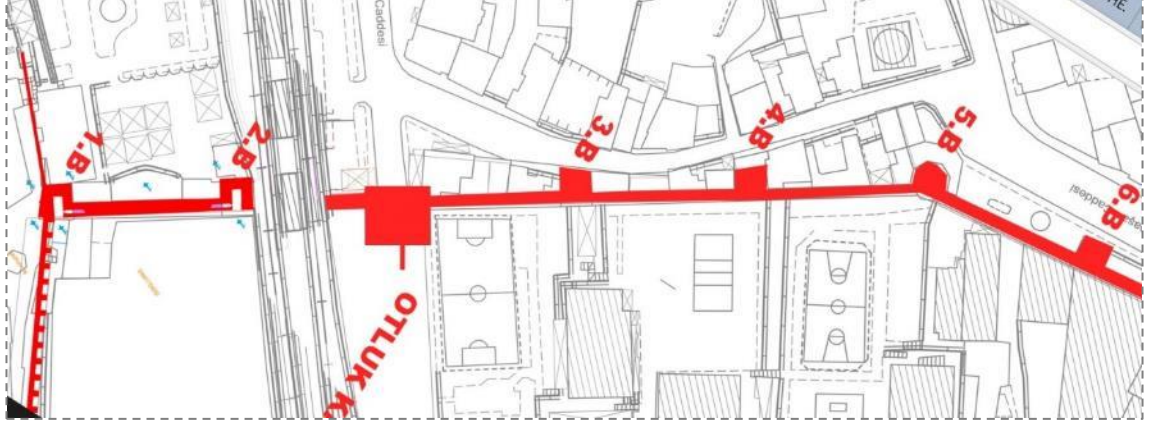
Söz konusu sur hattının, tren yolu inşası ile tahrip edilmeden önceki özgün hali 1852 tarihli Fossati çiziminde net bir şekilde görülmektedir. Bu çizimde ayrıca, sur dışında duvara ve burçlara bitişik konumda inşa edilmiş olan sur dibi yapılaşmaların varlığı da belirtilmiştir. Fossati'nin muhtemelen Ayasofya'nın minarelerinden birinden bakarak çizdiği bu görselde özellikle 5 nolu sekizgen köşe (kule) burç ile Bab-ı Hümayun arasındaki sur hattında dönemine ilişkin detaylarda sur duvarı ve burçlarının bitiş detayları ve sür dibi ilave yapıların sur hattı ile olan kontur-gabari ilişkisi görülmektedir. Bu bağlamda, artık var olmayan sur dibi yapılaşmaların sur duvarının yakın çevresinde günümüzden farklı bir semt dokusu oluşturmuş olduğu anlaşılmaktadır. Sur hattına bitişik nizamda inşa edilmiş ilave yapılaşmalar ile oluşmuş olan bu dokunun yerine günümüzde, sur hattına paralel bir şekilde ilerleyen İshak Paşa Caddesi yer almaktadır (Şekil 3.27, Şekil 3.28).

Şekil 3.28. Fossati'nin çizimiyle Sur-i Sultani'nin Bab-ı Hümayundan Ahırkapı civarına kadar olan kara surları kısmı, 1852 (Eyice, 2012, ss.37)⁶⁰

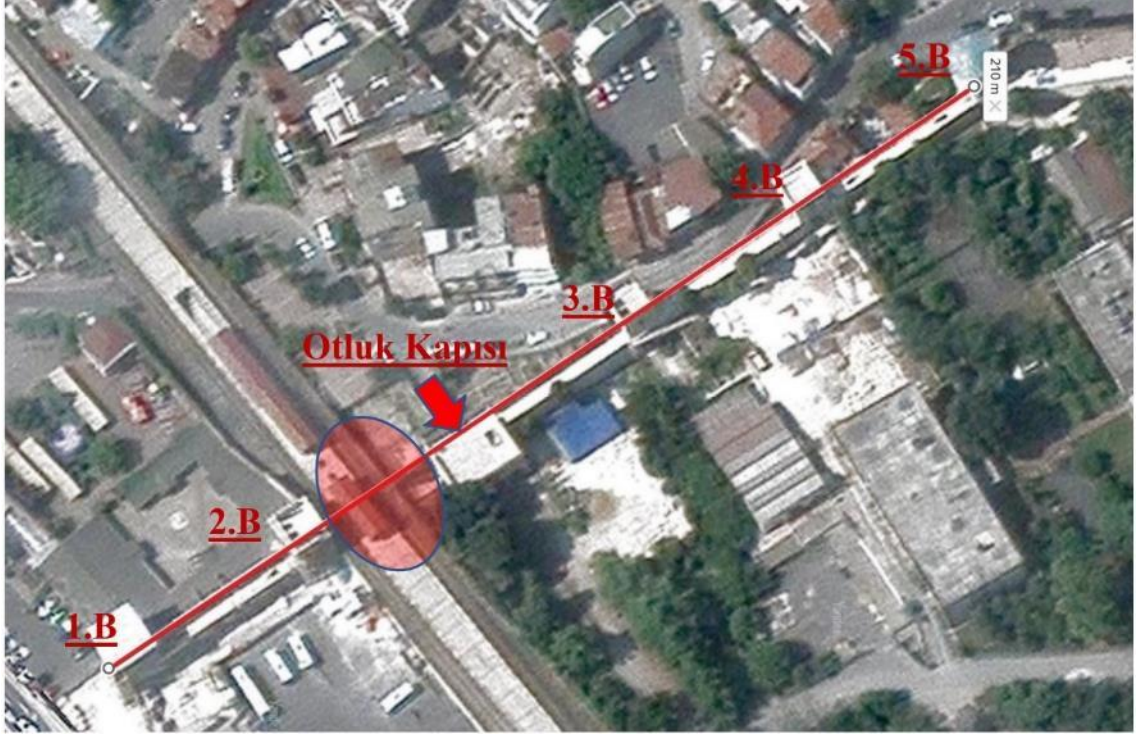
⁶⁰ Caspard Fossati, *Ayasofya Constantinople as recently restored by order of H.M. Thfe Abdülmedjid*, Londra, 1852, Lev.22-23 (Bulunduğu yer: TSM Kütüphanesi, Y.B.2670) (Aydın, 2013). Bu çizimde söz konusu kara surlarının Ahırkapı Mevkii ile Bab-ı Hümayun arasındaki bölümü görülmektedir. Sur hattındaki duvarlar, dendanları, kademeli geçişleri, dörtgen burçların ve sekizgen köşe burcun konumlanışı açık olarak ifade edilmiştir. Ayrıca sur duvarına bitişik olarak inşa edilmiş olan baraka ve konut olduğu düşünülen yapılar topluluğu da gösterilmiştir.

3.3.1.1.1. Kara Surunda 1 Nolu Burç ile 5 Nolu Köşe (Sekizgen) Burç Arasındaki Bölüm

Şekil 3.29 1 nolu burç ile 5 nolu (sekizgen) köşe burç (kule) arasındaki kısmın vaziyet planı detay görünümü (İRAM; Soyal)

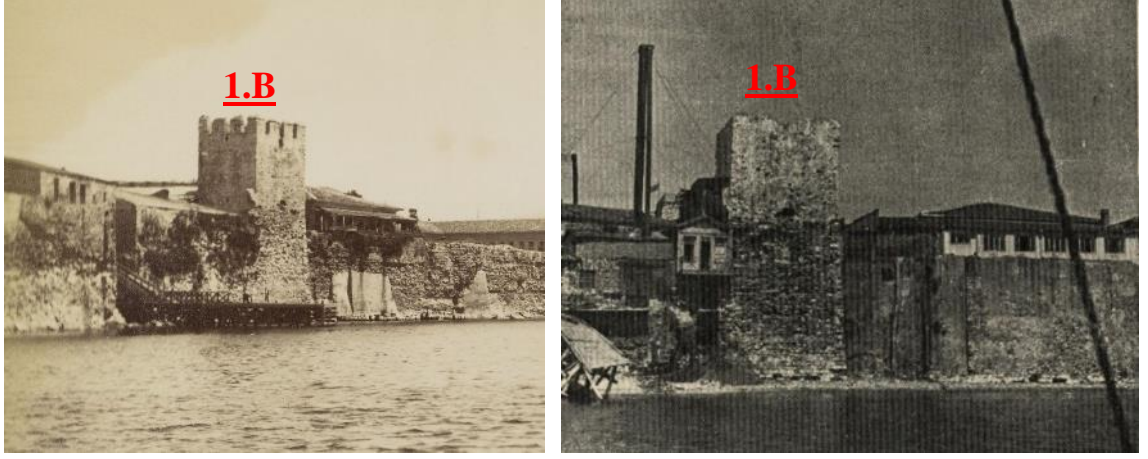
Ahırkapı mevkii ile Bab-ı Hümayun arasındaki bu bölümde bulunan iki doğrusal sur hattından güney ucundaki birinci kısım Marmara deniz suru tarafında dörtgen 1 nolu burç ile başlamakta ve İshak Paşa yokuşu istikametinde devam etmektedir. Sur hattının köşe kırılmasını yaptığı noktada 5 nolu sekizgen burç (kule) ile yön değiştirmektedir. Bu iki nokta arasındaki sur duvarında üç adet dörtgen burç ile saray ana giriş kapılarından olan Otluk Kapısı yer almaktadır. Bu kısmın uzunluğu yaklaşık 210 metredir (Şekil 3.27). Marmara yönünden 2 nolu dörtgen burç ile Otluk Kapısı arasından tren yolu geçmesi sebebiyle buradaki sur duvarı yıkıldığı için günümüze ulaşmamıştır. Bu sur hattı üzerinde 2 nolu burç ile 3 nolu burç arasında yer alan ve adeta ortalanarak konumlanmış olan Otluk Kapısı'na taban oturum alanı olarak bakıldığında komşuluğundaki dörtgen burçlardan daha geniş bir oturma alanına sahip olduğu ve bir kapı fonksiyonu dışında sur duvarını tahkim eden burç yapıları gibi görev yüklediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, yaklaşık 210 m toplam uzunluğa sahip olan sur hattı bölümünde burçlar arasındaki akstan aksa ortalama uzaklık mesafesi 42 metredir (Şekil 3.29, Şekil 3.30).

Şekil 3.30. Kara Suru, Ahırkapı Mevkii ile Bab-ı Hümayun Arasındaki Bölüm (1 nolu dörtgen burç ile 5 nolu sekizgen burç arasındaki kısım) (URL-12).

Söz konusu kara surunun Marmara deniz suru ile birleştiği noktada bulunan 1 nolu dörtgen burçtan itibaren İshak Paşa Yokuşu istikametinde devam eden ve 5 nolu köşe burcuna kadar olan doğrusal sur hattını daha iyi anlayabilmek için burç yapılarını, duvarlarını, kapılarını ve bu hat ile bütünleşik yaşayan sur içinde ve dışındaki ilave yapılaşmalar ile oluşumlarını, yapım şekilleri ve konumlanışlarıyla birlikte incelemek gereklidir.

Bu bağlamda, konuya ilişkin birçok eserde söz konusu kara sur hattındaki burçlardan sayılmayan 1 nolu dörtgen burcun yapım şekline bakıldığında, alt kısımlarının yapım şeklinin Bizans dönemi, üst kısımlarının da kara surundaki diğer burçlar gibi Osmanlı Dönemi inşa şeklinde yapılmış olduğu tezin önceki bölümlerinde (Şekil 3.24) kısmi olarak da belirtilmişti (Şekil 3.31) (Ayverdi, 1953). 1 ve 2 nolu dörtgen burçlar ile arasındaki sur duvarının, sur dışı tarafında duvara ve burçlara bitişik olarak inşa edilmiş tek katlı belediye sosyal tesis yapıları mevcuttur. 1 nolu burca bitişik inşa edilmiş olan ilave yapılaşma, Ahırkapı istikametinde Bizans sur kalıntılarının üzerinde devam etmektedir (Şekil 3.32, Şekil 3.33, Şekil 3.34, Şekil 3.35).

Şekil 3.31. Kara Surunun 1 nolu dörtgen burcuna ilişkin olarak deniz tarafından çekilmiş olan geçmiş dönem fotoğrafları (Soldaki: URL-15, 1890; Sağdaki: Ayverdi, 1953).⁶¹

Şekil 3.32. Sur-i Sultani kara surunun deniz suru ile birleştiği noktada yer alan 1 nolu burç ve sol tarafında Ahırkapı istikametindeki sosyal tesisler (Soyal, 2016).

⁶¹ Şekil 3.31 de yer alan sol taraftaki fotoğraf 1890 da Sebah Joailler tarafından çekilmiştir (URL-15). Her iki fotoğrafta da görüldüğü üzere dörtgen burcun alt kısmı ile üst kısımlarının taş örgüsündeki farklılık açıkça görülmekte olup bu durumu Ayverdi yarısı Türk, yarısı Bizans burcu olarak tanımlamıştır (Ayverdi, 1953). Daha eski tarihli olan sol taraftaki fotoğrafta burcun üzerindeki dendanların var olduğu görülürken sağ taraftaki daha yakın geçmiş tarihli fotoğrafta da artık var olmadıkları görülmektedir.

Şekil 3.33 Kara surunun 1 ve 2 nolu burçları (restorasyon öncesi) ile sol tarafında Ahırkapı istikametindeki sosyal tesisler, (Soyal, 2016).

Şekil 3.34 Kara surunun 1 ve 2 nolu burçları (restorasyon aşamasında) ile sol tarafında Ahırkapı istikametindeki belediye sosyal tesislerine ait yapılar (Soyal, 2019).⁶²

⁶² Şekildeki fotoğraflarda görüldüğü üzere, Şekil 3.33'den farklı olarak burç yapılarının üst kotları kısmi olarak yükseltilmiş ve tuğla harpuştalı mazgal siperleri eklenmiştir.

Şekil 3.35 Kara surunun 1 ve 2 nolu burçlar ile arasında kalan kısımdaki sur duvarına bitişik konumda yer alan belediye sosyal tesislerine ait yapıların genel görünümü (Soyal, 2019).

Günümüzde, söz konusu kara sur hattının 1 nolu dörtgen burcu ile Otluk Kapısı arasındaki kısmın sur dışında yer alan bölümünde⁶³ demiryolu hattının deniz tarafında kalan kısmında Fatih Belediyesi Sosyal Tesisleri mevcuttur (Şekil 3.32, Şekil 3.33). Bu kısımdan sonra gelen 2 nolu burç ile Otluk Kapısı arasında demiryolu yapıları ve ray sistemi bulunmaktadır. Demiryolunun üst tarafındaki geriye kalan kısım da kamusal park alanı (yeşil alan) olarak düzenlenmiştir (Şekil 3.36).

Şekil 3.36. Demiryolunun üst tarafındaki geriye kalan kısım, kamusal park alanı (Soyal,2019).⁶⁴

⁶³ Eski tarihli haritalarda saray ahırları olarak ifade edilen alan (Şekil 3.20).

⁶⁴ Şekilde, Otluk Kapısı ile 2 nolu dörtgen burç arasındaki kısımdan geçirilen tren yolu ve ara istasyon durağı sebebiyle yok edilmiş olan sur duvarı görülmektedir.

Şekil 3.37 Demiryolunun üst tarafındaki geriye kalan kısım, kamusal park alanı ve demiryolu hattı ve durağı sebebiyle yok edilmiş olan sur duvarı⁶⁵ (Soyal, 2016).

Aynı zamanda söz konusu kara sur hattının 1. dörtgen burcu ile Otluk Kapısı arasındaki kısmın sur içindeki bölümünde⁶⁶ demiryolu hattının deniz tarafında kalan kısmında da günümüzde tur otobüslerinin park alanı olarak kullanılan betonarme platform yer almaktadır (Şekil 3.39, Şekil 3.40). Bu kısma ilişkin geçmiş tarihli belgelerde (gravür ve haritalarda) bir kilise yapısının varlığı işaret edilmekte olup sonrasında da bir dikimhanenin (Şekil 3.38) (Ayverdi'nin haritasında Sanayi İdadisi denmiştir) inşa edilmiş olduğu ifade edilmektedir (Şekil 3.30).⁶⁷

⁶⁵ 2 nolu dörtgen burç ile Otluk Kapı arasındaki kısım.

⁶⁶ Eski tarihli haritalarda saray ahırları olarak ifade edilen alan (Şekil 3.20, Şekil 3.49).

⁶⁷ 1493 basım tarihli Schedel 257r'sindeki gravürün sağ alt tarafındaki Sur-u Sultani kara surları ile Marmara surlarının kesiştiği noktada bir kubbeli yapı görülmektedir. Bu kilise yapısı Kuşhane diye tabir edilen kilisedir. Söz konusu yapının üzerinde de Latince S. Georgius yazısıyla Aziz Geogios'a atıf bulunmaktadır. Aynı yamaçlarda ancak çerçevenin dışında kalacak şekilde Mangana bölgesi ve bu azize adanmış bir kilise olduğu bilinmektedir. Gravür yapılırken kiliselerin ismi karıştırılmış veya çerçeve dışında o kilisenin de bulunduğunu hatırlatmak üzere (veya bu yamaçların Mangana ismiyle anıldığına atıfla) bu yazı eklenmiş olabilir (Şekil 3.20). Ayrıca Schedel'in kitabından öncesine tarihlenen, Buondelmonti'nin Düsseldorf kopyasında da "Stabula Regis" (kraliyet ahırları) şeklinde yazı ile ahırlar belirtilirken Sur-u Sultani kara surunun iç köşesinde bulunan kilise net olarak belirtilmiş ancak isim olarak S. Maria yazılmıştır. Mangana kilisesi veya bölgesi ibaresi burada yer almadığından Schedel'de bilgi eksikliği bulunma olasılığı da oluşmaktadır (Bornovalı, 2019).

Şekil 3.38 Halihazırda otobüs park yeri olarak kullanılan alanın eski haritalardaki görünümü.⁶⁸

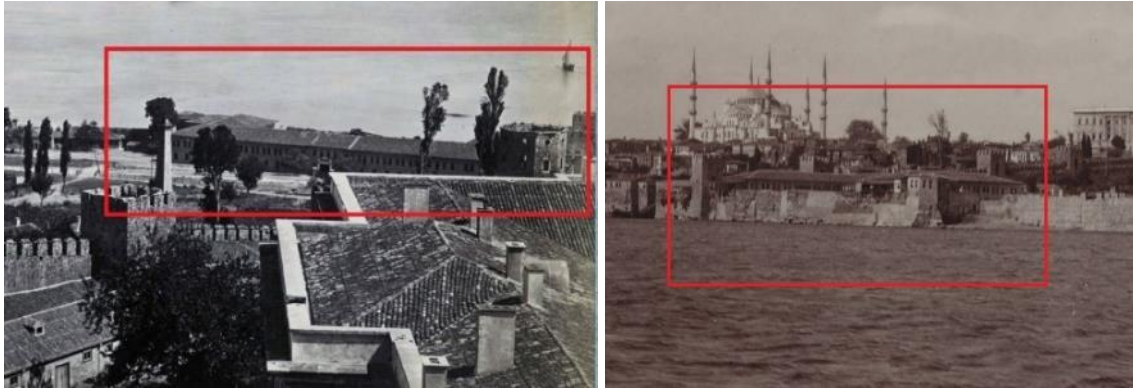
Şekil 3.39 Otobüs park alanı olarak kullanılan betonarme platform, (İRAM)⁶⁹

⁶⁸ Sol taraftaki 1914 tarihli Alman Mavisi olarak adlandırılan haritada Dikimhane olarak ifade edilmektedir (Dağdelen, 2006). Sol taraftaki 1882 tarihli Ayverdi haritasında da Sanayi İdadisi'nin yer aldığı ifade edilmiştir (Ayverdi, 1958).

⁶⁹ Fotoğrafta da görüldüğü üzere, geçmiş dönemlerde kilise ve Sanayi İdadisi (sonrasında dikimhane) yer aldığı alanda otobüs park yeri vardır (Şekil 3.20, Şekil 3.38, Şekil 3.41).

Şekil 3.40. Otobüs park alanı olarak kullanılan betonarme platform, (İRAM)

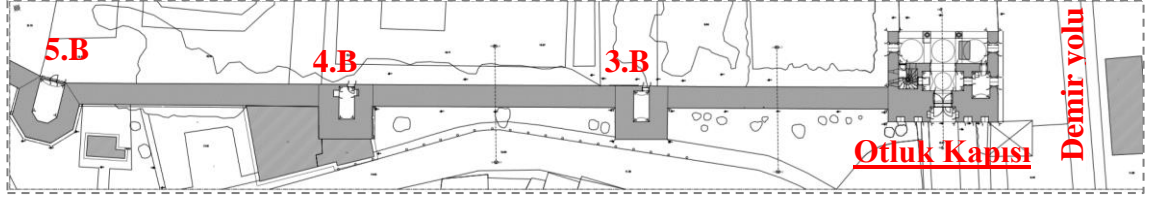

Şekil 3.41. Dikimhane yapısının kara ve deniz tarafından görünüşleri (URL-16 ve 17).⁷⁰

Sur-i Sultani kara surunda demir yolu hattı geçirilmesi sonrasında koparılmış olan bütünün üst tarafı (İshak Paşa Yokuşu istikameti) Otluk Kapısı ile başlamakta ve iki adet dörtgen burç ile desteklenerek doğrusal bir şekilde devam etmekte olup sur duvarı hattı ile açılı köşe kırılmasının yapıldığı 5 nolu sekizgen köşe burcuna bağlanmaktadır (Şekil 3.42, Şekil 3.44, Şekil 3.43). Bu hat üzerinde yakın geçmiş dönemlere ait fotoğraf ve haritalarda varlığı görülen sur dışı tarafındaki sur duvarına ve burçlarına bitişik nizamda inşa edilmiş olan ilave yapıların çoğu halihazırda artık mevcut değildir. Bu yapılaşmaların temel kalıntıları, sur hattına ilişkin yapılan restorasyon çalışmaları aşamasında ortaya çıkarılmıştır (Şekil 3.47). Günümüzde 4 nolu dörtgen burç ve 5 nolu köşe burç arasındaki

⁷⁰ URL-16 (Soldaki): Pascal Sebah; URL-17 (Sağdaki): Abdullar Freres.

sur duvarı bitişindeki yer alan konut yapısı ve bahçe alanı varlığını devam ettirmektedir. Söz konusu bitişik nizamdaki ilave yapı 4 katlı olup mahya kotu sur duvarı kotunun üzerindedir. Sur hattının, saray tarafındaki iç kısmında halihazırda herhangi bir bitişik nizam ilave yapılaşma bulunmamaktadır (şekil 3.42, şekil 3.43, şekil 3.44).

şekil 3.42. Otluk Kapısı ile 5 nolu sekizgen burç arasındaki kısımların rölövesi, 2015 (İRAM).

şekil 3.43. Otluk Kapısı ile 5 nolu sekizgen burç arasındaki kısımların sur dışından silueti, 2015 (İRAM).

şekil 3.44. Otluk Kapısı ile 5 nolu sekizgen burç arasındaki kısımların sur içinden silueti, 2015 (İRAM).⁷¹

⁷¹ İRAM; Proje müellifi: Kuleli Mimarlık

Şekil 3.45. Otluk Kapısından İshak Paşa Yokuşu istikametindeki kara suruna bitişik nizamda inşa edilmiş olan konut yapıları genel görünümü, (URL-14)⁷²

Şekil 3.46. Otluk Kapısından İshak Paşa Yokuşu istikametindeki kara suruna restorasyon çalışmaları aşamasındaki genel görünümü (Soyal, 2016)⁷³

⁷² Her iki fotoğrafta 19.yy. sonlarına doğrudur. Sol taraftaki anonim fotoğraf 1890 olarak tarihlendirilmekte olup sağ taraftaki Gülmez Kardeşler fotoğrafıdır.

⁷³ Fotoğraflarda da görüldüğü üzere geçmiş dönemlerde sur dibine bitişik olarak inşa edilmiş olan yapıların çoğu günümüzde mevcut değildir. Ancak restorasyon çalışmalarında sur duvarının dış tarafında yapılan araştırma ve açma kazılarında temel kalıntılarının mevcut olduğu görülmüştür (Şekil 3.47).

Şekil 3.47. Otluk Kapısından İshak Paşa Yokuşu istikametindeki kara suruna bitişik nizamda inşa edilmiş olan konutların günümüzdeki konumu ve kalıntıları (Soyal, 2019).⁷⁴

Şekil 3.48. Kara surunun 1 ve 5 nolu burçlar arasındaki kısmına ilişkin restorasyon çalışmaları öncesi genel görünüm (Soyal, 2015).

3.3.1.1.2. Otluk Kapısı (Ahır Kapı, Kara Kapısı)

Otluk Kapısı, Sur-i Sultani kara surundaki ana giriş kapılarından biridir. Kara surlarının Marmara surlarına birleştiği noktadan İshak Paşa Yokuşu istikametindeki 2. nolu burç ile 3. nolu burç arasında yer almaktadır. Söz konusu kapı, Bizans döneminde İmparator III.Michael burada büyük ahırları yaptırttığı için “Ahırkapı” olarak da anılmaktadır. Ahırlar Osmanlı devrinde de bu bölgedeki yerlerini korumuşlardır ve

⁷⁴ Sur-i Sultaniye ilişkin yapılan restorasyon çalışmaları kapsamında, geçmiş dönemlerde var olduğu bilinen sur dibindeki bitişik nizam konut yapılarının temel kalıntıları yapılan kazı çalışmaları sonrasında ortaya çıkarılmıştır.

konuya ilişkin olarak Kuban da Topkapı Sarayı ahırlarının bir bölümünün bu kapının dışında yer aldığını ifade etmektedir (Kuban, 1993). Konuya ilişkin olarak geçmiş tarihli çeşitli harita ve gravürlerde de söz konusu alanın ahır olduğuna ilişkin ifadeler yer almaktadır (Şekil 3.20, Şekil 3.49).⁷⁵ Günümüzde ise bahse konu alanda demiryolu yapıları ve rayları bulunmaktadır (Şekil 3.30).

Şekil 3.49. 1786 tarihli Kauffer (soldaki) ve 1819 tarihli Melling (sağdaki) Otluk Kapısı ve sur dışındaki saray ahırlarının yer aldığı alana ilişkin detay görünüm (Kubilay, 2010).⁷⁶

Ayverdi, Otluk Kapısını anlatırken kapı üstünde mazgal olmadığını belirtir. Ayrıca konuya ilişkin olarak Ayverdi, Abdurrahman Şeref Efendi'nin, kapının ve sahil burcunun üstlerinde birer köşk bulunduğunu rivayetlere göre yazdığını ve kendisinin de buna ihtimal verdiğini belirtmiştir. (Ayverdi, 1989). Ayverdi'nin ifadelerinde sahil burcu olarak bahsettiği burcun, 1 nolu dörtgen burç olması muhtemeldir ve burada köşk olduğuna dair herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Aynı durum Otluk Kapısı için de geçerlidir ve sur hattına ilişkin yapılan restorasyon çalışmaları sırasında kapı üzerinde ortaya çıkarılan mazgal delikleri de (Şekil 3.50) bu yapı üzerinde özgün halinde köşk bulunması ihtimalini zayıflatmaktadır. Ancak diğer taraftan da bu mazgal deliklerinin

⁷⁵ 1786 tarihli Kauffer ve 1819 tarihli Melling haritalarında da söz konusu ahırlara ilişkin alan görülebilmektedir (Şekil 3.49).

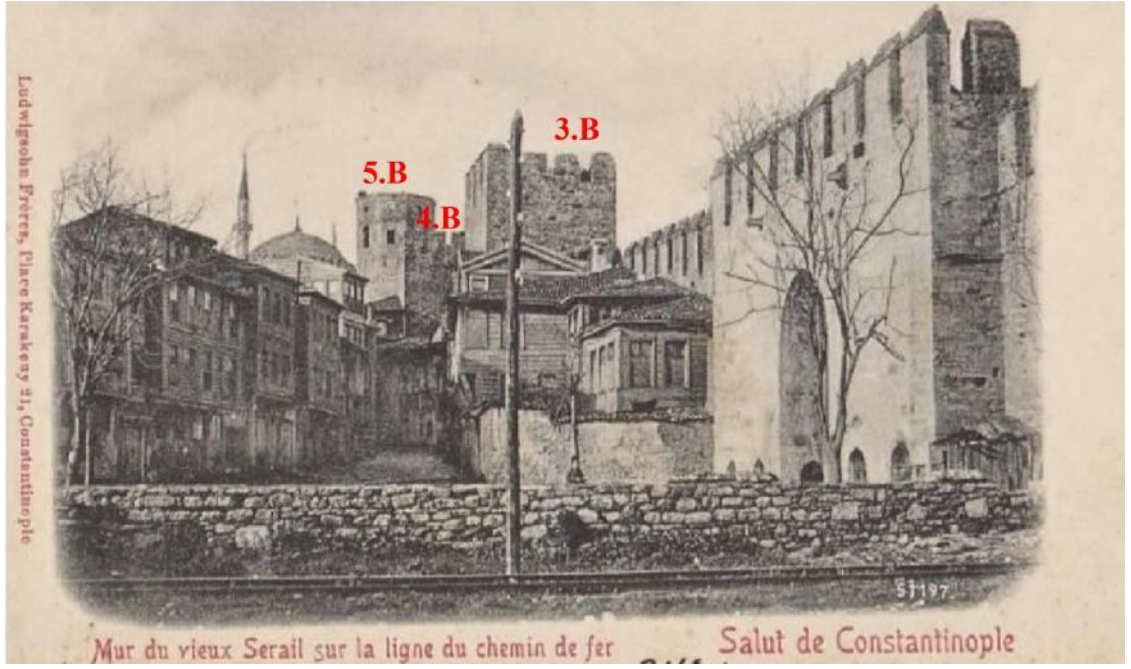
⁷⁶ Şekildeki Kauffer haritasında, sahildeki Ahır Kapı "Ahour Kapou" olarak ifade edilmiş olup, kara suru üzerindeki Otluk Kapının ismi belirtilmemiştir. Şekildeki Melling haritasında ise söz konusu Otluk Kapısı "Kara Kapousi" olarak ifade edilmiştir.

üstünün dolgu malzemesi ile kapatılmış olması durumu, burada bir dönem için köşk bulunmuş olması ihtimalini de düşündürmektedir.

Şekil 3.50. Otluk Kapısının restorasyon çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan ocak bacası ve yağ mazgallarına ilişkin genel görünüm (İRAM, 2015).

Otluk Kapısı ilk yapıldığında, Marmara kıyısındaki Ahır Kapısı civarından karaya dönen surların devamında yer alan ve Saray avlusuna geçiş sağlayan önemli kapılardan birisi durumundaydı. Klasik Osmanlı Dönemi üslubunda inşa edilmiş olan sivri kemerli kapı, geçişi ve nişleri bulunan, kesme taş örgü cepheye sahip olup mazgal siperleri ile sonlanmaktaydı. 20. yy başında Ludwigsohn Kardeşler tarafından çekilen fotoğrafta, Otluk Kapısı'nın mazgal siperleri sağlam durumdadır. Fotoğrafta, Otluk Kapısı'nın ön cephesinde sekiz, yan cephede bir adet mazgal siperi görülebilmekte olup, yapının arka cephesinde ise günümüzdeki halinde de mazgal siperlerine ilişkin hiçbir iz bulunmaması ve kısmi olarak benzerlik gösteren Demirkapı'nın sur içi tarafında da mazgal siperlerinin bulunmaması durumu değerlendirildiğinde muhtemelen söz konusu kapının arka tarafında mazgal siperleri bulunmamaktadır. Ayrıca, Otluk Kapısı'nın ön ve arka cephelerinde yer alan çörtlenler, yapı terasının parapetle sonlandığını göstermektedir (Şekil 3.51).

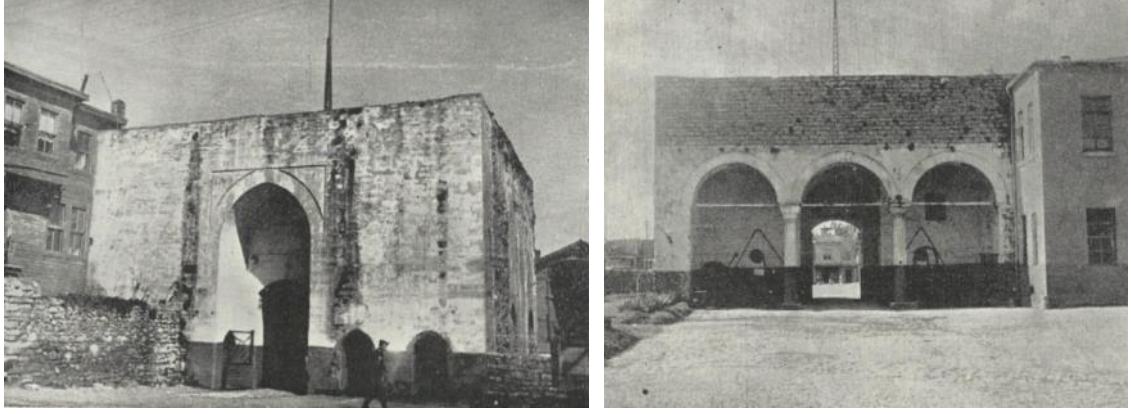

Şekil 3.51. 20. yy başlarında Ludwigsohn Kardeşler Kartpostalında Otluk Kapısı, (URL-14).

Otluk Kapısı'nın (Güneydoğu) sağ yan cephesinde, günümüzdeki halinde duvar birleşim izi bulunmaktadır. Bu yapısal izin, 20. yy başında Ludwigsohn Kardeşler tarafından çekilen fotoğrafta Otluk Kapısı'nın sağında devam eden duvara ait olduğu net bir şekilde görülebilmektedir (Şekil 3.51, Şekil 3.52, Şekil 3.53).

Şekil 3.52. Otluk Kapısının Genel Görünümü, Dış Cephe (Soyal, 2019).

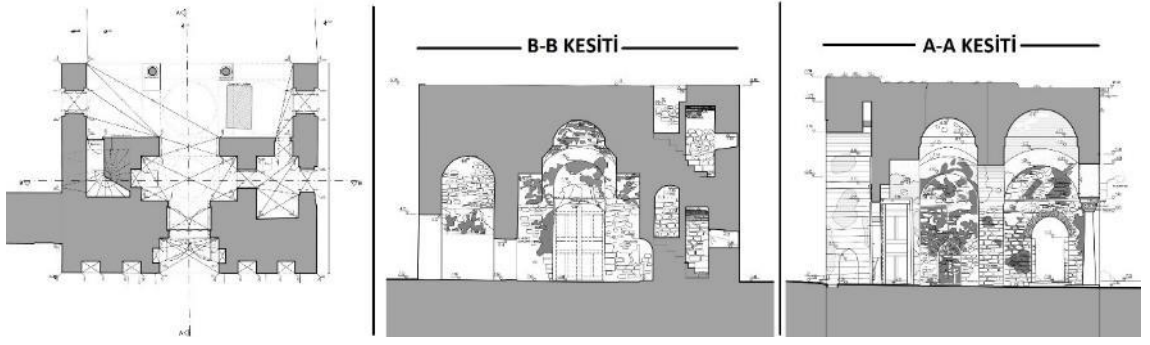

Şekil 3.53. Otluk Kapısı'nın Ön (Surdışı) ve Arka (Suriçi) Cepheleri, 1953 (Ayverdi, 1953).⁷⁷

Otluk Kapısı dikdörtgen planlı olup, dıştan dışa yaklaşık 12 x 16 m ölçülerindedir. Güneybatı-kuzey doğu yönündeki giriş aksını tanımlayan yapının, güneybatı cephesinde, sağ ve solunda kemerli ikişer nişle ortalanmış 3,6 m açıklığında bir kapı boşluğu bulunmaktadır. Kapı boşluğu da yaklaşık 2,2 m derinliğinde olup, güney doğu ve kuzey batı yönlerindeki duvarlarında yaklaşık 0,5 x 0,9 m ölçülerinde birer niş yer almaktadır.

Dışa açılan çift kanatlı demir kapıdan geçildiğinde, özgün kanatların monte edildiği 2,7 m genişliğinde ve 1,5 m derinliğindeki kapı boşluğu mevcuttur. Kuzey doğu yönünde ilerlendiğinde, dikdörtgen planlı 2,8 m x 5,9 m ebatlarındaki ara mekâna ulaşılmaktadır. Mekânın kuzey batı yönündeki duvarını ortalamış yaklaşık 1,2 m x 0,7 ebatlarında bir niş görülmektedir. Güney doğu duvarında ise 1,1 m genişliğinde bir geçiş boşluğu bulunmakta olup, buradan 2,5 m x 3,80 m ebatlarındaki mekâna giriş sağlanmaktadır. Kuzey doğu yönünde ise yaklaşık 3,7 m genişliğindeki boşluktan revak niteliğindeki mekâna geçilmektedir (Şekil 3.54, Şekil 3.55, Şekil 3.56).

⁷⁷ Şekildeki 1953 tarihli fotoğrafta da kapısın demiryolu tarafındaki sol yan cephesinde sur duvarı birleşim yeri izi görülmektedir. Ayrıca, sur içi tarafındaki arka cephesinin sağ yan tarafında sur duvarına bitişik olduğu anlaşılan ve günümüzde mevcut olmayan iki katlı ilave bir yapının var olduğu da görülmektedir (Şekil 3.56).

Şekil 3.54. Otluk Kapısı Plan Şeması ve Kesitleri, 2015 (İRAM)

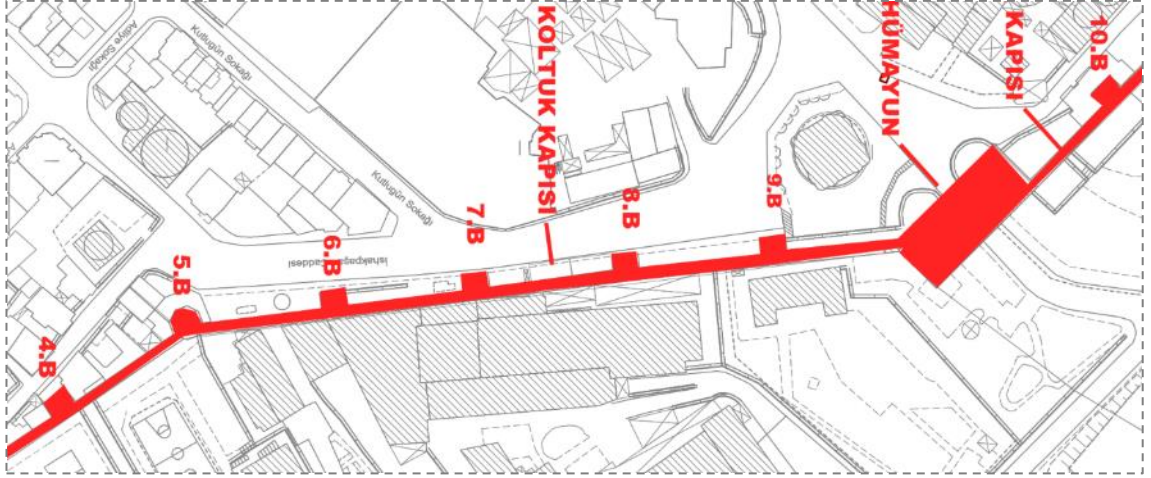
Şekil 3.55. Otluk Kapısı Girişi ve Arka Cephe Revakları Genel Görünüm (Soyal, 2016).

Şekil 3.56. Otluk Kapısının Genel Görünümü, Arka Cephe (sur içi) (Soyal, 2016).⁷⁸

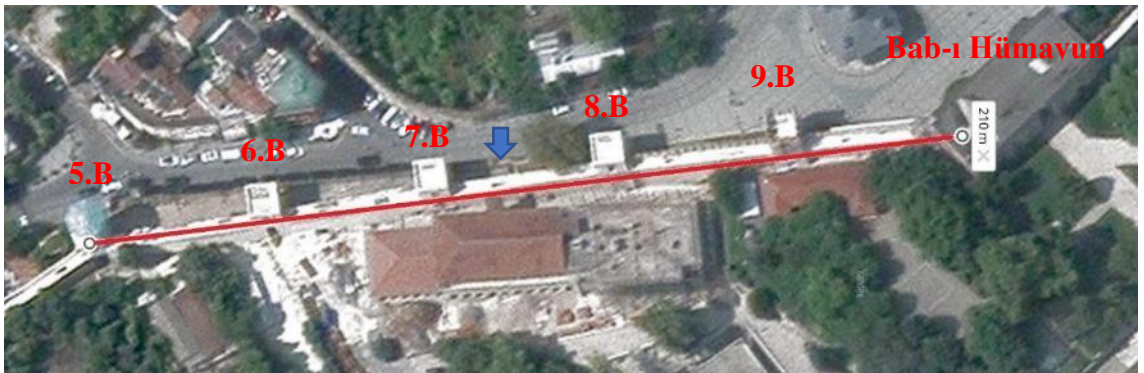
⁷⁸ Sur-i Sultani'nin ve dolayısıyla Otluk Kapısı'nın 2015 yılında yapılan projelendirme çalışmaları (Şekil 3.54) sonrasında restorasyon uygulamalarına başlanmış (Şekil 3.55) ve 2019 yılında da kısmen tamamlanmış durumdadır. Otluk kapısının 2015 yılındaki halihazır durumu Şekil 3.51 deki cephe detaylarının Şekil 3.52 de restitüe edilerek kısmen uygulanmış olduğu görülmektedir.

3.3.1.1.3. Kara Surunda 5 Nolu Köşe (Sekizgen) Burç ile Bab-1 Hümayun Arası

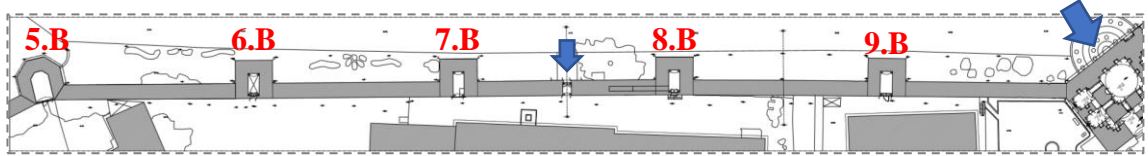
Şekil 3.57. 5 nolu köşe (sekizgen) burç ile Bab-1 Hümayun arasındaki kısmın vaziyet planı detay görünümü (İRAM; Soyal)

Ahırkapı mevkii ile Bab-1 Hümayun arasındaki bu bölümde bulunan iki doğrusal sur hattından ikinci kısım, sur hattının köşe kırılmasını yaptığı noktadaki 5 nolu sekizgen kule burç ile İshak Paşa yokuşundan yukarı doğru devam eden dörtgen burçlar ve sur duvarının Bab-1 Hümayun Kapısına kadar olan kısmıdır. Bu arada 4 adet dörtgen burç (6, 7, 8 ve 9 nolu burçlar) yer almaktadır. Bu kısmın uzunluğu da yaklaşık 210 metredir (Şekil 3.58, Şekil 3.59).

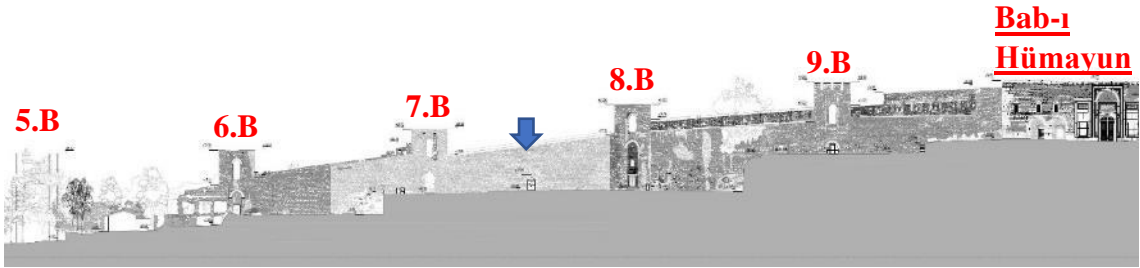

Şekil 3.58. Kara Suru, Ahırkapı Mevkii ile Bab-1 Hümayun arasındaki Bölümün 2. Kısmı (5 nolu sekizgen burç ile Bab-1 Hümayun arasındaki kısım) (URL-12).

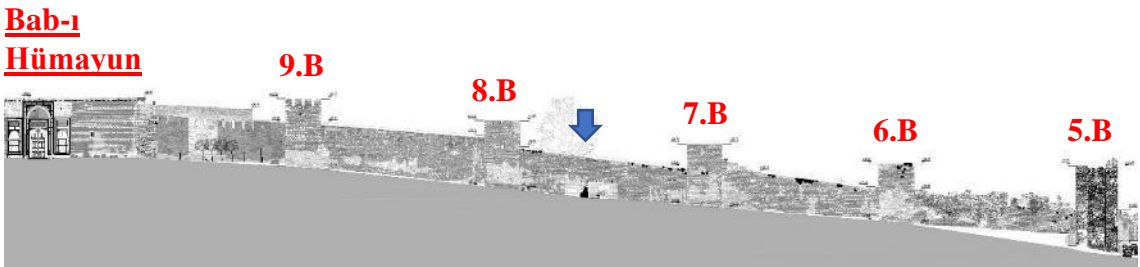
Sur-i Sultani kara surunun, Marmara sahilinden İshak Paşa Yokuşu istikametinde yer alan bu ikinci doğrusal sur hattının iç (sarayın 1.avlusu) ve dış (cadde) taraflarında günümüze ulaşmış herhangi bir bitişik nizam ilave yapılanma bulunmamaktadır. Bu kısımdaki 7 ve 8 nolu burçlar arasında günümüzde aktif olarak kullanılmayan bir adet koltuk kapısı yer almaktadır (Şekil 3.63, Şekil 3.62).⁷⁹

Şekil 3.59. 5 nolu sekizgen burç ile Bab-1 Hümayun arasındaki kısmın rölövesi, 2015 (İRAM).

Şekil 3.60. 5 nolu sekizgen burç ile Bab-1 Hümayun arasındaki kısmın sur içinden silueti, 2015 (İRAM).

Şekil 3.61. Bab-1 Hümayun ile 5 nolu sekizgen burç arasındaki kısmın sur dışından silueti, 2015 (İRAM).⁸⁰

⁷⁹ Söz konusu koltuk kapısının yer aldığı konunun geçmiş tarihli haritalarda ve surların tarifini yapan eski kaynaklarda yer verilmediğinden yakın geçmiş zamanda açılmış olan muhdes diyebileceğimiz ve sur duvarına bitişik olan yapıların sirkülasyonu ile alakalı, lokal kullanılan bir sur kapısıdır.

⁸⁰ İRAM; Proje Müellifi: Kuleli Mimarlık.

Şekil 3.62. 7 ve 8 nolu burçlar arasındaki koltuk kapısının görünümü (Soyal, 2019).⁸¹

Şekil 3.63. 7 ve 8 nolu burçlar arasındaki koltuk kapısının görünümü (Soyal, 2016).⁸²

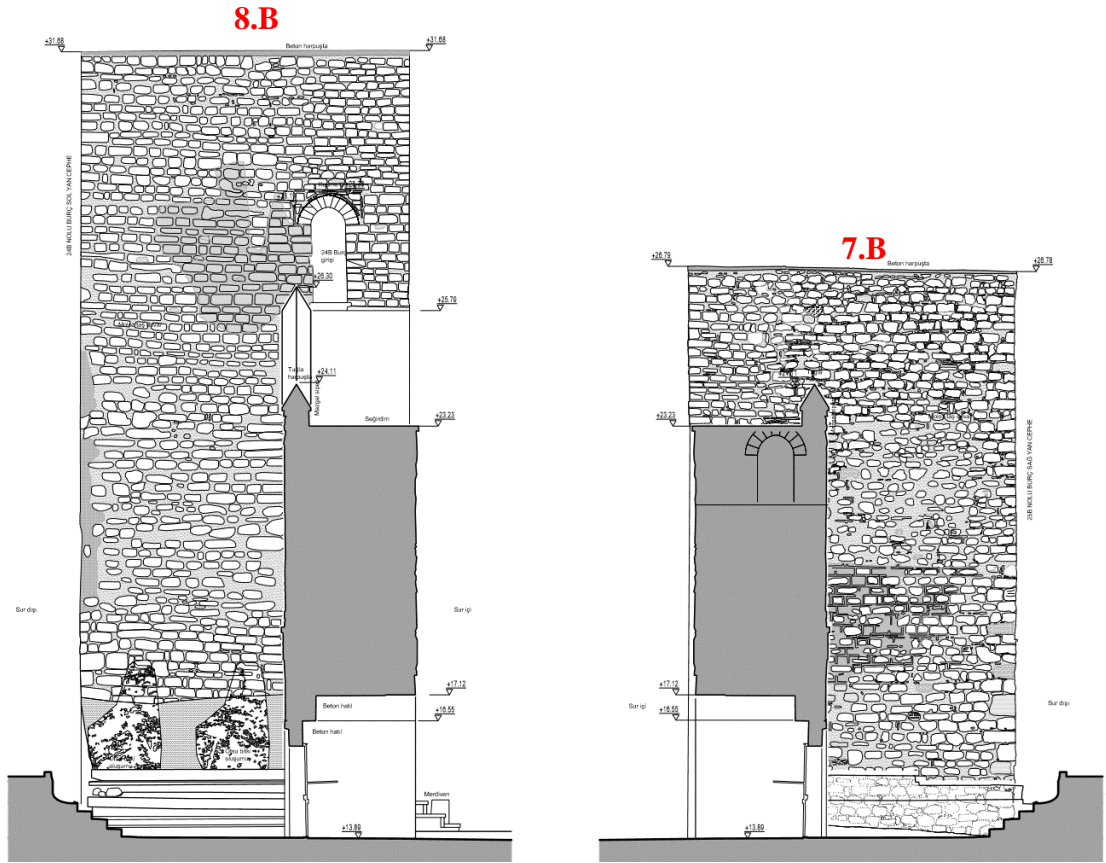

Şekil 3.64. 7 ve 8 nolu burçlar arasındaki kısım ve kullanılmayan koltuk kapısının sur içinden görünümü, 2015 (İRAM).⁸³

⁸¹ Söz konusu koltuk kapısının 2019 yılındaki görünümüdür. Şekil 3.63 deki 2016 yılına ait görselinden farklı olarak sur kapısının etrafındaki muhdes sıva kaplaması kaldırılmış olduğu görülmektedir (Şekil 3.63).

⁸² Söz konusu koltuk kapısının 2016 yılındaki görünümüdür. Yol kotunun zaman içerisinde yükselmiş olmasından dolayı dış ortamda alt kotta kalmış ve kısmi olarak sur diplerinin gömülmüş olduğu görülmektedir.

⁸³ Söz konusu koltuk kapısı, sur içinde yer alan yapılardan olan eski Milli Eğitim Basımevi'ne açılan kapıdır (Şekil 3.66).

Şekil 3.65. 7 ve 8 nolu burçlar arasındaki koltuk kapısı ve surlara ilişkin kesit detayı, 2015 (İRAM).⁸⁴

Şekil 3.66. 8 nolu burç ile 9 nolu burç istikametindeki sur duvarı ve üzerinde bulunan kitabe detayının sur içinden görünümü, 2015 (İRAM).

⁸⁴ İRAM; Proje Müellifi: Kuleli Mimarlık.

3.3.1.2. Bab-ı Hümayun ile Alay Köşkü Arasındaki Bölüm (Soğukçeşme Sokak)

Şekil 3.67. Kara sur hattı üzerinde Babı- Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki bölüm (URL-12).⁸⁵

Sur-i Sultani'nin, Marmara kıyılarında Ahırkapı mevkiindeki 1 nolu dörtgen burç ile Haliç kıyısında geçmişte var olmuş olan Yalı Köşkü arasında, kara tarafında uzanan ve topoğrafyaya bağlı olarak 4 köşede hafif açılarla kırılma yaparak 5 doğrusal sur hattından oluşan kara surunun orta konumunda bulunan ve yaklaşık 400 metrelik uzunluğu ile kara suru hattındaki en uzun doğrusal kısımdır (Şekil 3.19, Şekil 3.67, Şekil 3.68).

Şekil 3.68. Babı- Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki sur hattı detay hava görüntüsü (URL-12).

⁸⁵ Şekilde görüldüğü üzere sarı renkli çerçeve içerisinde kalan kısım Bab-ı Hümayun ile Alay Köşkü arasında kalan sur hattı kara surunun ortasında kalan bölümüdür.

Sur-i Sultani kara sur hattının bu bölümünün bir ucunda sarayın ana giriş kapısı (saltanat kapısı) olan Bab-ı Hümayun ile diğer ucunda sur hattındaki tek onikigen burç (kule) ve üzerinde yer alan Alay Köşkü yapısı bulunmaktadır.⁸⁶ Bab-ı Hümayun Kapısı'nın bulunduğu noktadan Soğuk Çeşme Sokak istikametinde aşağı doğru inilip Alay Köşküne varılncaya kadar 7 adet dörtgen burç yer almakta olup bunların arasında da biri Soğukçeşme Kapısı olmak üzere üç adet koltuk kapısı bulunmaktadır.⁸⁷

Ayrıca, sur dışındaki sokak boyunca sur duvarlarına ve burçlarına bitişik olarak inşa edilmiş olan ilave yapılaşmalar, eski fotoğraflardan (Şekil 3.72) anlaşıldığı üzere bir kısmı günümüze değin ulaşmamış olmasına karşın birçoğu sokak dokusuna ve konumuna bağlı olarak restore edilmiş bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Benzer bir durum olarak sur hattının Otluk Kapısı'ndan İshak Paşa Yokuşu istikametinde yine sur duvarına ve burçlarına bitişik olarak inşa edilmiş olan ilave konut yapılarının pek çoğu günümüze ulaşmamış olmasına karşın söz konusu Soğuk Çeşme Sokak üzerindeki konut dokusu genel hatları ve gabarisiyle günümüze ulaşmıştır (Şekil 3.45).

Bu sur hattının saray içi tarafında sura bitişik nizamda olmasa da yakın mesafede konumlanmış olan Bizans dönemi yapılarından Aya İrini ve etrafını kuşatan Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan Darphane Binaları yer almaktadır. Sur hattı, bu konumlanışı ile adeta Ayasofya ve Aya İrini arasında bir bölücü duvar vazifesi görmektedir. Sur içindeki bu yapılar grubunun Alay Köşkü istikametinde bittiği kısım ile devamında yer alan Gülhane Parkı giriş meydanı arasında kademeli olarak geçilmiş olan yaklaşık 14 metrelik kot farkı bulunmaktadır (Şekil 3.151).

⁸⁶ Alay Köşkü olarak adlandırılan bu yapı onikigen burç üzerine inşa edilmiştir (konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Alay Köşkü).

⁸⁷ Soğukçeşme Kapısı, sur üzerindeki ana giriş kapıları olan Bab-ı Hümayun, Otluk kapısı ve Demir Kapı gibi ayrı ve sur duvarını destekleyen bir yapıım sisteminde olmayıp, sur duvarında var olan diğer koltuk kapıları gibi sadece kapı boşluğundan ibaret olan bir yapıım sisteminde olduğundan koltuk kapısı olarak değerlendirilmiştir.

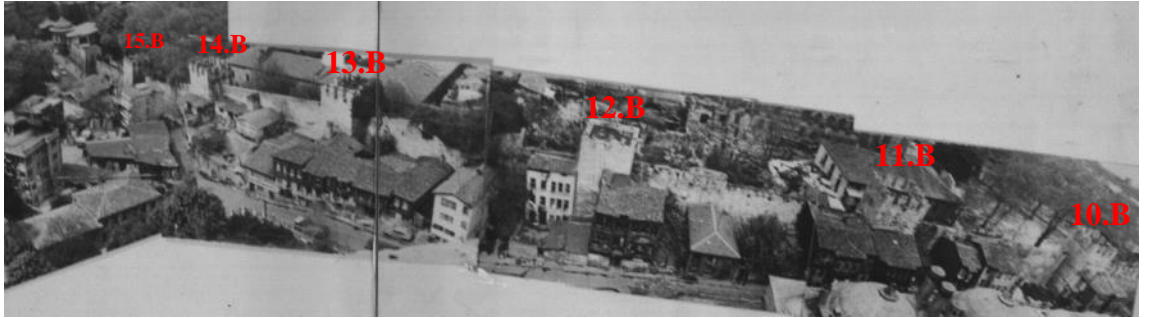
Şekil 3.69. Bab-1 Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki sur hattının plan ve siluet görüntüleri (İRAM).⁸⁸

⁸⁸ Şekillerden sol taraftaki, plan şemasıdır ve sur hattı ile sura bitişik durumdaki yapılar görünmektedir. Ortadaki şekil, Alay Köşkü'nden Bab-1 Hümayun Kapısı'na kadar olan kısmın Soğuk Çesme Sokak tarafından (su dışından) siluet görünümüdür. Sağdaki şekil de Bab-1 Hümayun'dan Alay Köşkü'ne kadar olan kısmın sur içinden siluet görünümüdür. İRAM; Proje Müellifi: Kuleli Mimarlık.

Sur içinden Bab-1 Hümayun Kapısı'nın dışına çıktığında meydana III. Ahmet Çeşmesi karşımıza çıkmaktadır. Bab-1 Hümayun girişindeki bu meydana geçmişten günümüze ulaşan Soğuk Çeşme Sokak, Ayasofya Caddesi ve İshak Paşa Caddesinden gelen yol aksları kesişmektedir. Bu yol akslarından sur hattı boyunca ilerleyen Soğuk Çeşme Sokak istikametinde sur hattı ile bütünleşik olan konutların ve farklı amaçlarla kullanılan koltuk kapılarının oluşturduğu kendine özellik sergileyen bir sokak dokusu mevcuttur. Bab-1 Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki bölüm, sur dışında Alemdar Caddesi ile bu caddeye bağlanan Soğuk Çeşme Sokak üzerinde; sur içinde ise sırasıyla Topkapı Sarayı 1.Avlusuna, Aya İrini Müzesi'nin alt tarafındaki Darphane yapılarına ve Gülhane Parkı'na cephe vermektedir (Şekil 3.69).

Şekil 3.70. Fossati'nin çizimiyle Sur-i Sultani'nin Bab-1 Hümayundan Alay Köşkü kısmına kadar olan kara surları kısmı, 1852 (Eyice, 2012, ss.37)⁸⁹

Şekil 3.71. Bab-1 Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki sur hattının genel görünümü (Kurul IV).⁹⁰

⁸⁹ Caspard Fossati, Ayasofya Constantinople as recently restored by order of H.M. Thfe Abdülmedjid, Londra, 1852, Lev.22-23 (Bulunduğu yer: TSM Kütüphanesi, Y.B.2670) (Aydın, 2013). Bu çizimde söz konusu kara surlarının Bab-1 Hümayun'dan Soğuk Çeşme Sokak istikametinde Alay Köşkü'ne kadar olan sur hattı ve sur dışındaki sur duvarına bitişik inşa edilmiş olan konut yapıları görülmektedir.

⁹⁰ Şekilde yer alan tarihsiz Fotoğraf, Soğukçeşme Sokağındaki evlerin görünümünden anlaşıldığı kadarıyla, Çelik Gülersoy'un 1983-1986 yıllarında sokaktaki evlere ilişkin gerçekleştirdiği restorasyon çalışmalarından önce çekilmiş olması muhtemeldir (Çuhadar, 2010, ss.716).

Şekil 3.72. Soğuk Çeşme Sokağı ve sur dibi yapılaşmasına ilişkin 19. yy. sonu genel görünüm.⁹¹

Soğukçeşme Sokağında, Sur-i Sultani kara surlarına bitişik olarak inşa edilmiş olan bu ahşap evler genellikle üç katlı ve 8-10 odalı olan yapılardır. Söz konusu ahşap evler, Bab-ı Hümayun ile Soğuk Çeşme Kapısı arasındaki sur hattının burçlarına ve duvarına yaslanmış olarak çoğunlukla bitişik nizamda yer almaktadır. Evlerin, ahşap oldukları için belli dönemlerde yeniden yapıldıkları anlaşılmaktadır. Bu sokaktaki eski evlerin yapım tarihlerine ait net bilgiler bulunmamasına karşın, Fossati'nin 1852 tarihli çiziminde (Şekil 3.70) yer aldıklarına göre bu tarihten evvel inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Bu evlerin, inşa edildikleri dönemlerde, Saray ve Ayasofya Camii görevlilerine ait oldukları sanılmaktadır (Özgüven, 1994, ss.76).

Söz konusu sokaktaki evler, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (TTOK) tarafından 1983-1986 yılları arasında restore edilerek günümüz halihazır durumuna getirilmiştir. Sekiz evden oluşan sokaktaki yapılar, 1 Eylül 1986 yılında Vali Nevzat AYZA tarafından açılarak kamusal kullanıma açılmıştır. Yapıların hepsine ayrı bir çiçek ismi verilmiştir: Yaseminli Ev, Hanımeli Ev, Boru Çiçekli Ev, Leylaklı Ev, Mor Salkımlı Ev (Şekil 3.73, Şekil 3.74) (Çuhadar, 2010, ss.716).

⁹¹ Şekilde yer alan görünüm 19.yy fotoğrafçıları olan B.Kargopoulo (sol taraftaki) ve Gulmez Kardeşler (sağ taraftaki) tarafından çekilen görüntülerdir (Yılmaz, 2009).

Şekil 3.73 Soğuk Çeşme Sokağı evleri restorasyon öncesi görünüm, 1984 (Durgu, 2010).

Şekil 3.74 Soğuk Çeşme Sokağı evleri restorasyon sonrası görünüm, 1986 (Durgu, 2010).

Şekil 3.75. Bab-ı Hümayun ile Alay Kışkısı arasındaki sur hattının, sur içi ve sur dışından genel görünümü (Ceco, 2012, c.3, ss.32-33).

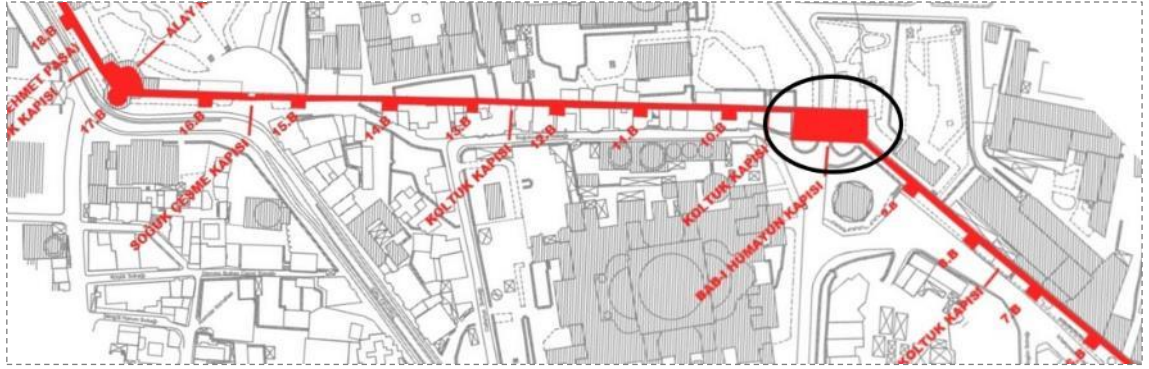

Şekil 3.76. Bab-ı Hümayun ile Alay Kışkısı arasındaki sur hattının kısmi genel görünümü, 2015 (İRAM).

Şekil 3.77. Bab-ı Hümayun ile Alay Kışkısı arasındaki sur hattının kısmi genel görünümü, 2015 (İRAM).

3.3.1.2.1. Bab-1 Hümayun Kapısı (Saltanat Kapısı)

Şekil 3.78. Bab-1 Hümayun Kapısının kara sur hattındaki konumu.

Sur-i Sultani'nin kara suru ile deniz surları üzerinde yer alan ve günümüze ulaşabilen en önemli kapılarından olan Bab-1 Hümayun Kapısı'nın bir yüzü sarayın I. avlusu olan Alay Meydanı'na, diğer yüzü de Ayasofya ve Sultanahmet meydanlarına bakmaktadır. Bab-1 Hümayun Kapısı aynı zamanda bir köşe burcu konumunda olup kara sur hattındaki İshak Paşa Sokağı ile Soğuk Çeşme Sokak istikametindeki doğrusal sur hatlarının kesişim noktasıdır (Şekil 3.79, Şekil 3.80). Köşede yer alması bakımından kara sur hattındaki diğer büyük kapılar olan Otluk Kapısı ile Demirkapı'dan konumlanışı itibarı ile de farklılık arz etmektedir. Bab-1 Hümayun, Şekil 3.78'de görüldüğü üzere 9 ve 10 nolu dörtgen burçlar arasında dikdörtgen plan şeması ile yer almakta olup aynı zamanda sur hattındaki kırılma noktasında yer alan bir köşe burcu vazifesi görmektedir.

Büyük Kapu, Alay Kapısı, Saltanat Kapısı olarak da bilinen yapı 16. Yüzyıldan itibaren artık Bab-1 Hümayun olarak anılmaya başlanmıştır. Her gün sabah namazı vaktinde açılıp akşam yatsıdan sonra kapatılan kapı; sarayın saltanat kapısı olup, tören protokolleri ve alayları bu noktadan başlamaktaydı (Sakaoğlu, 2002).

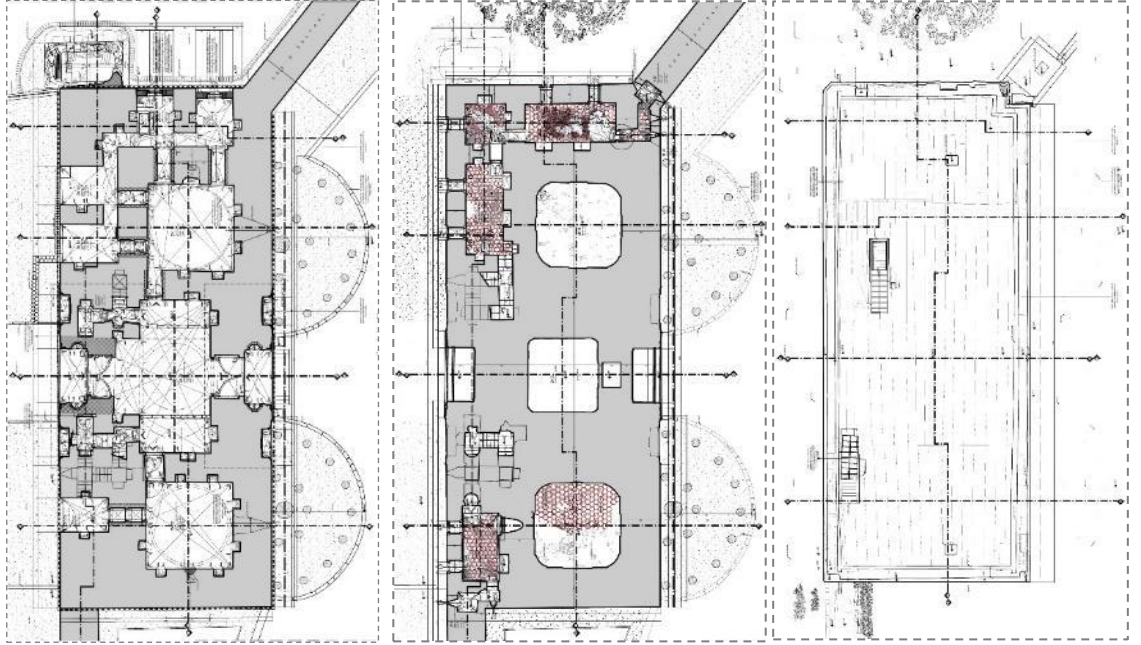
Şekil 3.79. Bab-ı Hümayun'un sur dışından genel görünümü, 2015 (İRAM).

Şekil 3.80. Bab-ı Hümayun'un sur içinden ve dışından genel görünümü, 2012 (H.Ö.Camcı).⁹²

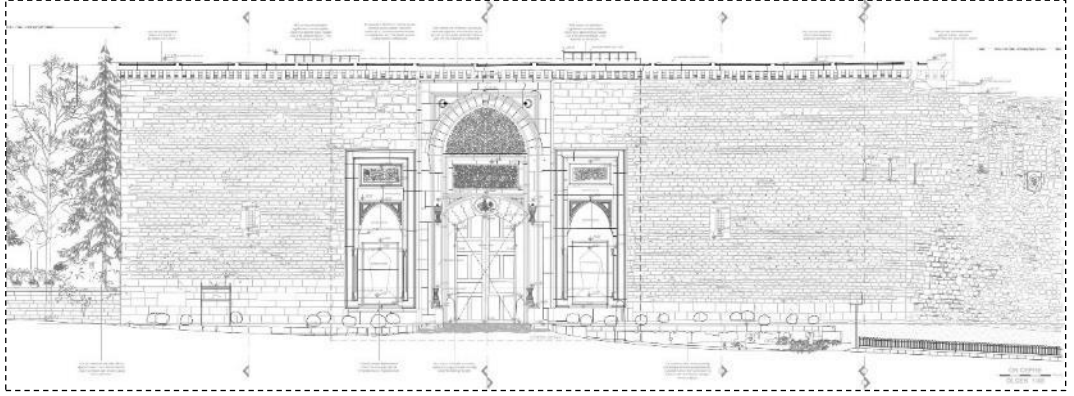
⁹² İstanbul'un Kitabı, 2012, c.2, ss.64; 668.

Bab-1 Hümayun dıştan dışı 40,7 x 16,8 m ebatlarında, dikdörtgen formunda ve asimmetrik bir plana sahiptir. Ortadaki geçiş mekânı sarayın I. avlusuna ve yanlardaki büyük odalara geçişi sağlar. Üst kat ile çatıya çıkışı sağlayan merdivenler de yine bu mekâna bağlıdır. İki yanda yer alan kubbeli büyük odalar dörtgen formundadır. Bu odaların I. avlu ve sağ yan cepheye bakan yüzlerinde 5 adet eyvan ver alır. Sağ yan cepheye bakan eyvanlar duvar örülerek kapalı mekân haline getirilmiştir. Üst kata çıkışı sağlayan merdivenler yapının I. avluya bakan yüzünde yer almaktadır. Yapının duvar kalınlıkları da sur duvarı gibi 2,9-3 m aralığındadır (Şekil 3.81, Şekil 3.82, Şekil 3.83, Şekil 3.84, Şekil 3.85, Şekil 3.86, Şekil 3.87, Şekil 3.88).

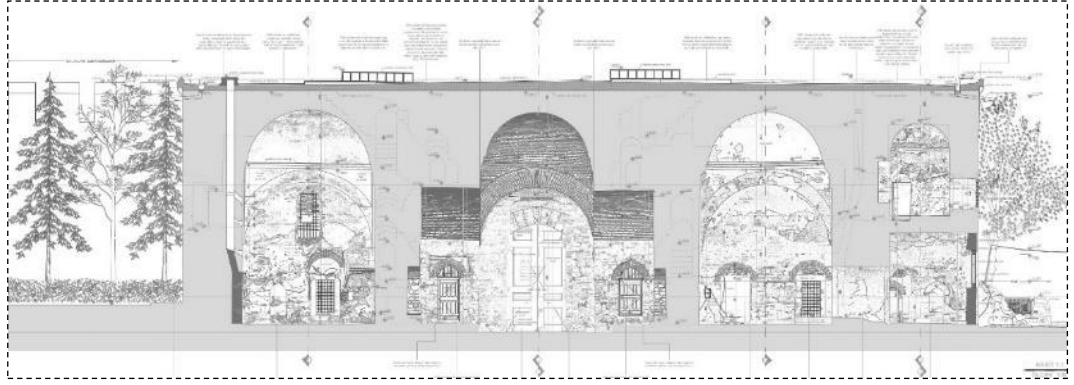

Şekil 3.81. Bab-1 Hümayun zemin kat (soldaki), ara kat (ortadaki) ve çatı (teras) rölövesi, 2015 (İRAM)⁹³

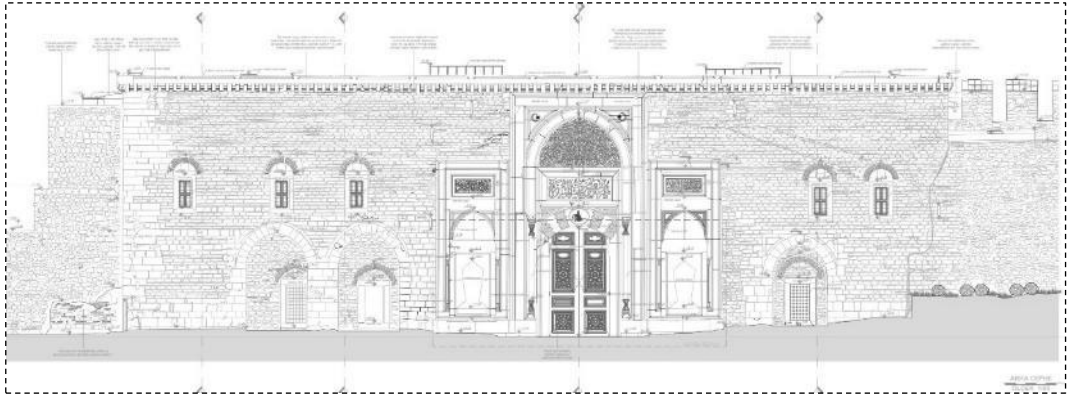
⁹³ İRAM; Proje müellifi: Marin Mimarlık (Gökhan AYDIN).

Şekil 3.82. Bab-ı Hümayun ön cephesi (sur dışı), 2015 (İRAM).

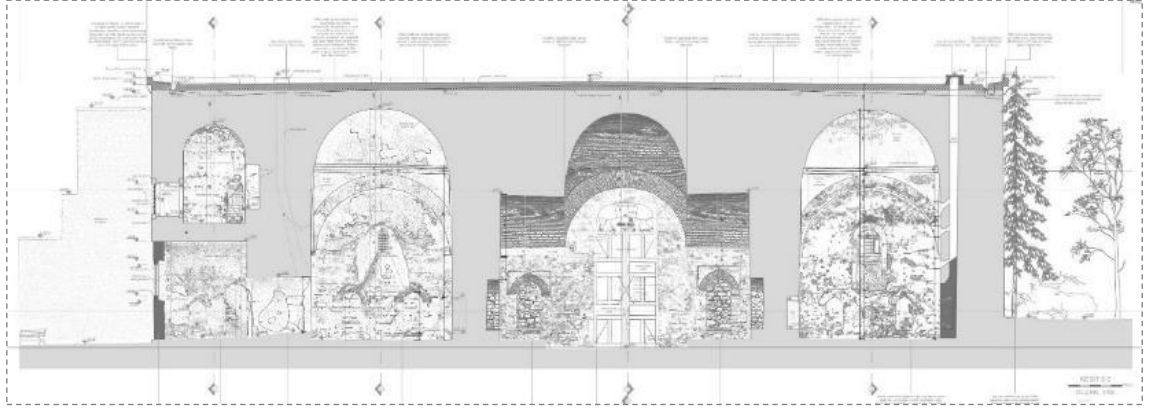

Şekil 3.83. Bab-ı Hümayun'a ilişkin boyuna 1-1 kesiti, 2015 (İRAM).

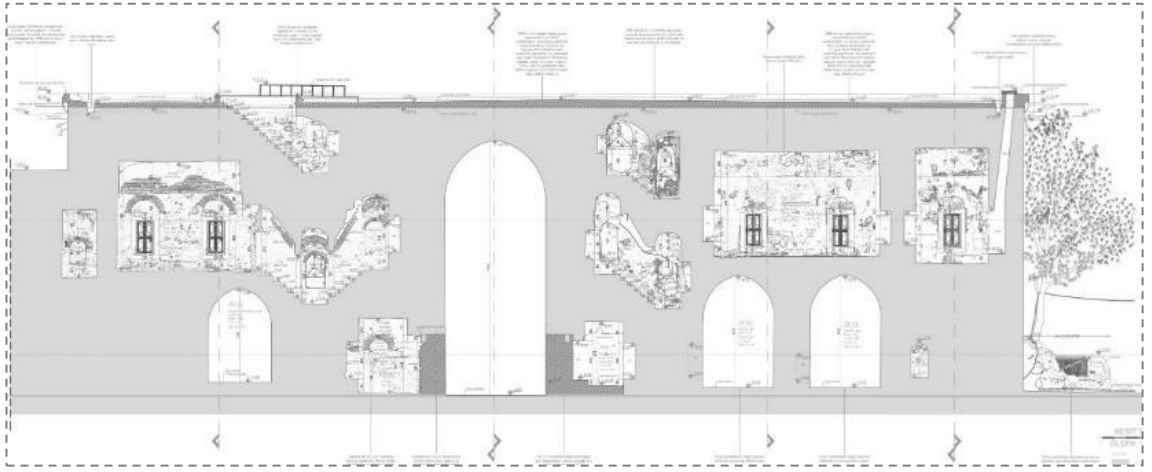

Şekil 3.84. Bab-ı Hümayun arka cephesi (I.Avlu/Alay Meydanı), 2015 (İRAM).⁹⁴

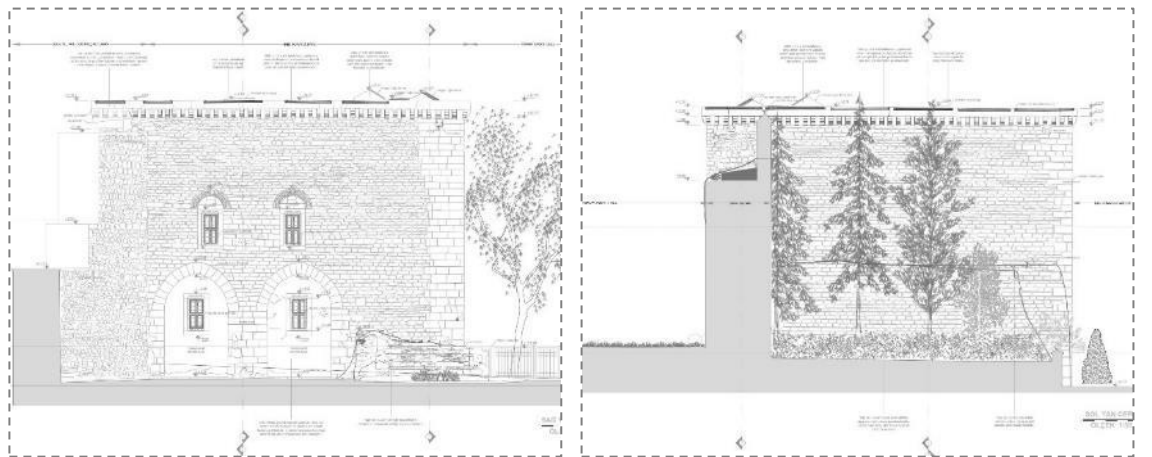
⁹⁴ İRAM; Proje müellifi: Marin Mimarlık.

Şekil 3.85. Bab-ı Hümayun'a ilişkin boyuna 2-2 kesiti, 2015 (İRAM).

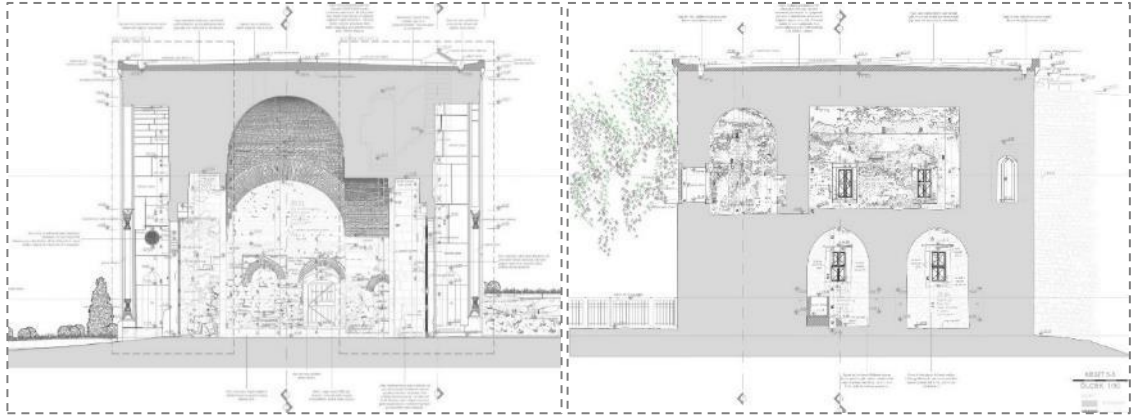

Şekil 3.86. Bab-ı Hümayun'a ilişkin boyuna 7-7 kesiti, 2015 (İRAM).⁹⁵

Şekil 3.87. Bab-ı Hümayun sağ yan cephe ve sol yan cephe rölövesi, 2015 (İRAM).

⁹⁵ İRAM; Proje müellifi: Marin Mimarlık.

Şekil 3.88. Bab-1 Hümayuna ilişkin enine kesitler 3-3 (soldaki) ve 5-5 kesitleri, 2015 (İRAM).⁹⁶

3.3.1.2.1.1 Bab-1 Hümayun'un İnşası, Kitabeleri ve Tarihlendirme Problemleri

Bab-1 Hümayun'un günümüze ulaşan en erken tarihli kitabesi H.883 (M.1478) yılına aittir. Ali bin Yahya Sufi'ye ait Arapça ve celi sülüs hatla yazılan kitabe günümüz Türkçesine şu şekilde çevrilmiştir: "*Bu mübarek kale, Allah'ın yardım ve izni üzerine, emniyeti kuvvetlendirmek muradıyla iki karanın sultanı ve iki denizin hakanı, insanlar ve cinler üzerinde Allah'ın gölgesi, doğu ve batıda Allah'ın yardımında kavuşan, su ve karanın kahramanı, Konstantiniyye kalesi fatihi Ebu'l-feth Sultan Mehmed Han bin Sultan Murad Han bin Sultan Mehmed Han'ın emriyle yapıldı. Allah saltanatını ebedi eylesin. Onu kutup yıldızından yüce kılsın. 883 senesi mübarek Ramazan ayında yapıldı.*" (Şekil 3.89) (Ayverdi, 1989, ss.700; Sakaoğlu, 2002, ss.30; Şimşirgil, 2005, ss.27).

⁹⁶ İRAM; Proje müellifi: Marin Mimarlık.

Şekil 3.89. Bab-ı Hümayun'un inşa kitabesi (İRAM).⁹⁷

Ayrıca, Bab-ı Hümayun üzerinde günümüze ulaşmamış kitabelerin bir zamanlar var oldukları da bilinmektedir. Bu konuda Evliya Çelebi, Topkapı Sarayı'nın yapımı ile ilgili olarak birbirinden farklı tarihler vermekte olup, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı'nın günümüz Türkçesi ile yayınladıkları iki ayrı seride de ilk verilen tarih bilgilerinin yanlış oldukları belirtilmektedir. Evliya Çelebi'nin bahsettiği ve Şair Ahmed Paşa güftesi olarak belirttiği ilk tarih "*Bünyad-ı sarayı ki budur ahsen-i tarih / Kim ede mübarek tapuna hayy-i tüvana*" H.838 (M.1434-35) tarihidir ki bu tarihte İstanbul henüz fethedilmemiştir. Bir başka tarih bilgisinde de Evliya Çelebi, Bab-ı Hümayun'un üzerinde bugün artık yerinde olmayan bir kitabede H.863 (M.1458-59) okuduğunu söyler.

Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı'nın doğru olarak belirttikleri tek tarih "*Halledallahu azze sahibuhu*" H.872 (M.1467-1468) tarihidir (Çelebi, 2003, ss.77; Çelebi, 2006, ss.50). Necipoğlu da bu tarihin yer aldığı kitabenin, 1910 yılında Topkapı Sarayı'nı ziyaret eden mimarlık tarihçisi Cornelius Gurlitt tarafından da görüldüğünü belirtmiştir (Necipoğlu, 2007, ss.32-33).

Diğer taraftan döneminin kaynağı olarak Kritovulos Tarihi'nden de Topkapı Sarayı'nın inşasına çok daha önceden başlandığını öğrenmekteyiz. Kritovulos Tarihi'nde 1458 yılı olaylarının anlatıldığı bölümde "...şehrin merkezinde daha önceden var olan en büyük ve en güzel dini yapılarla boy ölçüşebilecek bir cami yapılmasını emretti... Bunlara ek olarak, eski Byzantion'un denize açılan Akropolünde, her açıdan eskilerden daha

⁹⁷ Şekildeki kitabe, Bab-ı Hümayun'un ön cephesindeki kapı üzerinde yer almaktadır.

üstün, güzellik, büyüklük, gösteriş ve zarafet açısından daha da hayranlık uyandırıcı bir sarayın inşa edilmesini emretti.” Şeklinde ifade edilmiş olan satırlardan da Topkapı Sarayı ile ilgili inşa çalışmalarına 1458 yılı itibarı ile başladığı anlaşılmaktadır (Kritovulos, 2013, ss.416-417).

Ayrıca yine döneminin kaynaklarından olan Tursun Bey “Arap ve Acemden ve Rumdan mahir mimarlar ve mühendisler getirtip ve kendi olgun aklının irşadı ile az müddet içinde, o hoş ve gönül açan makam üzerinde, güzel sanat eserleri ile müzeyyen bir yüce saray yapıldı. Her Köşkü ve Kasrı gönül alıcı olup ab-ı hızır ve nehr-i kevser ondan revan olur.” şeklindeki ifadelerinden sonra “Kalbe ferahlık veren bu muhteşem saraya bir sur çektirdi. Türki ve Frengi usulünde üçgen ve daire şeklinde kulelerle ve dergâh ve kapularla bir güzel kale yaptırdı. Kalenin suru ile saray duvarının arasını bağ, bostan, bahçe ve gülistan eyledi. Yer yer çeşmeler, havuzlar, sohbetgahlar ile süsledi.” demektedir.

Tursun Bey’in iki ayrı paragrafta ifade ettiği satırlardan da anlaşıldığı üzere ilk olarak, günümüzde muhtemelen Topkapı Sarayı’nın II. ve III. avlularında kalan çeşitli yapı ve bahçelerin inşasından sonra ikinci aşamada kale surunun (Sur-i Sultani) kapılarıyla birlikte tamamlandığı belirtilmektedir (Tursun Bey, ss.62; Tursun Bey, 2014, ss.49). Bundan dolayı Necipoğlu, doğru bir şekilde, 1468 ve 1478 tarihlerinin sarayın temel atma ve kullanıma açılma tarihleri olarak değil de iki farklı inşa aşamasını ifade etmesi gerektiğini dile getirmektedir (Necipoğlu, 2007, ss.33). Yukarıda belirtilen kitabeyle birlikte Bab-ı Hümayun’un III.Ahmed Çeşmesi tarafına bakan güneybatı cephesi (ön cephe) ve sarayın I. avlusuna bakan kuzeydoğu cephesinde (arka cephe) farklı nitelikte toplam on kitabe yer almaktadır. Kitabelerin haricinde farklı iki sultana ait birer tuğra bulunmaktadır.

Şekil 3.90. Bab-ı Hümayun, güneybatı cephesinde (ön cephe) yer alan kitabelerin genel görünümü (Soyal, 2016)

Bab-ı Hümayun'un güneybatı tarafındaki cephesinde sivri kemerin kavsarasında Ali bin Yahya Sufi'ye ait, müsenna ve istifli olarak celi sülüs hat ile yazılan ayet kitabesinde, Kur'an-ı Kerim'in 15. suresi olan Hicr Suresi'nin 45-48. ayetleri yazılmıştır: *"Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, cennetler içinde ve pınarlar başındadır. Onlara, "Girin oraya esenlikle, güven içinde" denilir. Biz, onların gönüllerindeki kını söküp attık; onlar artık köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar. Onlara orada hiçbir yorgunluk gelmeyecek ve onlar, oradan çıkarılmayacaklardır."* (Şekil 3.91) (Ayverdi, 1989, ss. 695; Sakaoğlu, 2002, ss. 30; Şimşirgil, 2005, ss.28).

Şekil 3.91. Bâb-ı Hümayun'un ön cephe kemer kavsarasındaki ayet kitabesi (İRAM).⁹⁸

⁹⁸ III.Ahmed çeşmesi tarafına bakan güneybatı tarafındaki cephede (ön cephe) yer almaktadır.

Bu ayet kitabesinin (Şekil 3.91) altında; yukarıda içeriği ve hat özellikleri belirtilen inşa kitabesi (Şekil 3.89) yer alır ve bu inşa kitabesinin hemen altında da basık kemerli kapı kemerinin kilit ve koltuk taşlarının üzerine denk gelen noktada ise Hattat Rakım'ın eseri olan Sultan II. Mahmud'a ait H.1230 (M.1814-15) tarihli tuğra yer alır (Şekil 3.92). Üst noktasında kurdeleli, yatay beyzi bir madalyon içerisinde yer alan tuğra şu şekilde okunmuştur: “*Maḥmud Ḥan bin ‘Abdülḥamid el-muẓaffer da’ima ‘Adli, 1230, Ketebehu Raḳım*” (Cimilli, 2007, ss.110; URL-20).

Şekil 3.92. H.1230 (M.1814-15) tarihli II. Mahmud tuğrası (İRAM).

Kapının iç tarafındaki nişler üzerinde, karşılıklı olarak madalyon içerisinde müsenna ve istifli olarak celi sülüs kitabelerden güneydoğudaki (sağ taraftaki) ayet, kuzeybatıdaki (sol taraftaki) ise sanatçı kitabesidir. İki kitabe de Ali bin Yahya Sufi'ye aittir. Sağdaki kitabede Kur'an-ı Kerim'in 61. suresi olan Saff Suresinin 13. ayetinden bir bölüm “...*Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih. (Ey Muhammed!) Mü'minleri müjdele!*” ve soldaki kitabede ise “*Ketebehu ez'afü'l-ibad Ali bin Müridi's-Sufi*” yazılıdır (Şekil 3.93) (Sakaoğlu, 2002, ss.30; Ayverdi, 1989, ss. 695; Cimilli, 2007, ss.110).

Şekil 3.93. Kapının iç kısmındaki sanatçı kitabesi (soldaki) ve ayet kitabesi (sağdaki), (İRAM).

Girişin iki yanında bulunan çeşmelerden sağ taraftakinin celi sülüs hatla yazılan kitabesinde "*Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir*" Yazmakta olup, sol taraftakininde de "*Bütün mazlumlar ona sığınurlar. Abdülfettah 1285*" (M.1868-69) yazmaktadır (Şekil 3.94) (URL-20).

Şekil 3.94. H.1285 (M.1868-69) tarihli Abdülfettah'a ait dua kitabeleri (İRAM).

Bab-ı Hümayun'un sarayın I. avlusuna bakan, kuzeydoğu cephesinde (arka cephe) de ön cephedeki kitabelerle aynı konumda olan dört kitabe ve bir tuğra yer alır. Kapının bu cephesindeki sivri kemerin kavsarasında Kur'an-ı Kerim'in 15. suresi olan Hicr Suresi'nin 45-48. ayetleri yazılmıştır. Kemer kavsarası altındaki, dikdörtgen kitabede ise Kur'an-ı Kerim'in Saff Suresinin 13. ayetinden bir bölüm yazılı olup H.1284 (M.1867-68) tarihlidir. Kapının basık kemeri üzerinde, kemer kilit ve koltuk taşlarının bulunduğu noktada, beyzi bir madalyon içerisinde, Sultan Abdülaziz Han'a ait tuğra (Şekil 3.95) bulunmaktadır. (Ayverdi, 1989, ss.700; Sakaoğlu, 2002, ss.30; Şimşirgil, 2005, ss.28; URL-20).

Şekil 3.95. Bab-ı Hümayun'da arka cephe tarafındaki kitabelere ilişkin genel görünüm (Soyal, 2014).

Bab-ı Hümayun'un her iki cephesi üzerinde yer alan ve yukarıda tek tek belirtilen farklı kitabelerde Ramazan H.883 (M.1478), H.1230 (M.1814-15), H.1284 (M.1867-68) ve H.1285 (M.1868-69) olmak üzere dört farklı tarih yer almaktadır. Bu tarihlere Evliya Çelebi ve Gurlitt'in gördüğü H.872 (M. 1467-68) tarihini de ilave edersek toplamda beş farklı kitabe tarihi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Bab-ı Hümayun, Sur-i Sultani'nin bir parçası olarak Fatih'in inşa ettirdiği kara surlarına yönelik çeşitli tarihi bilgiler sunan önemli bir yapıdır.

3.3.1.2.1.2. Görseller ve Betimlemeler Eşliğinde Mimari Açıdan Bab-ı Hümayun

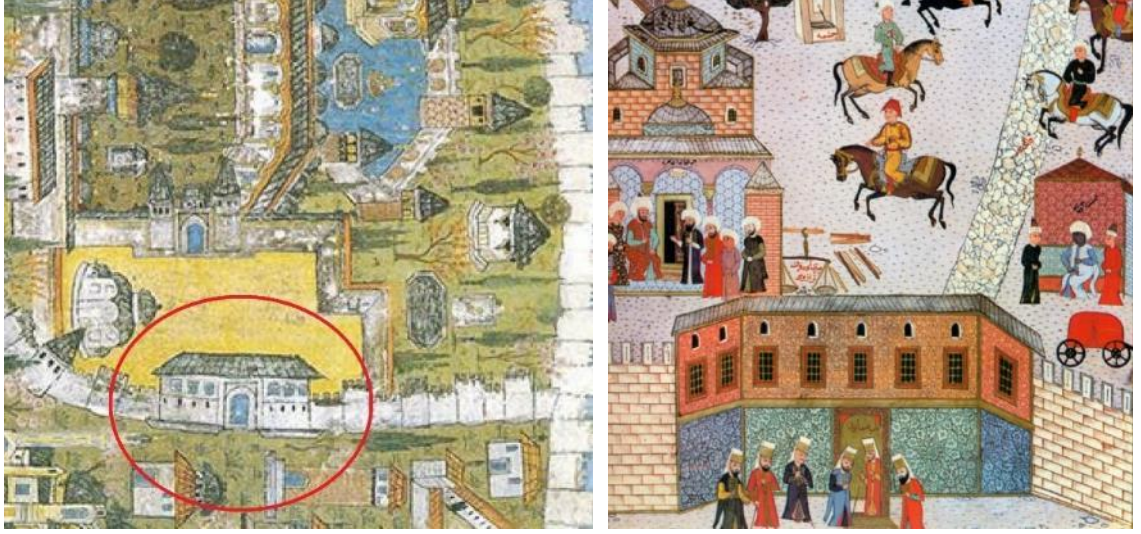
Bab-ı Hümayun'u tasvir eden çeşitli minyatür, gravür ve fotoğrafların yanı sıra seyyahların metinlerinden edinilen bilgilere göre günümüzden farklı olarak yapının üzerinde bir köşkün var olduğu anlaşılmaktadır. Bu kaynaklar içerisinde görsel olarak bilgi edindiğimiz en eski tarihli kaynakların başında yer alan Vavassore'nin 1479 tarihli çizimini esas alan 1520 basım tarihli İstanbul gravüründe ve H.Schedel'in 1490 yılındaki yıldırım çarpmasının anlatıldığı 1493 basım tarihli gravüründe Bab-ı Hümayun'un üzerindeki köşk yapısı ile birlikte çizildiği görülmektedir (Şekil 3.96).

Şekil 3.96. Vavassore'nin (soldaki) ve H.Schedel'in (sağdaki) gravürlerinde Bab-ı Hümayun.

1502 yılında İstanbul'u ziyaret eden Teodor Kantakuzen, Bab-ı Hümayun'u anlatırken, üzerindeki ahşap köşkten de bahsetmiştir. Birçok yabancı gezgin, Bab-ı Hümayun'u küçük bir şatoya benzetmiş, taş işlemlerini kitabelerini çatısını kurşun kaplı köşkünü, nöbet tutan kapıcılarını ve bunların, kapının muhtelif yerlerine astıkları yayları, sadakları, baltaları, kapıdaki işçiliği, ahşap kapı kanatlarının güzelliğini, kitabeleri eserlerinde anlatmışlardır (Sakaoğlu, 2002, ss.28-29).

Matrakçı Nasuh'un 1537 ve Nakkaş Osman'ın 1584 tarihli minyatürlerinde de Bab-ı Hümayun iki katlı olarak gösterilmiştir. Çizimlerde, günümüzde kapının iki yanında yer alan nöbetçilerin/kapı bekçilerinin nişleri gösterilmemiş olup üst kattaki köşkün pencere sayıları farklıdır. Ayrıca daha geç zamanlı görsel kaynaklarda yer alan baca detayının da minyatürlerde bulunmadığı görülmektedir (Şekil 3.97).

Şekil 3.97. Matrakçı Nasuh (soldaki) ve Nakkaş Osman (sağdaki) minyatürlerinde Bab-ı Hümayun detay görünümü (Aydın, 2013).⁹⁹

16. yüzyılın ortalarında İstanbul'da bulunan Nicolas de Nicolay, Bab-ı Hümayun'u "Ayasofya tarafından girilebilen ilk ve en büyük kapının üzerinde, değerli taşlarla süslü rengarenk yaprak bezemeleri ve altın harflerle süslemeler yapılmıştı. Kapıdan girildiğinde, sizi, kaldırım taşı bile olmayan bir meydan karşılar..." şeklindeki satırlarıyla, günümüze ulaşmayan köşke hiç değinmeden anlatmaktadır (Nicolas de Nicolay, 2014, ss.159).

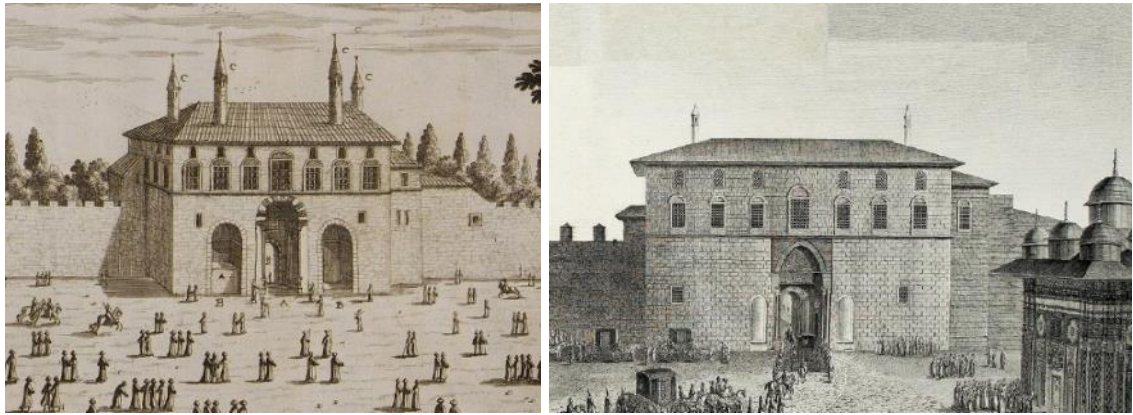
Avusturya elçisiyle birlikte, sefaret heyetinin vaizi olarak 1573 yılında İstanbul'a gelen ve döneminin İstanbul'unu birçok açıdan detaylı bir şekilde eserinde anlatan Stephan Gerlach, Bab-ı Hümayun'u "*Sarayın birinci kapısı ve duvarları çok yüksek olup, kapı tamamen beyaz mermerden yapılmış. Duvarların iç tarafında solda biçimi bakımından Ayasofya'ya benzeyen eski bir kilise (Aya İrini) var... Her iki kapıdan (Bab-ı Hümayun ve Babü's-selam) geçerken, insan kendini yüksek ve kalın duvarlı, kubbeli bir binada sanıyor.*" şeklindeki cümleleriyle oldukça detaylı bir anlatıma yer vermeden genel olarak anlatmıştır (Gerlach, 2007, ss.249).

Osmanlı İmparatorluğu'na bir köle olarak gelen Brettenli Michael Heberer'in 1585-1588 yıllarını kapsayan anılarında Bab-ı Hümayun'u sadece "*çok büyük, geniş ve*

⁹⁹ Matrakçı Nasuh minyatürünün bulunduğu kaynak: Beyan-ı, Menazil-i Sefer-i Irakeyn (Mecmua-i Menazil). Bulunduğu yer: İÜK-T.5964, y.8b-9a. Nakkaş Osman minyatürünün bulunduğu kaynak: Hünername. Bulunduğu yer: TSM H.1523, y.15b (Aydın, 2013).

güzel olan kapısı mermerden yapılmıştır üzerinde altın varaklı Türk harfleriyle yazılar bulunmaktadır. Ayrıca da renk renk kabartma bitki desenleriyle süslenmiştir" şeklindeki ifadelerle tanımlamaktadır (Haberer, 2003, ss.306).

17. yy. gezginlerinden olan G.J.Grelot'un 1680 tarihli gravüründe Bab-ı Hümayun kapısının üzerinde yer alan köşk çiziminde, diğer geçmiş tarihli minyatür ve gravürlerde bulunmayan dört adet baca detayı çizilmiştir. Ayrıca giriş kapısı yanındaki nişler de gösterilmiştir. J.Grelot'tan yaklaşık bir asır sonra 18. yüzyıl sonlarına doğru L'Espinasse'nin yapmış olduğu gravürde ise Bab-ı Hümayun ve üzerindeki köşk kesme taşlarla örülü olarak gösterilmiştir. Giriş kapısı basık yay kemer olarak, onun üzerindeki kemer ise sivri kemerli olarak çizilmiştir. Giriş açıklığının iki yanında nişler ve bu nişlerin yanında da ikişer pencere açıklığı ile köşkün çatısında iki adet baca gösterilmiştir (Şekil 3.98).

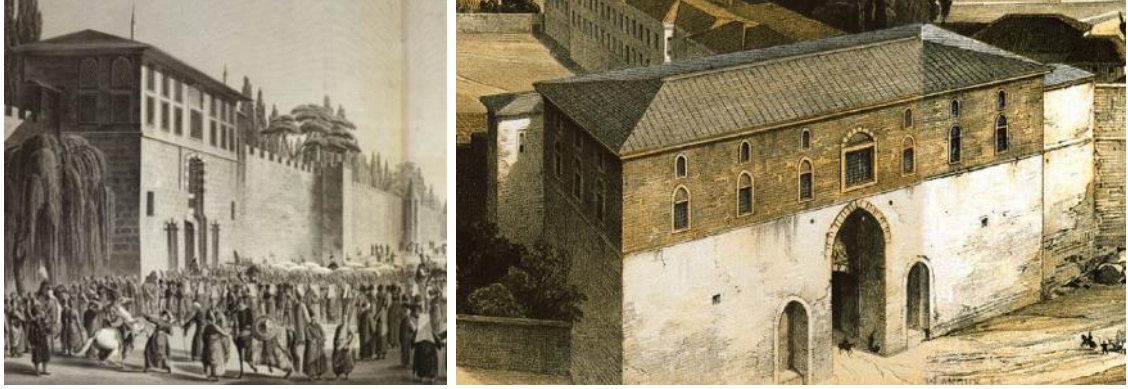
Şekil 3.98. G.J.Grelot (soldaki) (URL-11)¹⁰⁰ ve L'Espinasse¹⁰¹ (sağdaki) gravürlerinde Bab-ı Hümayun

Bab-ı Hümayun hakkında görsel bilgi aldığımız bir başka kaynak, 1819'da Melling'in yapmış olduğu gravürdür. Söz konusu gravürde, L'Espinasse'nin 18. yüzyılın sonlarında yapmış olduğu gravüründeki gibi, köşk iki sıra pencereli gösterilmiş ve merkezdeki pencere diğer pencerelere göre büyük tutulmuştur. Çatıda da yine iki baca mevcuttur. Kapı kemeri basıktır ve kapının iki yanında nişler bulunmaktadır.

¹⁰⁰ Grelot Guillaume, Relation nouvelle d'un voyage de Constantinople, Paris 1680 (Fatih, 2012, c.II, ss.539).

¹⁰¹ M. D'Ohsson, Tableau General de L'Empire Othoman, c.III, Paris 1790 (Aydın, 2013).

1852 tarihli olarak C. Fossati'nin Ayasofya'nın minarelerinden birine çıkarak çizmiş olduğu gravür, Melling'in gravürü ile benzerlikler taşımaktadır. Ancak, Fossati'nin çiziminde köşkün çatısında bacalar yer almaz ve cephelerdeki pencere ile kapı boşluklarının oranları farklılık göstermektedir (Şekil 3.99).

Şekil 3.99. A.Melling'in¹⁰² (soldaki) ve C.Fossati'nin¹⁰³ (sağdaki) Gravürlerinde Bab-ı Hümayun

1874 yılında İstanbul'a gelen Edmondo de Amicis'in Bab-ı Hümayun betimlemesi, hem günümüze ulaşmayan köşkün tasvir edilmesi, hem de köşkün ne zaman ortadan kalktığıyla ilgili sorunun çözülmesi açısından önemlidir. E.Amicis Bab-ı Hümayun'u şu cümleleri ile tasvir eder: *"Cümle kapısı Babıhümayun veya Saltanat kapısıydı, hala öyledir, kapı Sultan Ahmed çeşmesinin bulunduğu, Ayasofya camiinin arkasındaki küçük meydana açılır. Bu, üzerinde sekiz pencereli, çıkıntılı bir çatıyla örtülmüş yüksek bir köşkü olan, zengin arabeskerler süslenmiş, beyaz ve siyah mermerden büyük bir kapıdır; Bizans mimarisini taklidetmeye başlamadan evvel, fethi takip eden ilk senelerde Türklerin ortaya koydukları hemen bütün abidelerde görülen Arap ve Acem karışımı bir üslûptadır. Girişin üzerinde, mermer bir levhanın üstünde II. Mehmed'in kitabesi hala okunur: "Allah sahibinin şanını ebediyen muhafaza etsin. Allah saltanatını daim eylesin."* (Amicis, 2013, ss.289-290).

Amicis'in anlatılarıyla birlikte şöyle bir sorun ortaya çıkmaktadır; J.Grelot, I.M.D'Ohsson, A.I.Melling, ve C.Fossati gibi birçok Avrupalının gravürlerinde Bab-ı

¹⁰² Melling, 1819.

¹⁰³ Caspard Fossati, Ayasofya Constantinople as recently restored by order of H.M. The Sultan Abdülmedjî, Londra, 1852, Lev.22-23 (Aydın, 2013; Fatih, 2012, c.II, ss.542-543).

Hümayun'un Ayasofya ve Sultanahmet meydanlarına bakan cephelerinde eksende bir büyük pencere ve iki yanında tepe pencereleri de bulunan üçlü pencere düzeni betimlenmiştir. Pencere sayısındaki bu farklılık gravürler arasında da görülmektedir. Amicis'in tasvirinde belirtilen pencere sayısı ile Nakkaş Osman'ın minyatüründe verilen pencere sayısı örtüşmektedir. Bu bağlamda, Nakkaş Osman'ın ve Amicis'in ifade ettiği sayıya, muhtemelen yan mekanlardaki pencerelerin de dahil edilmiş olmasından dolayı böyle bir karışıklık çıkmıştır (Şekil 3.97, Şekil 3.98, Şekil 3.99).

Yapıya ilişkin gravür şeklindeki görseller 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra yerini fotoğraflara bırakmaktadır. Bu bağlamda, yapının üzerindeki köşkün mevcut hali ve sonrasında geçirmiş olduğu onarımlar birkaç fotoğrafta adım adım takip edilebilmektedir. James Robertson'a ait 1860 yılı civarına tarihlendirilen fotoğraflarda daha önce minyatür ve gravürlerde tasvir edilen Bab-ı Hümayun Köşkü'nün, Ayasofya Meydanı'na bakan cephesi (ön cephe) büyük oranda görülebilmektedir ve genel olarak geçmiş dönem gravürleriyle paralellikler göstermektedir (Şekil 3.99, Şekil 3.100).

Şekil 3.100. James Robertson'un fotoğraflarında Bab-ı Hümayun (Eldem, 1979; URL-21).

Bab-ı Hümayun'u farklı dönemlerde gören gezginlerin ve tarih yazarlarının tanımları ile minyatür, gravür ve fotoğrafların sunduğu görseller doğrultusunda söz konusu yapının zemin, ara kat ve günümüze ulaşmayan köşküyle birlikte üç katlı olduğu ortaya çıkmaktadır (Şekil 3.100, Şekil 3.101). Yapının iki yanında, kapıcılara ayrılmış küçük odalar vardır. Mevcut halindeki iki katlı yapıda koğuş, nöbetçi odaları, beyt-ül mal hazinesi (kapı arası hazinesi) mahzeni ile abdesthane ve gusülhane bölümleri

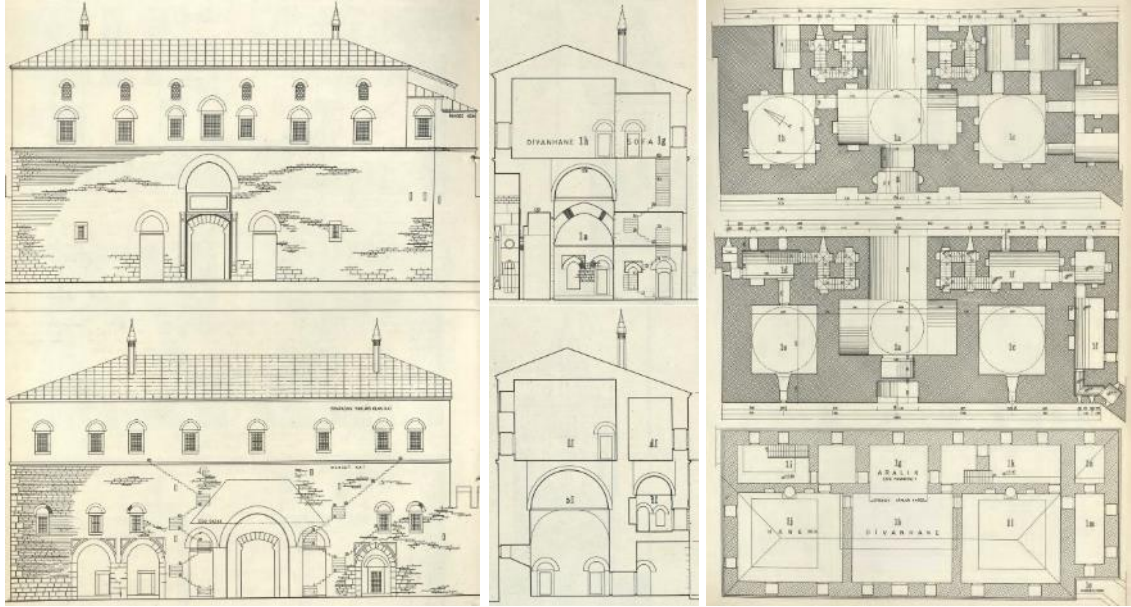
bulunmaktadır. Buradaki mahzen Tanzimat döneminde tahvilat hazinesi olarak kullanılmıştır (Sakaoğlu, 2002, ss.27-30).

Kapının üstünde günümüze ulaşamayan, köşk biçimindeki dairesinin en önemli özelliklerinden biri de beyt-ül mal dairesi olarak kullanılmış olmasıdır.¹⁰⁴ Konuya ilişkin olarak Necipoğlu, Bab-ı Hümayun'un ilk gündün beri hazine olarak kullanılmış olabileceğini, nitekim 19. yy tarihçisi Ata'nın da hazinenin yaptırılışını Fatih'e atfettiğini ve 1520 yılı belgelerinde de maliye memurlarının ve hazine katiplerinin kubbeli giriş mekanında oturup devlet gelirlerini topladıklarından söz edildiğini ifade etmektedir (Necipoğlu, 2007, ss.65-67). Bu bağlamda, Osmanlı'da vârisiz ölen şahısların servetlerinin sultan hazinesine alınması sistemi olan muhallefat sistemi ile bağlantılı olan bu mekanın, sultan hazinesine alınmayan emtianın 7 yıl süreyle emanete alındığı beyt-ül mal olarak da kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Söz konusu yapıya ilişkin mevcut restitüsyon denemelerinde, günümüze ulaşmayan köşkünün planı ve I. avluya bakan cephesinin tahmini olarak çizilebildiği anlaşılmaktadır (Şekil 3.101, Şekil 3.102, Şekil 3.103). Bu bağlamda, bahse konu köşk yapısının iç düzeni ve süslemesi hakkında herhangi bir bilgi olamamakla birlikte S.H.Eldem ve F.Akazan'ın tahminlere dayanan çizimlerinde köşk şu şekilde anlatılmıştır: *“Ön tarafta üç büyük mekanı, arkada, iç tarafa bakan cephede, sofalar ve ikinci derecede yerler vardı. Bu kısmın tavanları ve çatısı da ön tarafa göre daha basıktı, örtü kurşundu. Köşk katının, evvelce horasan harcıyla sıvalı olduğu düşünülebilir, burada duvarlar daha ince, pencereler daha boldur. Bununla beraber pencerelerin sayısı azdır, yerleşmelerinde seyreklikler göze çarpar. Orta mekân üç, yan mekanlar ikişer pencere takımlıdır, iç cephede pencere durumu kesin değildir. Ön cephe ve bütün binanın en karakteristik noktası, giriş takının üzerindeki penceredir. Bu pencere, diğerlerinden daha büyük yapılmak, üstünde başlık penceresi bulunmak suretiyle, ayrı bir benlik taşımaktadır. Burası herhalde, bütün binanın en önemli penceresi, belki de ilk senelerde, hüinkarın arkasında bulunduğu penceredir. Böylece cephe kompozisyonunda alt ve üst kat bir*

¹⁰⁴ Osmanlı'da, Beytülmal-ı Amme ve Hassa şeklinde isimlendirilen mukataalar, vârisiz ölen kimselerin mallarına el koymak ve elde edilen geliri devlet hazinesine veya merkezden yönlendirilen herhangi bir harcama alanına aktarmak için kurulmuştur. Mukataa görevlileri, vârisiz ölenleri tespit edip terekelerine el koyar, malın sayımını yapar ve satışa çıkarırdı. Mukataalarda bu işleri yapacak görevliler çalıştırılmaktaydı (Bilgin & Bozkurt, 2010).

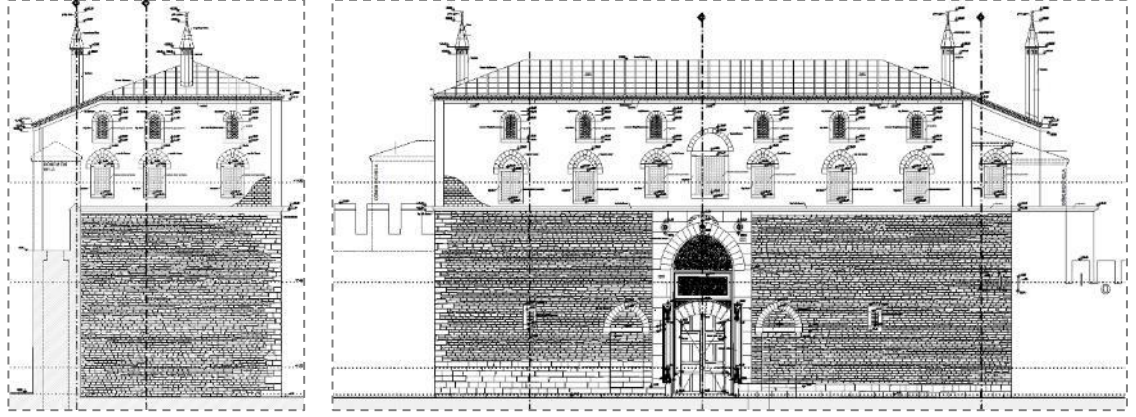
eksen, yani çekici bir bölge olarak belirtilmiştir. Bab-ı Hümayunun mimarisinin en büyük karakteristiği buradadır.” (Eldem, Akozan, 1982, ss.68-69).

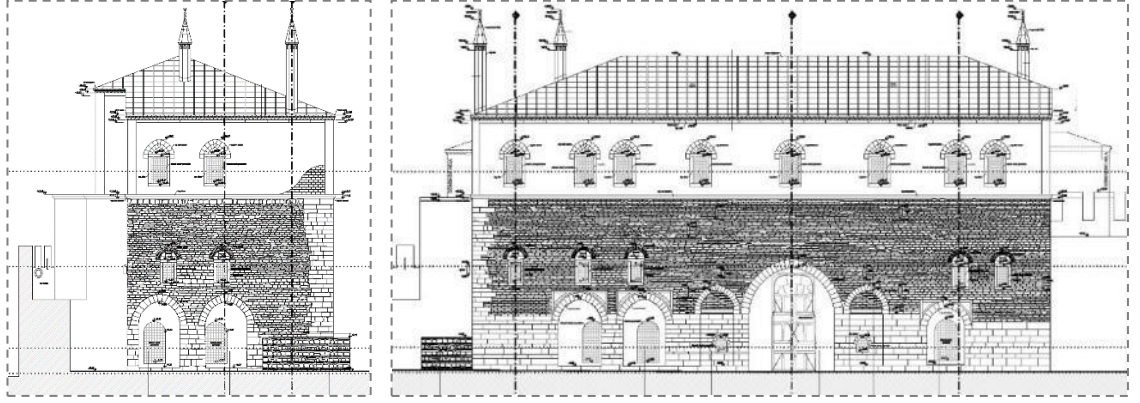
Şekil 3.101. Bab-ı Hümayun Restitüsyon Çizimleri (Eldem, Akozan, 1982).

Yapının Ayasofya Meydanı'na bakan ön cephesinde, sivri kemerli ana giriş eyvanı hafif sola doğru kaymıştır. Eyvan 10,7 m yüksekliğinde ve 2,10 m derinliğindedir. Kapı boşluğunun üzerindeki basık kemerin tepe noktası 5,30 m yüksekliğindedir. Kapının iki yanında sivri kemerli geniş nişler yer alır. Nişlerin yanlarında büyük odalara ışık ve hava almayı sağlayan küçük boyutlarda pencereler bulunur.¹⁰⁵ Cephenin sağ yanında üst kattaki tuvalet geçiş mekânına ait ışıklıklar görülmektedir. Çatı hizasındaki dönem eki taş konsollar ve üzerindeki taş korkuluk kalıntıları yapının tüm çevresini dönmektedir. Çatıda biriken yağmur suyunu yapıdan uzaklaştırma amacı ile köşelere taş çörtenler yerleştirilmiştir (Şekil 3.102, Şekil 3.103).

¹⁰⁵ Mekân ölçülerine göre oldukça küçük boyutlarda tutulmuş olmalarının sebebi muhtemelen cephenin masif görüntüsünü bozmamak olsa gerek.

Şekil 3.102. Bab-ı Hümayun sur dışı cephe restitüsyonları (İRAM).

Şekil 3.103. Bab-ı Hümayun sur içi cephe restitüsyonları (İRAM).¹⁰⁶

Bab-ı Hümayun'un, ortadaki geçiş mekânı I. Avluya ve yanlardaki büyük odalara geçişi sağlar. Üst kat ile çatıya çıkışı sağlayan merdivenler de yine bu mekâna bağlıdır. İki yanda yer alan geçiş unsurları pendentif olan kubbeli büyük odalar dörtgen planlıdır. Bu odaların I. avlu ve güneydoğu yönüne bakan cephesinde toplam beş eyvan yer alır. Güneydoğu cephedeki eyvanlar duvar örülerek mekân haline getirilmiştir. Üst kata çıkışı sağlayan merdivenler, yapının avluya bakan yüzünde yer alır. Cephenin eksenindeki kapı eyvanı ve yanlardaki nişler ön cephe ile benzerlik göstermektedir. Ancak, nişlerden sonra sağ yanda bir, sol yanda iki adet sivri kemerli eyvan görülmektedir. Üst kata çıkan merdivenler de bu cepheden ışık almaktadır. Soldaki merdivenin ışıklıkları ise işlevini

¹⁰⁶ İRAM; Proje müellifi: Marin Mimarlık.

yerine getirmektedir. Cephenin en sağında üst katta yer alan tuvaletin aynı karakterdeki ışıklığı görülebilir (Şekil 3.104, Şekil 3.105).

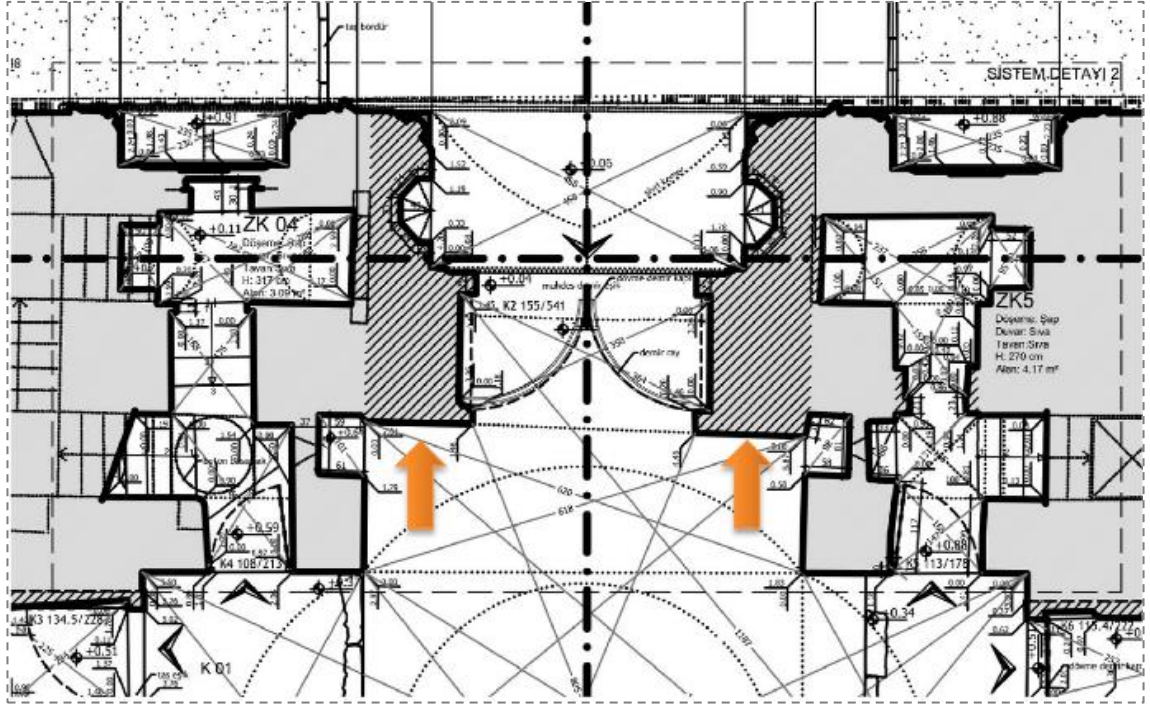

Şekil 3.104. Bab-ı Hümayun'un sol yan ve Ayasofya Meydanı'na bakan ön cephesi (sur dışı).

Şekil 3.105. Bab-ı Hümayun'un, sağ yan ve sarayın I. avlusuna bakan arka cephesi (sur içi).

Bab-ı Hümayun, dikdörtgen formunda ve asimetrik bir plana sahiptir. Günümüzde, Bab-ı Hümayun'un mevcut kısmında gerçekleşen onarımlar sonrasında ortaya çıkan dönem ekleri, rölöve planında da görüleceği gibi, bazı farklılıklar meydana getirmiştir (Şekil 3.81, Şekil 3.106). Bab-ı Hümayun'un kapı kemerleri üzerinde Sultan II.Mahmud'a (1808-1839) ait tuğranın yer alıyor olması, yapının onun döneminde burada bazı değişikliklerin yapıldığını göstermektedir. Ancak, asıl büyük değişiklik Sultan Abdülaziz Dönemi'nde (1861-1876) olmuştur. Arka cephenin kapı kanatları Sultan Abdülaziz devrinde ilave edilmiştir. Yine bu dönemde yapılan değişiklik ile üstteki köşke çıkan özgün merdiven girişi de kapatılmıştır (Şekil 3.106) (Eyice, 1991).

Şekil 3.106. Bab-ı Hümayun dönem eki dolgular ve kapı detay görünümü (İRAM).¹⁰⁷

1866 yılında çıkan bir yangın sonucunda Bab-ı Hümayun'un üzerinde yer alan köşk yanmıştır. Yanan köşk, tamamen kaldırılarak bulunduğu yer düz bir teras biçimine sokulmuş ve etrafına konsol çıkmalı bir saçak silmesi yapılmış, terasın kenarlarına da çepeçevre korkuluklar konulmuştur. Eski bir fotoğraftan, aslında taş olan cephelerin taş taklidi ve aralarda geometrik süslemeli tuğla taklidi şeritler halinde sıvanarak bezendiği anlaşılmaktadır. Sur duvarlarıyla aynı karakterde olan kapının iki yanındaki nöbetçi hücreleri ise mermer kaplanmak suretiyle değiştirilmiş, aynı üslupta mermer süs kaplaması arka yüzde de tekrarlanmıştır. Buralarda yer alan kitabelerdeki 1284 (1867-68) ve 1285 (1868-69) tarihleri, yapılan değişikliklerin tarihlendirilmesini sağlamaktadır (Eyice, 1991).

1874 yılında sarayın görünümünü E.Amicis; "...Fakat Saray'ı şimdiki haliyle tarif etmek boşuna bir zahmet olur. Demiryolu dış surların arasından geçer; 1865 de, büyük bir yangın binaların birçoğunu tahrip etmiştir; bahçelerin büyük bir kısmı harap olmuştur; buraya hastaneler, kışlalar, askerî mektepler yapılmıştır; muhafaza edilmiş binaların çoğu şekil değiştirmiştir ve başka hizmetlerde kullanılır, her ne kadar belli başlı surlar duruyor

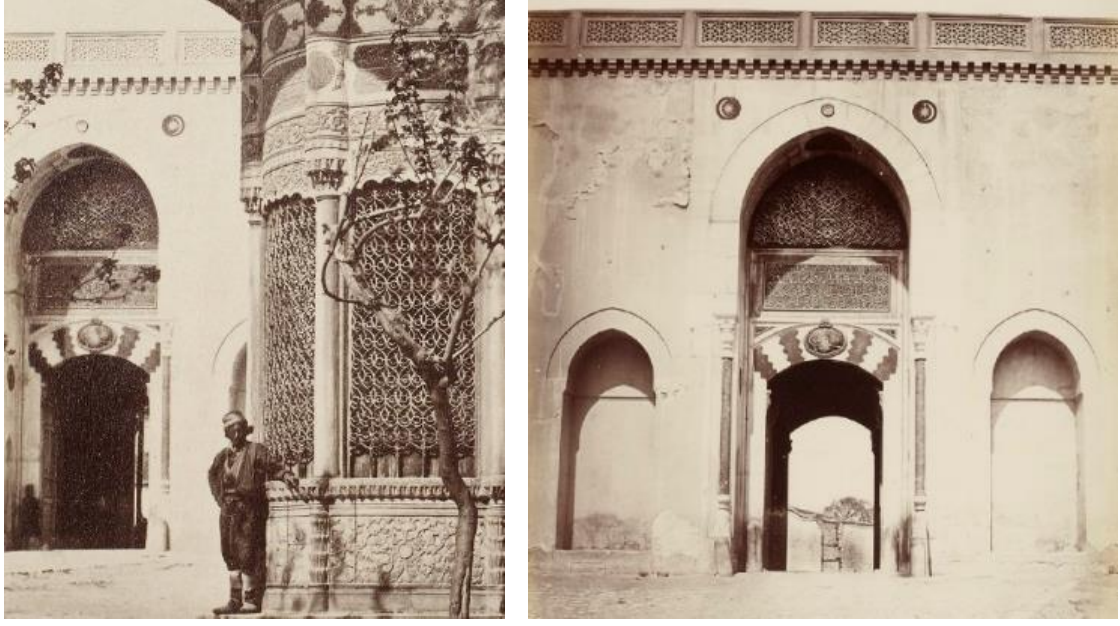
¹⁰⁷ İRAM; Proje müellifi: Marin Mimarlık.

ve Topkapı Sarayı'nın tam şeklini gösteriyorsa da, ufak tefek değişiklikler o kadar çoktur ve aşağı yukarı otuz yıldan beri devam eden ihmal bozulmamış kısımların görünüşünü o kadar değiştirmiştir ki, bu yerleri olduğu gibi, en azından beklenildiği gibi yazabilmek imkân dahilinde değildir..." cümleleriyle tasvir etmektedir (Amicis, 2013, ss.287-289). Bu bağlamda, araştırmalar sırasında ulaşılabilen ve şimdiye kadar verdiğimiz bilgiler doğrultusunda aslında günümüze ulaşmayan köşkün ne zaman ortadan kalktığı ve Bab-ı Hümayun'un 19. Yüzyılın sonlarında nasıl bir onarım sürecinden geçerek günümüze ulaştığı hakkında net bilgiler sunmamaktadır.

Bu sorunu fotoğraflar üzerinden çözmeye çalıştığımızda, fotoğrafların çekildikleri tarih her zaman bilinmemektedir. Ancak fotoğrafların çekim tarihini dikkate almadan incelediğimizde Bab-ı Hümayun'un geçirdiği şu aşamaları ortaya çıkarabiliriz:

James Robertson'a ait 1860 yılı civarına tarihlendirilen fotoğraflarda Bab-ı Hümayun'un üzerindeki köşkü ve kapı açıklığının bulunduğu büyük kemerli bölümü ve bunun iki yanındaki kemerlerden sol taraftakinin yarısı, sağ taraftakinin ise tamamı görünmektedir (Şekil 3.100). Bu aşamada G.Berggren'in fotoğrafı, E.Amicis'in anlatımını doğrular görünmektedir.

Bir başka fotoğraf incelemesi olarak 1870'li yıllarda çekildiği bilinen Pascal Sebah'a ait fotoğraflarda ise Bab-ı Hümayun'un üzerindeki köşk yok olmuş ve yerine küçük konsollar tarafından taşınan bir saçak kornişisi ile üzerinde korkulukların yer almış olduğu görülmektedir. Ancak giriş kapısının da içinde yer aldığı ana kemerin altındaki ayet kitabesi ile tarih kitabesi görünmesine karşın kemerin iki yanındaki nişlerin üzerinde Abdülfettah'a ait levhalar görünmemektedir (Şekil 3.107).

Şekil 3.107. Pascal Sebah Albüm Fotoğraflarında Bab-ı Hümayun (URL-27; URL-29).¹⁰⁸

Ancak, Bab-ı Hümayun'un Ayasofya'ya bakan cephesinde Abdülfettah'a ait kitabelerden sol taraftaki H.1285 (M.1868-69) tarihlidir. Bu bağlamda hem James Robertson'a ait fotoğrafta hem de Pascal Sebah'ın bu fotoğrafında, Abdülfettah'a ait kitabelerin görünmemesi ancak şu şekilde açıklanabilir: Hattatın önceden yazmış olduğu bu levha daha sonradan burada taşta aktarılmış olmalıdır ve dolayısıyla Abdülfettah'a ait kitabelerin üzerindeki tarihlerin, yapının geçirdiği onarım süreçleri ile ilgisi bulunmadığını göstermektedir.

Bab-ı Hümayun'un 1880 yılına ait fotoğrafında yapının sonraki bir başka evresinde gerçekleşen uygulamalar açıkça görülür. İlk olarak Bab-ı Hümayun girişinin iki yanında yer alan nişlerin yeniden düzenlendiği ve nişlerin üst kısımlarına Abdülfettah'a ait kitabelerin yerleştirildiği, ayrıca cephelerinin sıvanarak, almasıık duvar görüntüsü verecek hale getirildiği görülmektedir (Şekil 3.108).

¹⁰⁸ Şekilde sağ tarafta yer alan fotoğraf alt tarafında 1874 yılı not edilmiştir [Sebah, Pascal (1823-1886). Photographe. (Recueil. Vues de Constantinople). 1874.] (Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France)

Şekil 3.108. Bab-ı Hümayun'un 1880 yılına tarihlendirilen fotoğrafında genel görünümü (URL-28).

3.3.1.2.1.3. Bab-ı Hümayun'a İlişkin Veriler Üzerinden Değerlendirme ve Sonuç

Geçmiş dönem kaynaklarında da ifade edildiği üzere önce Topkapı Sarayı'nı oluşturan çeşitli yapıların inşasından sonra Sultan II. Mehmed, bu sarayın etrafına o dönemde Kal'atü's-Sultaniye (Sur-i Sultani) diye adlandırılan sur hattını kapılarıyla birlikte yaptırır ve inşa sürecinin bitiş tarihini de Bab-ı Hümayun'a eklettirir. Bab-ı Hümayun, Topkapı Sarayı'nın Alay Meydanı adı verilen I. avlusuna giriş kapısı olup Sur-i Sultani'nin kara tarafında yer alan surlarının üzerindeki en büyük kapısıdır. “Büyük Kapu”, “Alay Kapısı” ve “Saltanat Kapısı” şeklindeki ifadeler de kullanılan diğer adlarıdır.

Günümüzde, Bab-ı Hümayun Kapısı kubbeli bir giriş mekanına açılır. Bu mekânın etrafında kapı bekçileri için yapılmış olan koğuşlar yer alır. Kapının girişinde mermer malzeme kullanılırken, cephelerde kesme taş malzeme kullanılmıştır. Bab-ı Hümayun, anıtsal boyutlarda tasarlanan ve dönemin minyatürlerinde görülen ancak bugün var olmayan köşküyle birlikte üç katlı olarak düzenlenmiştir. II. Mehmed döneminde inşa edilen yapı, II. Mahmud ve Abdülaziz dönemlerinde onarımlar görmüştür. Bazı

kaynaklarda söz konusu köşk için Fatih Köşkü denildiği de yazmaktadır (Eyice, 1991). Günümüzde mevcut olmayan bu köşkü Vavassore, Buondelmonti ve Schedel'in 15. yüzyıl sonlarında yapılmış olan çizimlerinde görmek mümkündür. Ayrıca, 16. yüzyılda Matrakçı Nasuh'un ve Nakkaş Osman'ın minyatürlerinde, 17. yüzyılda Grelot'un gravüründe, 18. yüzyılda L'Espinasse'nin gravüründe, 19. yüzyılda ise Melling ve Fossati gravürleri ile Robertson'ın fotoğrafları Bab-ı Hümayun üzerindeki köşkü gösteren önemli görsellerdir.

G.Necipoğlu, Bab-ı Hümayun için “Osmanlı döneminde Bab-ı Hümayun'un kubbeli girişinin duvarları üzerinde asılı olan silah, tabanca, ok ve yay gibi silahların, kapıdan girenlerin içeriye silahsız girdiklerini, bunun da barış dolu saraya ve cennet benzeri bir yere girdiklerini” ifade etmektedir (Necipoğlu, 2007, ss.64). Bu bağlamda Bab-ı Hümayun, mimarisi ile simgeleri bünyesinde toplayan, önünde sadece törenlerin ve resmi geçitlerin yapıldığı bir yapı olmayıp, aynı zamanda güçlü bir imparatorluğun yöneticisi ve tek hâkimi sayılan sultanın saltanatındaki güç ve iktidarının devamlılığının tüm dünyaya ilan edildiği yer olarak da gösterilebilir. Sade yapısındaki güçlü görünümünü açıklayan kitabelerinin içeriğindeki güç teması ve anıtsal cephe kompozisyonu yapının mimarisini şekillendirmiştir.

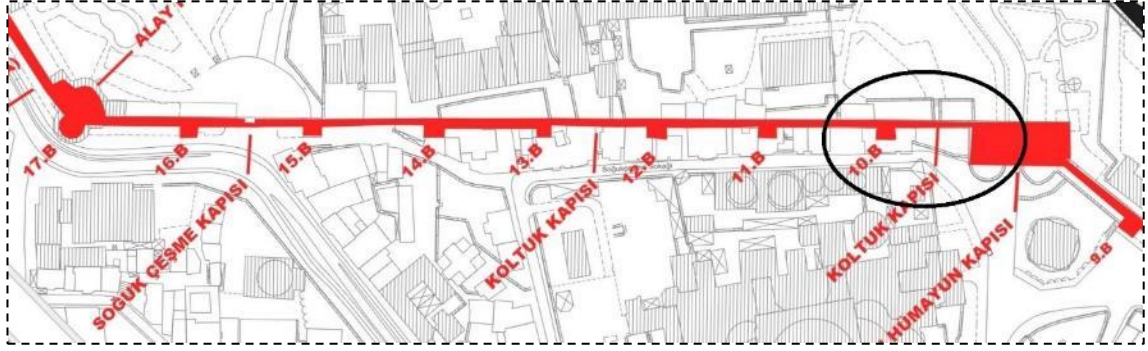
Farklı dönemlerde yapıyı gören gezginlerin, tarih yazarlarının tanımları ile minyatür, gravür ve fotoğraflarda yapının oranları, kemer tipleri, pencere ve baca sayıları farklılıklar göstermektedir. Tüm bu tanımlarda söz konusu köşk ile ilgili ortak bilgi; köşkün tek katlı olduğu, plan şemasının merkezinde padişahın ziyaret ettiği düşünülen büyük bir mekân veya eyvan bulunduğu, güneybatı cephesinde yedi, kuzeybatı cephesinde üç pencere açıklığı bulunduğu, bu pencerelerin üzerinde de tepe pencereleri olduğu ve çatısının kırma çatı olduğudur.

1866 yangınından sonra bir daha onarılmayan Bab-ı Hümayun Köşkü'nün 1874 yılına gelindiğinde kaldırılmış olduğu bu yıla ait bir fotoğraftan anlaşılmaktadır (Şekil 3.107). Amicis güncesinin 2013 Türk Tarih Kurumu baskısı seyyahın 1874 civarında İstanbul'a geldiğini bildirmektedir (Amicis, 2013).¹⁰⁹ Bu bağlamda, köşkün

¹⁰⁹ Söz konusu eserde Edmonde De Amicis'in 1846 yılında Oneglia'da doğduğu ve yirmi sekiz yaşlarında İstanbul'a geldiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda İstanbul'a geldiği tarih 1874 yılı olmaktadır.

kaldırılmasından önceki halini gören ve Bab-1 Hümayun'u üzerindeki köşkü ile son tasvir eden seyyah belki de Amicis olmuştur.

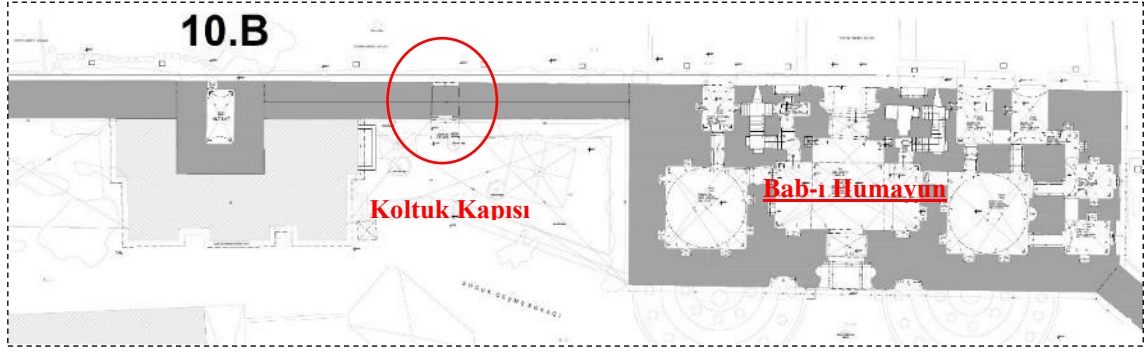
3.3.1.2.2. Bab-1 Hümayun ile 10 Nolu Burç Arası

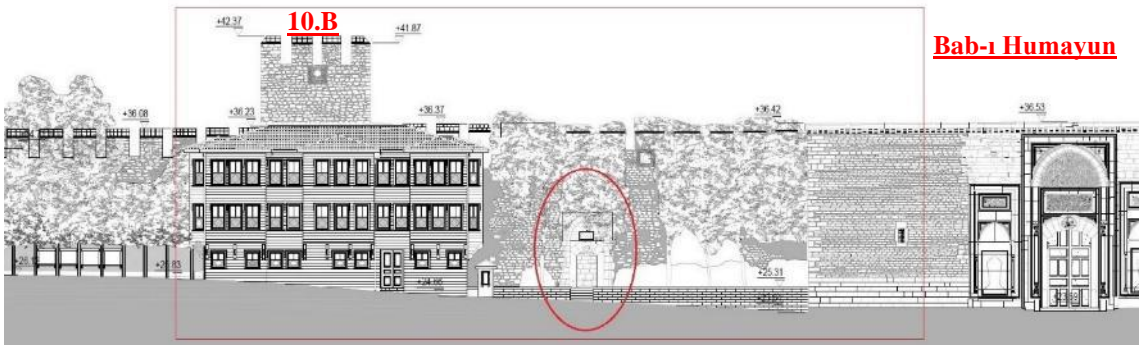
Şekil 3.109. Bab-1 Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki sur hattı vaziyet planı.¹¹⁰

Bab-1 Hümayun ile 10 nolu dörtgen burç arasındaki bütünleşik dokuda sur duvarı yaklaşık 30 m boyunda, 13 m yüksekliğinde ve 3 m kalınlığındadır. Sur duvarı yaklaşık 7,4 x 7,6 m taban ölçülerinde ve 20 m yüksekliğinde olan 10 nolu dörtgen burca bağlanmaktadır. Dörtgen planlı burç yapısının üst kısmı her yönde üzerleri tuğla harpuştalı mazgal siperleri ile çevrilmiştir. Burç üzerindeki mazgal siperleri yaklaşık olarak 0,60 ile 0,70 m civarındadır. Burcun güney batı duvarına paralel olarak planlanmış tek kollu seğirdim yoluna çıkış merdiveni bulunmaktadır. Sur duvarı üzerinde günümüzde kullanılmayan ve sokak tarafı taş malzeme ile örülerek kapatılmış yaklaşık 2,1 m genişliğinde olan bir koltuk kapısı mevcuttur. Ayrıca söz konusu sur hattının Soğuk Çeşme Sokağına bakan cephesinde, anılan 10 nolu burca çevreleyerek sur duvarına bitişik nizamda inşa edilmiş ve yaklaşık 8,2 m boyunca sura yaslanan 1 adet konut yapısı yer almaktadır.

¹¹⁰ Bab-1 Hümayun ile 10 nolu dörtgen arasındaki kısım ve koltuk kapısının konumu.

Şekil 3.110. Bab-ı Hümayun ile 10 nolu dörtgen arasındaki bölüme ilişkin kısmi plan şeması (İRAM).¹¹¹

Şekil 3.111. Bab-ı Hümayun ile 10 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından cephe görünümü (İRAM).

Şekil 3.112. Bab-ı Hümayun ile 10 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden cephe görünümü (İRAM).¹¹²

¹¹¹ Şekildeki plan şemasında da görüldüğü üzere 10 nolu burcun etrafında bitişik olarak konut yapısı yer almaktadır. Bab-ı Hümayun ile burç arasındaki sur duvarında koltuk kapısı ve konumu görülmektedir. Söz konusu kısmın önündeki alan halihazırda kafe şeklinde kullanılmaktadır (Şekil 3.115, Şekil 3.117).

¹¹² İRAM; Proje müellifi: Kuleli Mimarlık.

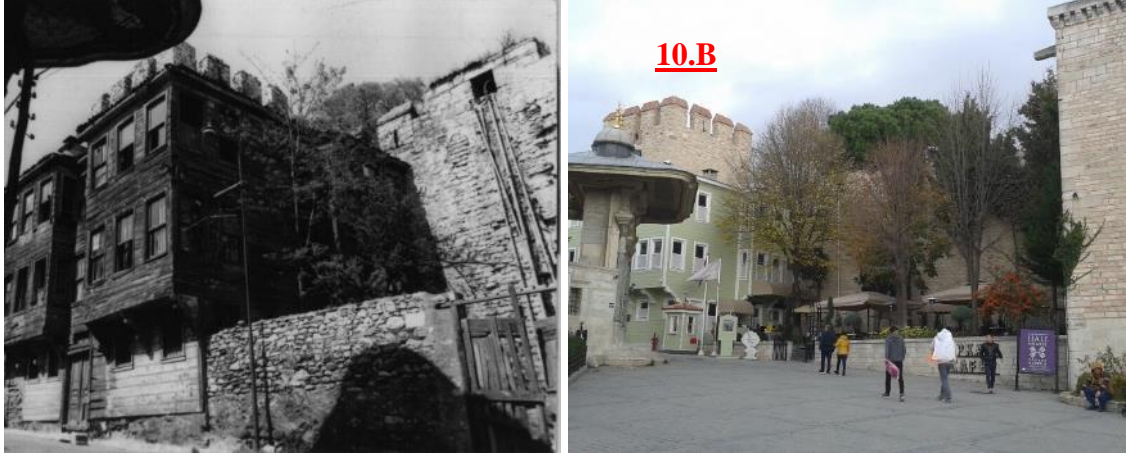
Şekil 3.113. Fossati'nin 1852 tarihli çiziminde Bab-ı Hümayun ile 10 nolu dörtgen burç arası detay görünüm.¹¹³

Şekil 3.114. 1787 tarihli D'Ohsson (Soldaki) (Ceco, 2012, c.3, ss.569) ve 1813 tarihli Hobhouse (Sağdaki) (URL-10) gravürlerinden detay görünüm.¹¹⁴

¹¹³ Fossati'nin bu çiziminde Bab-ı Hümayun ile 10 nolu dörtgen burç ve arasındaki sur duvarı açık bir şekilde resmedilmiştir. Su duvarı üzerindeki koltuk kapısının 1852 yılında da var olduğu görülmektedir.

¹¹⁴ Şekilde sol tarafa yer alan 1787 tarihli D'Ohsson gravür detayında Bab-ı Hümayun ile 10 nolu dörtgen burç arasındaki koltuk kapısının var olduğu resmedilmiştir (D'Ohsson, Tableau General de L'Empire Othoman, Tome Premier, Paris 1787; Ceco ,2012, c.3, ss.569). Sol taraftaki 1813 tarihli Hobhouse gravüründe de söz konusu koltuk kapısının var olduğu görülmektedir. Her iki gravürde de Şekil 3.113 deki 1852 tarihli Fossati çiziminden farklı olarak Bab-ı Hümayun ile sur duvarına bitişik inşa edilen konut yapıları arasındaki bahçe duvarına ilişkin bir detay bulunmamaktadır. Bu bağlamda anılan koltuk kapısının Şekil 3.114 daki gravürlerin çizildiği zamanlarda aktif olarak kullanıldığı, 1852 civarında artık fonksiyonelliğini yitirdiği varsayımına ulaşılabilir.

Şekil 3.115 Bab-ı Hümayun ile 10 nolu burç arasındaki kısmın genel görünümü.¹¹⁵

Şekil 3.116 Bab-ı Humayun ile 10 nolu burç arası genel görünüm, 2015 (İRAM)

Şekil 3.117 Bab-ı Humayun ile 10 nolu burç arasındaki kısımda yer alan koltuk kapısı, 2015 (İRAM).¹¹⁶

¹¹⁵ Şekilde söz konusu sur kısmının, yakın geçmiş zaman görünümü (sol taraftaki; Kurul IV) ile günümüz görünümü (sağ taraftaki; Soyal, 2019) arasında karşılaştırmalı bir görünüm sunulmaktadır.

¹¹⁶ Bab-ı Hümayun'un hemen sol tarafındaki sur duvarı üzerinde yer alan koltuk kapısının sur dışındaki kısmı günümüzde söve içinden taş malzeme ile örülerek kapatılmıştır ve söz konusu kapı önündeki alan kafe şeklinde kullanılmaktadır.

Bab-1 Humayun

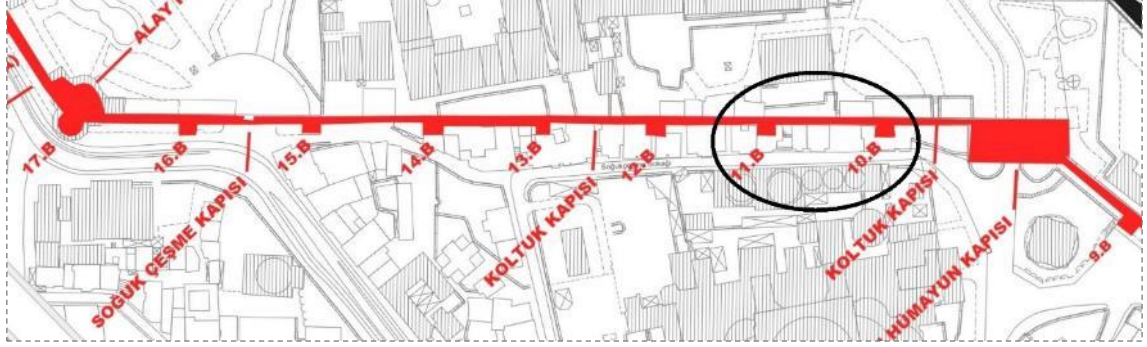

Şekil 3.118. Bab-1 Hümeyun ile 10 nolu burç arasındaki kısım ve koltuk kapısının sur içi görünümü (İRAM)

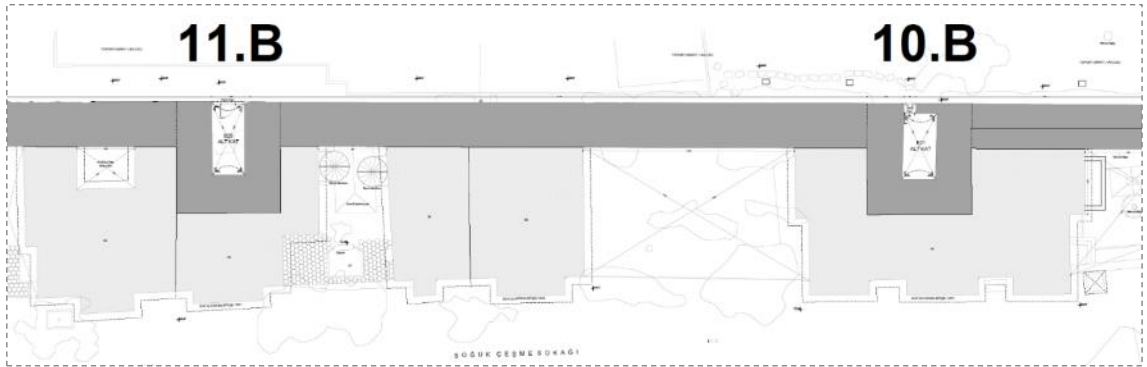
Şekil 3.119. Bab-1 Hümeyun ile 10 nolu burç arasındaki kısım ve koltuk kapısının sur içi görünümü (İRAM)

3.3.1.2.3. 10 Nolu Burç ile 11 Nolu Burç Arası

Şekil 3.120 10 Nolu Burç ile 11 Nolu Burç Arasındaki Bölüm

Bab-1 Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki kara sur hattında 10 nolu burç ile 11 nolu dörtgen burçlar arasında yaklaşık 40 m uzunluğunda ve 3 m kalınlığında doğrusal devam eden sur duvarı mevcuttur. Bu duvarın Soğuk Çeşme Sokak tarafında yer alan sur dışı kısmında surlara bitişik olarak inşa edilmiş olan 3 adet konut yapısı yer almaktadır. Sur duvarının üst tarafında seğirdim yolları ve tuğla harpuştalı mazgal siperleri bulunmaktadır. Sur duvarı Alay Köşkü istikametinde 11 nolu dörtgen burç ile birleşmektedir. Burcun çevresi yaklaşık olarak 7,4 x 7,5 m ölçülerindedir (Şekil 3.121, Şekil 3.122, Şekil 3.123). Ayrıca, Demangel-Mamboury'nin çizimlerine göre, sur duvarı hattının bu kısmı, Bizans dönemi sarnıç yapısının bir bölümünün üzerinden geçmektedir (Şekil 3.125).

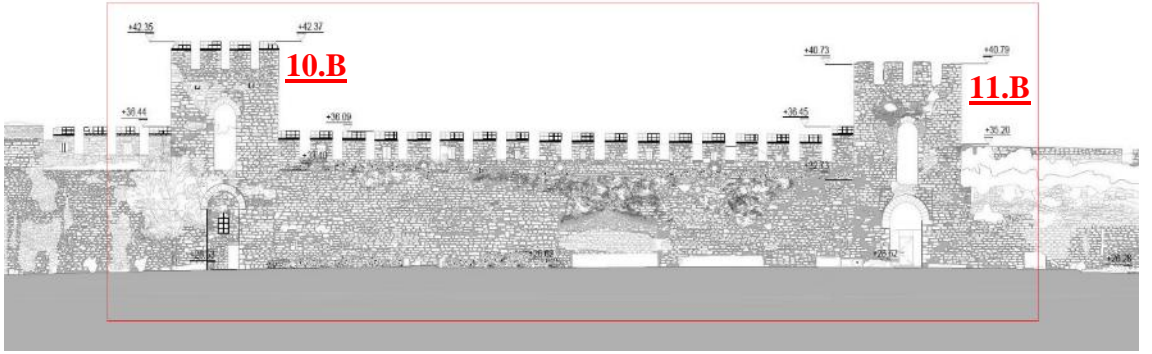

Şekil 3.121. 10 Nolu Burç ile 11 Nolu Burç Arasındaki Bölümün Rölövesi (İRAM).¹¹⁷

¹¹⁷ İRAM; Proje müellifi: Kuleli Mimarlık.

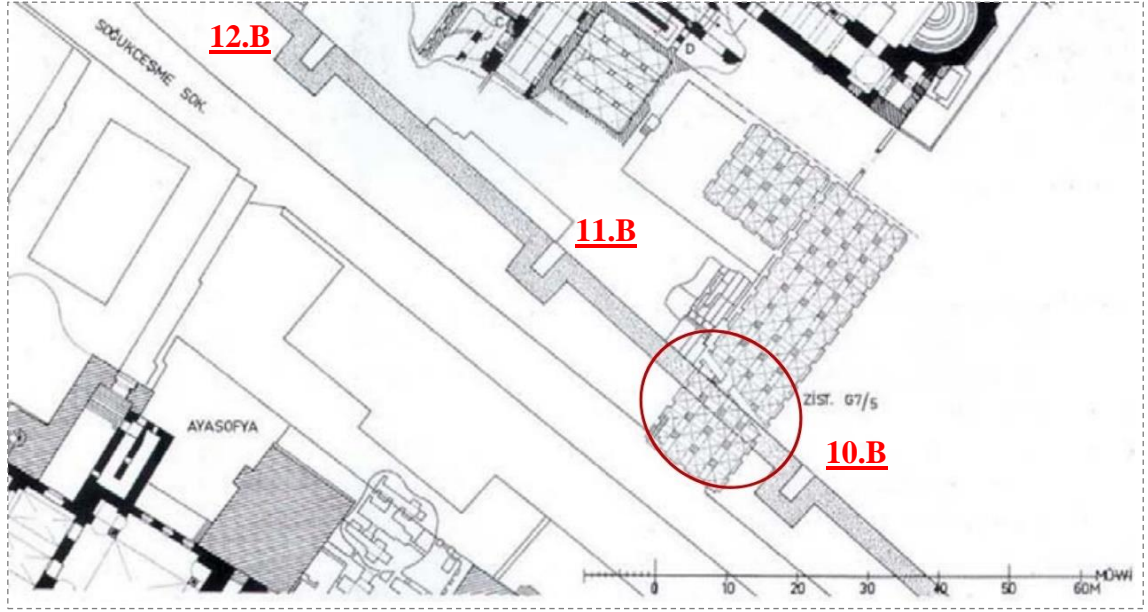
Şekil 3.122. 10 nolu burç ile 11 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM).

Şekil 3.123. 10 nolu burç ile 11 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden siluet görünümü (İRAM).

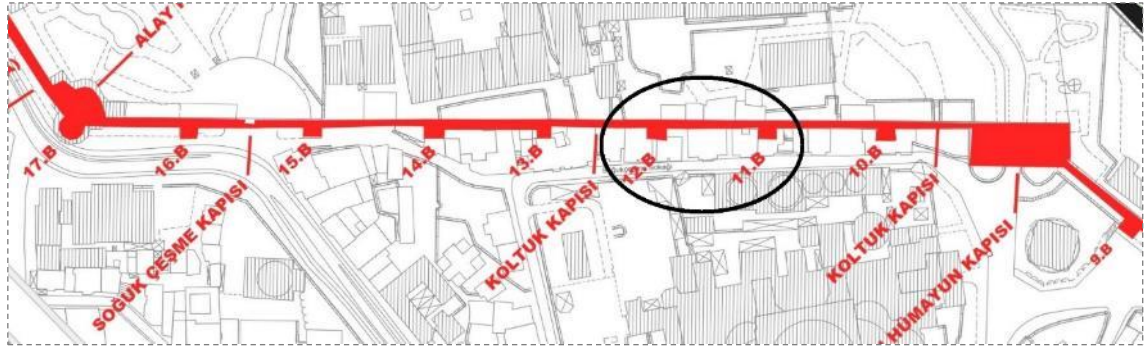

Şekil 3.124. 10 nolu burç önündeki konut yapısından Alay Köşkü istikametinde Soğuk Çeşme Sokaktaki sur önü yapılanmaların genel görünümü (Soyal, 2019).

Şekil 3.125 10.B ile 11.B arasındaki kısmın altında yer alan sarnıcın plan şeması (Müller-Wiener, 2002).¹¹⁸

3.3.1.2.4. 11 Nolu Burç ile 12 Nolu Burç Arası

Şekil 3.126. 11 Nolu Burç ile 12 Nolu Burç Arasındaki Bölüm

Söz konusu sur hattının 11 nolu burç ile 12 nolu burç arasında yine aynı şekilde doğrusal devam eden ve yaklaşık 36 m uzunluğu ve 3,1 m kalınlığı bulunan sur duvarı bulunmaktadır. Duvar üzerinde seğirdim yolları yine aynı şekilde burçlar arasından geçit

¹¹⁸ Şekildeki çizimde, Aya İrini'nin güneyinden başlayıp 10.B ile 11.B arasındaki sur duvarının alt tarafından geçen sarnıcın plan şeması görülmektedir. Günümüzde, bu sarnıcın sur duvarından sokak tarafına doğru devam eden uzantısının toprak üstü kısmında, kısmi bir boşluk olup, sokak genelinde sur duvarına bitişik nizamda konutlar yer almasına karşın (Şekil 3.121, Şekil 3.122, Şekil 3.124) burasının boşluk olmasının sebebi muhtemelen toprak altındaki sarnıç yapısından dolayıdır.

ve bağlantı sağlayacak şekilde süreklilik göstererek devam etmektedir. Duvarın Soğuk Çeşme Sokağına bakan sur dışı kısmında sura bitişik olarak inşa edilmiş iki adet konut yapısı yer almaktadır. Sur duvarı Alay Köşkü istikametinde 12 nolu dörtgen burç ile birleşmekte olup söz konusu dörtgen burcun çevresi 11 nolu burç gibi yaklaşık olarak 7,4 x 7,5 m ölçülerindedir (Şekil 3.127, Şekil 3.128, Şekil 3.129).

Şekil 3.127. 11 Nolu Burç ile 12 Nolu Burç Arasına İlişkin Rölöve (İRAM).

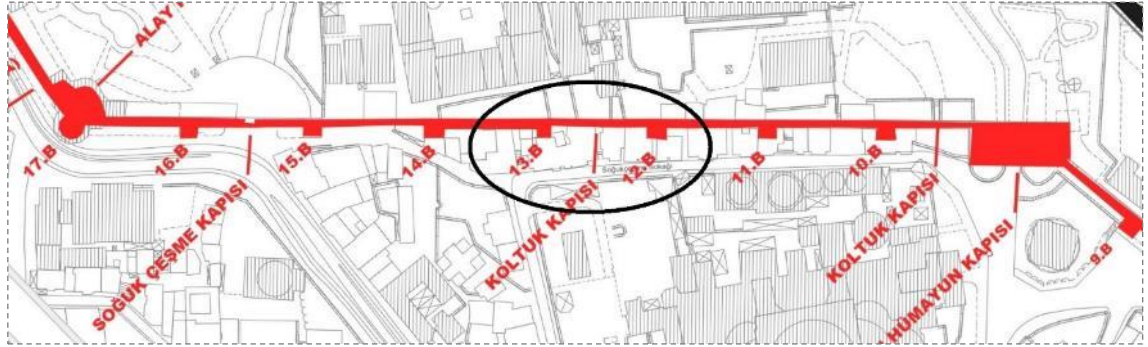

Şekil 3.128. 11 nolu burç ile 12 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM).

Şekil 3.129. 11 nolu burç ile 12 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden silüet görünümü (İRAM).

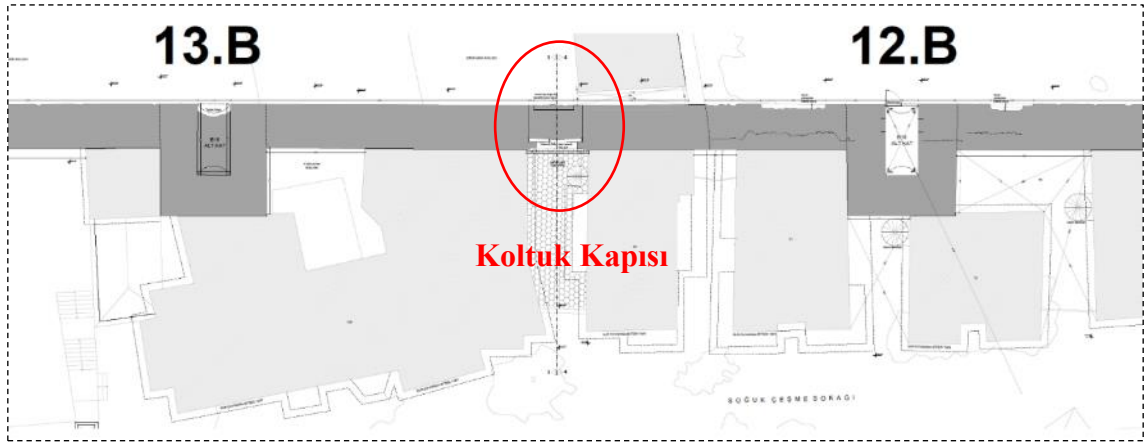
3.3.1.2.5. 12 Nolu Burç ile 13 Nolu Burç Arası

Şekil 3.130. 12 Nolu Burç ile 13 Nolu Burç Arasındaki Bölüm

Kara sur hattının Bab-ı Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki kısımda kalan 12 nolu dörtgen burç ile 13 nolu dörtgen burçlar arasında doğrusal olarak uzanan, kuzey batı-güney doğu hattında devam eden sur duvarı yaklaşık 35,4 m uzunluğundadır. Üst kısımlarında yine diğer kısımlarda olduğu gibi bütünlük arz eden seğirdim yolu mevcuttur. Zeminde birikmiş olan yoğun toprak dolgu sebebiyle sur duvarı sınırlarının izlenmesi güçleşmiştir. Sur duvar kalınlığının yoğun hasar ve dönem müdahaleleri sebebiyle 2,9 m ile 2 m arasında değiştiği görülmektedir. Halihazırda sur duvarının Soğuk Çeşme Sokağına bakan cephesinde diğer sur dibi yapılanmalarında olduğu gibi sur duvarına bitişik olarak inşa edilmiş üç adet konut yapısı bulunmaktadır. Söz konusu yapı grubu aralarındaki boşluklardan 13 nolu dörtgen burca 18 m mesafede konumlanan yaklaşık 2,7 m açıklığında, günümüzde aktif olarak kullanılmayan koltuk kapısının demir

kapı boşluğu görülmektedir. Sur duvarı üzerindeki mazgal siperlerinin tamamen yıkılmış olup görülmektedir. Sur duvarı Alay Köşkü istikametinde 13 nolu dörtgen burç ile birleşmekte olup söz konusu dörtgen burcun çevresi yaklaşık olarak 7,1 x 7,5 m ölçülerindedir. Burç, her yönde üzerleri tuğla harpuştalı mazgal siperleri ile çevrilmiştir. Burç üzerindeki mazgal siperleri yaklaşık olarak 0,60 ile 0,70 m civarındadır (Şekil 3.131, Şekil 3.132, Şekil 3.133, Şekil 3.134).

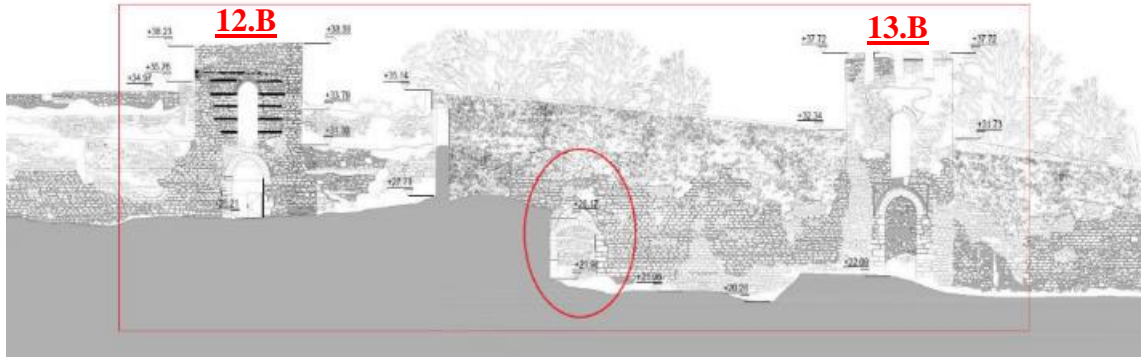
Şekil 3.131. 12 Nolu Burç ile 13 Nolu Burç Arasına İlişkin Rölöve (İRAM).¹¹⁹

Şekil 3.132. 12 nolu burç ile 13 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM).¹²⁰

¹¹⁹ İRAM; Proje müellifi: Kuleli Mimarlık.

¹²⁰ Şekildeki çizimde, ilave yapıların sur hattı ile konumlanması ve gabari ilişkisi görülmektedir. Ayrıca, günümüzde kullanılmayan ve ilave yapılar arasında kalmış olan koltuk kapısının, sur dışındaki Soğuk Çeşme Sokak tarafından görünümü mevcuttur.

Şekil 3.133. 12 nolu burç ile 13 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden siluet görünümü (İRAM).¹²¹

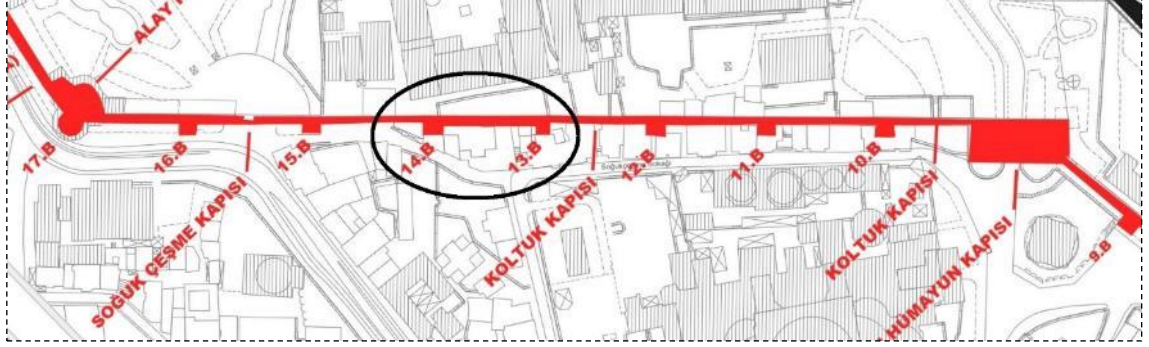

Şekil 3.134. 12 nolu burç ile 13 nolu burç arasındaki koltuk kapısının sur dışı ve sur içinden genel görünümü (Soyal, 2019).¹²²

¹²¹ Şekildeki çizimde, sur içi tarafındaki toprak zeminde, kullanılmayan koltuk kapısı hizasında yaklaşık 5 metrelik kot farkı bulunmaktadır.

¹²² Söz konusu koltuk kapısı, 12 nolu burç ile 13 nolu burç arasında kalmakta olup Soğuk Çeşme Sokak güzergahındaki sur dibi yapılarının arasında kalmıştır. Surun iç tarafındaki kısmı kemer içinden taş malzeme ile doldurularak kapatılmıştır (Şekil 3.133).

3.3.1.2.6. 13 Nolu Burç ile 14 Nolu Burç Arası

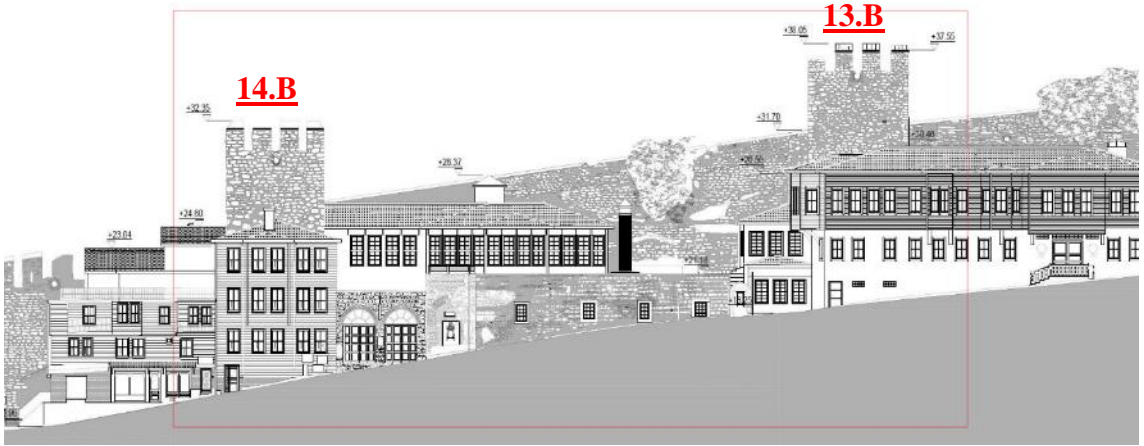
Şekil 3.135 13 Nolu Burç ile 14 Nolu Burç Arasındaki Bölüm

Bab-1 Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki kısımda kalan 13 nolu dörtgen burç ile 14 nolu dörtgen burçlar arasında doğrusal olarak uzanan ve kuzey batı- güney doğu hattında devam eden sur duvarı bir önceki kısımda olduğu gibi yaklaşık 35,4 m uzunluğundadır. Üst kısımlarında da yine diğer kısımlarda olduğu gibi sur duvarları ve burçlar arasındaki yaya sirkülasyonunda bütünlük sağlayan seğirdim yolu mevcuttur. Sur duvarı kuzey batı yönünde sur içinde kalan sarayın 1.Avlusundaki Darphane yapılarına sınır teşkil etmektedir. Bir önceki kısımda olduğu gibi zeminde birikmiş olan yoğun toprak dolgu sebebiyle sur duvarı sınırlarının izlenmesi güçleşmiştir ve sur duvarı kalınlığının da aynı şekilde 2,9 m ile 2 m arasında değişmektedir.

Sur duvarının Soğuk Çeşme Sokağına bakan cephesinde önceki kısımlarda olduğu gibi sur duvarına bitişik olarak inşa edilmiş konut tipi yapılardan 2 adet bulunmaktadır. Sur duvarı üzerindeki mazgal siperleri tamamen yıkılmış ve beton harpuşa ile sonlandırılmıştır. Sur duvarı Alay Köşkü istikametinde 14 nolu dörtgen burca dayanmakta olup söz konusu dörtgen burcun çevresi yaklaşık olarak 7,3 x 7,4 m ölçülerindedir. Burç, her yönde üzerleri tuğla harpuştalı mazgal siperleri ile çevrilmiştir. Burç üzerindeki mazgal siperleri önceki kısımlarda olduğu gibi yaklaşık olarak 0,60 ile 0,70 m civarındadır (Şekil 3.136, Şekil 3.137, Şekil 3.138, Şekil 3.139).

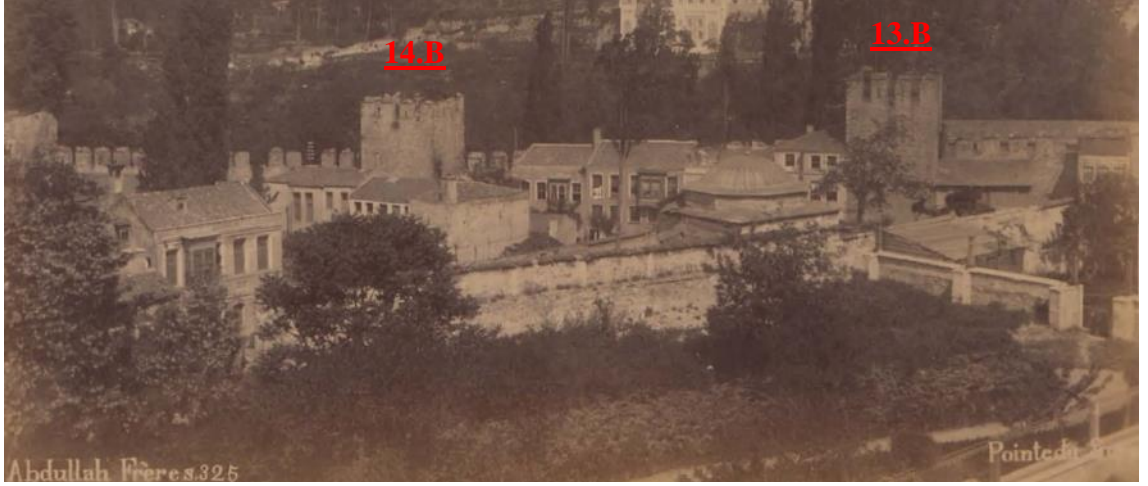
Şekil 3.136. 13 nolu burç ile 14 nolu burç arasındaki kısmın rölövesi (İRAM).

Şekil 3.137. 13 nolu burç ile 14 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM).

Şekil 3.138. 13 nolu burç ile 14 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden siluet görünümü (İRAM).

Şekil 3.139. 19.yy sonlarında 13 nolu burç ile 14 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından silüet görünümü (Yılmaz, 2009).

Söz konusu 13 nolu dörtgen burç ile 14 nolu dörtgen burç arasında sur dışı bölümünde Soğuk Çeşme Sokağı Sarnıcı olarak adlandırılan ve Roma döneminde su sarnıcı olarak yapılmış, 6 adet masif taş sütunun taşıdığı, yüksek kubbeli tarihi bir yapı mevcuttur. Bir dönem oto tamirhanesi olarak kullanılan Sarnıç, 1980’li yıllarda Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından restore edilip bir Roma Tavernası haline getirilmiştir. Sarnıç, günümüzde restoran olarak varlığını sürdürmektedir. 6 sütunlu ve 3 sahanlı sarnıcın üst örtüsü çapraz tonozludur (Şekil 3.140, Şekil 3.141) (Çuhadar, 2010, ss.716-717).

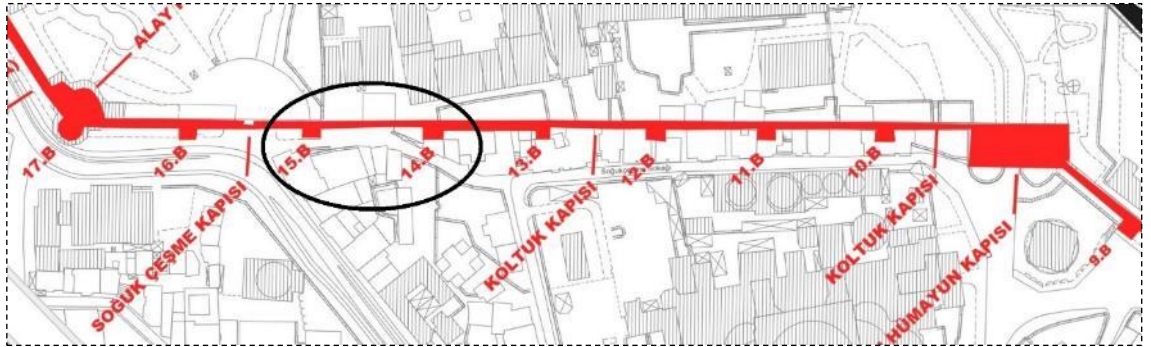

Şekil 3.140. Sarnıç yapısının bulunduğu konumdaki sur ilişkisi ve ilave konut yapıları genel görünümü, 2015 (İRAM)

Şekil 3.141. Sarnıç yapısının giriş kısmı (Soyal, 2019) ve iç mekân görünümü (URL-55).

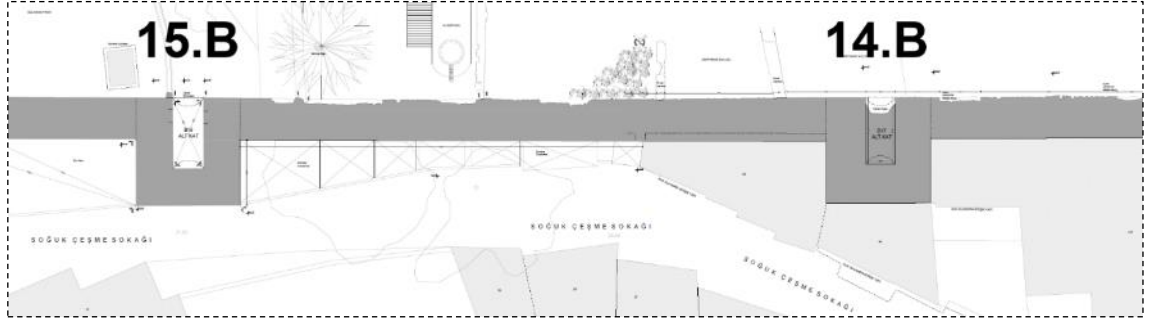
3.3.1.2.7. 14 Nolu Burç ile 15 Nolu Burç Arası

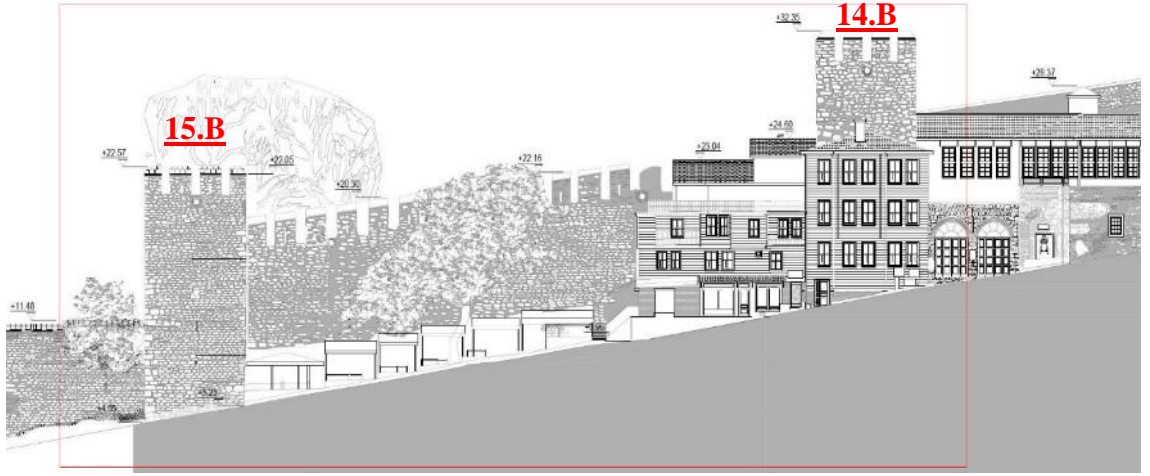
Şekil 3.142. 14 Nolu Burç ile 15 Nolu Burç Arasındaki Bölüm

Bu kısımda 14 nolu dörtgen burç ile 15 nolu dörtgen burçlar arasında yer alan ve doğrusal olarak uzanan sur duvarı yaklaşık 41,4 m uzunluğundadır. Üst kısımlarında da yine diğer kısımlarda olduğu gibi sur duvarları ve burçlar arasındaki yaya sirkülasyonunda bütünlük sağlayan seğirdim yolu mevcuttur. Sur duvarının genel olarak kalınlığı 3 m iken 15 nolu burca yakın kısımlarda, bu kalınlığın 2 metreden daha az olduğu kısımların bulunduğu görülmektedir. Sur üzerindeki mazgal siperlerinin restorasyon uygulamaları öncesinde büyük oranda tahrip olduğu ve çoğunun da tuğla veya taş malzeme ile örülerek kapatılmış olduğu, sonrasında da eksik ve tahrip olmuş olan bu kısımların tamamlanmış olduğu da görülmektedir.

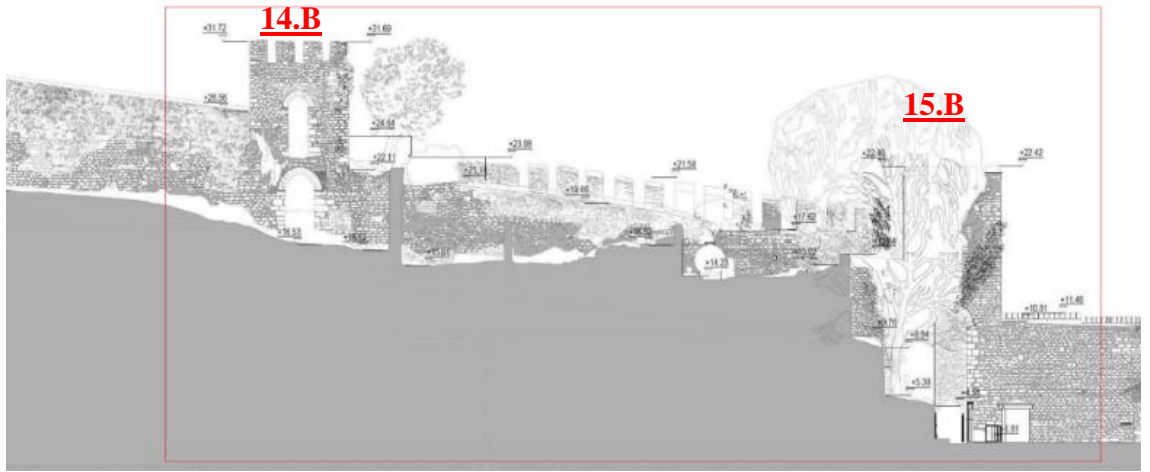
Sur duvarının Soğuk Çeşme Sokağı'na bakan tarafında 15 nolu burca kadar uzayan yaklaşık 30 m boyunca devam eden kademeli gölgelik sistemleri ile kullanılan kafe tarzı kullanımların varlığı görülmektedir. Ayrıca aynı hatta sur duvarına ve 14 nolu dörtgen burca dayalı olarak yakın dönem ekleri ile genişletilmiş bir yapı da bulunmaktadır. Sur duvarının Alay Köşkü istikametinde devam eden kısmında yer alan 15 nolu dörtgen burç dıştan dışa yaklaşık 7,4 x 7,6 m ölçülerindedir. Burcun üst tarafında tuğla harpuştalı mazgal siperleri yer almaktadır. Söz konusu burcun sur içindeki cephesine dik saplanan istinat duvarı ile günümüzdeki Gülhane Parkı giriş alanında ve sarayın birinci avlusu alanında olmak üzere iki farklı kullanım alanı içinde kalmıştır (Şekil 3.143, Şekil 3.144, Şekil 3.145, Şekil 3.148, Şekil 3.149).

Şekil 3.143. 14 nolu burç ile 15 nolu burç arasındaki kısmın rölövesi (İRAM).

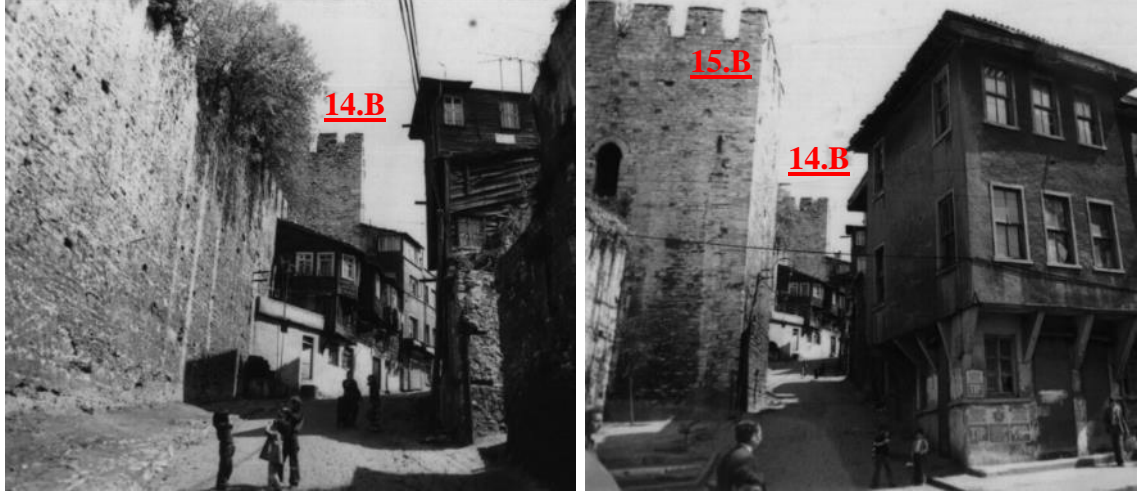

Şekil 3.144. 14 nolu burç ile 15 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM).

Şekil 3.145. 14 nolu burç ile 15 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM).¹²³

¹²³ İRAM; Proje müellifi: Kuleli Mimarlık.

Şekil 3.146. 14 nolu burç ile 15 nolu burç ve arasındaki sur duvarı kısmına ilişkin tarihsiz eski görüntüler (Kurul IV).¹²⁴

Şekil 3.147. 14 nolu burç ile 15 nolu burç arasındaki kısmın Soğuk Çeşme Sokak üzerinden genel görünümü (Soyal, 2016).

¹²⁴ Bu şekildeki fotoğraflarda 14 nolu ve 15 nolu dörtgen burçlar ile sur duvarının yakın geçmiş dönemleri görülebilmektedir. Burada sur duvarına ve 14 nolu burca dayalı yapının varlığı da görülmekte olup günümüz halinden daha küçük olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca tente altı kafe tarzı oturma mekanlarının da yakın geçmiş dönemde yer almadığı da görülmektedir (Şekil 3.147, Şekil 3.148).

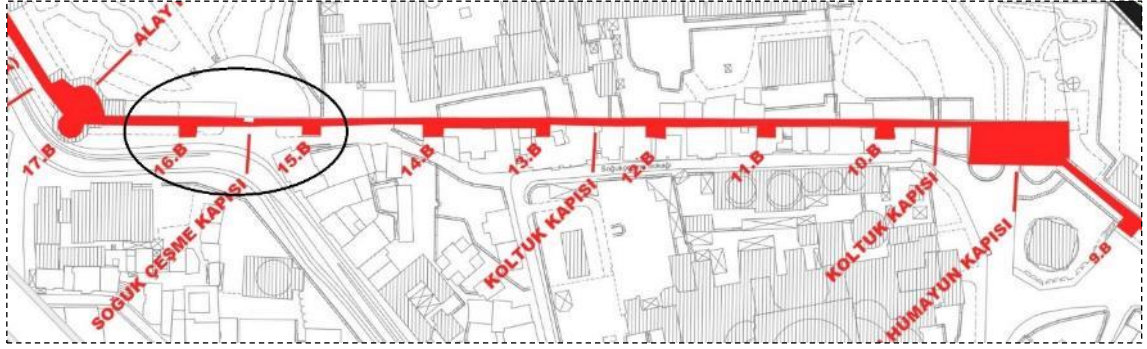

Şekil 3.148. 14 nolu burç ile 15 nolu burç arasındaki kısmın Soğuk Çeşme Sokak üzerinden restorasyon çalışmaları sonrasındaki genel görünümü (Soyal, 2019).

Şekil 3.149. 14 nolu burç ile 15 nolu burç arasındaki sur duvarının ve 15 nolu burcun sur içinden genel görünümü, 2015 (İRAM).

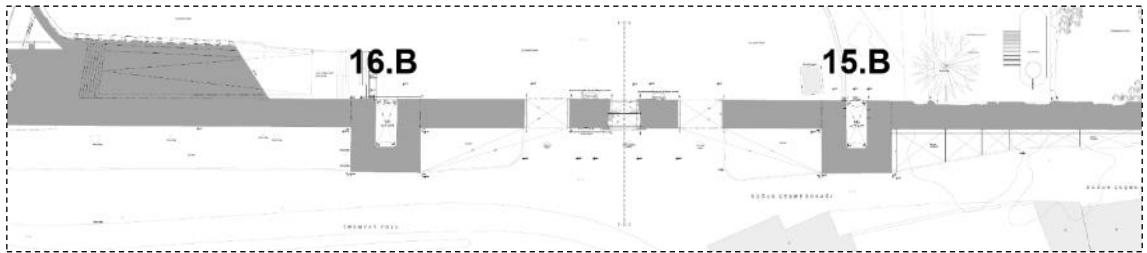
3.3.1.2.8. 15 Nolu Burç ile 16 Nolu Burç Arası

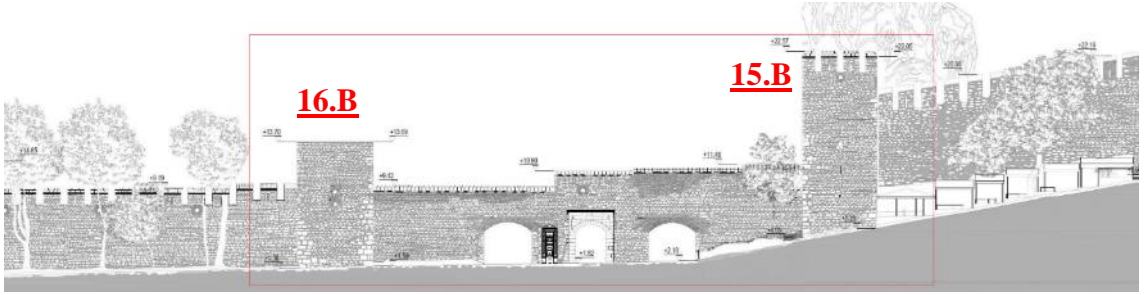
Şekil 3.150. 15 Nolu Burç ile 16 Nolu Burç Arasındaki Bölüm

Bab-ı Hümayun ile Alay Köşkü arasındaki kısımda kalan 15 nolu dörtgen burç ile 16 nolu dörtgen burçlar arasındaki sur duvarının uzunluğu yaklaşık 42 metredir. Sur duvarının bu bölümünde günümüzde Gülhane Parkı giriş kapısı olarak kullanılan ve Soğuk Çeşme Kapısı olarak anılan kapı yer almaktadır (Şekil 3.150). Söz konusu kapı 3 m açıklığında kemerli yapıda olup her günümüzde bu kapının her iki yanında da kemerli birer kapı daha açılarak toplamda 3 adet kapı bulunmaktadır.

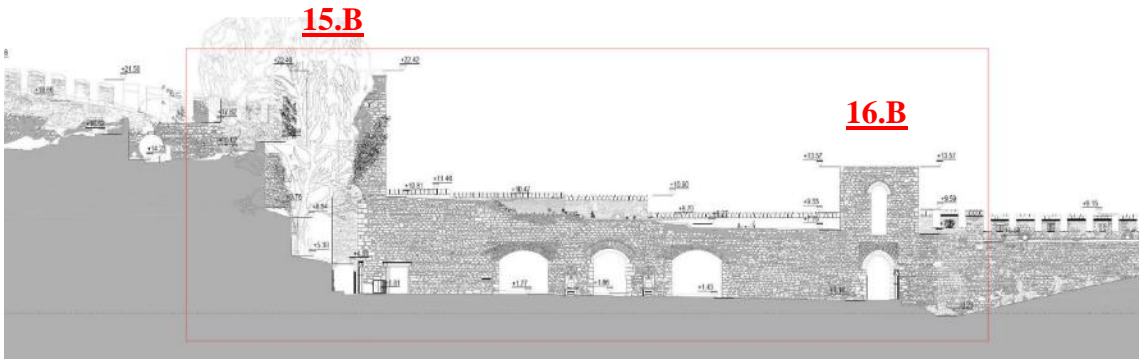
Ortadaki kemerli kapının yanlarında sonradan açılan diğer kapılar da yaklaşık 4,7 m açıklıkladırlar. Bu kısımdaki sur duvarının üst tarafında bulunan seğirdim yollarının duvar boyunca ara basamaklarla kademeli bir yapıdadır ve bu yollara duvarın her iki uç tarafında da çıkış merdivenleri bulunmaktadır. Sur duvarı Alay Köşkü istikametinde 16 nolu dörtgen burca bağlanmaktadır. Burç dıştan dışa yaklaşık 7,3 x 7,6 m ölçülerindedir. Yapılan restorasyon çalışmaları sonrasında üst tarafına doğru eksik olan kısımlarının ve mazgal siperlerinin yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır (Şekil 3.151, Şekil 3.155, Şekil 3.156).

Şekil 3.151. 15 nolu burç ile 16 nolu burç arasındaki kısım rölöve plan şeması, 2015 (İRAM).

Şekil 3.152. 15 nolu burç ile 16 nolu burç arasındaki kısmın, sur dışı cephe görünümü, 2015 (İRAM).

Şekil 3.153. 15 nolu burç ile 16 nolu burç arasındaki kısmın, sur içinden cephe görünümü, 2015 (İRAM).

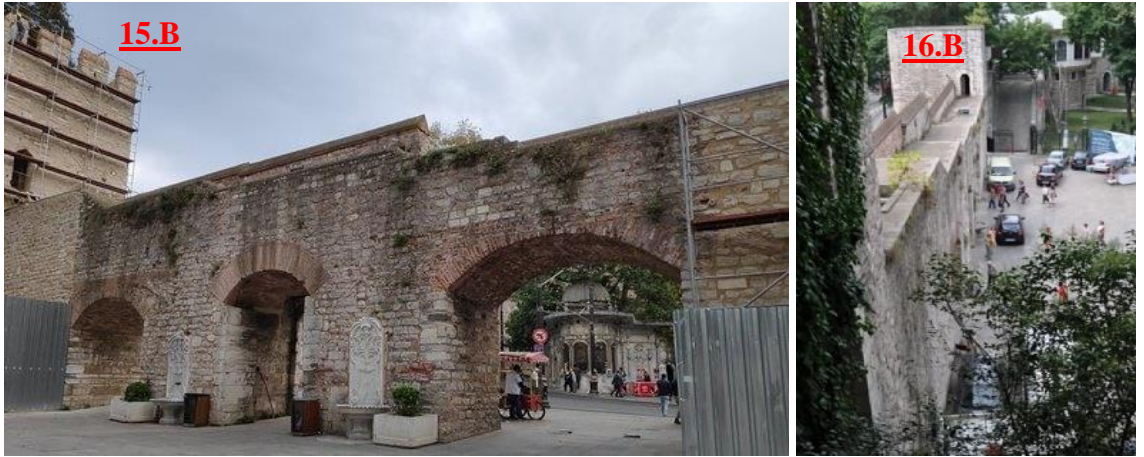

Şekil 3.154. 15 nolu burç ile 16 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından 1940'lara ait genel görünüm (Kurul IV).¹²⁵

¹²⁵ Encümen Arşivleri, Dosya No: 1198 (Kurul IV). Şekildeki 1940 tarihli görünümle ile günümüzdeki görünüm karşılaştırıldığında herhangi bir değişimin olmadığı görülmektedir (Şekil 3.155).

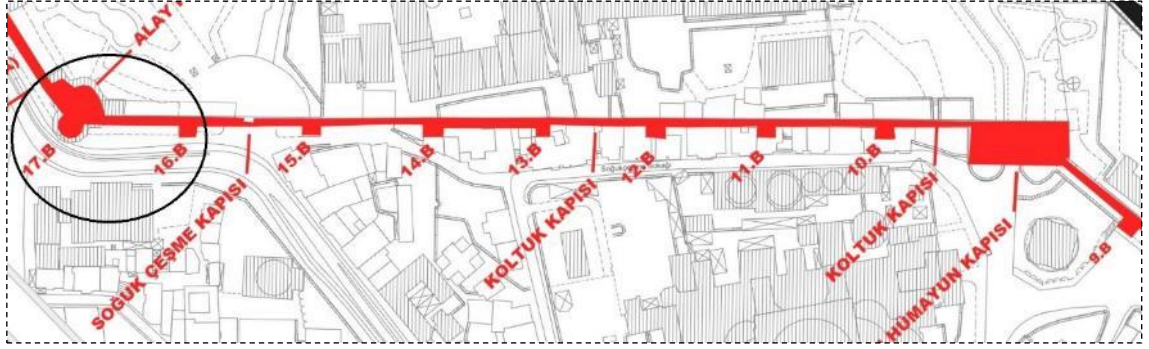
Şekil 3.155. 15 nolu burç ile 16 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal).¹²⁶

Şekil 3.156. 15 nolu burç ile 16 nolu burç arasındaki sur duvarının ve üzerindeki seğirdim yolunun sur içinden genel görünümü, 2015 (İRAM).

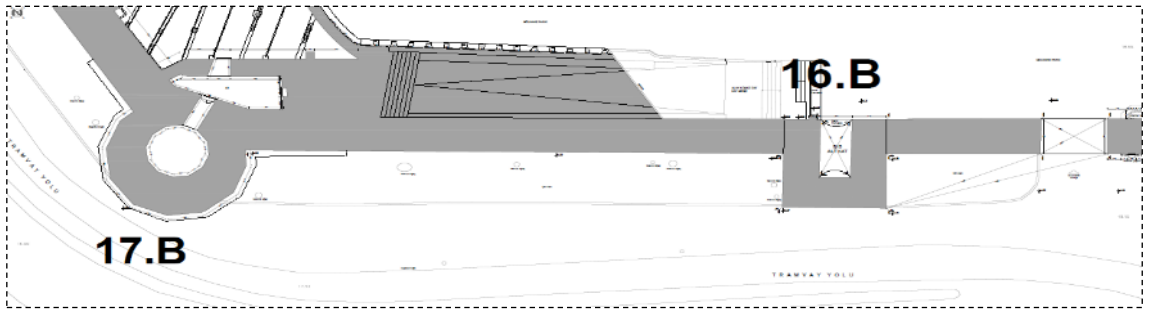
¹²⁶ Şekilde sol taraftaki fotoğraflar 2016, sağ taraftaki fotoğraflar restorasyon çalışmaları sonrasındaki 2019 yılı görünümüdür.

3.3.1.2.9. 16 Nolu Burç ile 17 Nolu Onikigen Burç (Alay Köşkü) Arası

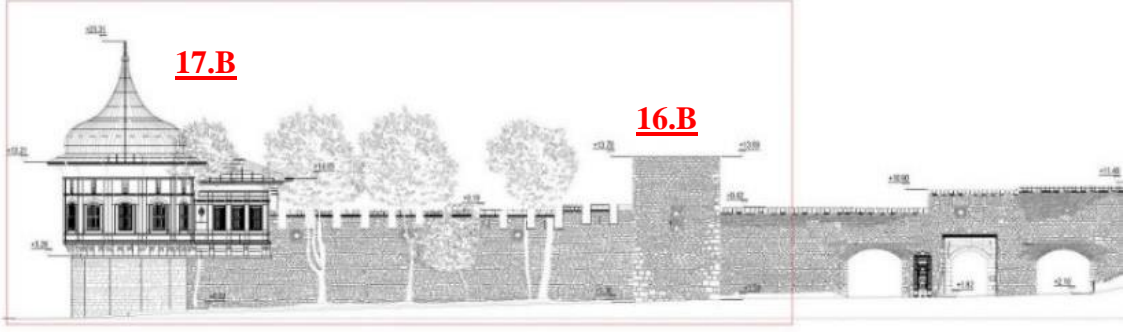

Şekil 3.157. 16 Nolu Burç ile 17 Nolu Sekizgen Köşe Burç (Alay Köşkü) Arasındaki Bölüm

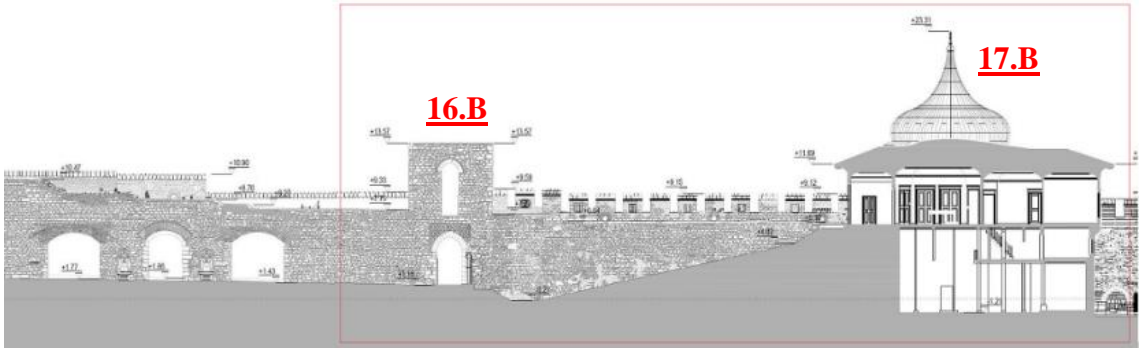
Bab-1 Hümayun ile 17 nolu onikigen burç üzerinde yer alan Alay Köşkü arasındaki sur hattının uç kısmını oluşturan 17 nolu burç ile 16 nolu dörtgen burç arasında doğrusal olarak uzanan sur duvarının uzunluğu yaklaşık 38 metredir. Sur duvarının kalınlığı diğer kısımlarda olduğu gibi yaklaşık 3 metredir. Sur duvarının üst tarafında, sur hattının üst kotlarındaki sirkülasyonu sağlayan seğirdim yolu devam etmektedir. Ayrıca bu yol üzerinde mazgal siperleri de aynı şekilde devam etmektedir. Sur duvarının birleştiği 17 nolu burçta yer alan Alay Köşkü'ne ulaşım sur duvarının iç kısmında (Gülhane Parkı tarafından) yer alan bir rampa ile sağlanmaktadır (Şekil 3.157, Şekil 3.158, Şekil 3.161, Şekil 3.162).

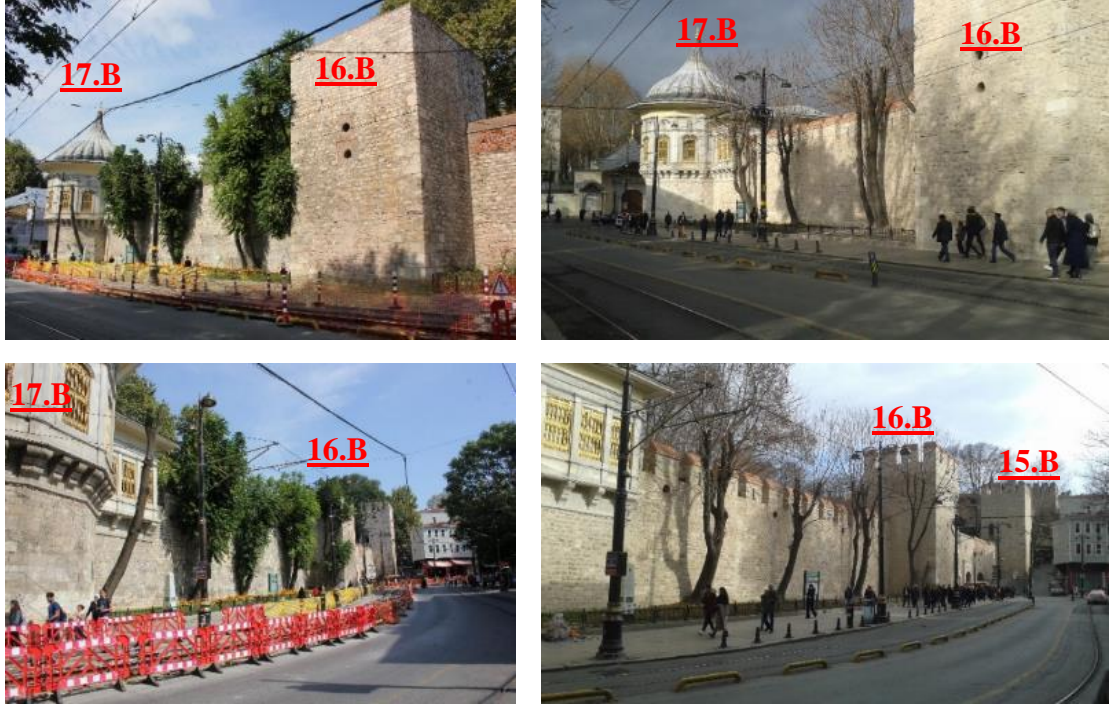
Şekil 3.158. 16 nolu burç ile 17 nolu burç (Alay Köşkü) arasındaki kısmın rölöve plan şeması, 2015 (İRAM).

Şekil 3.159. 16 nolu burç ile 17 nolu burç (Alay Köşkü) arasındaki kısmın sur dışı cephe görünümü, 2015 (İRAM).

Şekil 3.160. 16 nolu burç ile 17 nolu burç (Alay Köşkü) arasındaki kısmın sur içinden cephe görünümü, 2015 (İRAM).

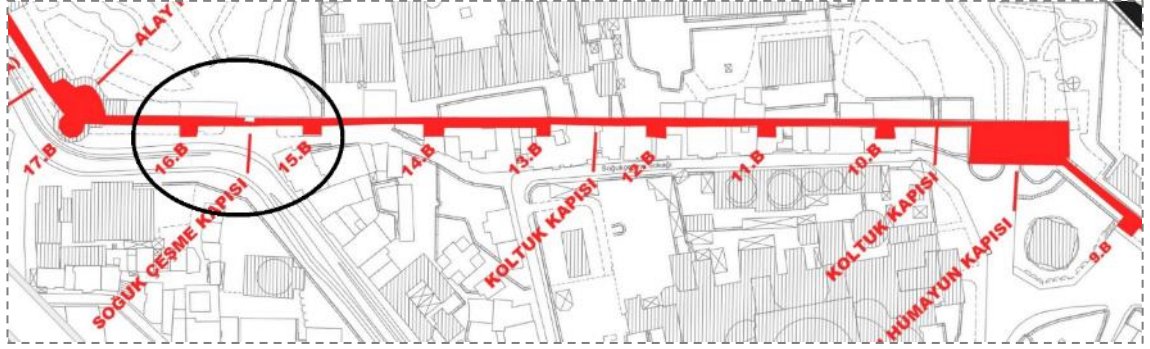
Şekil 3.161. 17 nolu burç (Alay Köşkü) ile 16 nolu dörtgen burç arasındaki kısmın genel görünüşleri.¹²⁷

Şekil 3.162. 16 nolu burç ile 17 nolu burç (Alay Köşkü) arasındaki sur içinden görünüşler (Soyal).

¹²⁷ Şekilde yer alan fotoğraflardan soldakiler restorasyon öncesi 2016, sağdakiler de restorasyon sonrası 2019 yılına ait görünüşlerdir.

3.3.1.2.9.1. Soğukçeşme Kapısı (Bab-ı Sultani)

Şekil 3.163. Soğuk Çeşme Kapısının Sur-i Sultani üzerindeki konumu.

Günümüzde, Gülhane Parkı Kapısı¹²⁸ olarak adlandırılan Soğukçeşme Kapısı, “Bab-ı Sultani” adıyla da bilinir (Sakaoğlu, 2002, ss.30)¹²⁹ ve Bab-ı Hümayun’dan batı yönünde meyilli şekilde inen Soğuk Çeşme Sokak bitiminde 15 ile 16 nolu dörtgen burçlar arasında yer almaktadır (Şekil 3.163).¹³⁰ Ayrıca yine bu konumda, söz konusu Soğukçeşme Kapısı’nın sağ ve sol yanlarında simetrik olacak şekilde, esas kapıdan daha geniş açıklıklı ve yayvan kemerli olarak birer adet ilave kapı boşluğu bulunmaktadır (Şekil 3.164, Şekil 3.167). Bu ilave girişler, 1913’te Operatör Cemil Paşa’nın şehreminliği zamanında açılmıştır (Eyice, 1989).

¹²⁸ N.Sakaoğlu, günümüzde Gülhane Parkı olarak adlandırılan parkın eski dönemlerde “Ağa Vekili Bahçesi” olarak bilinen bir saray bahçesi olduğunu ifade etmektedir (Sakaoğlu, 2002, ss.30).

¹²⁹ N.Sakaoğlu, Hovhannesyanyan’ın bu kapı için Meyyit Kapısı dediğini ve buradan sarayda ölenlerin cenazelerinin çıkarıldığını, yanında da Soğukçeşme denilen bir çeşmenin bulunduğunu ifade ettiğini belirtmektedir (Sakaoğlu, 2002, ss.30).

¹³⁰ İ.H.Uzunçarşılı kapıyı tarif ederken “*Bab-ı Hümayun’dan itibaren garbe doğru takip edilirken yokuşun alt kısmında soğuk çeşme kapısı görülür ki Alay Köşküne yakındır; bu kapıya şimdi Park Kapısı denilmektedir*” şeklindeki ifadesinden söz konusu kapının geçmişte Soğuk Çeşme Kapısı olarak adlandırıldığı ve Gülhane Parkı Kapısı adından evvel yakın geçmiş zamanda da Park Kapısı olarak adlandırıldığı anlaşılmaktadır (Uzunçarşılı, 1988, ss.24-25).

Şekil 3.164. Soğukçeşme Kapısı'nın sur dışından genel görünümü, 2016 (soldaki), 2019 (sağdaki).

Ayverdi, Soğukçeşme Kapısı'nın kemer anahtarından üzenkiye kadar olan mesafesinin açıklığa olan oranının $1/4$ olmasından ve bu oranın II. Mehmed döneminde % 15-18 olmasından dolayı söz konusu kapının tahkimatsız, tek bir kapı ile örtülen basit bir geçit olduğu ve surun ilk yapıldığı zaman mevcut olmayabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca, kapı kemerinin basık kemerlerin ilk denemelerinden biri olduğunu, kapının üstündeki kitabeli kabartma tabla ve anahtardaki içi noktalı gül ile 17. yy özellikleri taşıdığını ifade ederek söz konusu kapının 17. yüzyıla ait olduğunu belirtmektedir (Şekil 3.166) (Ayverdi, 1989, ss.693).

Şekil 3.165 Soğukçeşme Kapısı'nın sur dışından genel görünümü (URL-57).

Şekil 3.166. Soğukçeşme Kapısı (20. yy başları) (Sakaoğlu, 2002).

Şekil 3.167. Soğukçeşme Kapısı'nın sur içinden genel görünümü (URL-57).

Soğukçeşme Kapısı'nın sur dışından girişte sol tarafta bulunan çeşmesinde II.Abdülhamid adına H.1307 (M.1889-90) tarihli bir kitabe, III.Selim tuğrası ve I.Ahmed'in dönemini veren H.1014 (M.1605-06) tarihli üç beyitlik kitabe yer almaktadır (Sakaoğlu, 2002, ss.31). Söz konusu kapı muhtemelen çeşmenin yapıldığı dönem olan I.Ahmed döneminde çeşmeyle birlikte açılmış olmalıdır. Kitabe üzerindeki tuğradan da çeşmenin III.Selim tarafından yenilediği anlaşılmaktadır. En üstteki II.Abdülhamid kitabesi de sokağa ve kapıya adını veren çeşmenin son olarak II. Abdülhamid tarafından ve kitabede kendi adı verilmek suretiyle onarıldığını göstermektedir. Ayrıca, günümüzde Soğukçeşme Kapısı'ndan içeri girildiğinde sur içinde sağ ve sol taraflarındaki diğer kapılar ile arasındaki duvar yüzeyinde birer adet kitabesiz çeşme bulunmaktadır (Şekil 3.167, Şekil 3.169).

Şekil 3.168 Soğukçeşme ve Kapısı'nın tarihsiz geçmiş dönem fotoğrafı (URL-56).¹³¹

¹³¹ Şekildeki fotoğrafta, günümüzde Soğukçeşme Kapısı'nın sağ ve sol taraflarında yer alan geçitlerin henüz açılmamış olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, yan geçitlerin açılmamış olması da göz önünde bulundurulduğunda, fotoğrafın 19. yüzyılın ikinci yarısında çekilmiş olması muhtemeldir.

Şekil 3.169. Çeşmelerin detay görüntüleri (URL-28).

Sur-i Sultani'nin içerisinde yer alan ve günümüzde Gülhane Parkı olarak adlandırılan sarayın dış bahçelerinden birine girişin sağlandığı kapılardan olan Soğukçeşme Kapısı'nın her iki yanında bulunan iki kapı boşluğunun yakın geçmiş zamanda halihazırdaki durumları şeklinde açılmış olduğu fotoğraflar üzerindeki kronolojik sıralamada görülmektedir (Şekil 3.166, Şekil 3.170).¹³² Ancak, surun ilk zamanlarında olmadığı düşünülen ve sonradan I.Ahmed döneminde 17. yüzyılda açılmış olduğu düşünülen kapının, kara sur hattındaki üç büyük giriş kapısı olan Bab-ı Hümayun Kapısı, Otluk Kapısı ile Demirkapı'dan farklı olarak tahkimatsız ve daha küçük ebatlarda olması bakımından kara sur hattındaki koltuk kapısı girişlerini andırmaktadır.

Bu bağlamda, söz konusu Soğukçeşme Kapısı'nın ilk yapılış ve kullanım şekli olarak anılan diğer büyük giriş kapıları gibi değil de bir koltuk kapısı olarak inşa edilmiş olabileceği; Alay Köşkü'nden sahil istikametine doğru uzanan sur duvarı üzerinde ve köşkün hemen yakınında bulunan bir koltuk kapısının (Sokullu Mehmed Paşa Kapısı)¹³³ da var olması sebebiyle söz konusu Soğukçeşme Kapısı'nın, Hovhannesyan'ın ifade ettiği gibi sarayda ölenlerin cenazelerinin çıkarılması için kullanılan (Sakaoğlu, 2002, ss.30) bir koltuk kapısı olması muhtemeldir.

¹³² S.Eyice, Soğukçeşme Kapısı'nın iki yanındaki basık kemerli girişlerin 1913 yılında Operatör Cemil Paşa'nın şehreminliği zamanında açıldığını ifade etmektedir (Eyice, 1989).

¹³³ Sokullu Mehmed Paşa Kapısı (koltuk kapı) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Alay Köşkü (17 nolu burç) ile 18 nolu burç arasındaki kısmın tanımlaması.

Şekil 3.170: Soğukçeşme Kapısı'nın tarihsiz geçmiş dönem görünümü (Kurul IV).¹³⁴

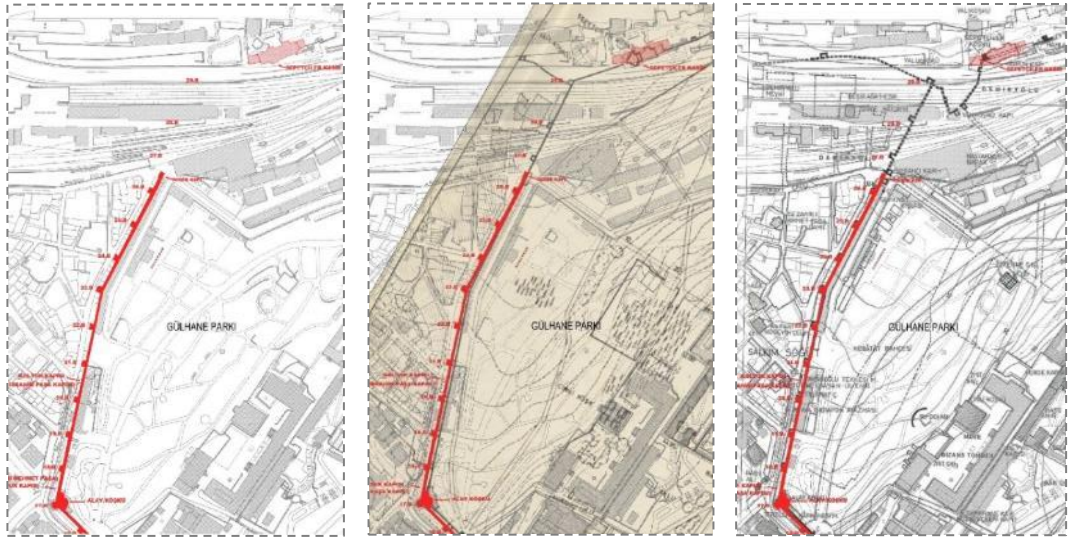
3.3.1.3. Alay Köşkü ile Yalı Köşkü Arasındaki Bölüm

Şekil 3.171. Kara sur hattı üzerinde Alay Köşkü ile Yalı Köşkü arasındaki bölüm (URL-12).

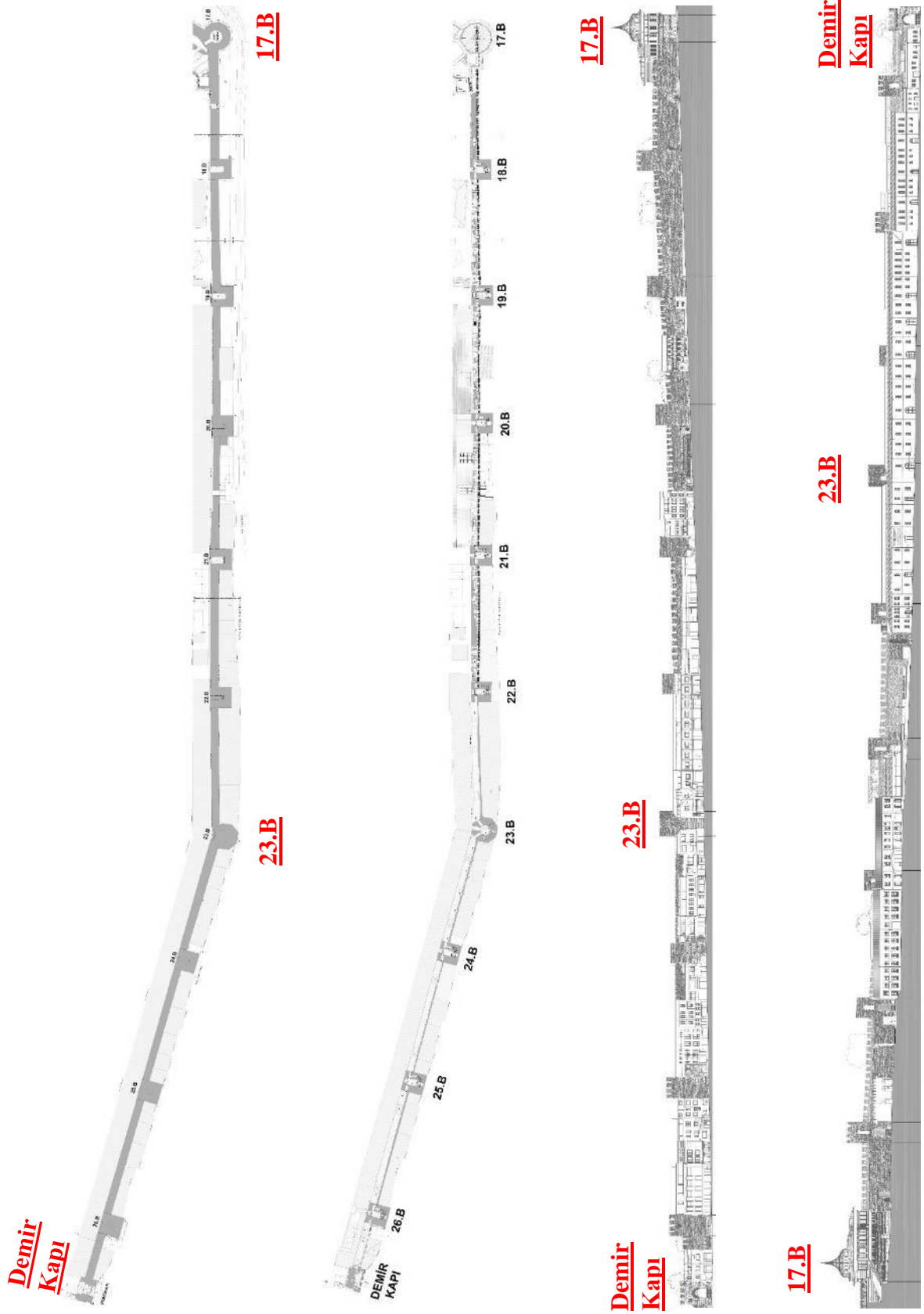
¹³⁴ Koruma bölge kurulu arşivinde yer alan tarihsiz Encümen Arşivi dosyalarından “1198” gömlek sayılı dosya. Arşivdeki bazı tarihli fotoğraflara kıyasla şekildeki fotoğrafın 1940-1950 arasında tarihlenmesi muhtemeldir.

Sur-i Sultani'nin kara sur hattında Alay Köşkü ile sahil konumunda günümüzde mevcut olmayan Yalı Köşkü mevkiine kadar olan bu bölüm, orta kısmına yakın bir noktada kuzeydoğu istikametinde hafif açılı bir kırılma yaparak iki doğrusal hattan oluşmakta ve sahil mevkiinde günümüzde var olmayan Haliç deniz surları ile birleşmektedir. Bu birleşim noktasına kadar olan kısmın Demirkapı'dan sahil istikametindeki bölümü, tren yolunun inşa edildiği dönemlerde yıkılarak günümüze ulaşmamıştır (Şekil 3.171, Şekil 3.172, Şekil 3.173).

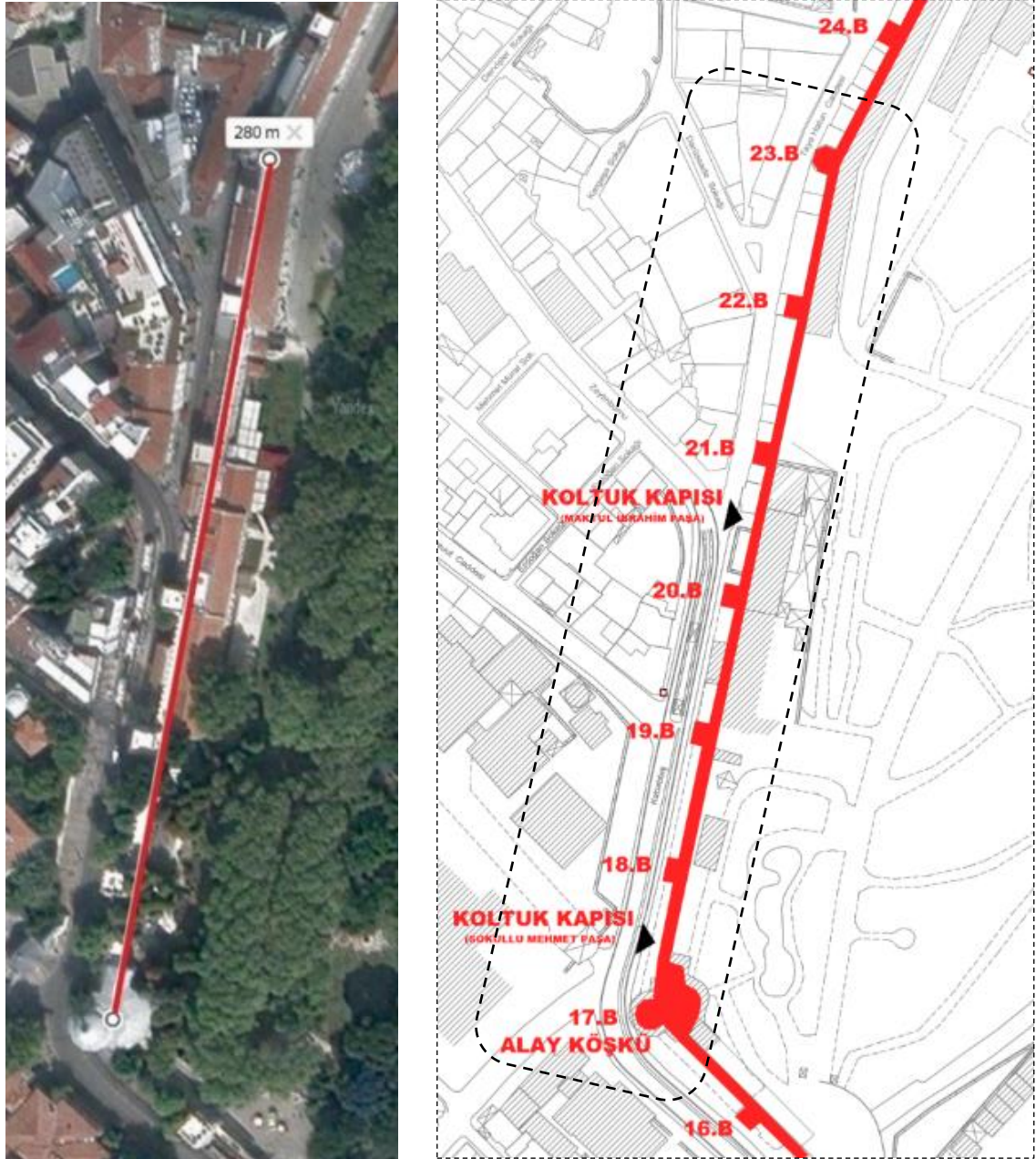
Şekil 3.172. Kara sur hattının Alay Köşkü ile Yalı Köşkü arasındaki bölümü.¹³⁵

¹³⁵ Soldaki şekil 2015 yılı rölöve çizimidir. Ortada çizim anılan rölövenin S.H.Eldem'in rölöve-restitüsyon çizimi ile örtüştürülmesidir. Sağdaki çizim ise yine aynı rölövenin Müller-Wiener rölöve-restitüsyon çizimi ile örtüştürülmesidir.

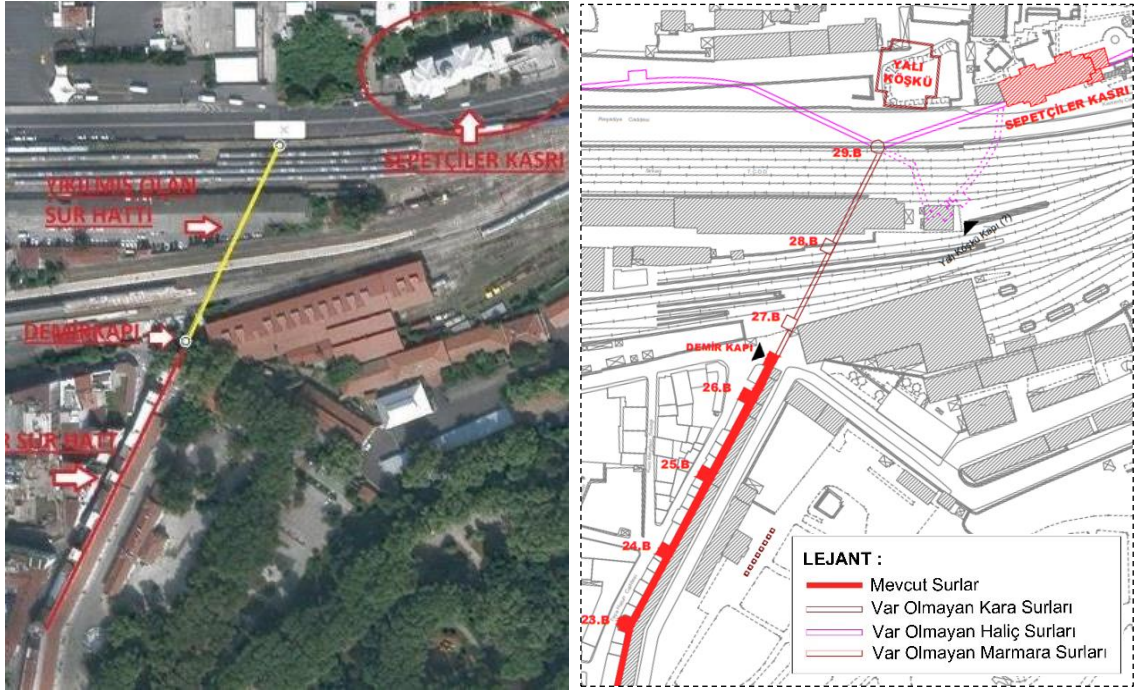
Şekil 3.173. Alay Köşkü ile Demirkapı arasındaki sur hattının rölöve planları ve silüetleri (İRAM).

Alay Köşkü ile geçmişteki Yalı Köşkü arasındaki bu bölümde sur hattında iki doğrusal kısım bulunmaktadır. Bunlardan Alay Köşkü ile köşe noktasında bulunan 23 nolu sekizgen burç arasındaki sur duvarında 5 adet dörtgen burç ile 2 adet koltuk kapısı yer almaktadır ve bu kısmın uzunluğu yaklaşık 280 metredir (Şekil 3.172, Şekil 3.174, Şekil 3.174).

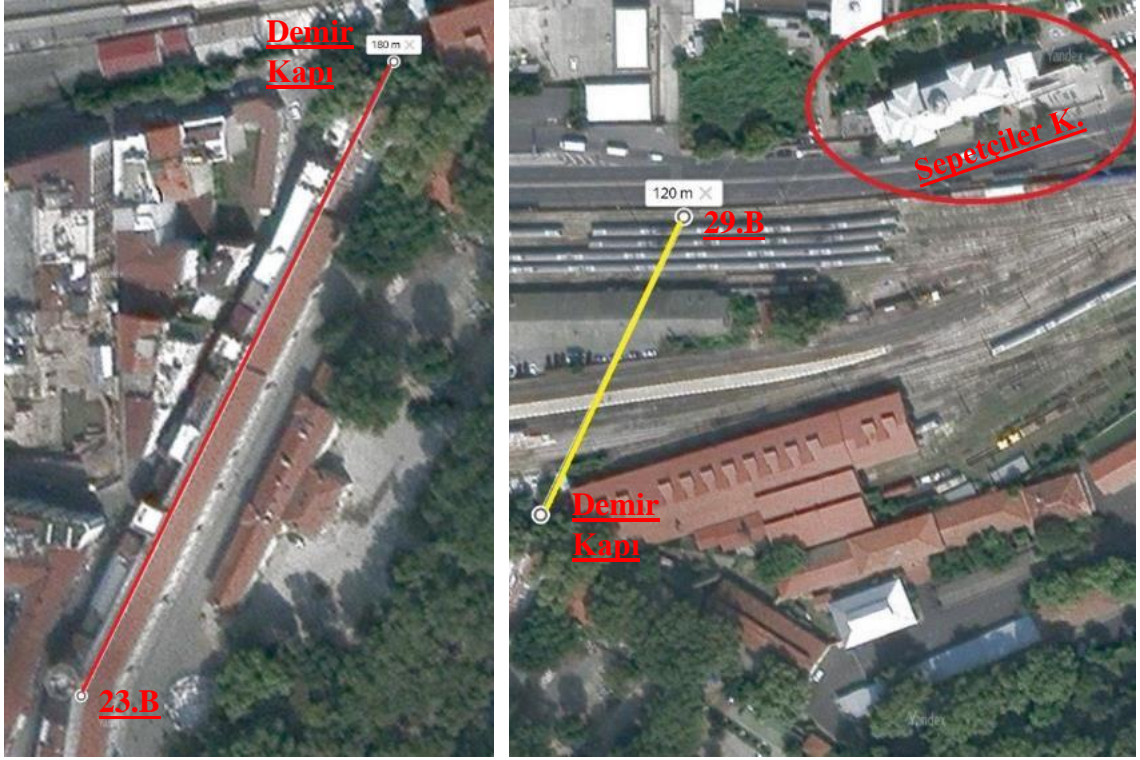

Şekil 3.174. Alay Köşkü ile 23 nolu sekizgen köşe burcu arasındaki doğrusal sur hattı (URL-12).

Sekizgen köşe burcundan (23 nolu burç) kuzeydoğu istikametinde hafif bir kırılma yaparak sahil mevkiine uzanan ikinci kısım geçmişteki Yalı Köşkü yakınında bulunan ve günümüzde mevcut olmayan 29 nolu burç ile birleşmektedir. Bu sur hattı üzerinde Demirkapı ile 29 nolu burç arasındaki kısım sur duvarı ve burçları demiryolu hattının geçmesi sebebiyle yıkılarak tahrip edilmiş ve günümüze kadar ulaşmamıştır. Halihazırda var olan 23 nolu köşe burcu ile Demirkapı arasındaki kısmın uzunluğu yaklaşık 280 metredir. Yıkılarak günümüze ulaşmamış olan kısım ise yaklaşık 120 metre uzunlunda olup özgünündeki bütün haliyle toplamda 300 metre civarındadır (Şekil 3.172, Şekil 3.173, Şekil 3.175).

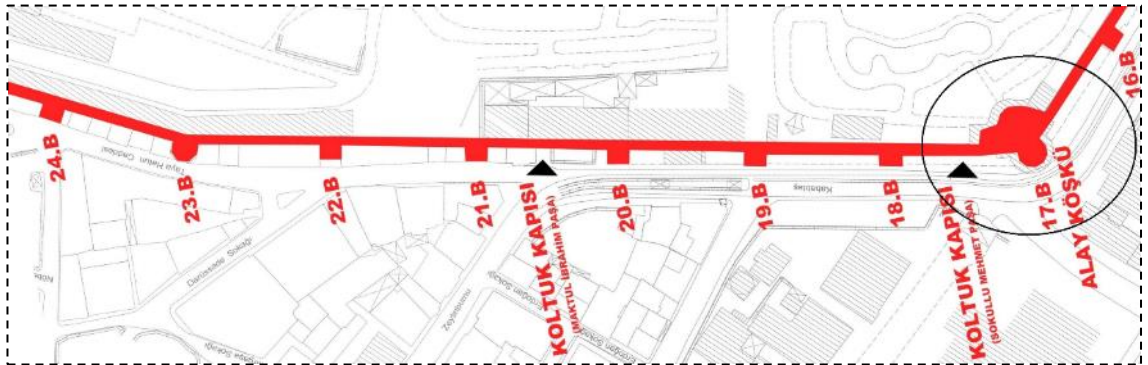

Şekil 3.175. 23 nolu köşe burç ile Demirkapı ve sonrasında mevcut olmayan sur hattı (URL-12).

Şekil 3.176. 23 nolu köşe burç ile Demirkapı arasındaki sur kısmı (soldaki) ve günümüzde mevcut olmayan sur Demirkapı ile Yalı Köşkü arasındaki kısım (sağdaki) (URL-12).

3.3.1.3.1 Alay Köşkü (17.B) (Ahmet Hamdi Tanpınar Edebiyat Müze Kütüphanesi)

Şekil 3.177 Alay Köşkü'nün kara sur hattındaki konumu.

Alay Köşkü, Sur-i Sultani kara sur hattının Alemdar Caddesine bakan köşesindeki burcun üstünde inşa edilmiştir (Şekil 3.177). Köşkün üzerine inşa edildiği köşe burcu, 12 köşesi olması bakımından sur hattındaki diğer burçlardan farklı bir özellik

göstermektedir. Köşkün girişi, Soğukçeşme Kapısı'ndan sur içine girildikten sonra sol tarafta kalan genişçe bir rampa ve 7 basamaklı bir merdiven ile sağlanmıştır. Söz konusu köşk yapısı günümüzde Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde yer alan "Ahmet Hamdi Tanpınar Edebiyat Müze Kütüphanesi" şeklinde kullanılmaktadır.

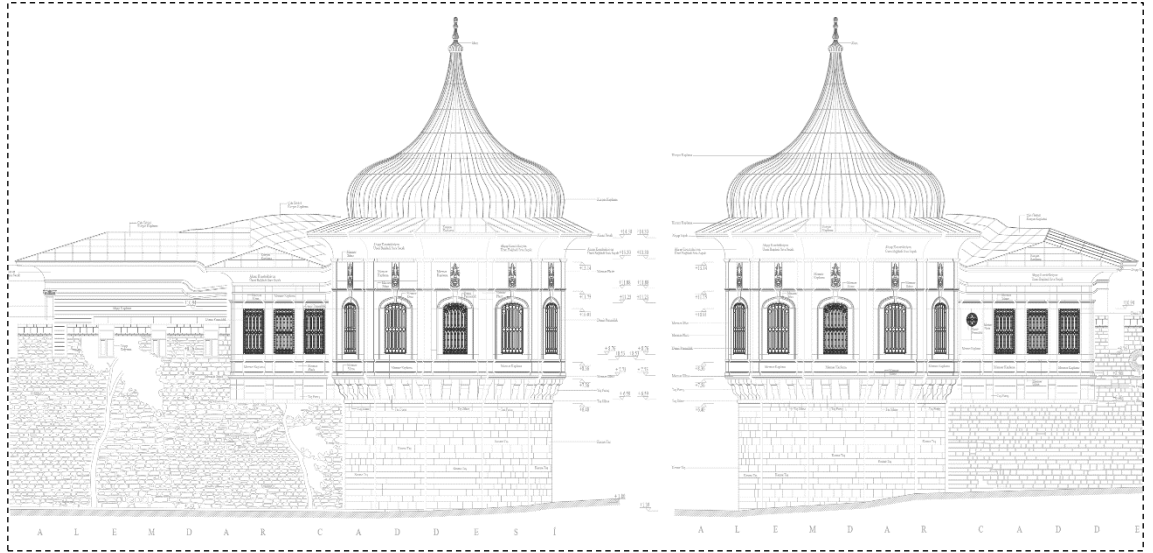
Yapının günümüzdeki halinde üst kat, sur dışı tarafında taş konsollar üzerine oturtulmuştur. Yapının burç üzerine inşa edilen kısmının üst örtüsü soğan kubbeli ve dilimli bir külah ile örtülmüş olup geniş saçaklıdır. Bu soğan külahın içinde burç üzerindeki salonun üstünü örten kubbe bulunmaktadır ve külah kısmı dahil bütün yapının üstü kurşunla örtülüdür.

Onikigen salon ve yanındaki odaların sur dışındaki caddeye bakan cepheleri tamamen mermer kaplanmıştır. Üzerine inşa edildiği burçtan dolayı on iki köşeli olarak yapılan salon, yedi cephesinde açılmış yarım kavisli pencerelerden ışık alır ve bunların siyah mermerden kemerleri üstüne her birine bir beyit olmak üzere İzzet Molla'nın tarih kasidesi yazılmıştır (Eyice, 1989).

Yapının sur içi tarafındaki üst kat pencere boşlukları da geniş tutularak mekanların aydınlık olması sağlanmıştır. Alt katların cephe düzeninde de sur dışı tarafında duvarların çok kalın olmasından dolayı pencere boşluğu bulunmayıp sur içi tarafında ise üst kotlarında yakın bir konumda (asma kat kotunda) küçük ebatlı pencere boşlukları yer almaktadır (Şekil 3.178, Şekil 3.179, Şekil 3.180, Şekil 3.181).

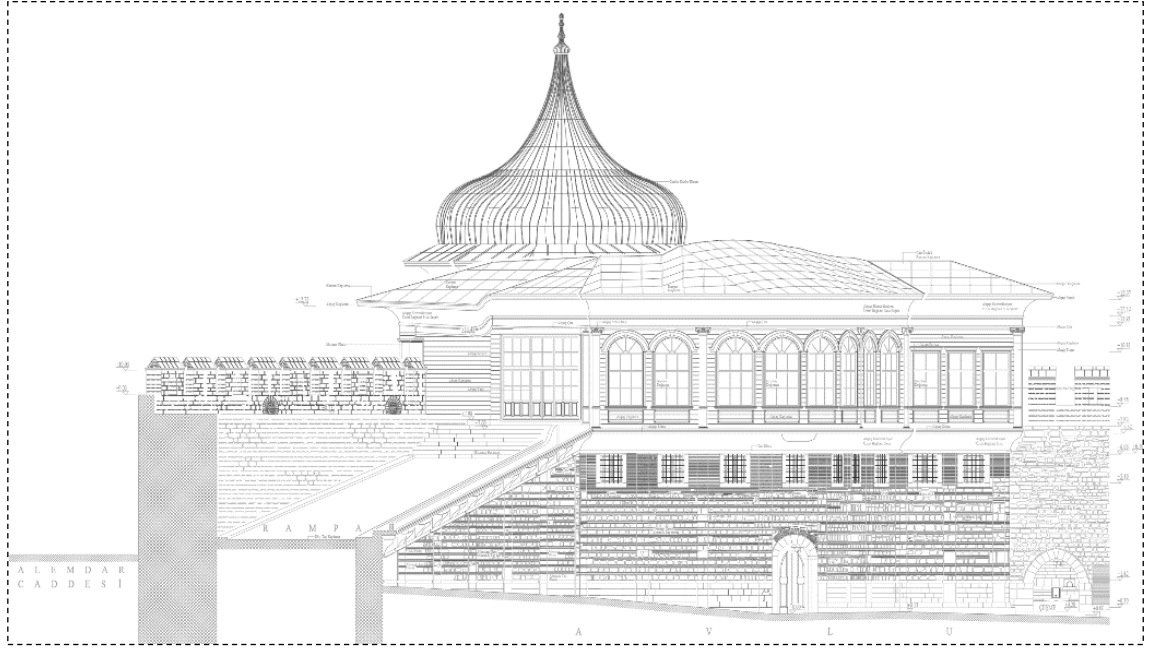
Şekil 3.178 Alay Köşkü'nün sur dışından genel görünümü (Soyal, 2019)

Şekil 3.179 Alay Köşkü'nün sur dışından kuzey ve kuzeydoğu yönlerinde cephe görünümleri (İRAM)

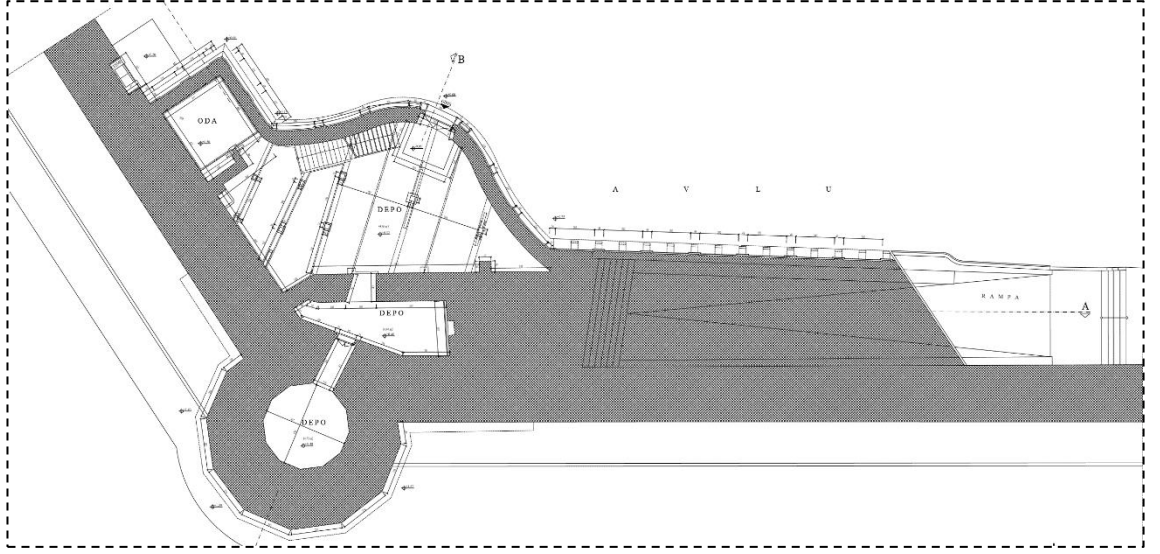
Şekil 3.180 Alay Köşkü'nün sur içinden genel görünümü (Soyal, 2019)

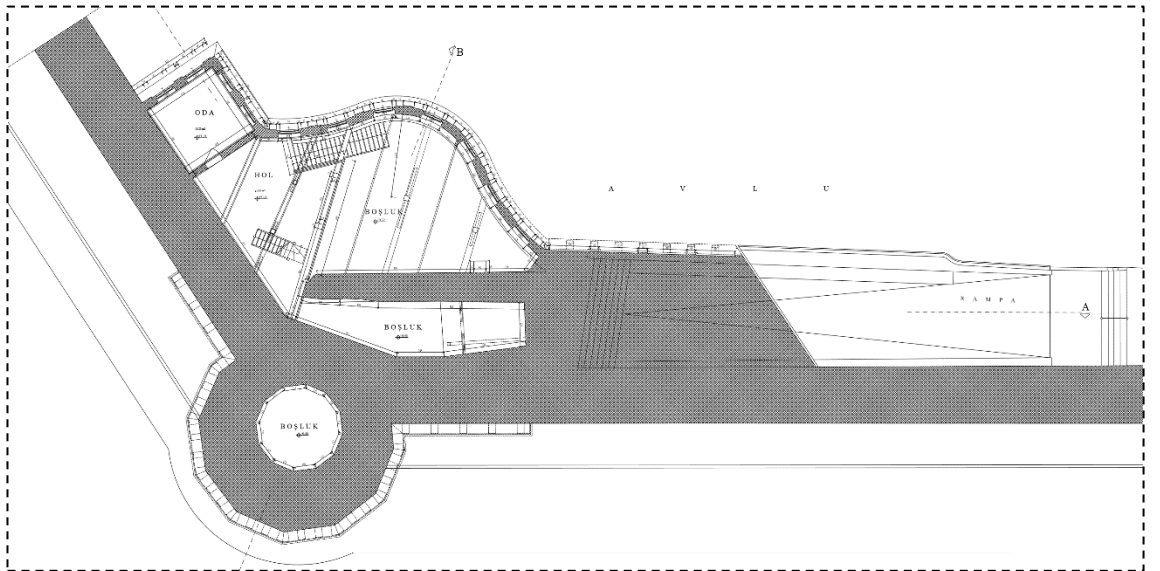
Şekil 3.181 Alay Köşkü'nün sur içinden güneybatı cephesi görünümü (İRAM)

Köşk yapısı günümüzdeki halinde zemin kat, asma kat ve 1.kat olmak üzere 3 katlı plan şemasına sahiptir. Zemin kat plan şemasında, köşk yapısının temelini oluşturan onikigen köşe burcunun temelleri ve sur duvarları ile bunların sur içi tarafındaki eklenti

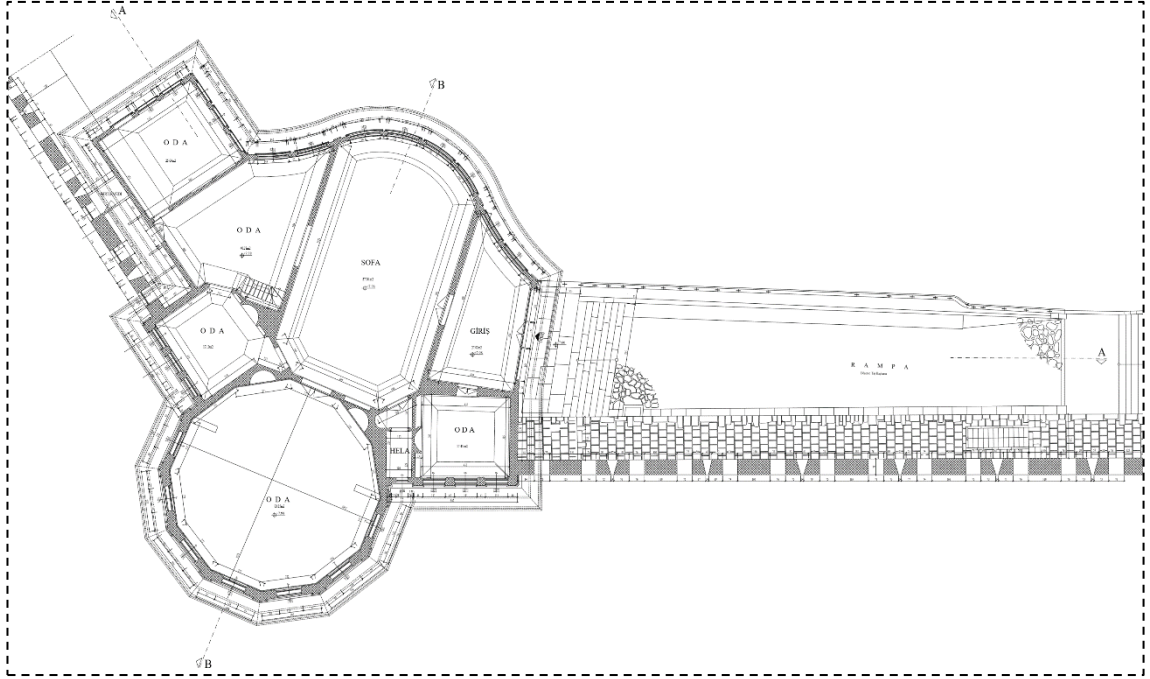
mekanları mevcuttur. Ayrıca bu kattan iç merdivenler ile ulaşılan bir asma katı mevcuttur. Yapının esas kullanım alanı olan 1.katta dış ortamdan girişin yapıldığı bir hol ve bu holden geçilen bir sofa ile burç üzerinde bulunan görkemli onikigen bir oda (hünkâr salonu) ve bunun dışında dört oda ile bir hela mekanlarından oluşmaktadır (Şekil 3.182, Şekil 3.183, Şekil 3.184, Şekil 3.185).

Şekil 3.182 Alay Köşkü zemin kat plan şeması (İRAM)

Şekil 3.183 Alay Köşkü asma kat plan şeması (İRAM)

Şekil 3.184 Alay Köşkü 1.kat plan şeması (İRAM)

Şekil 3.185 Alay Köşkü "A-A" (soldaki) ve "B-B" (sağdaki) kesitleri (İRAM)

Alay Köşkü, Selam Köşkü ya da Alay Kasrı diye bilinen onikigen kule köşkü, Sultanın çeşitli alay törenleri ile merasimleri izlediği ve isyanlar sırasında asilerin şikayetlerini dinlemek için durduğu yer olup aynı zamanda, görkemli duvarlar ardında bulunuyor olmasına rağmen Sultanın ülkesini gözlediğine işaret eden bir gözetleme kulesidir (Koçu, 1959; Necipoğlu, 2007, ss.61). Fatih zamanındaki ilk Alay Köşkü'nün,

Bab-1 Hümayun Köşkü gibi ahşap olduğu ve bu ahşap köşkün XVI. yy sonlarına kadar var olduğu, sonraki dönemlerde yapılan yenilemelerle kagire dönüştürüldüğü bilinmektedir (Eyice, 1989; Sakaoğlu, 2002, ss.32). Köşkün üzerinde yer aldığı köşe burcunun diğer burçlardan daha değişik ve daha itinalı işlenmiş taş malzeme ile yapılmış olması daha Fatih zamanından itibaren bir köşkü taşımak üzere tasarlandığını göstermektedir.

Alay Köşkü'nün günümüzdeki haline ilişkin olarak sur dışı tarafında yer alan pencerelerin kemerlerinde yazılı manzum kitabesinden öğrenildiğine göre, şimdikinden daha yüksekte var olan bir köşkün yerine H.1255 (M.1810) yılında II.Mahmud tarafından halkın şikayetlerini daha kolay işitebilmek amacıyla zemine yaklaştırılarak daha alçak bir kotta yeniden yaptırılmıştır (Uzunçarşılı, 1988, ss.25; Eyice, 1989; Necipoğlu, 2007, ss.61).¹³⁶ Köşkün günümüzdeki halinin mimarına ilişkin kesin bir kayıt bulunmamasına karşın, mimari üslubu bakımından, devrin gözde mimarlarından olan Balyan ailesinden Kırkor Amira Balyan olması muhtemeldir (Eyice, 1989).

Tanzimat'tan sonra, Dolmabahçe Sarayı'nın önünden geçen cadde geçit alayı yolu karakterini aldığından Alay Köşkü artık eski fonksiyonunu kaybetmiştir ve tamamen ampire üslubunda olan Dolmabahçe Sarayı'nın müstemilatından Pembe Köşk, yeni Alay Köşkü haline gelmiştir. Sonrasında köşkün eski işlevini ve önemini yitirmesine müteakip 1855 yılında Soğukçeşme Kapısı'ndan sonraki 16 nolu dörtgen burç ile Alay Köşkü arasında Fossati Kardeşler tarafından İstanbul'un ilk telgrafhane binası (Telgrafhane-i Amire) yapıldıktan sonra Alay Köşkü, telgrafhane nazırlarının makamı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Şekil 3.186). 1909 yılında Bahçekapı'daki Posta ve Telgraf Nezareti yapıncaya kadar, nazırlar burada görev yapmıştır (Eyice, 1984; Eyice, 1989; Sakaoğlu, 2002, ss.35). Ayrıca, sonraki dönemlerde de sadece ressam, yazarlar değil Mimarlar Birliği (Cumhuriyet döneminde Mimarlar Odasından önce kurulan meslek birliği) de toplantılarını Alay Köşkü'nde gerçekleştirmiştir.

¹³⁶ S. Eyice, Alay Köşkü'nün II. Mahmud zamanındaki yenilenme tarihine ilişkin olarak, Z.Orgun'un pencere kemerlerinde Keçecizade İzzet Molla tarafından yazılan manzum tarihin ebcedini hesaplarken noktalı harfleri toplamak suretiyle H.1235 (M.1819-20) yılını elde ettiğini ve R.E.Koçu'nun da aynı tarihi benimsediğini ayrıca ifade etmiştir (Eyice, 1989; Koçu, 1959).

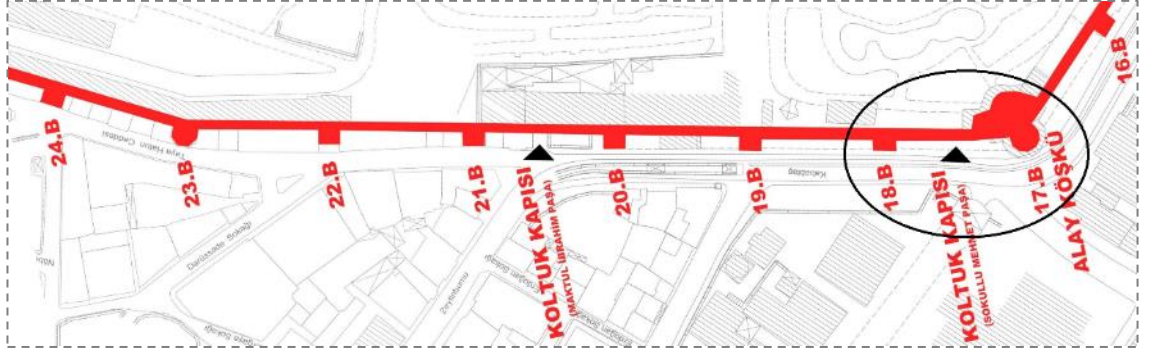

Şekil 3.186 Bugün yerinde olmayan Telgrafhane-i Amire ve Alay Köşkü'nün genel görünümü.¹³⁷

Bu tarihten sonra uzun yıllar boş kalan yapı Cumhuriyetin ilk yıllarında Güzel Sanatlar Birliği'ne verilerek bir süreliğine ressam, heykeltıraş, yazar ve şairlerin toplantı mekânı olarak kullanılmıştır. Bir ara Eminönü Halkevi tarafından oyun salonu olarak kullanılan yapı 1945 yılında İstanbul Eski Eserleri Tescil Bürosu olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1938 yılında Topkapı Sarayı Müzesi'ne bağlanan köşk 1959-1960 yıllarında büyük ölçüde bir tamir görmüş, bazı eklemeler, içindeki ahşap katlar, bitişiğindeki çok geç devre ait odalar kaldırılmıştır (Eyice, 1989). Söz konusu yapı günümüzde, 2008-2009 yıllarında gerçekleştirilmiş olan restorasyon çalışmaları ile Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak ve kamuya açık bir şekilde Ahmet Hamdi Tanpınar Edebiyat Müze Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

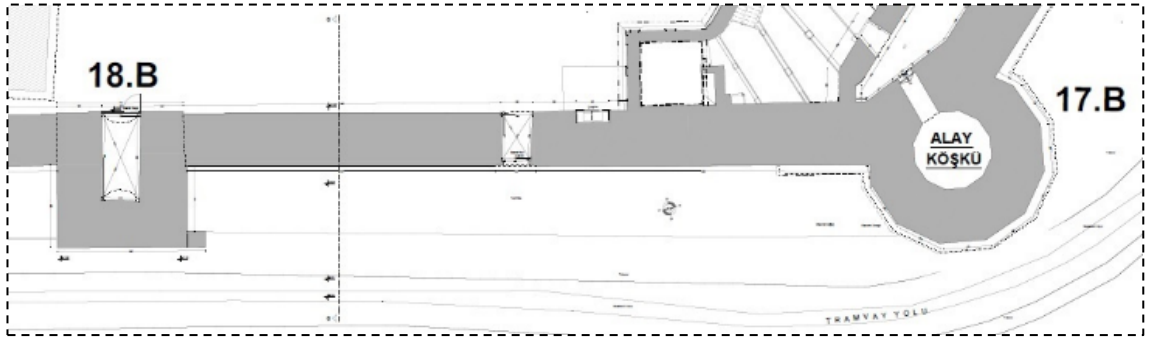
¹³⁷ Şekildeki fotoğraf 1893 tarihli olarak Abdullah Biraderler tarafından çekilmiştir (Fatih, 2012, c.III, ss.39).

3.3.1.3.2. Alay Köşkü (17 Nolu Burç) ile 18 Nolu Burç Arası

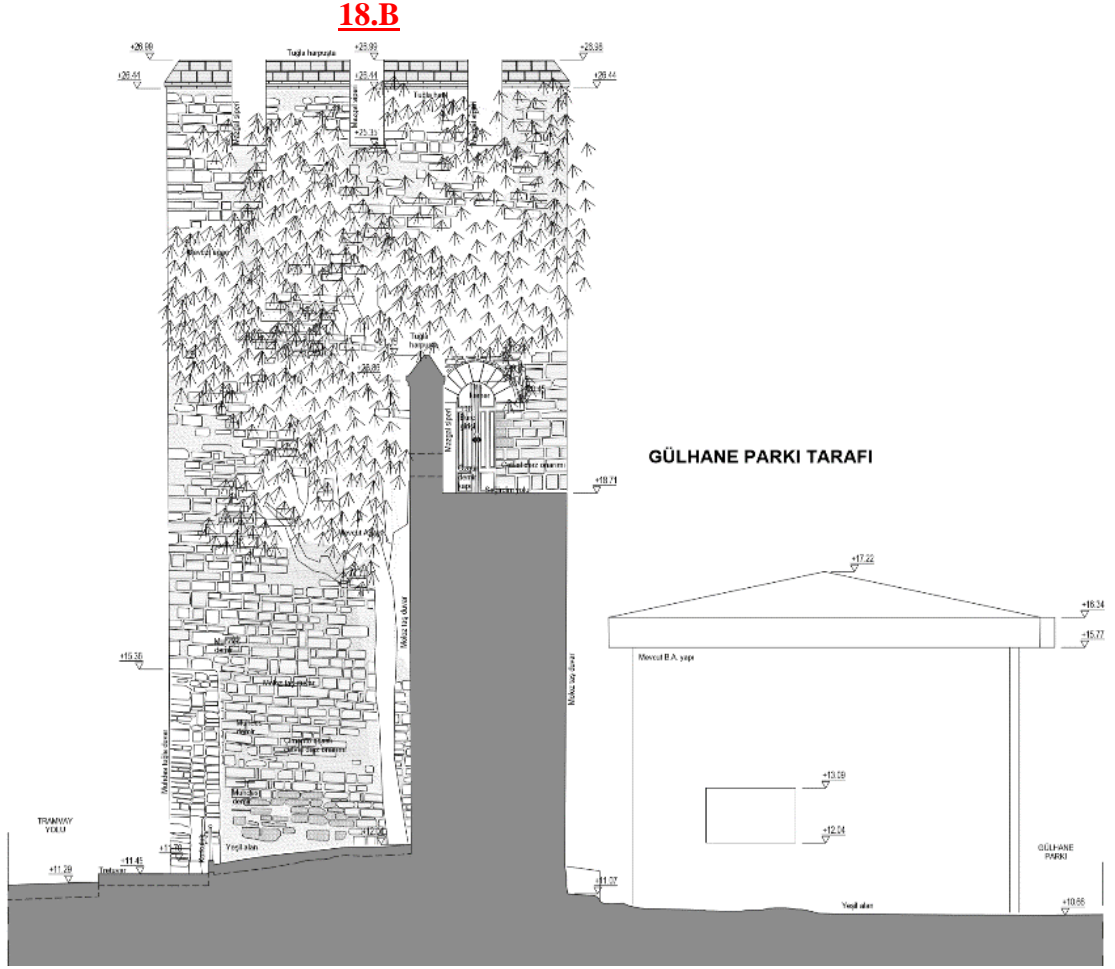

Şekil 3.187. Alay Köşkü (17 nolu burç) ile 18 nolu burç arasındaki kısım.

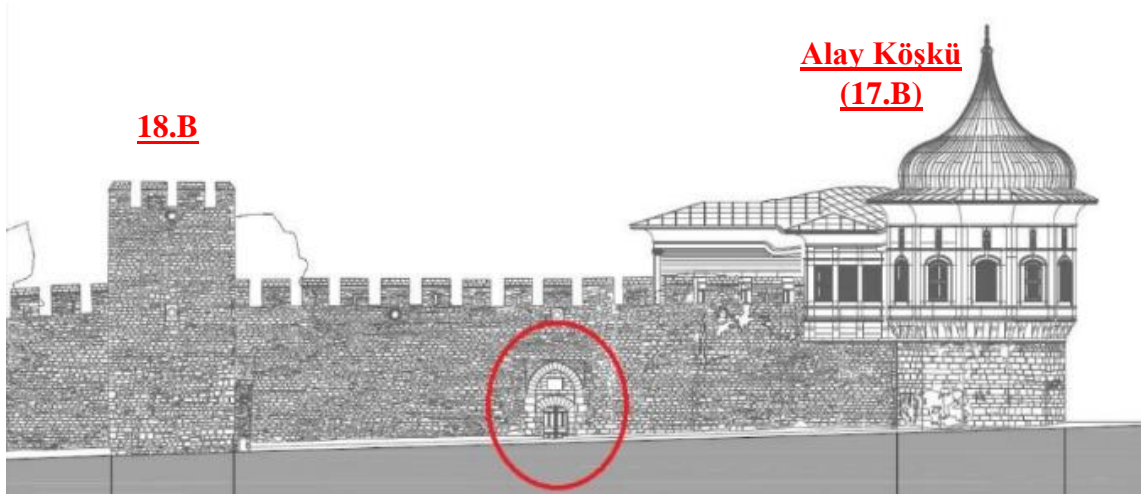
Sur-i Sultani kara surunda, surun topoğrafyaya bağlı olarak yaptığı açısız kırılma noktasındaki köşe burcu olan ve oniki köşe sayısı ile diğer burçlardan farklı özellik ortaya koyan 17 nolu burç üzerinde günümüzde Alay Köşkü denilen yapı bulunmaktadır. 17 nolu köşe burcundan sahil istikametinde devan sur duvarı 18 nolu dörtgen burç ile birleşmektedir. Burçlar arasında kalan sur duvarı yaklaşık 38 m uzunluğunda ve 3 m kalınlığındadır. Sur duvarının üst tarafında seğirdim yolları ve tuğla harpuştalı mazgal siperleri bulunmaktadır (Şekil 3.187, Şekil 3.188, Şekil 3.189, Şekil 3.195).

Şekil 3.188. 17 nolu burç (Alay Köşkü) ile 18 nolu burç arasındaki rölöve çizimi (İRAM).

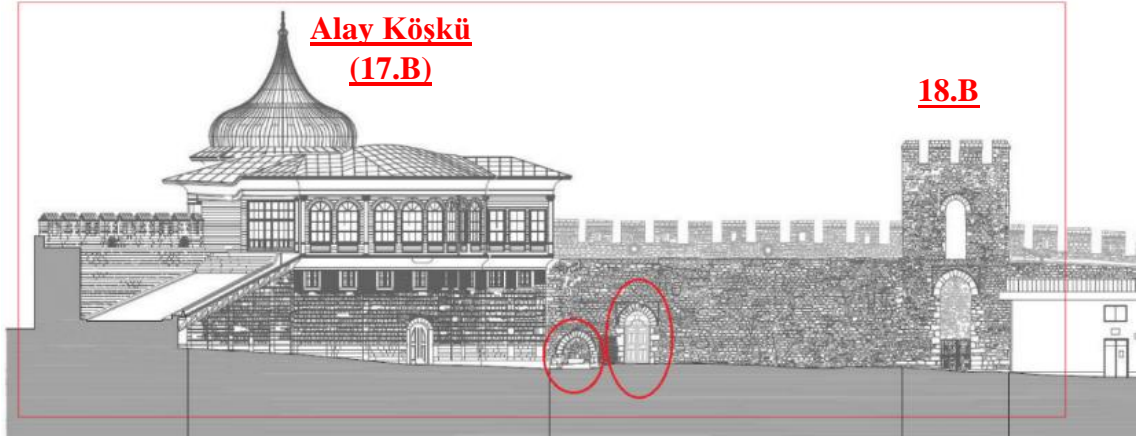

Şekil 3.189. 17 nolu burç ile 18 nolu burç arasında “6-6 kesiti” (İRAM).

Şekil 3.190. 17 nolu burç (Alay Köşkü) ile 18 nolu burç arası sur dışından siluet görünümü (İRAM).¹³⁸

¹³⁸ İRAM; Proje müellifi: Kuleli Mimarlık.

Şekil 3.191. 17 nolu burç (Alay Köşkü) ile 18 nolu burç arası sur içinden siluet görünümü (İRAM).

Sur duvarı üzerinde Sokullu Mehmet Paşa Kapısı olarak da adlandırılan bir adet koltuk kapısı mevcuttur (Eyice, 1989; Seçkin, 1998; Sakaoğlu, 2002) ve kara sur hattı üzerindeki diğer koltuk kapıları gibi aktif olarak kullanılmamaktadır. Kara surunu genel olarak detaylarıyla birlikte tarif eden Uzunçarşılı, Alay Köşkü ile Demirkapı arasında iki adet koltuk kapısının olduğunu ifade etmiş olmasına karşın bu kapı hakkında başka bir bilgi vermemiştir (Uzunçarşılı, 1998).

Sakaoğlu ise kapının aynı zamanda Alay Köşkü Kapısı olarak da bilindiğini, kitabeliği yazısız bir biniş kapısı olduğunu ve rivayete göre bu kapıyı Sokullu Mehmed Paşa'nın kullandığını ifade etmiştir (Sakaoğlu, 2002, ss.35). Ancak kapının ne zamandan beri var olduğuna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu bağlamda, sur duvarlarının ilk inşa edildiği zaman var olup olmadığı bilinmemesine karşın Sokullu zamanında kullanıldığına göre 16. yüzyıldan beri var olan bir kapı olması muhtemeldir (Şekil 3.190, Şekil 3.191).

Ayrıca bu koltuk kapısı ile Alay Köşkü arasında sur içi tarafında duvar çeşmesi bulunmaktadır. Çeşme üzerinde ne zaman veya kimin tarafından yapıldığına ilişkin herhangi bir kitabesi bulunmamaktadır. (Şekil 3.191, Şekil 3.192, Şekil 3.193, Şekil 3.194).

Şekil 3.192. Alay Köşkü ve 18 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal, 2015)

Şekil 3.193. Alay Köşkü ve 18 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (Soyal, 2015)

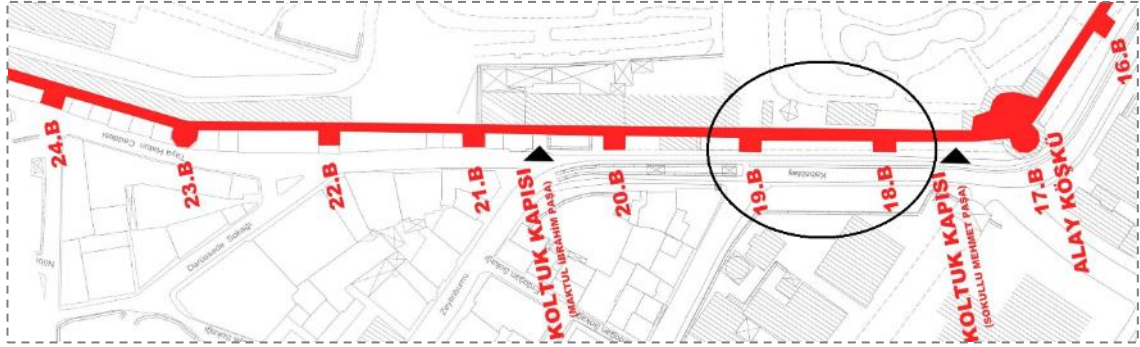

Şekil 3.194. Sur duvarı üzerindeki duvar çeşmesi ve koltuk kapısı detay görüntüleri (Soyal, 2015)

Şekil 3.195. Sur duvarı üzerinde seyirdim yolu, mazgal siperleri, top mazgalları ve merdivenlere ilişkin detay görüntümler (Soyal, 2015).¹³⁹

3.3.1.3.4. 18 Nolu Burç ile 19 Nolu Burç Arası

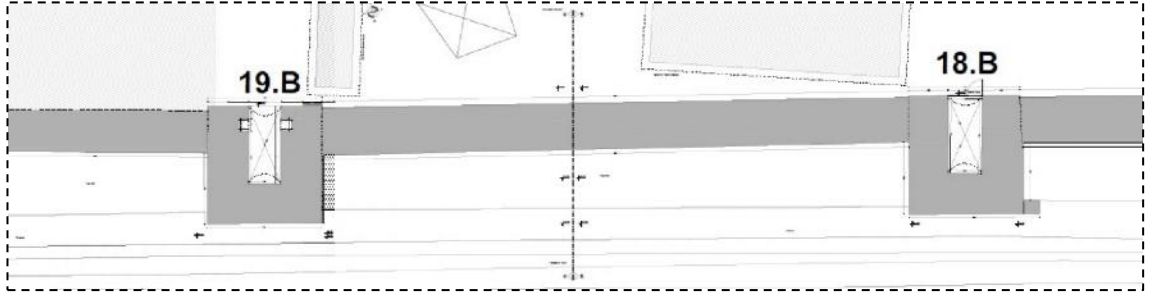
Şekil 3.196. 18 nolu burç ile 19 nolu burç arasındaki kısım

18 nolu dörtgen burç ile 19 nolu dörtgen burç arasında doğrusal olarak uzanan sur duvarı bir önceki kısımda olduğu gibi yaklaşık 38 m uzunluğunda ve 3 m kalınlığındadır. 18 ve 19 nolu dörtgen burçlar da yaklaşık olarak 7,5 x 7,5 m ebatlarındadırlar. Sur duvarı üzerinde seğirdim yolu ve tuğla harpuştalı mazgal siperleri mevcuttur. Bu siperler

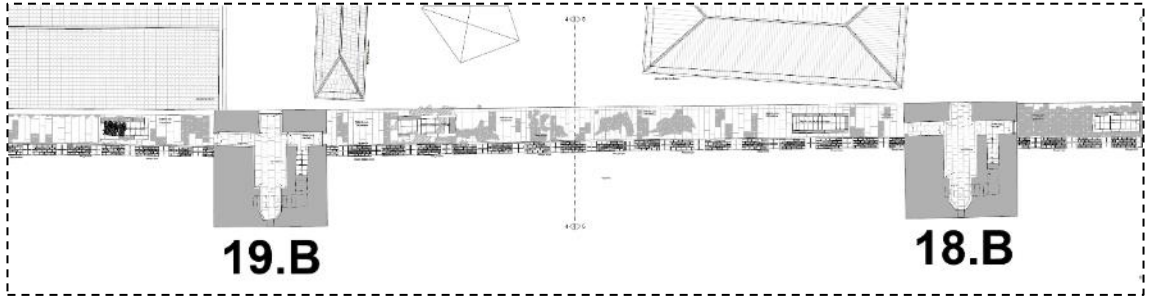
¹³⁹ Şekilde seğirdim kotundan burca giriş kapısı ve burcun alt kotundan seğirdime çıkış merdiven detayları görülmektedir.

üzerinde bir dolu bir boş olarak düzenli şekilde dikdörtgen mazgal delikleri ile 4 siperde bir olacak şekilde toplamda 3 adet top atış deliği bulunmaktadır. Seğirdim yolu kotunda 18 ve 19 nolu burçlara giriş-çıkışın sağlandığı kapılar ile burçların alt kotuna bağlantı sağlayan merdiven boşlukları da yer almaktadır (Şekil 3.197, Şekil 3.198).

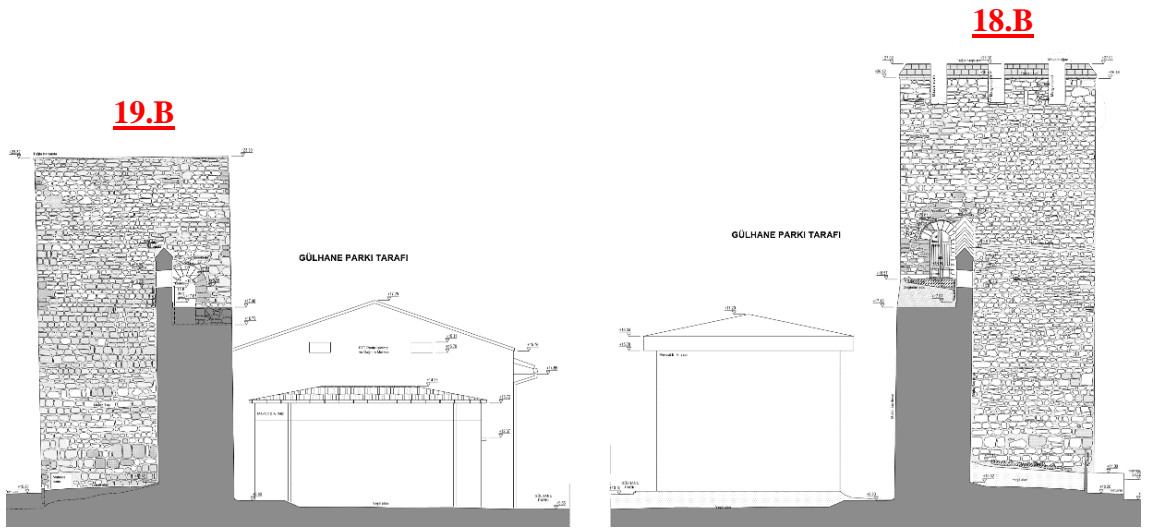
18 nolu burç üzerinde üst kısımda köşe mazgal siperleri ile iki adet ara mazgal siperleri ve burcun yol tarafındaki dış cephesinde düşey akları aynı olacak şekilde iki adet top atış deliği bulunmaktadır. 19 nolu burçta benzer bir yapıya sahip olmasına karşın üst taraftaki mazgal siperi detayları günümüze kadar ulaşmamıştır (Şekil 3.199, Şekil 3.200, Şekil 3.202, Şekil 3.201).

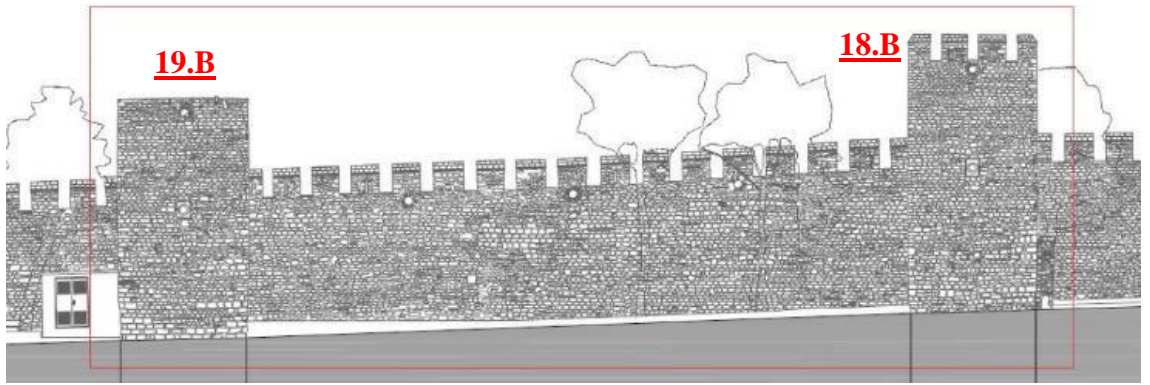
Şekil 3.197. 18 nolu burç ile 19 nolu burç arasındaki kısmın rölöve alt kot planı (İRAM).

Şekil 3.198. 18 nolu burç ile 19 nolu burç arasındaki kısmın rölöve üst kot planı (İRAM).

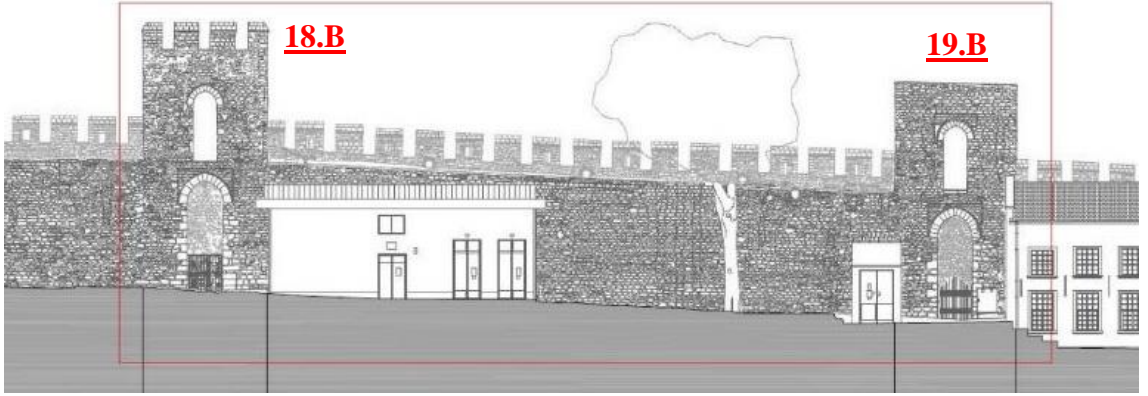
Şekil 3.199: 18 ve 19 nolu burçlar arası kısımda “4-4” (soldaki) ve “5-5” (sağdaki) kesitleri (İRAM).

Şekil 3.200. 18 ve 19 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından cephe görünüşü, rölöve çizimi (İRAM)

Şekil 3.201. 18 ve 19 nolu burç arasına ilişkin sur dışından genel görünüm (Soyal, 2019)

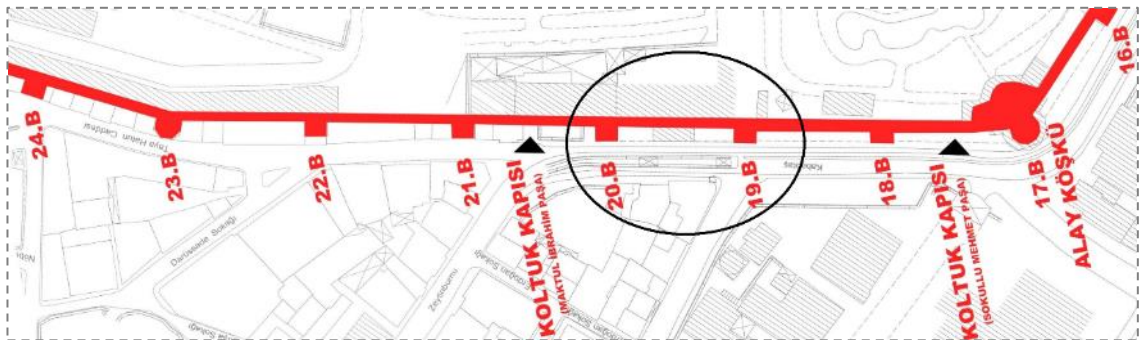

Şekil 3.202. 18 ve 19 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden cephe görünüşü, rölöve çizimi (İRAM)

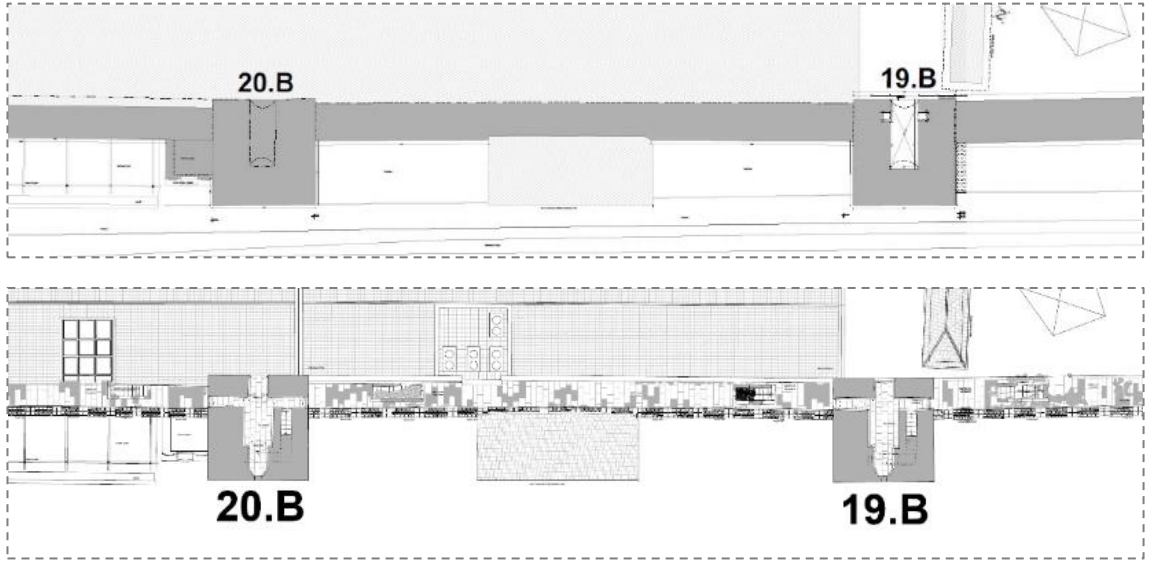
Şekil 3.203. 18 ve 19 nolu burç arasına ilişkin sur içinden görünüm (Soyal, 2015)

3.3.1.3.5. 19 Nolu Burç ile 20 Nolu Burç Arası

Şekil 3.204. 19 nolu burç ile 20 nolu burç arasının sur hattındaki konumu.

Kar sur hattındaki 19 ve 20 nolu dörtgen burçlar arasında doğrusal olarak uzanan sur duvarı yaklaşık 39 m uzunluğunda ve öncesindeki hattın kalınlığı gibi 3 m olarak devam etmektedir. Sur duvarı hattının bağlandığı 20 nolu burç yaklaşık olarak 7,5 x 7,8 m ebatlarındadırlar. Sur duvarı üzerinde yine üst kottaki yaya sirkülasyonunun sağlandığı seğirdim yolu ile tuğla harpuştalı mazgal siperleri ve atış delikleri ritmik olarak devamlılığını sürdürmektedir. Seğirdim yolu kotunda yine diğer kısımlardaki gibi seğirdim kotlarında bitişiğindeki burçlara giriş-çıkışın sağlandığı kapılar ile burçların alt kotuna bağlantı sağlayan merdiven boşlukları bulunmaktadır (Şekil 3.204, Şekil 3.205).

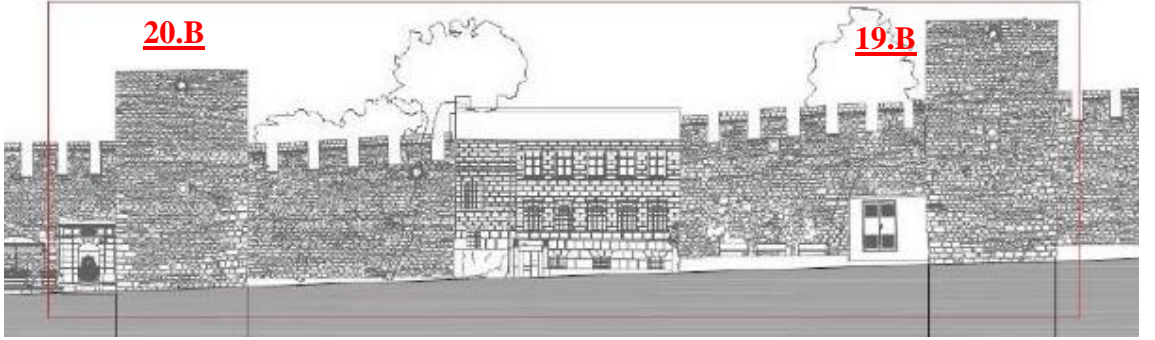
Şekil 3.205. 19 nolu burç ile 20 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot röleve plan şemaları (İRAM).

Şekil 3.206. Sur duvarı üzerindeki seğirdim yolu kotuna ilişkin detay görünüm (Soyal, 2017).¹⁴⁰

¹⁴⁰ Şekilde sol taraftaki fotoğraf 20 nolu burca yakın bir konumdan 19 nolu burca bakış açısında ve seğirdim yolu kotundaki görünümüdür. Bu görüntüde Mazgal siperlerinin atış delikleri ve tuğla harpuştalı detayları görülmektedir. Ayrıca sur dışında cadde tarafında kalan sur duvarına bitişik muhdes yapının sur ile kontur

20 nolu burç üzerindeki mazgal siperi detayları 19 nolu burçta olduğu gibi günümüze kadar ulaşmamıştır. Sur dışında 19 nolu burç ile sur duvarının birleştiği köşede sura bitişik olarak trafo yapısı bulunmaktadır. Biraz ilerisinde yine sur dışı tarafında iki burç arasında oluşan boşlukta sura bitişik konumda, yaklaşık olarak 12 x 4,5 m taban oturumlu, üç katlı (bodrum + 2 normal kat) bir yapı bulunmaktadır. Bu yapının mahya kotu sur duvarının mazgal siperlerinden biraz daha yüksektir (Şekil 3.207, Şekil 3.208).

Şekil 3.207. 19 ve 20 nolu burç arası sur dışı siluet görünümü (İRAM).

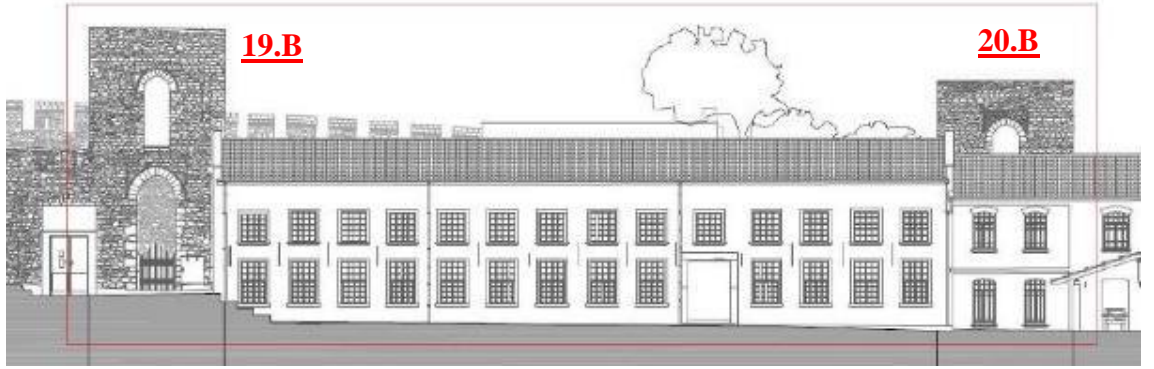

Şekil 3.208. 19 ve 20 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından genel görünüşleri (Soyal, 2019).

Bu bölümün sur içinde, Gülhane Parkı tarafında kalan kısmında yine sur duvarına bitişik olarak inşa edilmiş olan, 21 nolu burç istikametinde devam eden ve Telgrafhane olarak adlandırılan yapının bir bölümü yer almaktadır. Telgrafhane olarak adlandırılan

gabari ilişkisi ve mazgal siperlerindeki muhdes kapama detayları da görülmektedir. Şekilde sağ tarafta yer alan fotoğraf ise 20 nolu burç üzerinden 19 nolu burç istikametinde daha yüksek bir kot hizasından çekilmiş olan görüntüdür. Burada da sur duvarının her iki tarafında yer alan muhdes yapıların konumu ve duvar ile olan kontur-gabari ilişkisi görülmektedir.

yapı, 19 nolu burcun köşe hizasından başlayarak enlemesine ve boylamasına sur duvarı hattının tamamını kaplamakta, mahya yüksekliği de seyirdim kotu üzerinde olduğundan sur duvarı görüntüsünü tamamıyla kapatmaktadır. Sur yapısına bitişik olarak inşa edilmiş olan yapının arka duvarı ayrıca bir duvar elemanı ile örülmemiş olup sur duvarı yapının arka duvarı şeklindedir (Şekil 3.209, Şekil 3.210, Şekil 3.211, Şekil 3.212).

Şekil 3.209. 19 ve 20 nolu burç arası sur içi siluet görünümü (İRAM).

Şekil 3.210. 19 ve 20 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (Soyal, 2014).

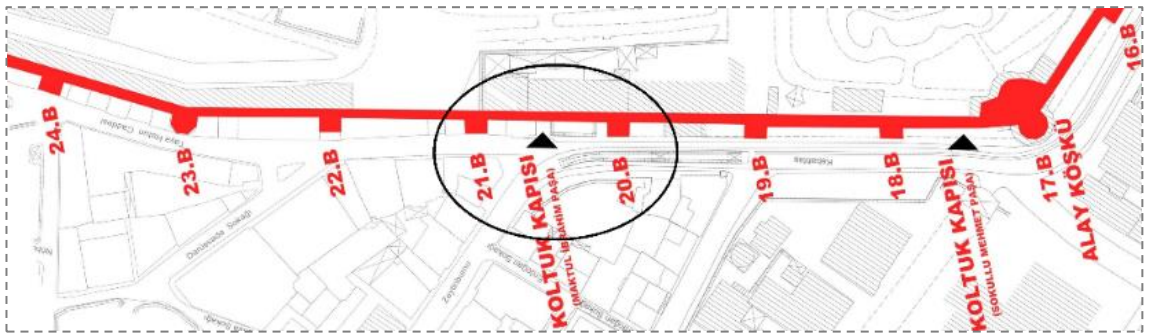

Şekil 3.211. Telgrafhane yapısının alt kat ve üst kat iç mekân görünümüleri (Soyal, 2014).¹⁴¹

Şekil 3.212. Telgrafhane yapısı ve sur duvarı restorasyon aşaması görünümü (Soyal, 2017).¹⁴²

3.3.1.3.6. 20 Nolu Burç ile 21 Nolu Burç Arası

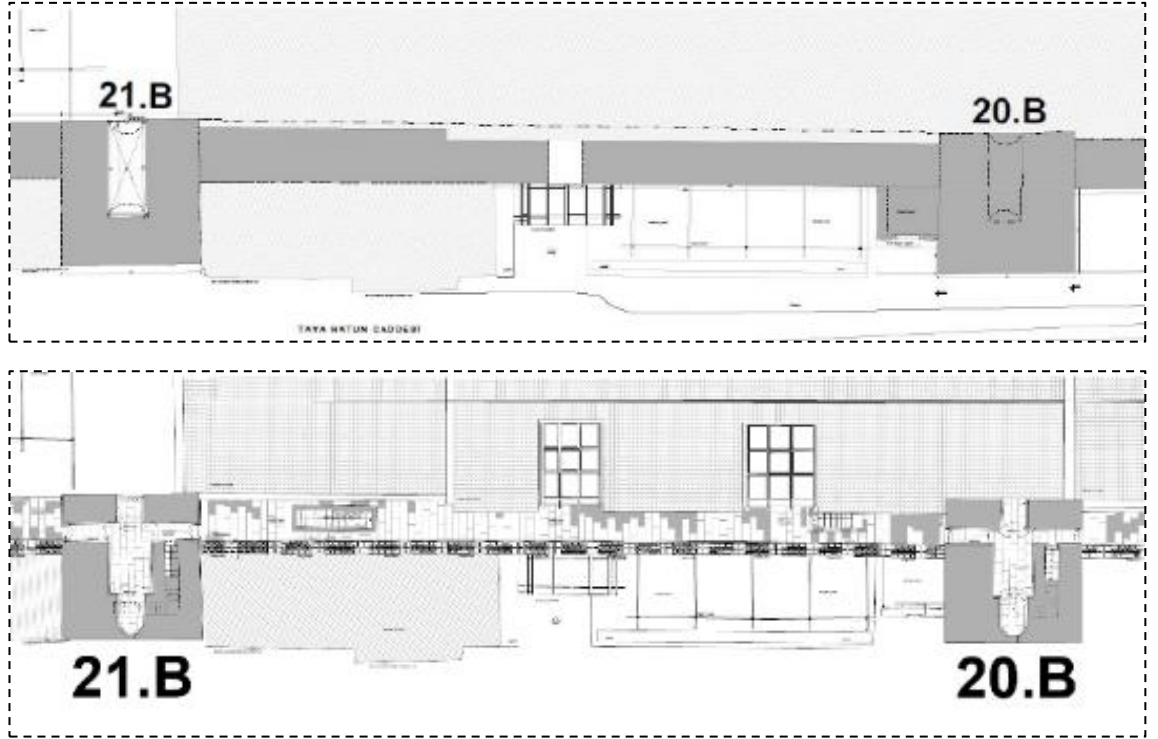

Şekil 3.213. 20 nolu burç ile 21 nolu burç arasındaki sur hattındaki konumu.

¹⁴¹ Şekildeki fotoğraflarda görüldüğü üzere yapı sur duvarına bitişik konumdadır ve sur duvarı yapının arka duvarı şeklindedir.

¹⁴² Telgrafhane yapısına ilişkin gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sürecinde 19 ve 20 nolu burç arasındaki sur duvarının genel görünümü ile yapı ve sur duvarının bağlantı detayları. Ayrıca kesme taş malzemeli duvar yüzeyinde geçmiş dönemlerde yapılmış olan kısmi tuğla dolgular vb. müdahalelerde görülmektedir.

Alay Köşkü ile 23 nolu sekizgen köşe burcu arasındaki doğrusal sur hattının orta konumunda bulunan 20 nolu burç ile 21 nolu burç arasında kalan kısmın sur duvarı yaklaşık 40 m uzunluğundadır. Sur duvarı üzerinde yine üst kottaki yaya sirkülasyonunun sağlandığı seğirdim yolu ile tuğla harpuştalı mazgal siperleri ve atış delikleri yer almaktadır. Seğirdim yolu kotunda yine diğer kısımlardakine benzer olarak seğirdim kotlarında bitişiğindeki burçlara giriş-çıkışın sağlandığı kapılar ile burçların alt kotundan bağlantı sağlayan merdiven boşlukları bulunmaktadır (Şekil 3.213, Şekil 3.214, Şekil 3.215).

Şekil 3.214. 20 nolu burç ile 21 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot rölöve plan şemaları (İRAM).

Şekil 3.215. Sur duvarı üzerindeki seğirdim yolu kotuna ilişkin detay görünüm (İRAM).¹⁴³

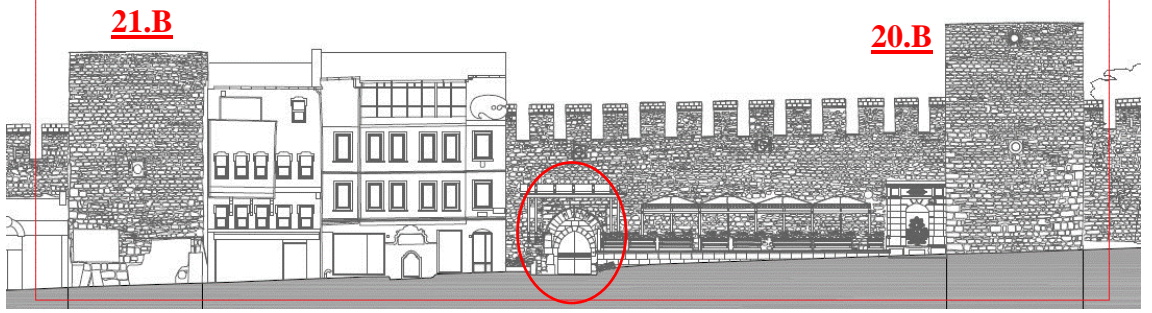
Sur duvarının 20 nolu burçtan sahil istikametinde devam ederek birleştiği 21 nolu burç yaklaşık 7,6 x 7,9 m ebatlarında olup diğer ara burçlar gibi dörtgen formuna yakın ölçüde bir burçtur. Üzerindeki teras kotunda yakınındaki diğer ara burçların bir kısmında da olduğu gibi geçmişte olması muhtemel olan mazgal siperleri bulunmamaktadır. Sur hattının bu kısmında yer alan duvar bölümünün orta noktasına yakın bir konumda Gülhane Parkına ve bu konumdaki sosyal tesisleri giriş-çıkışın yapıldığı koltuk kapısı¹⁴⁴ bulunmaktadır.

Bu kısımdaki sur hattının hem sur içi hem de sur dışında yine duvara bitişik nizamda konumlanmış bulunan muhdes yapılaşmalar mevcuttur. Bu muhdes yapılar sur içi tarafında duvar görünümünü tamamen, sur dışı tarafında da kısmen büyük ölçüde kapatmaktadır. Ayrıca sur dışı tarafında yer alan muhdes yapıların diğer benzerleri olan

¹⁴³ Şekilde sol taraftaki fotoğraf 20 nolu burç üzerinden 21 nolu burç istikametinde, sağ taraftaki de 21 nolu burç üzerinden 20 nolu burç istikametinde çekilmiştir. Bu fotoğraflarda sur duvarı üzerindeki seğirdim yolu, mazgal siperlerinin tuğla harpuştaları ile seğirdim kotuna zeminden iniş-çıkışın sağlandığı merdiven boşlukları görülmektedir. Ayrıca, sur duvarının her iki yanında (su içi ve sur dışında) sura bitişik olarak inşa edilmiş olan muhdes yapıların duvar ve burç yapılarıyla olan konumlanışları, kontur-gabari ilişkileri de görülmektedir. Özellikle sur dışında yer alan bitişik nizam yapıların sur dibi yapılaşmadaki genelleme olan iki kat hizasını geçerek dört katlı oldukları ve sur duvarı gabarisini aşarak burç yapısının gabarisinde olduğu, yapıların son kat arka cephelerinin sur duvarı kotunu aşmasından dolayı ortaya çıkan cepheye pencere boşluklarının yapıldığı ve sur içindeki Gülhane Parkına yönelik manzara irtifası sağladığı da görülmektedir.

¹⁴⁴ Uzunçarşılı bu koltuk kapısının adını “Telgrafhane Fabrikası Kapısı” olarak ifade etmektedir (Uzunçarşılı, 1988, ss.25).

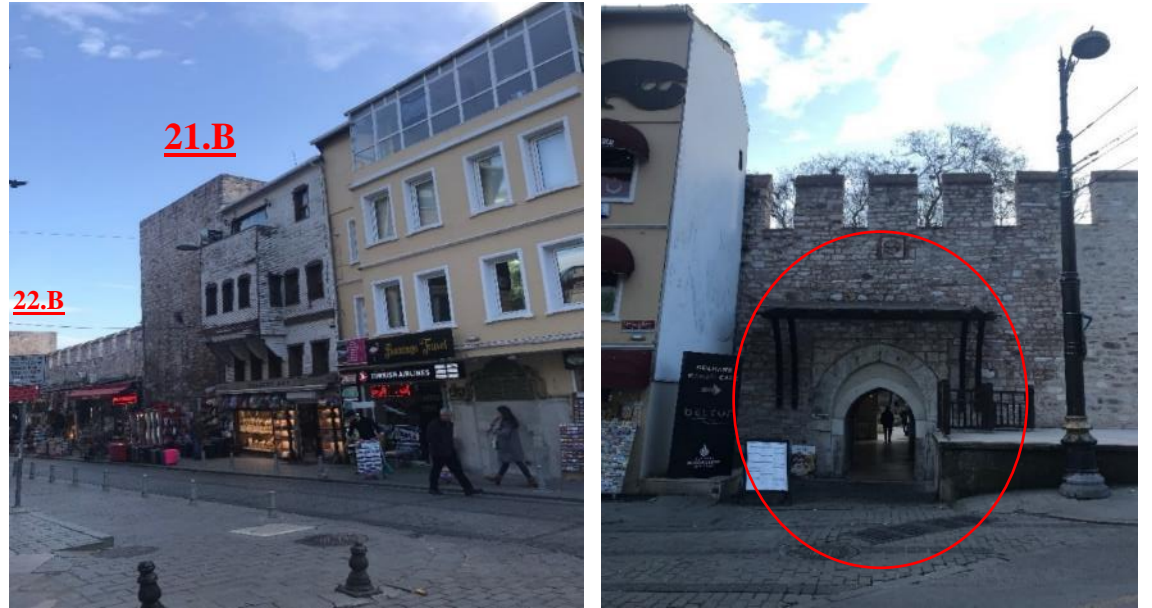
sur dibi yapılaşmalardan bir kat daha fazla olduğu ve yapı mahya kotlarının sur duvarı gabari hizasını geçerek 21 nolu burcun gabari hizasına yaklaştığı görülmektedir (Şekil 3.216, Şekil 3.217, Şekil 3.218).

Şekil 3.216. 20 ve 21 nolu burç arası sur dışı siluet görünümü (İRAM).

Şekil 3.217. 20 ve 21 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal, 2019).

Şekil 3.218. 20 ve 21 nolu burç arasındaki kısımda yer alan yapılar ve koltuk kapısının sur dışından genel görünümü (Soyal, 2019)

Şekil 3.219: 20 ve 21 nolu burçlar arasındaki kısmın 1948 yılı görünümü (İAMA).¹⁴⁵

20 nolu burç ile sur duvarının birleşimindeki sur dışı köşe noktasında 19. yüzyılda yapılmış hazneli mermer bir çeşme yapısı yer almaktadır (Sakaoğlu, 2002, ss.35). Sur dışındaki cephede aynı istikamette çeşmenin biraz ilerisinde duvar aksının orta noktasına yakın bir konumda sur içine giriş-çıkışın sağlandığı ve halihazırda aktif olarak kullanılan tek koltuk kapısı bulunmaktadır.¹⁴⁶ Bu koltuk kapısından sur içi tarafına doru geçildiğinde sur duvarına bitişik inşa edilmiş olan Telgrafhane yapısının içinden geçilerek Gülhane Parkı'na çıkılmaktadır. Sur duvarının Gülhane Parkı tarafında kalan kısmındaki Telgrafhane yapısı da koltuk kapısı ile 21 nolu burç arasında bir noktada tek katlı ilave bir yapı ile devam etmekte ve burç hizasında sonlanmaktadır (Şekil 3.220, Şekil 3.221, Şekil 3.222, Şekil 3.223).

¹⁴⁵ Şekildeki fotoğrafta 1948 yılında da burç yapılarının üzerindeki mazgal siperi detaylarının mevcut olmadığı, 20 nolu burç ile sur duvarı bitişigindeki çeşmenin aynı şekilde var olduğu ve burçlar arasındaki duvara ve 21 nolu burca bitişik nizamdaki ilave sur dibi yapılaşmaları da görülmektedir.

¹⁴⁶ Sakaoğlu, bu koltuk kapısını Kanuni'nin sadrazamı Maktul İbrahim Paşa tarafından kullanıldığını söylediğini ve bu kapının yanında Aya Terapon (Ayırt Ayazması) adını taşıyan bir kuyunun var olduğunu ve kentli Hristiyanların bu kuyu suyunun sıtmayı iyileştirdiğine inandıklarını ifade etmektedir (Sakaoğlu, 2002, ss.35). Ancak konuya ilişkin yaptığım yerinde inceleme çalışmalarında böyle bir kuyunun izine rastlayamadım. Muhtemelen yakın geçmiş zamanda sur yapısına bitişik inşa edilmiş olan muhdes yapıların inşası sırasında tahrip olmuştur.

Şekil 3.220 20 ve 21 nolu burç arası sur içi siluet görünümü (İRAM).

Şekil 3.221 20 ve 21 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (Soyal, 2016).

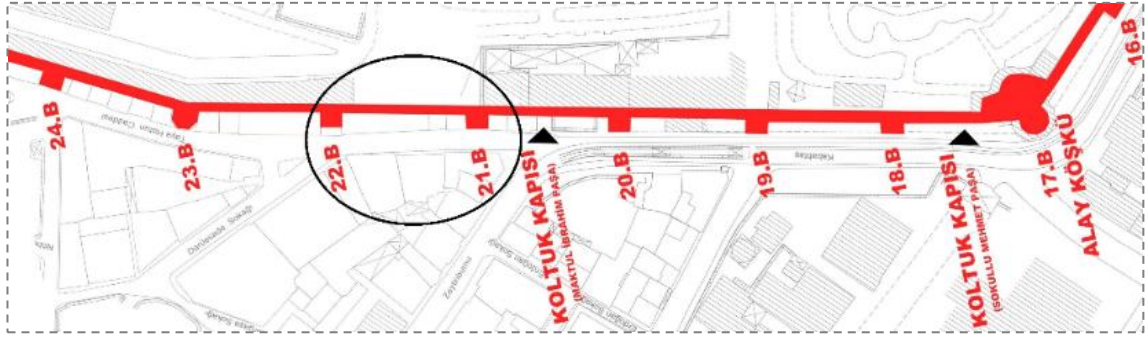

Şekil 3.222 Sur içinden 21 nolu burcun restorasyon öncesindeki görüntüleri (İRAM)

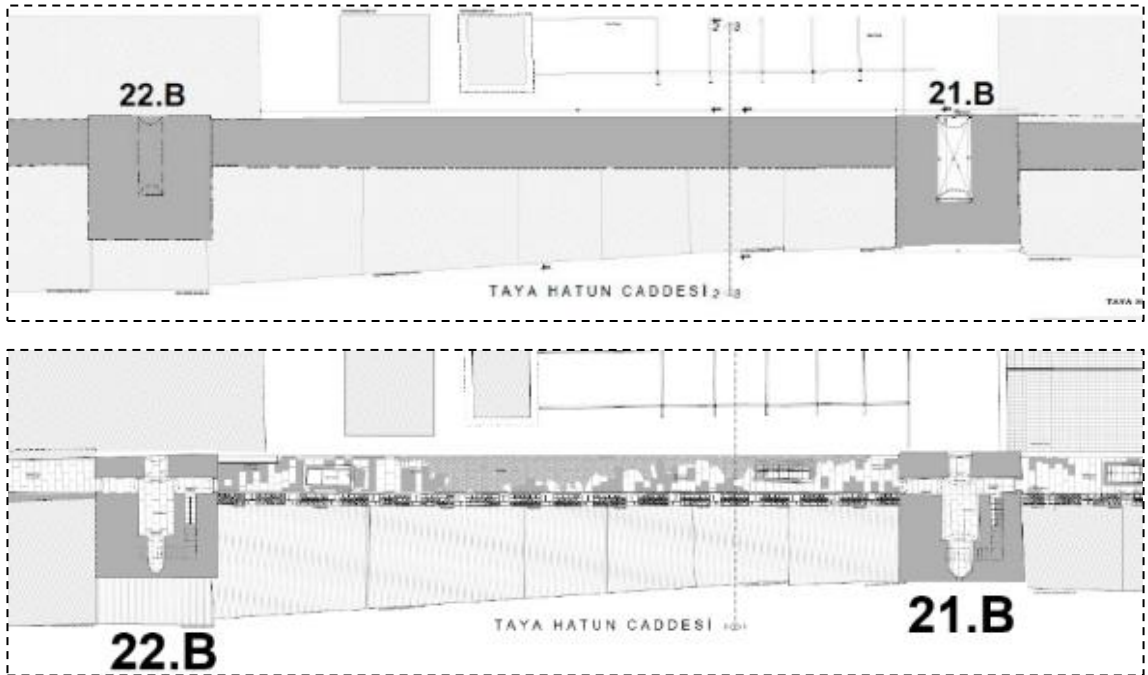
Şekil 3.223 Koltuk kapısına ilişkin restorasyon öncesi ve sonrası görüntüleri (İRAM).

3.3.1.3.7. 21 Nolu Burç ile 22 Nolu Burç Arası

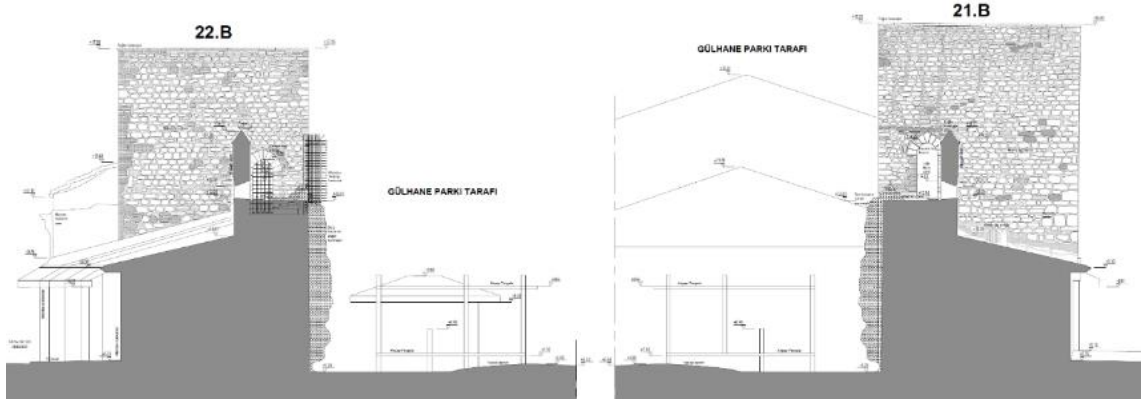

Şekil 3.224 21 nolu burç ile 22 nolu burç arasındaki sur hattındaki konumu.

Kara sur hattındaki 21 ve 22 nolu dörtgen burçlar arasında doğrusal olarak uzanan sur duvarı yaklaşık 42 m uzunluğunda ve 3 m kalınlığındadır. Sur duvarı üzerinde öncesindeki kısımlarda olduğu gibi yaya sirkülasyonunun sağlandığı seğirdim yolu ile tuğla harpuştalı mazgal siperleri ve atış delikleri aynı şekilde ritmik olarak devamlılığını sürdürdüğü, bu kısımdaki mazgal siperi kot hizasının görünümünü kapatan yükseklikte yapılaşmaların bulunmaması sebebiyle açık bir şekilde görülebilmektedir. Seğirdim yolu kotunda yine diğer kısımlardaki gibi seğirdim kotlarında bitişiğindeki burçlara giriş-çıkışın sağlandığı kapılar ile burçların alt kotundan sirkülasyon bağlantısı sağlayan merdiven boşlukları yer almaktadır (Şekil 3.224, Şekil 3.225, Şekil 3.227).

Şekil 3.225 21 nolu burç ile 22 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot rölevé plan şemaları (İRAM)

Şekil 3.226 21 ve 22 nolu burçlar arası kısımda “2-2” (soldaki) ve “3-3” (sağdaki) kesitleri (İRAM).

Şekil 3.227 21 nolu burç ile 22 nolu burç arasındaki kısım (İRAM).¹⁴⁷

Sur duvarı hattının 21 nolu burçtan sahil istikametinde devam ederek bağlandığı 22 nolu burç yaklaşık olarak 7,5 x 7,5 m ebatlarındadırlar ve üst kısmındaki teras kotunda mazgal siperi detayları komşu burç yapılarının bazılarında da olduğu gibi bulunmamaktadır. Bunlar muhtemelen yakın geçmiş zaman içerisindeki bakımsızlık ve tahribatlardan dolayı yıkılmış olmalıdırlar. Burçlar arasındaki sur duvarının sur dışındaki cadde tarafında kalan kısmında yine diğer yan kısımlarda olduğu gibi muhdes yapılaşmalar görülmektedir. Bu kısımdaki bu yapılaşmalar diğerlerine nispeten daha az

¹⁴⁷ Şekildeki fotoğraflar 21 nolu burcun üst teras kotundan ve değirdim yolu kotundan 22 nolu burca bakış açılarıdır. Buradaki fotoğraflarda seğirdim yolu, mazgal siperleri ve üzerindeki tuğla harpuştalar ile atış deliklerine ilişkin detaylar görülmektedir. Ayrıca, sur içi (sağ taraf) ve dışındaki (sol taraf) yapılaşmaların duvar ile konumlanışı da görülmektedir.

katlı olduğundan duvar ve üst tarafındaki mazgal siperi detayları cadde tarafından görülebilmektedir.

Ayrıca bu yapıların üst örtü sistemine bakıldığında ondülin tarzı hafif malzemeli olduğu ve yapıların az katlı olarak basit bir konstrüksiyon ile inşa edildiği de görülmektedir. Bu bağlamda, diğer sur dibi muhdes yapılaşmalara nazaran bu kısımdakiler muhtemelen daha yakın bir geçmişte inşa edilmiş olmalıdırlar. Sur duvarı cephesinin tamamı boyunca devam eden bu muhdes yapılaşma, 22 nolu burç önünde çok dar bir en/derinlik mesafesinde olmasına karşın bir kat daha yüksek olarak devam etmektedir (Şekil 3.228, Şekil 3.229).

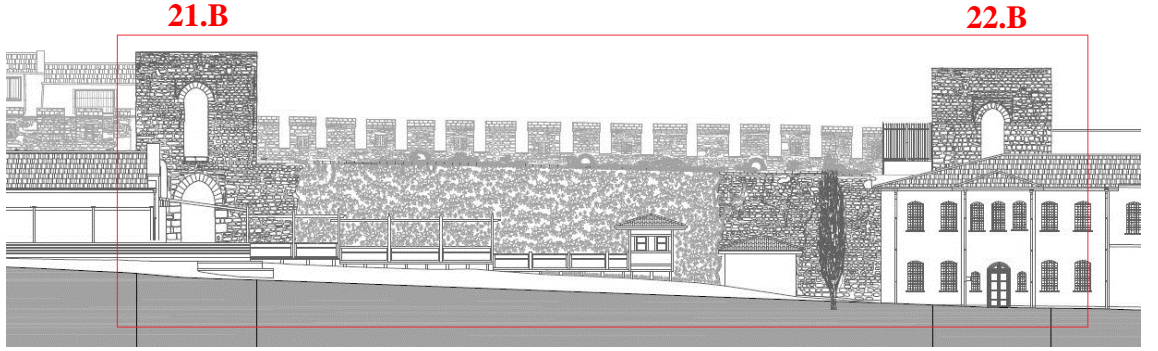
Şekil 3.228. 21 ve 22 nolu burç arası sur dışı siluet görünümü (İRAM).

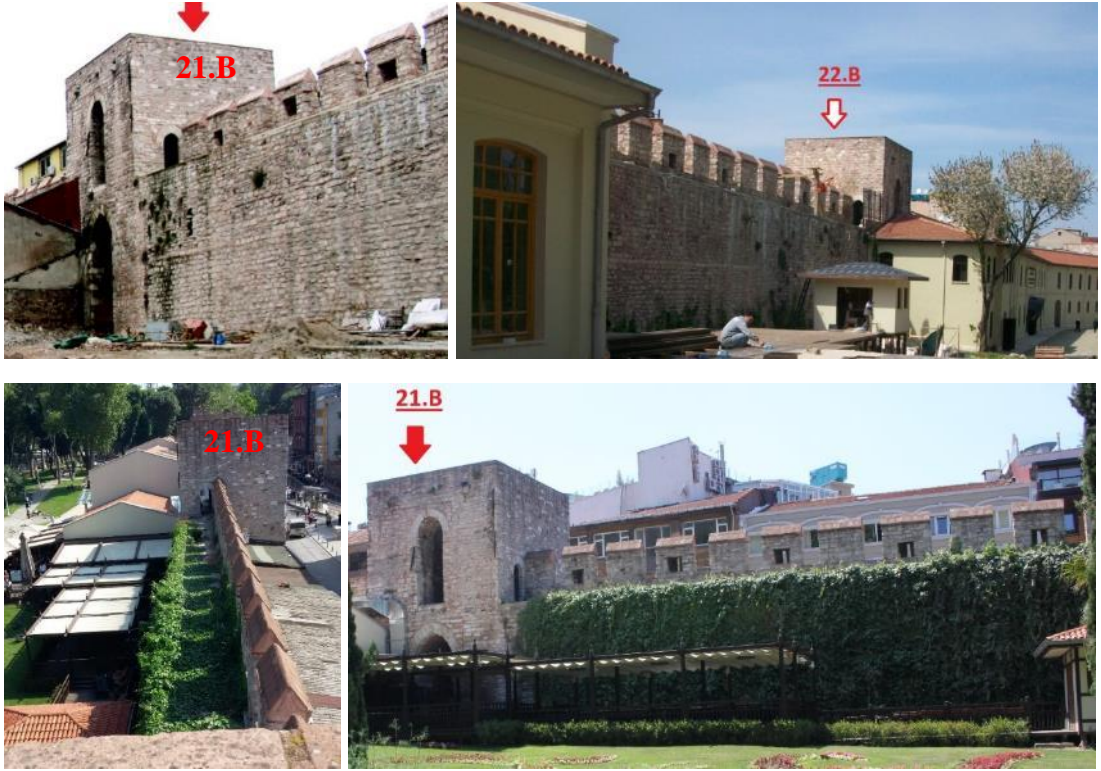
Şekil 3.229. 21 ve 22 nolu burç arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal, 2016).¹⁴⁸

¹⁴⁸ Şekildeki fotoğrafta görülen halihazırdaki tek katlı yapıların, 1948 yılını ifade eden “Şekil 3.219” da olmadığı, bunların yerine iki katlı, bitişik nizam, ahşap konutların var olduğu görülmektedir. Bu bağlamda günümüzde var olan tek katlı yapıların yakın bir geçmiş zamanda inşa edilmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Bu kısmın sur içine bakan Gülhane Parkı tarafında sur duvarına bitişik bir yapılaşma genel olarak bulunmamaktadır. Ancak sur duvarına yakın bir mesafede ahşap veranda üzeri açık hava mekanları olarak kullanılan bir takım pergola şeklinde üniteler mevcuttur. Sur duvarının sahil istikametindeki devamında birleştiği 22 nolu burç tarafına yakın bir noktada başlayan, sur duvarına bitişik konumda olan ve günümüzde İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi olarak kullanılan iki katlı yapının bir kısmı yer almaktadır. Bu yapının saçak kotu sur duvarının seğirdim yolu kotuna yakın olup mahya kotu bunun biraz üzerindedir. Bu noktadan itibaren Gülhane Parkı tarafından anılan yapının arkasında sur duvarına görmek mümkün olmamaktadır. Burç yapıları da kısmen algılanabilmektedir (Şekil 3.230, Şekil 3.231).

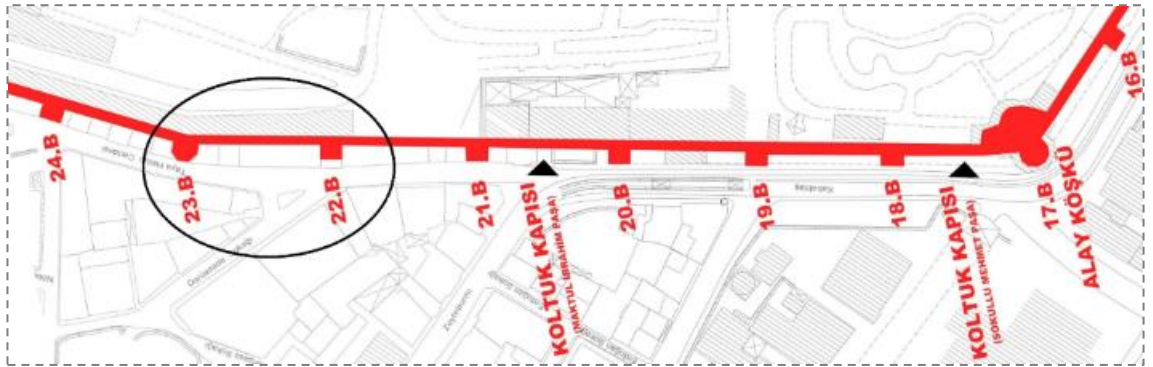

Şekil 3.230. 21 ve 22 nolu burç arası sur içinden silüet görünümü (İRAM).

Şekil 3.231. 21 ve 22 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden farklı zamanlardaki genel görünümü (İRAM, 2008; Soyal, 2016).¹⁴⁹

3.3.1.3.8. 22 Nolu Burç ile 23 Nolu Köşe (Sekizgen) Burç Arası

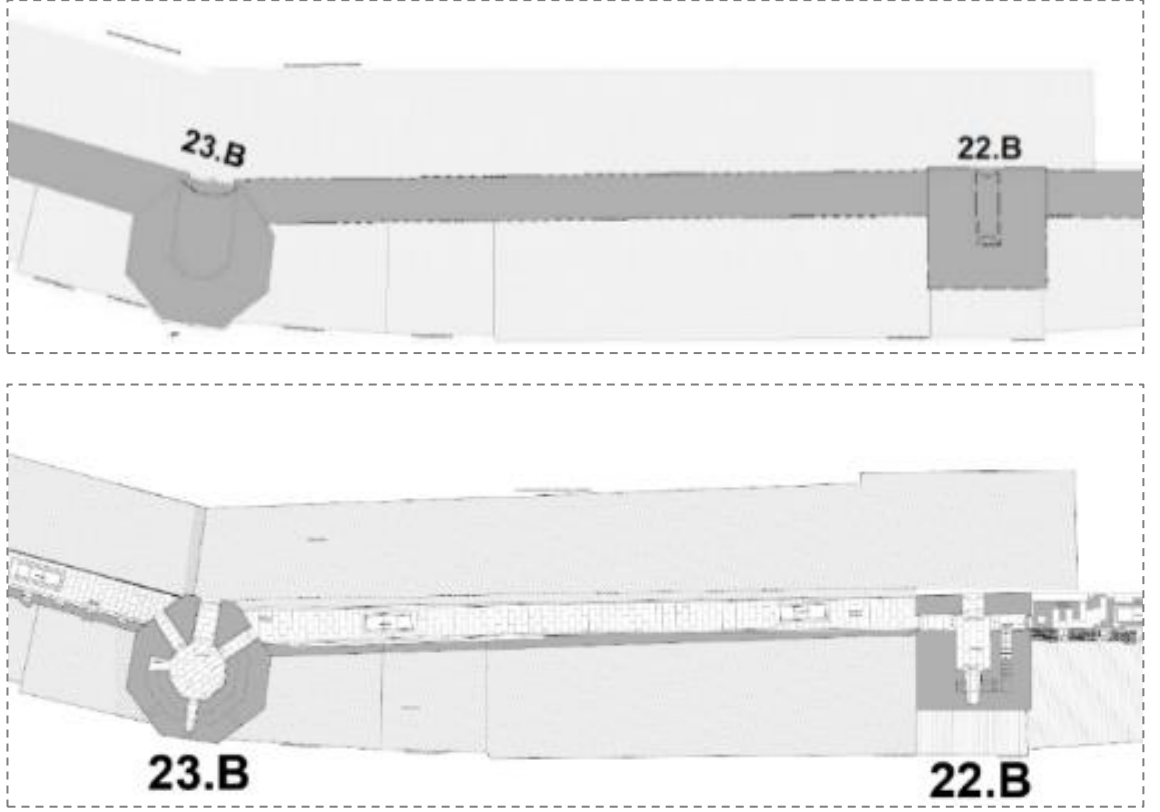
Şekil 3.232: 22 nolu burç ile 23 nolu burç arasındaki sur hattındaki konumu.

Bu kısım, Alay Köşkü ile 23 nolu sekizgen burcun arasındaki doğrusal sur hattının köşesinde bulunmaktadır. 22 nolu burç ile 23 nolu burç arasında kalan bu kısmın sur

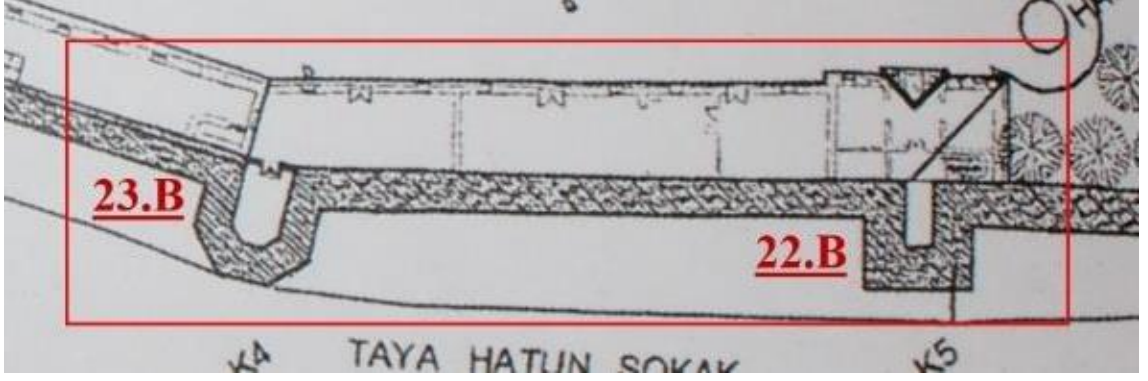
¹⁴⁹ Şekildeki fotoğraflardan üst taraftakiler 2008 yılındaki halini göstermekte olup alt taraftaki fotoğraflar da sur duvarı önündeki ahşap konstrüksiyonlu mekanlar oluşturulduktan sonraki görünümüdür. Alt taraftaki fotoğraflarda açıkça görüldüğü üzere açık hava mekanlarına dekor amaçlı olarak sur duvarının sarmaşık bitki örtüsü ile kaplandığı görülmektedir.

duvarı yaklaşık olarak cadde tarafında 41 m, Gülhane Parkı tarafında 43 m uzunluğundadır. Ancak bu kısımdaki sur duvarının her iki cephesi ve üst kotlarındaki seğirdim yolu ile mazgal siperleri detayları tamamen ilave yapılaşma elemanları ile kapatılmış olduğundan dış ortamdan hiçbir şekilde görülmemektedir.

Sur hattının bu kısmında Gülhane Parkı tarafında bulunan sur duvarı cephesi, sura bitişik konumda inşa edilmiş olan Has Ahır yapısı (günümüzde müzeye dönüştürülmüş) ile bütünleşik olarak arka duvarı şeklinde kullanılmaktadır. Burçların üst kotlarına ve sur duvarı üzerindeki seğirdim yolu kotuna çıkışın sağlandığı merdiven boşluklarına açılan burç içi kapıların yer aldığı sahanlıklar müze kullanım alanında dekore edilerek kullanılmaktadır (Şekil 3.232, Şekil 3.233, Şekil 3.235, Şekil 3.236).

Şekil 3.233: 22 nolu burç ile 23 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot plan şemaları (İRAM)

Şekil 3.234 22 nolu burç ile 23 nolu burç arasındaki kısmın müze yapısıyla ilişkisi (İRAM)

Şekil 3.235 22 nolu burç ile 23 nolu burç arasındaki kısım (Soyal, 2015)¹⁵⁰

¹⁵⁰ Şekildeki fotoğraflarda 22 nolu burcun teras kotundan sahil istikametindeki 23 nolu burç yönünde sur duvarına bitişik konumdaki ilave yapılaşmaların üst örtüleri görülmektedir. Bu kısımdaki ilave yapılaşmalar sur duvarının mazgal siperi harpuşta kotlarının da üzerinde bir yüksekliktedir. Özellikle sur içi tarafında Gülhane Parkına cephe veren müze yapısının güvenlik sorunları sebebiyle duvar üzerindeki seğirdim yolunun üstü çelik ve cam malzemeli bir sistem ile tamamen kapatılmıştır.

Şekil 3.236: 22 nolu burcun zemin kotundaki seğirdim yoluna çıkış kapıları (Soyal, 2015)

Bu kısımdaki 22 nolu dörtgen burcun dört cephesinde de ilave yapılaşmalar bitişik olarak konumlanmıştır. Bu sebeple burcun sadece üst kotları kısmen görülebilmektedir. Burçlar arasında yer alan sur duvarının her iki cephesinde de ilave yapılaşmalar mevcut olup duvar cephelerinin tamamı yapılar ile kapanmış durumdadır. Duvarın sahil istikametinde birleştiği ve bu noktadan itibaren kuzeydoğu yönünde hafif bir açı ile kırılma yaparak devam etmesini sağlayan 23 nolu sekizgen köşe burcunun da sekiz yüzeyinden sadece sur dışında cadde tarafındaki bir yüzeyi ilave yapılar tarafından kapatılmadığından tam olarak görülmektedir. Diğer yüzeylerin tümü ilave yapılar ile bütünleşik olduğundan burcun üst kotlarından itibaren kısmen görülmektedir. Sur hattının bu kısmına sur dışındaki cadde tarafından bakıldığında bitişik nizamdaki ve iki katlı yapıların duvar boyunca sürekli olarak konumlandığı görülmektedir (Şekil 3.237, Şekil 3.238).

Şekil 3.237: 22 ve 23 nolu burç arası sur dışından siluet görünümü (İRAM)

Şekil 3.238. 22 ve 23 nolu burç arası sur dışından genel görünüm (Soyal, 2019)

Şekil 3.239. 23 nolu köşe burcun sur dışındaki caddeden detay görüntüleri (Soyal, 2019)

Sur yapısının Gülhane Parkına bakan sur içi kısmında ise boydan boya uzanmakta olan iki katlı kagir müze yapısının sahil istikametinde sur hattına paralel olarak devam ettiği görülmektedir. Bu kısımda da sur duvarı park içinden hiçbir şekilde algılanmamaktadır. Burçlar ise müze yapısının mahya kotundan sonra kısmen görülmektedir. 23 nolu köşe burcunun en üst kotunda mazgal siperi detaylarının bulunmadığı ve buradaki teras kotunun düz tuğla harpuştalı parapet duvar ile sonlandığı

görülmektedir. Ayrıca söz konusu sekizgen köşe burcunun bir kenarı yaklaşık 3,7 m ve en uzun köşegeni de 9,5 m uzunluğundadır (Şekil 3.240, Şekil 3.241, Şekil 3.242).¹⁵¹

Şekil 3.240 22 ve 23 nolu burç arası sur içinden siluet görünümü (İRAM)

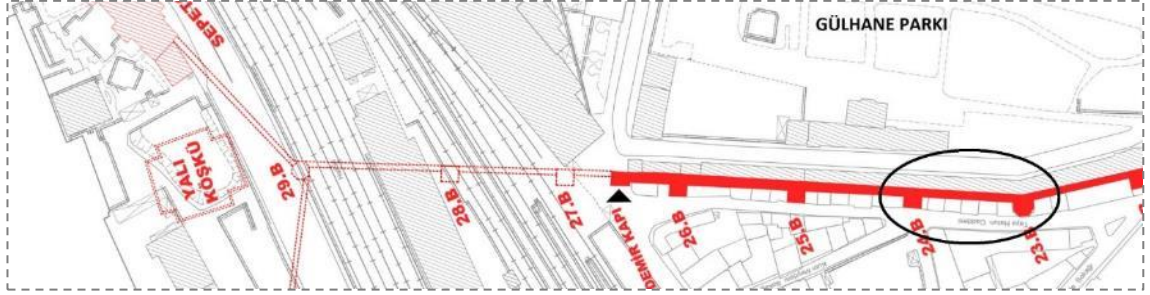
Şekil 3.241 22 ve 23 nolu burç arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (Soyal, 2015)

Şekil 3.242 Müze yapısı ve sur duvarı ilişkisinin iç mekân görüntüleri (Soyal, 2015).

¹⁵¹ Necipoğlu, 23 nolu köşe burcu olarak ifade ettiğim bu sekizgen burcu, konik kurşun külahlı köşk kulesi olarak tarif etmektedir. Ayrıca bu sekizgen kule köşkünün namaz saatlerini zamanında bildiren ve sultana özgüler düzen askeri müziğin çalındığı “nevbethane” olarak kullanıldığını da belirtmektedir (Necipoğlu, 2007, ss.61).

3.3.1.3.9. 23 Nolu Köşe (Sekizgen) Burç ile 24 Nolu Burç Arası

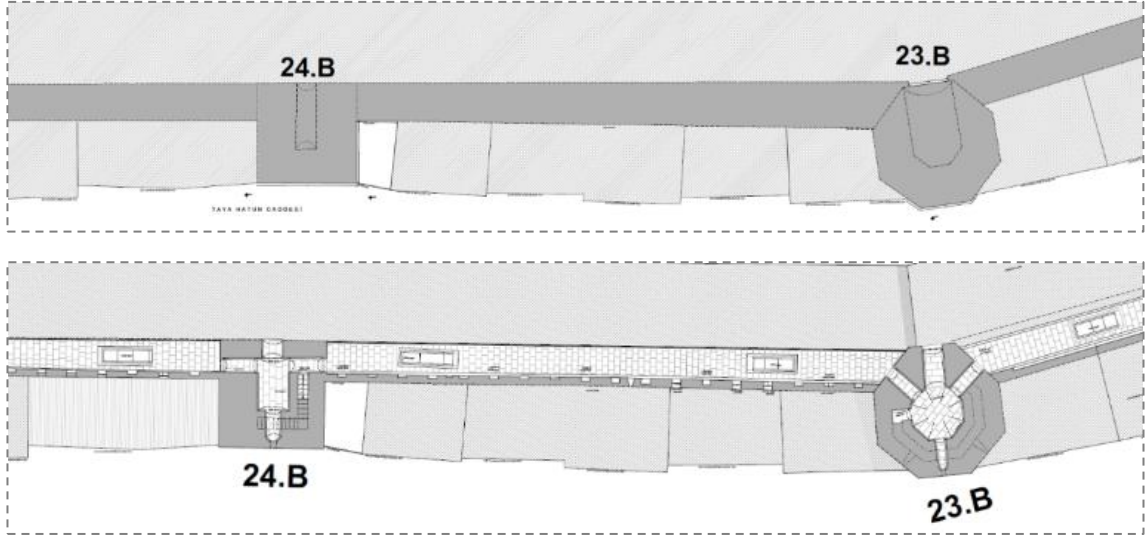

Şekil 3.243 23 nolu burç ile 24 nolu burç arasındaki sur hattındaki konumu.¹⁵²

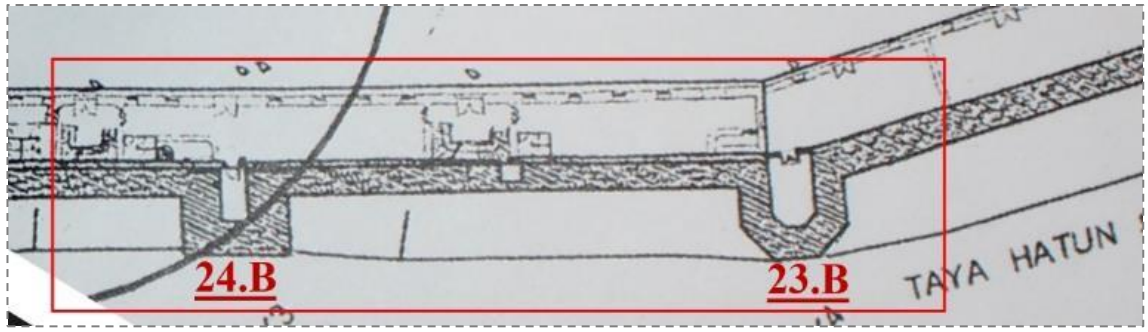
Sur-i Sultani'nin kara surları 23 nolu sekizgen köşe burcunun olduğu noktadan kuzeydoğu yönünde hafif bir açıyla kırılma yaparak sahil istikametinde günümüzde mevcut olmayan 29 nolu burcun olduğu noktaya kadar doğrusal bir hat izlemektedir. Bu sur hattının Demirkapı ile 29 nolu burç arasındaki kısmı günümüzde mevcut değildir. Bu bölümde surların yok olmuş olan kısmı yerine halihazırda demiryolu rayları ve demiryolu işletmelerine ilişkin kamu yapıları yer almaktadır.

Bu kara sur hattında 23 nolu köşe burcu ile 24 nolu dörtgen burç arasında doğrusal olarak uzanan sur duvarı, sur dışındaki cadde tarafında yaklaşık olarak 38,2 m cephe uzunluğunda olup sur içindeki Gülhane Parkı tarafında da 23 nolu sekizgen burcun şeklinden dolayı yaklaşık 40,4 m cephe uzunluğundadır. Sur duvarının kalınlığı yine yaklaşık 3 m olarak devam etmektedir ve üst kısımlarında seğirdim yolu ve mazgal siperleri olmasına karşın sur dibi yapılaşmalardan dolayı görülememektedir. Mazgal siperi boşluklarının büyük çoğunluğu da sur dışı tarafındaki yapıların arka duvarlarından dolayı doldurularak kapatılmış durumdadır ve seğirdim yolu kotunda yine diğer kısımlardaki gibi burçların alt kotundan sirkülasyon bağlantısı sağlayan merdiven boşlukları yer almakta olup bu yaya yolunun üstü cam ve metal malzemeli sistem ile kapatılmıştır (Şekil 3.244, Şekil 3.246).

¹⁵² Şekildeki çizimde, sur hattında günümüzde var olmayan kısımların tahmini tamamlaması İRAM rölöve vaziyet planı üzerine S.H.Eldem'in restitüsyon denemelerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (Eldem, 1982).

Şekil 3.244 23 nolu burç ile 24 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot plan şemaları (İRAM)

Şekil 3.245 23 nolu burç ile 24 nolu burç arasındaki kısmın müze yapısıyla ilişkisi (İRAM)

Şekil 3.246 23 nolu burç ile 24 nolu burç arasındaki kısım (Soyal, 2015)

Bu kısımdaki sur duvarının hem sur dışı hem de sur içi tarafındaki cepheleri de bir önceki kısım gibi tamamen ilave yapılar ile kapatılmış durumdadır. Sur içinde Gülhane Parkına bakan tarafta yer alan sur duvarına bitişik müze yapısı önceki kısımlarda olduğu gibi sur duvarını yapının arka duvarını hem fonksiyonel hem de görsel sergi alanı olarak kullanmaktadır (Şekil 3.242). Sur dışındaki cadde tarafında bulunan ilave muhdes yapılar iki veya üç katlı olarak bitişik nizamda tüm cephe hattı boyunca konumlanmış durumdadırlar. Ancak 24 nolu burç ile sur duvarının birleştiği köşedeki parselde duvar üzerindeki yapı kalıntılarından yakın geçmiş zamanda yıkılmış olduğu anlaşılan ilave yapının olduğu kısmi bir alanda boşluk olup buradan sur duvarı ve burç kısmi olarak görülmektedir.

24 nolu burcun taban oturumu yaklaşık 7,3 x 7,5 m ebatlarındadır ve üst tarafındaki mazgal siperi detayları halihazırda mevcut değildir (Şekil 3.249). Geri kalan genele ilişkin olarak sur duvarı ve üst kotlardaki mazgal siperi detayları yapılar tarafından kapatılmış olduğundan yol boyundan hiçbir şekilde görülememektedir (Şekil 3.247, Şekil 3.248).

Şekil 3.247: 23 ve 24 nolu burç arası sur dışından siluet görünümü (İRAM)

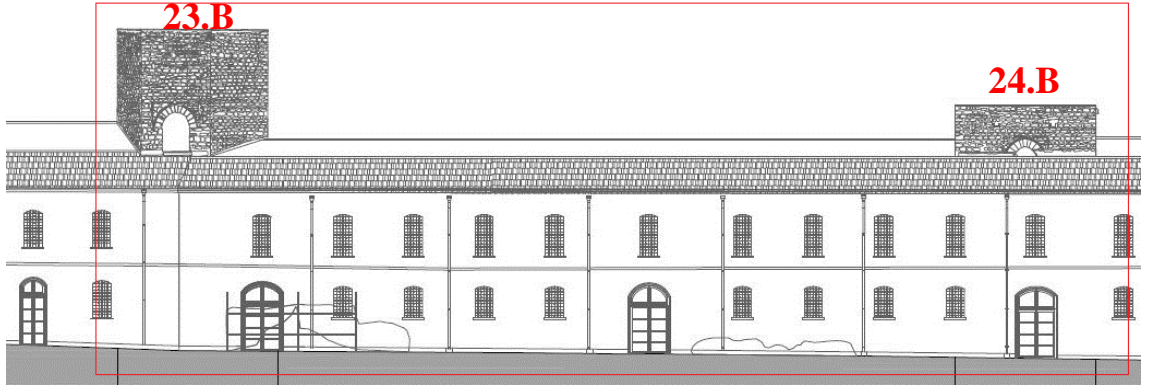

Şekil 3.248: Sur dışındaki caddeden 23 ve 24 nolu burçlar arasına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016)

Şekil 3.249: 24 nolu burç ve sur duvarının birleştiği köşedeki boşluk alan (Soyal, 2019, 2016)

Sur hattının Gülhane Parkı tarafındaki iç kısmında ise sur duvarına ve burçlarına bitişik olarak inşa edilmiş olan müze yapısı, 23 nolu köşe burcunda kuzeydoğu yönünde hafif açılı bir kırılma yaparak sahil istikametindeki 24 nolu burca doğru devam etmektedir. Müze yapısı iki katlı olup sur içi tarafındaki sur duvarının görünümünü tamamen kapamaktadır. Burçlar ise müze yapısının mahya kotu bitiminden sonra kısmen görülmektedir (Şekil 3.250, Şekil 3.251).

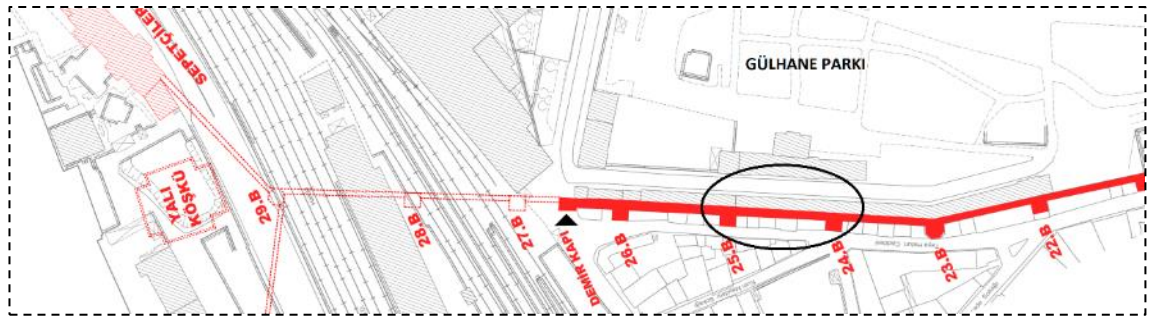

Şekil 3.250: 23 ve 24 nolu burç arası sur içinden siluet görünümü (İRAM)

Şekil 3.251: Sur içinden 23 ve 24 nolu burçlar arasına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016)

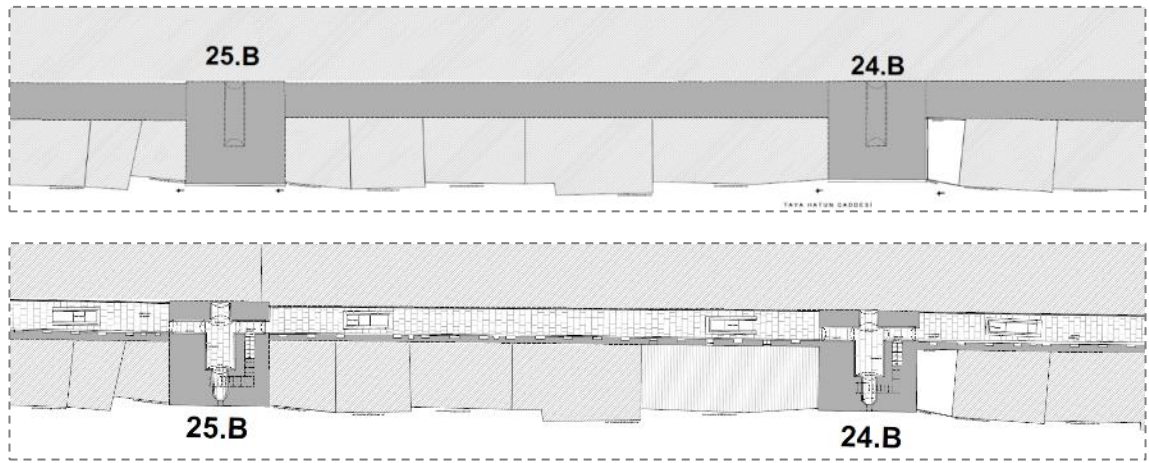
3.3.1.3.10. 24 Nolu Burç ile 25 Nolu Burç Arası

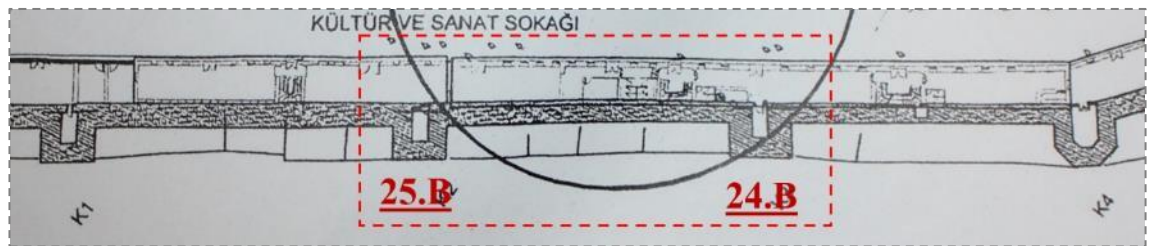
Şekil 3.252: 24 nolu burç ile 25 nolu burç arasının sur hattındaki konumu

Bu kısım 24 nolu dörtgen burcundan sahil istikametinde doğrusal olarak devam eden sur duvarı ile 25 nolu dörtgen burç arasındaki bölümdür. İki burç arasında yer alan

sur duvarı yaklaşık olarak 41,1 m uzunluğunda ve 3 m kalınlığındadır. Duvarın üst kısımlarındaki yer alan seğirdim yolu, müze yapısının bu kısımda da devam etmesinden dolayı önceki kısımda olduğu gibi metal ve cam malzemeli sistem ile kapatılmıştır. Mazgal siperi boşluklarının çoğunluğu da taş veya tuğla malzeme ile doldurularak kapatılmıştır. Seğirdim yoluna zemin kotundan iniş çıkışın sağlandığı merdiven boşlukları da mevcut olup burçların zemin kat kotundaki giriş bölümüne bağlanan bu boşluklara müze yapısının iç mekanlarından geçilerek ulaşılmaktadır (Şekil 3.253, Şekil 3.254, Şekil 3.255).

Şekil 3.253: 24 nolu burç ile 25 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot plan şemaları (İRAM)

Şekil 3.254: 24 nolu burç ile 25 nolu burç arasındaki kısmın müze yapısıyla ilişkisi (İRAM)

Şekil 3.255: 24 nolu burç ile 25 nolu burç arasındaki kısım (Soyal, 2015)

Sur hattının bu kısmındaki 24 ve 25 nolu burçlar arasında kalan sur duvarının yine her iki cephesinde de ilave yapılaşmalar mevcut olup duvar cephelerinin tamamı yapılar ile kapanmış durumdadır. Sur dışındaki cadde tarafındaki ilave yapılar bitişik nizamda ve cephe hattı boyunca uzanmakta olup kat yükseklikleri farklılık göstermektedir. Burç yapılarının cadde tarafındaki cepheleri açık olduğundan ön cepheleri tümüyle, yan cepheleri de kısmen görülmektedir (Şekil 3.256, Şekil 3.257).

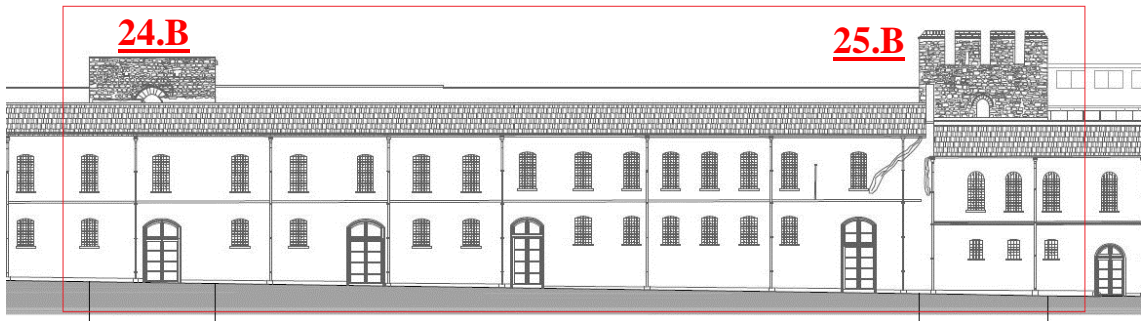

Şekil 3.256. 24 ve 25 nolu burç arası sur dışından silüet görünümü (İRAM)

Şekil 3.257 24 ve 25 nolu burç arası sur dışından genel görünüm (Soyal, 2019)

Sur içinde Gülhane Parkına bakan kısımdaki sur duvarı cephesinin tamamı ilave müze yapısı tarafından kapatılmış olduğundan dış ortamdaki görünmemektedir. Burçların ise ilave yapının mahya kotundan sonraki kısımları görülebilmektedir. Sur duvarının sahil istikameti doğrultusunda birleştiği 25 nolu dörtgen burç yapısının taban oturum alanı yaklaşık 7,4 x 7,8 m ebatlarındadır ve üst kısımdaki teras kotunda mazgal siperleri ve atış deliklerine ilişkin detayların mevcut olduğu görülmektedir (Şekil 3.258, Şekil 3.259).

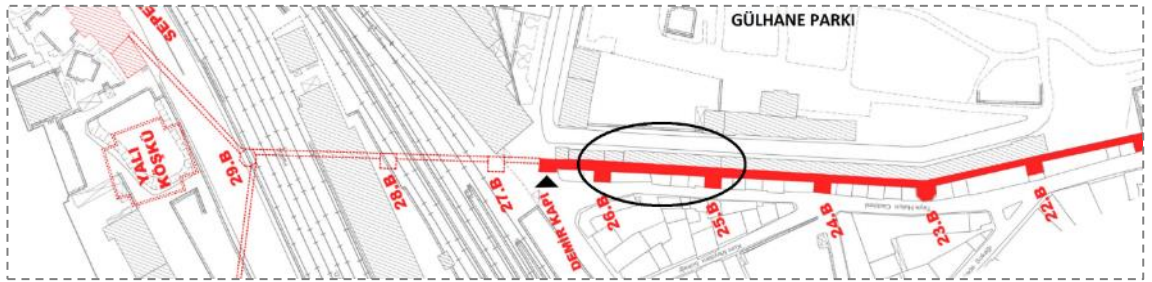

Şekil 3.258 24 ve 25 nolu burç arası sur içinden siluet görünümü (İRAM)

Şekil 3.259 24 ve 25 nolu burç arası sur içinden genel görünümü (Soyal, 2019)

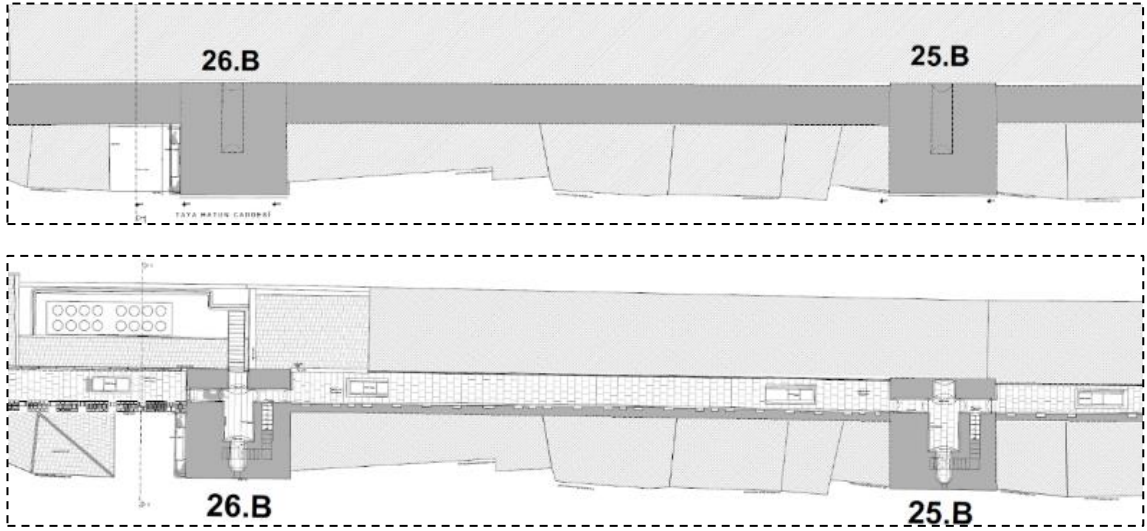
3.3.1.3.11. 25 Nolu Burç ile 26 Nolu Burç Arası

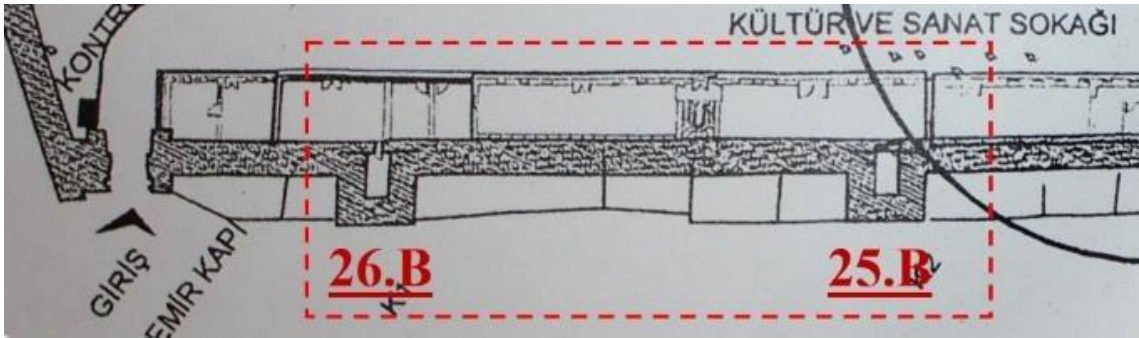
Şekil 3.260 25 nolu burç ile 26 nolu burç arasının sur hattındaki konumu

Bu kısım Sur-i Sultani kara surunun, sahil istikametindeki Haliç sahil surları ile birleştiği noktada bulunan 29 nolu burç ile 23 nolu köşe burcu arasındaki doğrusal sur hattı üzerinde günümüze ulaşabilen son burç olan 26 nolu dörtgen burç ile 25 nolu dörtgen burç arasındaki kısımdır (Şekil 3.260). Bu iki burç arasındaki yer alan su duvarı yaklaşık 42 m uzunluğunda ve 3 m kalınlığındadır. Duvarın üst kısımlarındaki mazgal siperleri ve atış delikleri ilave yapılaşmaların yüksek katlı olmasından dolayı muhdes elemanlarla doldurularak kapatılmış durumdadır. Yine aynı kottaki seğirdim yolunun üstü, sur içi tarafındaki müze yapısı devam ettiği için büyük bir kısmı metal ve cam malzemeli olarak kapalı haldedir (Şekil 3.263). Seğirdim yoluna zemin kotundan iniş çıkışın sağlandığı merdiven boşlukları önceki kısımlarda olduğu gibi burçlara yakın konumlarda mevcuttur. Duvarın 26 nolu burca yakın bir konumunda müze yapısının ana kısmı bitip teknik

hacimlerin başladığı tek katlı ilave yapılaşmaların mahya kotu seçirdim yolundan daha aşağıda olduğundan bu bölüm kısmi olarak görülmektedir (Şekil 3.261, Şekil 3.262).

Şekil 3.261 25 nolu burç ile 26 nolu burç arasındaki kısmın alt ve üst kot plan şemaları (İRAM)

Şekil 3.262 25 nolu burç ile 26 nolu burç arasındaki kısmın müze yapısıyla ilişkisi (İRAM)

Şekil 3.263 25 nolu burç ile 26 nolu burç arasındaki kısım (Soyal, 2015)

Bu kısımdaki sur duvarının yine her iki tarafındaki cephesi ilave yapılaşmalar ile tamamen kaplanmış durumdadır. Sur dışındaki cadde tarafında duvara bitişik nizamda inşa edilmiş olan yapıların çoğu 2 normal kat ve çatı katı olmak üzere toplamda 4 kat yüksekliğine sahip olduğundan ve bu yükseklik sur duvarı yüksekliğinden fazla olduğundan duvarın caddeden algılanması ve görülmesi mümkün değildir. Sur duvarının sahil istikametinde birleştiği burç olan 26 nolu burcun taban oturumu yaklaşık 7,3 x 7,7 m ebatlarındadır. Üst tarafındaki teras kotunda tuğla harpuştalı mazgal siperleri ve atış deliklerine ilişkin detaylar görülmektedir (Şekil 3.264, Şekil 3.265).

Şekil 3.264 25 ve 26 nolu burç arası sur dışından siluet görünümü (İRAM)

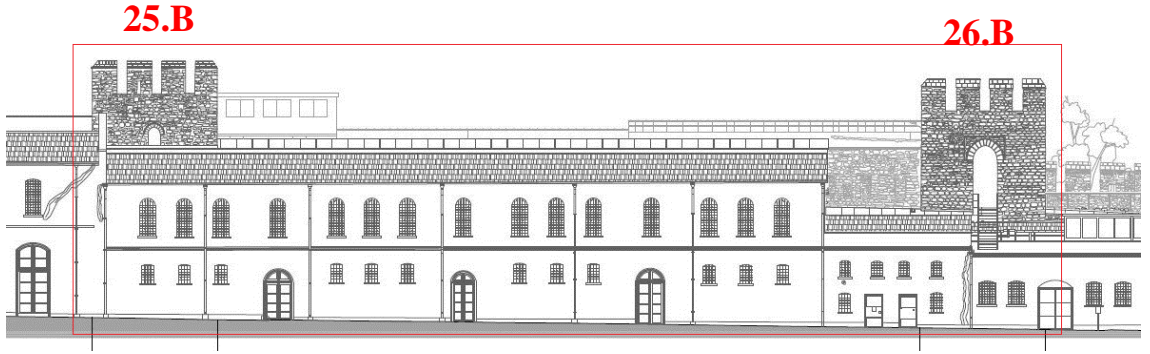
Şekil 3.265 Sur dışındaki 25 ve 26 nolu burçlar arasına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2019)

Şekil 3.266: Sur dışındaki 25 ve 26 nolu burçlar arasına ilişkin 1948 yılı görünümü (İAMA).¹⁵³

Sur hattının bu bölümüne ilişkin Güllhane Parkı tarafındaki sur içi kısmında duvara bitişik nizamda inşa edilmiş olan müze yapısı 25 nolu burçtan sahil istikametinde devam etmekte olup 26 nolu burca yakın bir konumda 2 katlı müze yapısı sonlanmakta ve devamında teknik mekanların bulunduğu tek katlı ek yapısı yer almaktadır. Bu yapının tek katlı olmasından ötürü sur duvarının üst kotları kısmen görülmektedir. Burç yapılarının da aynı şekilde üst tarafları kısmen görülmektedir (Şekil 3.267, Şekil 3.268).

¹⁵³ Şekildeki 1948 yılı görünümünde, 25 nolu burç ile 26 nolu burç arasındaki sur duvarının bir kısmının boş olduğu görülmektedir. Ayrıca fotoğrafta, sur duvarının mazgal siperi detaylarının bulunmadığı ve yüksekliğinin 26 nolu burç yüksekliğine yakın bir seviyeye kadar yükseltilmiş olduğu da görülmektedir. Bu bağlamda, aynı yerin “Şekil 3.265”deki görünümünde yer alan ilave yapıların yakın geçmiş zamanda inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

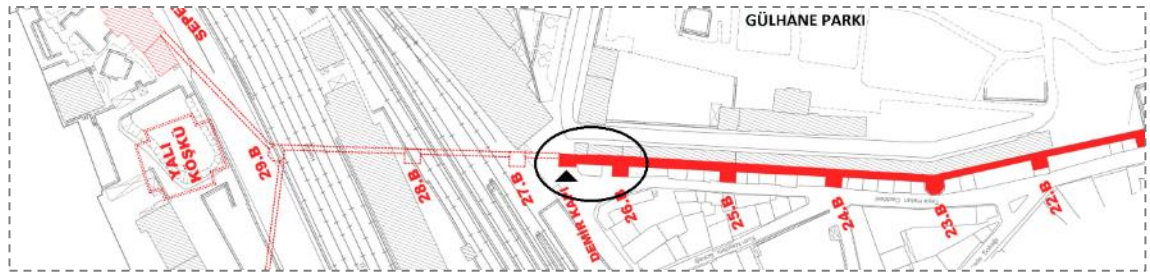

Şekil 3.267 25 ve 26 nolu burç arası sur içinden siluet görünümü (İRAM)

Şekil 3.268 Sur içinden 25 ve 26 nolu burçlar arasına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016)

3.3.1.3.12. 26 Nolu Burç ile Demirkapı Arası

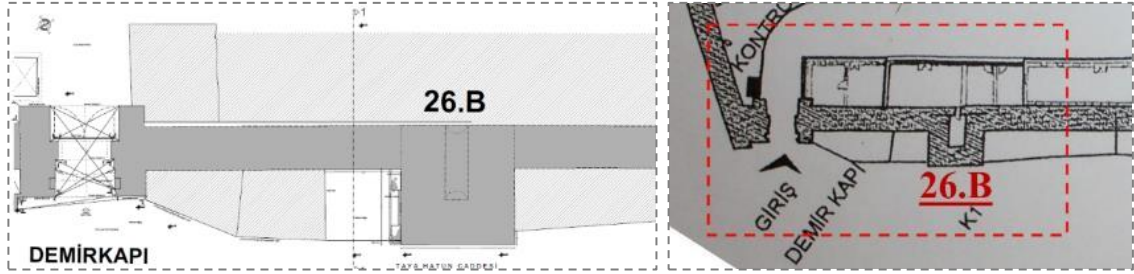

Şekil 3.269 26 nolu burç ile Demirkapı arasının sur hattındaki konumu

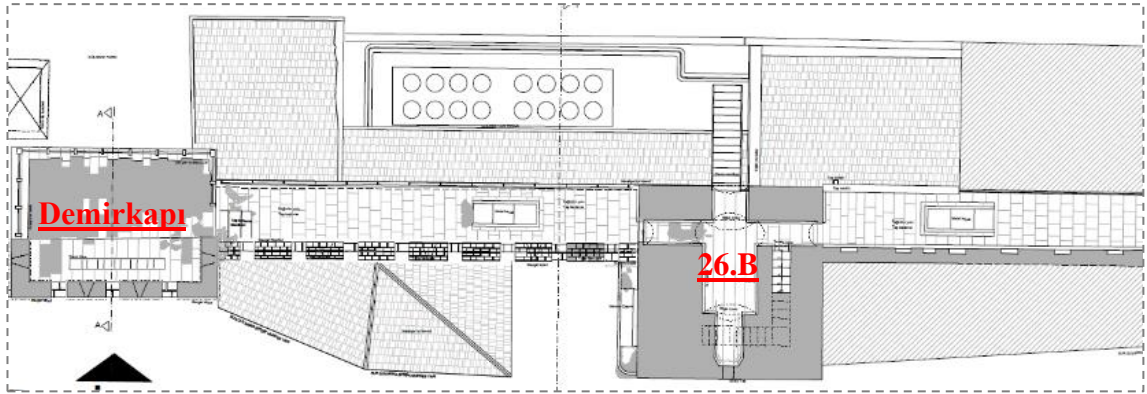
Bu kısım, Sur-i Sultani kara sur hattının Haliç sahil istikametinde var olan son bölümüdür. Sonraki kısımlar günümüze kadar ulaşmamıştır. 26 nolu dörtgen burç ile

Demirkapı arasındaki bu bölümde burçtan kapıya kadar uzanan sur duvarı yaklaşık 16,3 m uzunluğunda ve 3 m kalınlığındadır.

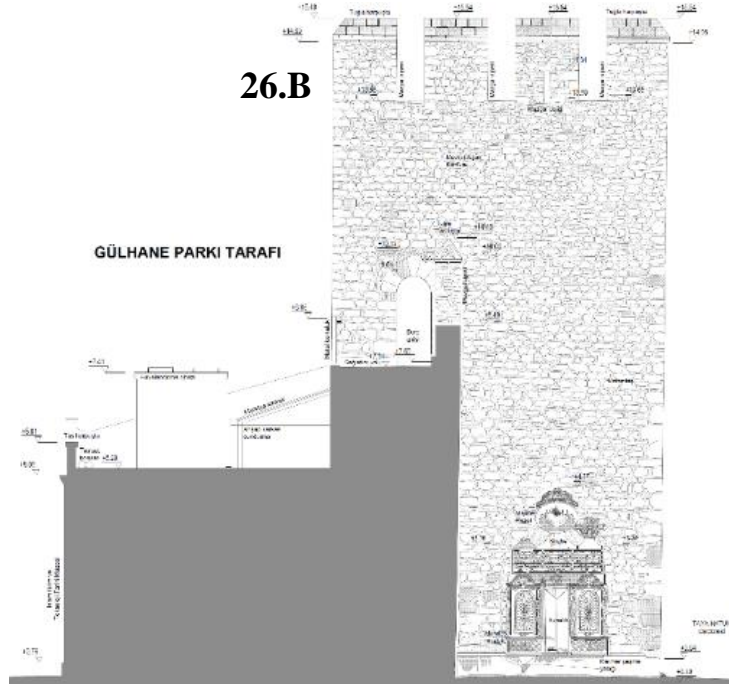
Duvar yapısının üst tarafında seğirdim yolu ve tuğla harpuştalı mazgal siperleri ile atış deliklerinin izleri mevcuttur. Seğirdim yolunda 26 nolu burcun zemin kotundan iniş-çıkışın sağlandığı bir adet merdiven boşluğu ve seğirdimin sur içi tarafında muhdes metal korkuluk elamanları bulunmaktadır. Bu kısımda sur dışı tarafındaki duvar dibi ilave yapılaşmadan dolayı mazgal siperlerindeki atış delikleri ve boşlukları muhdes elemanlar ile doldurularak kapatılmış durumdadır (Şekil 3.270, Şekil 3.271, Şekil 3.273).

Şekil 3.270 26 nolu burç ile Demirkapı arasındaki kısmın alt kot plan şemaları (İRAM)

Şekil 3.271 26 nolu burç ile Demirkapı arasındaki kısmın üst kot plan şeması (İRAM)

Şekil 3.272 26 nolu burç ile Demirkapı arasındaki “1-1” kesiti (İRAM)¹⁵⁴

Şekil 3.273 26 nolu burç ile Demirkapı arasındaki kısım (İRAM)

Sur hattının bu kısmında yine her iki cephesinde de sur duvarına bitişik nizamda yapılar bulunmaktadır. Sur dışındaki cadde tarafında 26 nolu burcun sol yan cephesinde bir duvar çeşmesi mevcuttur (Şekil 3.272, Şekil 3.276). Sonrasında çeşmenin varlığından dolayı gereksinim olan kullanım boşluğu kadar bir boşluk ve devamında sur duvarına bitişik olarak Demirkapı’ya kadar devam eden 3 katlı ilave yapılaşmalar yer almaktadır. İlave yapıların olduğu kısımlarda, yapıların mahya kotunun sur duvarından daha yüksek olması sebebiyle duvar görülememektedir. Sur duvarının devamında yer alan

¹⁵⁴ İRAM; Proje müellifi: Kuleli Mimarlık.

Demirkapı'nın taban oturumu yaklaşık 8,3 x 6 m ebatlarındadır (Şekil 3.274, Şekil 3.275, Şekil 3.276).

Şekil 3.274 Sur dışından 26 nolu burç ve Demirkapı arasına ilişkin siluet görünümü (İRAM)

Şekil 3.275 Sur dışından 26 nolu burç ve Demirkapı arasına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2019)

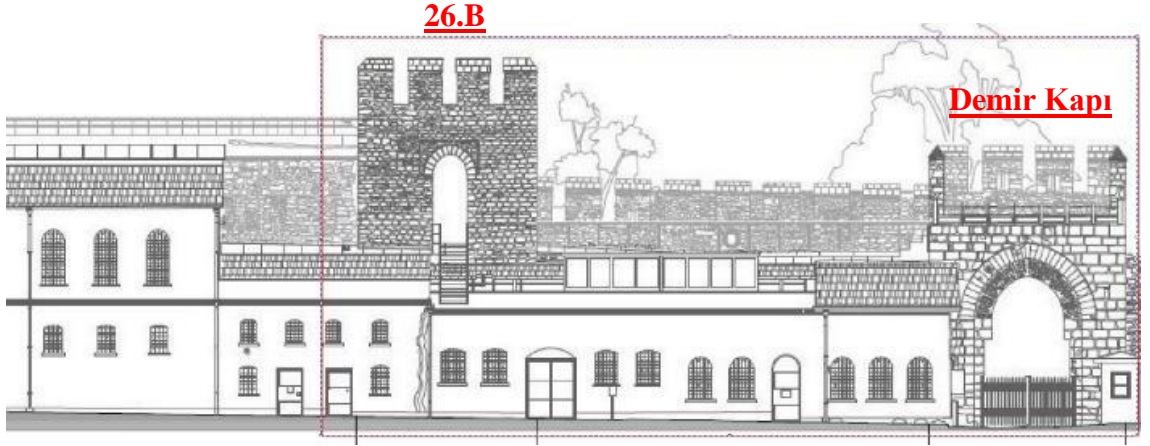
Şekil 3.276 26 nolu burç ve Demirkapı arasına ilişkin detay görüntümler (Soyal, 2019)

Şekil 3.277 Demirkapı'ya ilişkin 1948 yılı detay görüntümler (İAMA)¹⁵⁵

Sur hattının Gülhane Parkı tarafındaki sur içi kısmında, daha önceki bölümlerde yer aldığı ifade edilen müze yapısının tek katlı ilave yapıları sur duvarına bitişik konumda yer almaktadır. Bu kısımda sur duvarı üzerindeki seğirdin yolu ve mazgal siperi detayları görülmektedir. Demirkapı'nın sur içi tarafında üst taraftaki teras kotunda mazgal siperleri bulunmamaktadır. Halihazırda muhdes olduğu anlaşılan ahşap korkuluk detayları yer almaktadır ve Demirkapı yapısının sağ tarafında tarihi sur hattı son bulmaktadır (Şekil 3.278, Şekil 3.279).

¹⁵⁵ Şekildeki fotoğraflarda Demirkapı ve bitişindeki sur duvarına görülmektedir. Demirkapı ve duvar üzerindeki mazgal siperi ve atış deliklerinin var olduğu da görülmektedir. Ayrıca, fotoğraflarda sur duvarı önündeki ilave yapılaşma görülmediğinden günümüzdeki yapının, 1948 yılından sonra inşa edildiği anlaşılmaktadır.

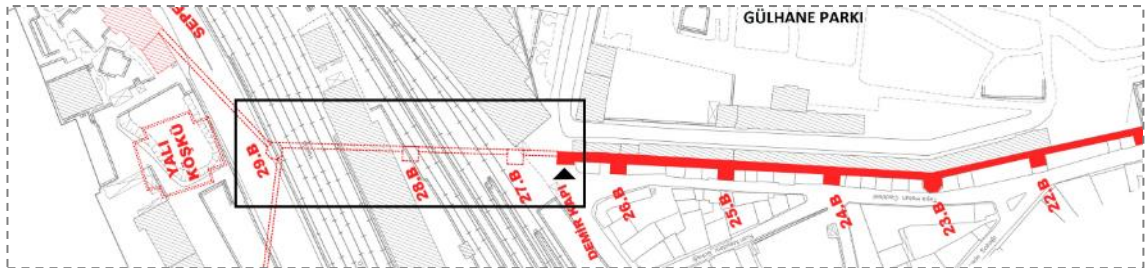

Şekil 3.278 Sur içinden 26 nolu burç ve Demirkapı arasına ilişkin siluet görünümü (İRAM)

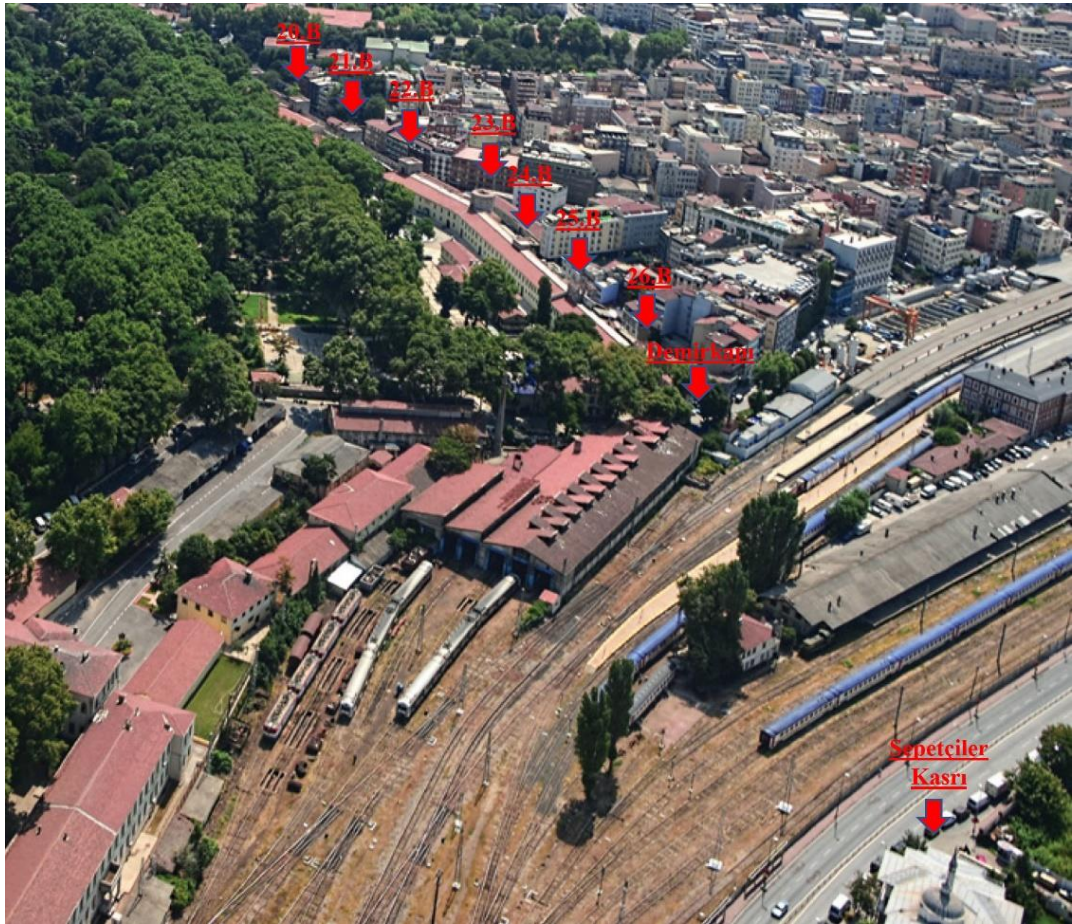
Şekil 3.279 Sur içinden 26 nolu burç ve Demirkapı arasına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016)

3.3.1.3.13. Demirkapı ile 27, 28 ve 29 nolu Burçlar Arası

Şekil 3.280 Demirkapı ile 27, 28 ve 29 nolu burçlar arasının sur hattındaki konumu

Kara sur hattının Demirkapı ile 27, 28 ve 29 nolu burçlar arasındaki kısmı ne yazık ki günümüze kadar ulaşamayan kısımlardandır. Var olduğu zamanlarda, Şekil 3.280'deki¹⁵⁶ çizimde görüldüğü üzere, bu kısımda Demirkapı'dan sonra sahil istikametinde devam eden sur duvarı ve bağlandığı 27 nolu burç bulunmaktaydı. Sonrasında, bir önceki kısımda olduğu gibi doğrusal devam eden bir sur duvarı ve bağlandığı 28 nolu burç yer almaktaydı. Burcun devamında aynı şekilde doğrusal devam eden bir sur duvarı ve Haliç sahil surlarına bağlantı noktası olan ve Yalı Köşkü yakınında yer alan 29 nolu köşe burcu gelmekteydi (Eldem, 1982). Günümüzde var olmayan bu kısımların yerinde demiryolu ray hattı ve idari yapıları ile Sirkeci sahil yolu yer almaktadır (Şekil 3.281, Şekil 3.282).

Şekil 3.281 Kara sur hattının kısmi görünümü ile Demirkapı ve Sepetçiler Kasrı arasındaki bölümün genel görünümü (Fatih, 2012).¹⁵⁷

¹⁵⁶ Şekilde tamamlaması yapılan bu kısımlar, daha önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere S.H.Eldem'in restitüsyon denemeleri altlık alınarak oluşturulmuştur (Eldem, 1982).

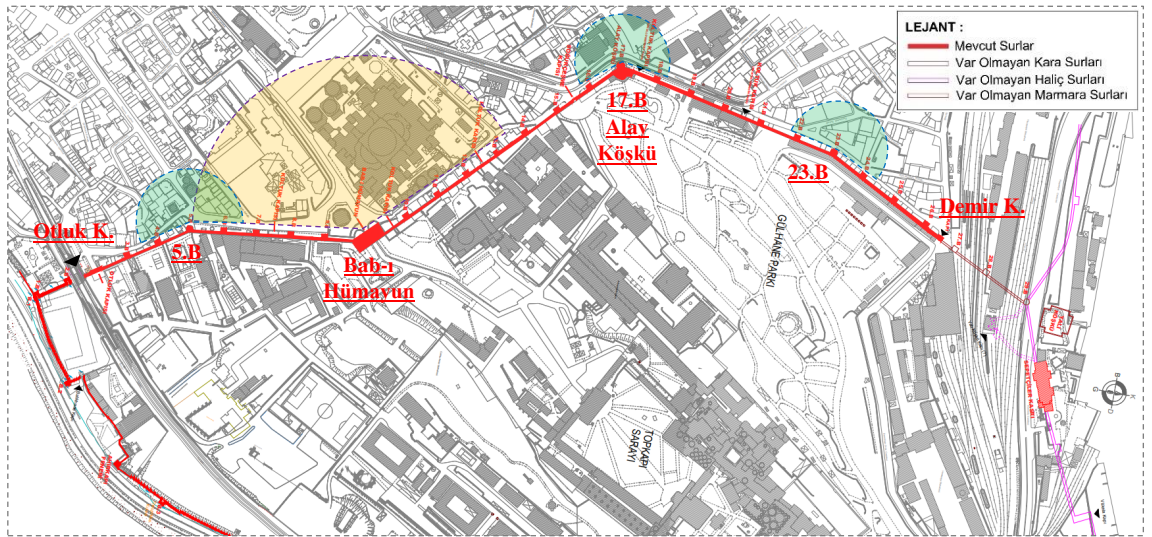
¹⁵⁷ Şekildeki hava fotoğrafında, Sur-i Sultani kara sur hattının günümüzde var olmayan kısımları olan Demirkapı ve Sepetçiler Kasrı yakınında yer almış olan 29 nolu burç görülmektedir (Fatih, 2012, c.III, ss.32-33).

Şekil 3.282 Demirkapı ile Sepetçiler Kasrı arasındaki demiryolu hattı ve idari yapıların genel görünümü (Soyal, 2019)

3.3.1.4. Sur-i Sultani'nin Kara Surlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Fatih Sultan Mehmed döneminde inşa edilen ve yapımı H.883 (M.1478) senesinde tamamlanan Sur-i Sultani'nin kara surları yaklaşık 1,4 km uzunluğundadır. Bu sur hattı, yer aldığı arazinin topoğrafyasına ve yerleşim alanı dokusuna uyarak 4 noktada açılmal kırılma yaparak yön değiştiren 5 doğrusal bölümden oluşmaktadır. Sur dışı tarafından bu hatta bakıldığında, bu doğrusal bölümlerin oluşturduğu 4 köşenin 3 tanesi dış bükey, 1 tanesi iç bükey olarak kırılma yapmaktadır (Şekil 3.283).

Şekil 3.283 Kara sur hattına ilişkin leke çalışması.

Sur hattı köşelerinden ortaya çıkan tek iç bükey kırılmanın olduğu noktada Bab-1 Hümayun Kapısı bulunmaktadır. Diğer köşelerdeki dış bükey noktalarda yer alan burçlar adeta birer gözetleme kulesi iken, Bab-1 Hümayun'un yer aldığı bu iç bükey noktası bir karşılama kapısı olup sur hattındaki açısız kırılma ile de perspektif etkili meydan oluşumu sağlanmaktadır (Şekil 3.283).

Beş doğrusal bölümden oluşan söz konusu kara sur hattında, saray alanına giriş ve çıkışın sağlandığı 3 büyük kapısı, 6 adet koltuk kapısı ile 2 adet geçiş kapısı bulunmaktadır. Sur hattındaki 3 büyük kapı, surların inşa edildiği dönemde yapılmış olup diğer geçitleri oluşturan koltuk kapıları daha sonraki dönemlerde çeşitli ihtiyaçlar için açılmışlardır (Tezcan, 1994). Sur hattının inşa döneminde oluşturulan 3 büyük kapının konumlarına bakıldığında Otluk Kapısı'nın, Marmara kıyılarından gelenlerin kullanabileceği bir konumda bulunduğu; diğer bir uç noktasına doğru yer alan Demirkapı'nın Haliç kıyılarından gelenlerin kullanabileceği bir konumda bulunduğu; ana giriş ve aynı zamanda tören kapısı olan Bab-1 Hümayun Kapısı'nın da kara tarafından gelenlerin kullanıma uygun bir noktada konumlanmış olduğu görülmektedir. Bu konuya ilişkin olarak, Matrakçı Nasuh'un 16. yüzyılda çizilmiş olan İstanbul gravüründe bütünüyle ifade edilmiş olan söz konusu kara sur hattında Bab-1 Hümayun yapısı açık bir şekilde ön planda vurgulanmaktadır (Şekil 3.21).

Sur hattında, inşa döneminden sonraki dönemlerde açılan koltuk kapılarından Soğukçeşme Kapısı ve yanındaki iki geçit dışında diğer 5 adet koltuk kapısı günümüzde var olmalarına karşın aktif olarak kullanılmamaktadırlar. İnşa döneminde var olmayan, sonraki dönemlerde çeşitli ihtiyaçlar doğrultusunda sur hattında açılmış olan bu kapı ve geçitler de sur hattının işlevsel ve kullanım şekli bakımından yaşamış olduğu değişimlerin bir göstergesidir.

Kara sur hattının yaşamış olduğu değişimlerin bir diğer göstergesi de 17 nolu çokgen köşe burcu ve sonrasında üzerine inşa edilmiş olan Alay Köşkü yapısıdır. Surun ilk inşa edildiği dönemde var olan onikigen kule burcu (17.B) (Şekil 3.21), diğer köşelerde yer alan sekizgen köşe burçlarından (5.B ve 23.B) daha geniş çaplı olarak inşa edilmiş olması da bu köşenin ileriki dönemlerde farklı bir öneme ve işleve sahip olacağının bir öngörüsü olabilir. Bu bağlamda, inşa döneminden sonraki zamanlarda söz

konusu onikigen köşe burcunun etrafında oluşan yol aksı ve yapılaşmalar dolayısıyla burası yoldan geçen tören geçitlerinin ve halkın izlenebileceği bir nokta haline gelmiştir.

Bu doğrultuda, ortaya çıkan noktasal özellikler sonrasında söz konusu kule yapısının yerini, kaidesi üzerine inşa edilen köşk yapısı almıştır. Alay köşkünün işlevsel özelliğinin ve kara sur hattına etkilerinin yanı sıra konumu ve yol seviyesine yakınlığı sebebiyle simgesel bir anlam olarak da Padişahın yakın çevresini ve halkını sürekli gözlediği mesajını vermektedir. Bu köşk, kara sur hattında sonradan inşa edilen tek köşk yapısıdır. Halbuki, Sur-i Sultani'nin deniz tarafındaki Haliç ve Marmara kıyıları ile surları üzerinde Osmanlı döneminde birçok köşk, ocak vb. birçok yapılar inşa edilmiştir.

Genel olarak, kara sur hattının inşa edildiği dönemden sonra kesit ve plan şeması olarak ilave bir güçlendirme süreci yaşamaması; sur dışında ve içinde zaman içerisinde sur hattına bitişik yapıların inşa edilmesi; kule ve burçların değişik fonksiyonlarda kullanılması, savunma ve diğer işlevsel özelliklerinin sürekli bir değişim içerisinde olduğunu göstermektedir.

Söz konusu kara sur hattı inşa edildiği dönem olan 15. yy ikinci yarısı ile 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen Rumeli Demiryolu inşasına kadar olan yaklaşık dört yüzyıllık bir süre zarfında yapısal bütünlüğünü genel olarak koruyabilmiştir. Ancak, anılan demiryolu hattının ve yapılarının inşası sürecinde, kara sur hattının önemli kapılarından olan Haliç istikametindeki Demirkapı ve Marmara istikametindeki Otluk Kapısı'nın deniz taraflarına devam eden sur kısımları tahrip edilerek yıkımlar gerçekleştirilmiştir.

Demiryolu inşasında tahrip edilen ve yıkılan bu kısımların anılan kapı noktalarından itibaren uygulanması da bu kapı konumlarının, inşa edildikleri geçmiş dönemlerde geleceğe yönelik olarak stratejik bir şekilde kıyıda belli bir uzaklıkta konumlandırılmış olduklarının göstergesi durumundadır.

3.3.2. Sur-i Sultani'nin Deniz Surları (Bizans Dönemi Surlar)

Topkapı Sarayı'nı kara tarafından sınırlandıran Fatih'in surları, Bizans döneminin deniz surları ile Haliç kıyılarında Yalı Köşkü civarında; Marmara kıyılarında ise Ahırkapı civarında birleşerek Sarayburnu semtini çevrelemektedir. Sarayburnu'nu çevreleyen Fatih'in kara surlarının deniz kıyılarında sınırlandırdığı Bizans dönemi deniz surları, Sur-i Sultani deniz surları kısmını oluşturmaktadır.

Bu kısmın Yalı Köşkü civarındaki kara suru birleşim noktası ile Aya Barbara Kapısı veya Osmanlı'daki adı ile Topkapı arasında kalan bölümü Haliç deniz surları; Topkapı ile Ahırkapı civarındaki birleşim noktası arasındaki bölümü de Marmara deniz surlarıdır. Bu deniz surlarının Haliç tarafındakiler günümüze kadar ulaşmamış olmasına karşın Marmara kıyılarındaki sur hattı kısmen de olsa günümüze kadar ulaşmıştır. Topkapı Sarayı dış bahçesinin deniz tarafını çevreleyen bu sur hattının bütün olarak var olduğu dönemlerdeki uzunluğu yaklaşık olarak Haliç kıyılarında 630 m, Marmara kıyılarında da 1580 m olup toplamda 2210 m civarındadır (Şekil 3.284).¹⁵⁸

Şekil 3.284 Sur-i Sultani Deniz Surlarının vaziyet planı ve tahmini olarak kısmi restitüsyonu (Soyal).¹⁵⁹

¹⁵⁸ Sur-i Sultani deniz surlarının uzunluğu, İRAM arşivindeki rölöve projesi ile Müller-Wiener ve S.H. Eldem haritaları altlık alınarak hazırlanan vaziyet planı çalışması (Şekil 3.284) doğrultusunda Google Maps ve İBB Şehir Rehberi uygulamalarından faydalanılarak hesaplanmıştır.

¹⁵⁹ Şekildeki Sur-i Sultani deniz surlarına ilişkin vaziyet planı çalışması, İRAM arşivindeki rölöve projesi ile Müller-Wiener ve S.H.Eldem'in haritaları altlık alınarak hazırlanmıştır (Soyal).

Deniz surları, Sur-i Sultani kara surlarının yapımı sırasında onarılmış olup sonraki dönemlerde surlar üzerine yer yer daireler ve köşkler inşa edilmiştir (Sakaoğlu, 2002). Deniz surları üzerinde büyük ve küçük ölçekli birçok kapı yer almaktadır. Sur-i Sultani sur hattının Haliç tarafından Sarayburnu istikametinde ve sonrasında Marmara tarafına doğru olacak şekilde yer alan bu kapılardan bazıları; Yalı Köşkü Kapısı, Vükela Kapısı, Odun Kapı, Top Kapısı, Odun Kapı, Değirmen Kapı ve Balıkxhane Kapısı'dır (Dirimtekin, 1976; Seçkin, 1998).

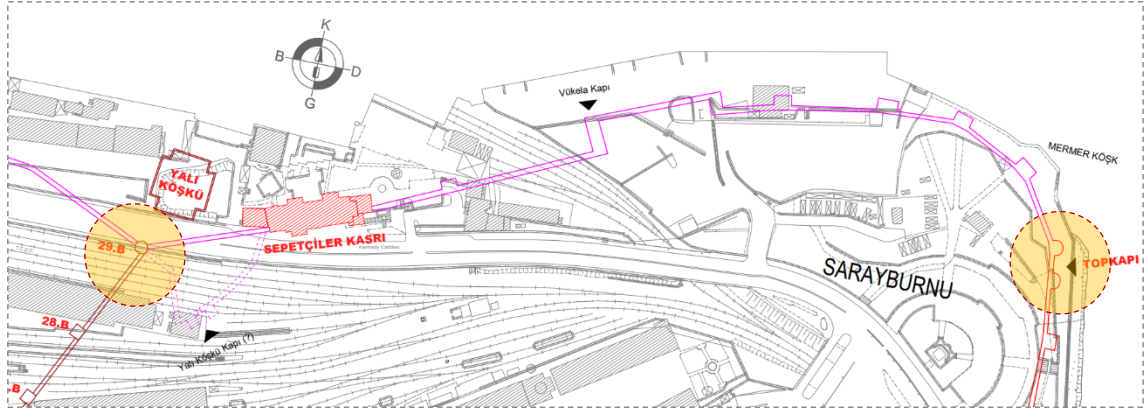
Haliç ve Marmara kıyılarında yer alan söz konusu deniz surlarının günümüze kadar ulaşmamış veya kısmen ulaşmış olmasındaki en önemli etkenlerden biri olarak Fatih'in tarihi kenti fethetmesinden sonra kent surlarının etkinliğini yitirmeye başlamış olması sebebiyle bakım ve onarım çalışmalarının önemsenmemesi olabilir. Bu durumun da göstergesi olarak yine Fatih'in kara surunu inşa ettirmesi ve tehlike beklentisinin deniz tarafından değil de kara tarafından olabileceği düşüncesidir. Ayrıca Osmanlı Devleti askeri yapısının 19. yüzyılda yenilenmesi ve endüstri devrimi etkilerinin Osmanlı'da hissedilmeye başlanması sonucunda yaşanan değişim ve gelişmeler, tarihi surların önemini tümünden yitirmesine, korumaya yönelik yaklaşımlardan uzaklaşılmasına sebep olmuştur.

Söz konusu deniz surlarındaki büyük ölçekli ilk ciddi kayıplar yine 19. yy sonlarına doğru inşa edilen Rumeli Demiryolu hattının Sur-i Sultani sınırları içerisinde de geçirilerek Sirkeci'ye kadar uzatılması sırasındaki tahribatlar ile gerçekleşmiş olup sonrasında 20. yüzyıldaki çeşitli imar faaliyetleri ve özellikle sahil yolu inşası ile bu süreç devam etmiştir.

3.3.2.1. Sur-i Sultani Haliç Deniz Surları

Sur-i Sultani'nin Haliç deniz surları, Tarihi Yarımada'yı çevreleyen Bizans dönemi surlarının Haliç kıyılarında uzanmakta olan kısmının, Fatih'in kara surları ile Haliç'te birleştiği nokta olan Yalı Köşkü civarı ile Sarayburnu'nun doğu ucunda yer alan Aya Barbara Kapısı'na, ya da Osmanlı'daki diğer adıyla Top Kapısı'na kadar olan

bölümdür. Topkapı Sarayı dış bahçesinin (1.Avlusu) kuzey kıyıları boyunca uzanan Haliç deniz surlarının bu kısmı toplamda yaklaşık 630 m uzunluğundaydı.¹⁶⁰

Şekil 3.285 Sur-i Sultani Haliç deniz surları restitüsyon vaziyet planı (Soyal)

Şekil 3.286 Günümüz hava fotoğrafında Haliç deniz surlarının restitüsyon görünümü (Soyal)¹⁶¹

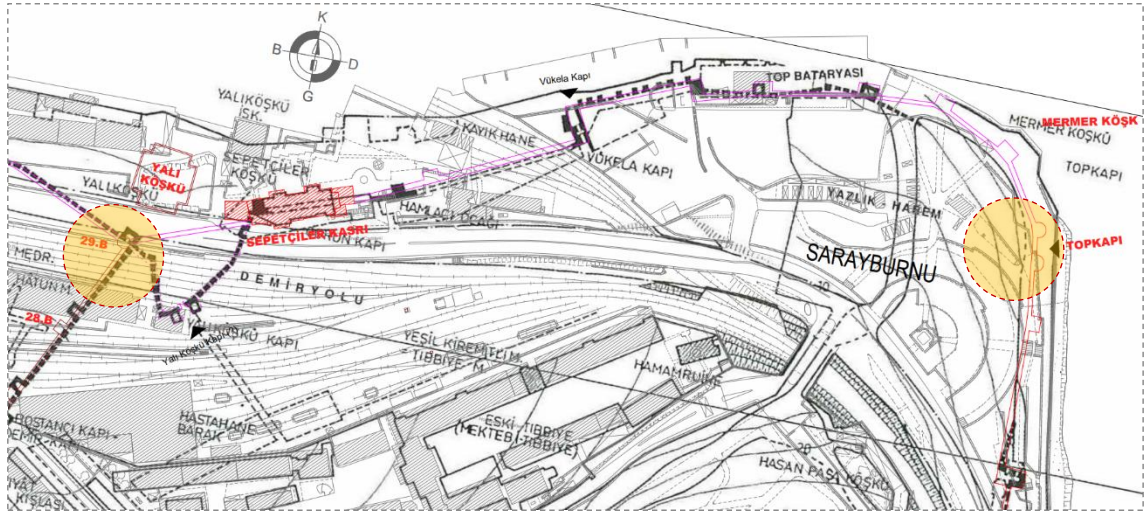
Söz konusu Haliç deniz surlarının büyük bir kısmı, denizle arasında kısa bir mesafe olacak şekilde yer almaktaydı (Millingen, 1899, ss.194). Haliç kıyılarından herhangi bir saldırı beklenmediği için tek katlı olarak ve önlerinde hendek olmadan inşa

¹⁶⁰ Sur-i Sultani Marmara deniz surlarının toplam uzunluğu, eski tarihli haritalardaki sur hattı esas alınarak Google Maps ve İBB Şehir Rehberi web sitelerindeki mesafe ölçüm özellikleri kullanılarak yaklaşık olarak tespit edilmiştir.

¹⁶¹ Şekilde, söz konusu Haliç deniz surlarının restitüsyon çalışması (Şekil 3.285) ile günümüz hava fotoğrafının (İBB Şehir Rehberi) örtüştürülmesi sonucunda, geçmişte var olan sur hattı ve saray köşklerinin halihazır dokuda yaklaşık konumlanması görülmektedir.

edilmişlerdi. Ayrıca, geçmiş dönemlerde Haliç, günümüzdeki gibi dolmamış olduğundan gemiler surların çok yakınına kadar yanaşabilmekteydi (Dirimtekin, 1949, ss.122).¹⁶² Topkapı Sarayı'nın çevreleyen bu sur hattı, Osmanlı döneminde sultanların kıyıya inşa ettirdikleri sahil köşkleri, kasırları ve sarayları dolayısıyla önemli değişimler geçirmiş ve 19. yy sonlarında, Sirkeci Tren İstasyonu'na kadar uzanan Rumeli Demiryolu'nun sahil surlarına paralel bir şekilde sur içinden geçirilmesiyle büyük tahribata uğramış olup 1950'lerin sonunda kıyıya ve surlara paralel bir şekilde inşa edilen sahil yolu ile geriye kalmış olan son kalıntılar, günümüzde de varlığını sürdüren Sepetçiler Kasrı ve üzerine inşa edildiği sur duvarı parçası hariç tümüyle yok olmuş durumdadır (Şekil 3.285, Şekil 3.286).

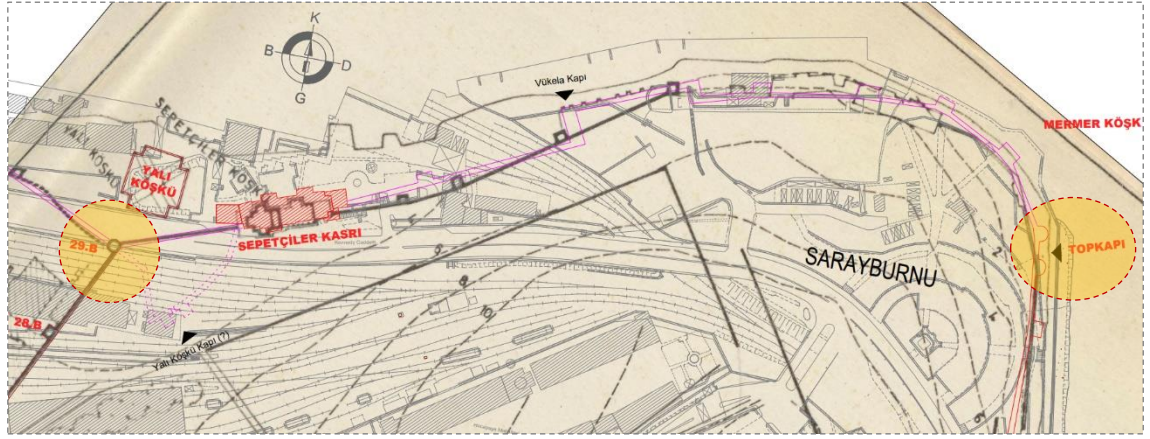
Bu sur hattında geçmiş dönemlerde Sepetçiler Kasrı ile Kemerli Kapı, Hamlacılar Ocağı, saltanat kayıklarına mahsus Kayıkhane, Şirket-i Hayriye'nin kömür deposu, Askeri Sevkiyat Dairesi, Yalı Köşkü ve Kapısı, odun ambarı, erzak ambarı, Vükela Kapısı¹⁶³ ve sonunda Sarayburnu Sahil Sarayı (Topkapı Köşkü, Topkapı Sarayı) vardı (Şekil 3.287, Şekil 3.288). Bostancıbaşı dairesi ve bostancı hasekileri koğuşu Yalı Köşkü civarında bulunmaktaydı (Uzunçarşılı, 1988, ss. 25-26).

Şekil 3.287 Haliç deniz surlarına ilişkin restitüsyon çalışmasının Müller-Wiener planı ile örtüştürülmesi.

¹⁶² Bu bağlamda, Haliç kıyılarındaki sur hattı büyük olasılıkla kent savunmasının en zayıf olduğu kısımlardı. Bunun bir göstergesi olarak 1204 yılındaki Latin işgali ile Fatih'in donanma gemilerini Haliç'e indirmesinden sonra değişen fetih süreci düşünülebilir.

¹⁶³ Öğruk, Ogzen veya Uğrak Kapısı olarak da anılmaktadır (Dirimtekin, 1956, ss.26)

Şekil 3.288 Haliç deniz surlarına ilişkin restitüsyon çalışmasının S.H.Eldem planı ile örtüştürülmesi.

Sur-i Sultani kara suru ile Haliç deniz surunun birleştiği burç civarında ve Yalı Köşkü gerisinde, vaktiyle Bizans İmparatorları tarafından merasimlerde kullanılan kapılardan biri olan Porte D'Eugenius ya da Osmanlı'daki namıyla Yalı Köşkü Kapısı bulunmaktaydı (Dirimtekin, 1949, ss.124; Mehmed Raif Bey, 2010, ss.5).¹⁶⁴ Bu kapıdan Yalı Köşkü sahasına çıkılırdı. Cebeciler Köşkü adıyla da bilinen bu köşk, önünde mermer direklere oturan revaklı bir sofası olan, tek kubbeli ve yayvan saçaklı idi. Sur hattının dışında kalan bu köşk, bir süre çelik döküm ve makine fabrikası olarak kullanılmış olup sonrasında demiryolu inşası sırasında yanındaki mescitle birlikte 1870 yılında yıkılmıştır.¹⁶⁵ Köşkün arkasında ve demiryolu hattının sur içi tarafında kalan Bostancıbaşı Dairesi ile Hasekiler Koğuşu'nun yerine yapılmış olan Mekteb-i Tıbbiye binası ise halen ayaktaadır (Şekil 3.286, Şekil 3.287) (Sakaoğlu, 2002, ss.36).

¹⁶⁴ Dirimtekin'in 1949 tarihli yayınında Yalı Köşkü Kapısı ve P.D'Eugenius Kapısı'nı aynı kapı olarak tanımlamakta ve Bizans imparatorları tarafından merasimlerde kullanıldığını ifade etmektedir. Ancak 1956 tarihli bir başka yayınında da Yalı Köşkü Kapısı ile Eugenius Kapısı'nı ayrı kapılar olarak tanımlamakta ve Yalı Köşkü Kapısı'nın fetihten sonra açıldığını ifade etmektedir. Konuya ilişkin bir başka kaynak olarak Mehmed Raif Bey, Yalı Köşkü Kapısı'nı "...bu kapı vaktiyle Roma şehrinden nakl-i mekân ile Yalı Köşkü dahilinde bir mahalle teşkil ve i'mar eyleyen ve el-yevm Topkapı Saray-ı Humayunu'nu bina olunduğu mahalde bir ali kule inşa etdiren Ocinyos (Eugenios) tarafından küşad kılınmıştır. Mezkûr kapı Ziton (Zenon?) Kayser'in zamanında Culyanos Filokozmos nam kimse şehremeni bulunduğu sırada Ta'mir ve üzerine Latin lisantıyla bir tarih hakk etdirmiştir. El-yevm Yalı Köşkü Kapısı namıyla ma'rufdur..." şeklinde tanımlamıştır. Bu bağlamda, Yalı Köşkü Kapısı'nın konumu ve varlığı konusunda bir tereddüt olmamasına karşın Eugenios Kapısı ile aynı kapı olması tartışmalı bir konudur.

¹⁶⁵ Söz konusu alanda ve yakın civarında demiryolu hattının ve yapılarının inşası sırasında dönemin hükümdarı Sultan Abdülaziz'in yıkım işlemlerine ilişkin günümüze değin ulaşan sözü "...şimendöfer gelsin de sırtından geçsin!.." şeklindedir (Sakaoğlu, 2002, ss.40).

Şekil 3.289 1525-26 tarihli Piri Reis haritasında Haliç deniz surları görünümü (Aydın, 2013, ss.13).¹⁶⁶

Şekil 3.290 1537 tarihli M.Nasuh çiziminde Haliç deniz surlarının görünümü (Aydın, 2013).¹⁶⁷

¹⁶⁶ Şekildeki haritada, Haliç deniz surlarının ön tarafında yer alan Yalı Köşkü ve Kapısı, Sepetçiler Kasrı, Mermer Köşk ve sur hattındaki Top Kapısı'nın konik külahlı kuleleri görülmektedir (haritanın bulunduğu kaynak: Kitab-ı Bahriye; Aydın, 2013, ss.13)

¹⁶⁷ Şekildeki çizimde, Yalı Köşkü ve Kapısı ile Top Kapısı'nın konik külahlı burçları görülmektedir.

Şekil 3.291 1584 tarihli Nakkaş Osman çiziminde Haliç deniz surlarının görünümü (Aydın, 2013).¹⁶⁸

¹⁶⁸ Şekildeki çizimde, Sur-i Sultani kara surları ile Haliç deniz surlarının birleştiği kısımda sur dışında çizilmiş olan yapılar muhtemelen Yalı Köşkü ve Sepetçiler Kasrı ile civarındaki yapılar olmalı. Ayrıca Sarayburnu tarafında da yine sur dışında çizilmiş olan yapı görülmektedir. Bu yapının Top Kapısı civarındaki Mermer Köşk olması muhtemeldir (bulunduğu kaynak: Hünernâme; Aydın, 2013).

Şekil 3.292 1819 tarihli Melling haritasında Haliç deniz surları ve etrafındaki yapılanmalar (Melling, 1819).¹⁶⁹

Şekil 3.293 1847-48 tarihli Mühendishane haritasında Haliç deniz surları ve etrafındaki yapılanmalar (URL-29).¹⁷⁰

¹⁶⁹ Şekildeki 1819 tarihli Melling haritasında, Sur-i Sultani kara surları ile Haliç deniz surlarının birleştiği kısımda Yalı Köşkü Kapısı biraz ilerisinde kıyıya doğru sur dışında Yalı Köşkü yapısı, doğuya doğru Değirmenciler Köşkü (Sepetçiler Kasrı), Ogzen Kapısı (Vükela Kapısı) ile Sarayburnu tarafında Mermer Köşk, Top Kapısı burçları görülmektedir. Ayrıca, sur içi tarafında Sarayburnu tarafındaki Sahil Sarayı (Yazlık Topkapusu Sarayı) ile batı istikametinde Vükela Kapısı civarındaki Bostancı Ocağı yapısı görülmektedir.

¹⁷⁰ Haritanın tamamı, Mühendishane-i Berr-i Hümayun öğrencileri tarafından 1847-48 yılında yapılmış olan ve Tarihi Yarımada içerisindeki camileri gösteren haritadır. Şekildeki kısmi görünümünde Haliç surları ve etrafındaki yapılanmalar yer almaktadır. Burada, sur hattının biraz dışında kıyıya yakın konumda Yalı Köşkü ile sur hattındaki cep kısmında Yalı Köşkü Kapısı, doğu istikametinde Sepetçiler Kasrı, Karakolhane, Sarayburnu ve Topkapı'nın ifade edildiği görülmektedir.

Sarayburnu mevkiinde yer alan ve Bab-ı Hümayun'dan sonra Sur-i Sultani'nin ikinci büyük kapısı olan Top Kapısı, bu adı önündeki iki tekerlekli ve üstü kapalı arabalara yerleştirilmiş olan selam toplarından almıştır. Söz konusu kapının önünde, törenlerde kullanılan bir iskele ve Yavuz Sultan Selim için defterdar Abdüselam Çelebi'nin yaptırdığı Mermer Köşk bulunmaktaydı. Hünernâme'de betimlenmiş olan Mermer Köşk bu adını, yapımında kullanılan ve Mısır'dan getirilmiş mermerlerden almıştır.¹⁷¹

Şekil 3.294 1588 tarihli Nakkaş Osman çizimlerinde Mermer Köşk ve Top Kapısı (Aydın, 2013)¹⁷²

¹⁷¹ Söz konusu köşkte, 1517 yılında Memlûk Sultanlığı'nın ortadan kaldırıldığı Mısır seferinde ele geçirilen renkli mermer panolar ve sütunlar zafer simgesi olarak kullanılmış olup 16. yy tarihçisi olan Lütfi Paşa, bu yapıya "Mermer Köşk" dediğini ifade etmiştir (Necipoğlu, 2007, ss.278-279).

¹⁷² Şekildeki 1588 tarihli çizimlerde Mermer Köşk ve arkasında yer alan Top Kapısı'nın betimlemesi yapılmıştır. Burada, Mermer Köşk ile surlar arasında Şekil 3.295'deki Scarella çiziminde olduğu gibi bahçe duvarıyla çevrelenmiş özel bir alanın olduğu görülmektedir.

Şekil 3.295 1686 tarihli Scarella çiziminde Mermer Köşk ve Top Kapısı detayı (Necipoğlu 2007).¹⁷³

Top Kapısı'nın sur içi tarafında Sahil Sarayı'nın olduğu alandaki ilk ahşap köşkü III. Ahmet H.1119 (M.1707) yılında yaptırmıştır. I. Mahmud (1730-1754) bu köşkü, yeni kasırlar ile bir hamam ve teras yaptırarak genişletmiştir. Böylece Sahil Sarayı, şahnişinleri, kuleleri ve kafesli pencereleriyle pitoresk bir görünüm kazanmıştır (Sakaoğlu, 2002, ss. 40-41).¹⁷⁴

¹⁷³ Necipoğlu, 2007, ss.362, levha 31b.

¹⁷⁴ Sakaoğlu, konuya ilişkin olarak Şemdanizade Fındıklı Süleyman Efendi'nin Mür'it-Tevarih adlı eserinde şu şekilde yer verildiğini belirtmektedir: "...Saray-ı Hümayunda Topkapu binası tevsi' oldunduğu: Topkapu nam mahallin ebniyesine ilave için müceddede bina buyrulduğu nev tarz kasırlar ve fevkani hamam ile bağçe tekmil olundu. Sene 1148 (M.1735) ..." (Mür'it-Tevarih, I. s.39; Sakaoğlu, 2002, ss.41).

Şekil 3.296 J.B.Hilair'in 1822 tarihli çiziminde Mermer Köşk, Top Kapısı ve suriçi tarafındaki Yazlık Saray (Aydın, 2013).¹⁷⁵

Sahil Sarayı, Sultan II. Mahmud zamanında 1816 yılında son kez onarılmıştır. Bu onarıma ilişkin kitabedeki manzumenin şairi Keçecizade İzzet Molla'dır. Kitabe, günümüze kadar ulaşmış olup Topkapı Sarayı Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. Kitabedeki manzume şu şekildedir:

Bani-i sani-i devlet olalı Han Mahmud
Kıldı jer köhneyi tecdid ve harabı abad
Verilür zat-ı Humayununa bi'l-istihkak
Etse Mevla yeniden alem-i diger icad
Leb-i deryada yapub böyle saray-ı dircü
Şehr-i İstanbulu kıldı yine mahsud-ı bilad
Yazıla babına İzzet kulunun tarihi
Kıldı Hakı cihan Topkapuyu nev-bünyad
1233 (M.1817) (Sakaoğlu, 2002).

Yabancı gezginlerin eserlerindeki çizimlerde pitoresk yorumlarla betimlenen ve genelde yazlık saray olarak da ifade edilen Sahil Sarayı, tarihçi Lütfi Efendi'nin ifadesine göre, gündüz vakti bir ütü kıvılcımı ile yanmıştır. Ayrıca, bu eski saray ve kasırların, bekçi ve onarım masraflarından kurtulmak için yakılıp yıkıldığını ifade etmiştir

¹⁷⁵ Şekildeki çizimde de Şekil 3.294 ve Şekil 3.295'de olduğu gibi Mermer Köşk'ün etrafını çevreleyen bahçe duvarı ile sınırlandırılmış özel bir alan görülmektedir. Top Kapısı'nın burçları külahlıdır. Sahil Sarayı'nın bir kısmı sur duvarı üzerinde ve şahnişli olarak ifade edilmiştir (Bulunduğu kaynak: Choiseul Gouffier, Voyage Pittoresque de la Grece, Paris, 1822, C.II, Lev.73; Aydın, 2013).

(Sakaoğlu, 2002, ss.44-45).¹⁷⁶ Uzunçarşılı'nın da ifade ettiği üzere H.1279 (M.1862-63) yılındaki yangında yanmış olan Yazlık Sarayı'na ilişkin günümüzde anılan kitabesi dışında bir iz kalmamış olup bu sarayın yer aldığı kısımda, kamuya açık bir şekilde bulunan Sarayburnu park alanı yer almaktadır (Uzunçarşılı, 1988, ss.25-26).¹⁷⁷

Haliç deniz sur hattının, Sur-i Sultani kara surları ile kesiştiği konumda yer alan Yalı Köşkü veya Yalı Kasrı olarak bilinen yapıya Sinan Paşa Köşkü veya Sultan Beyazid Köşkü de denirdi. Sultan III. Murad zamanında 1591'de, mevcutta var olan eski köşk yıkılarak yerine daha gösterişli yeni bir köşk yapılmıştır.¹⁷⁸ Eskisinin yerine yapılmış olan yeni köşke ilk olarak, George Sandys'in 1610 tarihli çiziminde rastlanmaktadır (Şekil 3.297). Köşkün temel işlevi, Sultanın gemilere bakabileceği ya da diğer hasbahçelere gitmek için kayığa binebileceği özel bir mekân olmasıdır. Yalı Köşkü, bakım ve işletme masrafları çok pahalı olduğundan, 19. Yüzyılın ikinci yarısında diğer köşkle birlikte yıkılana dek hem özel hem de resmi işlevlerini sürdürmüştür (Necipoğlu, 2007, ss.289-298).

Şekil 3.297 George Sandys'in 1610 tarihli çiziminde Haliç deniz surları ve yeni Yalı Köşkü'nün görünümü.¹⁷⁹

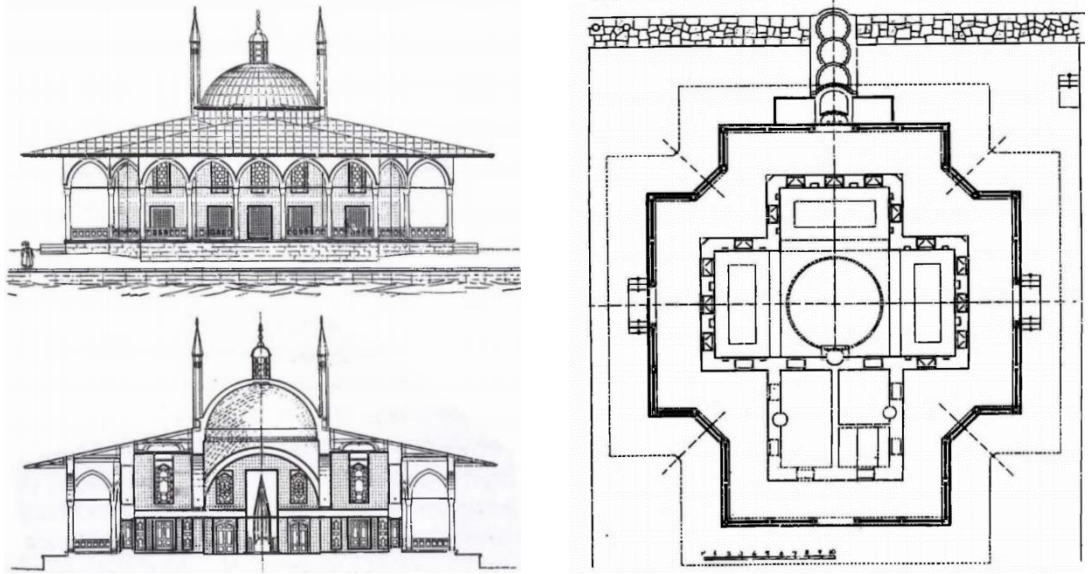
¹⁷⁶ Letaif-i Enderun, ss.124-125; Tarih-i Lütfi, c.X, ss.104 (Sakaoğlu, 2002).

Sahil Sarayı'nın da yandığı yangın, döneminin basınından olan Ceride-i Havadis gazetesinin 25 Safer 1280 (M. 11.08.1863) tarihli baskısında şu şekilde ifade edilmiştir: "...o gün alaturka saat 4,5'ta harem dairesinde çıkan yangın üzerine, sadrazamın, devlet adamlarının, kara ve deniz askerlerinin, İstanbul'un bütün tulumbacılarının yangın yerine gitmelerine karşın ateşin söndürülemediği, Tersane vapurlarının da eşya kurtarmak için Sarayburnu'na yanaştıkları fakat şiddetli rüzgardan hem sarayın hem de Mekteb-i Harbiye olarak kullanılan kışla zabitan dairesinin yandığı..." yazılmıştır (Sakaoğlu, 2002, ss.44).

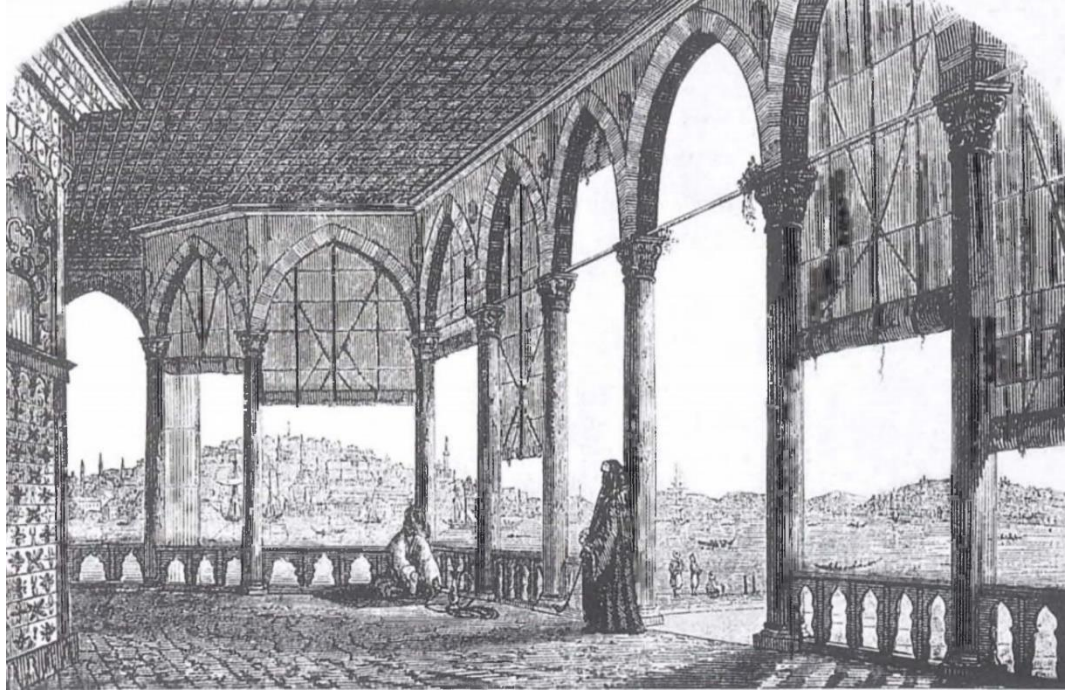
¹⁷⁷ Necipoğlu da söz konusu alandaki yapıların 1862-63 yılındaki bir yangında yok olduğunu ifade etmektedir (Necipoğlu, 2007, ss.282).

¹⁷⁸ Yeniden inşa edilen Yalı Köşkü'nün yapımına 1591'de başlanmış olup 1593 yılında bitirilmiştir (Necipoğlu, 2007, ss.290).

¹⁷⁹ Şekildeki çizimde, yeniden inşa edilmiş olan Yalı Köşkü'nin fenerli bir kubbesinin bulunduğu ve revaklar üzerine oturan geniş saçaklı bir yapı olduğu görülmektedir (George Sandys, A Relation of a Journey begun An: Dom: 1610, Londra, W. Barrett, 1615, ss.33; Necipoğlu, 2007, ss.360).

Şekil 3.298 Yalı Köşkü'nün restitüsyon denemesi (Eldem, Akozan, 1982).

Şekil 3.299 Albert de Beaumont'un 19. yüzyıl ortalarında çizilmiş gravüründe Yalı Köşkü'nün mermer sütunlu revakları (Eldem, 1969).¹⁸⁰

¹⁸⁰ Şekildeki gravür çizimde ve Şekil 3.298'deki varsayımsal restitüsyon çizimlerinde söz konusu Yalı Köşkü'nün sütunlarla taşınan geniş saçaklarının olduğu ve köşelerdeki kırılmalarla revaklardan farklı

Yalı Köşkü'nün yakın civarında ve doğu istikametindeki sur hattı üzerinde yer alan ve günümüze kadar ulaşabilmiş önemli köşk yapılarından olan Sepetçiler Kasrı'nın ilk şekli, bir kulenin üzerinde bulunmaktaydı. Bu ilk kule köşkü,¹⁸¹ Sandys'in 1610 tarihli gravüründe Kayıkhane Ocağı ve Yalı Köşkü arasında sivri külahlı ve kare gövdeli olan sade bir yapı şeklinde görülmektedir. Sonrasında (Sultan İbrahim döneminde) ilk kule köşkünün yerine yapılan yeni köşk, kendisini yanındaki Yalı Köşkü'yle birlikte yaptırın vezir-i azamın adından dolayı Sinan Paşa Köşkü olarak da anılırdı. Köşkün günümüzde de kullanılmakta olan Sepetçiler Kasrı şeklinde adlandırılması, sur içindeki Sepetçiler Ocağı'na yakın olmasından dolayı olsa da bu ocağın barınması için yapılan bir köşk değildir.¹⁸²

Sepetçiler Kasrı, 16. yüzyılda inşa edilmiş diğer sahil köşkleri gibi, görünmek istemeyen Sultan ve Harem kadınlarının kafesli pencerelerin ardından saray bahçelerini ve boğaz manzarasını izleyebileceği özel bir mekân oluşturmaktaydı (Necipoglu, 2007, ss.298-299). Bu bağlamda, köşk yapısının konumu ve sur duvarları üzerine inşa edilerek iç mekanlarına yükseklik kazandırılmış olması gibi özellikleri de düşünüldüğünde daha çok seyir amaçlı olarak kullanılmış olması muhtemeldir (Şekil 3.300, Şekil 3.301).

noktalara yönelen bakış açılarının sağlandığı görülmektedir. Bu özelliğiyle yapının bir seyir mekânı olması yönünde detaylandırılmış olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁸¹ Bu kule köşkünün işlevi kesin olarak bilinmemesine rağmen, Harem kadınları tarafından donana geçitlerinin izlendiği bir mekân olması muhtemeldir. Bu şekildeki bir kullanım amacını, Sultanların aynı geçitleri seyrettikleri yer olan Yalı Köşkü'ne yakın olması ve sonrasında yerine inşa edilen Sepetçiler Kasrı'nın bu amaçla da kullanılıyor olması doğrular niteliktedir (Necipoglu, 2007, ss.299).

¹⁸² III. Murad zamanında kurulmuş olan Sepetçiler Ocağı, köşkün civarında ekili meyve ağaçlarının gövdelerinin etrafına koruyucu sepet ören özel bir bostancı grubudur (Necipoglu, 2007, ss.298)

Şekil 3.300 Sepetçiler Kasrı'nın ve yakın çevresinin genel görünümü (URL-47)

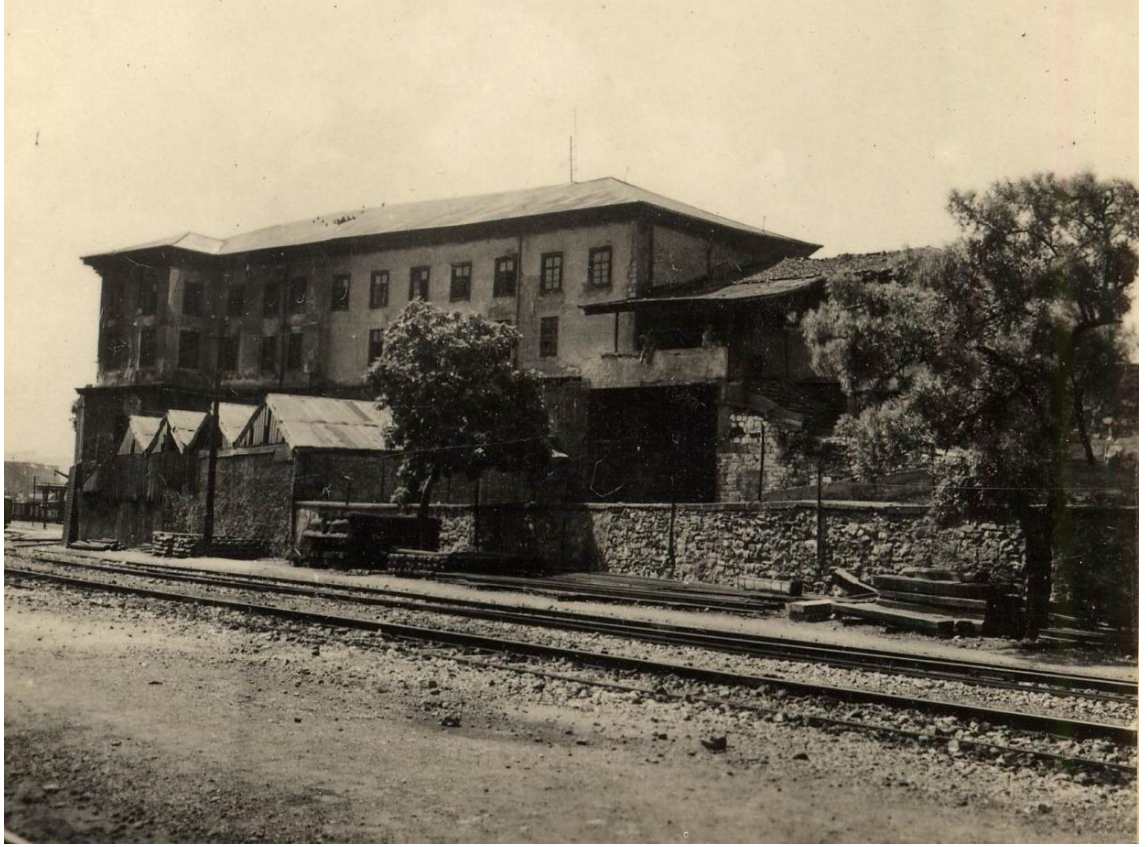
Şekil 3.301 Sepetçiler Kasrı'nın Haliç'ten görünümü (URL-45)

Söz konusu köşk yapısının denize bakan tarafındaki yan cephelerinin alt kısımlarında Bizans dönemi sur hattına ilişkin izler görülebilmektedir (Şekil 3.302). Ayrıca, Uzunçarşılı'nın da varlığından bahsettiği Kemerli Kapı'nın, söz konusu yapının zemin katında cadde tarafındaki cephesinin sağ tarafında yer alan kemerli kapı boşluğu olması muhtemeldir (Şekil 3.303 - Şekil 3.310). Geçmişteki sur hattına ilişkin yan cephelerdeki sur duvarı izlerin arasında bulunması gereken diğer kısımlar ise muhtemelen köşkün yapımı veya değişik dönemlerde gerçekleşmiş olan restorasyon uygulamaları sırasında ortadan kaldırılmış olabilir (Şekil 3.309, Şekil 3.310).

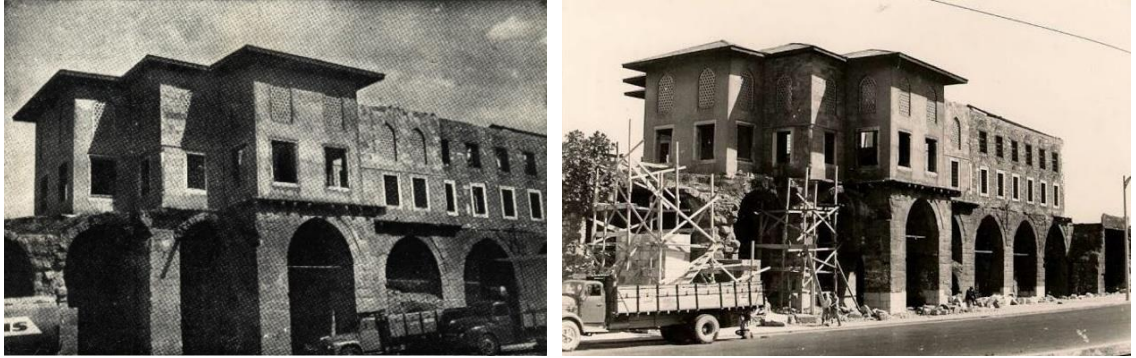

Şekil 3.302 Sepetçiler Kasrı'nın alt kısımlarındaki geçmiş dönem sur izleri (URL-46)

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Gülhane Tıbbiye Mektebi'nin ecza deposu olarak kullanılan yapı mektep taşındıktan sonra kendi haline terk edilmiştir. 1960'lı yıllarda restore edilen yapı 1980 onarımlarından sonra alt katı restoran, üst katı Uluslararası Basın Merkezi olarak kullanılmıştır. Daha sonra bir ara Avrupa Kültür Başkenti Proje Ofisi olarak kullanılmış olan yapı 2011 yılından bu yana Yeşilay Genel Merkezi olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.300 - Şekil 3.310) (Erzincan, 2009, 2012; URL-44).

Şekil 3.303 Sepetçiler Kasrı'nın sahil yolu inşası öncesindeki görünümü (Kurul, IV).¹⁸³

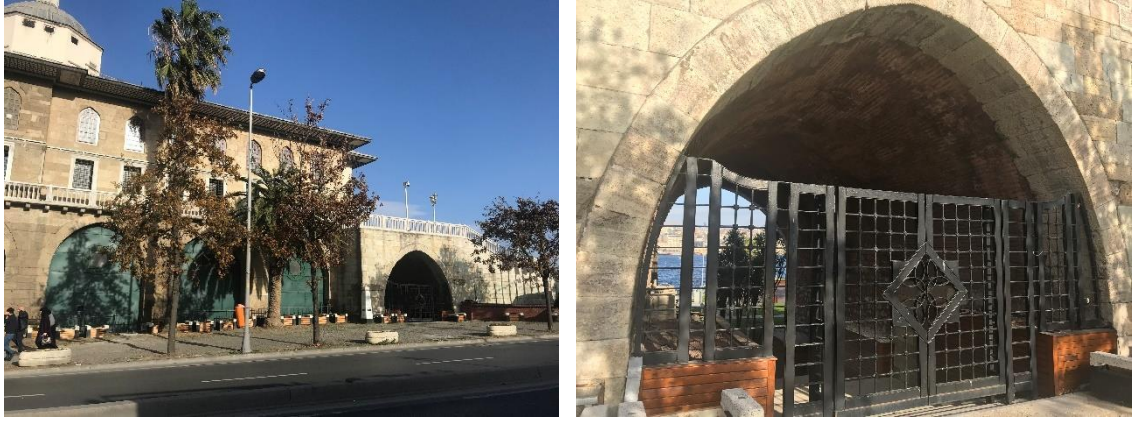

Şekil 3.304 Sepetçiler Kasrı'nın sahil yolu inşası sonrasındaki restorasyon uygulamaları öncesi görünümü, 1958 (Eldem, 1969, ss.346; URL-48).

¹⁸³ Şekildeki görüntüde, Sepetçiler Kasrı'nın sur içi tarafına bakan güney cephesi görülmektedir. Burada henüz sahil yolunun inşa edilmediği ve demiryolu hatlarından bir kısmının yapının hemen yanı başından geçmektedir. Ayrıca, kemerli kapı giriş kotunun çok daha alt seviyelerde olduğu ve üst tarafının düz bir şekilde bitmekte olduğu, kapı üzerinde de tek katlı, beşik çatılı bir ilave yapının ver olduğu görülmektedir (Encümen Arşivi, dosya no:1072; Kurul, IV).

Şekil 3.305 Sepetçiler Kaskı'nın sahil yol tarafından restorasyon öncesi ve sonrasına ilişkin görünümü (URL-49).¹⁸⁴

Şekil 3.306 Sepetçiler Kaskı ve kemerli geçişin sur içi tarafından günümüz detay görünümü (Soyal, 2019)

¹⁸⁴ Şekildeki görünümde, söz konusu yapının günümüzdeki son halini aldığı restorasyon uygulamaları öncesi ve sonrası görülmektedir. Buradaki görünümde, Şekil 3.303'da kemerli geçiş üzerinde görülen ilave yapının ve kalıntılarının son restorasyon uygulamasında kaldırılmış olduğu ve anılan kemerli geçişin dörtgen biçimli olan girişinin günümüzdeki gibi kemerli hale döndürüldüğü ve sahil yolu sonrasındaki dolgulardan dolayı, kapı giriş kotunun yükselmiş olduğu görülmektedir.

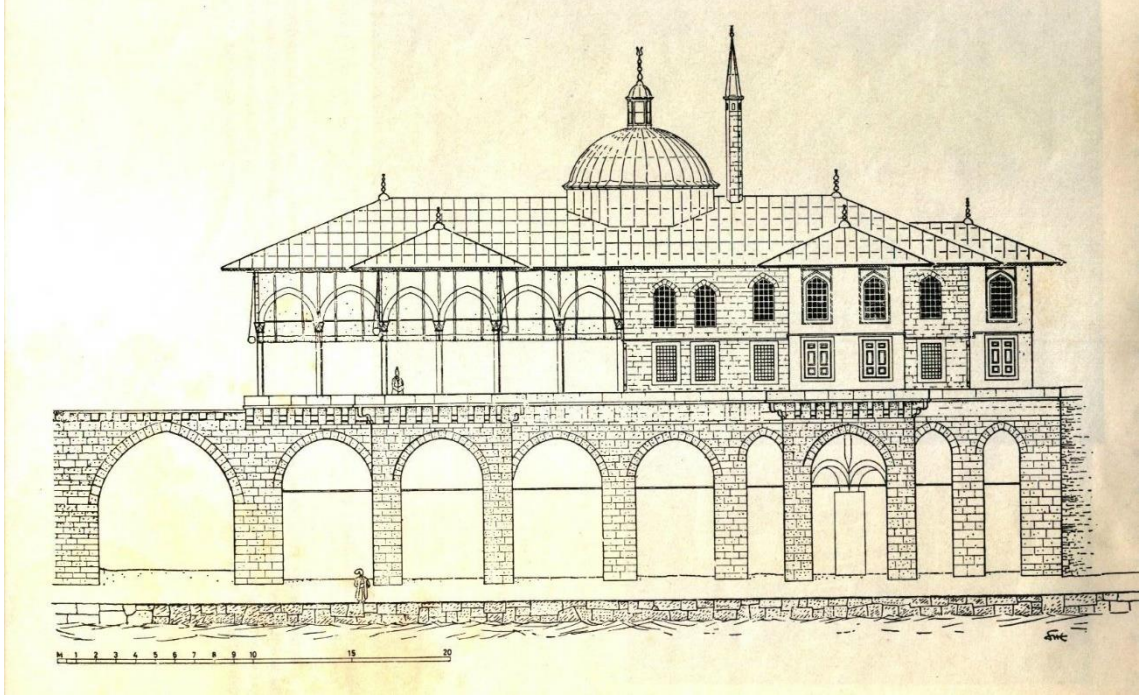
Şekil 3.307 Sepetçiler Kaskı bitişindeki kemerli kapının, sahil yolu inşasından önce deniz tarafından görünümü (Kurul, IV).¹⁸⁵

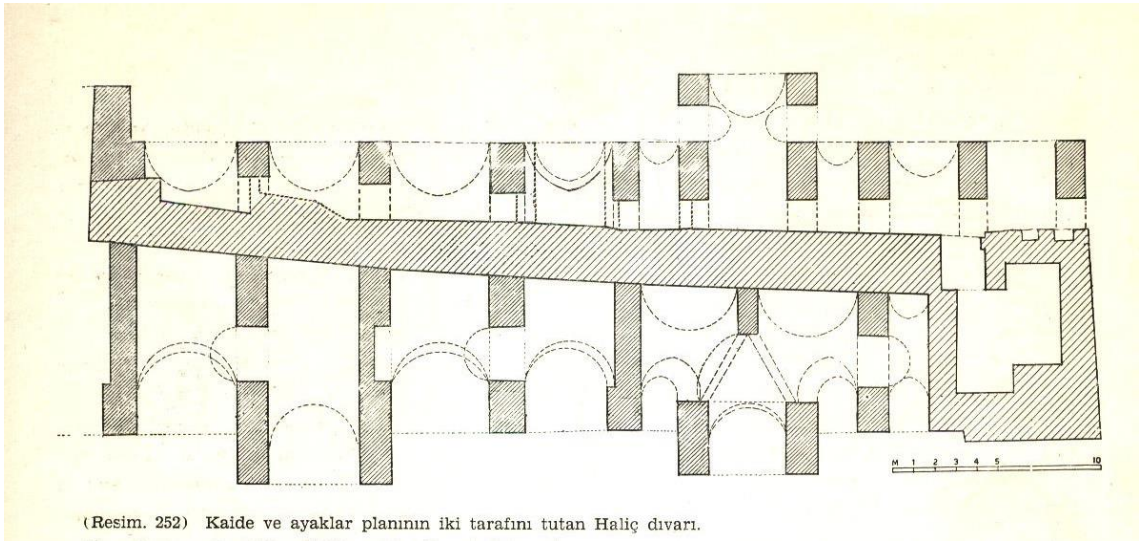
Şekil 3.308 Sepetçiler Kaskı'nın ve kemerli geçişin deniz tarafından günümüz görünümü (URL-50).¹⁸⁶

¹⁸⁵ Encümen Arşivi, dosya no: 1072 (Kurul IV).

¹⁸⁶ Şekildeki görünümde, deniz tarafından kemerli kapı ve içerisindeki merdiven detayı görülmektedir. Burada, Şekil 3.307'deki görünümde hem zemin olan geçiş kotunun, sahil yolu dolguları nedeniyle

Şekil 3.309 Sepetçiler Kaskı, deniz tarafı kuzey cephesi restitüsyon denemesi (Eldem, 1969, ss.340)

(Resim. 252) Kaide ve ayaklar planının iki tarafını tutan Haliç divarı.

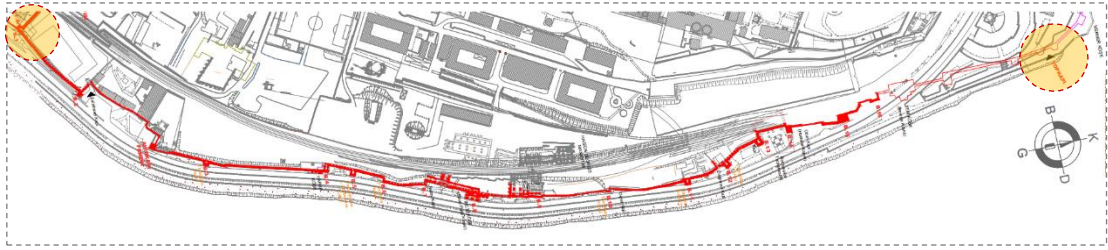
Şekil 3.310 Sepetçiler Kaskı, zemin kat kaide ve ayaklar planı restitüsyon denemesi (Eldem, 1969, ss.348)¹⁸⁷

yükselmiş olan yol kotuna ulaşabilmek için merdiven ilavesi yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, kemerli geçiş üzerindeki niteliksiz dönem ekinin, restorasyon uygulamalarında kaldırılmış olduğu da görülmektedir.

¹⁸⁷ S.H.Eldem'in Şekil 3.309'deki cephe restitüsyonunda neredeyse simetrik olan üst kat yapı görünümünde sol yan tarafı ahşap dikmeleri olan üstü örtülü sundurma olarak çizilmiş olduğu alt kısmın plan şemasında ise burç ve sur duvarı üzerinde ayaklarla taşıtılan bir yapı olduğu görülmektedir. Ancak, kemerli geçişin olduğu kısım restitüe edilmemiştir. Bu bağlamda, eserin oluşturulduğu 1960'lı yıllarda dahi yapıdaki

3.3.2.2. Sur-i Sultani Marmara Deniz Surları

Sur-i Sultani'nin Marmara Deniz Surları, Sarayburnu'nda yer alan Aya Barbara Kapısı'nın (Top Kapısı) yer aldığı noktadan başlayarak deniz sur hattının güney istikametinde Fatih'in kara surlarıyla birleştiği noktada bulunan yarısı Bizans yarısı Osmanlı dönemlerinde inşa edilmiş olan B.1 nolu burca kadar uzanan kısımdır. Topkapı Sarayı dış bahçesinin (1.Avlusu) doğu kıyıları boyunca uzanan Marmara deniz surlarının bu kısmı toplamda yaklaşık 1,6 km uzunluğundaydı.¹⁸⁸ Günümüzde ayakta kalabilmiş mevcut kısımların toplam uzunluğu ise yaklaşık 1,25 km uzunluğundadır.¹⁸⁹

Şekil 3.311 Sur-i Sultani Marmara deniz surları vaziyet planı (İRAM; Soyal)¹⁹⁰

Surlar kenti deniz yönünden koruma amacıyla inşa edilmiştir. Antik Bizantion kentinden 20. yüzyıla kadar surlar üzerindeki kuleler ve kapılar her dönem değişmiş olmakla birlikte tamamen deniz kenarında ve tek duvar hattı ile burçlardan oluşan surların yüksekliği genel olarak 13 ile 15 m arasında değişmektedir. Bu burçların kule şeklinde olanlarının yüksekliği ise genel olarak 17 ile 20 m arasındadır ve Marmara deniz surları, Haliç deniz surlarından daha yüksek inşa edilmiştir. Surların alt kısımları 1950 yılı dolaylarında inşa edilen sahil yolu dolguları nedeniyle günümüzde yaklaşık 2 ile 2,5 m arasında dolgu altında kalmıştır (Kuban, 1996, ss.392-393). Bu nedenle sur duvarı

tahribatın ve dönem müdahalelerinin fazla olmasından dolayı, cephe görünüşünde çizilmiş olmasına karşın plan şemasındaki detaylandırmada tereddüt edildiğinden bu kısmın çizilmemiş olduğu düşünülebilir.

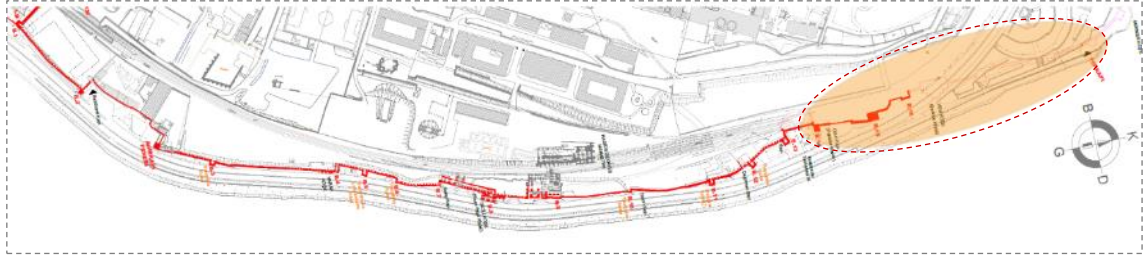
¹⁸⁸ Sur-i Sultani Marmara deniz surlarının toplam uzunluğu, eski tarihli haritalardaki sur hattı esas alınarak Google Maps ve İBB Şehir Rehberi web sitelerindeki mesafe ölçüm özellikleri kullanılarak yaklaşık olarak tespit edilmiştir.

¹⁸⁹ Sur-i Sultani Marmara deniz surlarındaki mevcut kısımların uzunluğu, İRAM arşivindeki rölöve projesi ve Müller-Wiener haritası altlık alınarak hesaplanmıştır.

¹⁹⁰ İRAM; Proje müellifleri: Almira Tasarım (Ayşe Nur CÜCENOĞLU) ve Kuleli Mimarlık (Esin KULELİ)

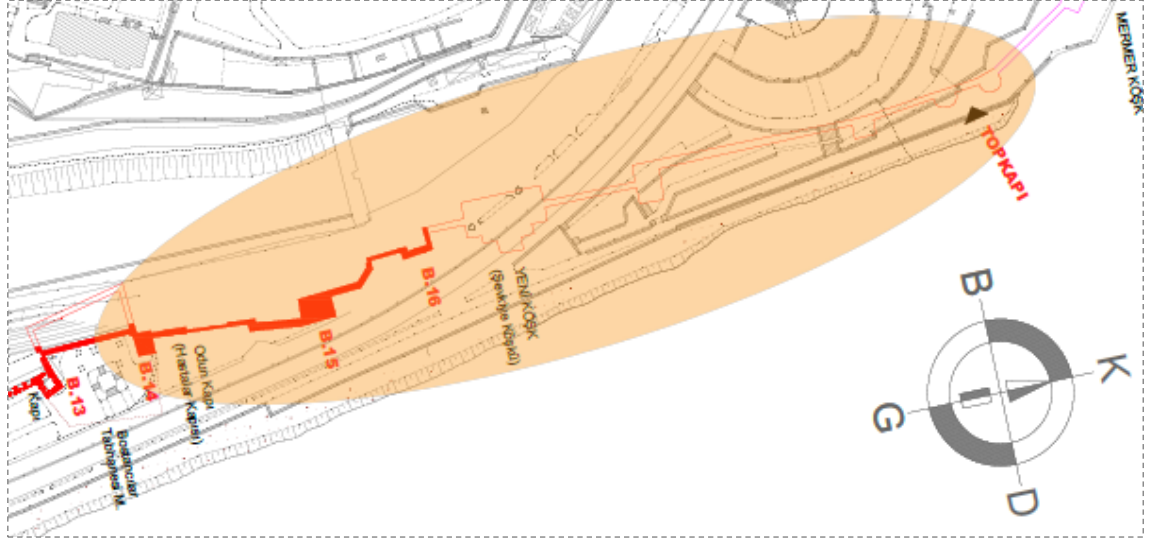
hattının asıl oranlarını artık algılamak zorlaşmıştır ve hiç şüphesiz surlar uzun tarihleri boyunca en çok sahil demiryolu ile sahil yolu inşası sıralarında tahrip edilmiştir

3.3.2.2.1. Top Kapısı ile B.14 Burcu Arasındaki Bölüm

Şekil 3.312 Top Kapısı ile B.14 burcu arasındaki bölümün vaziyet planında genel görünümü.

Sur-i Sultani sur hattının deniz tarafında yer alan Marmara Deniz Surlarının Sarayburnu'ndaki başlangıç noktası olarak kabul edilen Top Kapısı'ndan (Aya Barbara) güney istikametinde devam ederek B.14 burcuna kadar olan bölümdeki surların önemli bir kısmı yok olmuştur. Geriye kalan surlarda da yer yer Bizans devrinin tuğla hatıl izleri görülebilmektedir. Tahrip olan cephelerde Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi yenileme izleri görülmesine karşın moloz taş ve tuğla kırıkları ile inşa edilmiş olan bu kaplamalar çoğu zaman arka taraftaki iç dolguda ve yüzeyde devam etmemektedir. Bu bağlamda, sur duvarlarının ve burçlarının denize bakan ve dolayısı ile de tahribe açık olan yüzleri tadil edilerek yenilenmiş olsa da arka yüzeylerde günümüzde dahi hala Bizans tekniği duvar örgüsü görülebilmektedir.

Şekil 3.313 Top Kapısı ile B.14 burcu arasındaki bölüme ilişkin vaziyet planında detay görünüm

Şekil 3.314 Top Kapısı ile B.14 burcu arasındaki bölüme ilişkin hava fotoğrafında detay görünüm

Sarayburnu çevresinde surlar 18. ve 19. Yüzyıllarda inşa edilen Topkapı Sahil Sarayı nedeniyle kısmen ortadan kalkmıştır (Necipoğlu, 2007, ss.55). H.1279 (M.1862/1863) yılında çıkan büyük bir yangında yok olan sarayın yeri günümüzde Sarayburnu Parkı olarak adlandırılan bir park haline getirilmiştir (Uzunçarşılı, 1988, ss.25). Geçmişte var olmuş olan bu ahşap sarayın bitişiğinde Yeni Köşk ya da Şevkiye

Köşkü ve Serdap Kasrı¹⁹¹ gibi adlarla anılan bir köşk yer almaktaydı (Uzunçarşılı, 1988, ss.26; Eldem, 1974). Alanın devamında farklı açılarla kırılarak devam eden sur duvarları ve burçları Odun Kapıdan (Hastalar Kapısı) sonra Theophilos kitabeli burca (B.14 nolu burç) kadar devam emektedir. Geçmişte bu bölgede bir bostancı ocağına ve bu ocağın hastaları için yapılan hastaneye ait basit yapılar bulunmaktaydı (Şekil 3.313, Şekil 3.314) (Necipoğlu, 2007, ss.260).

Bu bölümde yer alan B.14 nolu burç, İmparator Theophilos kitabesini taşımaktadır. Mermer kitabenin üzerinde yine mermerden kare şeklindeki bir levha üzerinde haç ve IC XC / NI KA ifadeleri yer almaktadır. “İsa Mesih ile onun ve ona inananların zaferi” şeklinde tanımlanabilecek bu levha ve benzerleri surlar üzerinde birçok yerde kullanılmıştır. Levhanın altında sur cephesi boyunca devam eden kitabe yan cepheye dönmekte ve son kelime söz konusu burcun yan cephesinde bitmektedir. Kitabe metninde “Her şeye hükmeden büyük hükümdar Theophilos’un Kulesi” anlamında bir yazı yer almaktadır (Şekil 3.323) (Millingen, 1899, ss.183). Bu burçtan itibaren surlar denize paralel uzanan bir hatta dönüşmektedir.

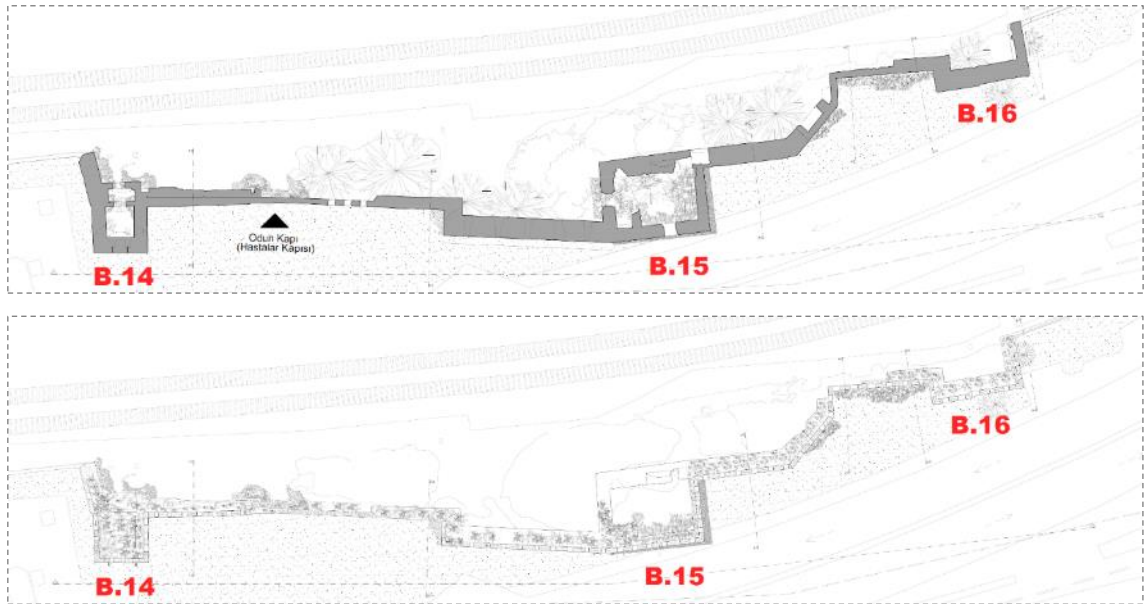
Sur-i Sultani sur hattının deniz tarafındaki Marmara deniz surlarının günümüzde B.16 nolu burçtan sonrası mevcut olmadığından, bu bölümdeki sur hattının B.16 ve B.14 nolu burçlar arasındaki kısmı belgelenerek incelenebilmiştir. Bu kısımda yer alan burçlar arasındaki duvar kara sur hattındaki gibi doğrusal bir hat izlemeyip çeşitli kırılma açıları ile farklı doğrultularda uzanan parçalardan oluşmaktadır. Bu kısımdaki sur duvarı ve burçlarının yükseklikleri genel olarak birbirine yakın seviyededir. Bu yükseklik tahrip olan ve kısmen yıkılmış olan yerler dışındaki sur dışı zemin kotundan mevcut burçlar ve duvarlar üzerindeki dendanların harpuşta kotları ölçüldüğü zaman yaklaşık olarak 11,5 m ile 12,5 m arasında değişmektedir. Ancak bu ölçüler, sur dışındaki yol ve kaldırım uygulamalarının getirmiş olduğu kot farkı da dahil olduğundan özgün yükseklikler değildir (Şekil 3.328, Şekil 3.329).

Sur hattının bu bölümünde günümüzde mevcut olan burçlardan olan B.16 burcu yaklaşık olarak zeminden 12 m yüksekliğe sahip olup deniz cephesi 12,6 m ve kalan sağ

¹⁹¹ Uzunçarşılı, bu kasrı kısmen şimendifer yoluna ve kısmen de üst kısmana denk gelen mahalde III. Selim’in validesi için yaptırdığını ve bunun yanda da has ahır dairesinin bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu kasrın arkasında var olan seddin üst kısmına Enderunlular (Beşinci yer) dendiğini de belirtmektedir (Uzunçarşılı, 1988, ss.25-26).

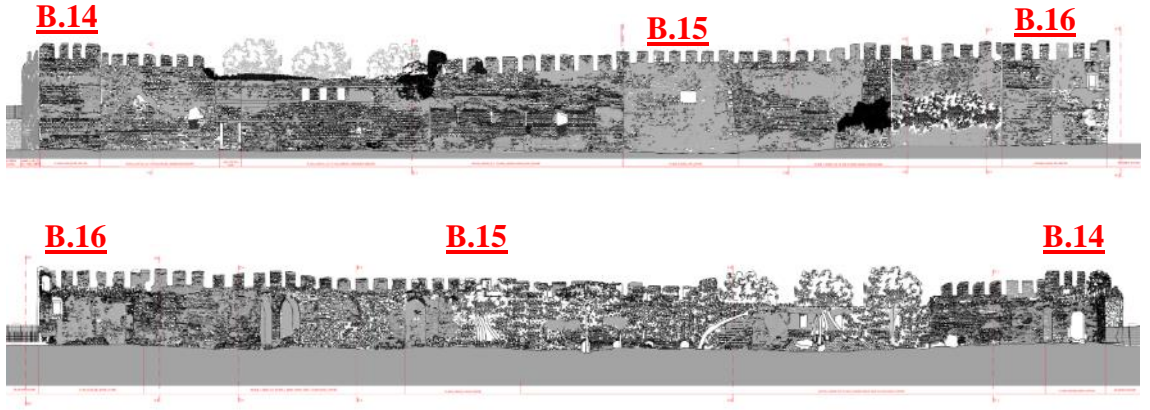
yan cephesi de 7,4 m uzunluğundadır. Sonrasında B.15 nolu burca doğru var olan sur duvarı üç köşede kırılma yaparak dört farklı doğrusal oluşturmaktadır ve duvar kalınlıkları farklılık göstermekte olup 2,6 m ile 0,9 m arasında değişmektedir. Bu aradaki sur duvarı hattının uzunluğu tek doğrusal olmadığından köşegen olarak ölçüldüğünde, B.15 nolu burcun deniz tarafındaki sağ yan köşesi ile B.16 nolu burcun deniz tarafındaki sol yan köşesi arasındaki mesafe doğrusal olarak yaklaşık 35,8 m uzunluğundadır (Şekil 3.315, Şekil 3.316).

Bu sur hattındaki anılan B.15 nolu burç taban oturum alanı 14 m x 11,1 m ölçülerinde olup yüksekliği de komşu diğer burçta olduğu gibi 12 metredir. Burcun devamındaki sur duvarı iki noktada kırılma yaparak üç doğrusal yüzey oluşturarak güney istikametindeki B.14 nolu burca bağlanmaktadır. Duvar hattı üzerinde B.14 nolu burca yakın mesafede, günümüzde kullanılmayan ve muhdes elemanlarla örülerek kapatılmış olan bir odun kapısı (hastalar kapısı) yer almaktadır. İki burç arasındaki doğrusal uzunluk, köşelerden alınan en kısa mesafe ölçüldüğünde 61,3 m uzunluğundadır. Sur duvarının birleştiği B.14 nolu burcun taban oturum alanı 7,2 m x 9,4 m ölçülerinde olup yüksekliği diğer burçlarınkine yakın olarak 12,5 metredir (Şekil 3.315, Şekil 3.316, Şekil 3.318).

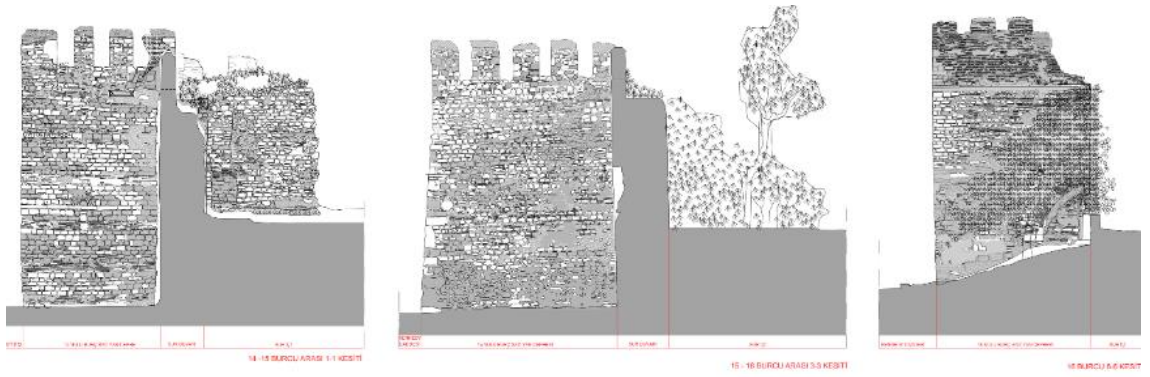

Şekil 3.315 B.16 burcu ile B.14 burcu arasındaki kısmın ara kesit (üstteki) ve üst kot (alttaki) rölöveleri (İRAM; Soyal)¹⁹²

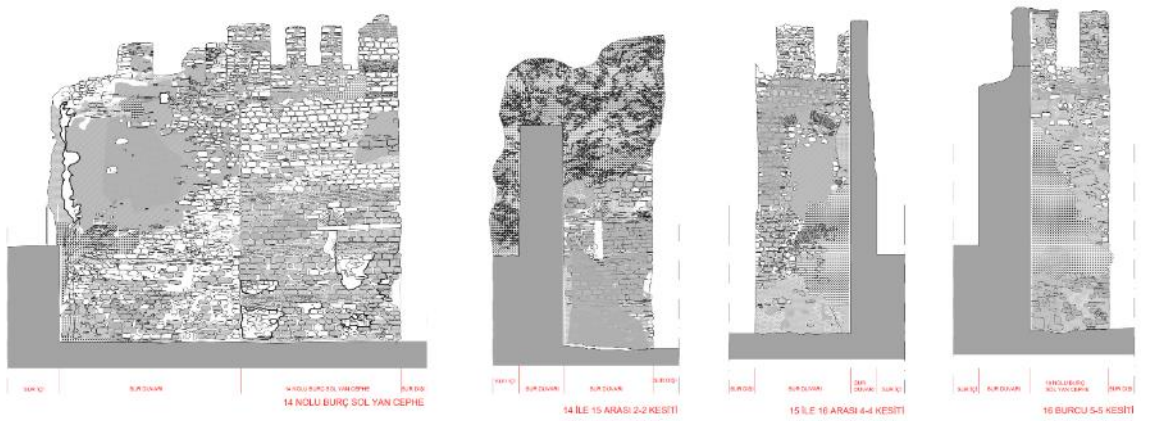
¹⁹² İRAM; Proje müellifi: Kuleli Mimarlık.

Şekil 3.316 B.16 burcu ile B.14 burcu arasındaki kısmın sur dışından () ve sur içinden (sağdaki) görüşleri (İRAM; Soyal)

Şekil 3.317 Sur hattındaki 1-1, 3-3 ve 6-6 kesitlerine ilişkin görüşler (İRAM, Soyal).

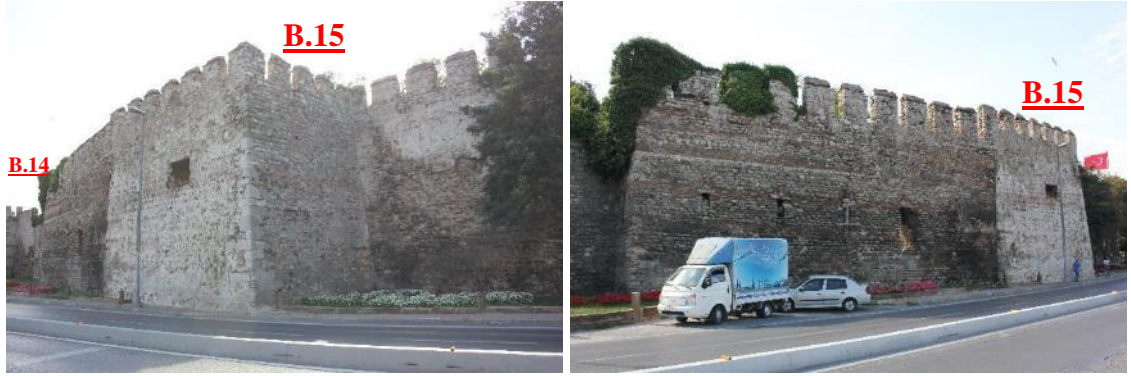

Şekil 3.318 Sur hattındaki 14.B sol yan cephe ile 2-2, 4-4 ve 5-5 kesitlerine ilişkin görüşler (İRAM; Soyal)¹⁹³

¹⁹³ İRAM; Proje müellifi: Kuleli Mimarlık.

Şekil 3.319 B.16 ve B.15 burçları ile arasındaki sur duvarının genel görünümü (Soyal, 2016)¹⁹⁴

Şekil 3.320 B.15 ve B.14 burçları arasında ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016)

Şekil 3.321 B.15 ve B.14 burçları arasındaki sur duvarına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016)¹⁹⁵

¹⁹⁴ Şekildeki fotoğrafta görüldüğü üzere sur hattının sağ tarafındaki kısmı günümüzde mevcut olmayıp yerinde demiryolu ray sistemi bulunmaktadır. B.16 nolu burç yapısına ilişkin farklı dönem duvar teknikleri sağ yan cephesinde açıkça görülmektedir.

¹⁹⁵ Şekildeki fotoğrafta günümüzde kullanılmayan ve muhdes taş elemanlarla örülerek kapatılmış odun kapısı görülmektedir.

Şekil 3.322 B.14 ve B.15 burçları ile arasındaki sur duvarı genel görünümü (Soyal, 2016)

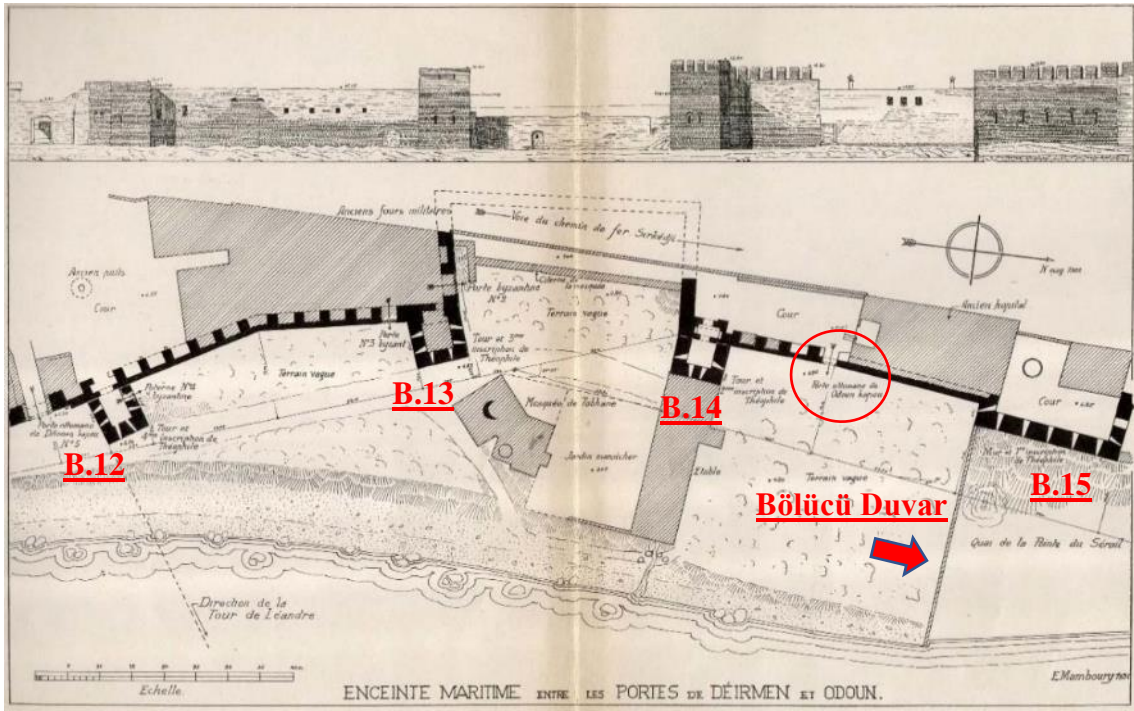
Şekil 3.323 B.14 numaralı burç ve üzerindeki Theophilos kitabesi ile üzerindeki Mesih İsa'nın zaferi anlamındaki levha (Soyal, 2016)

Şekil 3.324 B.14 burcu ve devamındaki kısmi sur duvarının görünümü (İRAM)

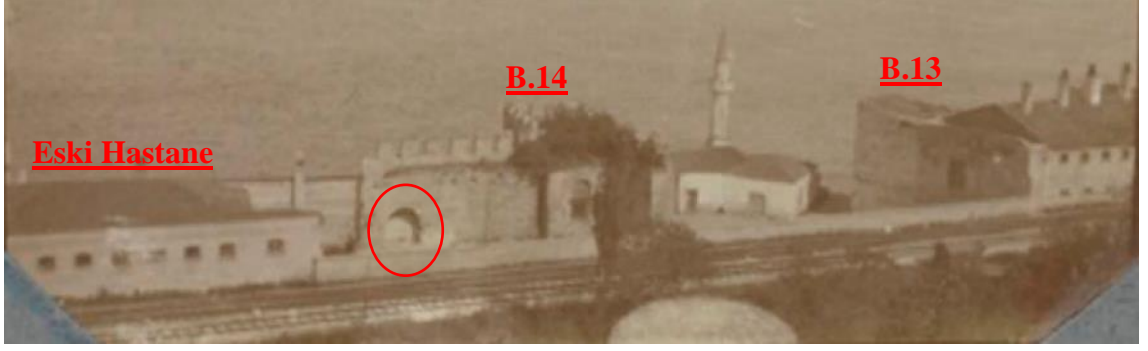

Şekil 3.325 B.14 ve B.15 burçları arasındaki kısmın sur içinden görünümü (İRAM)

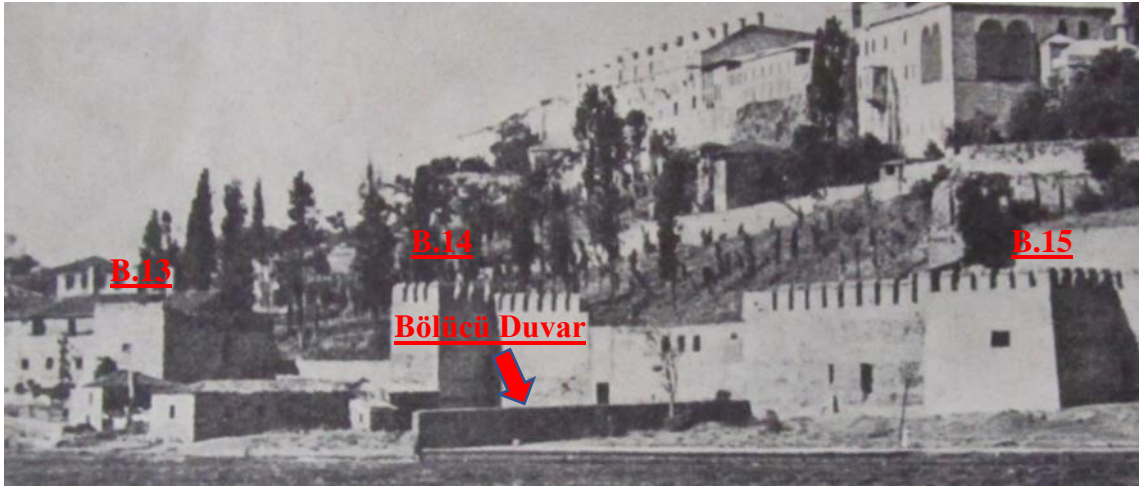

Şekil 3.326 Mamboury çizimlerinde B.15 ve B.12 burçları arasındaki kısım ve yakın çevresi (Demangel-Mamboury, 1939)¹⁹⁶

¹⁹⁶ Şekildeki çizimde, B.14 nolu burca sur dışında bitişik olan yapı (Bostancılar Hastanesi) ve B.15 burcu istikametindeki sur duvarına iç taraftan bitişik konumlanmış eski hastane (ancien hopital) yapısı ile sur dışında duvara dik olarak, kıyıya doğru uzanan bölücü duvar görülmektedir. Ayrıca, günümüzde kapalı durumda bulunan Odun Kapısı (Porte ottomane de Odoun kapou) da net bir şekilde ifade edilmiştir.

Şekil 3.327 1918 yılı fotoğrafında sur içinden B.14 burcu, Odun Kapısı ve eski hastane yapısına ilişkin genel bir görünüm (URL-31).

Şekil 3.328 B.15 ile B.14 burçları ve arasındaki sur duvarına ilişkin tarihsiz geçmiş dönem görünümü (URL-31)¹⁹⁷

Şekil 3.329 B.16, B.15 ve B.14 burçları arasındaki kısmın 19.yy sonu görünümü (Sakaoğlu, 2002, ss.22)

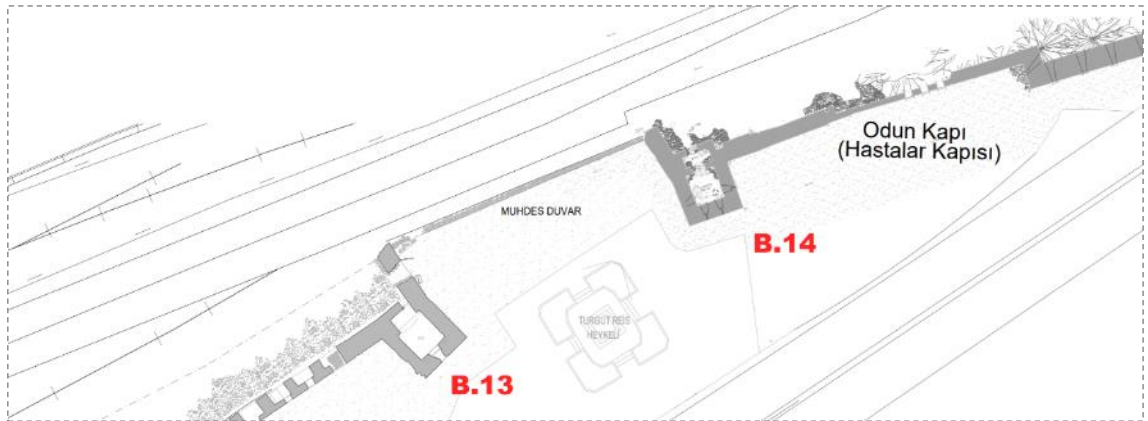
¹⁹⁷ Şekildeki fotoğrafta, B.14 burcu ile B.13 burcu arasında yer alan Tabhane (Yedekçiler) Mescidi'nin minaresinin yıkılmış olduğu yıllarda B.15 ile B.14 burçları arasındaki sur duvarından sahile dik olarak uzanan bölücü duvarın var olduğu görülmektedir.

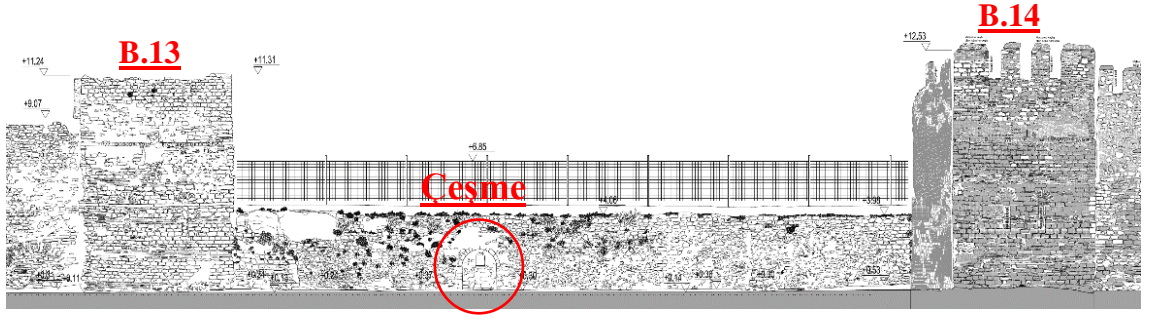
Şekil 3.332 B.14 burcu ile İncili Köşk arasındaki bölümün hava fotoğrafından genel görünümü (Soyal)

3.3.2.2.1. B.14 Burcu ile B.13 Burcu Arasındaki Kısım

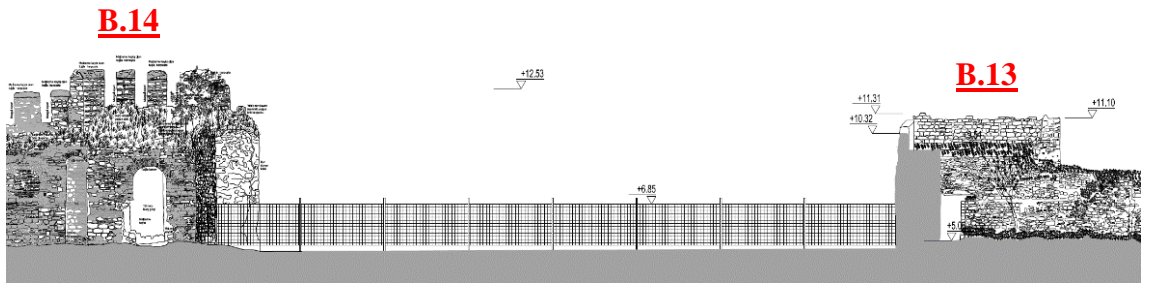
Marmara deniz suru hattında B.14 ile B.13 nolu burçlar arasında özgün olduğu düşünülen sur duvarı demiryolu inşaatı sırasında yok olmuş olup demiryolu hattını taşıyacak bir teras duvarı inşa edilmiştir. Bu duvara yakından bakıldığında taş malzemeleri yıkılan surlardan sağlandığı anlaşılmakta ve örgü tekniği bakımından da yakın dönem inşası olduğu görülmektedir. İki burç arasındaki teras duvarı yaklaşık 35 m uzunluğunda ve 4,3 m yüksekliğindedir. Bu duvar üzerinde yuvarlak kemerli bir Osmanlı çeşmesi olduğu görülmektedir. Çeşmenin ayna taşı ve hazne kapağı mevcut değildir.

Şekil 3.333 B.14 ile B.13 arasında ilişkin rölöve plan şeması (İRAM; Soyal)

Şekil 3.334 B.14 ile B.13 arasına ilişkin ön görünüş (sur dışı), (İRAM; Soyal)

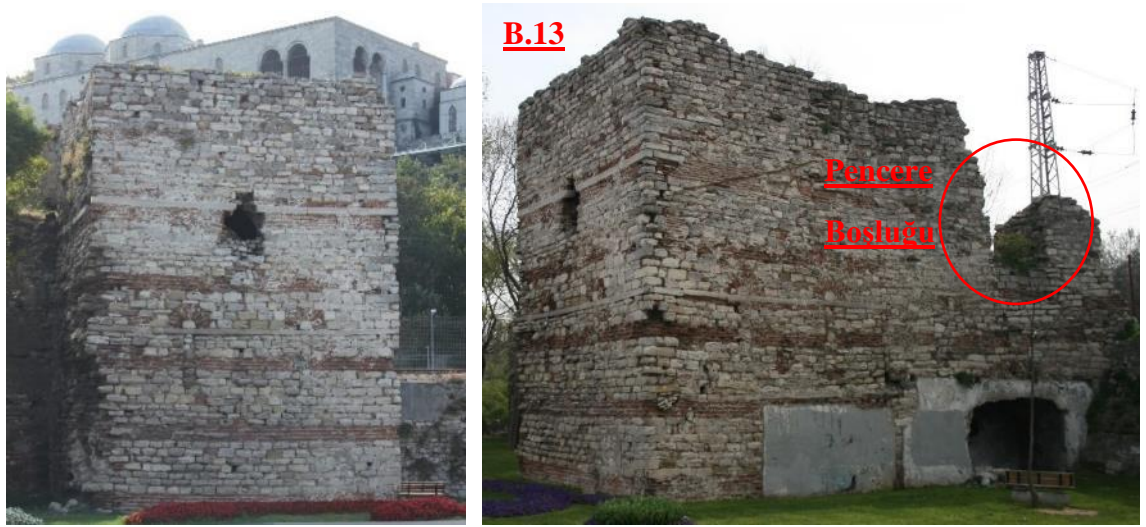

Şekil 3.335 B.14 ile B.13 arasına ilişkin arka görünüş (sur içi), (İRAM; Soyal)

Teras duvarının güney istikametinde, B.13 burcundan sur içine doğru devam eden sur duvarı kalıntısında kapatılmış bir kapı boşluğu ve üzerinde de dikdörtgen bir açıklık kalıntısı bulunmaktadır. Görünen bu kalıntı açıklık, sur duvarı arkasında geçmiş dönemlerde var olmuş olan fırın yapısının pencerelerinden biri olması muhtemeldir. Kapı kemerinin bulunduğu sur duvarı kalıntısının bitişiğindeki B.13 nolu burç cephesinde, geçmiş dönemlerde var olmuş olan ve bu duvara bitişik inşa edilmiş olan çift yöne eğimli bir kırma çatının izleri görülmektedir. Burç üzerinde ayrıca, Theophilos döneminde inşa edilen diğer burçlarda olduğu gibi bir mermer kitabe bulunmaktadır. Kitabe üzerinde “Hükümdar Theophilos’un kulesi” anlamında bir metin yer almaktadır (Dirimtekin, 1953a, ss. 62).

Şekil 3.336 B.14 ile B.13 arasında ilişkin genel görünüm (sur dışı), (Soyal, 2016)

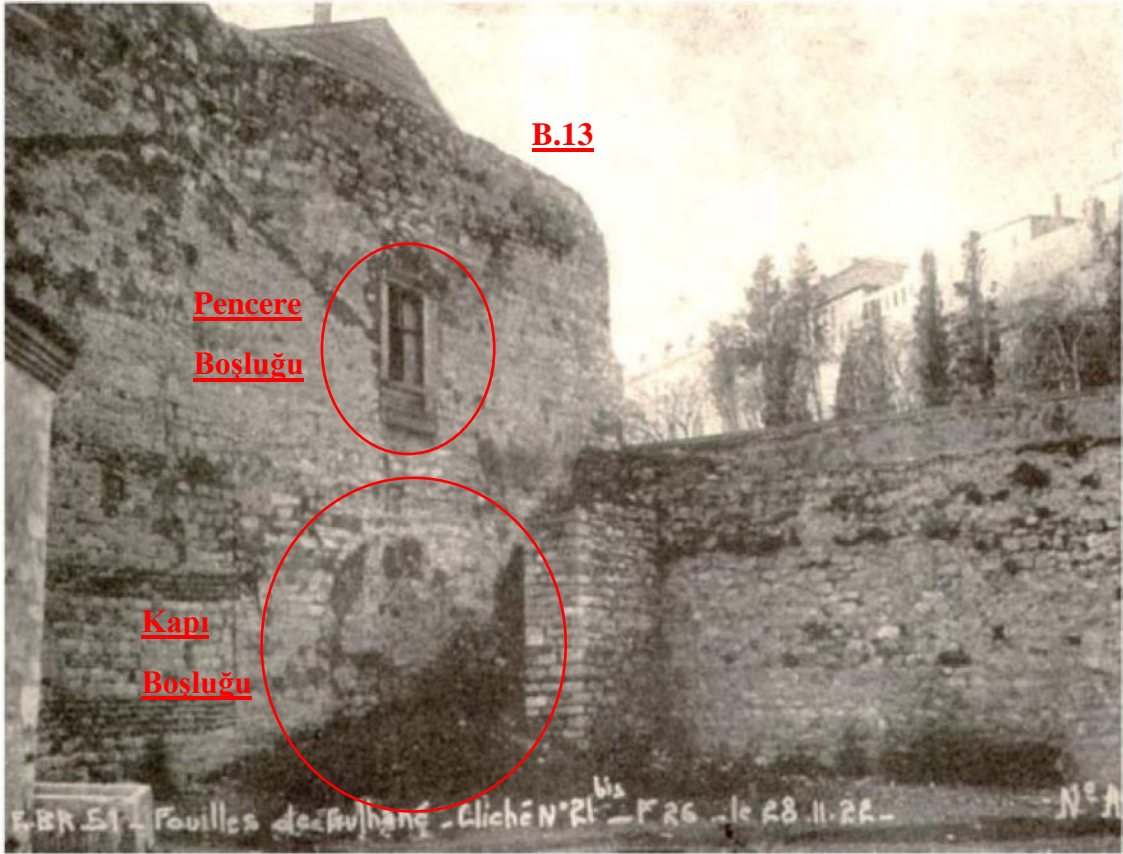

Şekil 3.337 B.13 burcuna ilişkin detay görüntüleri (Soyal, 2016)¹⁹⁹

Şekil 3.338 B.13 burcu bitişindeki sur duvarı kalıntısı ve burç içi görünümü (İRAM)

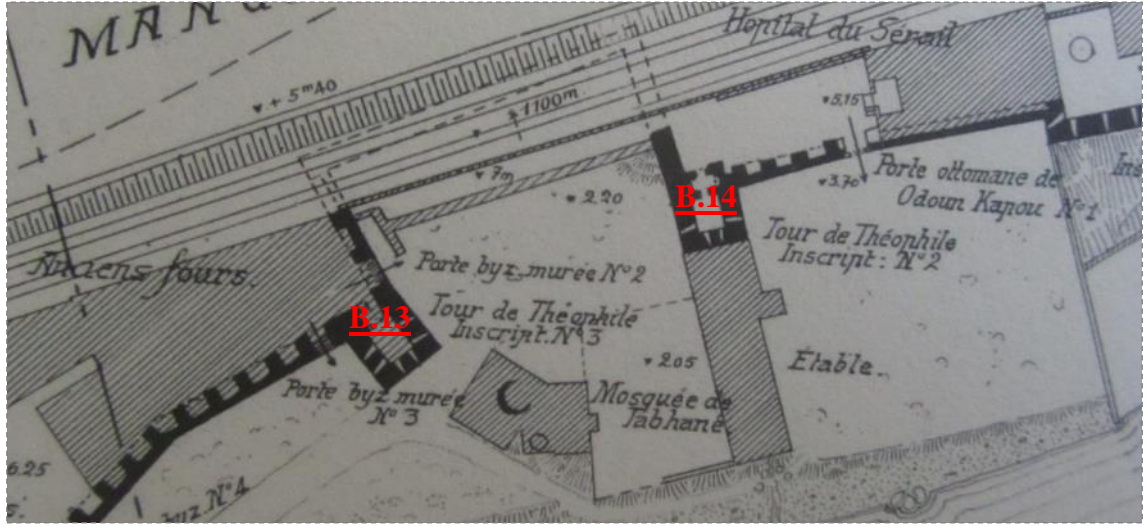
¹⁹⁹ Şekildeki fotoğraflardan soldakininde burcun ön cephesi ve cephedeki mermer kitabesi görülmektedir. Sağdaki fotoğrafta, burcun sağ yan cephesi ve bitişindeki sur duvarı kalıntısı üzerindeki kırma çatı izleri ile duvardaki kapı ve üstündeki dikdörtgen pencere boşluğu kalıntısı görülmektedir. Şekil 3.327 ve Şekil 3.339'teki görüntüde pencere boşluğunun mevcut hali görülebilmekte ve cephenin pencereden sonra kısmen yıkılmış olduğu da anlaşılmaktadır.

Şekil 3.339 B.13 burcu sağ yan cephesinin 1939 görünümü (Demangel-Mamboury, 1939)

B.13 ve B.14 burçları arasındaki bu içe girinti oluşturan alanda, Bizans döneminde küçük bir liman olduğu ve girişindeki burçların bu limanı koruduğu düşünülebilir. Sonrasında içe doğru girinti oluşturan bu alanın zamanla dolmuş olması muhtemeldir. Osmanlı döneminde 16. yüzyılda sarayın Bostancı Ocağı'na ilişkin bazı kısımlar bu alana yerleştirilmiştir. Sayıları birkaç bini bulan Bostancılar için bu alanda bir tabhane ve mescit bulunmakta olup sarayın çöplerini toplayıp bu noktadan denize atan “Mezbele Keşan Ocağı (Çöpçüler Ocağı)” da burada hizmet vermektedir.²⁰⁰

²⁰⁰ Uzunçarşılı, 1988, ss.26, 465-484. Necipoğlu da bu alandaki ocağı Çöpçüler Ocağı olarak tanımlamış ve burçlardan birinde barındıklarını ifade etmiştir (Necipoğlu, 2007, ss.259). Eremya Çelebi, saray atıklarının bir kısmının buradaki surun altından denize aktığını ve bunun yakınında açılmış olan bir delikten de mutfağın ve diğer saray dairelerinin süprüntülerinin dışarı atıldığını; buralarda dolaşan arayıcıların bazı kıymetli taşlar bulmak ümidiyle buralarda dolaştığını belirtmektedir (Kömürçyan, 1988, ss.6-7; Necipoğlu, 2007, ss.259-260).

Şekil 3.340 B.14 ve B.13 burçları ile arası ve etrafına ilişkin plan şeması (Demangel-Mamboury).²⁰¹

Necipoğlu bu alanda ayrıca, Bostancılar için bir hastane ya da Bostancılar Hastanesi Mescidi'nin (Tabhane Mescidi veya Bostancılar Tabhanesi Mescidi) deniz suru dışındaki duvarla çevrili bir avluda bulunduğunu, kırma çatılı ve tek minareli olduğunu belirterek bu küçük mescidin Marmara tarafındaki bahçelerde görevli bütün Bostancılar için ortak bir ibadet mekanı olduğunu ifade etmiştir (Necipoğlu, 2007, ss.260).²⁰² Ocağın mescidinin I.Süleyman tarafından inşa ettirilmiştir (Necipoğlu, 2007, ss.260; Ayvansarayı Hüseyin Efendi, 2001, ss.331). Söz konusu girinti alandaki Bizans ve Osmanlı dönemi yapılarına ilişkin genel bilgiler Mamboury planlarında gösterilmiştir (Demangel-Mamboury, 1939, plan 2). Günümüzde söz konusu alanda, yeşil mermerle kaplı kaide üzerine yerleştirilmiş bronz malzemeli Turgut Reis Heykeli bulunmaktadır.

²⁰¹ Şekildeki plan şemasında, Tabhane Mescidi ile B.13 arkasında sur içi tarafında kalan saray fırınları ve giriş kapısı net bir şekilde ifade edilmektedir.

²⁰² Haliç tarafına bakan diğer Bostancılar için ikinci bir mescit olarak Haliç tarafındaki Bostancılar Koğuşu'nun yakınında yer alan ve Yeşil Kiremitli Mescit olarak bilinen yapı bulunmaktadır (Necipoğlu, 2007, ss.260).

Şekil 3.341 Tabhane Mescidi ve yakın çevresine ilişkin geçmiş dönem görünümü (Dirimtekin, 1949, R.53b)

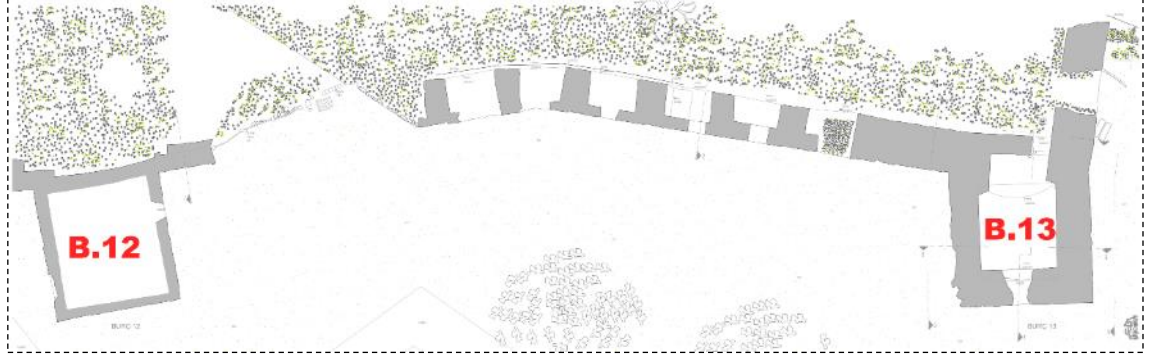
Şekil 3.342 Tabhane Mescidi'ne ilişkin 1943 yılı görünümleri (Kurul IV)²⁰³

3.3.2.2.2. B.13 Burcu ile B.12 Burcu Arasındaki Kısım

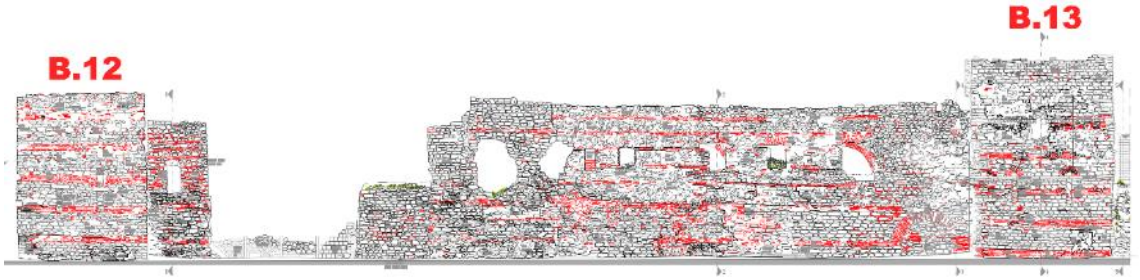
Söz konusu sur hattında yer alan B.13 burcu yaklaşık 7,8 m x 9,4 m boyutlarında olup yüksekliği yaklaşık 11,3 metredir. Buradan güney istikametindeki B.12 burcuna doğru devam eden sur duvarında B.13 burcuna yakın konumda örülerek kapatılmış bir kapı bulunmaktadır. Kapının devamındaki sur duvarı diğer burca yakın bir mesafede tamamen yıkılmıştır. Söz konusu burçlar arasındaki sur duvarı, orta noktasına yakın bir konumda hafif bir açı ile kırılma yaparak farklı doğrultularda uzanan iki parçadan oluşmaktadır. Sur duvarının kalınlığı 1,35 m ile 2,5 m arasında değişiklik göstermektedir. İki burç arasındaki duvarın uzunluğu yaklaşık 45 metredir. Burçlar arasındaki sur duvarı

²⁰³ Şekildeki fotoğraflarda mescidin metruk bir halde olduğu minaresinin yıkılmış olduğu görülmektedir. Ayrıca fotoğrafın bulunduğu Encümen Arşivi dosyasında söz konusu yapı Değirmen Ocağı Mescidi olarak ifade edilmektedir (Encümen Arşivi, Dosya no:731, Kurul IV)

üzerinde arka cephede duvar boyunca 6 adet tam, iki adet tahrip olmuş olmak üzere toplam sekiz adet kazamat niş bulunmaktadır. Ayrıca, sur duvarı ile B.12 burcunun birleştiği kısımda, B.12 burcunun sur dışındaki sol yan cephesinde yine günümüzde kapalı durumda bulunan bir kapı boşluğu izi görülmektedir.

Şekil 3.343 B.13 ile B.12 burçları ve arasındaki sur duvarı plan şeması (İRAM)

Şekil 3.344 B.13 ile B.12 burçları ve arasındaki sur duvarı ön görünüşü (sur dışı) (İRAM)

Şekil 3.345 B.13 ile B.12 burçları ve arasındaki sur duvarı arka görünüşü (sur içi) (İRAM)²⁰⁴

²⁰⁴ İRAM; Proje müellifi: Almira Tasarım.

Şekil 3.346 B.13 ve B.12 arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal, 2016)

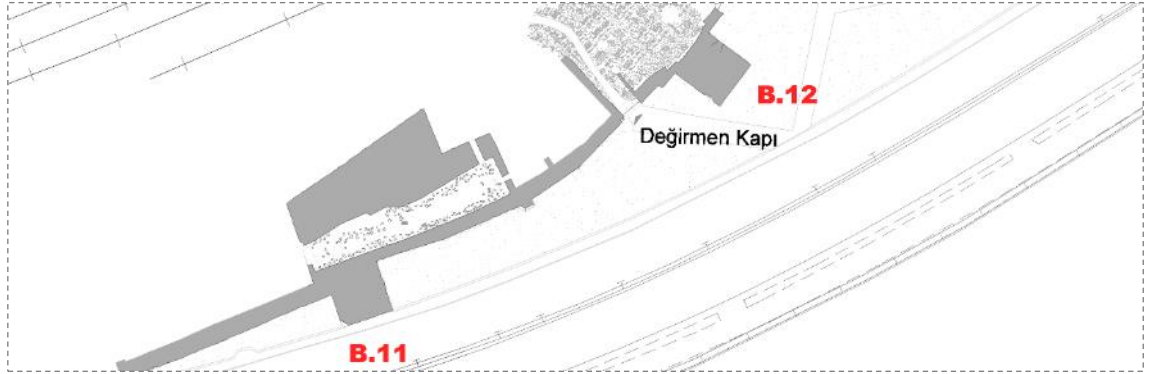
Şekil 3.347 B.13 ve B.12 burçları arasındaki kısımda yer alan kapı boşluğu izleri (İRAM)

Şekil 3.348 B.13 ve B.12 arasındaki kısımda sur içinden kazamat nişleri genel görünümü (İRAM)

3.3.2.2.3. B.12 Burcu ile B.11 Burcu Arasındaki Kısım

Söz konusu sur hattında B.12 burcundan güney istikametindeki B.11 burcuna doğru devam eden sur duvarı üzerinde yine bir önceki kısımda olduğu gibi burca yakın mesafede ancak daha üst bir kotta ve açık bir durumda bulunan Değirmen Kapı yer almaktadır. Söz konusu kapı, muhtemelen Bizans devrinde var olan eski bir kapının yerinde Osmanlı döneminde yeniden inşa edilmiş bir kapıdır. Kapıyı arkasındaki saray fırınları nedeniyle Fırın Kapısı olarak isimlendirenler de vardır (Dirimtekin, 1953a, ss.17-18). 19. yüzyılın sonlarında yenilendiği anlaşılan kapının küfeki taşından söveleri ve kemeri çevreleyen taşları eski fotoğraflarda görülmektedir. Kapının üzerinde kule ile birleşen duvarda bir mermer konsol devşirme olarak kullanılmıştır (Tezcan, 1989, ss.46). Geçmişte kapının arkasında Hasbahçe ve İshakiye Köşkü (İshak Paşa'nın Köşkü) bulunmaktaydı (Uzunçarşılı, 1988, ss.26; Necipoğlu, 2007, ss.275).²⁰⁵

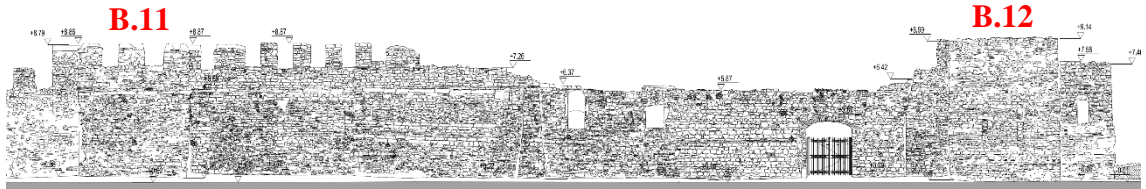
Şekil 3.349 B.12 ve B.11 burçları arasındaki kısmın plan şeması (İRAM)²⁰⁶

Söz konusu sur duvarı hattında B.11 nolu burca doğru günümüzde kapatılmış olan bir kapı boşluğunun var olduğu Mamboury çizimlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca, B.11 nolu burç ve bitişiğindeki sur duvarında kuzey istikametinde üst kısımlarda Değirmen Kapıya doğru yer alan payandaya kadar surlarda profilli bir mermer silme görülür. Bu kısımda yer yer açılmış olan dairesel delikler muhtemelen üst tarafta birikecek suyu tahliye etmek için olmalıdır. Anılan mermer malzemeli silmenin üzerinde, duvar

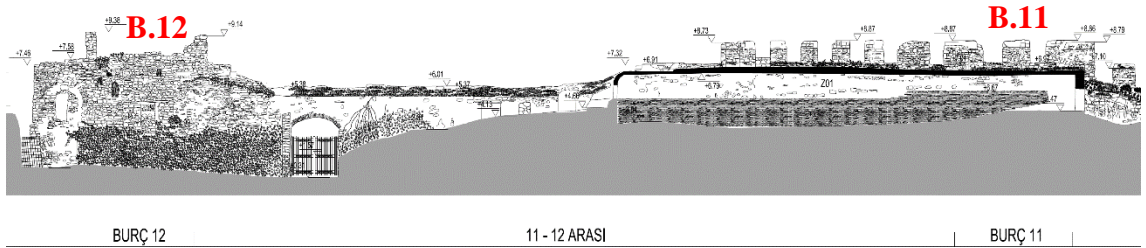
²⁰⁵ Necipoğlu, söz konusu köşkün bazı kaynaklarda Fatih Sultan Mehmed Köşkü olarak da anıldığını ifade etmektedir (Necipoğlu, 2007, ss.275).

²⁰⁶ İRAM; Proje müellifi: Almira Tasarım.

örgüsündeki farklılıktan anlaşıldığı üzere muhtemelen Osmanlı döneminde örülmüş olan dendanlar bulunmaktadır. Duvarın bu kısmında Bizans dönemine ait olan ve devşirme olarak kullanılmış korkuluk payeleri görülmektedir. Bu malzemenin Bizans döneminde mermer silmenin üzerinde bulunan korkuluk levhaları ve payelerinin günümüze kalan izleri olması muhtemeldir. Sur duvarında, Değirmen Kapı yönünde bir payanda olduğu ve bunun hemen üzerinde Bizans dönemine ait korkuluk payelerinin birer konsol gibi dışarı doğru uzatıldığı da görülmektedir. Surların devamında görülen iki açıklık 19. yüzyıl sonunda yapılan demiryolu binaları ile ilgili olmalıdır. Buradaki dikdörtgen açıklıklardan birinden dışarı doğru uzatılmış iki putrel eski bir çıkmayla ilgili olabilir. Bu bağlamda, surların bu kısmında Osmanlı döneminde ciddi onarımlar gördüğü anlaşılmaktadır.

Şekil 3.350 B.12 ve B.11 arasına ilişkin ön görünüş (sur dışı) (İRAM)

Şekil 3.351 B.12 ve B.11 arasına ilişkin arka görünüş (sur içi) (İRAM)²⁰⁷

Söz konusu B.12 ve B.11 burçları arasındaki sur duvarı ortasına yakın bir noktadan kırılarak yön değiştirmekte ve toplamda yaklaşık 46,8 m uzunluktadır. B.11 burcundan kuzey istikametinde B.12 burcuna doğru devam eden doğrusal kısmın uzunluğu yaklaşık 21 m olup dendanların bulunduğu kısım 8,5 m, devamındaki dendantsız

²⁰⁷ İRAM; Proje müellifi: Almira Tasarım.

kısım da 7 m yüksekliktedir. Sur duvarının kırılma açısı ile hafif yön değiştirdiği noktada yaklaşık 1,1 x 1,6 m taban oturumu bulunan taş ve tuğla malzemeli olarak karışık örgü şeklinde yapılmış bir payanda yer almaktadır. Payandadan sonraki sur duvarında bulunan Değirmen Kapı, yüksekliği 3,6 m olan bir kemerli kapıdır. B.12 yapısı yaklaşık 7,1 m x 8,3 m ebatlarında dörtgen bir burçtur. Söz konusu burcun içi güneybatı cephesi (ön cephe) yüksekliğine kadar dolgu olduğu için iç mekanlar algılanamamaktadır.

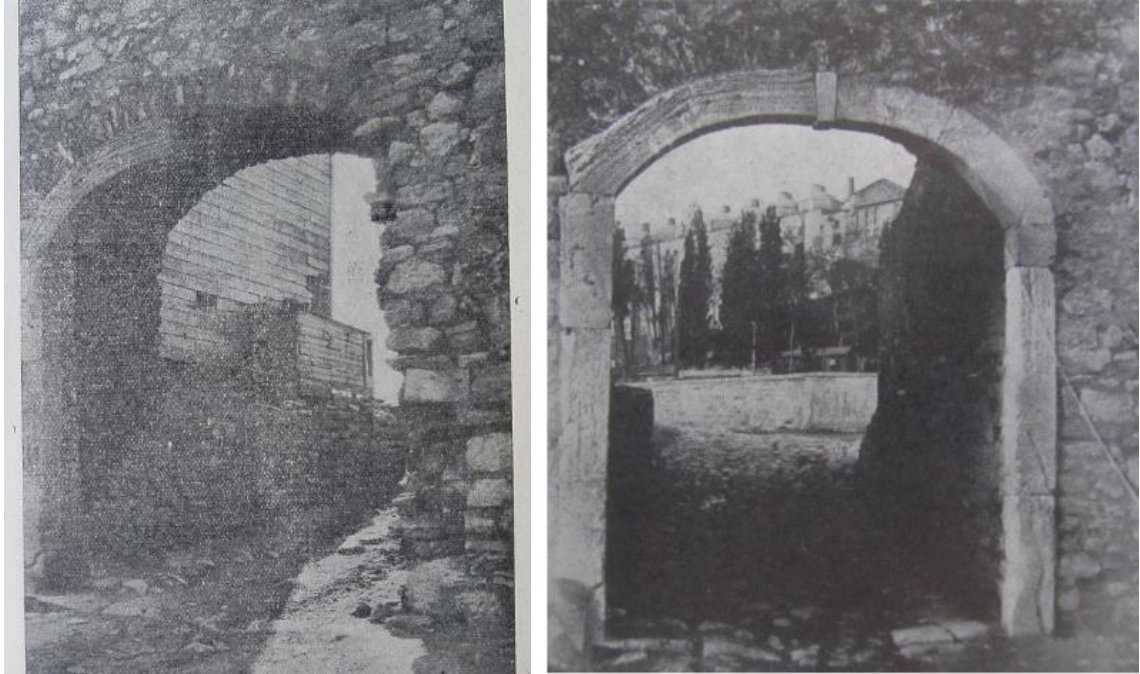
Şekil 3.352 B.12 ve B.11 istikametindeki sur duvarı genel görünümü (Soyal, 2016)

Şekil 3.353 B.11 ve B.12 istikametindeki sur duvarı genel görünümü (Soyal, 2016)

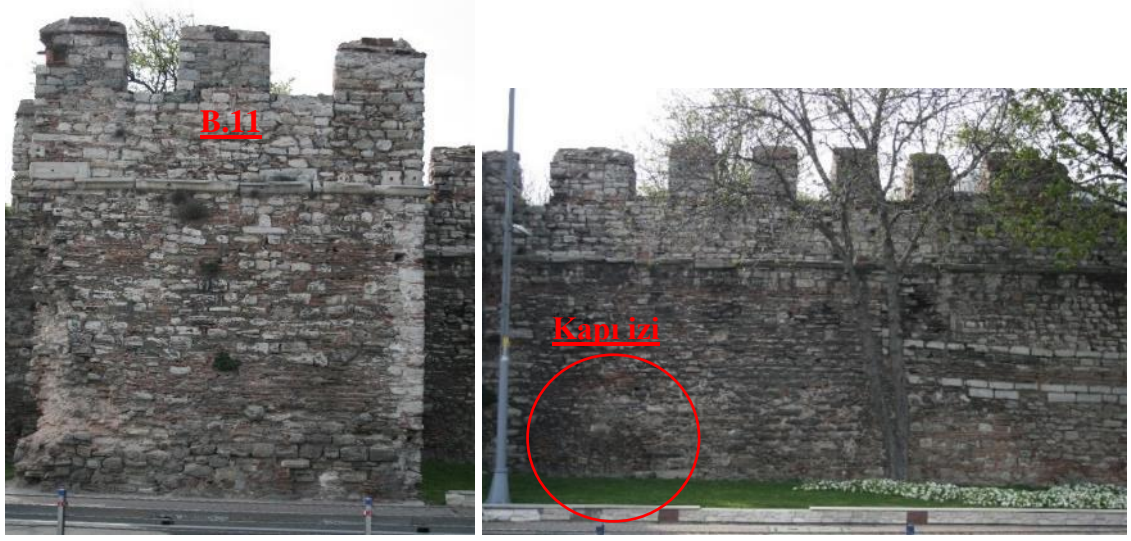

Şekil 3.354 Değirmen Kapıya ilişkin sur dışından ve içinden detay görünüm (Soyal, 2016)

Şekil 3.355 Değirmen Kapı'nın geçmiş tarihli görünümüleri.²⁰⁸

²⁰⁸ Sol taraftaki fotoğraf Dirimtekin'in yayınlamış olduğu 1953 yılı görünümüdür (Dirimtekin, 1953, Res.2). 1939 yılında yayımlanan sağ taraftaki fotoğrafta taş söve ve kemer detaylarının mevcut hali görülmektedir (Demangel-Mamboury, 1939).

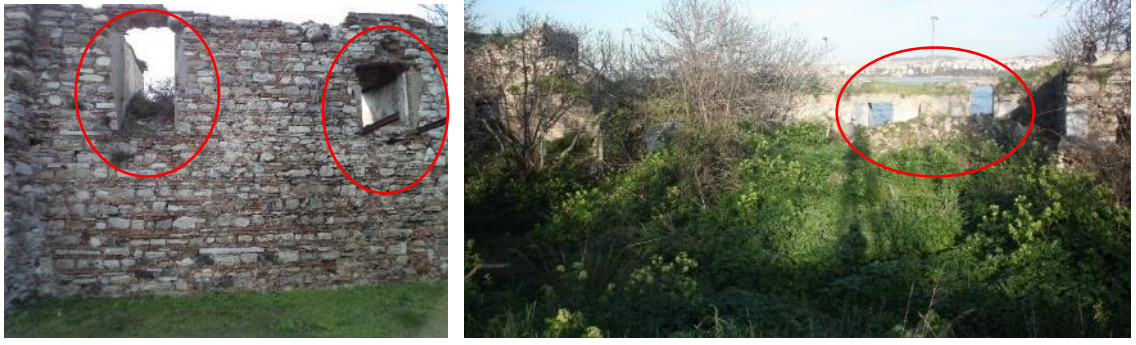

Şekil 3.356 B.11 burcu ve B.12 istikametindeki sur duvarında mermer silme detayı (İRAM)

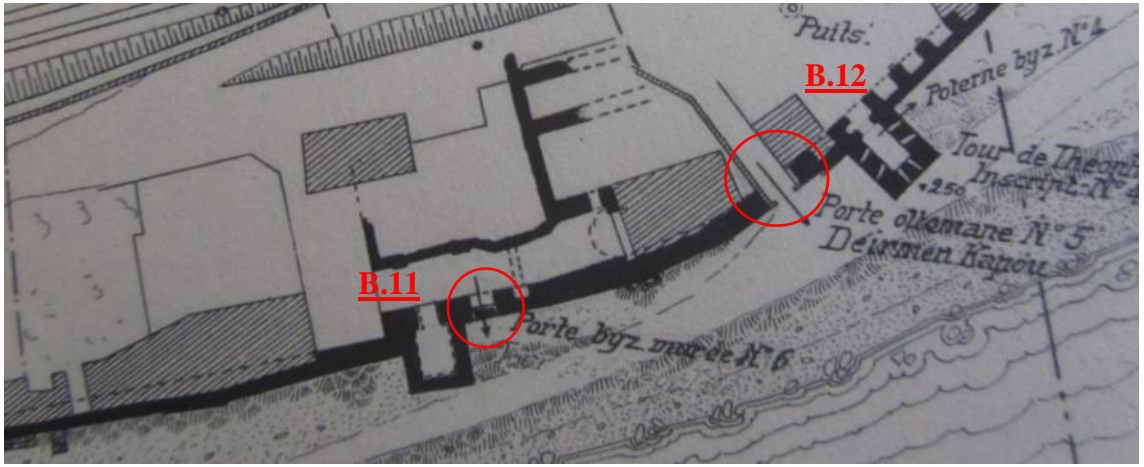

Şekil 3.357 B.11 burcu üzerinde korkuluk payelerinden oluşan devşirme malzeme.²⁰⁹

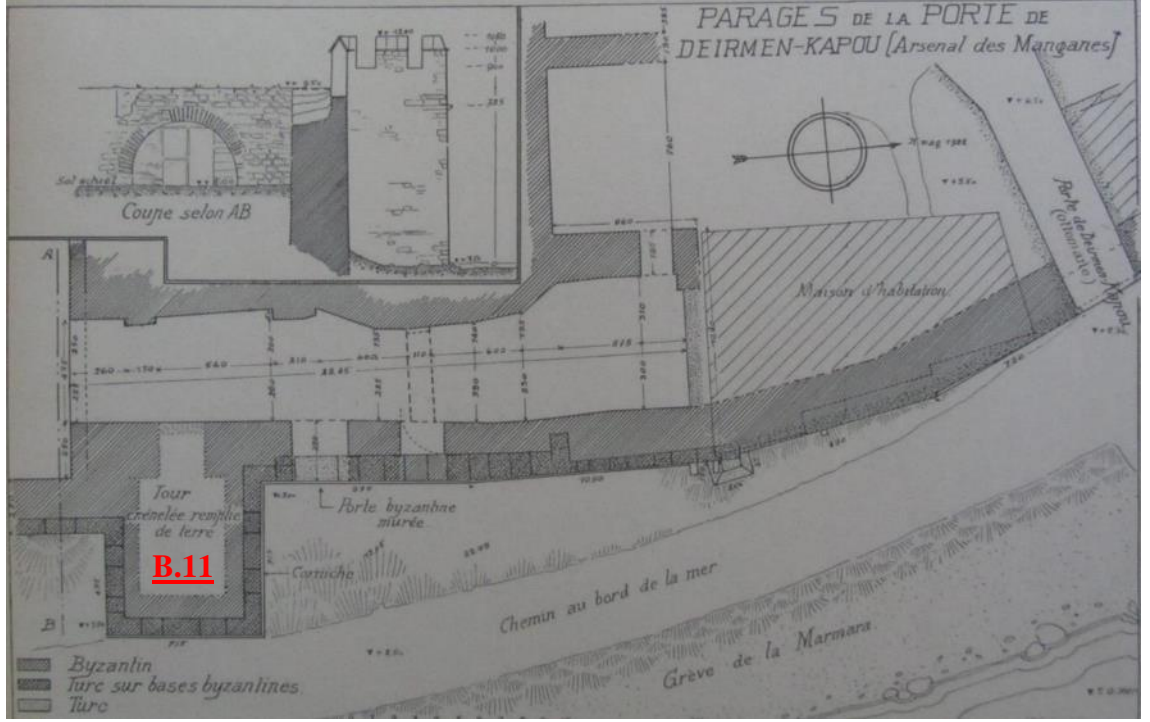
²⁰⁹ Şekilde görülen B.11 nolu burcunda yer alan devşirme malzeme korkuluk payelerinin alt tarafındaki kısmın duvar örgü tekniği ile üst tarafında kalan kısmın duvar örgü tekniği çok net olarak farklılık göstermektedir. Üst taraftaki kısım, muhtemelen Osmanlı Dönemindeki sur onarımlarında tamamlanmış olan kısımlardandır.

Şekil 3.358 Sur duvarı üzerindeki dikdörtgen açıklıkların sur dışından ve içinden görünümü (İRAM)

Şekil 3.359 B.12 ve B.11 arasındaki kısım (Demangel-Mamboury)

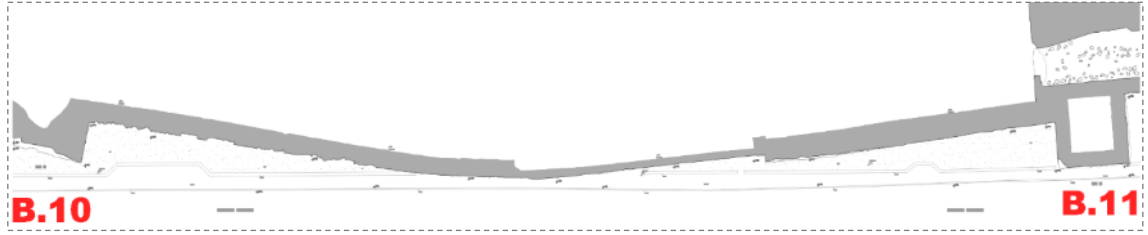
Şekil 3.360 B.11 burcu ile B.12 istikametindeki sur duvarı ve sur içi yapılanmalarına ilişkin detaylar (Demangel – Mamboury)

3.3.2.2.4. B.11 Burcu ile B.10 Burcu Arasındaki Kısım

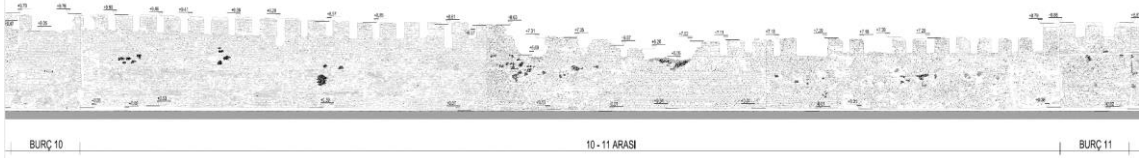
B.11 burcundan sonra görülen surlar muhtemelen Osmanlı devrinde yenilenmiştir. Duvarın ilerleyen bölümünde gizli tuğla duvar tekniğinde bir cephe bulunmaktadır. Mevcut duvarın üst kısmı ve dendanlar küfeki taşı ile tamamlanmıştır. Sur duvarının alt kısımlarında yer alan, taş ve tuğla malzeme ile örülerek kapatılmış olan geniş pencere boşlukları, bir savunma yapısı olarak kullanılan sur duvarları için zayıf noktalar oluşturacağından muhtemelen Bizans dönemi cephesinde yer alan altı yuvarlak kemerli pencere burada bir sivil yapının olduğunu düşündürür. Cephenin bittiği yerde var olan kule muhtemelen yıkılınca tamamlanmadan mevcut duvarları ile örülmüş olmalıdır. Bu nedenle B.10 nolu burç surdan dışarı taşan şekilsiz bir çıkıntı halindedir. Gizli tuğla tekniğindeki cephe ve yanındaki kule kalıntısının arkasında görülen toprak zemin neredeyse seyirdim hattına kadar yükselmiştir.

B.11 ve B.10 nolu burçlar arasında bulunan sur duvarı toplamda yaklaşık olarak 98 m uzunluğundadır. Sur duvarı, B.10'dan sonra 45 m devam edip kırılır ve 23 metrelik kısım sonunda yaklaşık 0,7 m ön tarafa doğru gelmektedir. Sonrasında B.11 nolu burca

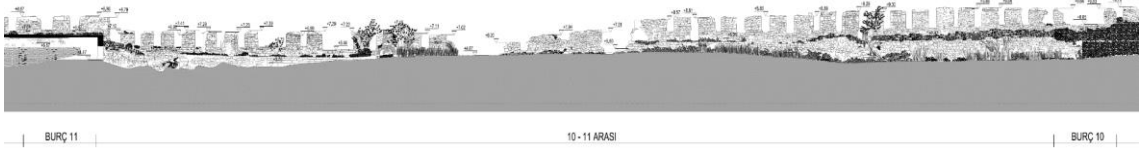
doğru 29 m daha devam ederek Burç 11'e ulaşır. Duvarın 45 metrelik kısmı dendanlı olarak 9,00 m yükseklikte seyrederek. Sonraki 23 metrelik duvar bölümünün üst kotlarında yoğun tahribat görülür ve yükseklik değişkendir. 29 m uzunluğundaki son kısım, ortalama 7,00 m yüksekliğinde ve dendanlı olarak uzanmaktadır.

Şekil 3.361 B.11 ve B.10 arasındaki kısmın plan şeması (İRAM)²¹⁰

Şekil 3.362 B.11 ve B.10 arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (İRAM)

Şekil 3.363 B.11 ve B.10 arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (İRAM)

Şekil 3.364 B.11 ve B.10 arasındaki kısmın Marmara Denizinden siluet görünümü (İRAM)

²¹⁰ İRAM; Proje müellifi: Almira Tasarım.

Şekil 3.365 B.10'dan B.11 istikametindeki sur duvarı genel görünümü (Soyal, 2016)

Şekil 3.366 B.10 ile B.11 arasındaki sur duvarında, Bizans dönemi yapı kalıntısının izleri ve üzerindeki Osmanlı dönemi duvar örgüsüne ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016).

Şekil 3.367 Sur duvarı üzerindeki Bizans yapı kalıntısına ait kemerli pencere ve gizli tuğla tekniğindeki duvar dokusuna ilişkin detay görünüm (Soyal, 2016).

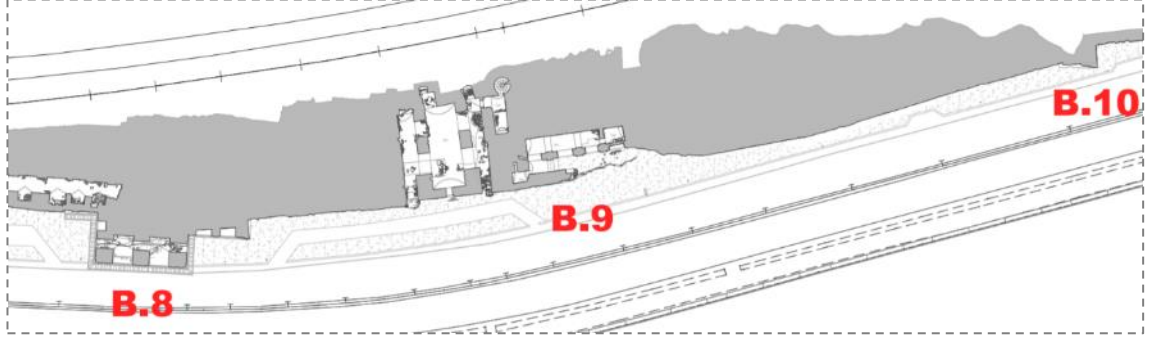

Şekil 3.368 B.10'dan B.11 istikametindeki sur duvarının devamına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016)

3.3.2.2.2.5. B.10 Burcu ile İncili Köşk (B.8) Arasındaki Kısım:

B.10 kalıntısının batı ve güney cephe duvarları tamamen, kuzey cephe duvarı da kısmen yıkılmış olup sadece deniz cephesi üzerindeki duvarı günümüze ulaşabilmiştir. Mevcut duvarının ortalama genişliği 1 metredir. B.10 ile B.9 arasındaki sur duvarı, B.9 istikametinde yaklaşık 50 m sonra hafif bir açı ile kırılma yaparak yaklaşık 32 m devam eder. Bu kırılma noktasından sonra yaklaşık 10 metrelik bir kısımda sur duvarı mevcut olmadığından hat kesintiye uğrar. Duvar üzerinde kısmen dendan sıraları bulunmakta olup sur içindeki arka cephede dendan başlangıç kotuna kadar olan kısım günümüzde

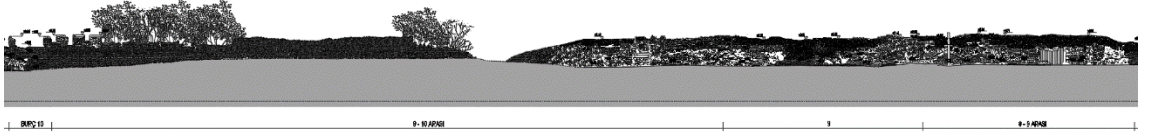
toprak dolgu ile dolmuş olduğundan duvar kalınlığı izlenememektedir (Şekil 3.369, Şekil 3.370, Şekil 3.371, Şekil 3.372).

Şekil 3.369 B.8 (İncili Köşk) ile B.10 arasındaki kısmın plan şeması (İRAM)

Şekil 3.370 B.8 (İncili Köşk) ile B.10 arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (İRAM)

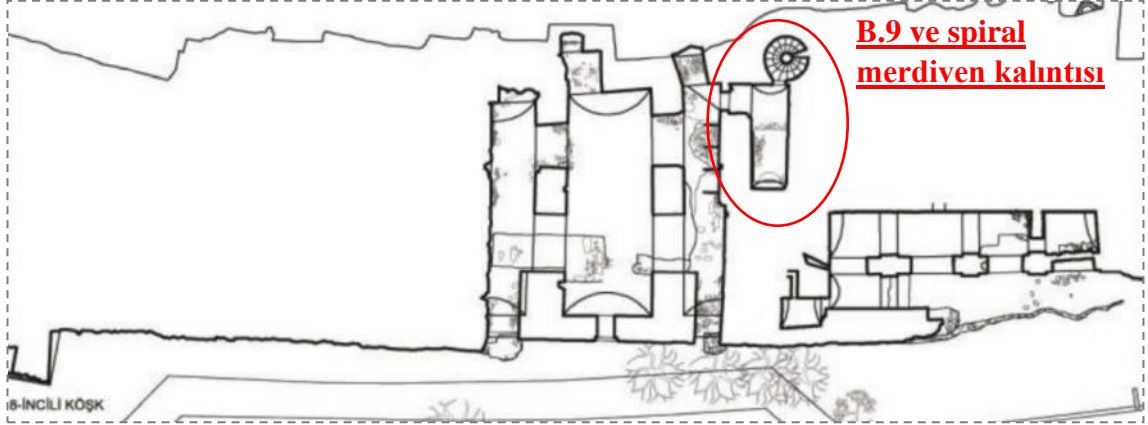
Şekil 3.371 B.10 ile B.8 (İncili Köşk) arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (İRAM)

Şekil 3.372 B.8 ile B.10 arasındaki kısmın Marmara Denizinden siluet görünümü (İRAM)

B.9 ile B.8 (İncili Köşk) arasındaki duvarın bir kısmını, gerisinde bulunan yapı kalıntılarının cepheleri şekillendirmiştir. Sur duvarı, gerisindeki yapı kalıntısı ile bağlantılı mekanların cepheleri ile devam etmekte olup B.9 nolu geçmiş dönem burç

kalıntısının arkasında uzanan duvarda yer alan mazgal deliği buradaki spiral formlu merdiveni aydınlatmakta olup bu merdivenin giriş ve çıkışı toprak dolgu ile dolmuş durumdadır (Şekil 3.373).

Şekil 3.373 B.8 (İncili Köşk) ile B.9 arasındaki yapı kalıntılarına ilişkin plan şeması (İRAM).²¹¹

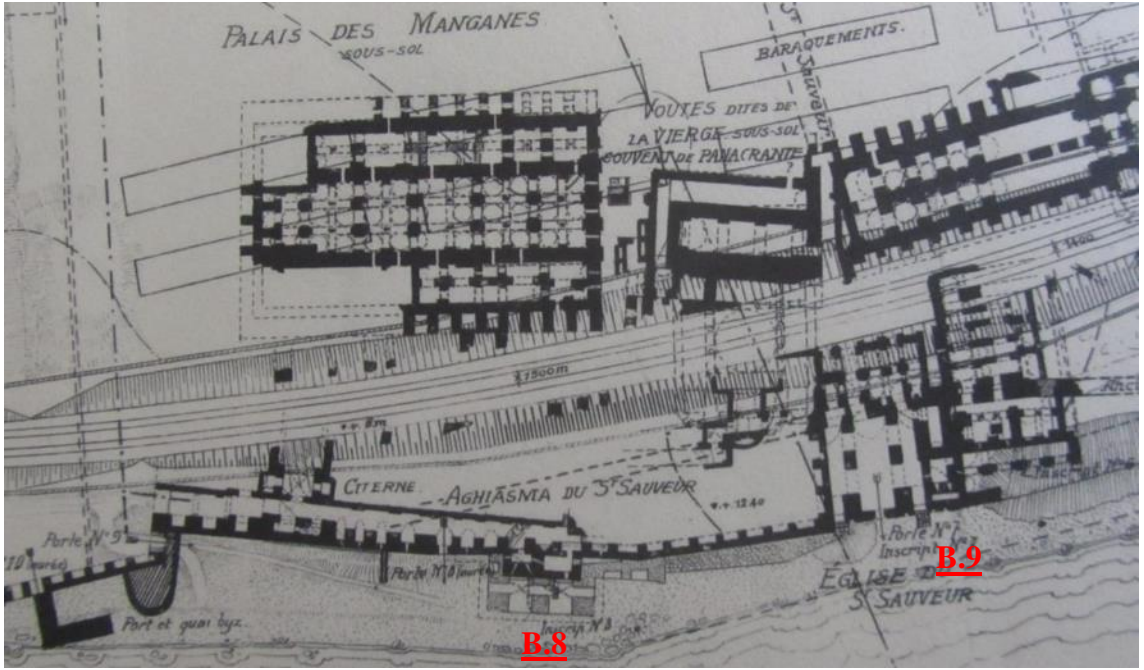
Mamboury'nin hazırladığı planlarda buradaki yapı kalıntılarının daha büyük bir kısmı ifade edilmiş olup bu kısmın arka tarafında alt yapıların inşa edilmiş olduğu ve bunların birbirleri ile bağlantılı dörtgen mekanlardan oluştuğu, üzerinin kubbe ya da kubbemsi tonoz örtülü olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.375, Şekil 3.376). Büyük bir kısmı toprak dolgu ile dolmuş olan bu kısmın üst tarafında Bizans dönemi yapılarından olan Ayios Sotiros Kilisesi bulunmaktaydı (Şekil 3.377). Anılan kilise yapısının kaide kısmı hariç üst tarafına Osmanlı dönemi gravür ve haritalarında da rastlanılmamaktadır.

Sur hattının bu onarım görmüş cephesinin devamında küfeki ve od taşı malzemeli bloklar ile örülmüş bir kısım yer almaktadır Buradaki sur hattında görülen bir kemer başlangıcı eski bir kapının varlığına işaret etmekte olup, kapı ve yıkılan kemeri devşirme taşlarla örülerek kapatılmıştır. Melling'in Topkapı Sarayı'nı gösteren haritasında bu kısımda var olan kapının varlığı ifade edilmiş ve "Demir Kapısı" olarak adlandırılmıştır (Şekil 3.374).

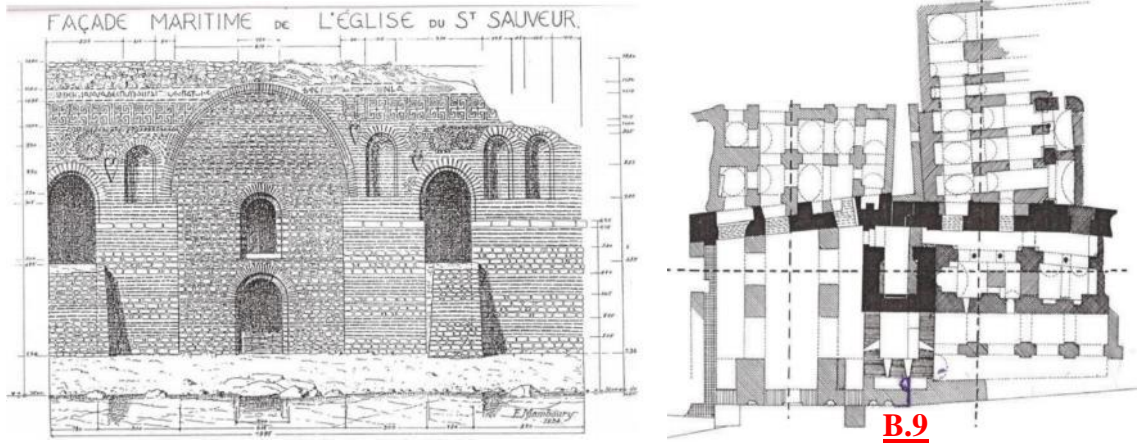
²¹¹ İRAM; Proje müellifi: Almira Tasarım.

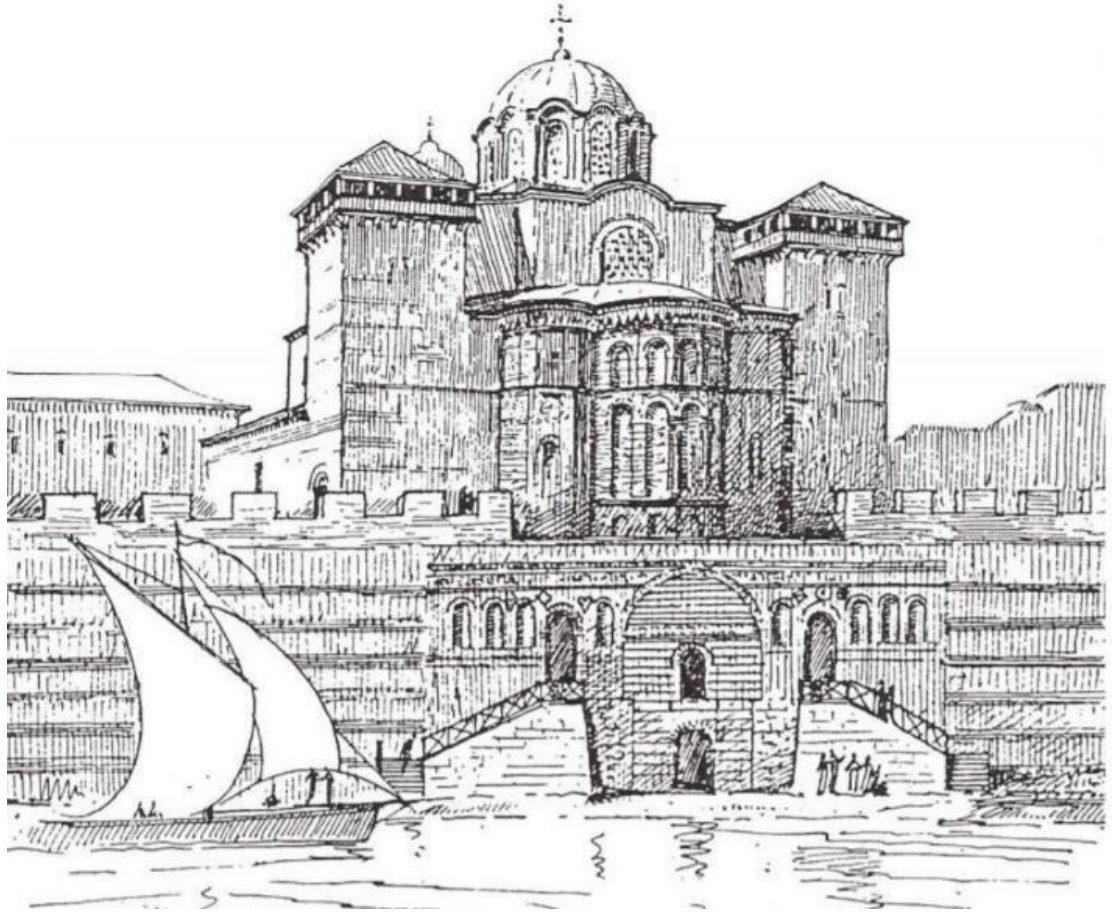
Şekil 3.374 Melling'in Topkapı Sarayı'nı gösteren haritasında "Demir Kapısı" (Melling, 1819).

Şekil 3.375 B.10 ve B.8 arasındaki kısımda yer alan surlar ve alt yapılarına ilişkin plan şeması (Demangel-Mambory)

Şekil 3.376 B.9 bitişiğindeki Bizans yapı kalıntısına ilişkin cephe ve plan şeması (Demangel-Mamboury)

Şekil 3.377 Bizans yapı kalıntısı üzerindeki kiliseye (Ayios Sotiros Kilisesi) ilişkin restitüsyon denemesi (Wulzinger, 1925; URL-32)

B.9 nolu kalıntının cephesini oluşturan duvar üzerinde, tuğla örgüsü ile oluşturulmuş gamalı haç (svastika) dizisi şeklinde bezemeler yer almaktadır (Şekil 3.379, Şekil 3.380). B.9 ile B.8 (İncili Köşk) arasında duvarın 2 m yüksekliğe kadar olan kısmında, kısmi olarak tuğla malzemeli gizli duvar tekniğinde inşa edilmiş olan ve muhtemelen Bizans dönemine ait duvar örgüsü gözlenmektedir. Duvarın bu bölümünün geri kalan kısmında da iki sıra tuğla örgüsünü takip eden taş sıraları ile örülmüş ve muhtemelen Osmanlı dönemindeki bakım onarım çalışmalarında inşa edilmiş olan duvar kaplaması bulunmaktadır (Şekil 3.378).

Şekil 3.378 B.8'den B.9 ve B.10 istikametine doğru sur dışı genel görünüm (Soyal, 2016)

Şekil 3.379 B.9 bitişiğindeki Bizans yapı kalıntısına ilişkin cephe görünümü (Soyal, 2016)

Şekil 3.380 Bizans yapı kalıntısına ilişkin nişler ve tuğla işçiliği detay görünümü (Soyal, 2016)

B.10 nolu kule kalıntısından sonra B.9 istikametinde devam eden sur duvarı hattında alt kısımlarda değişik boyutlarda küfeki ve mermer taş blokları ile örülmüş bir doku yer almakta olup üst kısımlarda bu doku daha küçük ebatlardaki kesme taşlardan örülen ve tuğla hatıllarla desteklenmiş bir duvar örgüsü gelmektedir. Bu kısımdaki duvar malzemesi ve örgü tekniğinden anlaşıldığı üzere büyük bir kısmı devşirme malzemelidir (Şekil 3.382).

Bu bağlamda, duvar örgüsünde ara ara görülen işlenmiş frizler ve sütun parçaları da devşirme malzemedir. Surların bu kısmı ile burç kalıntısını kaplayan duvarlar iç içe geçmiş olduğundan ve birbirleri ile bütünlük arz eden bir sistemde olduklarından aynı dönemde inşa edilmiş olmalıdırlar. Sur duvarlarının bu bölümünden B.8 istikametinde devam eden kısmın duvar örgü tekniği ve malzemesi farklılık arz ettiğinden Osmanlı Dönemindeki bakım onarım çalışmalarında yenilenmiş veya inşa edilmiş olmalıdır (Şekil 3.381).

Şekil 3.381 B.9'dan B.10 istikametine doğru görünüm (Soyal, 2016)

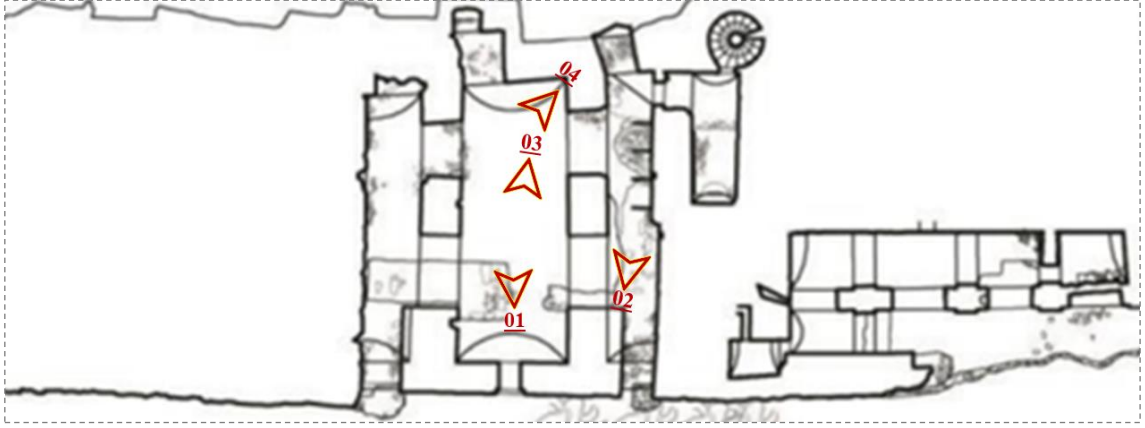
Şekil 3.382 B.9 ile B.10 arasındaki duvar görünümü (Soyal, 2016)

Şekil 3.383 B.9 ile B.10 arasındaki duvar görünümü (Soyal, 2016)

Şekil 3.384 B.10'dan B.9 ve B.8 istikametine doğru Bizans yapı kalıntılarına ilişkin sur dışından genel görünüm (Soyal, 2016)

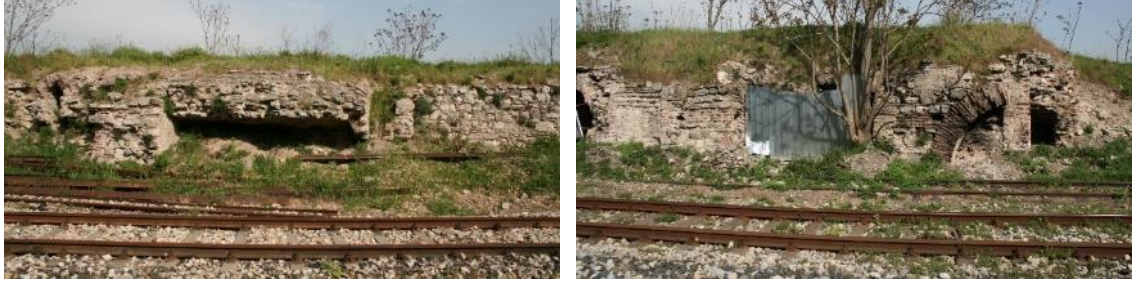
Şekil 3.385 B.9 etrafındaki Bizans yapı kalıntılarına ilişkin fotoğraf çekim açıları

Şekil 3.386 B.9 etrafındaki Bizans yapı kalıntılarında ilişkin iç mekân görünümüleri (Soyal, 2016)

Şekil 3.387 Bizans yapı kalıntıları ilişkin iç mekân görünümüleri (Soyal, 2016)

Şekil 3.388 Bizans yapı kalıntısına ilişkin sur içinden üst kısım görünümüleri (Soyal, 2016)

Şekil 3.389 Bizans yapı kalıntısına ilişkin sur içinden üst kısım görünümüleri (Soyal, 2016)²¹²

3.3.2.2.2.6. B.14 Burcu ile İncili Köşk (B.8) Arasındaki Kısımın Suriçi Yapılanması

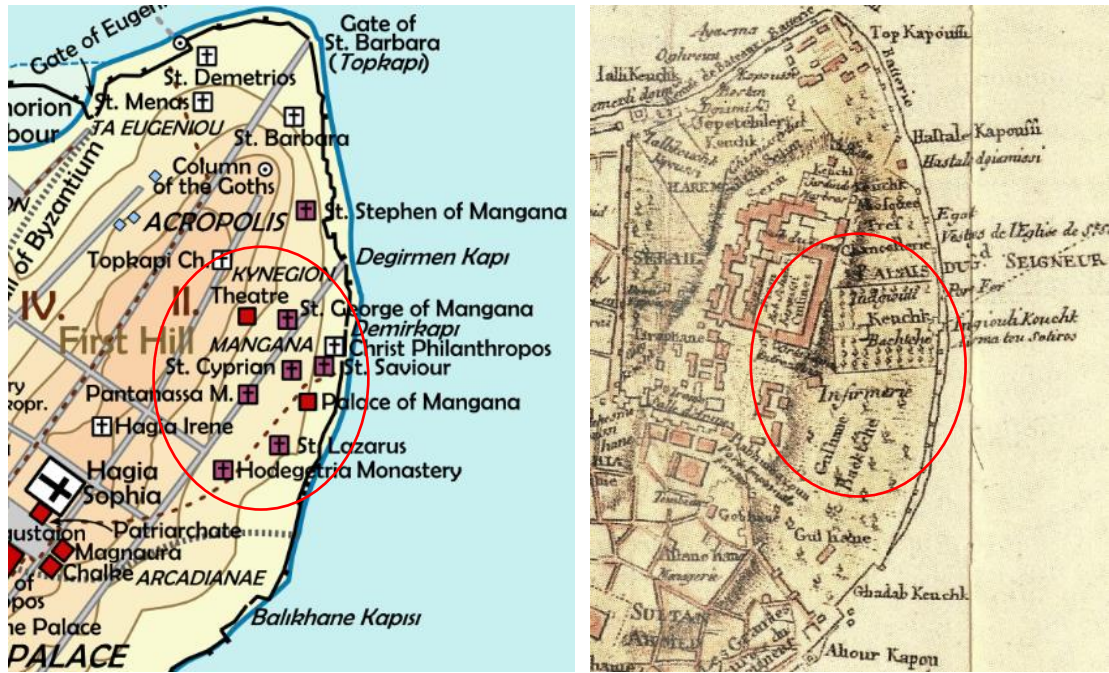
Sur duvarı hattının Marmara Surları kısmındaki sur içi tarafında en yoğun yapılaşmanın olduğu alanın bu çevrededir. Söz konusu bölge Bizans döneminde Mangana, Osmanlı döneminde de Gülhane olarak adlandırılmaktaydı (Şekil 3.390). Mamboury'nin çizimlerinde de ifade edilen yapı kalıntılarının (Şekil 3.375) üst kısımları günümüze ulaşmamış olmasına karşın söz konusu yapı kalıntılarının izleri temel seviyesinde görülebilmektedir (Şekil 3.391).

Dukas, fetihten sonra bölgenin en önemli yapısı Aya Yorgi Manastırı'nın derviş tekkesine çevrildiğini ifade etmektedir (Dukas, 1956, ss.196). Aya Yorgi Manastırı'nın bulunduğu düzlük, Osmanlı döneminde çayır, kabak, cirit, tomak meydanı olarak anılmıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra burası "Gülhane" adıyla anılmaya başlanmıştır (Kahraman, 1995, ss.67-68). Bu bölgede bulunan ve Kabak (Gülhane) Meydanı yanında gösterilen İshakiye Kasrı (İshak Paşa'nın Köşkü) (Şekil 3.392) olarak

²¹² Şekil 3.388 ve Şekil 3.389'teki fotoğraflarda görüldüğü üzere söz konusu kısımlarda demiryolu ray hatlarının geçtiği kısımların çok net bir şekilde demiryolu güzergahı boyunca tahrip edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

tanınan yapı Fatih ya da II. Beyazıd devrine tarihlenir. Bu köşk meydanının Sarayburnu yönünde bulunuyordu. Tanzimat Fermanı'nın (Gülhane Hatt-ı Hümayunu)²¹³ okunduğu dönemde 1839 yılında yapı hala ayakta idi (Necipoğlu, 2007, ss.275).

Sur duvarı hattının arkasında değişik boyutlarda altyapıların varlığı kısmi olarak mevcut kalıntılardan ve eski haritalardaki çizimlerden anlaşılmaktadır (Şekil 3.375, Şekil 3.376, Şekil 3.386, Şekil 3.391) Bunlar birbiri ile bağlantılı dörtgen biçimli mekanlardan oluşan, kubbe ya da kubbemsi tonoz örtülü yapılardır. Bu yapıların büyük bölümü demiryolu raylarının altında kalmıştır. Ancak burada altyapılar tahrip edilmemiş, kubbeleri delinerek içleri doldurulmuştur. Mamboury'nin hazırladığı planlarda yapıların ve kalıntılarının bir kısmı görülebilmektedir. Ancak bu yapı kalıntılarının içleri genellikle günümüzde toprak doludur. Bu bölgedeki geçmiş dönem yapılanmalarına ilişkin bu kalıntılar üstlerinde taşıdıkları binaların planları hakkında fazla bilgi vermemektedirler.

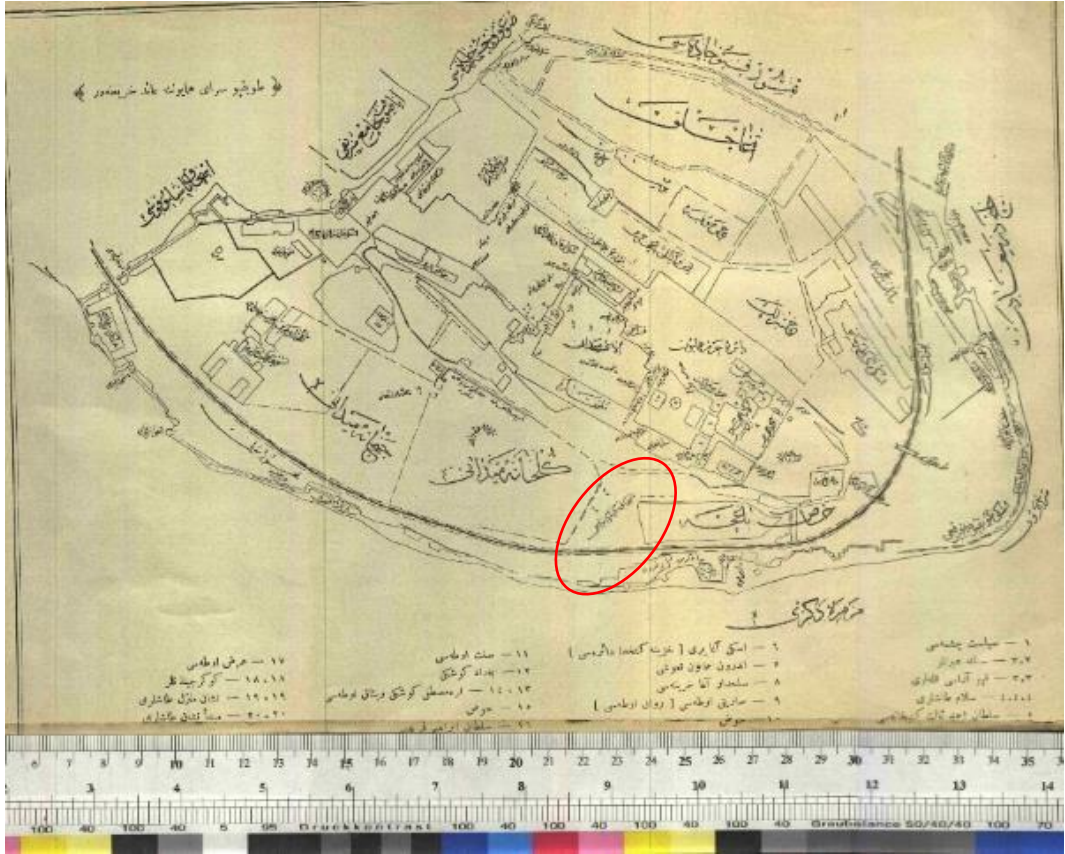
Şekil 3.390 Farklı dönem haritalarında Mangana ve Gülhane bölgeleri.²¹⁴

²¹³ Tanzimat Fermanı (Tanzimat Hatt-ı Hümayunu) veya okunduğu yer olan Gülhane (Kabak) Meydanından dolayı Gülhane Hatt-ı Hümayunu olarak da anılan ferman, 3 Kasım 1939 yılında Sultan Abdülmecid döneminde Hariciye Nazırı Koca Mustafa Reşid Paşa tarafından okunmuştur (Uzunçarşılı, 1988, ss.26; Akyıldız, 2011)

²¹⁴ Soldaki şekilde söz konusu bölgenin Bizans döneminde Mangana olarak adlandırıldığı (URL-6), sağdaki Kauffer haritasında da aynı bölgenin Osmanlı döneminde Gülhane olarak adlandırıldığı görülmektedir (Kubilya, 2010).

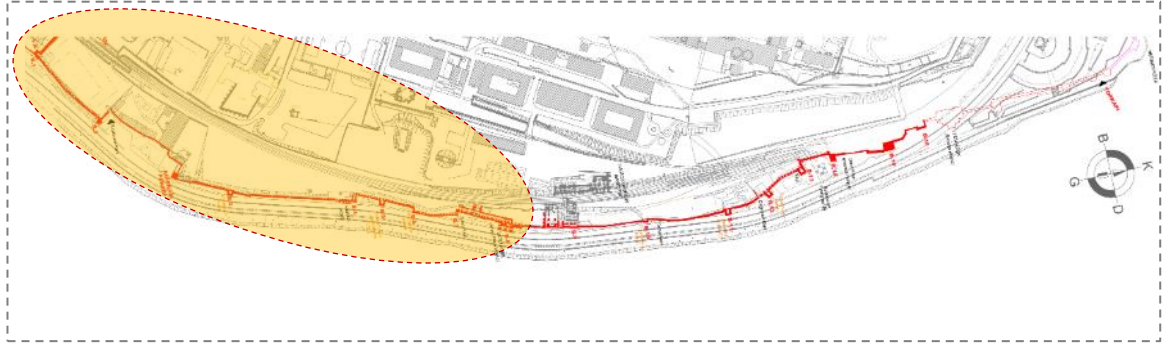
Şekil 3.391 B.9 ile B.10 arasındaki kazı çalışmalarında bulunan yapı kalıntıları (İRAM).

Şekil 3.392 Abdurrahman Şeref Efendi'nin 1911 tarihli haritasında Işhakiye Kasrı (TOEM).²¹⁵

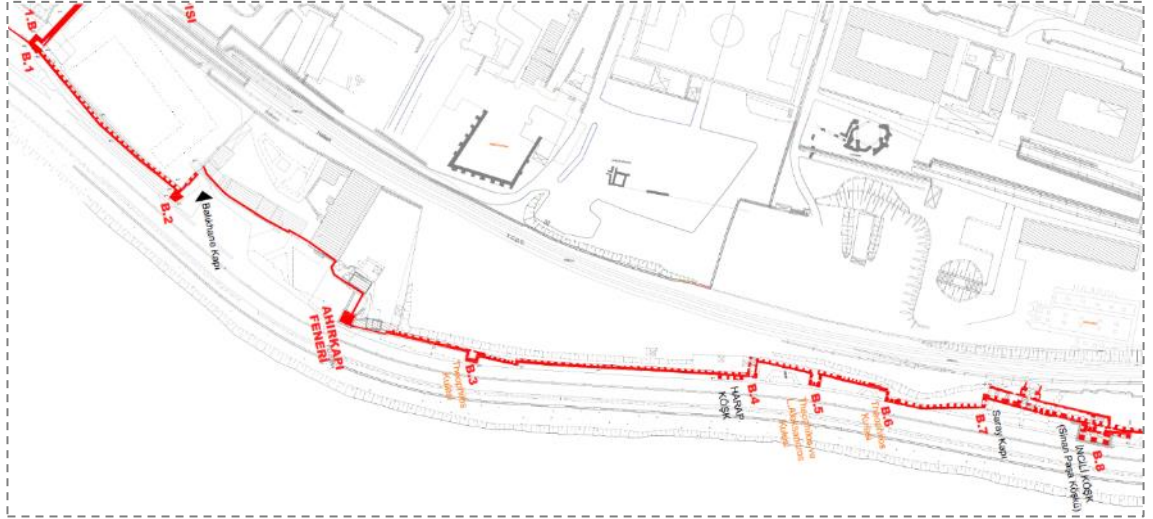
²¹⁵ Eserdeki Osmanlıca yazıların okunmasında; Fatih, 2012, c.3, ss.12-13, 20 de yer alan bilgilerden ve çevirilerden yararlanılmıştır.

3.3.2.2.3. İncili Köşk/Sinan Paşa Köşkü (B.8) ile B.1 Burcu Arasındaki Bölüm

Şekil 3.393 İncili Köşk (B.8) ile B.1 arasındaki bölümün Marmara deniz sur hattında konumu

Marmara deniz surlarının İncili Köşk (B.8) ile B.1 nolu burç (Sur-i Sultani kara sur hattı ile kesişim noktası) arasında kalan bu bölümde birçok burç, yapı kalıntısı ve sur içine giriş-çıkışın sağlandığı kapılar bulunmaktadır. Üzerinde İncili Köşk kalıntısının yer aldığı B.8'den itibaren güney istikametinde kara sur hattının birleşim noktasındaki B.1 burcuna kadar olan kısımdaki Marmara deniz surları çeşitli girinti ve çıkıntılarla kıyıya paralel uzanan bir hat şeklindedir. Sur hattı üzerinde günümüzde var olan haliyle burç ve duvar yapılarındaki dendanların üst kotları 8,12 m ile 13,12 m arasında değişmektedir. Bu hat üzerindeki B.1 burcu Osmanlı dönemindeki tadilat ve eklemesiyle 16,26 metredir. Ayrıca yine bu hatta B.2 ile B.3 arasında konumlanmış olan deniz feneri yapısının üst kotu, burç ve duvar üst kotlarından eper bir yukarıda olarak 34,61 metredir. Fener yapısının bu yüksek kot ölçüsü burç ve duvar üst kotlarının oluşturduğu silüet görünümünde ortaya çıkan kontur-gabaride farklılık arz etmektedir (Şekil 3.394, Şekil 3.395, Şekil 3.396).

Şekil 3.394 B.8 ile B.1 arasındaki bölümün vaziyet planı (İRAM)

Şekil 3.395 İncili Köşk (B.8) ile B.1 arasındaki sur hattının siluet görünümü (İRAM).²¹⁶

Şekil 3.396 B.8 ile B.1 arasındaki bölümün hava fotoğrafından genel görünümü

²¹⁶ İRAM; Proje müellifi: Almira Tasarım.

Şekil 3.397 B.8 ile Ahırkapı Feneri arasındaki sur hattından genel görünüm (Soyal, 2016)

3.3.2.2.3.1. İncili Köşk/Sinan Paşa Köşkü (B.8)

Marmara deniz sur hattı üzerinde yer alan en meşhur köşklere olan İncili Köşk'e kimi zaman banisinin adıyla anılması sebebiyle Sinan Paşa Köşkü, Sinan Paşa Kasrı veya bulunduğu konumun adıyla Çayır Kasrı (kasr-ı çayır ya da çayır köşkü) denirdi (Uzunçarşılı, 1998, ss.26; Necipoğlu, 2007, ss.283). Yıldızlı tavanından sarkan incili askılardan dolayı "İncili" denilen bu köşkün arkasındaki Kabak Meydanı'nda ciritler, tomaklar oynandığından Cirit Meydanı olarak da anılan meydan önünde Tu Sotiros Ayazması'nın olduğu ve Kumluca denilen bu kısımdaki sur hattında yer alan burç şeklindeki sur çıkıntısı (B.8) Yemen fatihi Sadrazam Sinan Paşa tarafından genişletilerek üzerine köşk inşa ettirilmiş ve Sultan III. Murad'a hediye edilmiştir (Eldem, 1969).

Köşkün inşaatına 1590 (H.998) senesinde başlanmış 1591 (H.999) senesinde de tamamlanmıştır. Köşkün mimarı Davud Ağa'dır (Eldem, 1969, ss.143-145; Sakaoğlu, 2002, ss.46). Köşk, Rumlar tarafından o dönemde hala ziyaret edilen ayazmayı kapamamak için ayaklar ve kemerler üzerine oturtularak inşa edilmiştir ve belirli günlerde ziyaret edilmesine müsaade edilmiştir (Eldem, 1969, ss.146).²¹⁷ Söz konusu Bizans ayazmasını temsilen günümüzde hala kısmen görülebilen Osmanlı ayazması inşa edilmiştir (Sakaoğlu, 2002, ss.47).

²¹⁷ İstanbul'un Ortodoks halkı, her yıl 6 Ağustos günü "Tebdil-i Suret Yortusu" ve Aya Sotiri Ayazması Panayırını münasebetiyle köşkün altındaki bu çeşmeye denizden kayıklarla gelerek çakıllar üzerinde ayin yaparlarmış. Padişahlar da kimi zaman bu geleneği köşkün pencerelerinden izlerlermiş (Sakaoğlu, 2002, ss.47).

Osmanlı dünyasının kendine has hoşgörüsünün ve çeşitliliğinin simgesi olabilecek yapılardan olan bu köşkün beyaz renkli muntazam kesme taş işçiliği ile Marmara deniz sur hattındaki diğer bölümlerden rahatlıkla ön plana çıkmaktadır. Bu kısımdaki sur hattı üzerinde yer alan konsollardan geçmiş dönemlerde dışarı taşan balkonların var olduğunu anlamak mümkündür. Topkapı Sarayı dış köşkleri arasında gezginlerin en çok bahsettikleri köşklere olan İncili Köşk'ün eski durumunu ve asıl şeklini bir dereceye kadar aydınlatılabilen ve özellikle 17.-19. Yüzyıllar arasına tarihlenen birçok gravür ve farklı tekniklerde hazırlanmış resimleri günümüze ulaşmış olup köşkün özgün görünümünü 1747 senesindeki onarımında önemli ölçüde değiştirmiştir (Sakaoğlu, 2002, ss.47).

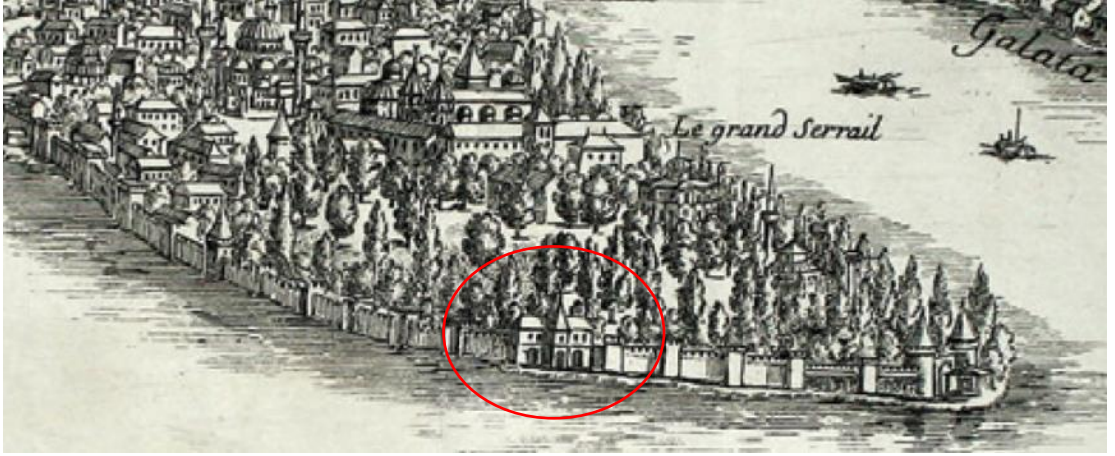
Bahse konu görsellerden en eskisi olarak kabul edilebilecek olan ve Piri Reis'e atfedilen, ancak İstanbul'un 17. yy. ortalarına ilişkin durumunu ifade eden kuşbakışı bir resim çalışmasında, İncili Köşk'ün bulunması muhtemel olan konumda sivri çatılı bir yapı görünmektedir. Görünen bu yapının İncili Köşk olması muhtemeldir. Aynı resim çalışmasında Yalı Köşkü, Sepetçiler Kasrı, Mermer Köşk ve Topkapusu'nun iki kulesi de görülmektedir (Şekil 3.398).

Şekil 3.398 Piri Reis'in kuşbakışı görsel çalışmasında İncili Köşk (Aydın, 2013).²¹⁸

²¹⁸ Eserin bulunduğu yer: Piri Reis, Kitab-ı Bahriye, el yazması, Berlin Königliche Bibliothek (Necipoğlu, 2007, ss.353). Eserin aslı 1525-26 tarihlidir. Yapılan bu görsel, minyatür çalışmasına yakın bir üsluptadır. Minyatürlere oranla surlar çok daha perspektife yakın bir şekilde çizilmiş olsa da minyatür tarzında nakışçı özelliğe sahiptir (Aydın, 2013, ss.13).

Yine 17.yy İstanbul'unu tasvir eden ve 1680 yılında yayınlanmış olan Grelot çizimi (Şekil 3.399) ile 1686 senesine ait Scarella çiziminde de Marmara deniz sur hattı üzerinde İncili Köşk net bir şekilde görülmektedir (Şekil 3.400). Ancak bu iki eser birbirine çok yakın tarihlere ait olsa da çizimlerde ifade edilmiş olan İncili Köşk yapısının biçimlenişi farklı şekillerde tasvir edilmiştir.

Şekil 3.399 Grelot'un çiziminde İncili Köşk, 1680 (Fatih, 2012, c.II, ss.126)²¹⁹

Şekil 3.400 Scarella'nın, Marmara Denizinden Topkapı Sarayı çiziminde İncili Köşk detayı, 1686 (Necipoğlu, 2007)²²⁰

²¹⁹ Eserin bulunduğu kaynak: J.Grelot, Relation nouvelle d'un Voyage de Constantinople, 1680, ss.75 (Aydın, 2013).

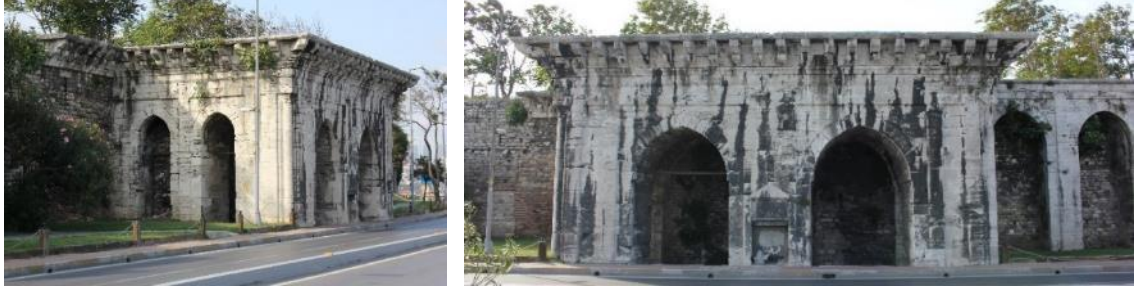
²²⁰ Albüm, MS. Viyana, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 8627, 4. fol. (Necipoğlu, 2007, ss.362, Levha 31b).

Söz konusu yapıya ilişkin olarak bir başka görsel çalışma da 18. yy sonlarına ait olan Gouffier'in gravürüdür. Bu çizimde yapının orta kısmı ile sol yan tarafı görülmekte olup orta kısımdaki odanın önüne cumba ilave edildiği görülmektedir. Bu bağlamda, Gouffier'in gravür çiziminde ifade edilen köşk yapısı ile günümüze ulaşabilmiş olan kaide kısmı karşılaştırıldığında; yapının sol yan ve ön cephesinde görülen kemerli girişlerin günümüzdeki ile aynı sayıda olduğu, ön cephesinde iki kemer arasındaki konumda bulunan çeşmenin de var olduğu, sol yan cephesinde taş konsollar ve furuşların gösterilmiş olmasına karşın ön cephesinde bu detaylara yer verilmediği, ön cephesindeki taş konsol detaylarının günümüzdekinden farklı biçimde ve ebatlarda ifade edildiği görülmektedir (Şekil 3.401, Şekil 3.402, Şekil 3.403, Şekil 3.404).

Şekil 3.401 Gouffier'in çiziminde İncili Köşk (Eldem, 1969, ss.152)

Yapı II.Mahmud zamanında 1828 yılında esaslı bir onarım geçirmiş olduğu (Eldem, 1969, ss.148) ifade edilmiş olmasına karşın 19. yy sonlarında büsbütün harap bir vaziyette olduğu da ifade edilen (Sakaoğlu, 2002, ss.48) köşkün arka tarafından geçmekte olan demiryolu inşası sırasında 1871 yılında köşk yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır (Eldem, 1969, ss.148). Günümüzde köşk yapısına ilişkin olarak eski sur hattındaki B.8 kısmının genişletilmesi ile oluşturulmuş olan alt kaidesi ve ön tarafında kaide ayaklarının ortasında inşa edilmiş olan çeşme kalıntısı kısmen de olsa mevcuttur (Şekil 3.402, Şekil 3.404).

Şekil 3.402 İncili Köşk yapısının kaide kısmına ilişkin görünüm (Soyal, 2016)

Şekil 3.403 İncili Köşk yapısının 19 yy sonlarındaki görünümü (URL-41)

Şekil 3.404 İncili Köşk yapısının sahil yolu inşasından önceki görüntüleri (Kurul IV).²²¹

²²¹ Şekildeki tarihsiz fotoğraflarda, İncili Köşk yapısının alt kaidesine ilişkin olarak sahil yolu inşasından önceki durumları görülmektedir. Fotoğraflardan sol taraftakinde kaidenin kemerli boşlukları muhdes elemanlarla kapatılarak ikame amaçlı kullanıldığı; sol taraftaki fotoğrafta ise bu muhdes elemanlardan kısmen de olsa arındırılmış olduğu ve üst köşedeki konsol elemanlarında kısmi kopmaların ve tahribatın olduğu görülmektedir. Bu bağlamda sol taraftaki görüntünün daha eski olduğu anlaşılmaktadır (Encümen Arşivi, Dosya no:0201, Kurul IV)

S.H. Eldem'in 1964 yılında köşkün arazisinde Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Hayrullah Örs'ün izni ile kazı ve sondaj çalışmaları yaptırmıştır. Sınırlı bir alanda yapılan çalışmada köşkün temelleri ve çeşitli yönlerde uzanan üç ayrı formda su kanalları bulunmuştur. Tu Sotiros Ayazması üzerine oturtulan bu köşkte ve önündeki çeşmede²²² ayazmanın suyu kullanılıyor olmalı idi (Tanışık, 1943; Egemen, 1993). Günümüzde hala kısmen var olan çeşme kalıntısının üzerinde bulunan kitabede Sultan III.Murad, köşkün banisi Sinan Paşa, mimarı Davud ve şair Said Çelebi'nin adları geçmektedir (Eldem, 1969). Yapının mimarının övüldüğü kitabe M.Samsakçı ve M.A.Karavelioğlu tarafından aşağıdaki şekilde verilmiştir:

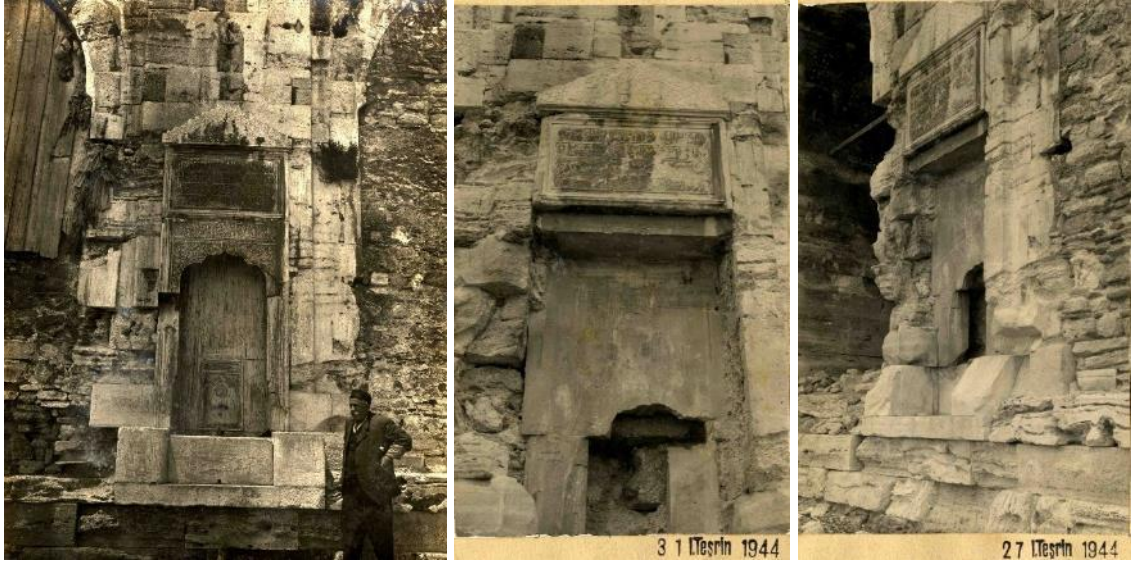
Bihamdillâh ki Sultân ibni sultân, Şeh-i âdil Murâd ibni Selîm Hân (Allah'a hamdolsun ki sultanoğlu sultan, Selim Han oğlu âdil padişah Murat Han), Edip dünyâyı adliyle muammer Yedi iklîmi kıldı hep musahhar (Adaletiyle dünyaya ömürler verip yedi iklimi hükmü altına aldı), Sinan Paşaya edip emr-i âlî Binâ etdi bu kasr-ı bî-misâli (Sinan Paşa'ya yüce fermanını buyurup bu emsalsiz köşkü yaptırdı) Tasarruflar kılıp mimârî Dâvûd Nice san'atlar etdi onda mevcûd (Mimarî Davut, inceden inceye çalışarak onda nice sanatlar gösterdi), İçip bu çeşmeden bâ y u gedâlar Edeler şâh-ı devrâna duâlar (Zengin fakir herkes bu çeşmeden içip zamanın şahına dualar etsinler), Çü cârî oldu bu ayn-ı revân-bahş Dedi târîhi Sâî: "Mâ'-i cân-bahş" 998 (Bu hayat verici çeşme akınca Sâî tarih söyledi:"Can bahşeden su" 1589) (Fatih Belediyesi, 2016, ss.81).

Günümüzde çok aşınmış olan kitabenin üst tarafında yine aşınmış bir durumda olan bir tepelik bulunmaktadır. Söz konusu çeşme yapısının bir kısmı, bölgedeki sahil yolu inşaatı sırasındaki dolgu uygulamaları sebebiyle yükselen yol kotunun altında kalmıştır (Şekil 3.405, Şekil 3.406).

²²² Sinan Paşa Kasrı Çeşmesi (Fatih Belediyesi, 2016, ss.81).

Şekil 3.405 İncili Köşk'ün ön tarafındaki çeşme yapısına ilişkin detay görüntümler (Soyal, 2016).

Şekil 3.406 İncili Köşk'ün ön tarafındaki çeşme yapısına ilişkin geçmiş dönem fotoğrafları (Kurul IV).²²³

3.3.2.2.3.2. İncili Köşk (B.8) ile B.7 Arasındaki Kısım

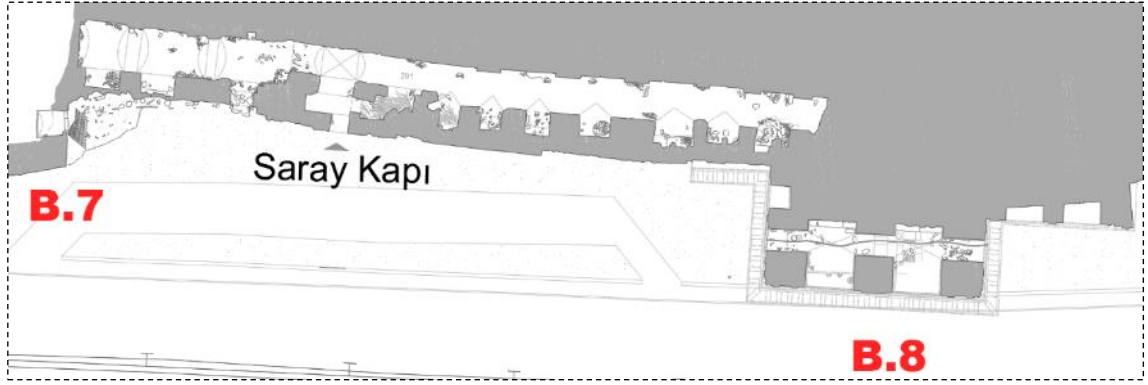
Marmara deniz suru hattında İncili Köşk ile B.7 arasındaki sur duvarı yaklaşık 54,6 m uzunluğundadır. Köşkten güney istikametinde B.7 burcuna doğru devam

²²³ Sinan Paşa Kasrı Çeşmesi'ne ilişkin olarak şekildeki geçmiş dönem fotoğraflarından soldakinde herhangi bir tarih bilgisi bulunmamasına karşı orta ve sağ taraftaki fotoğraflardan daha eski olduğu anlaşılmaktadır. Orta ve soldaki fotoğrafların yer aldığı arşiv dosyasındaki levhalarda tarih bilgisi 31/1.Teşrin/1944 (ortadaki) ve 27/1.Teşrin/1944 (sağdaki) olarak ifade edilmiştir. Ayrıca daha eski olan soldaki fotoğrafta çeşme kitabesinin alt bitişiğinde devam eden süsleme detayı ile alt kısmında yer alan ayna taşı ile su yalağının tahrip edilmiş oldukları da görülmektedir (Encümen Arşivi, Dosya no:0201; Kurul IV).

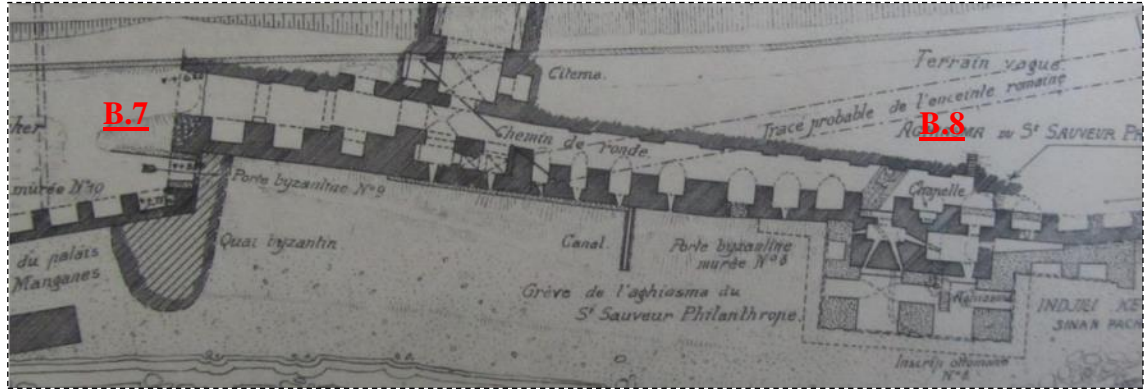
edildiğinde sur duvarında değişik dönemlere ilişkin duvar örgü teknikleri ve muhdes taş dolgular açık bir şekilde görülebilmektedir. Ayrıca duvar hattının B.7 kısmına yakın bir konumunda kemerli kapı boşluğu bulunmaktadır. Sonrasında, günümüzdeki yol ve çevre düzenlemesi çalışmalarındaki dolgulardan dolayı bir bölümü toprak altında kalmış ve kısmen üst tarafı görülebilen kemerli pencere boşluğu bulunmakta olup devamında da muhdes taş malzeme ile örülerek kapatılmış kemerli duvar boşlukları yer almaktadır. Bu kapı ve pencere boşluklarından içeri girildiğinde sur duvarı hattının gerisinde yer alan ve muhtemelen Bizans dönemi yapılarına ilişkin kemerli ve tonozlu üst örtülere sahip yapı kalıntıları yer almaktadır. Duvar hattı sonrasında B.7 ile birleşmekte ve yaklaşık 5 m kadar deniz tarafına doğru çıkma yapmaktadır. Burç kalıntısının duvar ile birleştiği tarafı olan kuzey cephesinde mermer söve ve lentosu olan bir boşluk kalıntısı yer almaktadır.

B.7 burcundan kuzey istikametinde B.8 doğrultusunda gidildiğinde sur duvarının yaklaşık 15 m uzunluğundaki kısmı metruk durumda olup bu kısım yaklaşık 4 m yükseklikte geri doğru çekilerek 2 m daha yükselmektedir. Sonrasındaki duvar hattı yaklaşık 0,40 m ileri çıkarak 22 m uzunluğundadır. Düzensiz tuğla ve taş örgülü olup ortalama 7,50 m yüksekliğindedir. Sonrasında duvar tekrar 0,40 m geri çekilerek İncili Köşk'e kadar devam eder. Yaklaşık 18 m uzunluğundaki bu kısım ortalama 8 m yükseklikte seyrederek.

Sur duvarından yaklaşık 9,50 m öne çıkarak, deniz cephesi üzerinde, 17 m boyunca uzanan İncili Köşk (B.8), devamında yaklaşık 6,20 m geri çekilerek 11,50 m daha deniz cephesi üzerinde devam eder ve bir kez daha 3,40 m daha geri çekilerek sur duvarı ile birleşir. İncili Köşk'ün günümüzde mevcut olan ön ve yan cepheleri kemerlerle oluşturulmuştur. Bu kemerlerle oluşturulan yapı kaidesi taş konsol ve silmelerle bitirilmiş olup taş konsol ve silmeler üzerinde kesme taşlar kullanılarak bir platform oluşturulmuştur.

Şekil 3.407 B.7 ile B.8 arasına ilişkin ara kesit rölöve plan şeması (İRAM; Soyal)

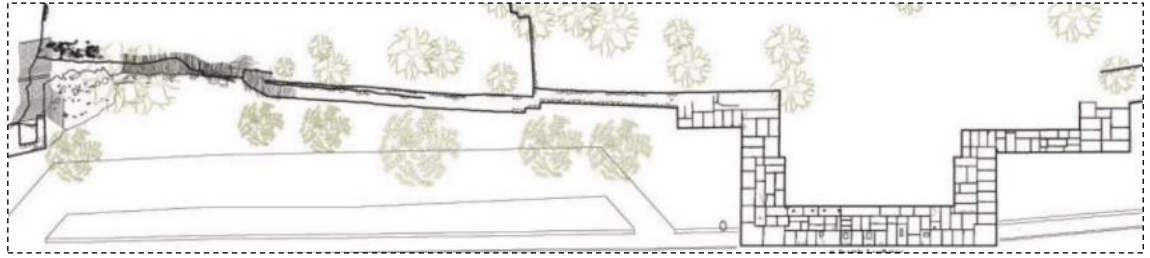

Şekil 3.408 İncili Köşk ve B.7 arasındaki kısımda yer alan Bizans devri alt yapıların plan şeması (Demangel-Mamboury)²²⁴

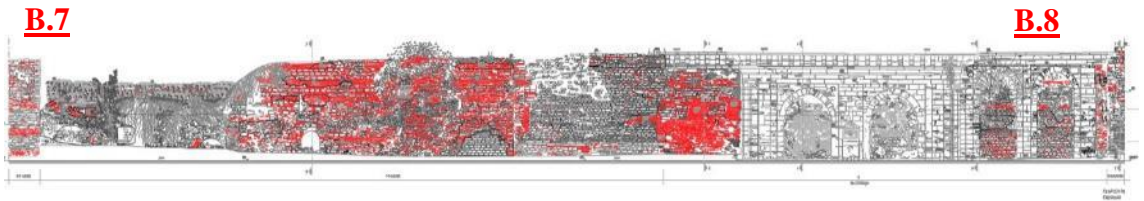
²²⁴ Şekil 3.407'de yer alan günümüz rölöve çizimi ile Şekil 3.408'deki çizimler karşılaştırıldığında; İncili Köşk'ün üzerine inşa edilmiş olduğu B.8 sayılı burç kalıntısı görülmektedir. Ayrıca B.8 burcundan güney istikametindeki yer alan üçüncü sıradaki kemerli boşluğun kapatılmış olduğu ve B.7 nolu kısımda da bir kapı boşluğunun olduğu ifade edilmiştir. Ancak günümüz rölöve çiziminde Saray Kapı olarak ifade edilmiş olan kapı boşluğunun olduğu kısım, Demangel-Mamboury çiziminde mazgal deliği olarak işlenmiş olup B.7 burcuna yakın taraftaki kemerli duvar boşlukları duvar nişi olarak gösterilmiştir.

Şekil 3.409 İncili Köşk ve B.7 arasındaki Bizans devri alt yapıların iç mekân görünüşleri (Soyal, 2016)

Şekil 3.410 B.7 ile B.8 arasındaki üst kot rölöve plan şeması (İRAM; Soyal)

Şekil 3.411 B.7 ile B.8 arasındaki ön görünüş (sur dışı), (İRAM; Soyal)

Şekil 3.412 B.7 ile B.8 arasındaki arka görünüş (sur içi), (İRAM; Soyal)

Şekil 3.413 B.7 ile B.8 arasına ilişkin genel görünüm (İRAM)

Şekil 3.414 B.7 ile B.8 arasına ilişkin sur duvarında detay görünümü (Soyal, 2016)

Şekil 3.415 B.7 ile B.8 arasına ilişkin sur duvarı detay görünümü (Soyal, 2016)

Şekil 3.416 B.8 ile B.7 arasında ilişkin sur duvarı üst kısım ve sur içinden genel görünümü (Soyal, 2016)

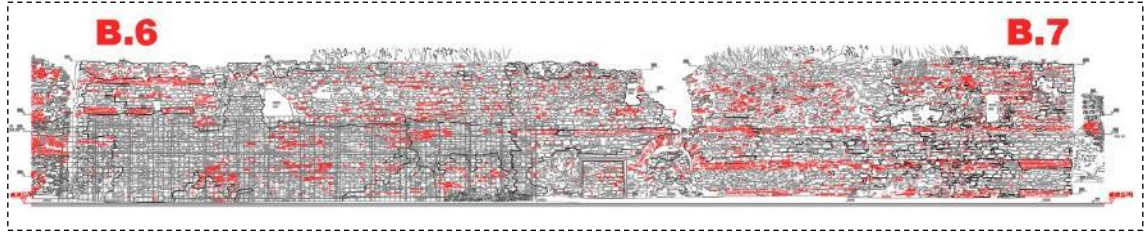
3.3.2.2.3.3. B.7 Burcu ile B.6 Burcu Arasındaki Kısım

B.7 nolu burç köşesinden güney tarafında B.6 istikametine doğru sur duvarı üzerinde yan yana iki kapı yer almaktadır. Bunlardan ilk kapı büyük bir tuğla kemer örgüsüne sahip olup kemer içinde bulunan kapının mermer söveleri vardır. Geçmiş dönem içerisinde taş malzeme ile örülerek kapatılan kapının hemen yanında muhtemelen sonradan açılmış olan ikinci kapının mermer sövesi ve lentosu kısmen korunmuş olup lentosunun üzerinde Latin haçı olan kapının devşirme malzeme olması büyük olasılıktır.²²⁵ Kapının sol tarafında devam eden sur duvarının özellikle üst kısmının kaplamasındaki örgü tekniğinin farklılaşmasından anlaşıldığı üzere muhtemelen Osmanlı dönemine aittir. Duvarın devamında var olan iki mazgalla cephesi fark edilen kısım B.6 burcunun günümüze ulaşmış olan ön cephe kalıntısıdır (Şekil 3.417, Şekil 3.418, Şekil 3.419).

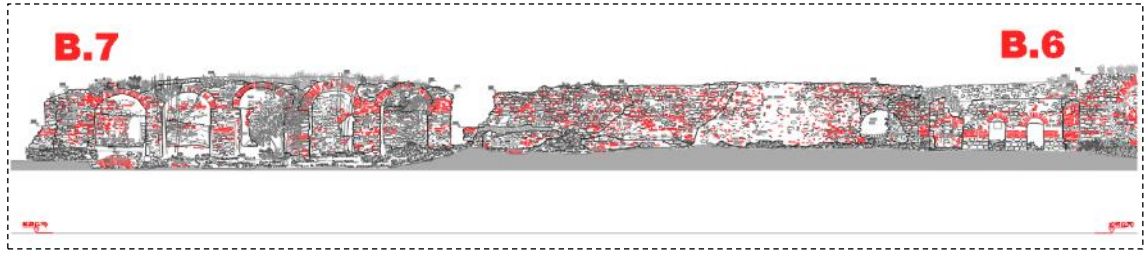

Şekil 3.417 B.6 ile B.7 arasında ilişkin rölöve plan şeması (İRAM; Soyal)

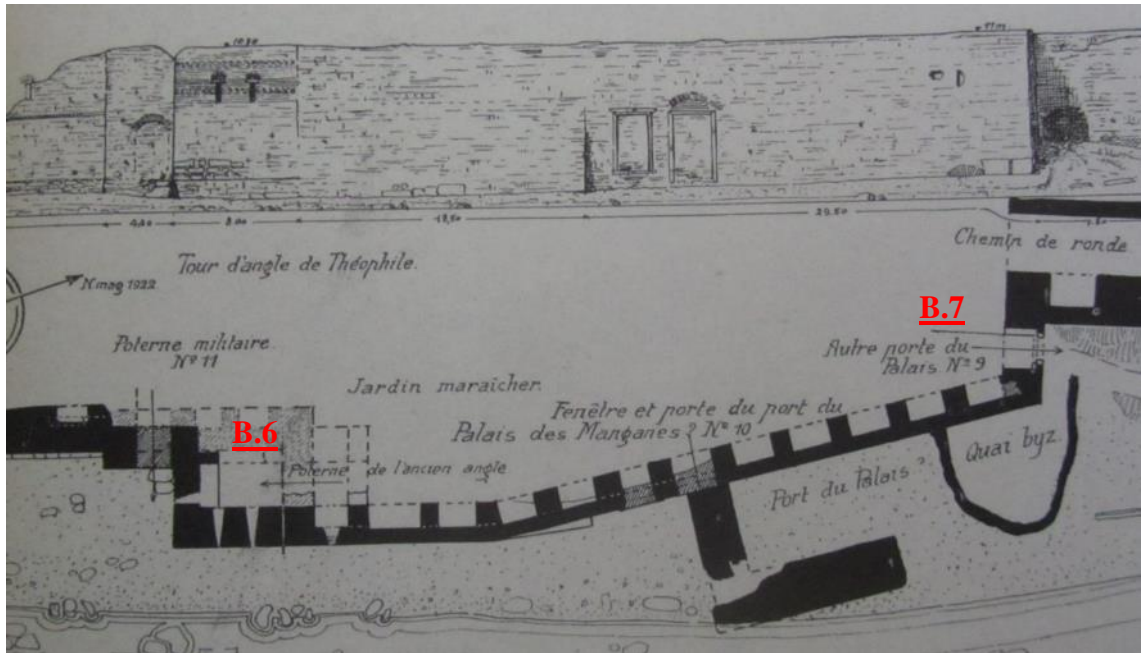
²²⁵ Sur duvarı üzerindeki mermer söve ve lentosu bulunan ikinci boşluk izleri Demangel Mambory'nin Şekil 3.420'deki plan şemasında görüldüğü üzere kapı boşluğu numarası verilmemiştir. Bu bağlamda yanındaki 10 nolu kapı boşluğundan sonra açılmış olan bir kapı boşluğu olması muhtemeldir.

Şekil 3.418 B.6 ile B.7 arasına ilişkin ön görünüş (sur dışı), (İRAM; Soyal)

Şekil 3.419 B.7 ile B.6 arasına ilişkin arka görünüş (sur içi), (İRAM; Soyal)²²⁶

Şekil 3.420 B.6 ile B.7 arasındaki sur hattına ilişkin plan şeması ve ön cephe görünümü (Demangel-Mamboury)

B.6 ile B.7 arasındaki sur duvarı hattı güney tarafındaki duvar hizasından yaklaşık 4,5 m denize tarafında öne doğru çıkmaktadır. Bu köşeden itibaren yaklaşık 20 m sonra

²²⁶ İRAM; Proje müellifi: Almira Tasarım.

hafif açılı bir şekilde kırılarak yaklaşık 36 m düz bir şekilde devam ederek B.7 köşesindeki kırılmayı yapar. Bu kısımdaki yükseklik, yıkılmış olan bölümlerin haricinde 8 m civarında seyrederek. Duvar hattının sur içi tarafındaki cephesinde beş adet kazamat nişi yer almaktadır. Sur duvarı hattının iç kısmı diğer sur içi kısımlarında olduğu gibi kısmen veya tamamen toprak ile dolmuş durumdadır (Şekil 3.421, Şekil 3.422, Şekil 3.423, Şekil 3.424).

Şekil 3.421 B.6 ile B.7 arasındaki kısmın denizden görünümü (İRAM)

Şekil 3.422 B7 ile B.6 kısmına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016)

Şekil 3.423 B.7 ile B.6 arasındaki kısımda yer alan kapı izleri ve duvar örgüsüne ilişkin detay görünümü (Soyal, 2016)

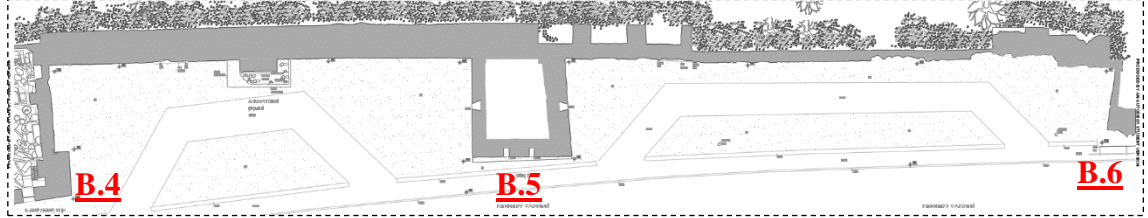

Şekil 3.424 B.7 ile B.6 arasındaki kısımda sur içi tarafında yer alan kazamat nişleri (Soyal, 2016)

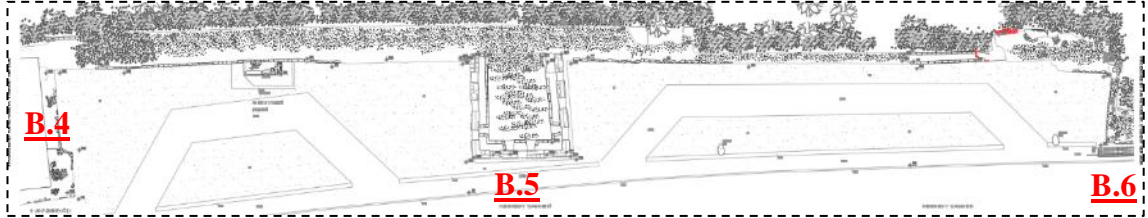
3.3.2.2.3.4. B.6 Burcu ile B.4 Burcu (Harap Köşk) Arasındaki Kısım

Marmara deniz sur hattının bu bölümünde B.4 ile B.5 arasında uzanan sur duvarı yaklaşık 29 m uzunluğunda ve 7 m yüksekliğinde seyretmektedir. B.5 burcu civarındaki diğer burç yapılarına göre daha belirgin ve ön plandadır. Kare formuna yakın bir plan şeması olan B.5 burç yapısı yaklaşık olarak 6,90 m 7,30 m ebatlarındadır. Burcun içi alt kotlarda toprak dolgulu ve kapalı durumda olup üst kotlarda üç cephede ortalama 1,25 m kalınlığında duvarlar bulunmaktadır. Arka cephesi tamamen yıkılmış durumdadır (Şekil 3.434). Diğer üç cephesinde dandanlar ve mazgal delikleri mevcuttur (Şekil 3.433). B.5 burcunun deniz cephesinde muhtemelen Bizans dönemi tek satırlık iki kitabe yer almaktadır. B.5 ile B.6 arasında kalan duvar deniz cephesi tarafından yaklaşık 38 m

uzunluğundadır. Duvar yüksekliği yaklaşık olarak 5,50 m ile 8 m arasında seyretmektedir. Duvar yapısının sur içi kısmında üç adet kazamat nişi bulunmaktadır (Şekil 3.425, Şekil 3.426, Şekil 3.427, Şekil 3.428).

Şekil 3.425 B.4 burcu ile B.6 burçları arasındaki sur hattı ara kesit plan şeması (İRAM)

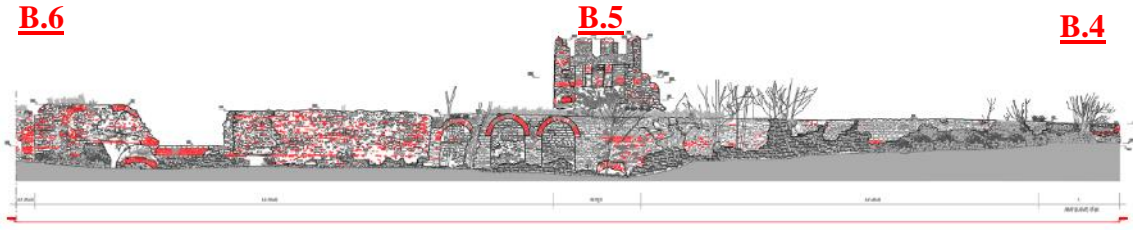

Şekil 3.426 B.4 burcu ile B.6 burçları arasındaki sur hattı üst kot plan şeması (İRAM)²²⁷

Şekil 3.427 B.4 burcu ile B.6 burçları arasındaki sur duvarı ön görünüşü (sur dışı) (İRAM)

²²⁷ İRAM; Proje müellifi: Almira Tasarım.

Şekil 3.428 B.4 burcu ile B.6 burçları arasındaki sur duvarı arka görünüşü (sur içi) (İRAM)²²⁸

B.6 burcundan B.5 istikametinde devam eden sur duvarında B.6 bitişiğinde taş ve tuğla malzeme ile örülerek kapatılmış kemerli bir kapı izi vardır. Bu kapı, Demangel-Mamboury'nin çiziminde “Poterne militaire No 11” olarak gösterilmiştir (Şekil 3.420). Kapıdan sonra B.5 burcuna doğru devam eden sur duvarı üzerinde motifli mermer friz kalıntıları burç yapısına kadar yer yer devam etmektedir. Duvar hattının dökülen bölümlerinde eski dendan hattı ve üzerine yapılmış olan tamamlama uygulamaları belirgin bir şekilde görülebilmektedir (Şekil 3.430). Bunun devamında sur duvarının önemli bir kısmı silme hattına kadar çökmüş durumda olup bu bölümde kısmi bir tamamlama yapıldığı görülmektedir. Muhtemelen 2006 yılında yapılmış olan restorasyon uygulamasında duvarın mevcut yüzeyinden tamamen farklılaşmıştır.

Duvarın devamında B.5 burcuna doğru taş malzemeyle örülerek kapatılmış bir kapı kalıntısı bulunmaktadır. Söz konusu kapı kalıntısı Demangel-Mamboury'nin çiziminde “Porte de couvent No 12” olarak gösterilmiştir (Şekil 3.437). Bu kısımdaki duvar örgü tekniğinden ve kullanılmış olan malzemenin ebatlarından anlaşıldığı üzere kapı kalıntısının lento hizasından itibaren alt tarafı Bizans karakterini korumaktadır. Ancak üst kısmı tamamen farklı örgü tekniğinde taşla inşa edilmiş olup muhtemelen Osmanlı döneminde yenilenmiştir (Şekil 3.431).

²²⁸ İRAM; Proje müellifi: Almira Tasarım.

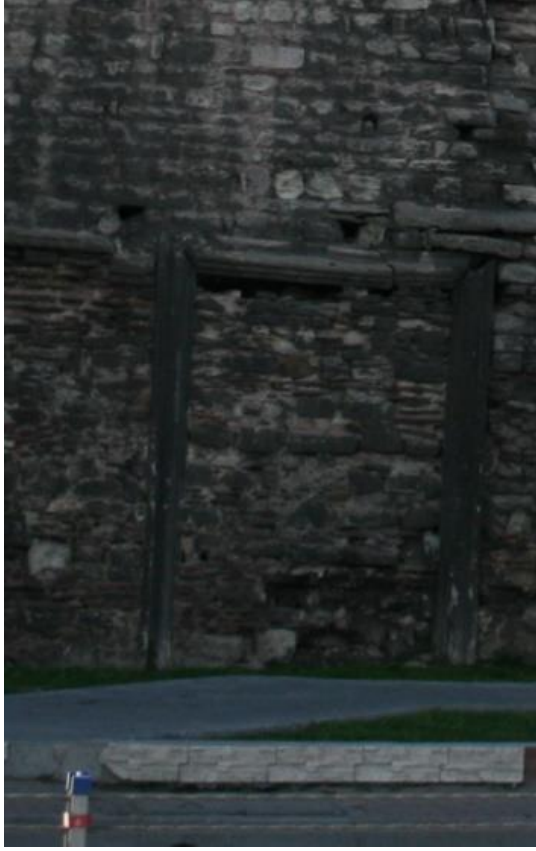
Şekil 3.429 B.5 ve B.6 arasındaki sur hattına ilişkin genel görünüm (Soyal, 2016).

Şekil 3.430 B.5 ve B.6 arasındaki sur duvarına ilişkin detay görünüm (Soyal, 2016).

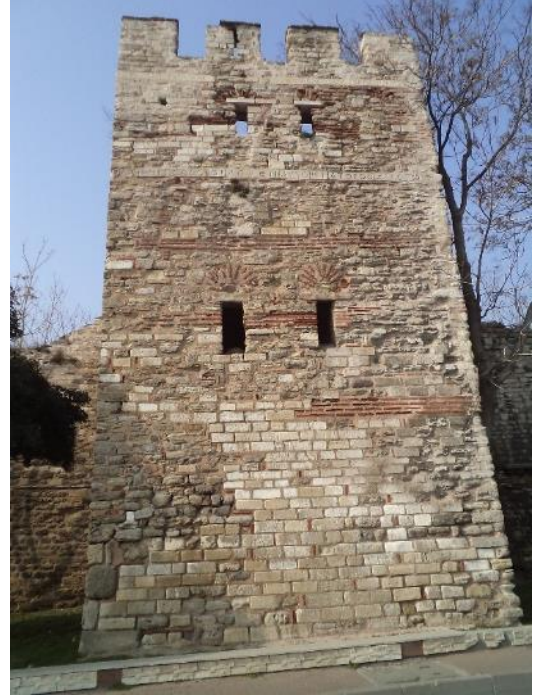

Şekil 3.431 B.5 ve B.6 arasındaki sur duvarına ilişkin detay görünüm (Soyal, 2016).

Şekil 3.432 Kapı kalıntısının günümüz (Soyal, 2016) ve sahil yolu inşaatı öncesindeki görünümü (Demangel-Mamboury, 1939).²²⁹

²²⁹ Şekildeki fotoğraflarda, kapı kalıntısının ve sur duvarının alt kısımlarının günümüzdeki halihazır durumlarında kısmi olarak yol kotu altında kalmış olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, sahil yolu inşaatı sonrasında deniz sur hattının alt kısımlarında yer alan birçok detayın yol kotunun altında kaldığı da anlaşılmaktadır.

Şekil 3.433 B.5 burcuna ilişkin sur dışı genel görünüm (Soyal, 2016)

Şekil 3.434 B.5 burcunun üst tarafındaki Bizans dönemi tek satırlık kitabeler ve sur içindeki arka cephe

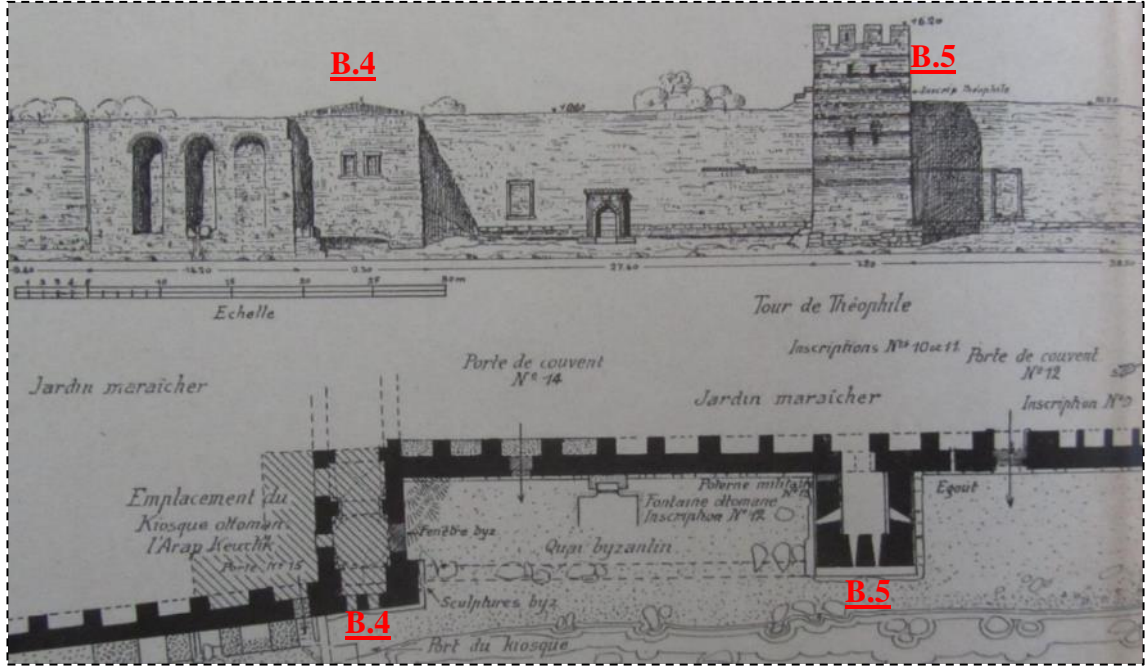
B.5 burcundan sonra B.4 istikametinde devam eden sur duvarı hattında burç ile sur duvarı birleşiminin hemen yanında, günümüzde pek belli olmayan bir kapı noktasının lento kalıntısı mevcuttur. Söz konusu kapı kalıntısı Demangel-Mamboury'nin çiziminde “Porterne militaire No13” olarak ifade edilmiştir (Şekil 3.437). Sur duvarının devamında kesme küfeki taşından sur duvarına bitişik olarak inşa edilmiş sivri kemerli bir Osmanlı dönemi çeşmesi (Ahırkapı Feneri Çeşmesi) vardır.²³⁰ Çeşme yaklaşık olarak 0.90 x 2.60

²³⁰ Söz konusu çeşme yapısı, Şekil 3.437'deki Demangel-Mamboury çiziminde “Fontaine ottomane” olarak ifade edilmiştir.

m ebatlarında olup günümüzdeki son halinde neredeyse sadece üst yarısı gözükmekte ve etrafı metal korkuluk ile çevrelenmiş olarak oldukça kötü durumdadır. Çeşmenin eski fotoğraflarından anlaşılabilirdiği kadarıyla taban kotu yaklaşık 1 ile 1.50 m arasındaki bir mesafede aşağıda kalmış olmalıdır (Şekil 3.440). Kitabesi de günümüze kadar ulaşmamıştır. Çeşme yapısının yakınlarında bir yerleşim olmadığından muhtemelen bölgedeki Balıkhane Ocağı gibi sur dışında görev yapan Bostancı Ocaklarının ihtiyacını karşılamak için yapılmış olmalıdır (Şekil 3.435, Şekil 3.436). Çeşmenin iki satırlık altı kartuşlu kitabesinin ilk kartuşu zamanla yok olmuştur. Yapı hakkında bilgi veren tüm kaynaklar ilk kartuşun yok olduğunu bu nedenle banisinin tespit edilemediğini söyler. İ.H.Tanişik, A.Egemen ile M.Samsakçı ve M.A.Karavelioğlu söz konusu çeşme kitabesinin sadece son iki beytini vermektedirler. Kitabenin yok olmuş ve okunamamış olan ilk kartuşu dışındaki tam hali şu şekildedir (Şekil 3.440, Şekil 3.442):

Haseneynin ruhuna bu çeşme-sâr-ı eyledi ihyâ (Hasan ve Hz. Hüseyin'in ruhu için bu çeşmeyi ihya eyledi), Aliyyü'l-Murteza olduk da yarın saki-i Kevser Ol ehl-i hayra versin ecrin ol dem Hazret-i Mevlâ (Aliyyü'l-Murteza yarın Kevser sunucu olunca o zaman Allah, o hayır ehline karşılığını versin), Yapıldık da bu çeşme söyledi tarihini Hâdi "Bina oldu leb-i deryada bu ayn-ı hayat-efzâ" H.1006 (Bu çeşme yapıldığında Hadi, tarihini "bu hayat verici çeşme deniz kenarında yapıldı" diye söyledi M.1597-98) (Fatih Belediyesi, 2016, ss.726).

Çeşmenin biraz ilerisinde söveleri ve lentosu mermer malzemeli bir kapı izi bulunmaktadır. Bu kapı da önceki kısımda yer alan kapı izleri gibi taş malzeme ile örülerek kapatılmış durumdadır (Şekil 3.437, Şekil 3.439).

Şekil 3.437 B.4 ve B.5 burçları ile bitişiğindeki sur duvarlarına ilişkin plan ve ön görünüş (sur dışı) (Demangel-Mamboury)

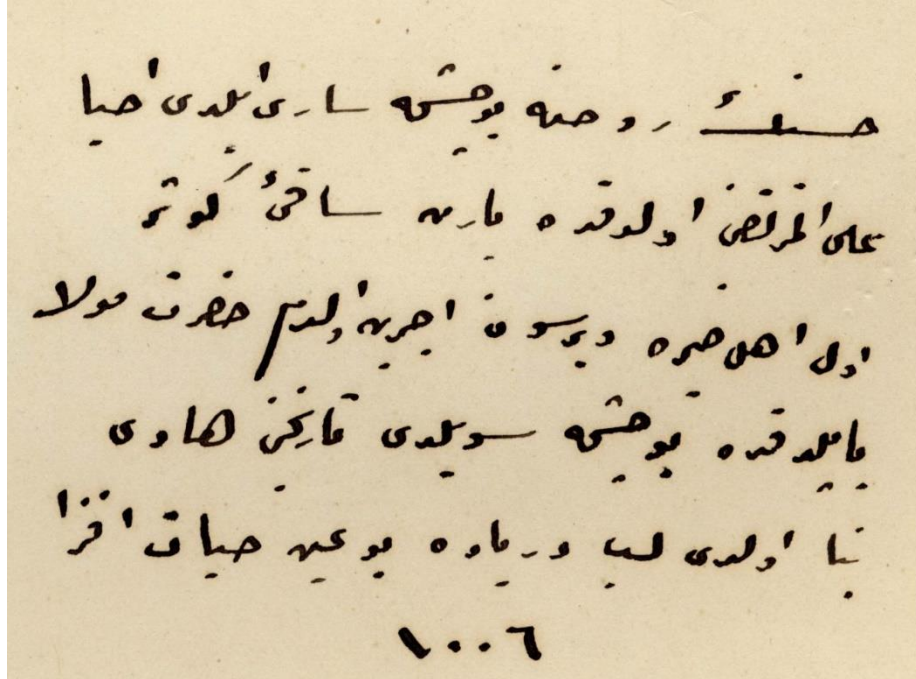
Şekil 3.438 Harap Köşk (B.4) ile B.5 burçları ve arasındaki sur duvarının genel görünümü (İRAM)

Şekil 3.439 B.4 ile B.5 arasındaki sur duvarında yer alan kapı ve çeşme kalıntıları (Soyal, 2016)

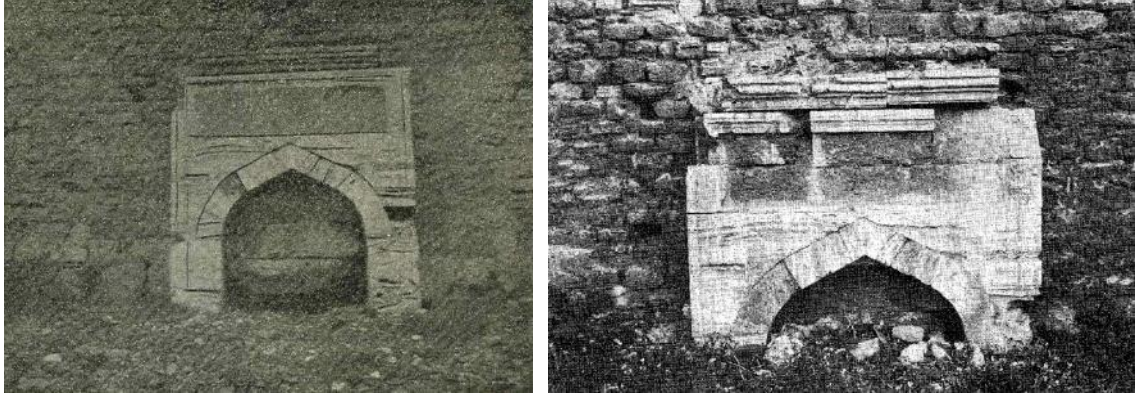

Şekil 3.440 Ahırkapı Feneri Çeşmesi'nin günümüz hali (Soyal, 2016) ve sahil yolu inşaatı öncesindeki durumu, 1937 (Kurul IV)

Şekil 3.441 Encümen Arşivi'ndeki kitabe yazısı örneği (Kurul IV)²³³

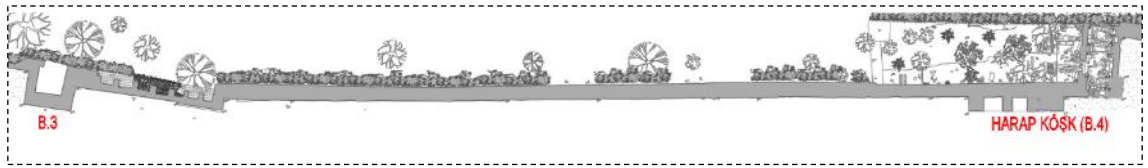
²³³ Söz konusu çeşmenin sülüsle yazılmış olan kitabesinin 1937 kayıt tarihli Encümen Arşivi dosyasındaki örneği (Encümen Arşivi, dosya no: 202; Kurul IV).

Şekil 3.442 Ahırkapı Feneri Çeşmesi'nin 1943 ve 1975 yıllarındaki görünümü.²³⁴

3.3.2.2.3.5. B.4 Burcu (Harap Köşk) ile B.3 Burcu Arasındaki Kısım

Harap (Arap) Köşk (B.4) ile B.3 arasında yer alan su duvarı hattında, B.3 burcundan kuzey istikametindeki B.4 doğrultusunda uzunca bir duvar teşkil etmektedir. Bu duvarın ilk kısmı yaklaşık 22 m uzunluğundadır. Sonrasında duvar hattı yaklaşık 2 m kadar geri çekilerek ve hafif bir kırılma yaparak yaklaşık 112 m daha devam eder ve Harap Köşk ile sonlanır. Sur duvarı hattının kalınlığı ortalama 2 metredir ve arka cephe boyunca kazamat nişleri kesintisiz olarak devam etmektedir. Hat boyunca sur duvarı yüksekliği ortalama 9 m ile 6 m arasında değişmektedir.

Şekil 3.443 Harap Köşk (B.4) ve B.3 arasındaki kısmın plan şeması (İRAM).

²³⁴ Şekildeki fotoğraflardan soldaki: Tanışık, 1943, ss.53. Sağdaki: Egemen, 1993, ss.51. Şekildeki fotoğraflarda da görüldüğü üzere çeşme yapısı ve sur hattının deniz cephesi sahil yolu inşaatı sonrasında yaklaşık olarak 1,50 m kadar yol dolgusu ile kapatılmıştır. Bu bağlamda, sur hattı deniz cephesindeki gerçek zemin kotunda yer alan birçok detay ve yapı elemanları kısmen veya tamamen yol kotunun altında kalarak kaybolduğu veya inşai faaliyetler sırasında tahrip edildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 3.444 B.3 ile Harap Köşk (B.4) arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (İRAM)

Şekil 3.445 Harap Köşk (B.4) ile B.3 arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (İRAM)

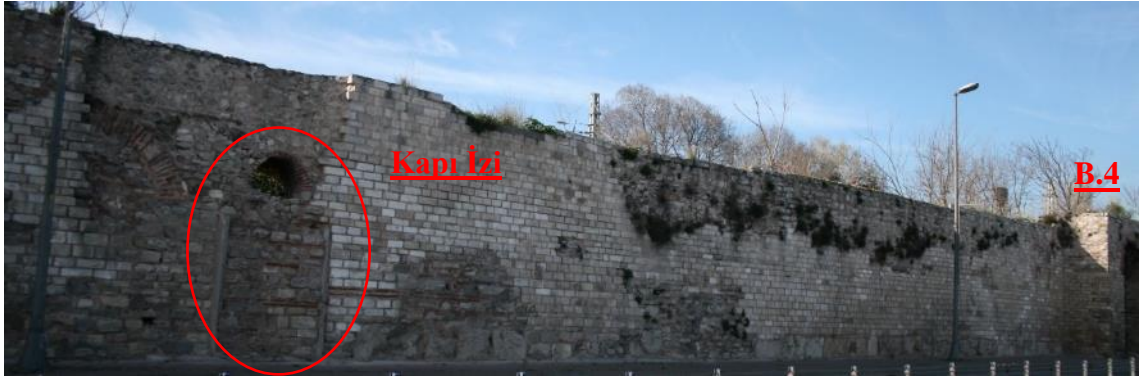
Şekil 3.446 B.3 ve B.4 arasındaki bölümün kısmi olarak Marmara Denizinden siluet görünümü (İRAM)

Şekil 3.447 B.3 ve B.4 arasındaki bölümün kısmi olarak görünümü (Soyal, 2016)

Şekil 3.448 B.3 ve B.4 arasındaki bölümün kısmi olarak Marmara Denizinden silüet görünümü (İRAM)

Şekil 3.449 B.3 ve B.4 arasındaki bölümün kısmi olarak görünümü (Soyal, 2016)

B.4 burcunun ilk köşe oluşturduğu alanda Harap (Arap) Köşk isimli yapı kalıntısı yer almaktadır. Konuya ilişkin olarak incelenen Osmanlı dönemi kaynakları bu kısımda Harap Köşk ya da Arap Köşkü isminde herhangi bir yapıdan bahsetmezler. Demangel ve Mamboury'nin hazırladıkları çalışmada yapıyı bu isimle tanımlamışlardır. Bu nedenle olmalıdır ki söz konusu köşk kalıntısı günümüzde aynı isimlerle anılmaktadır. Arap Köşkü ifadesi de muhtemelen Harap Köşk ifadesinin yanlış anlaşılmasından kaynaklanmış olmalıdır. Harap Köşk yapısı aslında surların üzerinde üç kemerli bir kaide binası ve bitişiğinde pencereci bir cepheden ibarettir.

Söz konusu köşk yapısı Osmanlı tarafından kullanılmış olsa da sur hattındaki yapı kalıntıları izlerinden anlaşıldığı kadarıyla muhtemelen bir Bizans yapısının parçasıdır. Osmanlıların yapıyı Bostancıların bölgedeki ocaklarından biri için kullandıkları düşünülebilir. Ancak burada, sur hattındaki diğer sahil köşkleri gibi bir köşk inşa edilmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Harap Köşk kaidesi surlardan dışarı doğru çıkıntı teşkil etmektedir. Surun önünde üç yüksek kemer vardır. Bunlardan en sağdaki

muhtemelen statik nedenlerle doldurulmuş durumdadır (Şekil 3.450, Şekil 3.451, Şekil 3.452). Kalıntı, üzerinde bir yapı taşımak için inşa edilmiş yüksek bir kaide olmalıdır. Üst kısımda taşıdığı yapı ile ilgili olarak kaynak incelemelerinde bir veriye rastlanmamıştır.

Şekil 3.450 Harap Köşk yapısının restorasyon öncesindeki görünümü (İRAM)

Şekil 3.451 Harap Köşk yapısının restorasyon sonrasındaki günümüz görünümü (Soyal, 2016)²³⁵

²³⁵ Harap Köşk yapısının restorasyon sonrasındaki günümüz görünümü ile Şekil 3.450'teki restorasyon öncesindeki görünümü karşılaştırıldığında, köşk kaidelerinin arkasındaki duvar hattında kemerli geçiş boşluklarının yer aldığı, ancak restorasyon uygulamalarında bunların kapatılmış olduğu görülmektedir.

Şekil 3.452 Harap Köşk yapısının restorasyon öncesi (İRAM) ve sonrası (Soyal, 2016) görünüşleri.

Şekil 3.453 Harap Köşk (B.4) ile B.5 arasındaki kısmın sur içinden restorasyon öncesi görünümü (İRAM)

Şekil 3.454 Harap Köşk (B.4) yapısının sur içinden restorasyon sonrası görünümü (Soyal, 2016)

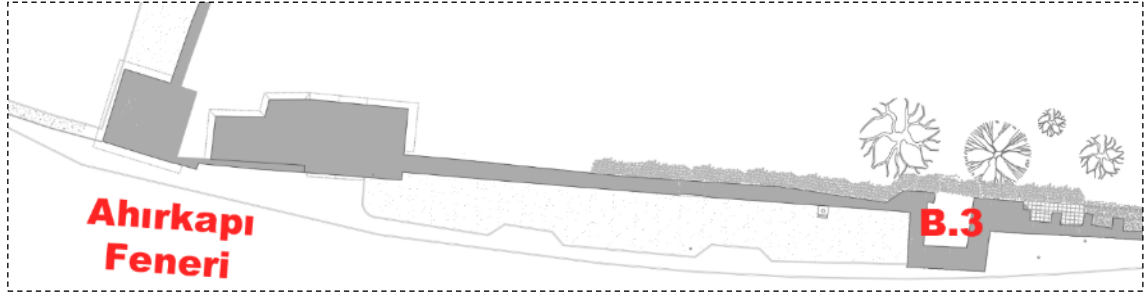
Köşk kalıntısından sonra surlar B.3 burcuna kadar kesintisiz devam etmektedir. Bu kısımdaki sur duvarı kaplamalarının büyük çoğunluğunun yakın zamanda gerçekleştirilmiş olan restorasyon uygulamalarında yapıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 3.455).

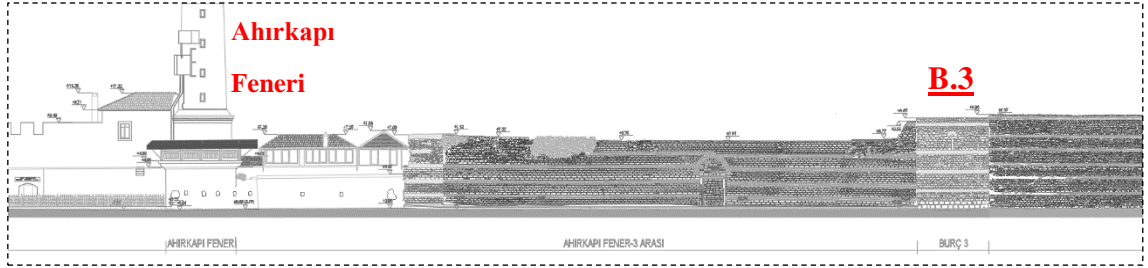
Şekil 3.455 B.3 ile B.4 arasındaki sur duvarının genel görünümü (Soyal, 2016)

3.3.2.2.3.6. B.3 Burcu ile Ahırkapı Feneri Arasındaki Kısım

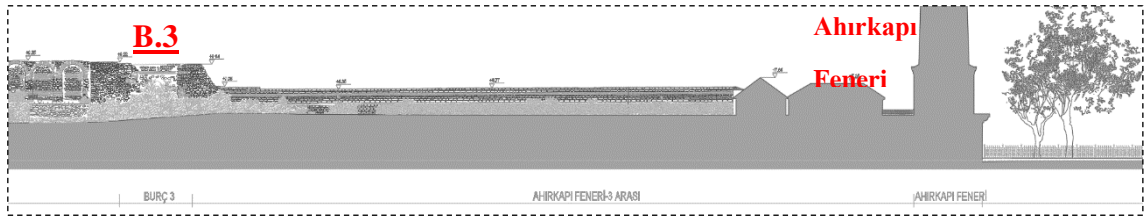
Ahırkapı Feneri yaklaşık olarak 6,80x6.80 m ebatlarında kare biçimli kaide üzerine oturmaktadır. Fenerin yapısından B.3 istikametindeki sur duvarı üzerinde konumlanmış fenere ait servis binalarının cepheleri yaklaşık 14,60 m boyunca sıvalı olarak devam etmekte ve sonrasında sur duvarı tekrar kesintisiz yığma örgüsü ile ortaya çıkmaktadır. Duvar, yaklaşık 4 m boyunca sıvalı yüzey hizasında devam edip, 0,70 m içeri girerek yaklaşık 46 m sonra B.3 ile birleşmektedir. B.3 burcu, yaklaşık 7,00 x 7,00 m taban oturumunda ve günümüzde sahil yolu kotundan itibaren 9 m yüksekliğinde bir yapıdır (Şekil 3.456, Şekil 3.457, Şekil 3.458).

Şekil 3.456 B.3 ve Ahırkapı Feneri arasındaki kısmın plan şeması (İRAM)

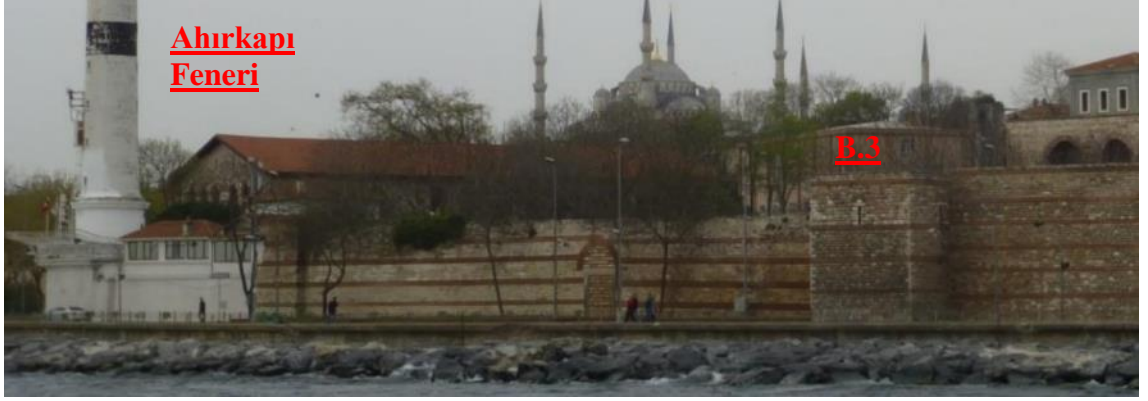

Şekil 3.457 B.3 ve Ahırkapı Feneri arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (İRAM)

Şekil 3.458 B.3 ve Ahırkapı Feneri arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (İRAM)

Osmanlı dönemine ait olan Ahırkapı Feneri'nin kaidesi, deniz sur hattı üzerindeki Bizans kuleleri ile yaklaşık aynı boyutlardadır. Bu bağlamda, fener yapısının bir Bizans kulesi üzerine inşa edilmiş olduğu düşünülebilir. Fener ile B.3 arasındaki sur duvarında görülmekte olan, taş sıralarını takip eden tuğla sıralı Bizans Dönemi duvar örgü tekniğinin Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmiş olan restorasyon uygulamalarında yapıldığı anlaşılmaktadır. Sur duvarı hattında kapatılmış bir kapı boşluğunun kemeri ve mermer söveleri ile lentosu restorasyon öncesi ve sonrası görünümünde yer almaktadır (Şekil 3.459, Şekil 3.460, Şekil 3.462, Şekil 3.463).

Şekil 3.459 Ahırkapı Feneri ve B.3 arasındaki kısmın Marmara Denizinden silüet görünümü (İRAM)

Şekil 3.460 Ahırkapı Feneri ve B.3 arasındaki kısma ilişkin detay görünüm (Soyal, 2016)

Şekil 3.461 B.3 ve Ahırkapı Feneri arasındaki kısma ilişkin sur içinden detay görüntüleri (Soyal, 2016)

Şekil 3.462 Ahırkapı Feneri ve B.3 arasındaki kısıma ilişkin detay görünüm (Soyal, 2016)

Şekil 3.463 Ahırkapı Feneri ve B.3 arasındaki kısıma ilişkin restorasyon öncesi görünüm (İRAM)²³⁶

²³⁶ Şekildeki eski duvar görünümünde tuğla hatlı sıralarının ve taş örgü düzeninin Şekil 3.462'teki gibi belirgin olmadığı görülmektedir.

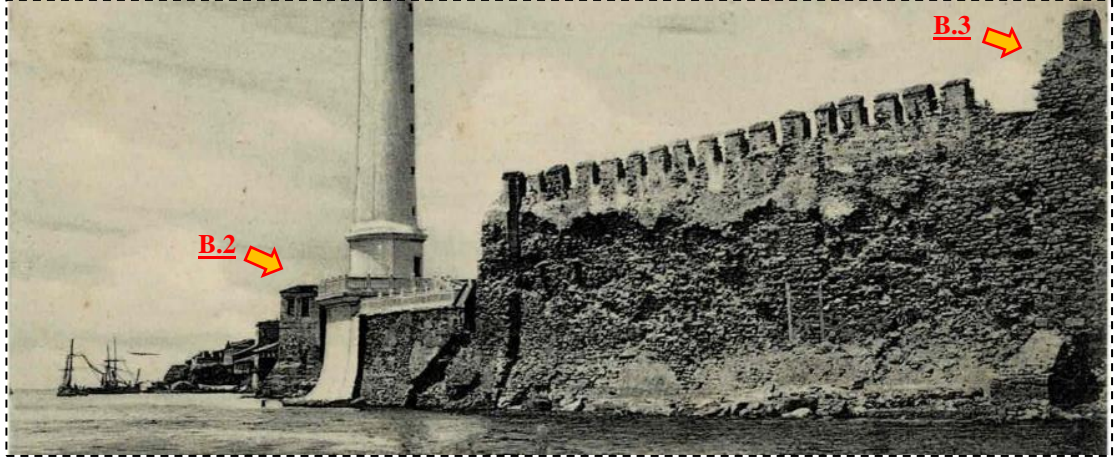

Şekil 3.464 Ahırkapı Feneri alt kısmının günümüz görünümü (Soyal, 2016).²³⁷

Şekil 3.465 Ahırkapı Feneri'nin sahil yolu inşasından önceki görünümü (Boysan, 2012, ss.73).

²³⁷ Ahırkapı Feneri'nin günümüz görünümü ile Şekil 3.465'deki eski görünümü karşılaştırıldığında; Fener yapısının sağ yan tarafında bulunan ve kaidesine bitişik olarak inşa edilmiş muhdes ilave yapılaşmanın alt tarafının sur hattının devamı olduğu görülmektedir. Ayrıca tüm sahil yolu boyunca olduğu gibi yol inşası sırasında sur hattının ve fener kaidesinin (muhtemelen sur hattındaki Bizans dönemi burç yapısının bir parçası olan) bir kısmının (yaklaşık 1,50 m) yol kotunun altında kalmış olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 3.466 B.3 ile B.2 arasındaki kısmın denizden görünümüne ilişkin tarihsiz kartpostal görüntüsü (URL-36).

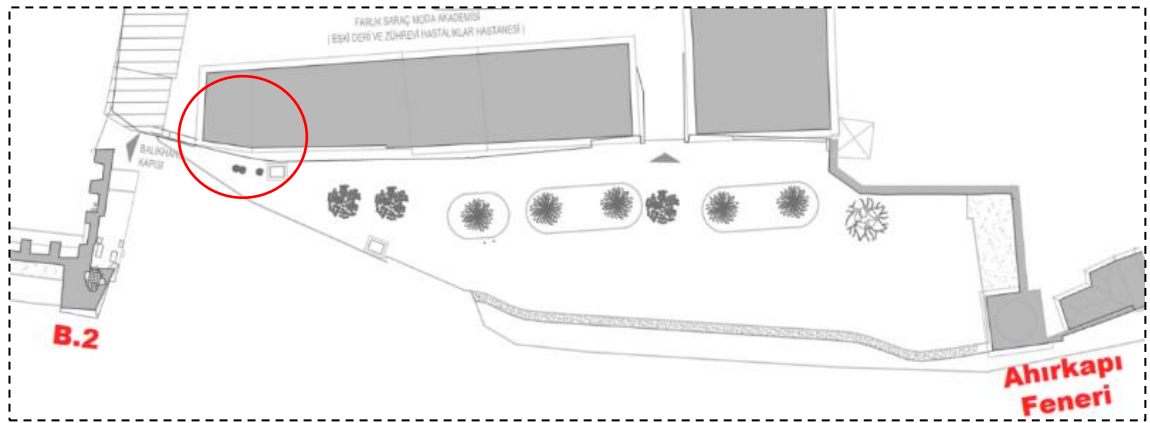
Şekil 3.467 B.3 ile B.2 arasındaki kısmın 19.yy sonlarında denizden görünümü (Sebah&Joallier, N.535; URL-34)²³⁸

3.3.2.2.3.7. Ahırkapı Feneri ile B.2 Burcu Arasındaki Kısım

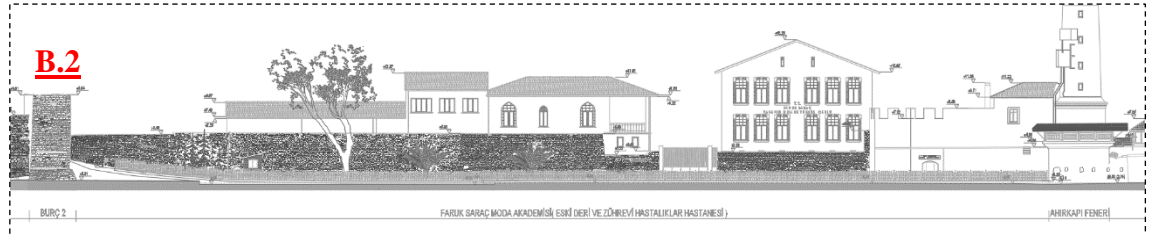
Marmara deniz sur hattında içeri doğru girinti yaparak adeta küçük bir liman görünümünde olan Ahırkapı Feneri ile B.2 burcu arasındaki bu kısmın deniz tarafı, Cumhuriyet dönemi uygulaması olan sahil yolu inşası ile doldurulmuştur. Bu kısımda sur hattı, fener kaidesinden itibaren yaklaşık 20 m içeri çekilmektedir. Sonrasında, yaklaşık 110 m ilerleyerek eski Balıkhane Kapısı'na ulaşmakta ve buradan da tekrar yaklaşık 20 m ileri doğru çıkarak sur hattında bir cep oluşturmaktadır (Şekil 3.468, Şekil 3.476). Osmanlı döneminde, sarayın Balıkhane tesisleri de bu bölgede yer almakta idi. Söz

²³⁸ Şekildeki 19.yy sonlarına ait fotoğrafta ve Şekil 3.466'deki kartpostal görüntüsünde, B.3 ile B.2 arasındaki sur hattının sahil yolu inşası ve Cumhuriyet dönemindeki restorasyon uygulamaları öncesindeki özgün hali görülebilmektedir. Özellikle sur duvarı hattının üst kısmında dendan detaylarının bulunduğu net bir şekilde görülmektedir.

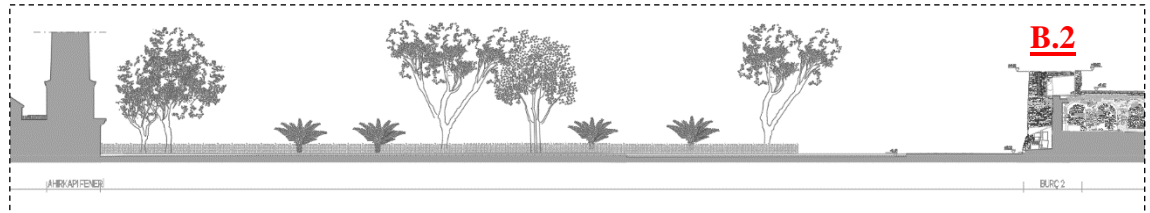
konusu sur hattının iç tarafında hemen bitişiğinde yer alan eski Deri ve Zührevi Hastalıklar Hastanesi binaları, yapılmış olan restorasyon uygulamaları ile Faruk Saraç Moda Akademisi olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Anılan yapıların önünde yer alan yaklaşık 90 m uzunluğundaki moloz yığılma taş duvar kısmının söz konusu binaların restorasyon uygulamaları sırasında yenilenmiş olduğu anlaşılmaktadır. (Şekil 3.469, Şekil 3.471, Şekil 3.470, Şekil 3.472).

Şekil 3.468 Ahırkapı Feneri ile B.2 arasındaki kısmın plan şeması (İRAM)

Şekil 3.469 Ahırkapı Feneri ile B.2 arasındaki kısmın sur dışından siluet görünümü (İRAM)

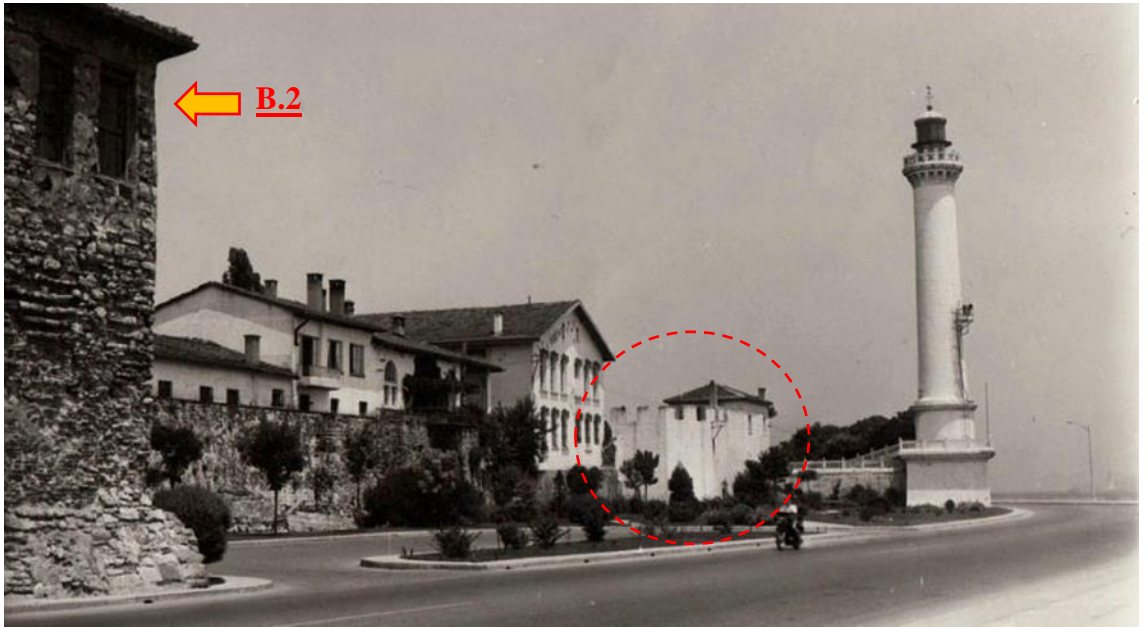
Şekil 3.470 Ahırkapı Feneri ile B.2 arasındaki kısmın sur içinden siluet görünümü (İRAM)

Şekil 3.471 Ahırkapı Feneri ve B.2 arasındaki kısmın Marmara Denizinden silüet görünümü (İRAM)

Şekil 3.472 Ahırkapı Feneri ile B.2 arasındaki kısmın genel görünümü (Soyal, 2016)

Şekil 3.473 B.2 ile Ahırkapı Feneri arasındaki kısmın sahil yolu inşası sonrası görünümü (URL-37)²³⁹

²³⁹ Şekildeki fotoğrafta, B.2 burcunun pencere boşlukları ve kiremit kaplamalı kırma çatı örtüsü ile sur duvarı hattının düzensiz taş örgülü ve sıva hali görülmektedir.

Şekil 3.474 B.2 ile Ahırkapı Feneri arasındaki kısmın, yakın dönem restorasyon uygulamaları öncesindeki sur içinden görünümü (İRAM)²⁴⁰

Bu kısımdaki duvar hattı, 18. ve 19. yüzyıllara ait bazı eski haritalar referans alındığında özgün sur hattı ile aynı doğrultudadır ve anılan binaların devamında kuzey istikametinde fenere doğru devam eden kısımdaki duvara ilişkin eski fotoğraflardan da anlaşıldığı üzere Bizans dönemine ait olması muhtemeldir (Şekil 3.480, Şekil 3.481, Şekil 3.482). Günümüzde söz konusu duvar kısmının restorasyon uygulamalarında sıvasının raspa edilerek taş dokusunun ortaya çıkarıldığı ve özellikle dendan detaylarında kısmi bütünlemeler yapıldığı görülmektedir (Şekil 3.475, Şekil 3.476, Şekil 3.477).

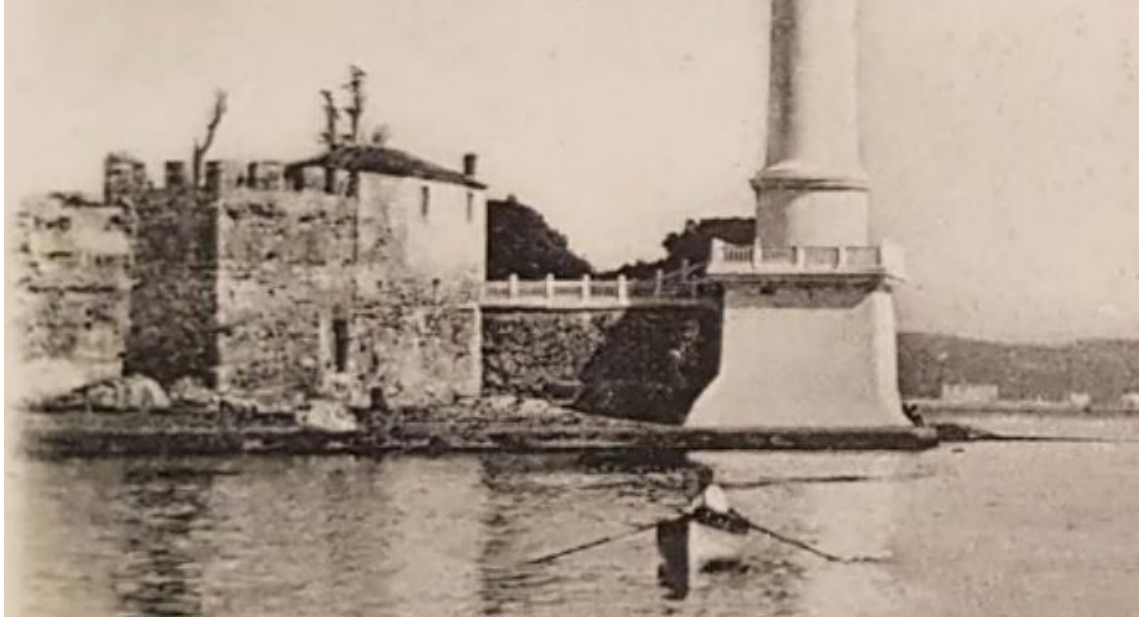
Şekil 3.475 Ahırkapı Feneri ile B.2 arasındaki kısımdan genel görünümü (Soyal, 2016)

²⁴⁰Şekilde, söz konusu kısımda sur içi tarafında yer alan eski Deri ve Zührevi Hastalıklar Hastanesi binalarının yakın dönem restorasyon uygulamaları ile yeniden işlevlendirilmeden önceki sur içi görünümünde sur duvarının özgün olan kısmı parçası ile ilişkisi görülmektedir. Ayrıca, anılan eski hastane yapısının arka cephesinin, demiryolu ray hattının inşası ile yükseltildiği anlaşılan dolgu bölümün kısmen altında kalmış olduğu görülmektedir.

Ahırkapı Feneri, Marmara Denizi'nden boğaz sularına geçişi yönlendirmektedir. Fener yapısının ilk inşası, Sultan III. Osman'ın gece karaya oturan bir gemi nedeniyle 3 Muharrem 1170 (M. 28 Eylül 1756) tarihinde Ahırkapı'da bir fener inşası için Kaptan-ı Derya Karabaği Süleyman Paşa'ya emir vermesiyle inşa edilmiştir (Sarıcaoğlu, 2007, ss.459). İnşa edilen ilk fener yapısı ahşap olarak Otluk Kapısı civarındadır. Fenerin bakımı ve işletmesi başlangıçta Bostancı Ocağı tarafından sağlanmakta iken Sultan I. Abdülhamid döneminde gedik usulüne bağlanarak babadan oğula geçmeye başlamış ve bu gelenek günümüze kadar sürdürülmüştür. Bazı yangınlarda tahrip olan ve yenilenen kule 1857 yılında Sultan Abdülmecit tarafından kâgir olarak bir Bizans kulesinin üzerinde inşa edilmiştir. Fener yapısının bugünkü yüksekliği yaklaşık 40 metredir (Şekil 3.476) (Kuban, 1993, ss.104).

Şekil 3.476 Ahırkapı Feneri'nin günümüz (Soyal, 2016) ve sahil yolu inşası öncesindeki görünümü (URL-35).

Şekil 3.477 1890 yılına ait bir kartpostal görüntüsünde Ahırkapı Feneri ve B.2 arasındaki sur duvarı (URL-34).²⁴¹

Ahırkapı Feneri ile B.2 burcu arasında kalan kısımda, sarayın önemli Bostancı ocaklarından biri olan Balıkhane Ocağı bulunmaktaydı. Bu ocak, saray surları dışında balık tutma göreviyle de uğraşıyordu (Necipoğlu, 2007, ss.259). Bu kısımdaki sur hattı üzerinde bulunan Balıkhane kapısı, Osmanlı dönemi boyunca açık olan, bu bölgeden denize açılmayı sağlayan önemli bir kapı idi. Günümüzde de kısmen mevcut olan metruk hali ile sahil yolundan sur içi tarafında yer alan tur otobüsleri otopark alanına geçişin sağlandığı bir kapı konumundadır (Şekil 3.483, Şekil 3.485). Osmanlı'da cezalandırılmasına karar verilen devlet adamları, cezası kesinleşinceye kadar Balıkhane Ocağı ya da köşkünde bekletilir ve sürgüne gönderilen devlet adamları da buradan sürgüne gönderilirdi (Eldem, Akozan, 1982, ss.7). Bu bölgedeki sur hattının ön taraflarında, sur dışında denize çakılmış kazıklar üzerinde yer alan ve Balıkhane Köşkü (Kasr-ı Balıkhane ya da Balıkhane Kasrı) olarak adlandırılan bir köşk bulunmaktaydı. Sarayın dalyanları da bu çevrede yer almaktaydı. 1559 tarihli M.Lorichs panoramalarında

²⁴¹ Şekildeki kartpostal görüntüsünde Ahırkapı Feneri'nin sol yan tarafında bitişiğinde devam eden sur duvarının, Şekil 3.476'de yer alan sahil yolu inşası öncesine ait olan görünümünden farklı olarak bina olarak kullanılan kısım haricinde sıvasız ve düzensiz taş örgülü olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, duvar hattının Bizans dönemine ait özgün duvar olması muhtemeldir.

ve 1686 tarihinde Scarella tarafından yayınlanan bir gravürde bölgedeki surlar, dalyanlar ve köşk gösterilmektedir (Şekil 3.478, Şekil 3.479).

Şekil 3.478 1559 tarihli Lorichs çiziminde (Tafel III) yer alan Balikhane Köşkü'nün görünümü (URL-39)

Şekil 3.479 1686 tarihli Scarella gravüründe, deniz üzerindeki dalyanlar ve Balıkxane Köşkü (Necipoğlu, 2007).²⁴²

Şekil 3.480 1786 tarihli Kauffer (soldaki; Kubilay, 2012) ve 1819 tarihli Melling (Melling, 1819) haritalarında Ahırkapı Feneri be B.2 burcu arasındaki kısma ilişkin detay görüntümler.²⁴³

²⁴² Francesco Scarella, 1686. Albüm, MS. Viyana, Österreichische Nationalbibliothek, Cad.8627, 3.Fol. (Necipoğlu, 2007, Levha No:31a).

²⁴³ Şekildeki her iki haritada da günümüz Ahırkapı Feneri'nin olduğu noktada henüz inşa edilmemiş olduğundan ifade edilmediği; Şekil 3.479'deki Scarella gravüründe ifade edilmiş olan Balıkxane Köşkü'nün ise ifade edilmiş olduğu görülmektedir.

Şekil 3.481 1847-48 tarihli Mühendishane haritası (soldaki)²⁴⁴ ile 1851-52 tarihli Moltke (sağdaki)²⁴⁵ haritalarında Ahırkapı Feneri be B.2 burcu arasındaki kısma ilişkin detay görünümle.²⁴⁶

Şekil 3.482 1882 tarihli Stolpe (soldaki)²⁴⁷ ve Ayverdi (sağdaki; Ayverdi, 1958, ss.28)²⁴⁸ haritalarında Ahırkapı Feneri ve Balıkhane detay görünümle.²⁴⁹

²⁴⁴ Fatih 2012, c.II, ss.442.

²⁴⁵ İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar bölümünde: HaritalarHrt_000041; 956.101.563 MOL 956.101.563 MOL 1268 1; Daru'l-hilafetü'l-aliye ve civarı haritasıdır.

²⁴⁶ Şekildeki her iki haritada da fener yapısının günümüz konumunda henüz inşa edilmemiş olduğundan ifade edilmediği ve Balıkhane Köşkü'nün belirtildiği görülmektedir.

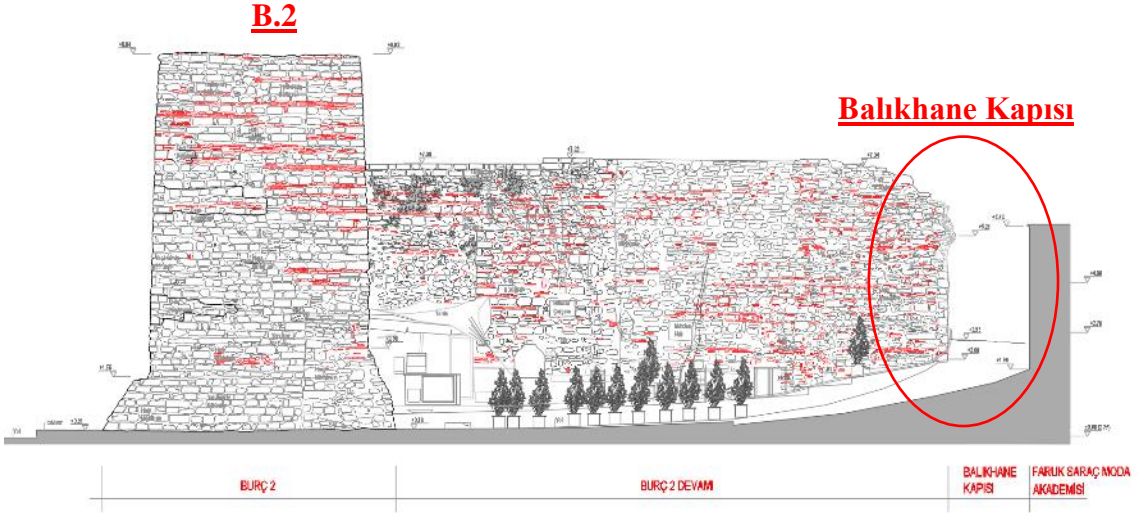
²⁴⁷ Stolpe, C., 1882, Plan de Constantinople avec ses faubourgs le port et une partie du Bosphore levé et dessiné par C. Stolpe verifié d'après les changements les plus récents jusqu'en 1882 [1:15.000], Verlag von Lorentz & Keil (URL-33).

²⁴⁸ Ayverdi, yayınlamış olduğu haritaların muhtemelen 1875 ile 1882 tarihleri arasında çizilmiş olması gerektiğini ifade etmektedir (Ayverdi, 1958, ss.6b).

²⁴⁹ Şekilde yer alan her iki haritada da Ahırkapı Feneri günümüzdeki konumunda olacak şekilde gösterilmiştir. Stolpe haritasında, bu kısımda içeri doğru cep oluşturan sur hattı düz bir şekilde çizilmiş olmasına karşın, öncesinde ve sonrasında çizilmiş olan haritalardan da anlaşıldığı üzere bu kısım hiçbir zaman haritada çizilmiş olduğu gibi doğrusal olarak düz bir şekilde devam etmemektedir. Stolpe haritasında

Şekil 3.483 Balıkhane Kapısı'nın mevcut haline ilişkin görünüm (Soyal, 2016).

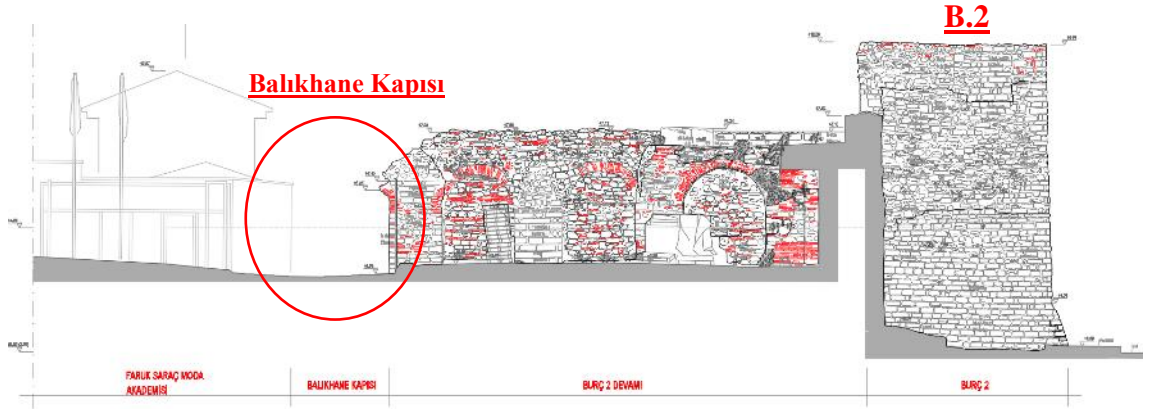
Şekil 3.484 B.2 burcu ve Balıkhane Kapısı arasındaki kısmın sur dışından görünüşü (İRAM)²⁵⁰

Şekil 3.485 B.2 burcu ve Balıkhane Kapısı arasındaki kısmın sur içinden detay görüntüleri (Soyal, 2016)

ayrıca, Balıkhane ve kapısı yazı ile de ifade edilmiştir. Ayverdi'nin yayınladığı haritada ise bu bölümdeki sur hattının oluşturduğu cep kısmı daha detaylı ve günümüz haline yakın olarak çizilmiş olmasına karşın Balıkhane yapılanmaları ile Köşkü'ne dair bir ifade yer almamaktadır. Bu bağlamda, Stolpe haritasında her ne kadar Balıkhane ve kapısı ifadeleri yer alıyor olsa da Ayverdi'nin yayınladığı haritada da köşk ve dalyanlara ilişkin hiçbir ifadenin yer almaması muhtemelen haritaların çizildiği dönemlerde artık Balıkhane Köşkü ve dalyanların bulunmadığını düşündürmektedir.

²⁵⁰ İRAM; Proje müellifi: Almira Tasarım.

Şekil 3.486 B.2 burcu ve Balıkhane Kapısı arasındaki kısmın sur içinden görünüşü (İRAM)²⁵¹

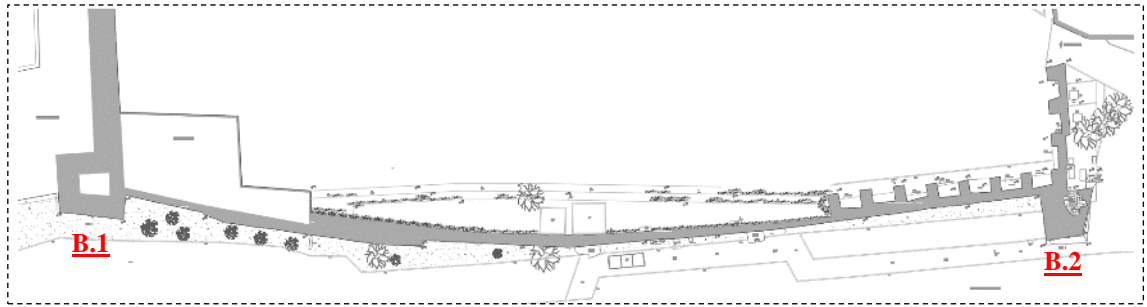
3.3.2.2.3.8. B.2 Burcu ile B.1 Burcu Arasındaki Kısım

B.2 ve B.1 burçları arasındaki sur duvarı ortasına yakın bir noktadan kırılarak uzanmakta ve toplamda yaklaşık 110 m uzunluğa ulaşmaktadır. Duvarın genişliği, kazamat nişlerinin ayakta olduğu bölüme kadar 1-2,75 m arasındaki ölçülerde olup kazamat nişlerinin olduğu B.2 burcuna yakın kısımlarda 3,25 m genişliğe kadar ulaşmaktadır. Sur duvarının, deniz cephesinin yol kotundan itibaren ortalama yüksekliği 7 m civarındadır. Sur içi tarafında yer alan otopark kısmına bakan arka cephesindeki yükseklik kazamat nişlerinin olduğu bölüme kadar yaklaşık 3,50 m iken kazamat nişlerinin olduğu kısımda yaklaşık 4,80 m civarındadır. B.2 burcu yaklaşık olarak 6 x 6,25 m boyutlarında ve duvarları birbirine dik olmayan köşe burçtur (Şekil 3.487, Şekil 3.488, Şekil 3.489).

Bu sur hattının son burcu olan B.1 burcu da yaklaşık 7,60 x 7,60 m boyutlarında kare biçimli olup duvarları birbirine dik olmayan ve açılarak devam eden kagir duvarlarla örülmüş bir burçtur. B.1 burcunun sur duvarına bakan doğu cephesinde, günümüzde var olmayan sur duvarı yürüyüş yollarına açılan bir kapısı bulunmaktadır. Bu burç aynı zamanda Fatih'in kara sur hattının, deniz sur hattına başladığı burçtur. Daha önceki bölümlerde ifade edildiği üzere bu burcun yaklaşık yarı hizasından itibaren alt tarafı Bizans dönemi, üst tarafı da Osmanlı dönemine aittir (Ayverdi, 1953, ss.296) (Şekil

²⁵¹ İRAM; Proje müellifi: Almira Tasarım.

3.491, Şekil 3.492, Şekil 3.493). Marmara deniz surlarındaki önemli Osmanlı eklerinden olan bu kule saray sınırını vurgulamaktadır. Moloz taşla inşa edilen kulede yer yer tuğla malzeme de görülmektedir. Kelenin cephesinde yer alan taş çerçevesi dairesel mazgallar muhtemelen aydınlatma, havalandırma ve savunma amaçlı kullanılıyor olmalıdır. Kara ve deniz sur hattının bu kesişme noktasını eski gravürlerde tespit etmek kolaydır. Birçok eski resimde kule Sur-u Sultaninin diğer kuleleri gibi mahrutu bir külâh ile örtülüdür (Şekil 3.499).

Şekil 3.487 B.2 burcu ile B.1 burcu arasındaki kısmın plan şeması (İRAM)²⁵²

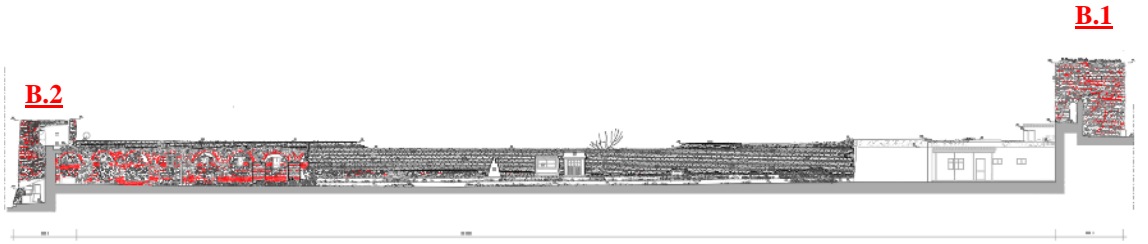
B.1 ve B.2 burçları arasındaki sur duvarının B.2 istikametindeki yaklaşık olarak ilk 30 metrelik kısmında dönem belirleyecek nitelikte bir duvar örgüsü mevcut değildir. Duvarın devamında ise yakın dönem restorasyon uygulamalarında yapılmış olan kesme taş kaplamalar yer almaktadır. Anılan yakın dönem restorasyon uygulamalarında kaplama yapılmadan bırakılmış olan kısmi yüzeylerde, moloz taş doku üzerinde yapılmış olan derzleme çalışmaları görülmektedir. Ayrıca sur duvarının ön tarafında devşirme olmayan büyük taş bloklar bulunmaktadır (Şekil 3.495).²⁵³ B.2 burcunun geçmiş dönem fotoğrafları ve günümüzdeki halihazır durumu karşılaştırıldığında, söz konusu yapının bir dönem üzerinde kiremit kaplamalı kırma çatı örtüsü bulunduğu ve bir dönem var olduğu görülen pencere boşluğu detaylarından, üst kısmının oda şeklinde kullanılmış olduğu da anlaşılmaktadır (Şekil 3.473).

²⁵² İRAM; Proje müellifi: Almira Tasarım.

²⁵³ Sur önünde sahil yolu kenarında görülen büyük blok taşlar 1983 Ömerli Barajı isale hattı ile ilgili kazılarda ortaya çıkarılmıştır (Tezcan, 1989, ss.31). Bu taşlar muhtemelen Byzantion Kenti'nin sahil surları ile ilgili parçalardır. Yakın dönemde (1990'lı yıllarda) restorasyon çalışmaları yapılmış olan bu bölgede maalesef özgün duvar tekniği ile ilgili nitelikli veri kalmamıştır.

Şekil 3.488 B.2 burcu ile B.1 burcu arasındaki kısmın sur dışından görünüşü (İRAM)

Şekil 3.489 B.2 burcu ile B.1 burcu arasındaki kısmın sur içinden görünüşü (İRAM)²⁵⁴

Şekil 3.490 B.2 ve B.1 arasındaki kısmın Marmara Denizinden siluet görünümü (İRAM)

²⁵⁴ İRAM; Proje müellifi: Almira Tasarım.

Şekil 3.491 B.2 ve B.1 arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal, 2016)

Şekil 3.492 B.2 ile B.1 arasındaki kısmın 1960'lı yıllardaki görünümü (İRAM)

Şekil 3.493 B.2 ile B.1 arasındaki kısmın 1890 civarındaki görünümü (URL-34).²⁵⁵

Şekil 3.494 B.2 ile B.1 arasındaki kısmın 19.yy sonlarında görünümü (URL-37).²⁵⁶

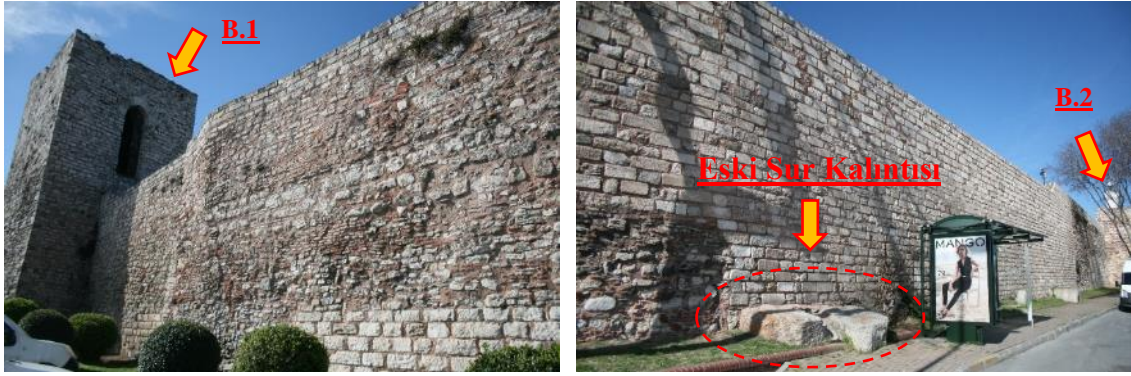
Otopark alanına bakan sur içi tarafındaki arka cephede bulunan kazamat nişi kalıntıları, Bizans dönemi duvar örgüsü nitelikleri ile benzerlik göstermekte olup Osmanlı dönemindeki uygulamalarda taş ve tuğla dokusunun değiştiği ve iki dönemin iç içe geçtiği görülmektedir. Anılan kemer kalıntılarının devamındaki sur duvarının yakın dönem

²⁵⁵ Sebah & Joaillier'in "Le phare d'Akhor-Kapou a la pointe du Serai l'Entree du Bosphone" adlı fotoğrafı (URL-34). Şekildeki fotoğrafta, B.2 ile B.1 burçları arasındaki sur duvarı hattının orta kısımlarında bir burç kalıntısının var olduğu görülmektedir. Ancak, günümüz ve yakın dönem fotoğraflarında söz konusu burç detayının bulunduğu kısım, sur duvarı hattında düz bir şekilde devam etmektedir. Ayrıca, B.1 burcunun üst tarafındaki dendan ve mazgal siperi detaylarının da var olduğu görülmekte olup sonraki yakın dönem ve günümüz fotoğraflarında bu kısımların bulunmadığı; B.2 burcunun da var olan çatı ve pencere boşluğu detaylarının günümüze ulaşmamış olduğu anlaşılmaktadır. Sahil yolu inşasından sonra da sur hattının yaklaşık olarak 1,50 m dolgu altında kalmış olduğu da görülmektedir.

²⁵⁶ Abdullah Freres'in 462 nolu fotoğrafı (Url-37). Şekildeki bu fotoğrafta, B.2 ile B.1 arasındaki kısmın sur içi tarafındaki alanda yer alan yapılanmanın denizden farklı bir bakış açısındaki görünümü yer almaktadır. Görüntüde, sur içindeki yapıların bir kısmının özellikle B.2 burcu bitişiğindeki sur duvarı üzerinde inşa edilmiş olduğu görülmektedir.

restorasyon uygulamalarında kesme taş kaplama ile yenilenmiş olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.496).

B.2 ile B.1 burçları arasında kalan sur hattının iç tarafındaki alanda yer alan tarihi yapı kalıntılarında burada bir dönemler yapı veya yapıların yer almakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu alana ilişkin incelenen geçmiş dönem gravürleri, haritaları ve fotoğraflarında Sur-u Sultani kara surları ile Marmara deniz surlarının birleştiği yerde büyük ve kubbeli bir yapı işlenmiştir. Bu yapı muhtemelen eski bir Bizans kilisesidir. Yapı, Osmanlı döneminde Kuşhane Ocağı olarak kullanılmıştır (Necipoğlu, 2007, ss.257).²⁵⁷

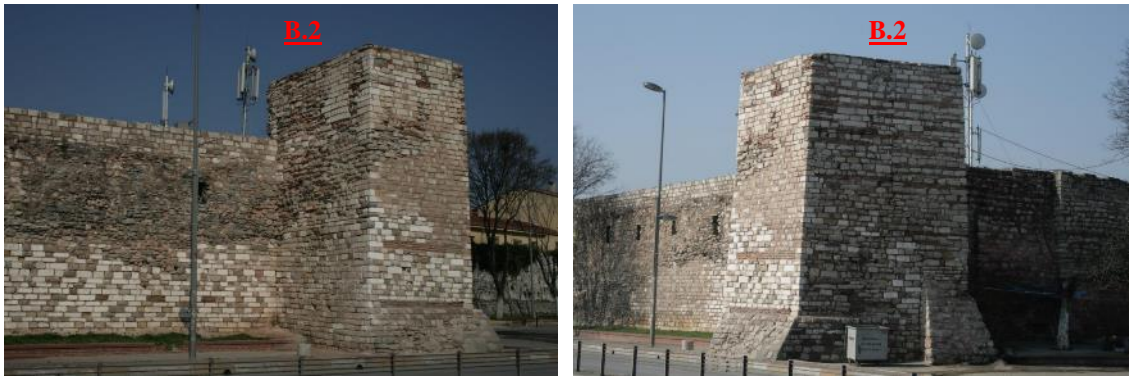

Şekil 3.495 B.2 ve B.1 arasındaki kısmın sur dışından genel görünümü (Soyal, 2016).

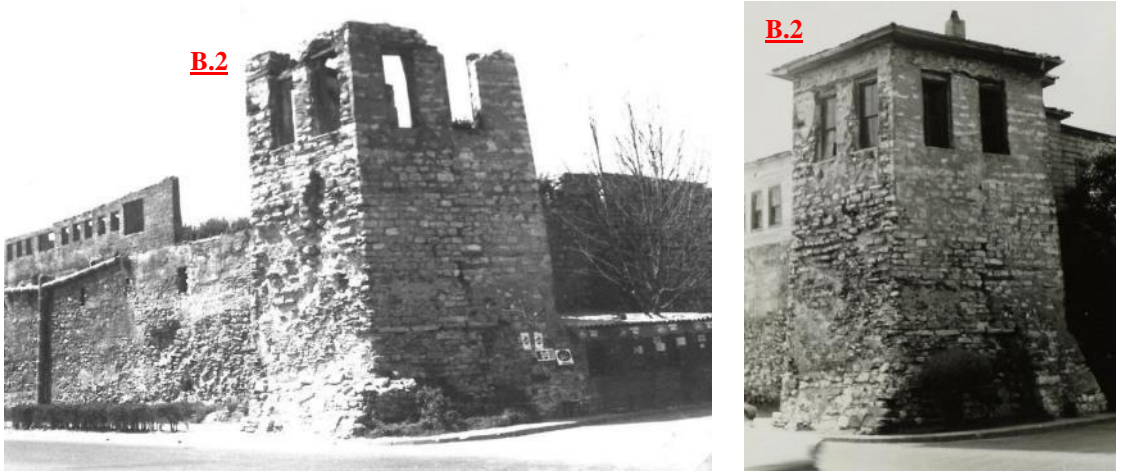
²⁵⁷ Necipoğlu'nun eserinde, bu bölgedeki eski kiliseye ilişkin aktarımlar şu şekildedir: "...Eremya Çelebi'ye göre kuşhane sarayın kara surundaki Ahır Kapı ile Marmara deniz surundaki Balıkhane Kapısı arasındadır: "Ahırkapı'yı geçelim. Cenuba doğru, surun yanında bulunan muhteşem Rum kilisesini temaşa et. Bu, vaktiyle Aya Yani kilise idi; fakat şimdi kuşhaneye çevrilmiştir ve burada türlü türlü kuşlar beslenir." Eremya devamla kilisede birinin Aziz Minas olduğunu belirttiği üç azizin gömülü olduğunu söyler (Kömürçüyan,1952, ss.5). Diğer iki azizin adını ise aynı kuşhaneyi 18. yüzyılda betimleyen İnciciyan'dan öğreniyoruz: "Saraya ait kuşlarının barındırıldığı bu bina, Vaftizci İoannes'in adını taşıyan bir kilise ve aynı zamanda Aziz Minas, Ermokine ve Krapus'un merkadleri idi." Değişik adlarla anılan bu yapının hangi kilise olduğu tespit edilememiştir (İnciciyan, 1976, ss.58)" (Necipoğlu, 2007, ss.257). Bu bağlamda, söz konusu yapının büyük olasılıkla bir Bizans kilisesi olduğu ancak adının tam olarak bilinemediği anlaşılmaktadır.

Şekil 3.496 B.2 ve B.1 arasındaki kısmın sur içinden genel görünümü (Soyal, 2016).

Şekil 3.497 B.2 burcuna ilişkin detay görüntüleri (Soyal, 2016)

Şekil 3.498 B.2 burcunun 1960'lı yıllarda farklı dönemlerdeki görünümü (İRAM)

Söz konusu Bizans kilisesinin eski görünümüne 15. yüzyıla ait Buondelmonti ve Schedel gravürlerinde rastlanmaktadır (Şekil 3.499). Buondelmonti'nin 1422 tarihli gravüründe kilise yapısına ilişkin herhangi bir tanımlama bulunmamasına karşın 1481

tarihli haritasında Santa Maria kilisesi olarak yazılmıştır (Şekil 3.500). Bizans dönemi kiliselerinden biri olan bu yapının ne zamana kadar kullanıldığı tam olarak bilinmemektedir. 18. yy sonlarında hazırlanmış olan Kauffer haritasında kilise yapının bulunması gereken yer boş olarak gösterilmiştir (Şekil 3.502).

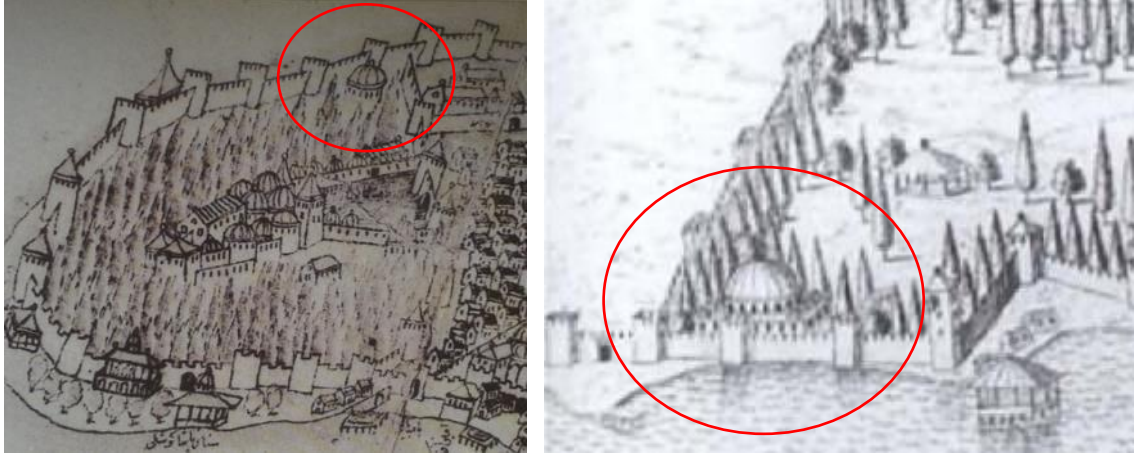

Şekil 3.499 15.yy. sonlarında Buondelmonti (soldaki; URL-39) ve Schedel (sağdaki; Bornovalı, 2019) gravürlerinde kilise yapısı

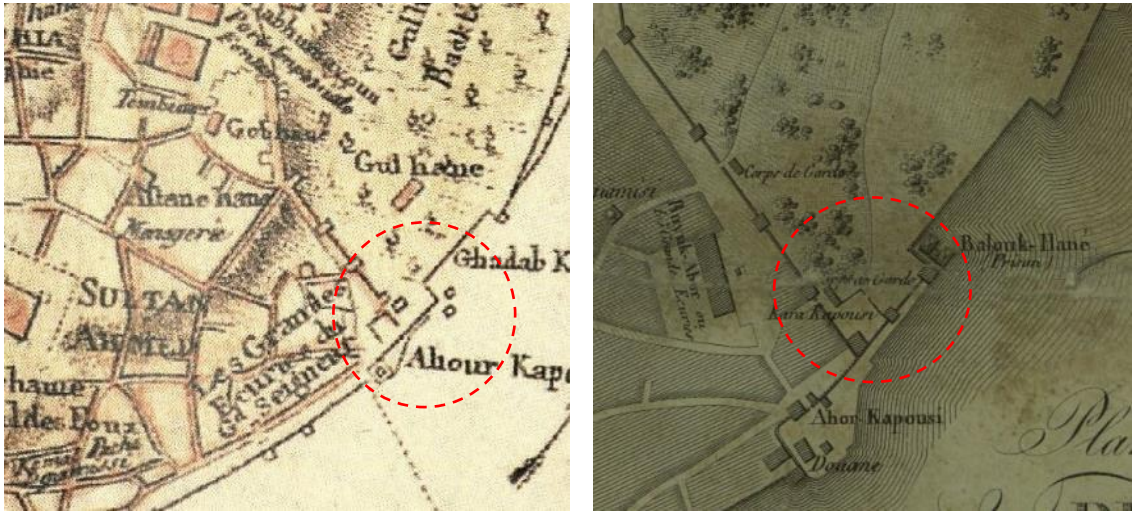

Şekil 3.500 H.Schedel'in 1481 tarihli çiziminde kilise yapısı (URL-40).²⁵⁸

²⁵⁸ Şekildeki çizimde, söz konusu kilise yapısının “Santa Maria” olarak adlandırıldığı görülmektedir.

Şekil 3.501 1525-26 tarihli Piri Reis (soldaki; Aydın, 2013) ve 1686 tarihli Scarella (sağdaki; Necipoğlu, 2007) çizimlerinde kilise yapısı.²⁵⁹

Şekil 3.502 1786 tarihli Kauffer (soldaki; Kubilay, 2010) ve 1819 tarihli Melling (sağdaki; Melling, 1819) haritalarında kilise yapısının alanı.²⁶⁰

19. yy. haritalarında ise burada ilk başlarda kışla yapısı sonrasında sanayi idadisi ve daha sonraki dönemde de askeri dikimevi olarak kullanılan bir yapının inşa edilmiş olduğu görülmektedir (Şekil 3.503, Şekil 3.504, Şekil 3.505). Bu yapı kısmen surlar üzerinde inşa edilmiştir. Alana ilişkin eski fotoğraflarda görüldüğü üzere, B.2 burcunun üst kısmındaki dendanlar arası boşlukların da pencere haline dönüştürülüp bir mekân oluşturulduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.498).

²⁵⁹ Şekildeki 16. ve 17. yy çizimlerinde de söz konusu kilise yapısının var olduğu görülmektedir.

²⁶⁰ Şekildeki her iki haritada, Osmanlı döneminde Kuşhane olarak da kullanılmış olan Bizans dönemi kilise yapısının artık mevcut olmadığı görülmektedir.

Söz konusu alanda inşa edilmiş olan yeni yapının yer aldığı Stolpe ve Ayverdi haritalarının çizim tarihleri birbirine çok yakın olmasına karşın yapının kullanım fonksiyonunun değişmesindeki etken veya etkenlerden biri muhtemelen Rumeli demiryolu hattının bahse konu alandan ve yakın çevresinden geçerken bölgenin yerleşim dokusunda ve yapılarında oluşturduğu değişim ve tahribat olmalıdır.

Bölgeye ilişkin detay çizimlerin yer aldığı haritalarda yapılan analitik inceleme sonucunda; Alanda ilk başlarda yer alan ve Bizans dönemi kilisesi olan yapının Osmanlı döneminde bir süre Kuşhane Ocağı olarak kullanılmasından sonra yıkılmış olduğu ve bu alanın bir süre boş kaldığı, ardından da dönemin ihtiyaç duyulan yapılarından olan süvari kışla yapısının, muhtemelen Otluk Kapısı girişinde (sur dışındaki kısımda) yer alan eski saray ahırlarının da yakın konumda olması gözetilerek burada inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir. Ancak sonrasında inşa edilen demiryolu hattının güzergahının sur dışındaki anılan eski saray ahırlarının olduğu kısımdan geçmesiyle bu bölgenin doku ve yapılarının tahrip edilmesi; sur içinde ise süvari kışla yapısının ihtiyacı olan talimhane meydanının muhtemelen Otluk Kapısı girişi civarında olabileceği ve demiryolu güzergahının da bu alandan geçerek fonksiyonel tahribat ve askeri güvenlik açısından risk oluşturmuş olması muhtemel olduğundan bahse konu kışla yapısını kullanan süvari birliği başka bir yere tahliye edilmiş olabilir. Bu süreçten sonra kışla yapısının yine dönemin bir başka ihtiyaç duyulan yapılarından olan idadi binası olarak “Sanayi İdadisi” şeklinde kullanılmıştır. (Şekil 3.504).

20. yüzyılın başlarına tarihlenen Abdurrahman Şeref Efendi haritasında söz konusu yapının “askeri terzhane” ve Alman Mavileri olarak adlandırılan haritalarda ise “Dikimhane” olarak ifade edilmiştir (Şekil 3.505).²⁶¹ Bu bağlamda, yapının sanayi idadisi olan kullanım şeklinin kısa bir süre sonra yine değiştiği anlaşılmaktadır. Daha sonra da bir dönem tütün deposu olarak kullanılan yapı, 1960’lı yılların sonunda yanmış olduğundan yapının yer aldığı alan 1980 yıllarında futbol sahası olarak kullanılmış olup 1990’lı yıllardan itibaren park yeri olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.511, Şekil 3.512; Kurul IV).

²⁶¹ Uzunçarşılı, bu bölgedeki Balıkhane Kapısı ile surun kara tarafındaki kapılardan olan Otluk Kapısı arasında, askeri terzhane ve dikimhane bulunduğunu ifade etmiştir (Uzunçarşılı, 1988, ss.27).

Şekil 3.503 1851-52 tarihli Moltke (soldaki; İBB)²⁶² ve 1866 tarihli Stolpe (sağdaki; Kubilay, 2010) haritalarında B.2 ile B.1 burçları arasındaki kısım.²⁶³

Şekil 3.504 1880 Stolpe (Soldaki) haritası ile 1882 tarihli Ayverdi (Sağdaki; Ayverdi, 1958) haritalarında B.2 ile B.1 burçları arasındaki kısım.²⁶⁴

²⁶² İBB Atatürk Kitaplığı: Hrt_000487

²⁶³ Şekildeki her iki haritada, daha öncesinde Bizans dönemi kilise yapısının bulunduğu alanda artık “u” planlı başka bir yapının yer aldığı görülmektedir. 1866 tarihli Stolpe haritasında yeni yapı, “*Cavallerie Caserne von Gülhane*” (Gülhane Süvari Kışlası) olarak ifade edilmiştir.

²⁶⁴ 19. yy sonlarına ait olan her iki haritada söz konusu alandaki yeni yapının mevcut olduğu görülmektedir. Bu dönemde artık Rumeli demiryolu hattının Sur-i Sultani sınırları içerisinde ve bahse konu yeni yapının da bitişiğinden geçtiği görülmektedir. Ayrıca şekildeki haritalardan Stolpe haritasında yapının tanımı daha eski tarihli Stolpe haritasında (Şekil 3.503) olduğu gibi “*Cavallerie Caserne von Gülhane*” olarak ifade edilmiş olmasına karşın kısa bir süre sonrasında ait olan Ayverdi haritasında ise “Sanayi İdadisi” olarak adlandırıldığı görülmektedir.

Şekil 3.505 B.2 ile B.1 arasındaki kısmın 1911 tarihli A.Şeref Bey haritasında (soldaki; TOEM)²⁶⁵ ve 1914 tarihli Alman Mavisindeki (sağdaki; Dağdelen, 2006) detay görünümü.

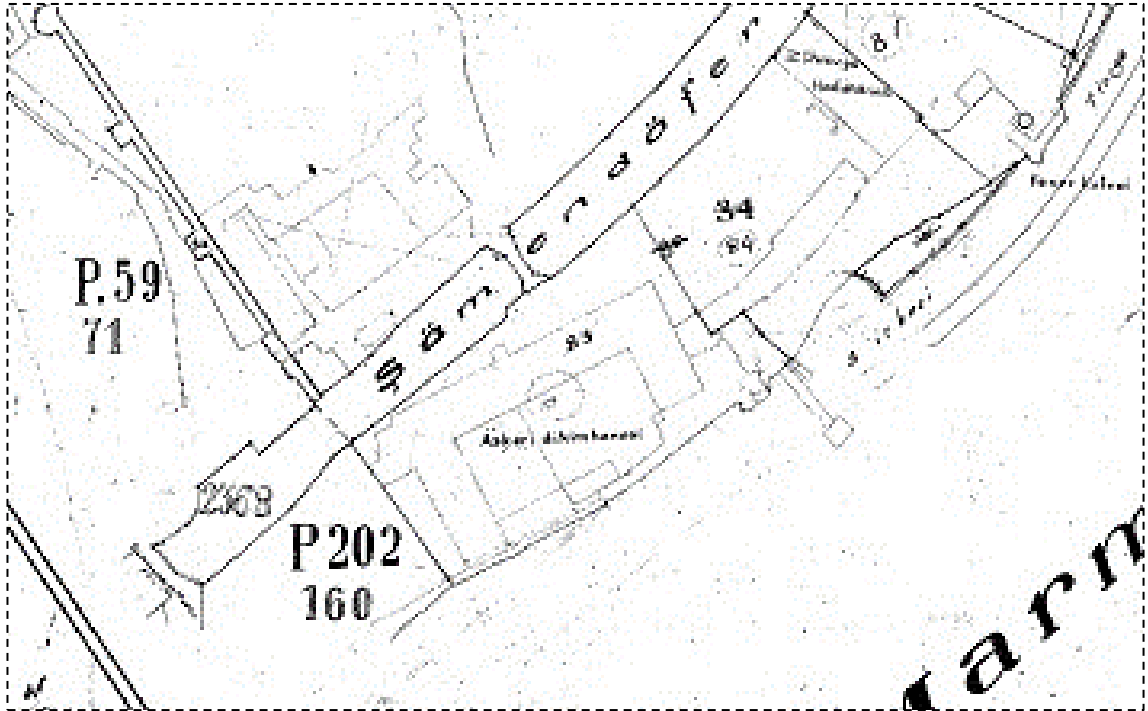
Şekil 3.506 B.2 ile B.1 arasında ilişkin olarak 1905-1911 arasında tarihlenen Sebah&Joallier hava fotoğrafından detay görünüm (AAE).²⁶⁶

²⁶⁵ Haritadaki Osmanlıca yazıların okunmasında; Fatih, 2012, c.III, ss.12-13 ve 20 de yer alan bilgilerden ve çevirilerden yararlanılmıştır. Bahse konu yapı üzerinde “askeri terzihane” yazmakta olduğu ifade edilmiştir.

²⁶⁶ Şekildeki fotoğrafta B.2 burcu ile Ahırkapı Feneri arasındaki kısımda ve burç yapısının bitişiğinden denize uzanan bir iskele görülmektedir. İskele yapısının deniz tarafındaki ucunda bulunan dörtgen formlu bitiş alanı, önceki dönemlerde var olduğu bilinen Balıkxane Köşkünün ahşap platformu olabilir (Fotoğrafın bulunduğu kaynak: Alman Arkeoloji Enstitüsü, Nr: 8098).

Şekil 3.507 1918 tarihli hava fotoğrafından bölgeye ilişkin detay görünüm (İBB, Kayıt no:4719).

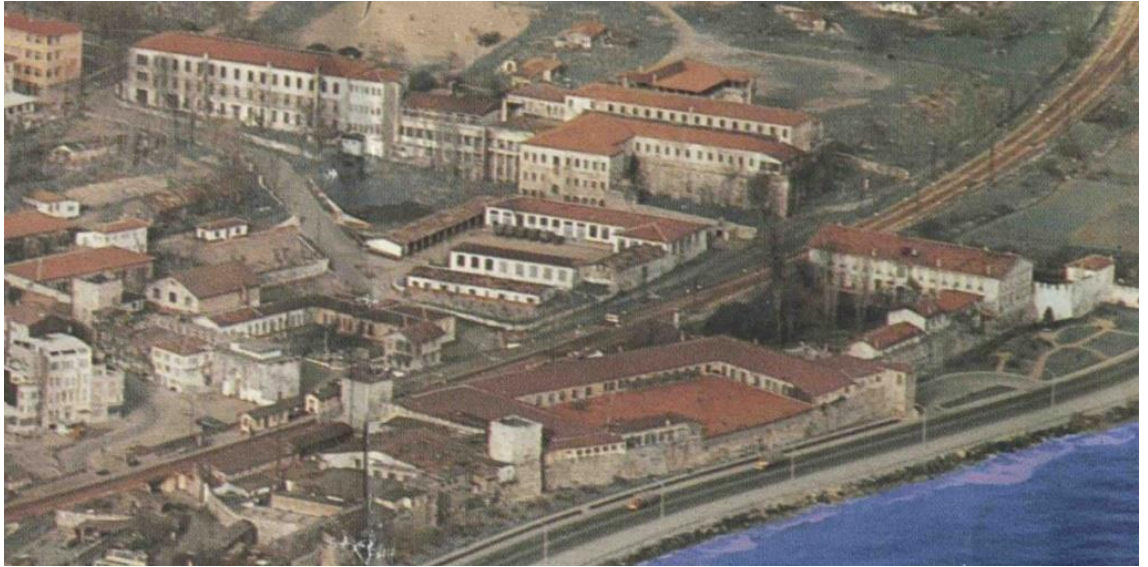

Şekil 3.508 1931 tarihli Belediye kadastral çizimlerden detay görünüm (Kurul IV).²⁶⁷

²⁶⁷ Şekildeki kadastral çizimlerde, söz konusu alandaki yapının “Askeri dikimhanesi” olarak tanımlandığı ve B.2 burç yapısı bitişiğinden denize doğru uzanan iskelenin de çizilmiş olduğu görülmektedir.

Şekil 3.509 1966 hava fotoğrafında bölgenin detay görünümü (İBB, URL-43).²⁶⁸

Şekil 3.510 Bölgenin 1960'lı yıllara ait görünümü (İRAM)

²⁶⁸ Şekildeki 1966 tarihli hava fotoğrafında yapının var olduğu görülmektedir.

Şekil 3.511 Bölgenin 1970 yılına ait hava fotoğrafındaki görünümü (İBB, URL-43).²⁶⁹

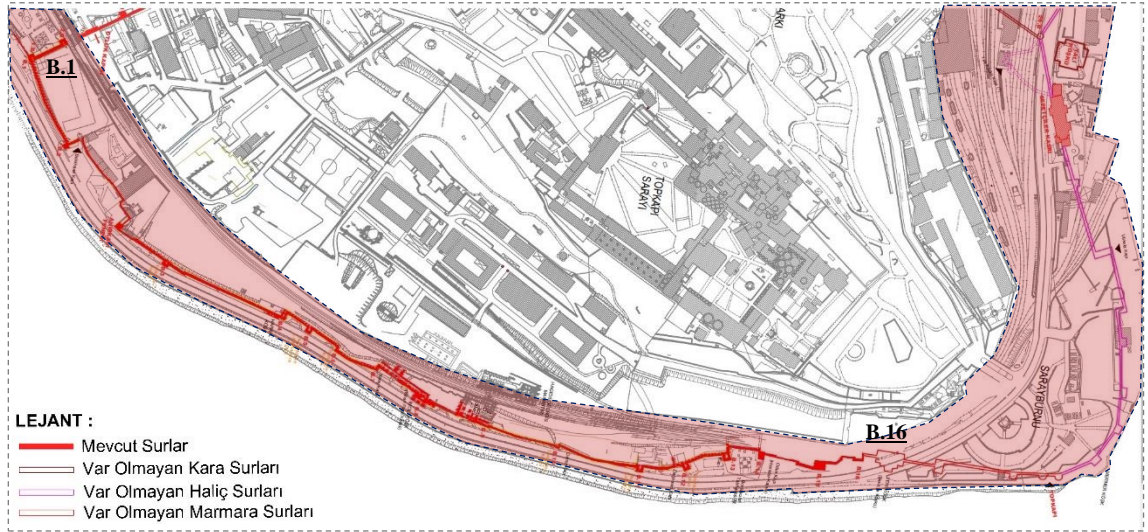
Şekil 3.512 Bölgenin 1982 yılına ait hava fotoğrafındaki görünümü (İBB, URL-43).²⁷⁰

²⁶⁹ Şekildeki 1970 tarihli İBB Şehir Rehberi hava fotoğrafı görünümünde, söz konusu yapının yanmış olduğu ve kalıntılarının mevcut olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu yapının 1960'lı yılların sonlarına doğru yanmış olduğu anlaşılmaktadır.

²⁷⁰ Şekildeki 1982 tarihli İBB Şehir Rehberi hava fotoğrafı görünümünde, söz konusu yapının yer aldığı alanda artık futbol sahasının bulunduğu görülmektedir.

3.3.2.3. Sur-i Sultani'nin Deniz Surlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Sur-i Sultani'nin deniz surları, Fatih'in kara surlarının Haliç kıyılarında Yalı Köşkü yakınındaki birleşim noktası ile Marmara kıyılarında Ahırkapı mevkiindeki birleşim noktası arasında kıyı şeridinde paralel şekilde uzanan ve yaklaşık 2,2 km uzunluğunda olan Bizans dönemi surlarıdır. İstanbul'un fethinden sonra, Bizans döneminden kalma bu şehir surları, Fatih'in kara surunu inşası sırasında tamir ve tahkim edilerek Sur-i Sultani'nin deniz tarafındaki sur hattını oluşturmaktadır (Şekil 3.513). Tek katlı ve önlerinde hendek olmadan inşa edilen bu surlar, Fatih'in kara surlarından daha alçaktır. Kendi içinde Haliç ve Marmara deniz surları olarak gruplandırılan bu surlarda Haliç tarafındakiler genel olarak Marmara tarafındakilerden daha alçak inşa edilmiş olup bu durumun gerekçesi, Haliç kıyılarından herhangi bir saldırının beklenmemesidir.

Şekil 3.513 Deniz surlarına ilişkin leke çalışması.²⁷¹

Sur-i Sultani'nin oluşumundan sonraki dönemlerde sahil boyunca farklı konumlarda, sur hattının iç ve dış taraflarında veya üzerinde olacak şekilde köşkler, kasırlar ve ocaklar için değişik tipte yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılardan özellikle köşk

²⁷¹ Şekildeki çizimde, Marmara tarafındaki demiryolu hattı ile sahil yolu arasında kısım ve Haliç tarafında yine demiryolu hattı ve sahil yolu ile rıhtım arasında kalan kısım leke olarak işaretlenmiştir. İşaretlenen bu kısımlarda yer alan sur hattının saray içi tarafı, demiryolu hattının oluşturduğu sınırlandırma ile adeta saray alanından koparılmış olduğu da görülmektedir.

ve kasırların mimari özelliklerine ve konumlanmalarına bakıldığında işlevsel özelliklerinin yanında simgesel anlamlarının da bulunduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Söz konusu deniz surları üzerinde büyük ve küçük ölçekli birçok kapı yer almaktadır. Bu kapılardan bir kısmı Bizans döneminden kalma olup bir kısmı da Osmanlı döneminde açılmıştır. Açılan bu kapılar, genelde surların iç tarafında yer alan köşk yapıları ve bahçeleri ile ilişkili olan kapılardır. Sarayburnu mevkiinde yer alan ve Bab-ı Hümayun'dan sonra Sur-i Sultani'nin ikinci büyük kapısı olan Top Kapısı, bu kapıların en önemlilerinden olup aynı zamanda deniz tarafındaki tören kapısıdır. Söz konusu kapının hemen önünde inşa edilmiş olan Mermer Köşk ve sur içi tarafındaki Sahil Sarayı yapılanmaları bu durumun göstergesidir (Şekil 3.294, Şekil 3.295, Şekil 3.296).

Sur-i Sultani deniz surlarının özellikle Haliç tarafındaki kısmı Sepetçiler Kasrı ve üzerine inşa edildiği sur duvarı haricinde tümüyle yok olmuştur. Marmara tarafındaki kısmında ise B.16 burcu ile B.1 burcu arasındaki bölüm günümüze ulaşabilmiştir (Şekil 3.513) ve bu sur hattı yaklaşık 1,3 km uzunluğundadır. Toplamda 2,2 km uzunluğunda olan Sur-i Sultani deniz surlarının yaklaşık 0,9 kilometrelik kısmı tamamen yok olmuş olup geriye kalan sur hattında da parça kayıpları ve büyük ölçekli kopmalar bulunmaktadır.

Deniz surları, kara surlarından farklı olarak doğrusal bölümler halinde olmayıp, kıyı şeridine paralel olarak inşa edilmiştir. Sur hattındaki burçlar ve duvarlar, kara surlarındaki gibi düzenli ölçülerde ve birbirine yakın kesitlerde olmayıp birbirinden farklı olarak düzensiz ölçü ve kesitlere sahiptir. Deniz surlarındaki bu düzensiz durumun sebeplerinden bazıları olarak; Sarayburnu'nda geçmiş dönemlerde var olmuş olan kıyı sur hattı kalıntılarının üzerine yenilenerek veya ilave bölümler eklenerek inşa edilmiş olması ve yine benzer bir şekilde geçmiş dönemlerde surlar ile bütünleşik inşa edilmiş olan yapılar dolayısıyla olduğu düşünülebilir.

Ayrıca, günümüze ulaşabilmiş olan Marmara deniz surlarının, Fatih'in kara surlarına göre çok daha kötü bir durumda bulunmasının başlıca sebepleri arasında Rumeli Demiryolu hattı ve Sirkeci-Florya arasındaki sahil yolu inşa süreçlerinin olduğu bilinmektedir. Ayrıca, bu deniz surlarının kara surlarından çok daha önce inşa edilmiş

olmaları sebebiyle atmosferik etkilere ve sismik tahribatlara karşı daha dayanıksız bir hale gelmiş olmalarından dolayı da bu farklılığın oluşması muhtemeldir.

Sonuç olarak, Rumeli Demiryolu hattının inşasından sonraki dönemlerde, özellikle demiryolu hattı ile saray alanından koparılmış olan sur kısımlarında çeşitli tahribatlar, ilave yapılanmalar ve mevcut yapılarda işlev değişiklikleri gerçekleşerek farklı kullanım biçimleri ortaya çıkmış olduğundan bu bölümdeki yapı ve doku bütünlüğü bozulmuştur. Bir tarafında demiryolu, diğer bir tarafında da kara sahil yolu inşa edilmiş olan Sur-i Sultani deniz surlarının bu durumdan olumsuz etkilenmesi ve tahribatlar yaşaması kaçınılmaz olmuştur. Bu süreçlere ilaveten bakımsız geçen bazı dönemlerde de ilave kayıplar yaşanmıştır. Günümüzde bu sur hattına ilişkin bakım ve onarım çalışmaları yapılıyor olmasına karşın, surlar üzerinde yıkıcı etkileri olan demiryolu ve kara sahil yolunun işlevleri devam ettiği sürece yeni tahribatların oluşması kaçınılmaz olacaktır.

BÖLÜM 4

KARŞILAŞTIRMA, DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

4.1. Sur-i Sultani'nin, Diğer Osmanlı Saraylarının Bilinen Dış Duvarları ile Karşılaştırılması

Topkapı Sarayı'nı çevreleyen Sur-i Sultani surları neden yapıldığı sorunsalı ve işlevinin neler olabileceği sorularının cevaplarına ulaşabilmek için öncelikle söz konusu surların mimari özelliklerini analiz etmek gerekmektedir. Ayrıca, yine bu soruların cevaplarına ulaşabilmek için bir diğer konu başlığı olarak elbette ki Osmanlı'nın inşa etmiş olduğu diğer sarayların dış duvarlarının mimari yapılanmalarını da olabildiğince incelemek gerekmektedir.

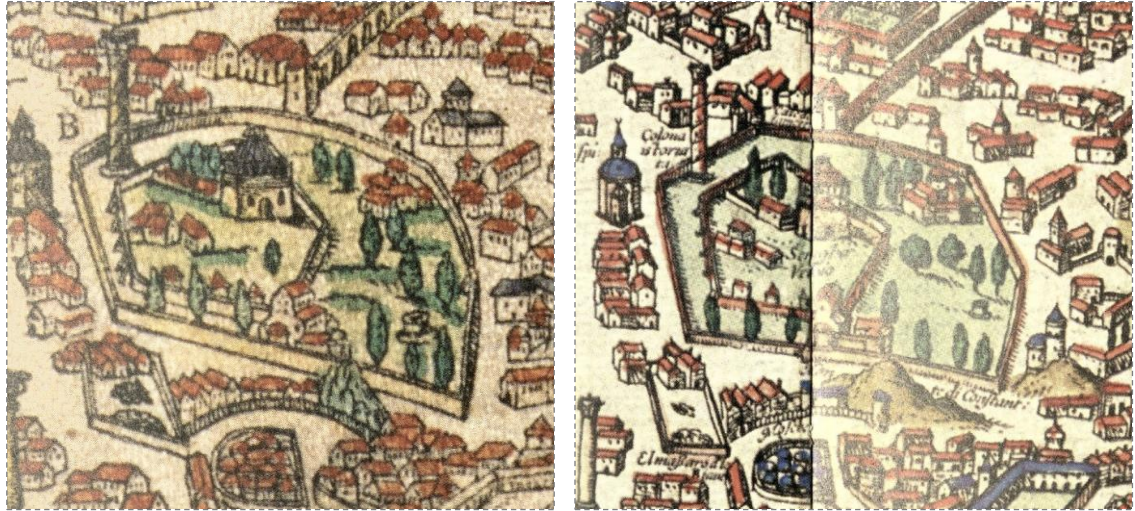
Bu bağlamda, Sur-i Sultani surların inşa edildiği dönem olan 15. yüzyılda, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden hemen sonra günümüzdeki Beyazid Meydanı'nın olduğu civarda inşa ettirdiği Eski Saray (Saray-ı Atik) ile Edirne'de inşa edilmiş olan Osmanlı saraylarının ve dış duvar yapısının kısmen incelenmesi, Topkapı Sarayı ve dış surlarının neden inşa edildiğine ve bu surların işlevinin neler olabileceğine yönelik soruların cevapları ile alakalı olacaktır.

4.1.1. Sur-i Sultani'nin, İstanbul'daki Eski Saray Dış Duvarları ile Karşılaştırılması

Fetihten kısa bir süre sonra İstanbul'da inşa edilen ilk saray olan Eski Saray, duvarlarla çevrili ve iki bölümlü olarak, Beyazıt Tepesi'nin en yüksek yeri ve Bizans Kapitol-Senatosunun yer aldığı alanda (Seçkin, 1998, ss.38-40; Ayverdi, 1953, ss.286),

fetihten hemen sonra kısa bir süre içerisinde 1454 ile 1455 yıllarında inşa edilmiştir (Kritovulos, 2013).

Söz konusu Eski Saray'ın inşa tarihi ve tanımlanmasına ilişkin olarak Evliya Çelebi, H.858 (M.1454-55) ile H.862 ile (M.1458-59) yılları arasında inşa edilerek tamamlandığını; saray duvarlarının burçsuz, barusuz, dendansız, bedensiz ve hendeksiz olduğunu belirtmiştir.²⁷² Eski Saray'ın yer aldığı geçmiş dönem çizimlerinden S.Münster'in 1544 ve B.Hogenberg'in 1572 tarihli çizimlerinde duvarlarla çevrili dış bölüm ve payandalarla desteklenmiş bir duvarla çevrili iç bölüm olduğu görülmektedir. Çizimlerde dikkat çeken diğer detaylar ise duvarlarda giriş kapılarının gösterilmemiş olduğu ve iç duvar sisteminin payanda elemanları ile desteklenmiş olmasıdır (Şekil 4.1).

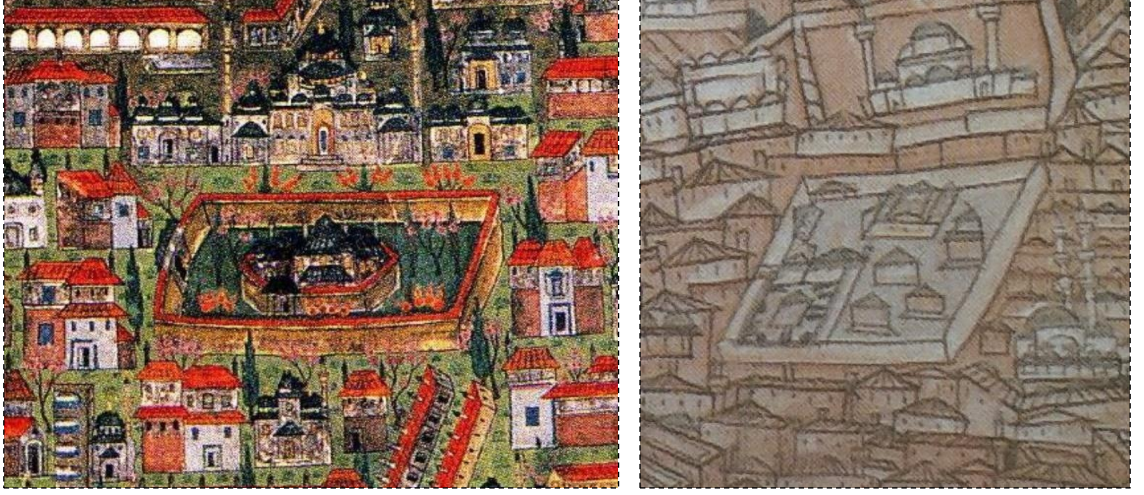

Şekil 4.1 Münster'in 1544 (soldaki) ve Hogenberg'in 1572 tarihli çizimlerinde Eski Saray ve sur duvarlarına ilişkin genel görünüm (Kubilay, 2010)

İstanbul'daki Eski Saray alanına ilişkin çizimlerin yer aldığı bir başka geçmiş dönem eserlerinden olan Matrakçı'nın 1537 tarihli çiziminde saray alanının etrafı dikdörtgen biçimli yüksek duvarla çevrili olduğu, iç tarafında ise altıgen biçimindeki ikinci bölümün bulunduğu; dış ve iç bölümlerin duvarlarında aynı doğrultuda olmayan birer adet giriş kapısının da çizilmiş olduğu görülmektedir (Şekil 4.2). Bir başka kaynak olarak Hünername'de, Nakkaş Osman'ın 1584 tarihli çiziminde görülen Eski Saray,

²⁷² Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c.1, ss.117-120 (Ayverdi, 1953, ss.286).

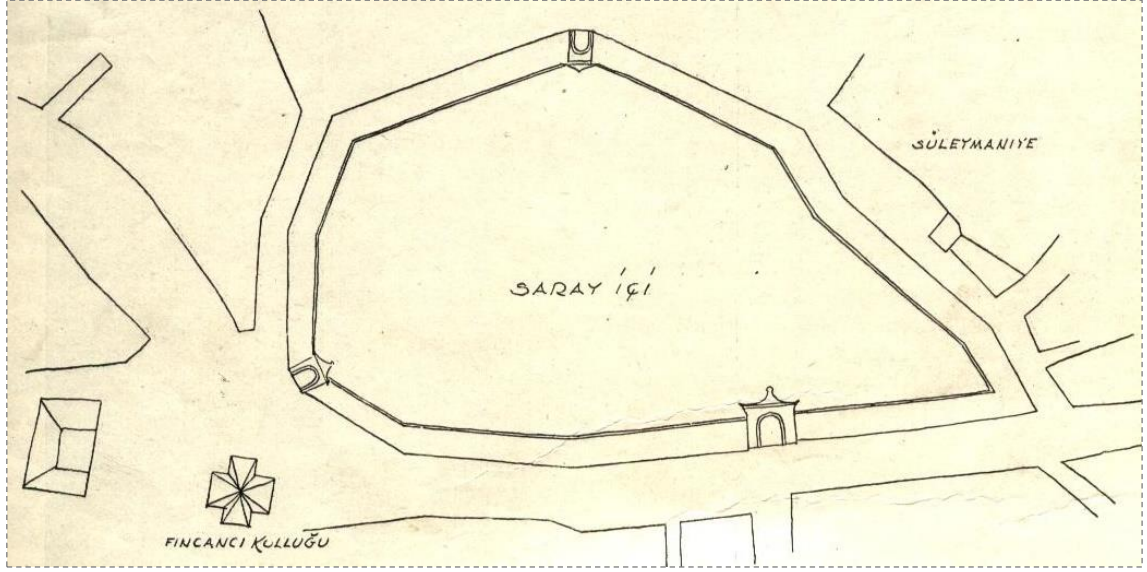
dörtgen biçiminde ve iki bölümlü olarak çizilmiş olup, saray alanına ilişkin tek giriş kapısı bulunmaktadır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 Matrakçı'nın 1357 (soldaki) ve N. Osman'ın (sağdaki) 1584 tarihli çizimlerinde Eski Saray ve sur duvarlarına ilişkin genel görünüm (Aydm, 2013)

Bu bağlamda, İstanbul'daki söz konusu Eski Saray'ın yer aldığı Şekil 4.1 ve Şekil 4.2'deki çizimler incelendiği zaman, saray etrafının payandalarla desteklenen duvar elemanları ile çevrelenmiş olduğu ve inşa edildiği alanın kent merkezinde kaldığı dikkat çeken detaylardandır. Bu detaylar, Topkapı Sarayı (Yeni Saray) ve dış surları (Sur-i Sultani) ile karşılaştırıldığında; Topkapı Sarayı'nın konum olarak kentin hakim bir noktasında ve saray yapılarına boğaz manzarası sunan bir sırtta yer aldığı; deniz kenarında bulunmasının sağlamış olduğu ulaşım alternatifleri ve belki de olabilecek tehditler karşısında ilave kaçış seçeneği sunması; saray alanının korunmasına ve sınırlandırılmasına yönelik olarak payandalı duvar sistemi yerine kulelerle, burçlarla ve anıtsal kapılarla desteklenmiş yüksek sur duvarı ile sağlandığı görülmektedir.

Topkapı Sarayı'nı çevreleyerek sınırlandıran Sur-i Sultani surlarındaki bu elemanlar ve mimari özellikleri ile askeri savunma amacının ötesinde bir anlamda; Osmanlı'nın, şehir devleti yapılanma sisteminden artık merkezi devlet yapılanmasına geçmiş olduğunun simgesel mesajlarını çeşitli yönleriyle verdiği de anlaşılmaktadır.

Şekil 4.3 İstanbul'daki Eski Saray sınırlarının ve dış duvar hattının H.1239 (M.1823-24) tarihli Bayezid su yolları haritasındaki görünümü (Ayverdi, 1953).²⁷³

4.1.2. Sur-i Sultani'nin, Edirne'deki Eski Saray ve Yeni Saray Dış Duvarları ile Karşılaştırılması

Sur-i Sultani'ye ilişkin soruların cevabına ulaşabilmek için Edirne'de yer alan Eski Saray (Sarayı Atik) ve Yeni Saray (Sarayı Cedid-i Amire) yapılanmalarına bakıldığı zaman; bu saraylardan ilkinin, Sultan I.Murad döneminde H.767 (M.1365-66) ile H.770 (M.1368-69) yıllarında, şimdiki Muradiye Küçükpazar Caddesi (Murad Bey Bayırı) ile Kırlangıç Bayırı (Topraklı Bayırı) arasındaki Kavak Meydanı'nda yapılmış olduğu (Osman, Ünver, 1989, ss.13-14; Alptekin, 2012; Ülgen, 2014) ve günümüzde tümüyle yok olmuş olan bu Eski Saray'ın mimari yapılanmasının nasıl ve ne şekilde olduğuna ilişkin yeteri kadar bilginin bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Ancak, bu saraya ilişkin bilinen kısıtlı bilgilerin yer aldığı Evliya Çelebi Seyahatnamesinde (Edirne'ye 1653 yılında gelmiştir) Eski Saray'dan şöyle bahsedilmektedir: “Gazi Murad Hüdavendigâr'ın Kavak Meydanı'nda²⁷⁴ yaptırdığı bu

²⁷³ Şekildeki haritada, saray dış duvarlarının/surlarının 3 farklı noktadan girişinin olduğu görülmektedir. Ancak, saraya ilişkin daha eski tarihli çizimlerden olan Matrakçı Nasuh ve Nakkaş Osman'ın gravürlerinde üç giriş noktasının bulunmaması üzerinde ayrıca tartışılacak bir konudur.

²⁷⁴ Kavak Meydanı'nın günümüzdeki yeri Selimiye Camii'nin yer aldığı alandır (Ülgen, 2014).

Saray'ı, Musa Çelebi genişletip kale gibi bir burç ve bir büyük bina gibi yaptırdı. Çevresi beş bin adım (yaklaşık 3,75 km) gelir.²⁷⁵ Dört köşeden uzunca bir saraydır. Duvarların yüksekliği “yirmi zira”²⁷⁶ (yaklaşık 13,6 m) olup kuzeye açılan bir adet Demir Kapısı vardır. Sonra, Sultan Süleyman Han, Macar Seferine rağbet etmekle bu sarayı ve Yeniçeri odalarını imar edip kırk bin yeniçeriye hazır bulundurarak altı bin özel hizmetliyi bu Saray'da oturtmak üzere Eski Sarayı büyük divanhaneler, has oda, büyük ve küçük hazine, kiler, doğancılar ve seferliler odalarıyla genişletti; ama bağ ve bahçe yoktur” (Parmaksızoğlu, 1984). Bu bağlamda, Edirne'deki Eski Saray'ın bağ ve bahçelerinin olmadığı, Musa Çelebi tarafından genişletilerek kaleye benzeyen kapı ve duvarlarının büyük bir sur haline getirildiği, sarayı çevreleyen bu surların/duvarların yaklaşık 13,6 m yüksekliğinde ve 3,75 km uzunluğunda olduğu anlaşılmaktadır.

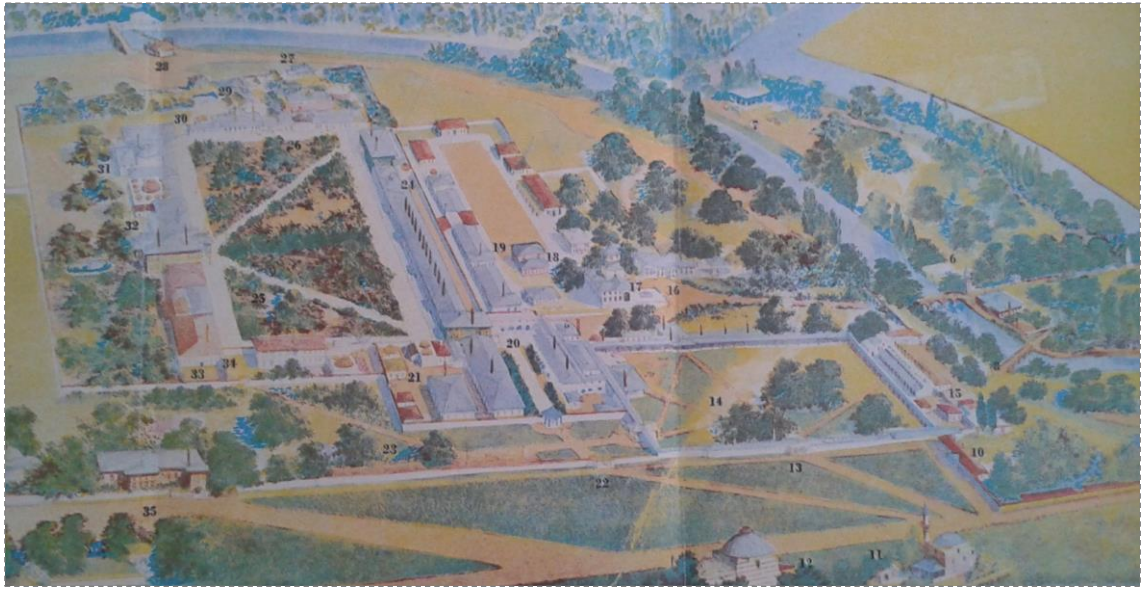
Sur-i Sultani'yi çevreleyen kara ve deniz surlarının toplam uzunluğu yaklaşık 3,6 km olup Fatih 'in kara suru duvarlarının da ortalama 8 ile 12 m arasında değişmekte olan yükseklikleri bulunmaktadır. Burçların ve kulelerin ise ortalama 14 ile 20 m arasında değişen yükseklikleri vardır. Edirne'deki Eski Saray yapısına ilişkin var olmuş olduğu ifade edilen duvar hattı ile Sur-i Sultani sur hattının, uzunluk ve yükseklik bakımından (Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu ölçülere göre) karşılaştırması yapıldığında; Eski Saray'ı çevreleyen duvar uzunluğunun Sur-i Sultani surlarının toplam uzunluğu kadar olduğu; duvar ve sur yükseklikleri karşılaştırıldığında ise yaklaşık olarak aynı yüksekliğe sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca, her iki sarayın kent içindeki konumlanışına bakıldığında, aynı şekilde kentin yüksek ve hâkim noktasında oldukları görülmektedir (Şekil 4.8).

Edirne'de inşa edilmiş bir diğer saray olan Yeni Saray'ın yapımına II.Murad tarafından H.854 (M.1450-51) senesinde başlanmış ancak, 1451 yılında vefat etmesi üzerine inşaat bir süre durmuş ise de yine o yıl içinde oğlu Fatih Sultan Mehmed tarafından yeniden başlatılmış (Büyükdığın, 1995) ve sarayın inşa edilen ilk şeması H.858'de (M.1454-55) tamamlanmıştır (Sazak, 2005, ss.11). Bu saray “Tunca Sarayı”, “Edirne Saray-ı Hümayunu” ve bahçelerinin güzelliklerinden dolayı “Hünkâr Bahçesi

²⁷⁵ 5000 adım, yaklaşık olarak 3,75 km (1 adım: 0,75 m; Taşkın, 2005).

²⁷⁶ Türk lehçelerinde arşun, arçın, arjın ve alçin şeklinde yer alan kelime, Pehlevîce areşnden (yeni Farsça âreş, reş) gelmektedir. Dirsekle orta parmak ucu arasındaki kısmı ifade eder; Arapça'sı zirâ'dır (Erkal, 1991). 20 arşın/zira, yaklaşık olarak 13,6 m (1 arşın: 0,68 m; Taşkın, 2005).

Sarayı” olarak da adlandırılmıştır (Ülgen, 2014; Sazak, 2005). Edirne’deki Yeni Saray’ın kent içindeki konumlanışına bakıldığı zaman; Eski Saray gibi yüksek bir konumda olmayıp, tam aksine kentin alçak bir konumunda olan Tunca Nehri’nin civarında (batısında) ve yaklaşık olarak 3.000.000 metrekarenin üzerinde bir alanda ve kent dışında, üzerinde asırlık ağaçların bulunduğu düzlük bir yerde inşa edilmiştir (Osman, Ünver, 1989, ss.21; Sazak, 2005; Alptekin, 2012). Saray alanının yerleşim şeması incelendiği zaman ise avluların düzgün dörtgenler şeklinde biçimlendiği, avlularda yer alan yapıların avlu kenarlarına paralel veya dik olarak konumlandığı görülmektedir (Şekil 4.4).

Şekil 4.4 R.Osman’ın 1923’te yaptığı suluboya tabloda Edirne Yeni Saray’ı (Osman, Ünver, 1989).²⁷⁷

Edirne’deki Yeni Saray, yayıldığı alan ile içindeki köşklerin, kasırların ve dairelerin çokluğu bakımından Osmanlı sarayları arasında en geniş saray alanı olarak kabul edilmektedir (Ülgen, 2014). Saray alanının genel yerleşim düzenine bakıldığı zaman, birbirini sıralı bir biçimde izleyen ve iç içe geçmiş avlular sisteminden oluştuğu, yerleri belirlenmiş binalar ve sultanların özel beğenisine göre de konumlandırılmış köşk yapıları ile Edirne Yeni Saray’ı “saray kent” durumundadır (Şekil 4.4, Şekil 4.5). Bu bağlamda, inşa aşamalarında belli bir planlama dahilinde oluşturulan erken dönem

²⁷⁷ Şekildeki tablonun açıklama kısmında, görünüşün H.1046-1223 (M.1636/37 – 1808-09) yılları arasında kapsadığı ifade edilmiştir (Osman, Ünver, 1989)

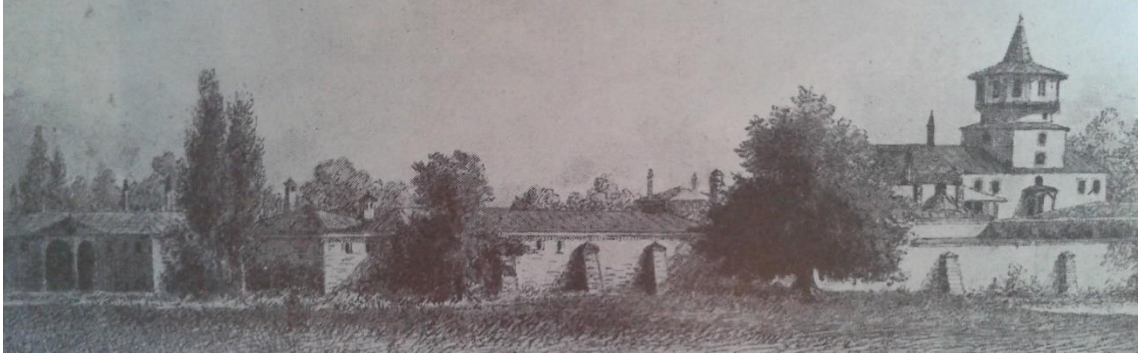
saraylarının aksine Edirne'deki Yeni Saray'ın da Topkapı Sarayı gibi belirli bir planı olmamıştır. Her iki sarayın da yapılanma şekli ve avlu düzenlemeleri farklı dönemlerdeki çeşitli hükümdarların istekleri doğrultusunda zaman içinde ve kendiliğinden olan bir planlama sonucu oluşmuştur (Seçkin,1998).

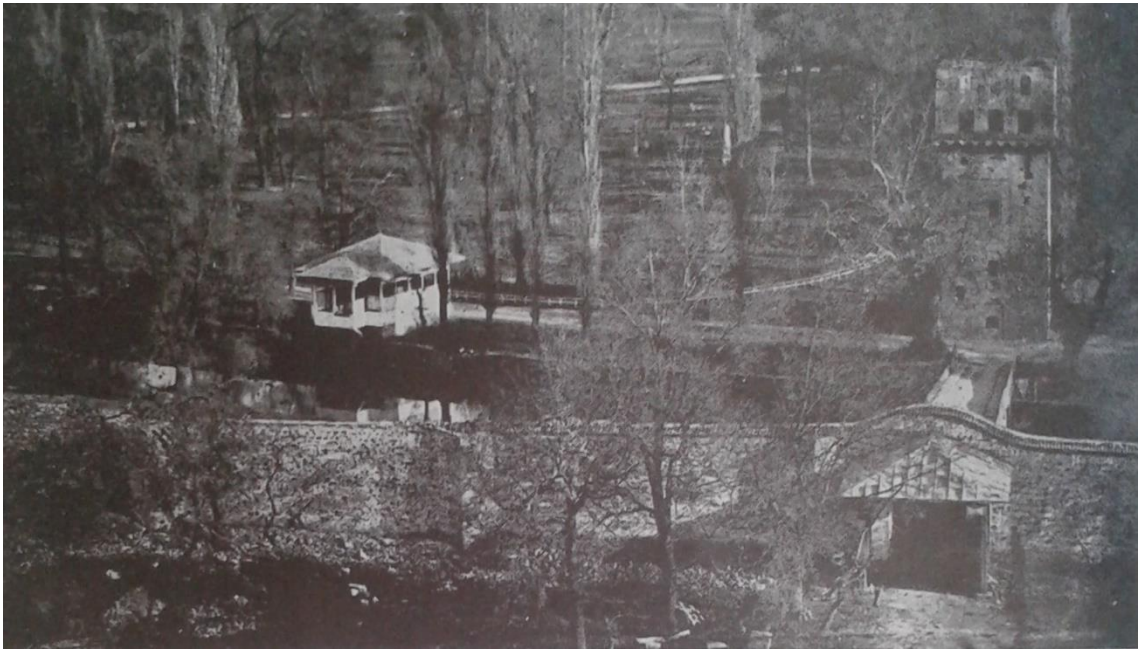
Şekil 4.5 Edirne Yeni Saray alanına ilişkin genel görünüm (Osman, Ünver, 1989).²⁷⁸

Edirne'deki Yeni Saray'ı çevreleyen dış duvarlara ilişkin geçmiş dönem görüntüleri incelendiğinde; söz konusu duvarların konut yapısı ölçeğinde ve yaklaşık olarak tek kat yüksekliğinde, payandalarla desteklenmiş bir yapıım sisteminde olduğu; burç ve kule şeklindeki yapılanmaların yer almadığı görülmektedir (Şekil 4.6, Şekil 4.7). Bu bağlamda, saray alanının çevreleyen dış duvarların, kale surları gibi sağlam ve askeri savunma amacı güden bir yapıım şeklinin olmadığı anlaşılmaktadır.

²⁷⁸ Şekildeki çizim, “Journales d'Galland” çizimidir (Osman, Ünver, 1989).

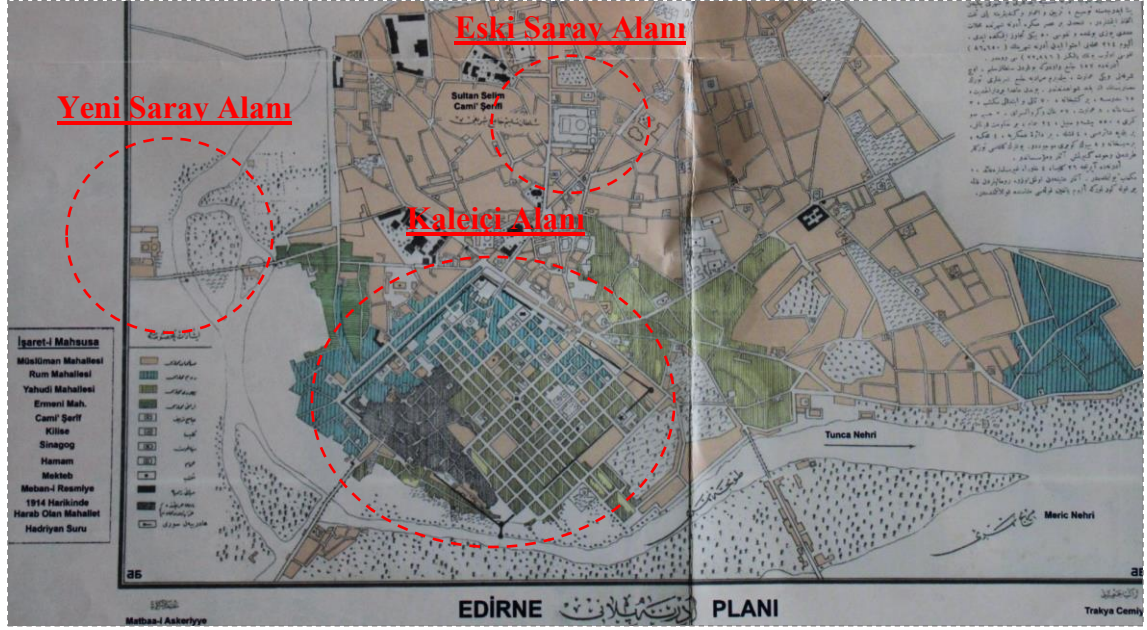
Şekil 4.6 Edirne Yeni Saray alanı duvarlarına ilişkin detay görünüm (Osman, Ünver, 1989)

Şekil 4.7 Edirne Yeni Saray'ında, H.1290 (M.1873-74) senesinde Cihannüma yapısından çekilen bir fotoğrafta saray duvarlarına ilişkin detay görünüm (Osman, Ünver, 1989).

Edirne'deki Eski ve Yeni Saray olarak adlandırılan Osmanlı saraylarının ve tarihi Kaleiçi yerleşim alanının kent içerisindeki konumlanışı ve birbirleri ile olan etkileşimi incelendiği zaman, söz konusu sarayların yerleşim alanlarının kent merkezi olan Kaleiçi'nden kısmen uzakta olacak şekilde konumlanmış olduğu; Edirne'deki ilk saray olan Eski Saray'ın yerleşim alanının kentin hakim bir noktasında bulunmasına karşın sonrasında inşa edilen Yeni Saray'ın nispeten daha alçak bir konumda yer aldığı; ancak, kent merkezi ile Yeni Saray yerleşim alanı arasında Tunca Nehri var olduğundan, bu durum savunma sisteminin parçası olarak düşünülmüş olabileceği ve bu doğrultuda

yerleşim alanının özellikle seçilmiş olabileceği; ayrıca, Eski Saray yerleşim alanının, inşa edildiği dönemlerde yakın civarının boş olabileceği ve sonrasında saray etrafındaki yerleşim alanlarının gelişerek kalabalıklaşmış olması nedeniyle de bu saray alanının terk edilerek kentin kısmen dışında, genişlemeye daha elverişli boş bir alanda Yeni Saray'ın inşasına başlanmış olabileceği düşünülebilir (Şekil 4.8).

Şekil 4.8 Edirne kent planında Kaleiçi, Eski Saray ve Yeni Saray alanlarının konumlanışı.²⁷⁹

4.2. Sur-i Sultani'ye ilişkin Analizlerin Değerlendirilmesi

Topkapı Sarayı'nı çevreleyen Sur-i Sultani surlarının tarihi kent içerisindeki konumlanışı, biçimlenişi ve mimari detayları tezin 3. Bölümünde ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Bu bağlamda, Sur-i Sultaniye ilişkin 3.Bölümde ifade edilen mimari detaylar ve değerlendirmeler göz önünde bulundurularak söz konusu surların neden yapıldığı sorunsalı ve işlevlerinin neler olabileceği ile alakalı soruların cevaplarına ulaşabilmek için; İstanbul'daki Eski Saray ile Edirne'deki Eski ve Yeni Sarayların buldukları kent

²⁷⁹ Şekildeki çizimde Kaleiçi, Eski Saray alanı ve Yeni Saray alanının kent ölçeğinde konumlanışı gösterilmiştir. Çizimde altlık olarak kullanılmış olan harita, 1918 tarihinde Edirne'de kurulmuş olan Trakya Cemiyeti'nin hazırlanmış olduğu, yapım tarihi tam bilinmeyen bir haritadır (Bayatlı, Bayraktar, 2018)

içerisindeki konumları, dış duvarlarının yüksekliği, uzunluğu, yapım sistemleri ve çevresi kısmi olarak karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir.

Bu kapsamda, Fatih döneminde inşa edilmeye başlanan ve sonraki Osmanlı Sultanlarının dönemlerinde de ilave yapılanmalar ile inşa süreci devam eden; ancak, Sur-i Sultani surlarının sınırlandırdığı saray yerleşim alanı değişmeyen Topkapı Sarayı'nın ve dış surlarının inşa ve değişim süreçlerine bakıldığı zaman, ilk yapılış nedenlerinin başında askeri savunma amacının olduğu açıktır.

Ancak, özellikle Sur-i Sultani kara sur hattının inşa edildiği 15. yüzyılın ikinci yarısında, ateşli silahların zaten kullanıldığı bir dönemde, Fatih neden eski usul (yüksek ve ince) bir sur duvarı yapmıştır ve askeri savunma açısından dayanıksız olan Bizans deniz surlarını neden kullanmıştır? Bu soruların cevabına ulaşabilmek için Sur-i Sultani surlarının mimari detaylarına bakmak ve surların hangi tehditlere karşı savunma yapması amacıyla inşa edilmiş olabileceğini sorgulamak gerekecektir.

Bu bağlamda, Topkapı Sarayı'nın inşa dönemi ile aynı dönemde inşa edilmiş olan Sur-i Sultani kara surları ve fetih sonrası onarımlar yapılarak kullanılan Bizans deniz surları, analiz edilerek karşılaştırıldığında; zaten fetih sırasında aşılabilirdiği bizzat Fatih tarafından ispatlanmış olan zayıf deniz surlarının dış tehditler karşısında pek güçlü savunma sağlayamayacağı çok nettir. Ayrıca, Fatih'in dış tehditler karşısındaki kent savunmasını, şehir surları ile değil buraya çıkan deniz veya kara yollarının çok daha uzak konumlarındaki uygun mevkiilerde inşa edilen kale (hisar) yapıları aracılığıyla sağladığı bilinmektedir.²⁸⁰

Ancak, iç tehditler kapsamında olabilecek ayaklanma ve isyan gibi durumlarda da denizden saldırı olması ihtimali zayıf olduğundan, iç tehditlerin daha çok kara tarafından gerçekleşmesinin beklenmesi olağandır. Bu durumda, zayıf Bizans deniz surlarının iç tehditlere karşı tahkim edilerek kullanılmasının yeterli düzeyde bir savunma ve caydırıcılık yaratacağının amaçlanmış olabileceği düşünülebilir. Diğer taraftan, bir dönem Osmanlı hükümdarları için belki de dış tehdit unsurlarından ziyade iç tehdit unsurları olan askeri yapılanmaların yer aldığı isyanın daha tehlikeli olabileceği ve vahim

²⁸⁰ Bu bağlamda, İstanbul'un fethinden sonra kara tarafından dış tehlike unsurunun ulaşması olasılığı kentin konumu gereği zayıf bir ihtimal olduğundan, daha yüksek bir ihtimal olarak deniz yollarından gelebilecek dış saldırıların, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının uç noktalarından itibaren kent savunmasını sağlayacak değişik boyutlarda hisar yapılarının inşa edilmiş olması bu savunma stratejinin açık bir göstergesidir.

bir şekilde Sultanın tahttan indirilmesi veya öldürülmesi ile son bulabileceği de bilinmektedir.

Sur-i Sultani kara surlarında bu kapsamda bir analiz yapıldığında; sur hattının kara tarafından çeşitli yönlerden gelebilecek saldırılara karşı savunma yapabilmek amacıyla bir çok noktadan açılmal kırılmalar yaptığı ve oluşan bu kırılma köşelerinde savunma hattına direnç sağlayacak ve gözetleme yapılabilecek kulelerin inşa edildiği, bu kuleler arasındaki sur duvarlarında bütüncül savunmanın sağlanabilmesi için yaya ulaşımının sağlandığı seğirdim yolları, dendanlar, kapılarda yağ dökme mazgalları, okçu ve top atışı deliklerinin yer alması ve özellikle de incelenen diğer Osmanlı saraylarının dış duvarlarından farklı olarak belli aralıklarla inşa edilmiş burçların ve kulelerin var oluşu, yapının savunma yönünü güçlendiren özelliklerdir.²⁸¹

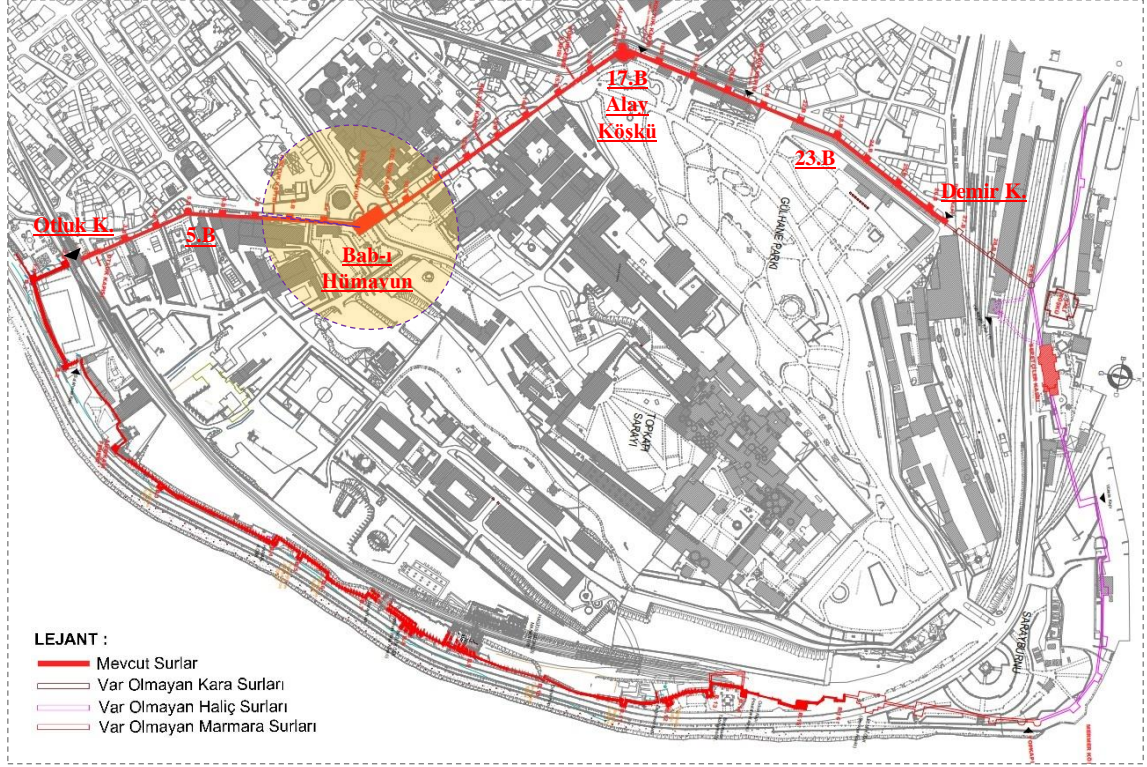
Ayrıca, kara sur hattının enine kesit detaylarına bakıldığında; sur duvarlarının en alt kotunda bir eğrisellik, bombe veya dışa çıkık bir taban (pabuç) detayları yer almadığından, bu sur hattında top atışlarına karşı direnç sağlayacak detaylandırmanın düşünülmediği kabul edilirse, dış tehditlerden ziyade sadece iç tehditlerin (isyanların) dikkate alınarak inşa edildiği sonucuna varılmaktadır.

Bu bağlamda, Sur-i Sultani kara surlarının mimari özelliklerinde ve inşa şeklinde, askeri savunma detaylarının hangi kısımlarında var olduğu veya daha yoğun bir şekilde uygulandığının analizi yapıldığında; kara sur hattının Marmara deniz surları ile kesiştiği konumda yer alan ve tez çalışmasında başlangıç burcu olarak kabul edilen 1.B'den Haliç kıyılarına kadar uzanan hat üzerinde, günümüzde de varlığını devam ettirebilmiş son kısmı olan Demirkapı arasında bulunan sur hattında, yukarıda ifade edilmiş olan askeri savunma detayları sistematik ve kesintisiz bir şekilde yer almaktadır (Şekil 4.9).

Ancak, kara sur hattındaki bu savunma detayları kendi içerisinde yükseklik, kalınlık ve ilave edilerek güçlendirilmiş veya uzatılmış kısımlara ilişkin detaylar ile karşılaştırmalı olarak incelendiğinde; Topkapı Sarayı'nın kara tarafındaki ana giriş kapısı (tören kapısı) olan Bab-1 Hümayun ve bitişiğindeki sur bölümlerinin, diğer kısımlara göre yükseltilmiş olduğu görülmektedir. Farklı dönemlere ait çok sayıda müdahale izlerinin bulunması ve özellikle Bab-1 Hümayun Kapısı'nın, sur hattındaki diğer kapılara nispetle

²⁸¹ Fatih'in çocukluğundan beri, başta Yeniçerilerden kaynaklanan ayaklanmalara şahit olduğu bilindiğinden, Sur-i Sultani kara surlarının inşasında muhtemelen bu durumu göz önünde bulundurmıştır.

çok daha kalın ve büyük ölçekte olmasından dolayı, kara tarafından gelebilecek tehdit unsurlarının daha çok bu mevkiden beklendiği de anlaşılmaktadır (Şekil 4.9).²⁸²

Şekil 4.9 Sur-i Sultani sur hattında savunma detaylarının güçlendirildiği kısım.

Topkapı Sarayı'nın inşa edildiği ilk dönemlerde öncelikli inşa amacının askeri savunma olduğu çok net olan Sur-i Sultani surlarının sonraki dönemlerde, sarayın iddialı bir şekilde genişlemeye devam eden yerleşim ve inşa planları da göz önünde bulundurulduğunda, tarihi kentin bir Osmanlı başkentine çevrilirken Sultanın iyice belirginleşen yeni hükümdarlık imgesinin etkisini de yansıtmaya başladığı düşünülebilir.

Bu bağlamda, Sur-i Sultani'nin sonraki dönemlerinde hem kara hem de deniz surlarının üzerinde veya yakın civarında inşa edilen köşkerin, kasırların ve yazlık sarayların oluşturduğu etkiler ve perspektif görüntüler aracılığıyla görkemli bir izlenim

²⁸² Sakaoğlu, Bab-ı Hümayun Kapısı'nın sur dışındaki tarafında bulunan meydana, idam edilen devlet adamlarının, ünlü eşkıya reislerinin kesik başlarının yere atılması veya mızraklara takılı olarak kapı önünde sergilenmesinin bir gelenek olduğu ve Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı döneminde (1656-1661) Anadolu'daki tenkiler nedeniyle her gün bu kapı önünde 15-20 kesik başın teşhir edildiğini ifade etmiştir (Sakaoğlu, 2002, ss.28).

yaratılarak erkin ve merkezi devletin görünen simgeler üzerinden adeta bir egemenlik odağı şeklinde gösterilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Sur-i Sultani surların kara tarafındaki kısımlarında sonradan açılan Soğuk Çeşme Kapısı ve surların savunma sistemi bakımından önemli bir konumda ve diğer köşelere göre daha büyük mimari kesitlere sahip olan 17.B nolu onikigen köşe burcunun alt tarafları kaide olarak kullanılmak suretiyle üzerine bir köşk (Alay Köşkü) inşa edilmesi durumu analiz edildiğinde; önceleri özellikle iç tehditlere karşı savunma amaçlı inşa edilmiş olan sur hattının artık bu amacının çok daha ötesinde, Sultan'ın halkını gözetlediği ve Sultan'ın bulunduğu yeri halkın yaşadığı bölgeden ayırıştırma işlevine evirildiğinin göstergesi durumunda olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda, kara sur hattı üzerinde ve savunma sistemi açısından önemli bir noktada inşa edilen ve Sultanın seyir amaçlı kullandığı bu köşk yapısı ile Osmanlı Hükümdarının kent üzerindeki mutlak egemenliğini ve halkın neredeyse ulaşabileceği bir konuma indirgenmiş olan bir köşk yapısı ile artık sarayın savunma kaygılarının da arka plana atılmış olduğunun simgesel mesajı olduğu düşünülebilir.

Topkapı Sarayı'nın ilk inşa edilmeye başlandığı 15. yy ile gelişiminin tamamlandığı sonraki dönemler karşılaştırıldığında, sarayın yerleşim alanı etrafındaki konut ve ticaret alanlarının da gelişiminin ve yoğunlaşmasının kaçınılmaz olması muhtemeldir. Özellikle kara sur hattının dış tarafında, Otluk Kapısı ile Demirkapı arasındaki bölümlerin büyük bir kısmında surlara bitişik şekilde konumlanmış olan konut ve ticaret yapıları ile sur içi tarafındaki, sarayın 1. Avlusu ile Gülhane Parkı kısımlarında sur duvarlarına bitişik olarak inşa edilmiş idari ve hizmet binaları da ifade edilen hususun bir göstergesi durumundadır.²⁸³ Bu bağlamda, Sur-i Sultani surlarının çevrelediği saray alanı içerisinde oluşan 1.Avlu ve dış bahçelerinin artık bir ara tampon bölgesi konumunda bulunarak sarayın, etrafındaki mahallelerden ve ticaret alanlarından ayrışmasını sağlayan geçirgen bir sınır hattı işlevine sahip olduğu (dönüştüğü) anlaşılmaktadır.

²⁸³ Sur dışı tarafındaki bu yapıların bir kısmı günümüzde yok olmuş veya idareler tarafından kaldırılmış durumdadır. Ancak, Ayasofya ile Sur-i Sultani duvarları arasındaki Soğukçeşme Sokak güzergahındaki konutların büyük çoğunluğu günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Ayrıca, kara surlarındaki koltuk kapılarından olan Maktul İbrahim Paşa Kapısı'nın olduğu noktadan Demirkapı'ya doğru Salkım Söğüt Sokak boyunca mevcut olan hotel ve satış mağazaları gibi ticari yapılar ile sur içi tarafındaki eski Telgrafhane binası (fabrikası), günümüzde İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi olarak kullanılan eski askeri binalar bu durumun var olan örnek yapılarındandır.

4.3. Sonuç

Tarihi Yarımada'yı karadan ve denizden çevreleyen kent surlarının günümüze ulaşan kısımlarını, II.Theodosius (408-450) döneminde inşa edilen kara surları ve antik Byzantion döneminden başlayarak çok farklı dönemlerde yapılan ilavelerle genişleyerek devam eden Marmara ve Haliç deniz surları ile Topkapı Sarayı'nı çevreleyen Sur-i Sultani surlarıdır.

Sur-i Sultani surları bazen, sadece Fatih döneminde inşa edilen kara suru için kullanılan bir tabir olmuştur. Ancak, amacı ve işlevselliği ile bir bütün olarak düşünüldüğünde Sur-i Sultani, Marmara kıyısındaki Ahırkapı mevkiinden Haliç kıyısındaki Yalı Köşkü Kapısı'na kadar uzanan Fatih dönemi kara suru ile bu iki mevki arasında sahil boyunca uzanan Bizans dönemi deniz surlarıdır. Bu surlar, Topkapı Sarayı'nın yerleşim alanını çepeçevre kuşatarak sınırlandıran surların bütünüdür.

Topkapı Sarayı ve onu çevreleyen Sur-i Sultani surlarının inşa sürecine bakıldığında, Fatih'in İstanbul'u fethinin ardından başlamamış olduğu görülmektedir. İstanbul'daki ilk Osmanlı sarayı, Beyazıt Senti'nde bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu alanda inşa edilen Eski Saray'dır. Bu sarayın yapımından kısa bir zaman sonra aynı dönem içerisinde Fatih, şehrin birinci tepesi (Akropol) üzerinde, merkezden uzak, savunulması daha kolay olan ve boğazın tüm manzarasını sunan bir konumda (Sarayburnu ucunda) Topkapı Sarayı'nın ve Sur-i Sultani surlarının inşasına başlamıştır. Fatih, Sur-i Sultani'nin kara sur hattını kapıları ile birlikte yaptırır ve inşa sürecinin bitiş tarihini de Bab-ı Hümayun'a "Ramazan 883" (M.1478) tarihli olarak eklettirir. Bu tarihte, ana şeması ve savunma sistemi oluşmuş olan Topkapı Sarayı'nda, Fatih'ten sonraki dönemlerde yerleşim alanı içerisinde çeşitli eklemeler ve düzenlemeler yapılmasına karşın saray alanı ve dış surları 19. yüzyılın son çeyreğine kadar bütünlüğünü koruyabilmiştir.

Topkapı Sarayı, başlangıçta padişahların ikametlerinden ziyade, devlet işlerinin idaresi ve hazinelerin saklanması amacıyla kullanılmıştır. Bu bağlamda, İstanbul'daki Eski Saray'ın idari işlevinin, Topkapı Sarayı'nın inşasıyla sone ermiş olduğu söylenebilir. Bu durumun nedenlerinden biri olarak Topkapı Sarayı'nın konumu incelendiğinde; özellikle yerleşim alanı içerisinde bulunan teraslamalardaki hâkim noktalardan İstanbul'a

bakıldığında, neden özellikle bu alanın idare merkezi olarak tercih edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü, bu noktadan Marmara, Haliç ve boğazların girişleri ile dönemin İstanbul'u çok net olarak gözlenebilmektedir. Burası, tüm kenti ve savunma noktalarını görebilen bir gözetleme kulesi gibidir.

Topkapı Sarayı ve Sur-i Sultani surlarının oluşum aşamaları ve kullanımları göz önüne alındığında, İstanbul'da iki saray bulunmasının, yetersiz kalan Eski Saray'ın yerine, yeni bir saray inşa edilmesi amacı güdüldüğü görülmektedir. Bu bağlamda, Topkapı Sarayı'nın en baştan beri, önce idari merkez ve bu merkezi çevreleyerek özel bir alan oluşturan savunma duvarlarıyla birlikte tasarlandığı anlaşılmaktadır. Sur-i Sultani surları ile sınırlandırılan bu özel alan içerisinde, devletin merkezi idare ve savunma sisteminin tüm ihtiyaçları, dışarıdan temin edilmeye gerek kalmaksızın karşılanmaktadır. Bu alanda bostanlar, meyve ağaçları, fırınlar ve mutfaklar yer almaktadır. Ayrıca, diğer ihtiyaçların da karşılanması amacıyla oluşturulmuş olan çeşitli ocak yapılarının ve alanda çalışanların barındığı koğuş yapılarının da buralarda konuşlandığı bilinmektedir. Bu bağlamda, devletin idari merkezinin bulunduğu yerleşim alanının herhangi bir kuşatma karşısında savunulabilmesinin en önemli unsurlarından olan gıda, su ve acil onarım gibi ihtiyaçların kendi içerisinde karşılandığı bu yapısal sistemin olası tehditlere karşı en çok korunması gereken alanıdır.

Topkapı Sarayı'nın kara ve deniz tarafından gelebilecek tehditler (özellikle iç tehditler) karşısında korunmasını sağlayan Sur-i Sultani koruyucu sur duvarları, sarayın yapısal sistemi ile bir bütün olarak inşa edilmiş olup Osmanlı mimarisinde, 15. yüzyıl başlarından 19. yüzyıl sonlarına kadar, saraylar çevresinde inşa edilen koruyucu sur duvarı geleneğinin bir örneği olarak günümüze kadar gelmiştir. Bu kapsamda, Sur-i Sultani'nin mimarlık tarihindeki yeri de ayrı bir önem kazanmaktadır.

Savunulması ve sürdürülmesi gereken bu özel alandaki saray idaresi ve yaşantısı, inşa döneminden itibaren 19. yy başlarına kadar başarılı bir şekilde sağlanmıştır. Ancak, Topkapı Sarayı'nın Sultan Abdülmecid zamanında terk edilmesi ve Hanedanın Dolmabahçe Sarayı'na taşınması ile devletin mali durumunun giderek bozulması dolayısıyla saray yapıları ve surları da bakımsız kalmıştır. Bu sürecin sonrasında, durumun bir getirisi olarak özellikle sur hattı üzerinde ve yakın civarındaki saray

yapılanmalarında farklı işlevler ve eklentiler gelmiş olup Sur-i Sultani'nin çevrelediği bu özel saray alanının “saray-şehir” kimliği önemli ölçüde zarar görmüştür.

Ayrıca, bu değişimlerin yaşandığı dönemlere paralel olarak, özellikle Dünya'daki “Endüstri Devrimi” ile Avrupa'da yaşanan sanayileşme sonrasında bu durumun bir getirisi olarak ulaşım sisteminin değişmesi ve gelişmesi ile ulaşım ve ticaret aracı olarak, deniz ulaşımının dışında demiryollarının inşası ve kullanımı başlamıştır. Osmanlı'da bu yollarının inşa edilmesi gerekliliği sonucu olarak, 1871-1872 yıllarında Sirkeci'den başlayan Rumeli Demiryolu hattının döşenmesi sırasında, hat güzergahında yer alan Sur-i Sultani sur duvarlarının sahile paralel uzanan ve bu kısımlara dik bağlanan bazı kara suru bölümleri ile Topkapı Sarayı sahil köşklerinin büyük çoğunluğu tahribata ve yıkıma uğramıştır.

Söz konusu demiryolu hattının, tarihi sur duvarlarına etkisi kısmi tahribat ve yıkımlar olmasına karşın bundan sonraki süreçlerde bu yapılanmalara olan ihtiyaç olgusunun değişmesi ve bakımsızlık dolayısıyla özellikle Sur-i Sultani'nin Haliç deniz surları Sepetçiler Kasrı dışında tamamen yok olmuş, Marmara deniz surları da büyük ölçekli kayıplar ve tahribatlar yaşamıştır.

Bu bağlamda, Tarihi Yarımada'nın kent surları ve Topkapı Sarayı'nın Sur-i Sultani surları, Endüstri Devrimi'nin bir getirisi olarak Avrupa'nın çoğu kentinde olduğu gibi yıkılarak yerlerine yeni yapılar veya kamusal alanlar inşa edilmemiştir. Böylece, bir bakıma bu etkileşimden kurtulmuş olduğu da söylenebilir. Ancak, bu değişim süreçlerinde liman ve demiryolu ağlarının birbirleri ile olan etkileşimi ve oluşturdukları bağlantı noktaları sonrasında tarihi kentte, özellikle sahil hattı paralelinde morfolojik olarak eklemesal bütünlenmeler oluşmuştur.

Ortaya çıkan bu oluşumlar sonucunda, özellikle deniz surları boyunca ilave rıhtımlar, yollar ve caddeler inşa edilmiştir. Özellikle Rumeli Demiryolu hattı ile sarayın bütüncül alanından koparılmış olan bölümlerinde çeşitli tahribatlar, ilave yapılanmalar ve işlev değişiklikleri gerçekleşerek farklı kullanım biçimleri ortaya çıkmıştır. Sonrasında bu durumun getirisi olarak söz konusu bölümdeki yapı ve doku bütünlüğü de bozulmuştur. Bir tarafında demiryolu, diğer bir tarafında da kara sahil yolu inşa edilmiş olan Sur-i Sultani deniz surlarının bu durumdan olumsuz etkilenmesi ve büyük ölçekli tahribatlar yaşaması da kaçınılmaz olmuştur.

Günümüzde, Sur-i Sultani sur hattına ilişkin bakım ve onarım çalışmaları var olan tüm kısımlarında yapılıyor olmasına karşın, surlar üzerinde olumsuz etkileri olan kara ve deniz taraflarındaki raylı sistemler ile Florya-Sirkeci sahil yolunun mevcut işlevleri devam ettiği sürece sebep olacakları etkileşimler sonucunda yeni tahribatların oluşması muhtemelen devam edecektir. Yaşanabilecek bu tahribat ve kayıpların önlenmesi amacıyla, söz konusu ulaşım sistemlerine ilişkin mevcut güzergahların tarihi sur hattını etkilemeyecek şekilde revize edilmesi ve gelişen teknoloji doğrultusunda farklı ulaşım sistemlerinin kullanılması da sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Şeref Efendi, (1911). Topkapı Saray-ı Hümayununa Daire-i Harimi Beyanındadır. *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası* (TOEM), 6, 223-243. İstanbul: Ahmet İhsan ve Şurekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi. (URL-54).
- Ahunbay, M. & Ahunbay, Z. (1994). Surlar, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 7, 72-80. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Akyıldız, A. (2011). Tanzimat. *İslam Ansiklopedisi*, c.40 (ss.1-11). İstanbul: TDV.
- Amicis, E. (2013). *İstanbul (1874)*. Beynun Akyavaş (Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Arseven, C.E. (1989) *Eski İstanbul (Abidat ve Mebanisi)*, Dilek Yelkenci (Haz.). İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi. (İlk baskı 1909).
- Aydın, H. (2013). *Resimli Belgelerde Topkapı Sarayı*. Fatih Dalgacı (Ed.). İstanbul: İBB Kültür A.Ş.
- Ayvansarayi Hüseyin Efendi, Ali Satı Efendi, Süleyman Besim Efendi, (2001) *Hadikatü'l-Cevami, İstanbul Camileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar*. A.N. Gültekin (Derleyici). İstanbul: İşaret.
- Ayverdi, E.H. (1953). *Fatih Devri Mimarisi*. İstanbul: İstanbul Fethi Derneği.
- Ayverdi, E.H. (1958). *19. Asırda İstanbul Haritası*. İstanbul: İstanbul Fethi Derneği.
- Ayverdi, E.H. (1989). *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481)*. c.IV (2.Baskı). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Bayatlı, A. & Bayraktar, F. (2018). Edirne Planı, Trakya Paşaeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti 100. Yıl Hatırası. Edirne: Edirne Belediye Başkanlığı.
- Bilgin, A.; Bozkurt, F. (2010), Bir Malî Gelir Kaynağı Olarak Vârissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytül-mâl Mukataaları, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.20, ss.1-31.
- Bornovalı, S. (2019). Hartmann Schedel'in İstanbul Görünümleri. *Art-Sanat*, 11, 13-46. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. DOI: 10.26650/artsanat.2019.11.0002
- Boysan, A. & Boysan, B. (2012). *İki Nesil Bir Şehir*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Burckhardt, J. (1989). *The Age of Constantine the Great* (ss. 347-348). New York: Moses Hadas.

- Büyükdıġan, İ. (1995). Edirne Sarayının Onarım Sorunları. *I. Edirne Sarayı Sempozyumu Bildirileri* (ss.224). Edirne: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü.
- Ceco, S. (2012). *İstanbul'un Kitabı Fatih*. F.Güldal (Proje Ed.). (c.2, ss.536-597; c.3, ss.30-37;). İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı.
- Cimilli, C. (2007). *Topkapı Sarayı'nın Anıtsal Kapılarının İşlev ve Sembolizm Açısından İncelenmesi* (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebi, E. (2003). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul- 1.Kitap*. S.A. Kahraman & Y. Dağlı (Haz.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Çelebi, E. (2006). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1.Kitap*. R. Dankoff, S.A. Kahraman & Y. Dağlı (Haz.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Çetinkaya, H. (2010). *İstanbul Marmara Surları ve Üzerinde Bulunan Limanlar*. MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2, 24-35.
- Çuhadar, N.Ö. (2010). İstanbul'a Adanmış Bir Hayat: Çelik Gülersoy. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.8, s.16, ss.711-723.
- Dağdelen, İ. (Ed.) (2006). *Alman Mavileri 1913-1914, I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları*, c.2. İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü.
- Delemen, İ. (2010). Bizantion: Koloni-Kent-Başkent. *Bizantion'dan İstanbul'a Bir Başkent'in 8000 Yılı* (ss.54-59). İstanbul: Sakıp Sabancı Müzesi.
- Demangel, R. & Mamboury, E. (1939). *Le Quartier Des Manges, Et La Premiere Region De Constantinople*. Paris: E. De Boccard.
- Demirkent, I. (2001). İstanbul. *İslam Ansiklopedisi*, c.23, (ss.205-212). İstanbul: TDV.
- DİA, (2001). İstanbul. *İslam Ansiklopedisi*, c.23 (ss.243-267). İstanbul: TDV.
- Dilich, W. (1606). *Eigendtlliche/kurtze beschreibung und Abriß dero weitt berümbten Keyserlichen stadt Constantinopel*, Cassel: Wessel. URN: urn:nbn:de:gbv:3:1-601718.
- Dirimtekin, F. (1949). *İstanbul'un Fethi*. İstanbul: İstanbul Belediye Matbaası.
- Dirimtekin, F. (1953a). *Fetihten Önce Marmara Surları*. İstanbul: İstanbul Fethi Derneği.
- Dirimtekin, F. (1953b). *Fetihten Sonraki İstanbul*. İstanbul: İstanbul Fethi Derneği.
- Dirimtekin, F. (1956). *Fetihten Önce Haliç Surlar*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü.
- Dirimtekin, F. (1976). *İstanbul'un Fethi*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Dönmez, Ş. (2014). Byzantion'un (İstanbul) Kolonizasyonu Üzerine Yeni Değerlendirmeler. *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, 8, 48-54.
- Dukas, (1956). *Bizans Tarihi*, V.Mirmiroğlu (Çev.). İstanbul: İstanbul Fethi Derneği.

- Durgu, Ü. (2010). *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun Türk İmajı ile Batılılaşmaya Verdiği Destek ve Türkiye'ye Kazandırdıkları (1923-1942)* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
- Egemen, A. (1993). *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (50-52, 751-752)*. İstanbul: Arıtan.
- Eldem, S.H. (1969). *Köşkler ve Kasırlar*. İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi.
- Eldem, S.H. (1974). *Köşkler ve Kasırlar II*, (ss.324-336). İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi.
- Eldem, S.H. (1979). *İstanbul Anıları*. İstanbul: Alarko Eğitim.
- Eldem, S.H. & Akozan, F. (1982). *Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Erkal, M. (1991). Arşın. *İslam Ansiklopedisi*, c.3 (ss.411-413). İstanbul: TDV.
- Erzen, A. (1954). İstanbul Şehrinin Kuruluşu ve İsimleri. *Belleten*, c.18, s.70 (ss.131-154).
- Erzincan, T. (2009). Sepetçiler Kasrı, *İslam Ansiklopedisi*, c.36 (ss.538-539). İstanbul: TDV.
- Erzincan, T. (2012). Sepetçiler Kasrı. *İstanbul'un Kitabı Fatih III*. F.Güldal (Proje Ed.). (ss.44-49). İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı.
- Eyice, S. (1984). İstanbul'da İlk Telgrafhane-i Amire Projesi (1855). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 34, 61-72.
- Eyice, S. (1989). Alay Köşkü. *İslam Ansiklopedisi*, c.2 (ss.349-350). İstanbul: TDV.
- Eyice, S. (1991). Bab-1 Hümayun. *TDV Ansiklopedisi*, c.4 (ss.359-361). İstanbul: TDV.
- Eyice, S. (1994). Constantinius Suru. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.2 (ss.441). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Eyice, S. (2012). Fetihden Önce Eminönü Bölgesi Arkeolojisi ve Bugüne Kalan Başlıca Eski Eserleri. *İstanbul'un Kitabı Fatih II*. F.Güldal (Proje Ed.) (ss.14-71). İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı.
- Fatih, (2012). *İstanbul'un Kitabı Fatih*. F.Güldal (Proje Ed.), c.II-III. İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı.
- Fatih Belediyesi, (2016) *Kitabelerin Kitabı, Fatih İlçesi Türk-İslam Devri Kitabeler Envanteri*. M.Samsakçı & M.A.Karavelioğlu (Tashih ve Günümüz Türkçesine Çeviren). İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı.
- Gerlach, S. (2007). *Türkiye Günlüğü 1573-1576*. c.1, K.Beydilli (Ed.), T.Noyan (Çev.). İstanbul: Kitap.

- Gülersoy, Ç. (1994). Soğukçeşme Sokağı. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. c.7. (ss.26-27). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı
- Gyllius, P. (1997). *İstanbul'un Tarihi Eserleri*, E. Özbayoğlu (Çev.). İstanbul: Eren.
- Haberer, M. (2003). *Osmanlıda Bir Köle Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585-1588*. T.Noyan (Çev.). İstanbul: Kitap.
- İAMA. *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Arşivi*
- İBB. *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı*.
- İnalcık, H. (2001). İstanbul. *İslam Ansiklopedisi*. c.23 (ss.220-239). İstanbul: TDV.
- İnciciyan, P.G. (1976). *XVIII. Asırda İstanbul*. H.D.Andreasyan (Çev.). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- İRAM. *İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi*.
- Kahraman A. (1995). *Osmanlı Devleti'nde Spor*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Kaplanoğlu, L. & Vargün, Ö. (2015). İstanbul Kent Gravürlerine Farklı Bakışlar ve Kentsel Göstergelerin Yorumu. *Sanat Dergisi*, 28, 47-76.
- Kızıltan, Z. (2007). Marmaray Projesi ve İstanbul'un Gün Işığına Çıkan 8000 Yılı. *Gün Işığında İstanbul'un 8000 Yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları*. P.A.Karamani (Ed.). İstanbul: Vehbi Koç.
- Kocabaş, U. (2020). *Yenikapı Arkeoloji Kazıları İstanbul'un Tarihine Işık Tutuyor*. İstanbul Valiliği (10.03.2020; URL-51, URL-52).
- Kömürciyan, E.Ç. (1988). *İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul*. H.D.Andreasyan (Çev.), K.Pamukciyan (hazırlayan) İstanbul: Eren.
- Kömürciyan, E.Ç. (1952). *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul*. H.D.Andreasyan (Çev.). İstanbul: Kutulmuş.
- Kritovulos, M. (2013). *Kritovulos Tarihi 1451-1467*. A.Çokona (Çev.). İstanbul: Heyamola.
- Kuban, D. (1993). Ahırkapı. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.1 (ss.101-104). İstanbul: Kültür Bakanlığı / Tarih Vakfı.
- Kuban, D. (1994a). Bizantion. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.2 (ss.258). İstanbul: Kültür Bakanlığı / Tarih Vakfı.
- Kuban, D. (1994b). Topkapı Sarayı. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. c.7 (ss.280-291). İstanbul: Kültür Bakanlığı / Tarih Vakfı.
- Kuban, D. (1996). *İstanbul Bir Kent Tarihi, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*. İstanbul: Tarih Vakfı.

- Kubilay, A.Y. (2010). *İstanbul Haritaları 1422 – 1922*. İstanbul: Denizler.
- Kubilay, A.Y. (2012). Batı Kaynaklı İstanbul Haritaları. *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, 13, 12-22.
- Kurul IV. *İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi*.
- Mehmed Raif Bey, (2010). *Topkapı Sarayı ve Çevresi, -Topkapı Sarayı Hümayunu ve Parkının Tarihi-*. H.A.Arslantürk, A.Korkmaz (Haz.) İstanbul: Metamorfoz.
- Melling, A.I. (1819). *A Picturesque Voyage to Constantinople and the Shores of the Bosphorus*. İ.C.Schick, E.Zerman (Çev.). R.Benatan (Ed.). İstanbul: Denizler.
- Millingen, A.V. (1899). *Byzantine Constantinople, The Walls Of The City And Adjoining Historical Sites*. Londra: John Murray.
- Müller-Wiener, W. (2002). *İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası* (2.Baskı). Ü.Sayın (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi. (İlk baskı 2001).
- Necipoglu, G. (2007). *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı Mimari, Tören ve İktidar*. R.Sezer (Çev.), S.Bağcı & Y.Demirel (Ed.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Nicolas de Nicolay, (2014). *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*. M.C.Gomez-Geraud & S.Yerasimos (Ed.), M.Tokuyay & Ş.Tekeli (Çev.). İstanbul: Kitap.
- Osman, R. & Ünver, S. (Yay.) (1989). *Edirne Sarayı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özgülven, H.B. (1994). Fatih'in Emperyal Projesine Katkı. *İstanbul*, 10, 107-110.
- Özgülven, H.B. (1996). *Barut ve Tabya: Rönesans Mimarisi Bağlamında Fatih Sultan Mehmed Kaleleri* (Doktora Tezi). İstanbul: İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgülven, H.B. (1998). Osmanlı'da İç Kale Geleneği: Yedikule ve Konya Ahmedek'i. *VII. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyet Semineri* (ss.301-316). 30 Nisan-2 Mayıs 1998. Konya: Selçuk Üniversitesi-Selçuklu Araştırmaları Merkezi.
- Özgülven, H.B. (1999). Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyıllarda Osmanlı Askeri Yapılarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme. *Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Osmanlı Devleti Uluslararası Kongresi*, 7-9 Nisan 1999. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Özgülven, S. (1994). *Tarih-Kültür Varlıkları Eski Yapıların Korunması, Yeniden Kullanımı ve Turizm Açısından Önemi, Özgün Bir Örnek: Soğukçeşme Sokağı ve Evleri* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Parmaksızoglu, İ. (1984). *Seyahatname Evliya Çelebi (Rumeli-Solkol ve Edirne)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Sakaoğlu, N. (2002). *Saray-ı Humayun: Topkapı Sarayı*. İstanbul: Denizbank & Creative.

- Sarıcaoğlu, F. (2007). III.Osman. *İslam Ansiklopedisi*, c.3 (ss.456-459). İstanbul: TDV.
- Sazak, S. (2005). Türk Bahçe Sarayında Bir Örnek: Edirne Sarayı Bahçesi. *Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, c.6, 2, 9-16. Edirne: Trakya Üniversitesi. ISSN 1305-6468, DIC: 171SSET620512050106.
- Seçkin, N. (1998). *Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma (1453-1755)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Shepherd, W.R. (1911). *Historical Atlas*. New York: Henry Holt and Company.
- Şimşirgil, A. (2005). *Taşa Yazılan Tarih Topkapı Sarayı*. İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları.
- Tanışık, İ.H. (1943). *İstanbul Çeşmeleri I* (ss.40-42, 52-53). İstanbul: İstanbul Ciheti.
- Ertuğ, Z.T. (2012). Topkapı Sarayı. *İslam Ansiklopedisi*, c.41 (ss.256-261). İstanbul: TDV.
- Taşkın, Ü. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri* (Yüksek Lisans Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezcan, H. (1989). *Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi*. İstanbul: Turing.
- Tezcan, H. (1994). Sur-i Sultani. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.7 (ss.72-74). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Tuncel, M. (2001). İstanbul. *İslam Ansiklopedisi*, c.23 (ss.239-243). İstanbul: TDV.
- Tursun Bey, (Tarihsiz). *Fatih'in Tarihi (Tarih-i Ebu'l-Feth)*. A.Tezbaşar (Haz.), İstanbul: Tercüman Gazetesi.
- Tursun Bey, (2014). *Fatih'in Tarihi (Tarih-i Ebu'l-Feth)*. F.K.Yardımcı & S.Orhan (Ed.). İstanbul: İlgili Kültür Sanat.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ülgen, A. (2014). Edirne Sarayı. *Edirne Kitabı* (ss.114-117). Rıdvan Canım (Ed.). Edirne: Edirne Valiliği.
- Wulzinger, K. (1925). *Byzantinische Baudenkmäler zu Konstantinopel: auf der Seraispitze, die Nea, das Tekfur-Serai und das Zisternenproblem*, c.1. Osnabrück: Lafaire.
- Yılmaz, H. (Ed.) (2009). *Sultan 2. Abdülhamid Arşivi İstanbul Fotoğrafları*. İstanbul: İBB. Kültür A.Ş.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL-1:http://wowturkey.com/t.php?p=/tr403/fatih_civelek_istanbul_fatih_haritasi_20.jpg (Erş.16.02.2020)

URL-2:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0f/Constantinople_map_German.png (Erş.19.02.2020)

URL-3:<https://gis.fatih.bel.tr/webgis/> (Erş.19.02.2020)

URL-4:<https://yandex.com.tr/harita/115707/fatih/search/FAT%C4%B0H/?ll=28.953986%2C41.014253&sll=28.991965%2C41.018853&sspn=0.214596%2C0.096093&z=14.05> (Erş.19.02.2020)

URL-5:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3c/Istanbul_location_Fatih.svg (Erş.19.02.2020)

URL-6:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/39/Byzantine_Constantinople-tr.png (Erş.19.02.2020)

URL-7:https://legacy.lib.utexas.edu/maps/historical/shepherd_1911/shepherd-c-093.jpg (Erş.20.02.2020)

URL-8:<https://studylibr.com/doc/1467870/istanbul-sur-kap%C4%B1lar%C4%B1---%C5%9Fehi%CC%87r-e> (Erş.20.02.2020)

URL-9:https://www.gutenberg.org/files/58119/58119-h/58119-h.htm#Page_388 (Erş.20.02.2020)

URL-10:<https://www.modamuzayede.com/urun/142676/kitap-hobhouse-john-c> (Erş.20.02.2020)

URL-11:<https://tr.travelogues.gr/tag.php?view=9476> (Erş.20.02.2020)

URL-12:https://yandex.com.tr/harita/115707/fatih/?from=tabbar&l=sat&ll=28.983879%2C41.010686&source=serp_navig&z=16 (Erş.10.03.2020)

URL-13:<https://i.pinimg.com/originals/ed/9c/2a/ed9c2a5c2a15f47a018d34d6a572584f.jpg> (Erş.10.03.2020)

URL-14:<http://www.istanbulium.net/resimler> (Erş.10.03.2020)

URL-15:<http://www.eskiistanbul.net/resimler/7350-ahirkapi-sahili-sebah-ve-joaillier-fotografi-1890lar.jpg> (Erş.10.03.2020)

URL-16:<http://www.eskiistanbul.net/resimler/ahirkapi-ve-topkapi-sarayi-surlari-pascal-sebah-fotografi.jpg> (Erş.10.03.2020)

URL-17:<http://www.eskiistanbul.net/resimler/tarihi-yarimada-abdullah-freres-fotografi.jpg> (Erş.10.03.2020)

URL-18:<https://tr.pinterest.com/pin/528539706269310027/> (Erş. 20.03.2020)

URL-19:<https://www.pinterest.co.uk/pin/435512226457457617/> (Erş. 20.03.2020)

URL-20:<http://www.ottomaninscriptions.com/information.aspx?ref=list&bid=3006&hid=4748> (Erş. 02.04.2020)

URL-21:<http://www.eskiistanbul.net/7261/iii-ahmet-cesmesi-james-robertson-felice-beato-fotografi-1854> (Erş. 02.04.2020)

URL-22:<https://www.flickr.com/photos/sunumer/3653802910/> (Erş. 02.04.2020)

URL-23:<http://www.eskiistanbul.net/resimler/iii-ahmet-cesmesi-pascal-sebah.jpg> (Erş.06.04.2020)

URL-24:<http://www.eskiistanbul.net/resimler/iii-ahmet-cesmesi-pascal-sebah-fotografi-5876.jpg> (Erş. 06.04.2020)

URL-25:<http://www.eskiistanbul.net/resimler/iii-ahmet-cesmesi-pascal-sebah-fotografi-8262.jpg> (Erş. 06.04.2020)

URL-26:<http://www.eskiistanbul.net/resimler/ahirkapi-ve-topkapi-sarayi-surlari-pascal-sebah-fotografi.jpg> (Erş. 06.04.2020)

URL-27:<http://www.eskiistanbul.net/tag/pascal-s%C3%A9bah/> (Erş.10.04.2020)

URL-28:<https://www.canercangul.com/16016/gulhane-parki-girisi-ve-cesmeleri/> (Erş.10.04.2020)

URL-29:<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/103336> (Erş.10.04.2020)

URL-30:<http://digitale.bibliothek.uni-halle.de/vd17/content/zoom/14416010> (Erş.10.04.2020)

URL-31:<http://www.eskiistanbul.net/tag/yedek%C3%A7iler-mescidi/> (Erş.16.04.2020)

URL-32:<https://twitter.com/ByzantineLegacy/status/1222859689727315970/photo/4> (Erş.16.04.2020)

URL-33:<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/101333> (Erş.16.04.2020)

URL-34:<https://www.sebahjoaillier.com/bogazici> (Erş.20.04.2020)

URL-35:<http://www.eskiistanbul.net/tag/ah%C4%B1rkap%C4%B1-feneri/> (Erş.20.04.2020)

URL-36:<https://www.rumelimezat.com/p/ahirkapi-feneri-phare-de-la-pointe-du-serail/> (Erş.22.04.2020)

URL-37:<http://www.eskiistanbul.net/2073/ahirkapi-feneri#lg=0&slide=0>
(Erş.22.04.2020)

URL-38:<https://tr.travelogues.gr/travelogue.php?view=263&creator=819030&tag=10784>
(Erş.02.05.2020)

URL-39:<https://tr.travelogues.gr/travelogue.php?view=258&creator=1171212&tag=9717>
(Erş.02.05.2020)

URL-40:<https://books.ub.uni-heidelberg.de/propylaeum/reader/download/330/330-30-80045-1-10-20171222.pdf> (Erş.02.05.2020)

URL-41:<http://www.eskiistanbul.net/7391/incili-kosk-ahirkapi-1890-lar#lg=0&slide=0>
(Erş.02.05.2020)

URL-42:<http://www.eskiistanbul.net/7257/tarihi-yarimada-abdullah-freres-fotografi#lg=0&slide=0> (Erş.10.05.2020)

URL-43:<https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> (Erş.10.05.2020)

URL-44:<https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/sepetciler-kasri> (Erş.01.06.2020)

URL-45:<https://gezilmesigerekenyerler.com/istanbul/sepetciler-kasri-nasil-gidilir-giris-ucreti-fatih.html> (Erş.01.06.2020)

URL-46:<http://www.envanter.gov.tr/anit/index/galeri/40112?page=4> (Erş.01.06.2020)

URL-47:<http://istanbulucuyorum.blogspot.com/2013/08/istanbul-sepetciler-kasri-zarif-bir.html> (Erş.01.06.2020)

URL-48:https://www.istanbulium.net/wp-content/uploads/2014/06/sepetciler_restorasyon_onesi-1.jpg (Erş.01.06.2020)

URL-49:<http://saruhanmimarlik.com/tr/portfolio/sepetciler-kasri-2/> (Erş.01.06.2020)

URL-50:<https://www.google.com/maps/place/Sepet%C3%A7iler+Kasr%C4%B1/@41.0163818,28.9801286,17z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x14cab9c6aa217065:0x2dbad6f3885f4666!8m2!3d41.0163818!4d28.9823173> (Erş.01.06.2020)

URL-51:<http://istanbul.gov.tr/yenikapi-arkeoloji-kazilari-istanbulun-tarihine-isik-tutuyor> (Erş.25.11.2020)

URL-52:<https://youtu.be/qVsUNPaFnRc> (Erş.25.11.2020)

URL-53:<https://osmanli-olcu-birimleri.nedir.org/> (Erş.25.11.2020)

URL-54:<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/en/periodicals/articlecatalog/details/3663> (Erş. 19.01.2020)

URL-55:<https://www.turing.org.tr/assets/upload/sayfa/images/sarnic-restaurant-resimleri.jpg> (Erş.01.02.2021)

URL-56:<https://kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/2019/11/Sog%CC%86ukc%CC%A7es%CC%A7me-Kapisi-768x576.jpg> (Erş.01.02.2021)

URL-57:<https://www.canercangul.com/wp-content/uploads/2019/04/G%C3%BClhane-Park%C4%B1-Giri%C5%9Fi-ve-%C3%87e%C5%9Fmeleri-1.jpg> (Erş.01.02.2021)

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad : Hasan SOYAL
Doğum Yeri / Tarihi : Hayrabolu /1981
E-posta : hasansoyal@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

09/1998 – 07/2002 Trakya Üniversitesi / Edirne
Mimarlık Bölümü
09/1994 – 06/1997 Hayrabolu Lisesi / Tekirdağ
Fen Bölümü

MESLEKİ DENEYİM

06/2014 – Çalışıyorum Kültür ve Turizm Bakanlığı - İstanbul ve Edirne
Departman: Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü
Pozisyon: Mimar
04/2009 – 06/2014 Kültür ve Turizm Bakanlığı – İstanbul
Departman: Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
Müdürlüğü
Pozisyon: Mimar
03/2004 – 02/2009 Yöm Stand San.Tic. ve Paz.Ltd.Şti – İstanbul
Departman: Tasarım, Satış ve Pazarlama
Pozisyon: Tasarım ve İmalat Sorumlusu